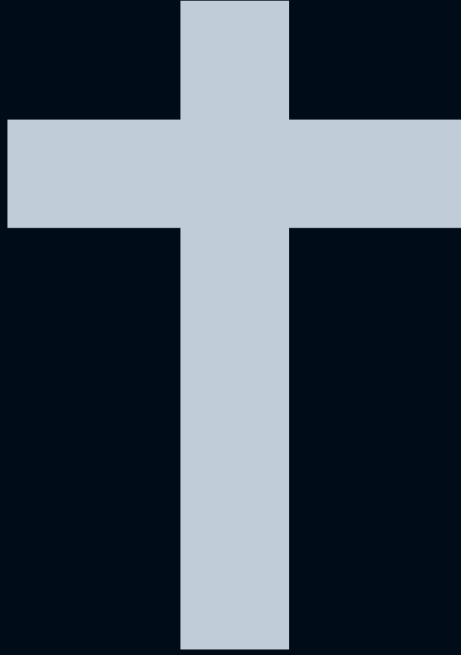

Ulibra wi Naşibaŋi

New Testament and Shorter Old Testament in Mankanya

Ulibra wi Naşibaṭi
New Testament and Shorter Old Testament in Mankanya

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mankanya

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mankanya

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 23 Aug 2023 from source files dated 30 Dec 2021
a40dd8c3-0687-5ed7-bd1a-ef16ae8e3b9c

Ujuni

Uɕup ujuni

Ulibra uteek wi Uɕup wi Naɕibaɕi katim ki wa kawo « Ujuni » ɕiki uji uɕiiniyaan ujuni wi umundu, na iko bti inwoon abot aɕiiniyaan pntaali pi Itrayel panwoon pi Naɕibaɕi. Kafah 1 te 11: Hum di ɕiaan akdoon kadoo kame umundu wi nwoon wi? In awoon ɕiaan? We uwoon ulempul keme we ukaan ke abi ti umundu? We ukaan ke baɕiaan baji baban ɕun kawo ti pnom na bkujar na ugut? We uhinanun kapenan uko menɕ? Iko menɕ yi yi kafah kateek ki ulibra ujuni wi kakdoon na pteem. Niinɕ na Naat jibi baɕakadiiri (1-2); pgar pi bagarun na Naɕibaɕi (3); Kayin na Abel (4) Nowe ti wal wi uɕabal uweek (6-9); Katoh kawee ki nsoobra ki Babel (11). Iko impiitun ti, ɕiaan aanhil kaɕup bnuura wal wi itepun na manjoonan jibi baɕiaan bajen bajaan bado henkun. Ifah 12 te 50 ikakales jibi Naɕibaɕi aktijun umundu mbuur wi aduun bantohi bateek biki Itrayel bado kalempara : Abraham (12.1-25.18), anwoon ɕiaan anfiyaarun bnuura abot aji ɕas Naɕibaɕi awo i baɕiaan bado katen ti a. Itaak awoon abukul. Ababul Yakob (25.19-36.43) i i babin aɕu katim ki Itrayel. Yotef (37.1-50.26) anwoon alon ti babuk Yakob, abiin ado ke Yakob na babukul bandukiin na babuk baka bti ke baya afet du Ejiptu. Ulibra ujuni uwo duna pjukan ti uko wi Naɕibaɕi adolon. Ujunna aɕup ke Naɕibaɕi apaɕun umundu, ke uko menɕ ukdiiman mindem mi wa, ke umundu bti use wo ti inen yi Naɕibaɕi, ul akɕihun wa. Ulibra ubaana ti kahon ki Naɕibaɕi ahonun aji ado katen pntaali pi nul. Du ujuni te uba ulibra wi, Naɕibaɕi awoon i baktiiniyaanun: Ado ke baɕiaan bame a, aji wayes, aji ɕon kabot kaɕenk pntaali pi nul, aji boman iko bti yi pntaali pi nul. Ke ase ji nal baɕiaan bafiyaara bakut bafiyaar kahon ki ahonun, bado kaɕas uko wi aɕuun pdo na bgah bi nul. Ulibra wi ujej idolade yi unjon yi Itrayel kadolna baɕiaan bayikren bnuura hum di pntaali menɕ pabin awo ti pfiyaar,

jibi padolon ke pfiyaar menɕ paliint abot ajoonan.

Upasa umundu

¹ Du ujuni Naɕibaɕi apaɕ baɕi na mboɕ.

² Ke mboɕ manse wo mnjinɕ ke nin ukoolan uunwo ti ma, bdem bawun bnjiir, ke uyook umpennun du Naɕibaɕi use fuut ti meel duut.

³ Naɕibaɕi aji wal menɕ: « Bjeehi bawoon » ke bjeehi bawoo. ⁴ Naɕibaɕi awin ke bjeehi banuuraa, ase pates bjeehi na bdem. ⁵ Naɕibaɕi adu bjeehi aji « unuur » adu bdem « utejan. » Utaakal uwo, nfa ke mankut awo : unuur menɕ uwoon uteek.

⁶ Ke Naɕibaɕi ase ji : « Uko ulon unnaamun ji kanjan uwoon ti ptoof pi meel, upatesaan ma » ke uwo han. ⁷ Naɕibaɕi ado uko menɕ ke upates meel, ke mlon manwo ti uteeh ke mlon manwo du bko duut. ⁸ Naɕibaɕi adu uko menɕ aji « baɕi. » Utaakal uwo, nfa ke mankut awo : unuur menɕ uwoon utebanten.

⁹ Ke Naɕibaɕi ase ji : « Meel manwoon ti baɕi uteeh manɕonkanderen ti dko dloolan, pkay pakut papen pawinana » ke uwo han. ¹⁰ Naɕibaɕi adu dko dkay aji « mboɕ » ase du dko di meel « bdek. » Naɕibaɕi awin ke uko menɕ unuura. ¹¹ Naɕibaɕi aji : « Mboɕ mam-bukan ujaagal, ugof bti na mnko bti. Uko undoli uko wi ukdoon kabuk udo kawo na uhiib keme mbuk » ke uwo han. ¹² Mboɕ ke mambuk ujaagal, ugof bti na mnko bti. Ujaagal unwoon, uji uwo na kanaamare ki wa, bgof banwoon baji bawo na kanaamare ki ba, bko bandoon kawo na kanaamare ki ba ; uko undoli uji uwo na mbuk keme uhiib. Naɕibaɕi awin ke uko menɕ unuura. ¹³ Utaakal uwo, nfa ke mankut awo : unuur menɕ uwoon uwajanten.

¹⁴ Naɕibaɕi ke ase ji : « Iko ilon inkdoon kajeehan iwoon du baɕi duut ipatesaan unuur na utejan! Idoon kadiiman wal wi nfettu, nnuur, na nsubal ; ¹⁵ iwoon du baɕi duut ido kajeehan mboɕ! » ke uwo han. ¹⁶ Naɕibaɕi ado iko iteb iweek injaan ijeehan, uweek uji upen kash na nfa te utaakal, umpoti kapen kash na utejan. Ado kak njah. ¹⁷ Naɕibaɕi aɕu ya du baɕi duut ido kajeehan mboɕ, ¹⁸ ido kash pnak na utejan,

ipaṭeṣaan bjeehi na bdēm. Naṣibaṭi awin kē uko mēnt uwo unuura. ¹⁹ Utaakal uwoo, nfa kē mankuṭ awo : unuur mēnt uwoon ubaakanṭēn.

²⁰ Kē Naṣibaṭi aṣē ji : « Meel mantum ṅko, ṅkat ṅabot ṅado kayiṭ du baṭi, ṭi mboṣ duuṭ! » ²¹ Naṣibaṭi apaṣ ṅko ṅweek nyibanaan ṅi bdēk na ṅko ṅanwoon ṭi meel bti kē ṅatum maakan, akak apaṣ ṅkat bti. Naṣibaṭi awin kē uko mēnt uwo unuura. ²² Naṣibaṭi awul ṅa bnuura aji : « An ṅko ṅi meel, kabuk kajoobēt na an, nabuk maakan natuman meel mi idēk. Kē an ṅkat, nabukan natuman mboṣ! » ²³ Utaakal uwoo, nfa kē mankuṭ awo : unuur mēnt uwoon uñeenanṭēn.

²⁴ Naṣibaṭi aji : « Mboṣ manwulan ṅko bti : ṅntaam ṅi katoh, ṅko ṅmpoṭi na ṅko ṅi uṭeeh bti » kē uwo haṅ. ²⁵ Naṣibaṭi ado ṅko ṅi uṭeeh bti, ṅntaam ṅi katoh bti na ṅko ṅmpoṭi bti. Naṣibaṭi awin kē uko mēnt unuura.

²⁶ Naṣibaṭi aji : « Nawulan ṅdo ṅnaan anaamun, awo ji un, aṣih ṅṭēb ṅi bdēk, ṅkat ṅi baṭi, ṅntaam ṅi katoh, na ṅko bti ṅanjaan ṅapula ṭi mboṣ. »

²⁷ Naṣibaṭi apaṣ baṅnaan kē banaam na a :
bapaṣana anaam na Naṣibaṭi,
apaṣ baka kē bawo ṅiinṭ na ṅnaaṭ.

²⁸ Naṣibaṭi awul baka bnuura aji : « Kabuk kajoobēt na an, nabukan maakan, natuman mboṣ nabot naṣih ma. Naṣihan ṅṭēb ṅi bdēk, ṅkat ṅi baṭi na ṅko bti ṅanwoon ṭi mboṣ. » ²⁹ Naṣibaṭi aji : « Natenan, dwulan ujaagal unwoon na mbuk na uko wi ugof na mnko bti manjaan mambuk nado kade. ³⁰ Dwul kak iko mēnt ṅko bti ṅanwoon na uhefēnt: ṅnko bti ṅanwoon ṭi mboṣ, ṅkat bti ṅi baṭi na ṅko bti ṅankmpuliin ṭi mboṣ. Dwul ya ṅa ṅado kade » kē uwo haṅ. ³¹ Naṣibaṭi aten uko bti wi adoluṅ aṣē win kē uwo unuura. Utaakal uwoo, nfa kē mankuṭ awo : unuur mēnt uwoon upaajanṭēn.

2

¹ Hēnk di di Naṣibaṭi abaan ppaṣ baṭi na mboṣ na iko bti inwoon da. ² Unuur uṭēnk paaj na ulon uṭēnk kē Naṣibaṭi aba ulempul. Anoorfēn unuur mēnt wi adoluṅ ulempul bti aba. ³ Naṣibaṭi adēman unuur uṭēnk paaj na ulon akuṭ ado wa kē uyimani, ṭiki

anoorfēn unuur mēnt wi abaan ppaṣ iko bti.

Naṣibaṭi aṭak ṅiinṭ na ṅnaaṭ

⁴ Kē hēnk di di *Yawe Nawat Kabuka apaṣuṅ baṭi na mboṣ. ṭi wal wi Naṣibaṭi Nawat Kabuka apaṣuṅ mboṣ na baṭi, ⁵ nin ugof na ujaagal ulon uundobi may may ṭi mboṣ, ṭiki Naṣibaṭi Ajugun aandobi do uṣubal kē uṣub ṭi ma, kē nin ṅnaan aankak awo, ankjaari ma. ⁶ Kē meel manṣē ji mampēna ṭi ukumpēṣ ulon katulan mboṣ bti. ⁷ Wi wi Naṣibaṭi Ajugun aṭakuṅ ṅnaan na ufuuṣ wi mboṣ, afuuṭ ṭi iyiṣ yi nul uhefēnt wi ubida, kē akak ṅnaan ankhefēntuṅ.

⁸ Naṣibaṭi Nawat Kabuka atepi uwoorta du umban wi umayar unuur ṭi utaak wi Eden aṣē ṭu da ṅnaan i aṭakuṅ. ⁹ Naṣibaṭi Nawat Kabuka anaṭan ṭi mboṣ mnko bti manuriin bten abot alil. Akak anaṭan ṭi uwoorta bko bi ubida na bko bmeeni bnuura na buṭaan.

¹⁰ Bdēk blon bapēna Eden abi atulan uwoorta, aṣē paṭṣeraan da, ado itant ibaakēr. ¹¹ Kateek katim ki ka kawo Piṣon : kafooy utaak wi Hawila bti, unwoon na wuuru, ¹² wuuru mēnt uwo ujint piṣ. Utaak mēnt uwo kak na bko blon banjaan babomanaan mnkulan bi bajaan bado bdeliyum, na mnlaak mpoṭi mnlon mannuuriin maakan aji manuur abot atam preeṣ ji wuuru, mi bajaan bado koralin. ¹³ Katēbantēn katim ki ka kawo Gihon : Kafooy utaak wi Kuṣ bti. ¹⁴ Kawajanṭēn katim ki ka kawo Tigrē: Kawo du umayar unuur wi utaak wi Aṣuur. Kabaakanṭēn katim ki ka kawo Ēfrat.

¹⁵ Naṣibaṭi Nawat Kabuka aṭu ṅnaan ṭi uwoorta wi Eden ado kajaar wa abot ado kayen wa. ¹⁶ Naṣibaṭi Nawat Kabuka aṭiini na a wal mēnt aji : « Ihinan kade mnko bti mi uwoorta, ¹⁷ kē bko bi pme bnuura na buṭaan iinkde ba, ṭiki unuur wi ikdeen ba, ikeṭ. »

¹⁸ Naṣibaṭi Nawat Kabuka aji wal mēnt: « Unnuura ṅnaan awo aloolan. Dwo kado naṭēnka, annaamuṅ na a. » ¹⁹ Naṣibaṭi Nawat Kabuka akak ajeṅ mboṣ abomanaan ṅko ṅi uṭeeh bti na ṅkat ṅi baṭi bti, aṣē ṭij ṅa ṅnaan, katen itim yi akṭuun ṅa : undoli uwo kawo katim ki ṅnaan akṭuun wa. ²⁰ Kē

ñaan awul ntaam ni katoh bti itim na nkat bti na nko ni uteeh bti. Nin ulon unnaamun na a, unhinanun kaŕenka na manjoonan uunwoo. ²¹ Wal mēnt, kē Naŕibaŕi Nawat Kabuka aŕē tu ņiint bnoy bweek. Wi aknoyēntun, kē aŕē pēnan kamoh kalon ki kantaagan aŕē tuh dko di apēnanaanun ka. ²² Wi wi aŕaan ajeŕ kamoh mēnt aŕakna ņaaŕ aŕē ŕija ņiint.

²³ Kē ņiint aŕē wuuhar aji :
« Yoow, byaaŕ bi kamoh ki imoh yi naan ka,
pŕaak pi naan pa.

Adu'ana ņaaŕ,

ŕiki apēna ŕi ņiint*! »

²⁴ Waŕ ukaan kē ņiint akluŕ kaduk aŕin na anin kanaakiir na aharul, bakak ņaan aloolan. ²⁵ Kē bukal batēb bti, ņiint na ņaaŕ baŕē wo byiŕu, kē nin alon aankowa atēntul.

3

Adam na Ewa badookana du uwoorta wi Eden

¹ Upula ubi wo unkguuradaanun ŕi nko ni uteeh bti ni Naŕibaŕi *Nawat Kabuka apaŕun. Uji na ņaaŕ: « Kē Naŕibaŕi aji nawut kade nin pko plon ŕi mnko mi uwoorta? »

² Kē ņaaŕ ateema aji : « Nhinan kade mnko mi uwoorta. ³ Kē bko banwoon ŕi ptoof pi uwoorta, Naŕibaŕi aji nkeŕ woli nban ba, kēme ade ba. »

⁴ Kē upula uteema aji : « Nin! Naankkeŕ!
⁵ Naŕibaŕi ame kē unuur wi nakdeen bko mēnt, kēŕ ki nan kahaabēŕa naŕē nawo ji a*, name bnuura na buŕaan. »

⁶ ņaaŕ awin kē bko baka plil pde, anuura ŕi kēŕ, abot awo bko banjaan bawul uŕal untuŕa. Amar wal mēnt pko plon ŕi bko mēnt ade, akak awul ayinul, anwoon na a, kē adee. ⁷ Wal mēnt kē kēŕ kaŕē haabēŕa na baka kē bame hēnkuŕ kē bawo byiŕu. Bajej itoh yi bko bi bajaan bado bfig aŕiir awunna nleef.

⁸ Na utaakal, uyook ulil ukob, kē Naŕibaŕi Nawat Kabuka aŕē pēn ptar ihoŕ, ņiint na ņaaŕ batiinka aŕē mena ŕi mnko mi uwoorta.

⁹ Naŕibaŕi Nawat Kabuka adu ņiint aji : « Iwo ŕun ba? »

¹⁰ Kē ateema aji : « Dtiink kē ikpoŕ ŕi uwoorta kē nlēnki ŕiki dwo byiŕu, aya amena. » ¹¹ Kē akak aji na a : « In aŕupiin aji iwo byiŕu? Ikeer ade bko bi nneenaniin pde! »

¹² Kē ņiint aji na a : « ņaaŕ i iŕuun kē aŕogēn amaruŕ ŕi bko buŕ awulēn, kē ndee! »

¹³ Kē Naŕibaŕi Nawat Kabuka aŕē ji na ņaaŕ: « we wi idoluŕ hēnk? » Kē ateem aji : « Upula uguurnun, kē nde ba. » ¹⁴ Kē Naŕibaŕi Nawat Kabuka aŕē ji na upula : « Jibi idoluŕ uko mēnt,

Ikfēpaniin ŕi ntaam ni katoh bti
na nko ni uteeh bti.

Ido kapoŕna kayin kabot kade mboŕ
nnoor bti ni ubida wi nu.

¹⁵ Dŕu bŕoorad ŕi iwi na ņaaŕ,
ŕi pntaali pi nu na pi nul.

Baluŕ kanantlu bkow,

kē iwi, iluŕ katib baka ŕi pŕoŕ. »

¹⁶ Naŕibaŕi Nawat Kabuka akak aji na ņaaŕ:

« Dluŕ kaŕu'u ŕi unoor uweek woli ibuk,
iluŕ kahaj woli ibuk.

Unal wi nu uluŕ kado kawuuku du ayinu
ado kaŕu'u pdo uko wi aŕaluŕ. »

¹⁷ Naŕibaŕi Nawat Kabuka aji na ņiint:

« Jibi itiinkun uŕup wi aharu,
ade bko bi mbiin aneenanu pde,

iŕu mboŕ manfēpana!

Ido kaji khaj maakan kaba kahinan
kapēnan ŕi ma uko ude

nnoor bti ni ubida wi nu.

¹⁸ Mboŕ mando kawulu iyiw,
ibot ido kade ndeey ni uteeh.

¹⁹ Ujēnk wi nu

wi wi iklun kado kadeena
te wal wi iklun kakak du mboŕ mi ipēnnun

ŕiki iwo ufuuŕ

akuŕ aluŕ kakak du ufuuŕ. »

²⁰ Adam, ņiint, aŕu aharul katim ki « Ewa†
» ŕiki awoon anin baŕaan bti.

²¹ Naŕibaŕi Nawat Kabuka ado Adam na aharul imiŕa yi injan awoharan baka. ²² Wi wi aŕaan aji : « Hēnkuŕ ņaan akak ji nja,

kame bnuura na buŕaan! Awutan hēnkuŕ
katar kaŕen, kamar kak ŕi bko bi ubida

kakaana ubida wi mnŕo! » ²³ Kē Naŕibaŕi

* **2:23** Adu'ana ņaaŕ ŕiki apēna ŕi ņiint: ŕi uhebēre ņiint awo Iŕ kē ņaaŕ awo Iŕa.

* **3:5** Nawo ji a : Balon baji baŕibaŕi.

† **3:20** Ewa : ŕi uhebēre uwoon Najeb.

Nawat Kabuka ašë dooka ʈi uwoorta wi
Eden ado kajaar mboš mi bapënananulun.
²⁴ Wi adookulun ašë ʈu ŋwanjut ŋi bajaan
bado kerubim kë ŋakyeŋ du umban wi
umayar unuur wi uwoorta, na kakej ki
bdoo kankdolun ji kabëntabën, kayeŋna
bgah

5

Pntaali pi Adam te kaban du Nowe na babukul

¹ Uko umpiitaniin ɥi pntaali pi Adam wii wi : unuur wi Naŋibaɥi aɥakuɥ ɥnaaɥ, adola kē anaam na a. ² Wal mēntɥ ado baka kē bawo ɥiintɥ na ɥnaaɥ, awul baka bnuura, aŋe ɥu baka katim aji « Baɥaaɥ. »

³ Wi Adam adoluɥ ɥŋsubal iɥeen-week na iɥeen ɥwajantɥ (130), abuk napoɥ anaamuɥ na a, aŋe ɥu'a katim ki Fet. ⁴ Wi Fet abukiin, Adam akak ado ɥŋsubal iɥeen-week bakreɥ (800) abot abuk bapoɥ biintɥ na baaɥ. ⁵ ɥŋsubal bɥi ɥi Adam adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na iɥeen ɥwajantɥ (930). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

⁶ Wi Fet adoluɥ ɥŋsubal iɥeen-week na kaɥeen (105) aŋe buk Enoŋ. ⁷ Wi Enoŋ abukiin, Fet akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week bakreɥ na paaj na uloɥ (807), abot abuk biintɥ na baaɥ. ⁸ ɥŋsubal bɥi ɥi Fet adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na ɥŋsubal iɥeen-na-ɥɥēb (912). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

⁹ Wi Enoŋ akaaɥ ɥŋsubal iɥeen kaɥeen-kaloɥ (90) aŋe buk Kenan. ¹⁰ Wi Kenan abukiin, Enoŋ akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week bakreɥ na iɥeen-na-kaɥeen (815), abot abuk biintɥ na baaɥ. ¹¹ ɥŋsubal bɥi ɥi Enoŋ adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na ɥŋsubal kaɥeen (905). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

¹² Wi Kenan akaaɥ ɥŋsubal iɥeen paaj-na-uloɥ (70) aŋe buk Mahalalel. ¹³ Wi Mahalalel abukiin, Kenan akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week ɥyaaŋ bakreɥ na ɥŋsubal iɥeen ɥbaakēr (840) abot abuk biintɥ na baaɥ. ¹⁴ ɥŋsubal bɥi ɥi Kenan adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na ɥŋsubal iɥeen (910). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

¹⁵ Wi Mahalalel akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-paaj na kaɥeen (65) aŋe buk Yered. ¹⁶ Wi Yered abukiin, kē akak aɥo ɥŋsubal iɥeen week bakreɥ na ɥŋsubal iɥeen ɥwajantɥ (830) abot abuk biintɥ na baaɥ. ¹⁷ ɥŋsubal bɥi ɥi Mahalalel adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week bakreɥ na ɥŋsubal iɥeen kaɥeen-kaloɥ na kaɥeen (895). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

* **6:2** Baɥaaɥ biki baɥi : Bapiit aji babuk Naŋibaɥi : Balon baŋal aji baɥiiniyaan ɥwanjuɥ, baloɥ kak kē baji baɥiiniyaan babuk baŋih. Kē baloɥ baji baɥiiniyaan biki pntaali pi Fet.

¹⁸ Wi Yered akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-week na iɥeen paaj na ɥɥēb (162) aŋe buk Henok. ¹⁹ Wi Henok abukiin, Yered akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week bakreɥ (800) abot abuk biintɥ na baaɥ. ²⁰ ɥŋsubal bɥi ɥi Yered adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na iɥeen paaj na ɥɥēb (962). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

²¹ Wi Henok akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-paaj na kaɥeen (65), aŋe buk Matutalem. ²² Wi Matutalem abukiin, Henok awo na Naŋibaɥi aɥaŋa ɥŋsubal iɥeen-week ɥyaaŋ ɥwajantɥ (300) abot abuk biintɥ na baaɥ. ²³ ɥŋsubal bɥi ɥi Henok adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥwajantɥ na iɥeen-paaj na kaɥeen (365). ²⁴ Henok awo na Naŋibaɥi aɥaŋa kē Naŋibaɥi aŋe jeja, baɥaaɥ baankak awina, ɥiki Naŋibaɥi aya na a.

²⁵ Wi Matutalem akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-week na ɥŋsubal iɥeen bakreɥ na paaj-na-uloɥ (187) aŋe buk Lamek. ²⁶ Wi Lamek abukiin, Matutalem akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week ɥyaaŋ paaj-na-uloɥ na ɥŋsubal iɥeen bakreɥ na ɥɥēb (782) abot abuk biintɥ na baaɥ. ²⁷ ɥŋsubal bɥi ɥi Matutalem adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ kaɥeen-kaloɥ na iɥeen paaj na kaɥeen-kaloɥ (969). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

²⁸ Wi Lamek akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-week na iɥeen bakreɥ na ɥɥēb (182) aŋe buk napoɥ ɥiintɥ. ²⁹ Awul napoɥ mēntɥ katim ki Nowe, ɥiki aji : « I, akɥuuɥ iɥen yi nun inoorfēn ulemp na unoor. Mboŋ mi Naŋibaɥi afēpuɥ manɥuuɥ un ulemp na unoor mēntɥ. »

³⁰ Wi Nowe abukiin, Lamek akak aɥo ɥŋsubal iɥeen-week kaɥeen na ɥŋsubal iɥeen kaɥeen-kaloɥ na kaɥeen (595). Abot abuk bapoɥ biintɥ na baaɥ. ³¹ ɥŋsubal bɥi ɥi Lamek adoluɥ ɥi mboŋ ɥawo iɥeen-week ɥyaaŋ paaj-na-uloɥ na ɥŋsubal iɥeen paaj-na-uloɥ na paaj-na-uloɥ (777). Wi wi aŋaaɥ akeɥ.

³² Wi Nowe akaaɥ ɥŋsubal iɥeen-week kaɥeen (500) aŋe buk ŋem, Ham na Jafet.

6

Kaɥaafa ki uŋsubal uweek

¹ Wi baɥaaɥ bajunuɥ pɥum ɥi mboŋ abot abuk bapoɥ baaɥ, ² kē baɥaaɥ biki baɥi* baŋe win kē baaɥ biki baɥaaɥ bajēn banuuraa,

aniim biki banjalun. ³ Wi wi *Yawe Nawat Kabuka aŝaan aji : « Uhefënt wi naan, wi nwulun ñaan uunkduka ti a te mnto tiki awo ñaan najën ; hënkun nşubal ni nul njaanktëp iñeen-week na iñeen ntëb (120). »

⁴ Wal mënt bañaan balon badëm maakan bamëgaŝaan bawo ti mboş ; badobi woho wo da wal wi bañaan biki baŝi babiin ti baat bubuk bañaan bajën abuk bapoŝ na baka. Bukal bawoon tfa bañaan biki itim ipënaliin.

⁵ Nawat Kabuka awin kë buŝaan bi ñaan akdolun ti mboş badëma adëm pya kë ñaan abot aji bi tu tu uşal bti ti pdo buŝaan nnuur bti. ⁶ Nawat Kabuka adug umeli ti uko wi aŝakun ñaan, kë uhaaşul uwo ti mntëg mnweek. ⁷ Wi wi aŝaan aji : « Dpënan ti mboş bañaan biki nji nŝakun, na nntaam ni katoh, na nko ni uŝeeh na nkat, tiki ddug umeli uko wi nŝakari na. » ⁸ Kë ñaan alon aşë wo, i Naşibaŝi alilandëri, anwoon katim ki Nowe.

Pboman upuur

⁹ Uko wi Nowe wii wi :

Nowe abi wo ñiinŝ natool ti këş ki Naşibaŝi abot aji tiinka ; awo na a aji ŝaşa. Wal mënt ul awohan han ti bañaan bti. ¹⁰ Nowe abuk bapoŝ biinŝ bawajanŝ; ŝem na Ham na Yafet. ¹¹ Kë bañaan biki mboş bti başë wuŝ awo bado buŝaan ti këş ki Naşibaŝi, mnnot kë mantum ti mboş. ¹² Naşibaŝi aten mboş awin kë bañaan bawuŝi, tiki bawo bti ti pdo buŝaan.

¹³ Kë Naşibaŝi aşë ji na Nowe : « Dba na bañaan bti na nko bti tiki bañaan bakaan kë mnnot mantum ti mboş. Dpënan baka keeri ti mboş. »

¹⁴ Akak aji na Nowe : « Bomaan upuur pa iwi, upuur unkwoon uweek, wi ikbomanun na impiñu inuura, ido imeet ti wa, ikër wa ti meet na bdig na uko un-kneenanun meel pŝëp. ¹⁵ Hënk di di ikbomanun upuur mënt; udëm kado uko ji nmetër iñeen-week na iñeen nwanjanŝ (130m) kahaan kado nmetër iñeen ntëb na ntëb (22m), kadiilade kawo nmetër iñeen na nwanjanŝ (13m). ¹⁶ Doon bŝuk ti upuur bi kakujënt kakwoon ptoof pi umetër, ibot ido plëman pi wa pawo ti kaban, ido wa uka nşoobra ntëb aŝu na uŝeeh.

¹⁷ « Nji, dtij meel kado ma mampar mani-ink dko, kabaana na bañaan na nko bti : nin uko ulon uunkduka ti mboş kado kahefënt. ¹⁸ Kë nji nşë do bhoŝar na iwi, lunj ineej ti upuur iwi na aharu na babuku, na bahar baka. ¹⁹ Ti nko bti doon kaneejan ntëb ti upuur njabuur na iwi ; nawoon ukaş na waat. ²⁰ Nkat, nntaam ni katoh na nko ni uŝeeh bti nalan kabi du iwi kado kawoona ntëb ntëb ukaş na waat kabuur na iwi. ²¹ Kë iwi, laan uko ude unwohan bti ihank nakaana uko ude iwi na nko mënt. »

²² Kë hënk di Nowe adolon, ado uko wi Naşibaŝi ajakulun bti ado.

7

Pneej ti upuur

¹ Kë *Yawe Nawat Kabuka aji na Nowe : « Neejan ti upuur iwi na biki katohu bti, tiki ti bañaan bti iwi ŝañ iwoon natool ti këş ki naan. ² Ti nko bti njanhilun pdo bŝenan bi Naşibaŝi, doon kajejna ntëb ntëb, ukaş na waat te nyaaş paaj-na-ulon. Kë nandukiin, jejan ukaş na waat ŝañ. ³ Jejan kak nkat ni baŝi, ukaş na waat nyaaş paaj-na-ulon, nko na nkat njanilna njanin mboş bti. ⁴ Nnuur paaj-na-ulon nŝëple, kado uşubal uşub nnuur iñeen nbaakër na ntejan iñeen nbaakër, kawet ti mboş bañaan na nko bti ni nji ndolon. » ⁵ Kë Nowe ado iko bti yi Nawat Kabuka ajakulun ado.

⁶ Nowe aka nşubal iñeen-week nyaaş paaj (600) wi uşubal uweek ujonun ti mboş. ⁷ Aneej ti upuur na aharul na babukul na bahar baka kabuurna meel mamparun. ⁸ Nko njanhilun pdolna bŝenan bi Naşibaŝi na njanwoon njanhil pdolna ba, nkat na nko njanpuliin ti mboş bti ⁹ nabi ukaş na waat aneej ti upuur wi Nowe jibi Naşibaŝi ajakulun. ¹⁰ Wi nnuur paaj-na-ulon nŝëpun kë uşubal uweek uşë jot.

¹¹ Ti unuur uŝenk nnuur iñeen na paaj-na-ulon wi pli ptëbantën pi uşubal wi Nowe akaan nşubal iñeen-week nyaaş paaj (600), kë meel mntum maakan manwoon ti mboş uŝeeh manşë may, kë baŝi bawo wo ji bahaabëşa haabëşa, kë meel manktula. ¹² Uşubal uşub ti mboş ado nnuur iñeen nbaakër na ntejan iñeen nbaakër (40).

¹³ Unuur mēnt, Nowe, aharul na babukul Şem na Ham na Yafet na bahar baka kē başē neej na a ti upuur. ¹⁴ Baneej na nntaam ni katoh, na nko ni uţeeh bti na nkat bti na nko nmpoţi nankyitun bti. ¹⁵ Nko bti nankheefēntun nabi ti Nowe aneejna ntēb ntēb ti upuur ; ¹⁶ kawo ukaş na waat jibi Naşibaţi abiinj ajaka. Wi wi Nawat Kabuka aşaan adēt bgah.

¹⁷ Uşubal unşubun wun udo nnuur iñeen nbaakēr ; kē meel mampar apel mboş aşē deej upuur kē ukyaak. ¹⁸ Meel mam-paya atum maakan, kē upuur uşē yaak aya, ¹⁹ mampaya ayaha ya adoo gur inkun bti. ²⁰ Mandoo tēp inkun nmetēr paaj-na-ulon. ²¹ Wal mēnt kē bañaan bti na nko bti nanwoon ti mboş kē naşē ket; nkat, nntaam ni katoh, nko ni uţeeh, na nko nmpoţi bti na bañaan bti. ²² Nin uhefēnt uunkak aduka ti mboş. ²³ Hēnk, kē Naşibaţi awet uhefēnt bti ti mboş: bañaan, nntaam ni katoh, nko ni uţeeh, na nko nmpoţi na nkat, kē Nowe na bañaan banwoon na a, aţu na nko nanwoon na baka ti upuur tañ babuurun. ²⁴ Meel mampar ado nnuur iñeen-week na iñeen-kañeen (150).

8

Ukay meel

¹ Kē Naşibaţi aşē leş Nowe na nko ni uţeeh na nntaam ni katoh bti nanwoon na a ti upuur. Ado kē uyook uyook ti mboş, kē meel manjun pwala. ² Kē meel mntum maakan manwoon ti mboş uţeeh bti manşē tañan ppēn, kē baţi badētanaa, meel maankak at-ula. Kē uşubal uţañan pjot.

³ Meel manwala ntiinku ntiinku, hēnk, wi nnuur iñeen-week na iñeen-kañeen (150) ntaţepun kē manşē wala ; ⁴ te kē upuur udo hil anaţ du inkun yi Arafat ti unuur utēnk nnuur iñeen na paaj-na-ulon wi pli ptēnk paaj na plon. ⁵ Meel manwali'aara wala te pli ptēnk kli iñeen. Ti unuur uteek wi pli mēnt kē inkun işē pēn awinana.

⁶ Wi nnuur iñeen nbaakēr ntaţepun, kē Nowe aşē haabēş ujaneel wi adolon ti upuur, ⁷ aşē wutan untomaali. Uya, akak, ayoonk meel mankay ti mboş. ⁸ Akak awutan ubalab ufaatal katenna me meel manwalaa. ⁹ Wi ubalab uwoon uunya

win dko dţo, ţiki meel mangur mboş bti, uwugşa akak du Nowe du upuur. Nowe atar kañen, ayeenk wa aneejan ti upuur meet. ¹⁰ Ayoonk nnuur paaj na ulon akak awutan wa kē upēn ti upuur. ¹¹ Ukak na utaakal awo na katoh kahalulu ki bko bi bajaan bado bnoliwera ti mntum! Nowe ame wal mēnt kē meel manwalaa. ¹² Aţo kak nnuur paaj na ulon aşē wutan ubalab, kē wi uyaan, uunkak abi.

¹³ Ti unuur uteek wi pli pteek pi uşubal wi Nowe akaan nşubal iñeen-week nyaaş paaj na uşubal (601), wi wi meel mankayun ti mboş. Nowe agurēş bţuk bi upuur ; aten, awin kē mboş manjun pkay. ¹⁴ Ti unuur utēnk iñeen ntēb na paaj-na-ulon wi pli ptēbantēn, kē mboş manşē kay bti.

Upēn ti upuur

¹⁵ Wal mēnt kē Naşibaţi aşē ji na Nowe : ¹⁶ « Pēnan ti upuur, iwi na aharu, na babuku na bahar baka. ¹⁷ Pēnaan kak nko bti nanwoon na iwi, nkat, nntaam ni katoh na nko ni uţeeh na nko nmpoţi. Nabukan maakan natum naniink mboş. » ¹⁸ Kē Nowe na aharul na babukul na bahar baka bapēni. ¹⁹ Nntaam ni katoh na nko ni uţeeh na nko nmpoţi na nkat bti napēn ti upuur, awo kabuka na kabuka.

²⁰ Wi wi Nowe aşaan ado *bliit bi mn-gur pa *Nawat Kabuka, ajej nlon ti nko na ti nkat bti nanhilun pdolna Naşibaţi bţenjan afinara, atēr na kē nayik bti. ²¹ Yawe Nawat Kabuka atiink ptēkēn plil aşē ji ti uşalul : « Bañaan baankak ado nfēp mboş. Uwo manjoonan kē nhaaş ni baka nawuţna du kpoţ ; kē nşē wo mēnkak atok bañaan na nko bti jibi ndolon.

²² Te wi mboş mankdoon kawoha wo, kajaar na kakit, ujonţ na uyikaj, kanuur na pti, pnak na utejan ido kawoha wo. »

9

Kahon ki Naşibaţi

¹ Naşibaţi awul Nowe na babukul bnuura bi nul aşē ji na baka : « Kabuk kajoobēt na an, nabukan maakan, natuman mboş. ² Nko ni mboş, nkat na nko nmpoţi na ntēb ni

bdëk, ηul bti ηado kaṭi¹ an kakuṭ kado kalënk ṭi kadunan. Dwulan ηa bti. ³ Jibi nwulanaη iko yuη yi ujaagal na mnko manjaan mam-buk, dkak awulan ηko ηuη bti nado kade. ⁴ Kë naşë wo naanwo kade uko na pñaak pi wa ṭiki pñaak pawoon ubida. ⁵ Dkak aluη kaṭu ñaan këme uko unktuluη pñaak pi ñaan uhēpna ṭi uko mënt. Kabot kaṭu ñaan andoli atēem ṭi ubida wi atēntul.

⁶ Naşibaṭi aṭak ñaan
kë anaam na a

ukaan kë ñaan anktuluη pñaak pi atēntul,
bakak atula pñaak.

⁷ Kë an, kabuk kajoobët na an, nabukan maakan ; naniink mboş, nabukan maakan.
»

⁸ Naşibaṭi aṭiini wal mënt na Nowe na babukul banwoon na a aji : ⁹ « Natenan, dhonan, an na knaali ki nan te mnṭo, ¹⁰ na ηko bti ηanwoon na iwi : ηkaṭ, ηntaam ηi katoh na ηko ηi uṭeeh, ηko bti ηampënuη ṭi upuur na iwi, ηko bti ηanwoon ṭi mboş, ¹¹ kë mënkak ado uşubal utēnt wi kë mënkak ado meel manpar hënk mantok uko bti unwoon na uhēfënt. Meel maankak abi katok iko bti inwoon ṭi mboş. »

¹² Naşibaṭi akak aji : « Uko unktiimanuη kahoη ki nji ndoluη na an na ηko bti ηanwoon na an wii wi, kahoη kaη ddo ka kak na pntaali pi nu te mnṭo. ¹³ Dṭu kaṇaanan ki naan du baṭi ki najaan nado ki ubopal, kul kakdoon kayuuj kahoη ki nji ndoluη na umundu. ¹⁴ Woli dlun ado uşubal kë ujëni, kë kaṇaanan ki ubopal kapën awinana, ¹⁵ kaleş wal mënt kahoη ki nji ndoluη na an na ηko bti. Nin meel maankak apar jibi mamparuη kafin uhēfënt ṭi mboş. ¹⁶ Woli kaṇaanan ki ubopal kapën awinana du baṭi, dwin ka, kaşë kaleş kahoη kanwoon kaankba ki nji Naşibaṭi ndoluη na bañaan bti na ηko bti ηanwoon ṭi mboş. »

¹⁷ Hënk, kë Naşibaṭi aji na Nowe : « Waη uwoon uko unkyuujun kahoη ki nji ndoluη na bañaan bti na ηko bti ηanwoon ṭi mboş. »

Babuk Nowe

¹⁸ Şem, Ham na Yafet babak Nowe bampënnuη ṭi upuur. (Ham awoon aşin Kanaan) ¹⁹ Bawajanṭ bukuη bawoon

babuk Nowe, kë ṭi bukal di di bañaan bti banfëṭuη ṭi mboş bawoonuη.

²⁰ Nowe anwoon najaar, ado uṭeeh atēpi mnko manjaan mandolna ubiñu. ²¹ Wi adaanuη ubiñu umpënuη ṭi uṭeeh mënt, aşë kuj awohëş aduka byişu du kaloona ki nul meet. ²² Ham, aşin Kanaan, awin aşin kë awo byişu, aşë ya bdig aṭup babak aşin batëb bandukiin. ²³ Kë Şem na Jafet başë jej bayeti aṭu ṭi igan an yi baka aşë bot apoş poş akak ufeṭ ado bi agur aşin baka. Baten umban wundu kahilna kawo baankwin aşin baka byişu.

²⁴ Wi Nowe anaṭiin, kë ukuj ubaa, ame uko wi Ham nabaasha i nul adoluη. ²⁵ Wi wi aşaan aji :

« Kanaan afëpaniin!

Awo pa bamakul najuuk i bajuuk. »

²⁶ Nowe akak aṭiini aji :

« Ddëman *Yawe Nawat Kabuka, Naşibaṭi i Şem!

Dñehan ajuukntën Kanaan ṭi ulemp, ado kalempar Şem.

²⁷ Dñehan Naşibaṭi ado Yafet abuk pntaali pṭum, padëm paka utaak uweek, dñehan kak babak Yafet bafët na babak Şem,

babuk Kanaan babot bajuukët ṭi ulemp bado kalempar babak Yafet na Şem.

»

²⁸ Wi uşubal uweek na meel mamparuη ηaṭëpuη, Nowe aṭo ηşubal iñeen-week ηwajanṭ na ηşubal iñeen kañeen (350). ²⁹ Nşubal bti ηi Nowe adoluη ṭi mboş ηawo iñeen-week kañeen-kaloη na ηşubal iñeen kañeen (950), wi wi aşaan akeṭ.

10

Pntaali pampënnuη ṭi babak Nowe

¹ Pntaali pi bi Şem, Ham na Yafet babak Nowe babukuη wi uşubal uweek ubaan pii pi.

Babuk Yafet

² Babuk Yafet biinṭ bawo : Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Moşek na Tirat.

³ Kë babak Gomer biinṭ bawo : Aşkenat, Rifat, Togarma. ⁴ Kë biki Yawan bawo : Elişa, Tarşiş, Kitim na Dodanim. ⁵ Du bukal di di bañaan banwayşëruη afët aňog idëk bawoonuη. Bukuη bawoon babak Yafet,

baji bawayşer kawo bandoli na pntaali pi baka na utaak wi baka na uşup wi baka.

Babuk Ham

⁶ Babuk Ham biinş bawo : Kuş, Mişrayim, Put na Kanaan. ⁷ Kë biki Kuş bawo : Teba, Hawila, Fabta, Raama, na Fabteka. Kë biki Rama bawo : Şeba na Dedan.

⁸ Kuş akak abuk Nemrod ambiinş awo naşih nateek ũi mboş. ⁹ Abi wo najan naweek ũi kadun ki Naşibaũi, ukaanş kë baji baji : « Awo ji Nemrod, najan naweek ũi kadun ki Naşibaũi. » ¹⁰ Nbeeka ũanwoonunş ũweek ũi dko di aşihunş ũawo Babel, Erek, Akad na Kalneh du utaak wi Şineyar*. ¹¹ Du utaak mēnş di di Nemrod apēnnunş aya te Aşuur aşē niw Niniwe na Rehobot-İr, na Kalah. ¹² Akak aniw Reten ũi ptoof pi Niniwe na ubeeka uweek wi Kalah.

¹³ Mişrayim awoonş aşin bañaanş biki Lud, biki Anam, biki Lehab, biki Naftuh, ¹⁴ na biki Patroũ, na biki Katluh na biki Kaftor [di *bafilittenş bapēnnunş].

¹⁵ Kanaan awoonş aşin bañaanş biki Fidoũ, anwoonş abukul nateek. Abot awo aşin bahitit, ¹⁶ na Bayebutit, Bahamorit, Bagirgaşit, ¹⁷ Bahiwit, Barkit, Batinit, ¹⁸ Barwadit, Batemarit, Bahamatit ; wi wi kntaali ki Kanaan kaşaanş awayşer. ¹⁹ Utaak wi Kanaan upēnna Fidoũ, aya umbanş wi Gerar, te Gata, abot ayeenk du Fodom na Gomora na Adma na Şeboyim te aban du Leşa.

²⁰ Bukunş bawoonş babuk Ham, baji bawayşer kawo bandoli na pntaali pi baka na utaak wi baka na uşup wi baka.

Babuk Şem

²¹ Şem ũmak Yafet akak abuk bapoũ biinş. Ul awoonş ateem babuk Eber na pntaali pi baka bti.

²² Babuk Şem biinş bawo : Elam, Aşur, Arpakşad, Lud, Aram. ²³ Biki Aram bawo : Uş, Hul, Geter na Maş. ²⁴ Arpakşad abuk Şelah, kë Şelah abuk Eber. ²⁵ Eber abuk bapoũ biinş batēb : nateek awo katim ki Peleg†, ũiki ũi wal mēnş wi wi bañaanş bawayşerunş ũi mboş. Aşa'ul awo katim ki Yoktan.

²⁶ Yoktan abuk Almodad, Şelef, Haşarmawet, Yerah, ²⁷ na Hadoram, Ufal, Dikla, ²⁸ na Obal, Abimayil, Şeba, ²⁹ Ofir, Hawila, na Yobab : bukunş mēnş bti bawo babuk Yoktan. ³⁰ Bafēũna ubeeka wi Meşa te adoo ban wi Şefar unwoonş du inkunş inwoonş du umayar unuur.

³¹ Bukunş bawoonş babuk Şem, baji bawayşer kawo bandoli na pntaali pi baka na utaak wi baka na uşup wi baka.

³² Bukunş bawoonş pntaali pi babuk Nowe, baji bawayşer kawo bandoli na pntaali pi baka na utaak wi baka.

Du bukal di di bañaanş bajunnunş pwayşer aniink mboş wi uşubal uweek uşepunş.

11

Katoh kaweek ki ũşoobra ki Babel

¹ Bañaanş bti ũi mboş başup uşup uloolan.

² Jibi bañaanş bakyaanşunş du umayar unuur, bawin dko dlonş danwoonş daanwo na inkunş du utaak wi Şineyar* aya afēũ da.

³ Wal mēnş kë başē ũiinkar aji : « Nawulēn ũdo induba yi ũkjununş ũi bdoo. Kë bajej induba mēnş na bnag blonş aniwna‡. »

⁴ Bakak aji : « Nawulēn ũniw ubeeka na katoh kaweek ki ũşoobra kankyaanş te du baũi! Hēnk katimun kapēnala, ũkuũ ũwo ũjēnkwayşer kaniink mboş bti. »

⁵ Kë *Yawe Nawat Kabuka aşē wala ũi mboş pten ubeeka na katoh kaweek ki ũşoobra ki bañaanş bajēn bawoonş ũi pniw, ⁶ aşē ji : « Nawin hēnkunş! Bañaanş bti bawo baloolan, aşup uşup uloolan. Woli hēnk di ulemp wi babaanş ajun jun uwoonş, we uklunş kaneenan baka pdo uko wi banşalunş? ⁷ Nwala hēnkunş ũhotoan uşup wi baka bawut kado katiinkar. »

⁸ Hēnk di di Yawe Nawat Kabuka agarunş baka kë baya aniink mboş bti añaanş pniw ubeeka. ⁹ Uko wanş ukaanş kë badu da aji Babel‡ ũiki dul di Yawe Nawat Kabuka ahotanaanunş uşup ũi mboş bti kë dul di di agarnunş bañaanş kë baniink mboş bti.

Pntaali pi Şem te du Abram

¹⁰ Pntaali pi Şem pii pi :

* **10:10** Şineyar : Babel. † **10:25** Peleg : ũi uhebēre dawoonş pwayşer. * **11:2** Şineyar : Babel. † **11:3** Bnag : ũi ũwal mēnş baji baniwna mnlaak na bnag blonş bampaşunş na bi baniwnunş ũi. ‡ **11:9** Babel : ũi uhebēre daka katiinkare kaloolan na photoan.

Wi uşubal uweek uţëpuŋ ado ŋşubal ŋtëb, Şem aka ŋşubal iñeen-week aşë buk Arpakşad. ¹¹ Wi Arpakşad abukiin, Şem akak aţo ŋşubal iñeen-week kañeen (500) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

¹² Wi Arpakşad akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ na ŋşubal kañeen (35) abuk Şelah. ¹³ Wi Şelah abukiin, Arpakşad akak aţo ŋşubal iñeen-week ŋbaakër na ŋşubal ŋwajantŋ (403) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

¹⁴ Wi Şelah akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ aşë buk Eber. ¹⁵ Wi Eber abukiin, Şelah akak aţo ŋşubal iñeen-week ŋbaakër na ŋşubal ŋwajantŋ (403) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

¹⁶ Wi Eber akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ na ŋşubal ŋbaakër (34) aşë buk Peleg. ¹⁷ Wi Peleg abukiin, Eber akak aţo ŋşubal iñeen-week ŋyaaş ŋbaakër na ŋşubal iñeen ŋwajantŋ (430) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

¹⁸ Wi Peleg akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ, aşë buk Rewu. ¹⁹ Wi Rewu abukiin, Peleg akak aţo ŋşubal iñeen-week ŋyaaş ŋtëb na ŋşubal kañeen-kaloŋ (209) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

²⁰ Wi Rewu akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ na ŋşubal ŋtëb aşë buk Ferug. ²¹ Wi Ferug abukiin, Rewu akak aţo ŋşubal iñeen-week ŋyaaş ŋtëb na ŋşubal paaj na uloŋ (207) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

²² Wi Ferug akaaŋ ŋşubal iñeen ŋwajantŋ aşë buk Nahor. ²³ Wi Nahor abukiin, Ferug aţo ŋşubal iñeen-week ŋyaaş ŋtëb (200) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

²⁴ Wi Nahor akaaŋ ŋşubal iñeen ŋtëb na ŋşubal kañeen-kaloŋ aşë buk Terah. ²⁵ Wi Terah abukiin, Nahor aţo ŋşubal iñeen-week na ŋşubal iñeen na kañeen-kaloŋ (119) abot abuk bapoţ biinţ na baat.

²⁶ Wi Terah akaaŋ ŋşubal iñeen paaj-na-uloŋ aşë buk Abram na Nahor na Haran.

Pntaali pi Terah

²⁷ Pntaali pi Terah pii pi :

Terah abuk Abram, Nahor na Haran. Kë Haran abuk Lot. ²⁸ Haran akeţ ŋi kadun ki Terah aşin du utaak wi kabuka wi nul, du ubeeka wi Ur, wi bakaldeyeŋ. ²⁹ Abram na Nahor baniimi : Ahar Abram awo katim ki Faaray ; kë ki ahar Nahor kawo Milka, ul na

Yitka bawo babak Haran. ³⁰ Kë Faaray aşë wo aanhil pbuk : aanka napoţ.

³¹ Terah ajeŋ Abram abukul, na Lot ababul, abuk Haran, na Faaray ahar Abram abukul. Ado baka kë bapën ŋi Ur di bakaldeyeŋ pya utaak wi Kanaan. Kë wi babanuŋ ubeeka wi Haran aşë fëţ da. ³² Ŋşubal ŋi Terah adoluŋ ŋi mboş ŋawo iñeen-week ŋyaaş ŋtëb na ŋşubal kañeen (205), wi wi aşaaŋ akeţ du Haran.

12

¹ Unuur uloŋ, *Yawe Nawat Kabuka aji na Abram : « Dukan utaaku, na bayiţu na katoh ki şaaş, iya utaak wi ŋji kaluŋ kadi-imanu.

² Ddolu ibuk pntaali pweek, kabot kawulu bnuura.

Ddo katimu kapënala maakan,

iţu hënk nwul bañaan bandukiin bnuura.

³ Dluŋ kawul bnuura bankñehandëriin bnuura, kafëp bankmbeehiin ;

kaţëpna ŋi iwi kawul kntaali ki mboş bti bnuura* . »

⁴ Kë Abram ado jibi Nawat Kabuka ajakuluŋ apën ŋi ubeeka wi Haran aya, kë Lot aya na a. Aka wal mënţ ŋşubal iñeen-paaj-na-uloŋ na kañeen (75).

⁵ Ajeŋ Faaray aharul na Lot abuk aţa'ul, na bka'ul na balemparul biki aţënkberuŋ anug bti ŋi Haran aya utaak wi Kanaan.

⁶ Wi babanuŋ, bamuur utaak bti te ado ban du bko byimanaan bi More du ubeeka wi Fikem. Bañaan biki Kanaan bawo wal mënţ ŋi utaak.

⁷ Kë Yawe Nawat Kabuka aşë pën awinana ŋi kadun ki Abram aji : « Dluŋ kawul pntaali pi nu utaak wi. » Wi wi Abram aşaaŋ ado *bliit bi mngur kado kaţëjanaan Nawat Kabuka ampënuŋ awinana ŋi kadunul. ⁸ Abram awoona Fikem aya du pnkuŋ du umayar unuur wi ubeeka wi Betel, atan da kaloona ki nul, Betel kë dawo ŋi kayoba, kë ubeeka wi Ayi uwo ŋi umayar unuur wi dko di awoon. ŋi dko mënţan di di adoluŋ Nawat Kabuka bliit bi mngur aşë dëmana. ⁹ Kë ŋi pdo kafëţ

* **12:3** Kaţëpna ŋi iwi kawul kntaali ki umundu (mboş) bti bnuura : baloŋ bapiit kak aji : ŋi ŋtaak ŋi mboş bti baluŋ kado kaji : “Naşibaţ awulan bnuura jibi awuluŋ ba Abram.”

ti kanaŋa kaya kafëŋ tuŋ, kē aya adoo ban utaak wi Negeb.

Abram du Ejiptu

¹⁰ Ubon ubi wo ti utaak, adēm maakan, kē Abram adoo naŋa aya Ejiptu afëŋ da. ¹¹ Wal wi akyaan pneej ti Ejiptu ašë ji na Faaray aharul : « Tenan, dme kē iwo ñaät nanuura. ¹² Woli bañaan biki Ejiptu bawinu baji iwo ahar naan, kafinën, kašë duku. ¹³ Dkooŋu kooŋ, jakan na baka iwo aŋa'naan, hënk iŋu bamëbanaan bnuura kabot kawo baankfinën. »

¹⁴ Wi Abram abanuŋ du Ejiptu, bañaan biki utaak mënŋ bawin kē Faaray anuura maakan. ¹⁵ Baweek biki utaak bawina ašë ya aŋup *Farawuna naših, ahompa kanuura ki ñaät. Kē bašë ñooŋ ñaät du dko di baat biki Farawuna bawoon. ¹⁶ Faaray aŋu kē Farawuna amëban Abram bnuura. Aŋena ŋpi, ŋkaneel na ŋgit, abot awula balemp biinŋ na baat, na ŋbuuru, na ŋntaam ŋi pnkunkaali.

¹⁷ Kē Nawat Kabuka ašë tu Farawuna na katohul pwuŋan pweek, ŋiki ajej Faaray ahar Abram. ¹⁸ Farawuna adu Abram wal mënŋ ašë ji na a : « we wi idolnuŋ hënk ba? We ukaan kē iintupën aji awo aharu? ¹⁹ We ukaan kē iji awo aŋa'u, kē ndo jeja kē awo ahar naan. Hënkunŋ aharu awi ; jejana, iŋëp iya na bgahu! » ²⁰ Farawuna ado biinŋ balonŋ kē bapënana ti utaak ul na aharul na bka'ul bti.

13

Abram na Lot bawayšëri

¹ Kē Abram awoona Ejiptu na aharul na bka bi tul bti, agakandër na Lot kē baya Negeb. ² Wal mënŋ Abram ayok maakan, aka ŋntaam, na itaka na uwuuru. ³ Apënna Negeb aya, aya te aban du umban wi ubeeka wi Betel du dko di abiinŋ atan kaloona ki nul ti ptoof pi Betel na Ayi, ⁴ du dko di abiinŋ aniw *bliit bi mngur. Kē dul di Abram adëmananuŋ *Yawe Nawat Kabuka.

⁵ Lot angakandërunŋ na Abram akak aka itani yi ŋkaneel, yi ŋpi, na yi ŋgit abot aka bañaan baŋum. ⁶ Utaak uunkëš bafëŋ bukal batëb bti : bka bi baka baŋum maakan kē

baanhil pwo ti dko dlolan. ⁷ Bañaanŋ biki Kanaan na baperitit bafëŋ kak wal mënŋ ti dko mënŋ. Kē bayafan biki Abram na biki Lot bakak ti pŋom. ⁸ Kē Abram ašë ji na Lot : « Tenan, nja ŋyiŋi, dkooŋu kooŋ, mënŋal ŋŋëpar abot awo mënŋal bayafan biki nja bado kaŋom! ⁹ Tenan utaak wi bti! Joh ŋwayšër. Woli iya na kañen kamayu, kaya na kadeenu ; woli iya na kadeenu, kaya kamayu. »

¹⁰ Lot aten bnuura ašë win utaak bti un-kabuŋ bdëk bi Yordan di mboš manëkuŋ. Uwo ti wal wi Našibaŋi awoonŋ aandobi tok ŋbeeka ŋi Fodom na Gomora. Dko mënŋ te du umbanŋ wi ubeeka wi Šowar dawo na itant ji uwoorta wi Nawat Kabuka du Eden, na utaak wi Ejiptu. ¹¹ Kē Lot adat utaak wi Yordaniya bti unwoyi umbanŋ wi umayar unuur atool pya da ; hënk di bawayšërunŋ. ¹² Abram aya afëŋ du utaak wi Kanaan kē Lot afëŋ aŋog ŋbeeka ŋi bdëk bi Yordan. Atan iloona yi nul kē iban te Fodom. ¹³ Bañaanŋ biki ubeeka mënŋ bawuŋ maakan abot aji bado uko wi Nawat Kabuka awoonŋ aanŋali.

¹⁴ Wal wi Lot awayšërunŋ na Abram, Nawat Kabuka aji na Abram : « Iwin dko di inaŋunŋ, hënkunŋ katan këš iten ifooyan. ¹⁵ Utaak wi ikwinunŋ wunŋ bti dwulu wa, iwi na pntaali pankpënuŋ ti iwi te mnŋo. ¹⁶ Ddo pa paŋum ji pyiw pi mboš: unuur wi bakhi-nanuŋ pŋën pyiw panwoonŋ ti mboš unuur mënŋ wi wi bakaanŋ ahinan pŋën pntaali pi nu. ¹⁷ Naŋiin iñaay na utaak bti ŋiki dlunŋ kawulu wa. »

¹⁸ Kē Abram ajej iloona yi nul, aya afëŋ du mnko mnweek mi Mamre du Hebronŋ kē dul di adolonŋ bliit bi mngur pa Nawat Kabuka.

14

Abram abuuran Lot

¹ Wal wi Amrafel awoonŋ naših i Šineyar, kē Aryok awo naših i Elatar, kē Kedor-Lawomer awo i Elam, Tideyal kē awo naših i Goyim* ² baših babaakër bukuŋ banaŋa ugut na bi Bera naših i Fodom na Birša naših i Gomora, na Šineyab naših i Adma

* 14:1 Naših i Goyim : kēme naših i ŋtaak.

na Şemeber naşih i Teboyim na naşih i Bela (danwoon Şowar).

³ Başih kañeen babaañşaani bukuñ bti bayitiir na bangoli biki baka du dko danwoon daanwo na inkun du Fidim (dawoon hênkuñ Bdëk bi Pnam). ⁴ Bado nşubal iñeen na ntëb kē Kedor-Lawomer akşih baka, ti uşubal utënk iñeen na nşwajanţ kē başë bër wa.

⁵ Kedor-Lawomer aţo uşubal aşë naţa ul na başih banwoon na a aya pğut na bam-pokuñ. Wi bakyaan, bakob barefayim du Aşerot-Karnayim, akob batutim du Ham, bayemim du Şawe-Kiriyatim, ⁶ akob bahorit du inkun yi Feyir te ado ban El-Paran, dankabuñ du *pndiış. ⁷ Wi wi başaan awugşa aban te du ukumpëş wi En-Mişpat (dawoon Kadeş) akob bamaletit du uţaak wi baka bti abot akob bahamorit banfëtuñ du Haşaşon-Tamar.

⁸ Wal mënt, kē naşih i Fodom na i Gomora na i Adma, naşih i Teboyim na naşih i Bela (danwoon Şowar) başë naţa abomandër ugut na baka du Fidim, ⁹ agut na Kedor-Lawomer naşih i Elam, Tideyal naşih i Goyim, Amrafel naşih i Şineyar na Aryok naşih i Elatar : bawo başih babaakër agut na başih kañeen! Bañaan biki Kedor-Lawomer bakob biki bakgutanaanuñ.

¹⁰ Kē Fidim daşë tum ihër iweek yi kafuuş ; wi naşih i Fodom na i Gomora baktiin, aşë jot ti ya, kē bandukiin bamena du inkun. ¹¹ Bankobuñ baka kē başë yeenk bka bi biki Fodom na Gomora bti na iko ide yi baka bti aşë ya na bgah bi baka. ¹² Bakak ajej Lot (abuk aţa Abram) na bka bi tul bti ayaanaan ; ţiki Lot abi fëţ du Fodom.

¹³ Aloñ ambuuruñ aya du Abram, nahebërë, anfëtuñ du mnko mnweek mi Mamre nahamorit, ayiţ bi Eşkol na Aner ; bukal bawajanţ bti baţok na Abram. ¹⁴ Wi Abram ameen kē bamob ayiţul ayaanaan, ajej ti bañaan biki nul bañaan iñeen-week nşwajanţ na bañaan iñeen na bakreñ (318) bambukiin ti katoh ki nul, kē babomandër ugut, adookar na bamobuñ Lot, te ubeeka wi Dan. ¹⁵ Abram na bañaan biki nul bawayşëri aneej ugut na baka na utejan, akob baka abot adookar na baka te ubeeka

wi Hoba du btamşanka bi ubeeka wi Damat. ¹⁶ Ayeenk bka bti bi bajejuñ, ayeenk kak Lot ayiţul na bka bi tul bti na baaţ na bañaan biki bamobuñ.

Melkitedek

¹⁷ Wi Abram akobuñ Kedor-Lawomer na başih banwoon na a, awugşa pkak, kē naşih i Gomora aşë bi ayit na a du dko danwoon daanwo na ikun di Şawe (danwoon dko di naşih).

¹⁸ Uka wal mënt naşih aloñ ambiyi pyit na Abraham katimul kawo Melkitedek. Awo naşih i Talem, abot aji ţejan Naşibaţi Andëmuñ Maakan. Aţij ipoom na poot ; ¹⁹ Añehandër Abram Naşibaţi aji :

« Bnuura bawo ti Abram ti katim ki Naşibaţi Andëmuñ Maakan, ampaşuñ baţi na mboş!

²⁰ Dbeeb Naşibaţi Andëmuñ Maakan, andoluñ başooradu kē banup ti kadunu!

»
Wi wi Abram aşaan ajej iko bti yi bayeenkuñ du başih bukundi ado ifah iñeen, aşë pënan kalon awul Melkitedek.

²¹ Kē naşih i Fodom aşë ji na Abram : « Wulaan bañaan işë iduka na iko bti yi nayaan ayeenk. » ²² Kē Abram aşë teema aji : « Ddeen kañen kamehna ti kadun ki *Yawe Nawat Kabuka Naşibaţi Andëmuñ Maakan, ampaşuñ baţi na mboş, ²³ kē mënkyeenk nin uko ulon ti iko yi nu, mendo yeenk yeenk nin unduş†, iwutna kaji iyokan Abram. ²⁴ Mënkhan nin uko ulon pa nji. Dyeenk uko wi baţaşaraan badeen tañ na kafah ki bangakandëruñ na nji, Aker, Ekekol na Mamre bahilan kajej ifah yi baka. »

15

Bhoñar bi Naşibaţi na Abram

¹ Wi iko mënt iţëpuñ, *Yawe Nawat Kabuka ahaabëş Abram kęş apën awinana ti kadunul aji na a : « Abram, wutan kalënk! Dwo ubeel wi nu, dlun katuumu bnuura. »

²⁻³ Kē Abram ateema aji : « Nawat Kabuka Naşibaţi i naan, ibaa wulën uko ulon wi nji kalun kaya bë mënkkka napoţ nadukar wa? Iinwulën napoţ, Eliyeter i ubeeka wi

† 14:23 Mendo yeenk yeenk nin unduş: Bapiit aji mënkyeenk nin kaguja.

Damat, nalempar naan alon akdukiin na iko yi naan. »

⁴ Kë Nawat Kabuka akak aji na a : « Mënt ul akdukiin na iko yi nu, napoŋ i ikbukun akdukiin na ya. » ⁵ Wi wi aŋaŋ ado Abram kë apën bdig aŋe ji na a : « Tenan baŋi, ifën njah woli ihinani. » Akak aji na a : « Jibi njah nŋatumun, hënk di babuku bakluŋ katum. »

⁶ Abraham ahaŋ Nawat Kabuka ŋi uko wi ajakuluŋ, ukaŋ kë Nawat Kabuka aji awo natool.

⁷ Nawat Kabuka aji na a kak : « Nji dwoon Nawat Kabuka, andoliin kë ipën du Ur di bakaldeyen kawulu mboŋ mi, ika. » ⁸ Kë Abram aŋe teema aji : « Nawat Kabuka Naŋibaŋi i naan, hum di di nji nhiluŋ kame kë dlun kaka ma. »

⁹ Kë aji na a : « Yaan itijën uwit upatar, upi utaŋ na unkaneel ukaŋ. Undoli ŋi na uwo kaka nŋubal nŋwajanŋ. ŋijan kak urikaŋe na ubalab unhumun. »

¹⁰ Kë Abram aŋija nŋa bti aŋi. Afaaŋ nŋtaam ŋi ptoof ado ifah itëb, kandoli kataan na katënt ka, aŋe wo aanfaaŋ nŋkat. ¹¹ Njugude nŋatool pdëpa ŋi nŋtaam nŋankeŋun nŋun kë Abram aŋe dook nŋa.

¹² Na utaakal ukeŋ, Abram awo ŋi bnjy bweek aŋe win bdëm bweek blënkandëraan.

¹³ Kë Nawat Kabuka aŋe ji na a : « Iwo i kame kë babuku balun kawo bayaanŋ du mboŋ manwoon maanwo mi baka, mi bakluŋ kakak kado kajuukntën baka ŋi ulemp, balun kahajan baka nŋubal iŋeen-week nŋyaaŋ nŋbaakër (400). ¹⁴ Kë nji nŋe luŋ kakob banjuukntënuŋ baka, bapën da na bka btum. ¹⁵ Kë iwi iŋe luŋ kaŋaf kabaa kakeŋ kamoya kakak na bnura du bajugu. ¹⁶ Bakak ŋi, woli uraan ubaakanŋen ubii, ŋiki te wal mënt pjuban pi bahamorit paandobi ŋëplën. »

¹⁷ Wi unuur uyobun, kë bdëm batooti, kë bdoo banjeenuŋ maakan awo na udu uweek na unkaniya untehanun nŋaŋe mara mara amay amuur ŋi ptoof pi nŋtaam nŋanfiŋun nŋun. ¹⁸ Kë unuur mënt, Nawat Kabuka ado bhoŋar na Abram, aji na a : « Dluŋ kawul mboŋ mi pntaali pampënuŋ ŋi iwi, kapëna bdëk bi Ejiptu, te kaban bdëk bweek bi Ewufrat. ¹⁹ Mboŋ mënt manwoon

mi nŋtaak nŋi bakenit, na mi bakenitit, na mi bakadmonit, ²⁰ na mi bahitit, mi baperitit, mi barefayit, ²¹ na mi bahamorit, mi bakanaan, na mi bagirgaŋit na mi bayebutit. »

16

Kabuka ki Iŋmayel

¹ Faaray ahar Abram aambi buk, aŋe ka nalemparul nŋaŋ alon anwoon i utaak wi Ejiptu i katim kawoon Hagar. ² Kë Faaray aŋe ji na Abram : « Tenan, jibi *Yawe Nawat Kabuka awoon aandi mbuk, dkooŋu kooŋ kakan ido kawinar na nalempar naan ; ulome nŋëpna ŋi a nka napoŋ. » Abram atiink uko wi ajakuluŋ. ³ Wi Abram adoluŋ nŋsubal iŋeen nŋi afëŋun ŋi utaak wi Kanaan, Faaray aharul kë aŋe jej Hagar, nalemparul, awula kë aniimi. ⁴ Abram awinar na Hagar, kë awo na kayin.

Wi Hagar awinuŋ kë awo na kayin, aŋe jun pkul Faaray ajugul. ⁵ Kë Faaray aŋe ji na Abram : « Iwi iŋuun kë Hagar abeehën hënkun. Nji ŋi uleef naan dwuliin nalempar naan, kë hënkun wi awoon na kayin aŋe beehën. Dñehan *Nawat Kabuka awayŋun nji na iwi. »

⁶ Kë Abram aŋe teema aji : « Nalemparu awo ŋi kaŋen ki nu, dolana uko wi inaluŋ. » Wi wi Faaray akakuŋ ahajan Hagar, kë adoo noor aŋi, kabuurna.

⁷ Uwanjuŋ wi *Nawat Kabuka uyit na Hagar du kaŋog pliik plon panwoon du *pndiiŋ, pliik mënt pawo ŋi bgah bi ŋur. ⁸ Uji na a : « Hagar, nalempar Faaray, iwoona ŋun, aŋe aya ŋun? »

Kë aŋe teem aji : « Dŋi ŋi kabuurna Faaray, ajug naan. »

⁹ Kë uji na a : « Kakan du ajugu, ido katiinka. »

¹⁰ Uwanjuŋ wi Nawat Kabuka ukak aji : « Ddo babuku batum te nin alon aando hil pfën baka. »

¹¹ « Tenan, iwo na kayin, ilun kabuk napoŋ nŋiint, luŋi iŋu'a katim ki Iŋmayel*, ŋiki Nawat Kabuka atiink mntëg mi nu. »

¹² Alun kawo ji ubuuru unwoon uundomi ; anknaŋariin baŋaan bti,

* 16:11 Iŋmayel : ŋi uhebërë dawoon Naŋibaŋi atiink.

bañaan bti bakak banaŋari'a ;
alun kalow bayiŋul bti. »

¹³ Hagar aŋal aji awin na manjoonan anjaan awina, aŋe ji wal mēnt na Nawat Kabuka, anŋiiniin na a : « Iwo El-Roy, Naŋibaŋi anwinnun. » ¹⁴ Uko waŋ ukaan kē bakdu pliik mēnt aji Lahay-Roy, dawoon « *Anwoon Aankba awinēn. » Pliik mēnt pawo ŋi ptoof pi Kadeŋ na Bered.

¹⁵ Hagar abukar Abram napoŋ ŋiint, kē Abram aŋu napoŋ i Hagar abukarulun katim ki Iŋmayel. ¹⁶ Abram aka nŋsubal iŋeen bakreŋ na nŋsubal paaj (86) wi Hagar abukarulun Iŋmayel.

17

Bhoŋar bi Naŋibaŋi na Abram

¹ Wi Abram akaan nŋsubal iŋeen kaŋeen kalon na kaŋeen kalon (99), kē *Yawe Nawat Kabuka aŋe pēn awinana ŋi kadunul aji na a : « Nji dwoon *El ŋaday, Naŋibaŋi Anhiniin iko bti ; doon kaŋaŋen ibot ido katiinkēn. ² Ddo bhoŋar na iwi, kabot kawulu pntaali ptum maakan. »

³ Abram ajot wal mēnt afēŋ kaara ŋi mboŋ, Naŋibaŋi kē aŋe ji na a : ⁴ « Tenan, bhoŋar bi, bi bi nji kadolon na iwi : Nji, dlun kado iwo aŋin kntaali ktum. ⁵ Iinkak adu'ana Abram*, katimu kawo hēnkuŋ Abraham†, ŋiki ddolu iwo aŋin kntaali ktum. ⁶ Ddolu ibuk bañaan batum maakan, banklun kado kntaali, ilun kabuk baŋih. ⁷ Ddo bhoŋar na iwi, na pntaali pankmbiin ŋi kafeŋu woli ikeŋi. Bhoŋar mēnt bawo te mnŋo, hēnk dlun kawo Naŋibaŋi i nu na i pntaali pankmbiin ŋi kafeŋu. ⁸ Mboŋ mi Kanaan bti mi iwoon nŋa nayaant ŋi ma, dlun kawulu ma ika te mnŋo, iwi na pntaali pankmbiin ŋi kafeŋu, dlun kawo Naŋibaŋi i baka. »

⁹ Naŋibaŋi akak aji na Abraham : « Kē iwi, iwo kamēban bhoŋar bi ndolon na iwi na pntaali pi ikbukun. ¹⁰ Bhoŋar baŋ bi bi nji kadolon na iwi na pntaali pi ikbukun, iwo i kamēban ba. Biint bti banwoon na iwi bawo biki kawala katēmp. ¹¹ Nawo biki kawala katēmp, uwo uko unkyuun bhoŋar bi nji ndolon na an. ¹² Kē ŋi kntaali ki ikbukun, napoŋ ŋiint anwoon awo

kawala katēmp ŋi nnuur bakreŋ, kaŋu na bambukiin ŋi itohan kēme biki nanugun nug du ŋaan alon nayaant, anwoon aanwo i pntaali pi nan. ¹³ Hēnk, babukale ŋi katohu kēme anugana nugana na itaka yi nu, bawo biki kawala katēmp. Bhoŋar bankwinaniin ŋi nleef ŋi nan bawo bhoŋar banwoon baankba. ¹⁴ ŋiint anwoon aanwala katēmp, alun kadookana ŋi bayiŋul, ŋiki agar bhoŋar bi naan. »

¹⁵ Naŋibaŋi akak aji na Abraham : « Faaray aharu, iinkak ado kadu'a Faaray, ido kadola Faara. ¹⁶ Dwula bnuura, kē abot alun kabukaru napoŋ ŋiint. Dwula bnuura, alun kawo anin kntaali ktum, alun kabuk baŋih batum. »

¹⁷ Wal mēnt, kē Abraham aŋe jot afēŋ kaara ŋi mboŋ aŋe muujan. Aŋal wal mēnt aji : « ŋiint ankaan nŋsubal iŋeen-week kabuk napoŋ? Kēme Faara ankaan nŋsubal iŋeen kaŋeen kalon akbukun? » ¹⁸ Wi wi aŋaan aji na Naŋibaŋi : « Dkooŋu kooŋ, wutan Iŋmayel ayeenk uko wi ihoŋnun! »

¹⁹ Kē Naŋibaŋi aŋe teema aji : « A-a, Faara aharu abukaru napoŋ ŋiint, i ikluŋ kaŋu katim ki Itaak. Dluŋ kado bhoŋar na a te mnŋo, kado ba na pntaali pankpēnnun ŋi a. ²⁰ Dkak atiinku ŋi uko wi Iŋmayel. Tenan, dwula bnuura, ddo kabuk kajoobēŋ na a, pntaali pi nul patum. Alun kabuk baŋih iŋeen na batēb, ddola abuk pntaali ptum maakan. ²¹ Kē bhoŋar bi naan, ddo ba na Itaak, i Faara aklun kabukaru pkili ŋi wal wi. » ²² Wi Naŋibaŋi abaan pŋiini na Abraham aŋe ya aduka.

²³ Unuur mēnt, Abraham ajeŋ Iŋmayel abukul, na bañaan bti bambukiin ŋi katohul na biki anugun nug, bañaan biint bti banwoon ŋi katohul awalan baka katēmp jibi Naŋibaŋi ajakulun ado. ²⁴ Abraham aka nŋsubal iŋeen kaŋeen kalon na nŋsubal kaŋeen kalon (99) wi awaliin katēmp, ²⁵ kē Iŋmayel abukul aka nŋsubal iŋeen na nŋwajanŋ (13) wi awaliin katēmp. ²⁶ ŋi unuur uloolan mēntan wun wi wi Abraham na Iŋmayel abukul bawaliin katēmp. ²⁷ Biint biki katohul bti, bambuknaaniin da na biki

* **17:5** Abram : ŋi uhebēre dawoon niint antumun na mndēm. † **17:5** Abraham : ŋi uhebēre dawoon aŋin bañaan batum.

banugun nug du ñaan alon nayaant, kë bawala katëmp na a.

18

Bayaant bawajant

¹ Unuur ulon Abraham afo ti plëman pi kaloona ki nul du mnko mnweek mi Mam-bre wi unuur udiñun, kë *Yawe Nawat Kabuka aşë pën awinana ti kadun ki nul. ² Abraham akat kës, aşë win biint bawajant kë banañ du kadunul. Wi awinañ win baka, aña ina du plëman pi kaloona, aya yit na baka ajot afët kaara ti mboş adëman baka, ³ aşë ji na alon ti baka : « Naweeek, dkooñu kooñ, pantan ti katoh ki nalemparu, idole hañ kalilan. ⁴ Yoonkaan ddo bañjan meel, nañow ihoñ naşë nafo nanoorfën ti bko bi uñeek. ⁵ Dya kañjan kapoom nade, nañiisan ñleef, nabaa nañep wi nabiiñ te ti katoh ki nalemparan. »

Kë başë ateema aji : « Aa, dolan jibi ijakuñ. »

⁶ Abraham amint wal mënñ aya du kaloona meet di Faara awoon, aşë ji na a : « Faraan ijej pşon pnuura pankëşun, inag ijuñ ipoom. » ⁷ Wi wi Abraham añaan amint aya du batani ajej ubay unuura, awul wa nalemparul kë ajuñ ataran. ⁸ Ajej mntow mnañ na mntow mnjiilu na ubay wi babomanun wun abëkan iko mënñ bti ti kadun ki baka. Anañ añaog baka du pñeef pi bko kë başë de.

⁹ Bahepara aji : « Faara aharu awo ñun ba? »

Kë ateem aji : « Awo du kaloona meet. »

¹⁰ Kë nayaant aşë ji na a : « Dluñ kabi ti pkili ti wal wi ; uñenk wal mënñ Faara aharu abuk napoñ ñiint. »

Faara awo du plëman pi kaloona, du kafet ki nayaant atiink. ¹¹ Bi Abraham na Faara bado bi wo wo baweeek, kë Faara akak añaan kañowa. ¹² Hënk, kë Faara aşë ji ti uşalul, amujan. Aşal aji : « Hënkun wi ndoon añañ, kabaa kawinar na ñiint naan! Kë ajug katoh naan abot awo nañañ! »

¹³ Kë Nawat Kabuka aşë ji na Abraham : « we ukañ kë Faara ajii ba, aşal aji aanhinan kabuk wi adoon abi ñaf ñaf? ¹⁴ We wi Nawat Kabuka awoon aanhinan pdo? Pkili, ti wal wi, dkak ti katohu, uñenk wal mënñ Faara abuk napoñ ñiint. »

¹⁵ Faara apok aji : « Mënñii » ñiki alënki, kë Nawat Kabuka ateema aji : « Iñii. »

Abraham añaaniir Fodom

¹⁶ Biint banaña atool pya, aten ubeeka wi Fodom. Kë Abraham aşë ñooñan baka. ¹⁷ Yawe Nawat Kabuka aji ti uşalul : « Dwo i kamen Abraham uko wi nji kadolun i? ¹⁸ Ul ankbukun pntaali pñum pankkaan mnhina, kabot kañu nwul knaali ki mboş bti bnuura. ¹⁹ Ddata ahilna ado babukul na biki katohul bado kañaş bgah bi naan, kado uko wi nñaluñ na uko unwoon uñool ti kës ki naan. Hënk, nşë ndo pa a uko wi mbiin ahoña. »

²⁰ Wi wi Nawat Kabuka añaan aji : « Batapar biki Fodom na Gomora iko iwuñaan maakan, pñuban pi baka padëm maakan. ²¹ Dya da katen me uko wi bataparun baka uwoha manjoonan, woli uunwo, kame. »

²² Batëb ti biint bukun bapëna da, aşë ya Fodom. Kë Abraham ahum nnañ ti kadun ki Nawat Kabuka. ²³ Abi añaog aşë ji na a : « Na manjoonan, ifiñ batool kanaakrën na bado buñaan i? ²⁴ Ulome bañaan iñeen kañeen batool bawo ti ubeeka? Iñiñ bañaan biki ubeeka bti i? Kë bañaan iñeen-kañeen batool banwoon ti ubeeka, baankdo imiir wa i? ²⁵ A-a, iinkdo uko uñent wañ, kado natool akeñ na nado buñaan. Natool awo wo ji nado buñaan. Iinkdo uko uñent wañ. Kë iwi nawayëş umundu bti ido uko unwoon uñool di. »

²⁶ Kë Nawat Kabuka ateema aji : « Woli dñenk du Fodom bañaan batool iñeen-kañeen, katen ti baka kamiir ubeeka bti. »

²⁷ Kë akak añaani na a aji : « Nji nwoon pdëpalën na ufob, dñoomun añaani na Aju-gun. ²⁸ Ulome bañaan kañeen bañaanş ti batool iñeen-kañeen bukun: Bañaan kañeen bampënuñ bukun bañu itok ubeeka bti i? »

Kë ateem aji : « Woli dñenk da bañaan iñeen ñbaakër na bañaan kañeen mënktok ubeeka. »

²⁹ Abraham akak añaani ji uteek aji : « Ulome bawoha iñeen-ñbaakër? »

Kë ateem aji : « Bañaan iñeen ñbaakër mënñ bañu mënktok ubeeka. »

³⁰ Kë akak aji : « Ajugun awutan kadeebañ akaan awutën nñup : Bahinan kawo iñeen-ñwajant. »

Kë atëem aji na a : « Mënktok ubeeka woli dtënk da bañaan iñeen n̄wajan̄t baťool. »

³¹ Abraham akak aji : « Miiran, wi nkaan aňoom aťiini na Ajugun : Bahinan kawo iñeen-ñtëb. »

Kë atëem aji : « Bañaan iñeen ñtëb bukuñ baťu mënktok ubeeka. »

³² Kë aji : « Ajugun awutan kadeebať, dkak aťiini ubaaňsaani : Bahinan kawo iñeen. »

Kë atëem aji : « Bañaan iñeen bukuñ bado kë mënktok ubeeka bti. »

³³ Wi Nawat Kabuka abaan pťiini na Abraham aťe ya, kë Abraham aťiis katohul.

19

¹ Na utaakal, n̄wanjut ñtëb ñuñ n̄aban du Fodom. Kë Lot aťe ťo wal mënť ťi uneej ubeeka. Wi awinan̄ win ña aťe naťa aya ayit na ña ajot afëť kaara ťi mboť adëman ña.

² Aji na ña : « Dkooťan kooť, nabiin nafër du katoh ki nalemparan, naňow ihoť, na nfa naťe naya na bgah bi nan. »

Kë ñaťe teema aji : « A-a, ñya kafër du bayiti. » ³ Lot akooť ña te kë ñado dinan awala du katohul. Ado kë bajun̄ ña, abo-man ipoom indať kë ñadee.

⁴ Bahum baandobi piinť kë biinť biki ubeeka baťe bi afooy katoh, bañaan bti bawo da, du baťaťa te baťaf, nin alon̄ aandukaa. ⁵ Badu Lot aji na a : « Biinť bambiin ťi katohu na utejan wi bawo ťunť? Pënaan baka, ñpiinť na baka. »

⁶ Lot apën abi moñ baka aťe dët bgah ťi kafetul. ⁷ Aji na baka : « An banoh naan, dkooťan kooť nawutan kado buťaan. ⁸ Natenan, dwo na bapoť baať batëb banwoon̄ baandobi me biinť. Ddo baka bapën nado baka uko wi nañalun̄, naťe nawut kado biinť biki nin uko ulon̄ ťiki bawo bayaanť biki naan. »

⁹ Kë baťe teema aji : « Totiin ťi. » Bakak aji na a : « Iwi inwoon̄ nayaanť, aťe ñal pwo nawayëť! Hënkuñ ñdolu uko unwuťnuñ apel wi ñkdolon̄ baka. » Bawuuk Lot aťe tool pya kapaat plëman. ¹⁰ Kë biinť banwoon̄ du meet baťe haabëť amob Lot apulad meet aťe tuh plëman. ¹¹ Bado wal mënť biinť banwoon̄ du bdiğ kë bakak bakuul

bukal bti, ajunna ťi bapoť te du baťaf, kë baankak awin plëman.

¹² N̄wanjut ñuñ ñaji na Lot : « Ikak awo na ñaan̄ alon̄ ťi i? Bayootanu, babuku biinť na baať, bañaan bti banwoon̄ biki nu ťi ubeeka, jejan baka napën ťi wa. ¹³ N̄tok ubeeka wi bti ťiki na manjoonan baťup iko iwuťaan maakan yi bañaan biki wa badolon̄. Yawe Nawat Kabuka ayilun aji ñtok ubeeka. »

¹⁴ Lot aya aťiini na bayootanul, banjokun̄ babukul aji : « Nanaťiin, napën ťi dko di, ťiki *Nawat Kabuka abi katok ubeeka. » Kë baťe řal aji aben̄ ben̄.

¹⁵ Wi unuur ujinťun̄ na nfa kub, n̄wanjut ñakak aji na Lot : « Naťiin, ijej aharu na babuku baať batëb banwoon̄ ťi këme nakeť woli Nawat Kabuka akob biki ubeeka wi. »

¹⁶ Kë jibi Lot ahumuñ na ñřal ñtëb, kë biinť bukuñ baťe mëbana ťi kañen, na aharul na babukul baať batëb ťiki Nawat Kabuka aňagi'a. Badola kë apën ťi ubeeka.

¹⁷ Wi bapënanun̄ baka ťi ubeeka, uwanjut ulon̄ ťi baka kë uťe ji : « ťiin ibuuran ubida wi nu! Kten kafet ibot iwut kanať nin dko dlon̄ ťi utaak wi, yaan du pnkuñ iwutna kakeť. »

¹⁸ Kë Lot atëem aji : « A-a, Naweeke, uunhinan kawo hënk! ¹⁹ Nalemparu awinana bnuura ťi kës ki nu, kë ibot adiimana mňaga mnweek wi ibuuranulun̄. Kë ñji ñťe wo mënihil kaťi kaya du pnkuñ bë pwuťan paankbanën nkeť. ²⁰ Tenan, iwin ubeeka umpoťi wi i? Uňogi, kë nihil kaťi kaban da. Wutan nya mmena da mbuurna, ťiki uwo umpoťi! »

²¹ Kë atëema aji : « Dkak aťenu uko wañ, mënktok ubeeka wi ikťiiniyaanuñ. ²² Faraan iťi iya imena du wa, ťiki mënihil kado nin uko ulon̄ bë iindobi ban da. » Uko wañ ukaan̄ kë baťu ubeeka mënť katim ki řowar.*

²³ Unuur ujun pjinť wal wi Lot abanuñ du řowar, ²⁴ kë Yawe aťe do pdëpalën panktëradun̄† kë pawoona baťi ajot ťi Fodom na Gomora. ²⁵ Atok ñbeeka mënť na utaak mënť bti, afin̄ bañaan̄ na iko bti immayun̄ ťi

* 19:22 řowar : ťi uhebërë dawoon̄ umpoťi. † 19:24 Pdëpalën panktëradun̄ : "Soufre, Sulfur, Sulfuro."

mboş. ²⁶ Ahar Lot akok aten du kafetul aşë bi kak kak pnam.

²⁷ Abraham anaşa na nfa kub aşë ya du dko di abiiñ anaş ti kadun ki Nawat Kabuka, ²⁸ aten Fodom na Gomora na utaak bti aşë win udu kë ukpën da ji udu wi uyik! ²⁹ Wi Naşibaţi atokunŋ nbeeka nŋun ales Abraham apënan Lot kë abuur kaşaafa ki bdoo du dko di abiiñ afët.

Lot na babukul baat

³⁰ Lot aya afët du pnkun ul na babukul baat batëb ŋiki aaññoom pto du Şowar. Baya du pnkun afët du bñot banhoorun. ³¹ Unuur ulon, bajeen ñaaŋ i Lot aji na aşa'ul : « Aşinun aşaf hënkun, kë nin ñiinŋ alon aankak awo ti utaak anhilun kapiinŋ na nja jibi bañaan bti bajaan bado. ³² Biin nŋwul aşin nja poot akuj nşë npiinŋ na a nka bapoŋ, pntaali pi nul pawutna kaba. »

³³ Na utejan mënŋ bawul aşin baka poot, kë bajeen aşë bi apiinŋ na aşin anwoon aando me upiinŋ na unaşa abukul. ³⁴ Wi nfa mambanun, kë bajeen aşë ji na aşa'ul : « Takal na utejan dpiinŋ na aşin nja ; biin nŋkak nŋwula nşa na utejan poot adaan işë iya ipiinŋ na a, hënk nşë nŋbuk bapoŋ, pntaali pi nul pawutna kaba. » ³⁵ Bakak awul aşin baka poot utejan mënŋ, kë nabaasha apiinŋ na a, bë aando me upiinŋ na unaşa abukul. ³⁶ Hënk di babak Lot bawoon na iyin, inwoonun du aşin baka. ³⁷ Bajeen abuk napoŋ ñiinŋ aşë ŋu'a katim ki Mohab‡, awoon ateem bamohabit biki nşa. ³⁸ Nabaasha kak abuk napoŋ ñiinŋ aŋu'a katim ki Ben-Ami§; ul awoon ateem bahamonit biki nşa.

20

Abraham na Abimelek

¹ Abraham apëna du umban wi Mamre aya du utaak wi Negeb afët ti ptoof pi nbeeka ni Kadeş na Şur. Abi ya pyaanŋ du Gerar. ² Aji na bañaan kë Faara aharul awo aşa'ul. Kë Abimelek naşih i Gerar aşë do kë bayaarada Faara pa aniima.

³ Na utejan, Naşibaţi apën awinana ti kadunul na nşaafi aji na a : « Ñaaŋ i iyeenun aŋu ikeŋ ŋiki aniimaa. »

‡ **19:37** Mohab : ŋi uhebëre dawoon anwoonun du aşin. naan. * **20:16** Itaka itum maakan : Iwo uko ji baluk bi nşubal iñeen-week na iñeen nŋwajanŋ (130) ni nayafan.

⁴ Abimelek ahum aando bi piinŋ na a, aşë ji : « Ajugun, ifinŋ ñaan anwoon aando uko ulon i? ⁵ Abraham ti uleeful ajakunŋ aji awo aşa'ul kë Faara akak ajakën aji Abraham awo naweekul. Uko wi ndolonŋ ddo do wa na uhaaş ujintŋ, mendo nin uko ulon uwuŋaan. »

⁶ Kë Naşibaţi ateema na nşaafi aji na a : « Aa, nji kak dme kë ido uko mënŋ na uhaaş ujintŋ. Nji dneenaniinŋ pjuban ti kadun naan wi ndolonŋ kë iimbana. ⁷ Hënkunŋ kakaan ñiinŋ unŋ aharul ŋiki awo *naşuparaan. Alunŋ kañehandëru ibuurna. Woli iinkakana, kkeŋ iwi na biki katohu bti. »

⁸ Wi unuur ujintunŋ, Abimelek adu baweek bti biki utaak aşë ŋup baka uko unŋepunŋ, kë başë lënk maakan. ⁹ Adu Abraham aşë ji na a : « we wi idolonŋ bañaan hënk ba? We wi ndolinŋ kë ido kak i kaŋjaraan pjuban pweek pi, nji na bañaan biki utaak wi naan bti? Ido uko wi ñaan awoonŋ aanwo kado. »

¹⁰ Akak ahepar Abraham aji : « We ukaan kë ido uko wanŋ ba? »

¹¹ Abraham ateema aji : « Dşal aji bañaan banwoonŋ ti bañoom Naşibaţi, kë kanuura ki ahar naan kahil kaŋu bafinën. ¹² Ado woha aşa'naan ŋiki nşok aşinun, baninun biki nŋwoonŋ nşentoki, kë nşë bi niimar. ¹³ Wi Naşibaţi adolonŋ kë mpën du katoh ki paapa añaay, djaka aji : “Dñehanu uko ulonŋ: woli injalën, dko di nŋkyahaan, jakan na bañaan iwo aşa'naan.” »

¹⁴ Abimelek ajej nŋkaneel na nŋpi na nŋgit, balemp biinŋ na baat awul Abraham aşë kakana Faara aharul. ¹⁵ Akak aji na a : « Utaak wi naan wii wi, ihinan kafët dko di injalunŋ. » ¹⁶ Aji na Faara kak : « Dwul naweeku itaka itum maakan*. Uko wanŋ ukyuunŋ bañaan bti banwoonŋ na iwi kë iwo najintŋ ti uko unŋepunŋ. »

¹⁷ Kë Abraham aşë ñehan Naşibaţi ajeban Abimelek na aharul na balemparul baat bahilna babak, ¹⁸ ŋiki ado kë baat bti biki katoh ki Abimelek baanhil kabuk ti uko wi adolonŋ Faara ahar Abraham.

§ **19:38** Ben-Ami : ŋi uhebëre dawoon abuk pntaali pi

21

Kabuka ki Itaak

¹*Yawe Nawat Kabuka ado Faara bnuura jibi abiiñ aṭupa, ado uko wi abiiñ ahoña.

²Awo na kayiñ abukar Abraham andoon abi wo wo naṭaf napoṭ ñiint, ɸi wal wi Naṣibaṭi abiiñ ajaka. ³Abraham aṭu napoṭ i Faara abukarulun katim ki Itaak*.

⁴Wi Itaak abukul adolon ɸnuur bakren, ke Abraham aṣe do jibi Naṣibaṭi ajakulun, awalana katemp. ⁵Aka ɸṣubal iñeen-week (100) wi abukun Itaak.

⁶Ke Faara aṣe ji : « Naṣibaṭi awulen uko wi nji kadoon kajiina, bañaan bti banktiinkun uko wi balilan na nji. »

⁷Akak aṭiini aji : « In ahilanun ɸfa kaji na Abraham ke Faara abi kabootan? Ke nṣaan abukara ñiint henkun wi aṭafun. »

Hagar na Iṣmayel badookanaa

⁸Itaak adem te ke anin ado kayana. Unuur menṭ ke Abraham aṣe do ufettu uweek.

⁹Hagar i utaak wi Ejiptu awo da na napoṭ i abukarun Abraham. Faara awin napoṭ ke aknoha†, ¹⁰aṣe ji na Abraham : « Dookan nalemp i na abukul, abuk nalemp i aanwo kayeenk ɸi iko yi ikdukarun Itaak abuk naan. » ¹¹Uko menṭ ude Abraham maakan ɸiki Iṣmayel awo kak abukul. ¹²Ke Naṣibaṭi aṣe ji na a : « Kṭoo kaṭaaf abuku na nalemparu, uko wi Faara akhepariin bti dolan wa, ɸiki ɸi Itaak di di pntaali pi nhoñiñ pakpenun. ¹³Ke abuk nalemp, ddola abuk pntaali pweek maakan, ɸiki awo kak abuku. »

¹⁴Abraham anaṭa na nfa kub, ajej kapoom na ubuuli wi meel awul Hagar, ke aṭu ɸi feṭ, akak awula napoṭ aṣe dola ke ayaa. Ke Hagar aya añaay na *pndiiṣ pi Bertabe.

¹⁵Wi meel manyaan aba, ke aṣe bekan napoṭ ɸi bko blon uṭeeh, ¹⁶aya alow btiṣu aṭo aṣe jun ɸwooni aji : « Menṅal pwin pkeṭ pi napoṭ naan. »

¹⁷Naṣibaṭi atiink napoṭ ke akwooni, ke uwanjuṭ wi nul uṣe duuna Hagar du baṭi aji na a : « Hagar, we wa ba? Klenk, Naṣibaṭi atiink ɸwooni ɸi napoṭ du dko di ibekanulun. ¹⁸Jejana ibot imebana bnuura ɸiki ddo

babukul batum, bawo pntaali pweek. » ¹⁹Naṣibaṭi ahaabes wal menṭ kes ki Hagar ke aṣe win pliiik. Wi wi ayaan aliiik ubuuli atuman awul napoṭ ke adaani.

²⁰Naṣibaṭi ayeñ napoṭ ke akdem. Afet du pndiiṣ akak ñaan anhilun kaṣuuri maakan.

²¹Wi afetun du pndiiṣ du Paran, anin ke aṣe la'ara ñaṭ anwoon i utaak wi Ejiptu.

Bhoṅar bi Abraham na Abimelek

²²Unuur ulon, Abimelek na Fikol naṣih i bangoli biki nul baya du Abraham aji na a : « Naṣibaṭi awo ɸi kafeṭu ɸi iko bti yi ikdolun. ²³Henkun mehniin ɸi kadunul iji iinkguuren nin, nji na bubuk naan na bubuk baka, ke ido bnuura na nji na utaak wi iwoon nayaanṭ wi, jibi nwoon bnuura na iwi. » ²⁴Ke Abraham ateen aji : « Dhoñ uko menṭ. »

²⁵Wi wi Abraham aṣaan aleṣana pliiik plon pi balempar Abimelek babin ateha.

²⁶Ke ateema aji : « Memme ñaan andolon uko wan. Inṭupen, dbaan atiink tiink nṭa uko menṭ. »

²⁷Wi wi Abraham aṣaan ajej ɸkaneel, ɸpi, na ɸgit awul Abimelek, ke baṣe do bhoṅar.

²⁸Abraham apenan ɸkaneel ɸmpoṭi ɸwaaṭ paaj na ulon. ²⁹Ke Abimelek aṣe hepara aji : « we ukaan ke ipaṭes ɸkaneel ɸmpoṭi ɸwaaṭ paaj na ulon ɸi ba? »

³⁰Ke ateema aji : « Yeenkan ɸkaneel paaj na ulon ɸi, uwo uko unkdiiimanun ke ɸi djipun pliiik pi. » ³¹Uko wan ukaan ke badu dko menṭ aji Beerṣeba‡ ɸiki bukal bateb bti bahoṅarun da amehna.

³²Wi badolon bhoṅar du Beerṣeba aba, Abimelek na Fikol naṣih i bangoli biki nul banaṭa akak du utaak wi bafiliten.

³³Abraham atepi du Beerṣeba bko bi bajaan bado Tamarit aṣe deman da *Yawe Nawat Kabuka anwoon aankba. ³⁴Wi wi Abraham aṣaan aṭo ajon du utaak wi bafiliten.

22

Bṭeṅar bi Abraham

¹Wi iko yan itepun, Naṣibaṭi anjal pten me Abraham aṣiyaara kado uko wi akjakulun aṣe ji na a : « Abraham. »

* **21:3** Itaak : dawoon ɸi uhebere aji. † **21:9** Ke aknoha : Balon bapiit aji Ke akben Itaak. ‡ **21:31** Beerṣeba : ɸi uhebere dawoon pliiik pi kamehna.

Kë ateam aji : « Nji wi. »

² Kë aji na a : « Jejan abuku, aloolan ãañ i ikaañ, Itaak i iñaluñ maakan, iya du uñaak wi Moriya du pnkuñ pi nji kaluñ kayuuju. Woli iban da, kjeja kafiñaraan kabot katëra kadolën bñenan. »

³ Abraham anaña na nfa kub, atan ubuuru ajej balemparul batëb na abukul, abot atib imul yi akyaan katërna'a, ašë tool pya dko di Našibați ajakuluñ. ⁴ Wi bapoşuñ ado ñnuur ñwajanť, kë Abraham ašë win dko di bajakuluñ du kalowan. ⁵ Aji wal mënť na balemparul : « Nadukiin ãi na ubuuru. Nji na napoť ñya kadëman Našibați kašë kakak. »

⁶ Abraham ajej imul yi akyaan katërna Itaak abukul awula kë akuña, ul ãi uleeful kë ašë mëban bdoo na umbañ. Wi wi batooluñ bukal batëb. ⁷ Itaak ažiini wal mënť na Abraham ašin aji : « Paap! »

Kë ateema aji : « Abuk naan, dtiinku! »

Kë akak aji na a : « Bdoo bii bi, kë imul yii yi, unkaneel wi bñenan ubaa wo ãuñ ba? »

⁸ Kë ateam aji : « Abuk naan, Našibați akyaan kawul unkaneel » kë bašë tool bukal batëb bti.

⁹ Wi babanuñ du dko di Našibați ajakuluñ, Abraham aboman *bliit bi mngur, apaf da imul ašë tan Itaak abukul aťu ãi imul duuť. ¹⁰ Atoolan kañen ajej umbañ kafiña abukul. ¹¹ Kë uwanjuť wi *Yawe Nawat Kabuka ušë duuna du baťi aji na a : « Abraham! Abraham! »

Kë ateam aji : « Nji wi! »

¹² Kë ušë ji na a : « Kdeen kañen ãi napoť! Kdola nin buñaan! Dme hënkun kë iji ktiink Našibați : Idinan pwulën abuku aloolan ãañ i ikaañ. »

¹³ Abraham akat kës ašë win unkaneel ukaş uloñ wi itiiim ihotuñ ãi bgof. Aya ajej wa afiñar Našibați atër ado bñenan, kë ukeťar abukul. ¹⁴ Abraham adu dko mënť aji : « Adonay Yire » uwoon Ajugun awul. Uko wañ ukaañ kë hënkun baji baji : « Du pnkuñ Ajugun awul. »

¹⁵ Uwanjuť wi Nawat Kabuka ukak aduuna Abraham du baťi, ¹⁶ aji na a : « Dmehna ãi bkow naan, nji Nawat Kabuka aji : jibi idoluñ uko wi, adinan pwulën abuku aloolan ãañ i ikaañ, ¹⁷ dwulu bnuura bweek maakan, ddo pntaali pankpënnuñ

ãi iwi patum ji ñjah ñi baťi na pyiw panwoon ãi kabañ ki bdëk. Pntaali pi nu pawat başoorad pa, payeenk ñbeeka ñi baka. ¹⁸ Dťëpna ãi pntaali pi nu kawul kntaali ki mboş bti bnuura, ãiki itiinkën. »

¹⁹ Abraham awuğşa akak du balemparul, kë batool pkak Beerşeba. Abraham afëť da.

Babuk Nahor

²⁰ Wi iko yan iťëpuñ, baťup Abraham aji Milka kak, ahar Nahor aťa'ul abukara bapoť biinť. ²¹ Bajeen awo katim ki Uť, aťu na Buť aťa'ul, na Kemuwel ašin Aram, ²² na Keted, na Hato, na Pildaş, na Yidlaf, na Betuwel. ²³ Betuwel abukuñ Rebeke. Bukuñ bawoon bapoť biinť bakren biki Milka abukaruñ Nahor, aťa Abraham. ²⁴ Nahor abi do baniw na ñaať aloñ i katim ki Rewuma, ankaañ abuk bapoť biinť, bawo : Teba, Gaham, Tahaş na Maaka.

23

Pkeť pi Faara na umoy wi nul

¹ Faara ado ñşubal iñeen-week na ñşubal iñeen ñtëb na paaj na uloñ (127); hënk di di ñnuurul ñalinuñ. ² Wi wi ašaañ akeť du Kiriyat-Arba (dawoon Hebron) du uñaak wi Kanaan ; Abraham awoonira abot aťëga.

³ Abraham apën du meetť di puum pi aharul papiinťanuñ ašë ya du bahitit aji na baka : ⁴ « Dwo nayaanť anfeťuñ na an, nayuujaan dko dloñ di nhili kanug kamoyna ahar naan. »

⁵ Kë bahitit bašë teema aji : ⁶ « Naweeek tiinkun : Našibați adëmanu kë iwo ãi ptoofun, tenan ãi dko bti di ñbomanuñ aji ñmoyna, datan dannuurnaaniin imoy aharu, nin aloñ ãi un aankneenanu dko di nul. »

⁷ Abraham anaña wal mënť abi aņup ãi kadun ki bañaañ biki uñaak mënť, bahitit. ⁸ Ažiini na baka aji : « Woli nadinan mmoy ahar naan, natiinkaan, nabot naťënkën nažiini na Efron abuk Fohar. ⁹ Dñal awulën du Makpela dko di abomanuñ du kabañ ki uťeehul kado kamoyna ; awulaan da, dluka itaka yi dakwaaparun ãi kadunan, dakak dko dmoyini di naan. »

¹⁰ Kë Efron ašë ão ãi ptoof pi bahitit batëñťul wal mënť. Ateem Abraham ãi kadun ki bahitit bti banwoon du bayiti aji

na a : ¹¹ « A-a naweek, tiinkan! Dțenu uturee kabot kațenu dko dmoyni danwoon du wa meet. Dțenu da ți kadun ki bañaan bti : moyan ahara da. »

¹² Kē Abraham așe kak anup ți kadun ki bañaan biki uatak. ¹³ Aji na Efron ți kadun ki baka : « Dkooțu kooț duni itinkēn. Wutan nnug uturee : yeenkan itaka, nșe mmoy ahar naan da. »

¹⁴ Kē Efron așe teema aji : ¹⁵ « Naweek, tiinkaan! Preeș pi mboș mi pawo [ktaka iñeen week nbaaker ki bațaknuț untaam.] Kē itaka mēnt, iwo we ți ptoofun? Moyan puum pi ahara. »

¹⁶ Abraham atiink Efron, afēn itaka yi Efron ajakuț ți kadun ki bahitit : ktaka iñeen week nbaaker (400) ki bațaknuț untaam.

¹⁷ Hēnk, kē uturee wi Efron du Makpela dantaanun na Mamre, uturee na dko dmoyni danwoon da, na mnko bti manwoon ți uturee meet ¹⁸ kē ikak yi Abraham ți kadun ki bahitit bti banwoon du bayiti.

¹⁹ Wi uko waț uțepun, kē Abraham așe ya amoy Faara ahara du bhēr banwoon du uturee wi Makpela ataan na Mamre, dawoon Hebron du uatak wi Kanaan. ²⁰ Hēnk, kē bhēr na uturee bti, nrapēn ți iñen yi bahitit akak bka bi Abraham, kē ado da pnguran.

24

Ñaaț i Itak

¹ Abraham ațaf wal mēnt maakan, kē *Yawe Nawat Kabuka akak awula bnuura ți iko bti. ² Abraham adu anwoonun naweek ți balemparul, abot awo namali i nul aji na a : « Dkooțu, țuun kañen ți pnkant pi naan uturee*. ³ Mehniin ți kadun ki Nawat Kabuka Nașibați anțakuț bați na mboș, iji iinklun kalaar abuk naan napoț ñaaț ți biki Kanaan biki nfēțun ți ptoof pi baka ți. ⁴ Luņi iya du uatak wi naan, du bayiț naan, idat da ñaaț pa Itak abuk naan. »

⁵ Kē nalemparul ahepara aji : « Kē woli ñaaț aanlun adi pțășen te ți uatak wi, wal mēnt, kañooț abuku du uatak wi iwoonun i? »

⁶ Kē Abraham ateema aji : « A-a. Țaafaraan kakakan da abuk naan. ⁷ Nawat Kabuka Nașibați ampēnanaanun du katoh ki paapa na du uatak wi bayiț naan, anjakuț abot amehna aji alun kawul pntaali pi naan mboș mi, alun kayil uwanjuț wi nul ți kadunu, ijejna ñaaț i uatak naan pa abuk naan. ⁸ Așe wo woli ñaaț aandi pțășu, iinkwo angaruț kamehna. Țaafaraan kakakan abuk naan da. »

⁹ Kē nalemp ațu kañen ți pnkant pi Abraham uturee, amehna ți uko mēnt.

¹⁰ Nalemp un ajeț ntaam ni pnkunkaali iñeen ni Abraham abot aya na iko inuura itum yi akaan, așe tool aya du ubeeka wi Nahor afēțun du uatak wi Metopotamiya. ¹¹ Wi abanun da, ado ntaam kē naknoorfēn du upēn ubeeka kañog pliik. Uwo utakal, ți wal wi baaț bajaan bapēn kabi pliik.

¹² Wal mēnt kē așe ji : « Nawat Kabuka, iwi Nașibați i Abraham ajug naan ajaan adēman, dkooțu kooț dolan iko ițep bnuura, ibot idiiman Abraham ajug naan bnuura bi nu! ¹³ Dwo ți kañog pliik, kē baaț biki ubeeka bakpēn pbi kaliik meel. ¹⁴ Dolan poonu i nji kakuț awalan pdunk pi nul ațenēn ndaan așe teemēn aji : “Daanan, mbot nwul ntaam ni nu nadaan,” awo ñaaț i inaluț pa Itak nalemparu ; kawin kē idiiman ajug naan bnuura bi nu. »

¹⁵ Aando bi ba ptiini așe win poonu alon kē akbi na pdunk ți pgan. Katimul kawo Rebeka, awo abuk Betuwel, ñiint abuk Milka, ahar ața Abraham anwoon katim ki Nahor. ¹⁶ Napoț ñaaț mēnt awo neegani nannuura maakan, anwoon aando bi me biint. Aya du pliik, aliikar pdunk așe tool pkak.

¹⁷ Nalempar Abraham ați aya ayit na a aji : « Dkooțu kooț, țenaan meel mntiinku ți pdunku ndaan. »

¹⁸ Kē ateem aji : « Naweek, daanan » așe taran awalan pdunk awula kē adaani. ¹⁹ Wi adaanun aba, kē poonu akak aji na a : « Dkak aya kaliik, ntaam ni nu nadaan nado nateban. » ²⁰ Ataran ajeș ntaam meel mandukiin mun ți kambēnan akak ați aya aliik meel mnlon pa ntaam bti. ²¹ Niint

* **24:2** Țuun kañen ți pnkant pi naan uturee : Ți udolade wi baka ñaan aji do har woli amehna uko uweek.

awo ti pşalana byompan aşë şal me Nawat Kabuka ado k  bgahul banuuraa.

²² Wi ŋntaam ŋi pnkunkaali ŋadaanuŋ ado teban, ŋiintŋ k  aşë jej brinku bi uwuuru bdiŋ abot aŋu'a kak inguuri it b yi wuuru idiŋ. ²³ Wi wi aŋaanŋ aji na poonu : « Iwo abuk in ba?  rupaan, dkooŋu kooŋ, dko df r dawo du uko ŋaaŋ ŋhilna ŋwala da i? »

²⁴ K  ateem aji : « Dwo abuk Betuwel, ŋiintŋ i Milka abukaruŋ Nahor. » ²⁵ Akak aji na a : «  wo na ujaagal wi ŋhiluŋ kaŋeef ipiintŋanaan ŋntaam ŋi nu na uko ude utum pa ŋa, akuŋ awo na dko di nahiluŋ kaf r. »

²⁶  niintŋ nalempar Abraham aŋup wal m ntŋ ad man Nawat Kabuka ²⁷ aji : « Dbeeb *Yawe Nawat Kabuka, Naŋibaŋi i Abraham ajug naan ajaanŋ ad man, anwoonŋ aanŋaŋan pdiiman ajug naan bnuura na pdo uko wi ahoŋuluŋ. K  ŋji, Yawe aŋij n du katoh ki bayiŋ ajug naan. »

²⁸ Poonu aŋi aya du uko anin, aŋup uko unŋ puŋ. ²⁹ Ul Rebeka, aka naweekul ŋiintŋ i katim kawoonŋ Laban, Laban m ntŋ aŋi aya du ŋiintŋ du pliiik. ³⁰ Wi Laban awinaŋ win brinku na inguuri yi aŋa'ul ŋaaŋ awohuŋ abot atiink k  Rebeka aji : « H nk di di ŋiintŋ m ntŋ aŋiiniŋ na ŋji aji » aya du a, aŋ nk k  ahuma nnaŋ aŋog ŋntaam ŋi pnkunkaali du pliiik. ³¹ Laban aji na ŋiintŋ : « Biini, iwi i Nawat Kabuka awuluŋ bnuura bi nul! we ukaanŋ k  iduka du bdig ba te dboman katoh ala dko di iktuunŋ ŋntaam ŋi nu? »

³²  niintŋ abi awala ŋi katoh, k  Laban af n ŋa ŋntaam, aŋeef ujaagal abot awul ŋa uko ude. Awul ŋiintŋ na bangakand ruŋ na a meel baŋowna ihoŋ. ³³ Baŋij pde ab kana, k  nalempar Abraham aş  ji : « M nkde b  m ntŋup uko wi ŋji nwoonŋ i kaŋup. »

Laban k  aji na a : «  upan keeri. »

³⁴ K  aji : « Dwo nalempar Abraham.

³⁵ Nawat Kabuka awula bnuura maakan, k  akak nayok. Awula ŋkaneel na ŋgit, untaam na uwuuru, balemp biintŋ na baatŋ, na ŋntaam ŋi pnkunkaali na ŋbuuru.

³⁶ Faara, ahar ajug naan abukara napoŋ ŋiintŋ wal wi adoonŋ abi ŋaf ŋaf k  awul abukul m ntŋ iko bti yi akaanŋ. ³⁷ Ajug naan adol n k  mmehna aji : « Iinklaar abuk naan ŋaaŋ ŋi babuk baŋaanŋ biki utaak wi Kanaan wi nf tuŋ. ³⁸ Mehniin iji iya du bayiŋ naan,

du katoh ki paapa kadat da ŋaaŋ pa abuk naan. »

³⁹ « K  nŋ  hepar ajug naan aji na a : « K  woli ŋaaŋ aandi pbi na ŋji kado hum? »

⁴⁰ « K  ateem aji : « Nawat Kabuka i njaanŋ kaŋaŋ aluŋ kayil uwanjut wi nul, utju te du dko di njakuŋ iŋ  idat wal m ntŋ ŋaaŋ pa abuk naan ŋi bayiŋ naan, du katoh ki paapa. ⁴¹ Iinkwo angaruŋ kamehna ki ŋŋu'iiŋ pdo : iya du bayiŋ naan, k  woli bapok pwulu ŋaaŋ itjiŋ, iinkwo angaruŋ kamehna ki ŋŋu'iiŋ. »

⁴² « Dban ŋŋa du pliiik aş  ji : « Nawat Kabuka, iwi Naŋibaŋi i Abraham ajug naan ajaanŋ ad man, dkooŋu kooŋ dolaan iko it p bnuura, nwin uko wi mbiinŋ pla! ⁴³ Dnaŋ aŋog pliiik, napoŋ ŋaaŋ ankmbiinŋ pliiik da i ŋji kajakuŋ : 'Dkooŋu kooŋ, ŋenaan meel mntiinku ŋi pdunku, ddaan', ⁴⁴ k  ateem n aji : 'Daanan, mbot nya nliik meel pa ŋntaam ŋi nu', kdola awo i iwi Nawat Kabuka adatuŋ pa awo ahar abuk ajug naan. »

⁴⁵ « M ndo bi ba p nehan Ajugun ŋi uŋal naan, k  Rebeka aş  bi na pdunkul ŋi pgaŋan, aya du pliiik, aliiik meel, k  nŋ  jaka : « Dkooŋu kooŋ, ŋenaan meel mntiinku ddaan. »

⁴⁶ Aŋaran awalan pdunk, aş  jak n : « Daanan mbot nya nliik meel, ŋntaam ŋi nu ŋadaan. » Ddaan, k  akak aliiik ŋntaam meel.

⁴⁷ « K  nhepara aji : « Iwo abuk in ba? »

« K  ateem aji : « Dwo abuk Betuwel i Milka abukaruŋ Nahor. » Wal m ntŋ wi wi ŋŋu'uluŋ brinku ŋi byiŋ abot aŋu'a inguuri ŋi i en. ⁴⁸ Dŋup ad man Nawat Kabuka abot abeeba, ul Naŋibaŋi i Abraham ajug naan anŋijnuŋ ŋi bgah bi bnuura pyeenk abab aŋa ajug naan pa awo ahar abukul. ⁴⁹ H nkuŋ woli naŋal pdo ajug naan bnuura naŋupaan, k  woli naankak ahil naŋup n mmee jibi ŋji kadoli. »

⁵⁰ Laban na Betuwel k  baŋ  ŋiini na a aji : « Uko uwoona du Nawat Kabuka, ŋ nihil kaji uko ulonŋ da, kadinan k me kapok. ⁵¹ Rebeka awuŋ ŋi kadunu : jejana iyaanaan akak ahar abuk ajugu jibi Nawat Kabuka ajakuŋ. »

⁵² Wi nalempar Abraham atiinkuŋ uko waŋ aş  f ŋ k ŋ ŋi mboŋ ad man Nawat Kabuka. ⁵³ Ap enan wal m ntŋ uwuuru na untaam na imiŋa awul Rebeka, akuŋ aŋen

nawee kul ñiint na anin iko itum inuura. ⁵⁴ Ul na biint bangakanderuñ na a bade, adaan abot afër da.

Na nfa wi banañiñ, kë aşë ji : « Nawutaan nñiis du uko ajug naan. »

⁵⁵ Nawee k Rebeka na anin kë başë ji na a : « Wutan napot aduka na un uko ji ñnuur iñeen abaa aya. »

⁵⁶ Kë aşë teem baka aji : « Nakjonanaan, wi Nawat Kabuka añjnuñ kë ndo win uko wi mbiñ pla. Nawutaan nkak du ajug naan. »

⁵⁷ Kë başë ji na a : « Nawulën ñdu poonu ñhepara uko wi aşaluñ. » ⁵⁸ Hënk di baduñ Rebeka ahepara aji : « Injal kaya na ñiint i i? »

Kë ateem aji : « Dñali. »

⁵⁹ Bawut wal mënt Rebeka aña baka na nalemp anyewi'uluñ, kë baya na ñiint nalempar Abraham uñ na biint bangakanderuñ na a. ⁶⁰ Bañehandër Rebeka bnuura aji na a :

« Iwi aña'un, yaan

ibuk bapot batum maakan

babuku baji bawat başoorad baka

kajej ñbeeka ñi baka. »

⁶¹ Rebeka na balemparul banaña apaya ñi nntaam ñi pnkunkaali añaş ñiint. Hënk di di nalempar Abraham ajejuñ ñaaf aya.

⁶² Itaak awoona du pliik pi Lahay-Roy, afët wal mënt ñi Negeb. ⁶³ Aya na utaakal apën ptar ihoñ du uñeeh, aşë win nntaam ñi pnkunkaali kë ñakbi. ⁶⁴ Rebeka akak awin Itaak. Alut awala ñi untaam, ⁶⁵ aşë ji na nalempar Abraham : « Ñiint ahon akwoonuñ du uñeeh abi pkitun hënk ba? »

Kë ñiint ateema aji : « Ajug naan a. » Wi wi aşaan ajeju uleent agur bkow.

⁶⁶ Ñiint nalempar Abraham añaup Itaak iko bti jibi iñëpari. ⁶⁷ Kë Itaak aşë jej Rebeka aneejan du kaloona ki Faara anin : ajeja kë awo aharul, abot añaala. Hënk di di Itaak añañanuñ pñëga pkeñ pi anin.

25

Pntaali pi Katura

¹ Abraham akak abi niim ñaaf alon i katiim kawoon Katura. ² Kë abukara Fimran na Yokşan na Medan, na Majaan na Yişbah na Şuwah. ³ Yokşan abuk Şeba na Dedan,

kë babak Dedan bawoon bahaşurit na baletuşim na balewumin. ⁴ Babuk Majaan bawo : Efa na Efer na Hanok na Abida na Eldaa. Bukun bti bawoon babak Katura.

⁵ Abraham adukar Itaak bka bi tul bti. ⁶ Kë wi ahumuñ aandobi keñ, añaen babak iniwul iko ilon aşë do baka kë balow Itaak aya du utaak unwoon du umayar unuur.

⁷ Abraham ado ñşubal iñeen-week na ñşubal iñeen paaj na iñeen na kañeen (175) ñi mboş. ⁸ Wal mënt wi wi aşaan akeñ wi añaful aba ñnuur abot awo ñi mnlilan, kë bamoya kë aya du bajugul. ⁹ Itaak na Işmayel babakul bamoya du bhër bi Makpela, kañog Mamre du uñeeh wi Efron abuk Fohar nahitit. ¹⁰ Uñeeh mënt Abraham abiiñ anug wa du bahitit. Dul di amoyiñ ul na Faara aharul. ¹¹ Wi Abraham akeñuñ, Naşibañi awul Itaak anfeñuñ du kañog pliik pi Lahay-Roy bnuura.

Babuk Işmayel

¹² Hagar ñaaf i Ejiptu, nalempar Faara, abukar Abraham Işmayel. Babuk Işmayel biki biki. ¹³ Itim yi baka jibi bañaari yii yi : bajeen awo Nebayot aña na Kedar, na Adbeel na Mibtam, ¹⁴ na Mişma, na Duma, na Maata ¹⁵ na Hadad na Tema, na Yetur na Nafiş na Kedema. ¹⁶ Bukun bawoon babak Işmayel iñeen na batëb, andoli awo naşih i pntaali pampënnuñ ñi a. Bawul itim yi baka ñntanka na ñfët ñi baka.

¹⁷ Işmayel ado ñşubal iñeen-week na ñşubal iñeen ñwajanñ na paaj na ulon (137) ñi mboş. Wi wi aşaan akeñ amoya aya du bajugul. ¹⁸ Pntaali pampënnuñ ñi a pafët du utaak unwoonuñ Hawila te Şur danwoon du umayar unuur wi utaak wi Ejiptu. Pntaali pi Işmayel paantiinkar na biki kntaali ki babak aşin.

Kabuka ki bi Etawu na Yakob

¹⁹ Uko wi Itaak abuk Abraham wii wi : Abraham abuk Itaak, ²⁰ kë Itaak aka ñşubal iñeen ñbaakër wi aniimuñ Rebeka aña Laban abuk Betuwel. Betuwel na Laban bawo baharameñ banwoonuñ Padan-Aram.

²¹ Itaak añañan *Nawat Kabuka pa aharul ñiki aanhil pbuk. Kë Nawat Kabuka atiinka, Rebeka aharul kë awo na kayiñ. ²² Bapot başintar ñi kayiñul meet, kë aşë ji « we ukaan

kë uko wanj uwo ba? » Aya wal mēnt ahepar Nawat Kabuka.

²³ Kē Nawat Kabuka ašē ji na a :
« Kntaali ktēb kawoonj ti kayiņu
kē kntaali ktēb kamkpēnuj ti iwi,
kaluņ kagarna du kayiņ meet.
Plonj pabi kadēm kapel pundu,
pi naweek pabi kado kalempar pi
nampoṭi. »

²⁴ Wi wal wi kabuk ubanuņ, kē kbet kapēn ti kayiņul. ²⁵ Nateek ampēnuj ajeenk jud awo ji umanta wi pfaal ; kē badu'a aji Etawu* ²⁶ Wi akpēnuj, kē aṭa'ul ašē bi kak, amēbana mēban ti pšoñ ; kē badu'a aji Jakob†. Itaak aka nšubal iñeen-paaj (60) wi babukiinj.

²⁷ Bapoṭ badēmi, kē Etawu akak najan naweek, anjaļuņ uṭeēh. Jakob ul kē awo ñaan anyompandēruņ abot aji űal pṭo du kaloona meet. ²⁸ Itaak ul amagan Etawu ṭiki aṅal uyemaṭ wi pjan, kē Rebeka ašē magan Jakob.

²⁹ Unuur ulonj, Jakob awo ti pjuņ poṭ, kē Etawu ašē woona uṭeēh akeṭ ubon. ³⁰ Aji na Jakob : « Faraan, wulaan nde ti poṭ bjeenk al bunj! Ubon ude'ēn. » Ukaaņ kē bakak adu'a kak aji Edom, uwoonj najeenk al.

³¹ Jakob kē ašē ji na a : « Waapaan duna pweek pi nu‡. »

³² Kē Etawu ateema aji : « Tenan, dkeṭ abaa dolna we pweek ba? »

³³ Kē Jakob akak aji na a : « Duni imehna ti kadun naan. » Kē amehna, awaap Jakob pweek pi nul. ³⁴ Wal mēnt, kē Jakob ašē naṭa awula kapoom na poṭ bi ujoṣar, kē ade adaan ašē naṭa aya. Hēnk di di Etawu abeehuņ pweek.

26

Itaak du Gerar

¹ Ubi ka wal mēntj ti utaak wuņ ubon uweek, umpaṭuņ na uteek umbiinj awo ti wal wi Abraham, kē Itaak ašē ya du Abimelek naṣih i bafilittenj du utaak wi Gerar. ² *Yawe Nawat Kabuka apēn awinana ti kadunul ašē ji na a : « Wutan kaya du utaak wi Ejiptu! Ṭoon du utaak wi nji kaluņ kayuuju. ³ Ṭoon ti utaak wi,

dwo na iwi kabot kawulu bnuura. Aa, dwulu mboṣ mi nṭaak űi bti iwi na pntaali pankpēnuj ti iwi. [Hēnk] ddo wal mēntj kahonj ki mbiinj ado Abraham űaaṣ. ⁴ Ddo pntaali pankpēnuj ti iwi paṭum ji njaḥ űi baṭi kašē kawul pa nṭaak űi bti. Dṭēpna ti pntaali pi nu kawul kntaali ki mboṣ bti bnuura. ⁵ Ddo haņ ṭiki Abraham atiinkēn abot ado uko wi njakuluņ, aṭaṣ pjukan pi naan na bgah bi naan. » ⁶ Kē hēnk di di Itaak aṭoon du Gerar.

⁷ Bañaan biki dko mēntj bahepara jibi awoori na aharul, kē ašē ji na baka awo aṭa'ul. Aṭi pji na baka awo aharul, ṭiki aṣal aji Rebeka abi kaṭu bafiņa ṭiki anuura maakan. ⁸ Wi baṭoonj ajon ti utaak, kē Abimelek naṣih i bafilittenj ašē naṭ unuur ulonj ti ujaneel wi nul ašē win Itaak na Rebeka aharul kē baknoha. ⁹ Ado kē badu Itaak ašē ji na a : « Dwin kē Rebeka awo aharu, kē ibaa ji awo aṭa'u? »

Itaak kē ateem aji : « Dṣal aji uko wi nul uhil kaṭu bafiņēn. »

¹⁰ Kē Abimelek ašē kak aji na a : « Imeha uko wi idoluņ un hēnk i? Uduka ntiinku alonj ti utaak wi apiinṭ na aharu, ido wal mēntj njuwan pjuwan pweek. »

¹¹ Abimelek ado wal mēntj kē baṭup ti utaak bti aji ankdoluņ ñiinṭ i kēme aharul uko uwuṭaan ado bafiņa.

¹² Itaak ajaar ti utaak wuņ ašē kit uṣubal mēntj, njaaṣ iñeen week uko wi atepiinj. Nawat Kabuka awula bnuura, ¹³ kē akak nayok, abot yoka yok pya ado wo nayok naweek maakan. ¹⁴ Aka itani yi nṭaam nmpoṭi na yi nṭaam nweek, abot aka balemp baṭum. Kē bafilittenj baṣē kak akuja.

¹⁵ Bamoy mnliik mi balemp biki Abraham aṣin babinj ajip wi ahumuņ najeb.

¹⁶ Abimelek aji na Itaak : « Pēnan ti dko di nun ikak hēnkunj ñaan naweek pa pṭo ti na un. »

Mnliik mi umban wi Beerṣeba

¹⁷ Itaak apēn da, aya du dko danwoonj ti uṭeēh wi inkunj yi Gerar aṭo da. ¹⁸ Amoyēṣ mnliik mi Abraham aṣin, mi bafilittenj babinj amoy, wi akeṭuņ, abot aṭu ma itim yi abiinj awul ma. ¹⁹ Wi balempar Itaak

* **25:25** Etawu :Ṭi uhebērē daṭok katiinkare na pjab uwel. † **25:26** Jakob : Ṭi uhebērē daṭok katiinkare na pšoñ.

‡ **25:31** Pweek pi nu : Ṭi bukal nateek anjaan abuka ti kbet awoonun naweek.

bakjipuŋ du uŋeeh wi inkun du Gerar bawuj du ukumpëş wi meel manktiin. ²⁰ Kë bayafan biki Gerar başë neej pŋom na biki nul, baji meel muŋ manwo mi baka. Ukaan kē Itaak awul ukumpëş mēnt katim ki Eteka*, ŋiki baŋomna wa. ²¹ Kē bakak ajip pliik ploŋ kē bakak aŋomna pa, aŋu pa katim ki Fitna†. ²² Apēn da aya jipan pliik ploŋ kē başë wo baanŋomna pa, kē awul pa katim ki Rehobot‡ aşë ji : « Nawat Kabuka ajeehanun bgah ŋhilna ŋyok ŋi dko di. »

²³ Dul di apēnuŋ aya Beerşeba. ²⁴ Kē Yawe Nawat Kabuka aşë pēn awinana ŋi utejan mēnt aji na a :

« Nji dwoon Naşibaŋi i Abraham şaaş ajaan adēman, wutan kalēnk, dwo na iwi. Dwulu bnuura kabot kado pntaali pankpēnnuŋ ŋi iwi patum, ŋiki dleş Abraham nalempar naan. »

²⁵ Itaak aboman da *bliit bi mngur adēman da Naşibaŋi adu'a Nawat Kabuka.

Atar da kaloona ki nul ; kē balemparul başë jip da pliik.

Bhoŋar na Abimelek

²⁶ Abimelek, na Ahutat aŋŋoguluŋ, na Pikol naweek i bangoli biki nul, bapēnna Gerar aya pwin Itaak. ²⁷ Itaak aji na baka : « we ukaan kē nabi ŋi nji? An nanşoornuŋ adoo dookēn du uŋaak wi nan. »

²⁸ Kē bateem aji : « Nwin hēnkuŋ bnuura kē *Yawe Nawat Kabuka awo na iwi, aşë ji ŋwo i kamehna un bti ŋhilna ŋdo bhoŋar na iwi. ²⁹ Mehniin kē iinkdolun nin buŋaan bloŋ, jibi ŋbiin awo ŋēndolu nin buŋaan, bnuura ŋaŋ bi bi ŋdoliin abot awutu kē iya, kē ŋēnooranu. Kē Nawat Kabuka aşë wulu bnuura hēnkuŋ. » ³⁰ Itaak Ajuŋar baka bnuura kē bade abot adaan. ³¹ Wi banaŋiin na nfa aşë do andoli kahon. Kē Itaak aşë wut baka kē bayaa, aya na iŋēb ijoob.

³² Kē ŋi unuur mēnt wi wi balemparul banwoon ŋi pjip pliik ploŋ, babiin ajaka kē bawuj du meel. ³³ Kē Itaak aşë ŋu pliik mēnt katim ki ŞibaŞ, dul di katim ki ubeeka wi Beerşeba* kawoonuŋ te hēnkuŋ.

Baaŋ biki Etawu

³⁴ Wi Etawu akaan ŋşubal iŋeen ŋbaakēr anim baaŋ bahitit batēb : Judit abuk Beer, na Batmat abuk Elon. ³⁵ Bukal batēb bti banooran Itaak na Rebeka.

27

Itaak aŋehan Naşibaŋi awul Yakob bnuura

¹ Itaak abi ŋaf, kēş kē kafēl na a, kē aando kak awin. Adu Etawu abukul bajeen aji na a : « Abuk naan. » Kē uŋ ahepna aji na a : « Nji wi. »

² Kē aşë ji na a : « Tenan, dŋaf hēnkuŋ, mēmme unuur wi nji kakeŋuŋ. ³ Jejan işuuri yi nu, iya uŋeeh ijanēn uko ulon, ⁴ ibi ijuŋēn pde plil jibi njaan kaŋal, biin iwulēn pa, ndele kaşë ŋehandēru Naşibaŋi awulu bnuura. »

⁵ Kē Rebeka aşë tiink Itaak wi aktiiniin na Etawu abukul. Etawu aya du uŋeeh pjan aşin uko ulon. ⁶ Kē Rebeka aşë ji na Yakob abukul : « Dtiink hēnkuŋ kē şaaş akji na Etawu naweeku, ⁷ aya ajana uko ulon ajuna pde plil, adele aşë ŋehandēra *Yawe Nawat Kabuka awula bnuura ji abi keŋ. ⁸ Hēnkuŋ abuk naan, tiinkaan ibot ido uko wi nji kajakiin. ⁹ Yaan du batani iŋijēn ŋpi ŋtēb ŋmpoŋi ŋnuura, djuŋ şaaş pde plil jibi ajaan aŋal. ¹⁰ Iya kawula pa ade, aşë ŋehandēru Naşibaŋi awulu bnuura ji abi ado kakeŋ. »

¹¹ Yakob aji na Rebeka anin : « Iwin kē Etawu abuk paapa ajab uleef kē nji nşë wo na katēl kajinŋ. ¹² Paapa ahilan kalaalanaan, kaşë kawin kē ddo na pguura, wal mēnt afēpēn nin aankŋehandērēn Naşibaŋi. »

¹³ Anin kē aşë ji na a : « Afēpule, uko mēnt ukaknēn. Abuk naan, tiinkaan ŋaŋ, yaan iŋijēn ŋpi. »

¹⁴ Yakob ayaarad ŋa abi awul anin kē ajuŋar Itaak pde plil jibi ajaan aŋal. ¹⁵ Rebeka ayaar iko innuurnaaniin ŋi yi Etawu bajeenul awoonaanun ŋi katoŋ abi woharan Yakob abukul nabaasha. ¹⁶ Akak ajej kanjan ki ŋpi ŋuŋ agura ŋi iŋen na dko danwoon djinŋ ŋi kaŋuŋ, ¹⁷ aşë wul pde plil

* 26:20 ŋi uhebērē Eteka dawoon pŋom. † 26:21 ŋi uhebērē, Fitna dawoon pşoor. ‡ 26:22 Rehobot : ŋi uhebērē dawoon dko danhaanun kēme danjeehuŋ. § 26:33 Şiba : ŋi uhebērē dawoon kahon kēme paaj na ulon ŋi uŋup wi uhebērē. * 26:33 Beerşeba : ŋi uhebērē dawoon pliik pi kahon kēme pliik pi paaj na ulon. Natenan kak ŋi Ujuni 21.31.

na kapoom yi ajuṅuṅ Yakob abukul. ¹⁸ Kē Yakob aya du ašin aji na a : « Paap! »

Kē uṅ ahepna aji : « Wo, iwi in ul a abuk naan? »

¹⁹ Aji na ašin : « Nji Etawu abuku nateek a, ddo uko wi ijaknuṅ. Dkooṭu naṭiin iṭo ide uko wi nyaan ajan, idele aba kšē ñehandērēn Našibaṭi. »

²⁰ Kē ateema aji : « Iba tar we ṭi pjan pi iyaan ba? »

Kē aji na a : « Nawat Kabuka Našibaṭi i ijaan kdēman awoon na nji. »

²¹ Kē Itaak ašē ji na a : « Ñogan nlaalanu nten me iwi Etawu abuk naan a ha. »

²² Kē abi aṅog ašin, kē alaalana ašē ji : « Pdiim pawo pi Yakob kē iñen iṣē wo yi Etawu. »

²³ Aanyikrēn Yakob ṭiki iñen ijab ji yi Etawu naweekul. Adun ahepara ji abi ado kañehandēra Našibaṭi aji : ²⁴ « Iwoha Etawu abuk naan i? » Kē adinani.

²⁵ Itaak kē ašē ji na a : « Abuk naan, wu-laan nde uko wi iyaan ajan nšē ñehandēru Našibaṭi awulu bnuura. »

Ayiṣa kē adee abot awula poot kē adaani.

²⁶ Ašin aji na a : « Abuk naan, biin iñogēn imookēn. » ²⁷ Kē abi ñoga amooka, kē Itaak ašē ñēfnṭēna imiṣa ašē ñehandēra Našibaṭi aji :

« Aa, pṭēkēñ pi abuk naan pawo ji pi mboṣ mnēk

mi Nawat Kabuka awuluṅ bnuura.

²⁸ Dñehan Našibaṭi awulu upoṣ wi baṭi, na mboṣ mnēk

mankwuluṅ ṅdeey ṅṭum maakan na mnko mndolni ubiñu mntum maakan

²⁹ Kntaali kado kalemparu

bañaan bado kaṅup ṭi kadunu.

Iwo naṣih i babak ṣaaṣ,

babuk naan babot bado kaṅup ṭi kadunu.

Ankñehandēriiṅ buṭaan afēpana,

Bnuura pa ankñehandēriiṅ bnuura. »

³⁰ Itaak aba pñehandēr Yakob Našibaṭi, kē wi Yakob akpēnuṅ du uko ašin kē Etawu naweekul ašē pēna pjan. ³¹ Ul kak ajuṅ ašin pde plil ašē ṭija pa. Aji na a : « Paapa anaṭiin ade uko wi abukul ayaan ajana, hēnk ašē ñehandēra Našibaṭi awula bnuura. »

³² Kē ašin ahepara aji : « Iwi in ul a? »

Kē ateem aji : « Nji Etawu abuku nateek a. »

³³ Kē uleef ušē lēnk na Itaak maakan kē ašē hepar aji : « Kē in ayaan ajan aṭijēn kē ndee? Dnaṭa ade abot añehandēra Našibaṭi awula bnuura ji ibi ido kabi. Bnuura mēnt baankpēn ṭi a. »

³⁴ Wi Etawu atiinkuṅ uṭup wi ašin, ajooṭan abot adeebaṭ ašē ṅajar maakan aji na ašin : « Kak iñehandērēn Našibaṭi awulēn bnuura. »

³⁵ Kē uṅ ašē teema aji : « Abuk ṣaaṣ ado mntit abi yeenk bnuura bi nwoon kañehandēru. »

³⁶ Kē Etawu akak aji : « Uyaaṣ utēbantēn wi akguurnuṅ wi. Wom wi katimul kawoon Yakob naguuru ukaan. Abi yeenkēn pweek abot ayeenkēn hēnkūṅ uko wi iwoon kañehandērēn Našibaṭi. »

Etawu akak aji : « Kē iinkak ahank nin uko ulon wi ihinanuṅ kañehandērēn Našibaṭi i? »

³⁷ Itaak kē ašē ji : « Ddo kē awo naṣih i nu, ddo kē babak ašin bti bawo balemparul. Dwula ṅdeey na poot. Abuk naan, we wi nkaan ahil kañehandēru Našibaṭi? »

³⁸ Kē Etawu ašē ji na ašin : « Kē waṅ wi wi ihinanuṅ kañehandēr ñaan ṭaṅ? Ñehandēraan Našibaṭi, Paap » ašē jun ṅwooni.

³⁹ Kē Itaak ašē ji na a :

« Iya kafēṭ kalow mboṣ mnuura, kalow upoṣ wi baṭi.

⁴⁰ Ido kadeena kakej ki nu, ido kalempar abuk ṣaaṣ

kē unuur wi ikpataṭiṅ ibuur ṭi pṭal pi aṭu'iṅ ṭi kaṭuṭ. »

Pṭi pi Yakob

⁴¹ Etawu adeebaṭēr Yakob maakan ṭi uko wi ašin añehandēruṅ Našibaṭi ašē ji ṭi uṣal : « Wal wi Paapa akkeṭuṅ uñogi. Wal mēnt dfin Yakob aṭa'naan. »

⁴² Wi babiṅ aṭup Rebeka uṭup wi Etawu abukul bajeen, kē ašē do kē badu'a Yakob abukul nabaaṣa aji na a : « Naweeku aṅal kafinṅ kalukanaan. ⁴³ Hēnkūṅ abuk naan, tiinkaan bnuura : ṭiin, iya du ubeeka wi Haran du Laban abuk paapa. ⁴⁴ Ṭoon da te udeeb wi ṭmaku udoo uba, ⁴⁵ wal wi udeeb wi nul ukbaan, aṭilma uko wi idolon, dyl

babiiradu da. Dwo i kawaanjan an batëb bti unuur uloolan i? »

⁴⁶ Rebeka aya aji na Itaak : « Baat bahitit biki banooranaan maakan. Woli Yakob akak aniim ti baat biki utaak wi, baat batent bahitit biki, kahokan kaket. »

28

¹ Kë Itaak adu Yakob añehandëra Naşibaţi aşë ji na a : « Kjej ñaat ti babuk Kanaan. ² Nañiin iya utaak wi Padan-Aram du Betuwel aşin naan, yaan idat ñaat ti babuk Laban naan ñiin. ³ Dñehan *El Şaday, Naşibaţi Anhiniin iko bti awulu bnuura, ado kabuk kajoobet na iwi ibuk kntaali ktum. ⁴ Awulu bnuura iwi na pntaali pankpënnun ti iwi, bnuura bi awulun Abraham, ihilna ika utaak wi iwoon nta hënk nayaan, wi Naşibaţi awulun Abraham. » ⁵ Itaak ado kë Yakob aya Padan-Aram du Laban abuk Betuwel naharameen naweek Rebeka anin bi Yakob na Etawu.

⁶ Etawu awin kë Itaak añehandër Yakob bnuura abot adola kë aya Padan-Aram pla ñaat, akak ame kë wi aşin akñehandërun bnuura aji na a awut kaniim baat biki Kanaan, ⁷ kë Yakob atiink uko wi aşin na anin bajakulun. ⁸ Wal mënt kë Etawu aşë yikrën kë Itaak aşin aanjal baat biki Kanaan. ⁹ Kë aşë naşa aya du Işmayel abuk Abraham, aniim Mahalat abukul, aşa Nebayot, ahoşelëş ti biki adoon abi niim.

Nşaafi ni Jakob

¹⁰ Yakob apën ti Beerşeba atool pya Haran. ¹¹ Aya aban ti dko dlon aşë naş da kafër tiki unuur udo bi jot jot. Ajej plaak plon apafna bkow aşë noyënt. ¹² Wi aknoyëntun aşë şaafi awin uko ji ndiir kë natëf ti mboş te baţi, nwanjut ni Naşibaţi kë nakpaya awala. ¹³ Kë *Yawe Nawat Kabuka aşë pën awinana aji : « Nji dwoon Yawe Nawat Kabuka, Naşibaţi i Abraham ateemu na Itaak bajaan badëman. Mboş mi ipiintun mi dwulu ma iwi na pntaali pankpënnun ti iwi. ¹⁴ Pntaali mënt patum ji pyiw pi mboş, patum kaniink dko bti ti mboş, kntaali ki umundu bti katëpna ti iwi na pntaali pi nu kayeenkna bnuura bi Naşibaţi. ¹⁵ Tenan, dwo na iwi kayenju du dko bti di ikyaan, dlun kakakanu kak

ti utaak wi. Mënkwatanu, ddo uko bti wi nhonjin. »

¹⁶ Yakob alënk aten aşë ji : « Na manjoonan Nawat Kabuka awo ti dko di, kë nşë wo mëmmee. » ¹⁷ Alënk aşë ji : « Dko di dayimani. Dawo dko di Naşibaţi, plëman pi baţi pa. » ¹⁸ Anaşa na nfa kub ajej plaak pi apafnun bkow atëf pa aşë tul ukëra ti pa duu. ¹⁹ Awul dko mënt katim ki Betel*, katim ki ubeeka mënt kabi wo Lut.

²⁰ Kë Yakob aşë mehna aji na Yawe Nawat Kabuka : « Woli iwo na nji amëbanaan bnuura ti bayaaş bi nji kayaan, awulën uko ude na uwohara, ²¹ woli dkak najeb du uko paapa, iwi, Yawe Nawat Kabuka, ikwoon i nji kadoon kadëman. ²² Kë plaak pi pakwoon katoh ki Naşibaţi, kë iko bti yi ikwulun ddo ya ifah iñeen kapënan kalon kawulu. »

29

Yakob ayit na Rakel

¹ Yakob akak ajej bgah apoş aya umban wi ntaak ni umayar unuur. ² Unuur ulon awin pliik plon du uşëh, itani iwajant yi nkaneel na npi ipiint aňog ti pa : ti pliik mënt di di bajaan badaananan itani yun ; kë plaak pi bajaan badëtna pa paşë wo pweek. ³ Woli itani bti ibi ayit, baji bakël plaak, kahaabëş pliik kaşë danaan nntaam. Babale baji bakakan plaak kadët pa.

⁴ Yakob ahepar bayafan aji : « Bayit naan, nawo biki tun ba? »

Kë bateema aji : « Nwo biki Haran. »

⁵ Kë akak aji na baka : « Naamme Laban abab Nahor i? »

Kë baji : « Nme'a. »

⁶ Kë akak aji : « Uleef uwo ujoob na a? »

Kë bateem aji : « Uwo ujoob na a. Tenan, Rakel, poonu abukul adoon abi hënk na nntaam. »

⁷ Kë aji na bayafan : « Unuur uhoji, wal uundobi ban wi ptişan nntaam. Nadolan nja njaadan naşë nakakan nja pşaar. »

⁸ Kë bukun başë teema aji : « Nñhil kado han, nji njoonk itani bti iyit, kabaa kël plaak pandëtnun pliik kadaan nntaam. »

⁹ Bahum katëlşër kë Rakel aşë ban na batani bi aşin, awo nayafan. ¹⁰ Wi Yakob

* **28:19** Betel : Ti uhebëre dawoon katoh ki Naşibaţi.

awinan win Rakel, abuk Laban aninul ñiinṭ, na batani bi ašin, ašë ya du pliiṭ, akël plaak pandëtnuṅ pa adaanan nṅtaam nṅi Laban aninul ñiinṭ. ¹¹ Abi amook Rakel ašë jun nṅwooni. ¹² Aṭupa kē awo ayiṭ ašin, awo abuk Rebeka, kē poonu ñaaṭ uṅ ašë ṭi aya aṭup ašin.

¹³ Wi Laban amehaṅ me kē Jakob, abuk aṭa'ul, i i Rakel akjakuṅ, ašë ṭi aya ayit na a, abaan amooka ašë ṭija katohul. Jakob akakalëša uko unṭëpuṅ bti. ¹⁴ Kē Laban ašë ji : « Na manjoonan, pñaaṅ pankṭiinṅ ṭi intaañ yi naan pawoonṅ ṭi iwi. » Jakob aṭo du katohul aba pli.

Baaṭ biki Jakob

¹⁵ Laban aji na Jakob : « Pwo ayimi naan paṭu ido kalemparaan bē iinkdo kaluka i? ṭupaan uko wi inṅaluṅ nluku. »

¹⁶ Kē Laban ašë ka bapoṭ baaṭ batëb : katim ki nateek kawo Leya kē ki nabaasha kawo Rakel. ¹⁷ Leya anuura kēš, kē uleef na kaara yi Rakel išë nuura. ¹⁸ Kē Jakob ašë nṅal Rakel, aji na Laban : « Dlemparu nṅsubal paaj na ulonṅ išë wulën Rakel nabaasha i nu nniim. »

¹⁹ Kē ateema aji : « Dhokan pwulu a kē di pwula ñiinṭ alonṅ, ṭoon ṭi katoh ki naan. »

²⁰ Kē nṅsubal paaj na ulonṅ nṅi Jakob alem-puṅ pyeenkna Rakel nṅaṭëp ji nṅnuur, ṭiki aṅala maakan. ²¹ Aji na Laban : « Wulaan ñaaṭ naan, ṭiki dlemp nṅsubal nṅi nwoonṅ i kalemp. Wulaana, nhilna nniima. »

²² Laban adu bañaanṅ biki uṭaak mēntṅ bti ado ufettu. ²³ Kē wi utejan ubanuṅ, ajej Leya abukul awul Jakob, kē uṅ awinar na a. ²⁴ Laban apënan Filpa nalemparul ñaaṭ awul Leya kē aklempara.

²⁵ Wi nfa mabanuṅ kē Jakob ašë win kē Leya i i afëranaanuṅ ašë ya aji na Laban : « we wi idolnuṅ hēnk ba? Mēntṅ Rakel akaanṅ kē nlemparu i? We ukaanṅ kē idaarën ba? »

²⁶ Kē ateem aji : « ṭi uṭaakun, ñaaṅ aanji ni-imandën nabaasha uteek. ²⁷ Baañëšan kanëm ki ñaaṅ ajaanṅ aṭo na aharul, nṅšë wulu kak

nabaasha ; ilemparaan kak nṅsubal paaj na ulonṅ pa a. »

²⁸ Jakob ado uko wi ajakuluṅ, kē wi kanëm kabaanṅ kē awula Rakel kē aniiimi. ²⁹ Laban apënan Bila nalemparul ñaaṭ awul Rakel kē aklempara. ³⁰ Jakob awinar na Rakel, ašë nṅala apel Leya ; aṭo kak nṅsubal paaj na ulonṅ alempar aninul ñiinṭ.

Babuk Jakob

³¹ *Yawe Nawat Kabuka awin kē Leya aanṅalanaa, ašë do kē kabuk kajoobët na a, kē Rakel ašë wo aankbuk. ³² Leya amobana kayiṅ ašë buk napoṭ ñiinṭ i aṭuunṅ katim ki Ruben*, ṭiki aji : « Nawat Kabuka awin pñagan pi naan, hēnkuṅ ayin naan aṅalën. »

³³ Akak amobana kayiṅ abuk napoṭ ñiinṭ aji : « Nawat Kabuka atiink kē mēṅalanaa, ašë kak awulën i. » Aṭu'a katim ki Fimeon†.

³⁴ Amobana kak kayiṅ abuk napoṭ ñiinṭ ašë ji : « ṭi byaaš bi, ayin naan amëbanaan bnuura ṭiki dbukara bapoṭ biinṭ bawajanṅ. » Awula katim ki Lewi‡.

³⁵ Akak amobana kayiṅ abuk napoṭ ñiinṭ, aji : « ṭi byaaš bi ddëman Nawat Kabuka. » Ukaanṅ kē aṭu'a katim ki Yuda§, ašë ṭañan kabuk.

30

¹ Wi Rakel awinuṅ kē aanhil pbukar Jakob bapoṭ, ašë kak akuj ṭmakul, aji na ayinul : « Woli iinwulën bapoṭ, kakeṭ. »

² Kē Jakob ašë deebaṭ aji : « Nji dwoon Našibaṭi anneenaniinṅ pka bapoṭ i? »

³ Kē aji : « Bila nalempar naan awi, winaran na a, abuk ṭi inkant naan*, nṅšë woona ṭi a nka bapoṭ nji kak. » ⁴ Awul ayinul Bila nalemparul kē adola ñaaṭul. Awinar na a, ⁵ kē Bila amobana kayiṅ abukar Jakob napoṭ ñiinṭ. ⁶ Rakel aji : « Našibaṭi awayëšaan, atiinkën, awulën napoṭ ñiinṭ. » Ukaanṅ kē aṭu'a katim ki Dan†.

⁷ Bila nalempar Rakel akak amobana kayiṅ abukar Jakob napoṭ ñiinṭ, uṅ mēntan awoonṅ natëbantën i Bila. ⁸ Rakel aji : « Dgut

* 29:32 Ruben : ṭi uhebërë daṭu kanaam katiinkare na awin. † 29:33 Fimeonṅ : ṭi uhebërë daṭu kanaam katiinkare na atiink. ‡ 29:34 Lewi : ṭi uhebërë daṭu kanaam katiinkare na pmëban. § 29:35 Yuda : ṭi uhebërë daṭu kanaam katiinkare na ddëman. * 30:3 Abuk ṭi inkant naan : Napoṭ i Bila akbukunṅ awo i Rakel. Uwo wo ji Rakel abukuluṅ. † 30:6 Dan : ṭi uhebërë dawoonṅ awayëšaan. ‡ 30:8 Neftali : ṭi uhebërë dawoonṅ ugut wi naan.

na naweek naan ugut unṭepuṅ uṭup kē nji dṣaan awat. » Aṭu'a katim ki Neftaliṡ.

⁹ Wi Leya awinuṅ kē aṭañan kabuk, ajej Filpa, nalemparul, awul Yakob kē ado ṅaaṭul. ¹⁰ Filpa nalempar Leya abukar Yakob napoṭ ṅiintṡ. ¹¹ Leya aji : « Ni nji nnuurēndani! » aṭu'a katim ki GadṢ.

¹² Filpa nalempar Leya, abukar Yakob napoṭ ṅiintṡ, uṅ mēntṡ awoonṡ natēbantēn i Filpa. ¹³ Leya aji : « Mnlilan mi naan mandēmi! Baaṭ bado kadolēn annuurandēnuṅ. » Kē waṅ ukaṅ kē aṭu'a katim ki Ateer*.

¹⁴ Na pubēl, Ruben aya du ṅṭeeh aṣē win mnko mi kabuk. Aṭij ma Leya anin. Kē Rakel aṣē ji na a : « Dkooṭu kooṭ, ṭenaan ṭi mnko mi abuku aṭijiinṡ. »

¹⁵ Kē ateema aji : « Uunkēṣu wi itehuṅ ayin naan, ikak aṅal pjej mnko mi abuk naan. »

Rakel akak aji : « Keeri iwulēn mnko mi abuku, ayin nja aṣē fēr nṭa du meetṡ di nu. »

¹⁶ Kē wi Yakob akpēnnuṅ uṭeeh na utaakal, kē Leya aṣē pēn akita aji na a : « Meetṡ di naan di di ikfēruṅ nṭa, ṭiki dwul wul mnko mi abuk naan ihilna ibi na nji. » Kē afēr na a utejan mēntṡ.

¹⁷ Naṣibaṭi atiink Leya, kē amobana kayiṅ abuk napoṭ ṅiintṡ. Bapoṭ biintṡ biki abukaruṅ Yakob bawo kañeen. ¹⁸ Aji : « Naṣibaṭi alukēn, ṭiki dwul ayin naan nalempar naan. » Aṭu abukul katim ki Itaakar†.

¹⁹ Leya akak amobana kayiṅ, napoṭ ṅiintṡ i abukuṅ awoonṡ napaajantēn i abukaruṅ Yakob. ²⁰ Aji : « Naṣibaṭi aṭenēn uko unuura, uyaaṣ wi ayin naan adēmanaan ṭiki dwula bapoṭ biintṡ paaj. » Awula katim ki Fabulon‡. ²¹ Akak abuk napoṭ ṅaaṭ i aṭuuṅ katim ki Dina.

²² Naṣibaṭi aleṣ Rakel abot atiinka, adola kē akak abuk. ²³ Amobana kayiṅ abuk napoṭ ṅiintṡ, aji : « Naṣibaṭi ahil apēnanaan mnkow. » ²⁴ Aṭu'a katim ki YotefṢ aṣē ji : « *Yawe Nawat Kabuka akaan ahoṭalēṣēn napoṭ ṅiintṡ alon kak. »

Batani bi Yakob

Ṣ 30:11 Gad : Ṭi uhebērē Gad daṭu kanaam katiinkare na dnuurandēni. * 30:13 Ateer : Ṭi uhebērē daṭu kanaam katiinkare na dilani. † 30:18 Itaakar : Ṭi uhebērē daṭu kanaam katiinkare na baluk bi naan. ‡ 30:20 Fabulon : Ṭi uhebērē daṭu kanaam katiinkare na adēman. Ṣ 30:24 Yotef Ṭi uhebērē dawoonṡ akaan ahoṭalēṣ. * 30:32 Ṇnkaneel ṅjēnal na ṅntaam ṅanwoonṡ na ṅndampu kēme ṅpiitṡ; Ṭi utaak wi baka ṅaantumi.

²⁵ Wi Rakel abukaṅ buk Yotef kē Yakob aṣē ji na Laban : « Wutanaan ṅṭiis, nya du utaak wi naan. ²⁶ Wulaan babuk naan na bahar naan banṭuuṅ kē nlemparu, nṣē nya. Ime ulemp wi ndolonṡ pa iwi bnuura. »

²⁷ Kē Laban ateema aji : « Woli dwinana bnuura ṭi kēṣ ki nu, kṭo ṭi na nji, ṭiki pṭoori paṭupēn kē iwi iṭuuṅ kē *Yawe Nawat Kabuka awulēn bnuura. »

²⁸ Akak aji : « Ṭupaan uko wi iṅaluṅ uwo baluk bi nu, dluku wa. »

²⁹ Kē ateem aji : « Ime ṭi bkowu jibi nji nlempariinṡ na jibi batani bi nu bakakuṅ wi bawoonṡ ṭi iñen yi naan. ³⁰ Bka bi nu babi wo bṭiisṡu ji ndo kabi, hēnkuṅ iwin jibi batumuṅ maakan na jibi Nawat Kabuka awuliinṡ bnuura wi mbiinuṅ ṭi katohu. Hēnkuṅ, kē nji lum di di nji kalemparuṅ katoh ki naan ba? »

³¹ Laban ahepara aji : « Kē we wi nji kawuliinṡ? »

Kē ateem aji : « Iinkwulēn nin uko ulonṡ. Woli idinan uko wi nji kajakiinṡ, kawohara nayafan kabot kayeṅ ṅntaam ṅi nu. ³² Dya nṭa batani bi nu, katen ṅntaam bṭi ṅanwoonṡ da, kapaṭēṣ ṅntaam bṭi ṅanwoonṡ na ṅndampu kēme ṅpiitṡ na ṅnkaneel ṅjēnal bṭi, ṅul ṅakwoonṡ baluk bi naan*. ³³ Hēnk di ikhiluṅ pten me nwo natool ṭi uko wi ṅjakiinṡ: iṭēnkle du nji ṅntaam ṅanwoonṡ ṅaanwo na ṅndampu kēme ṅpiitṡ, na ṅnkaneel ṅanwoonṡ ṅaanwo ṅjēnal kēme kē dkiinṡ kiinṡ ṅa. »

³⁴ Laban ateema aji : « Uwo bnuura, uwoon jibi ijakuṅ. »

³⁵ Unuur mēntṡ kē Laban aṣē ya du batani apēnan ṅpi ṅdow bṭi ṅanwoonṡ na ṅndampu kēme ṅpiitṡ, na ṅnkaneel ṅwaaṭ ṅjēnal na ṅanwoonṡ na uko unaakiiruṅ na ufaatal, awul babukul. ³⁶ Kē baya na ṅa uko unlowiiruṅ ji ṅnuur ṅwajanṡ ṅi poṣ na dko di Yakob akyafanaanuṅ ṅntaam ṅandukiinṡ ṭi batani bi Laban.

³⁷ Yakob aji ya ṭi ṅnko ṅwajanṡ ṅanwoonṡ ṭi utaak mēntṡ katib inah, kafejal dko dlonṡ ṭi ya dadoo kak dfaatal. ³⁸ Aji jej inah infejalunṡ yuṅ kaṭu ya ṭi kadun ki ṅntaam ṭi

dko di njajaan njadaanna ; njntaam njaji njawo ti pay woli njabi udaan. ³⁹ Woli njawo ti pay njaji njaten inah yi afejalun, kaşë buk njmpoŋi njanwoon na njdampu kême njpiit. ⁴⁰ Apaŋeş njkaneel aŋu nj kē njataan na njntaam njanwoon na njdampu na njjenal. Hēnk di awoon ti pka batani, aannaakrēn njntaam nj nūl na nj Laban. ⁴¹ Akak aji yoonk woli njntaam njkēm njnuura njawo ti pay aşē jej inah yi afejalun kaŋu ti kadun ki nj. ⁴² Uşale wo njbon njawoon ti pay aanji do haŋ, hēnk di di njntaam njbon njawoon nj Laban kē njkēm njnuura njawo nj Jakob.

⁴³ Hēnk, kē Jakob akak ayok maakan, aka njntaam njtum, aka na balemp baat na biinŋ, na njntaam nj pnkunkaali na njbuuru.

31

Pŋi pi Jakob

¹ Wal mēnt Jakob atiink kē babak Laban baktup aji : « Jakob ajej bka bi aşin nja bti, bka bi aşin nja bi bi ayoknuŋ hēnk. » ² Akak win ti kaara ki Laban kē aankak wo jibi abiiŋ awo na a ti kateeku. ³ Kē *Yawe Nawat Kabuka aşē ji na a : « Kakan du utaak wi başinu, du bayiŋu, nj dwo na iwi. »

⁴ Jakob ado kē badu bi Rakel na Leya baya baŋenka du uŋeeh wi awoon na batani bi nul. ⁵ Aji na baka : « Dwin ti kaara ki aşinan kē aankak awo na nj jibi abiiŋ awo ti kateeku, kē Naşibaŋi i paapa ajaan adēman aşē wo na nj. ⁶ An ti ikowan name kē dlempar aşinan jibi nhiniŋ bti. ⁷ Aşinan, ul kē aşē guuraarēn guur : aŋelēş uko wi nŋtiinkaraanun aji uwo baluk bi naan njaaş iŋeen. Kē Naşibaŋi aşē wo aandi adolēn buŋaan. ⁸ Nyaaş bti nj ajakuŋ: Njntaam njanwoon na njdampu njakwoon baluk bi naan, njntaam njaji njabuk njmpoŋi njanwoon na njdampu. Kē akale ji : Njanwoon njpiit njakwoon baluk bi naan, njntaam njaji njabuk njpiit. ⁹ Hēnk, kē Naşibaŋi apēnan njntaam nj aşinan awulēn.

¹⁰ « Ti wal wi njntaam njawoon ti pay, dkat kēş kē kahaabēşa na nj, kē nwin kē njdow njanjaan njapaya kē njaji njawo na njdampu, njpiit kême njataprēn. ¹¹ Kē uwanjuŋ wi Naşibaŋi udu'ēn aji : “Jakob,” kē nteem aji : “Nji wi.” ¹² Kē uji na nj : “Katan kēş, iwin kē njko bti njankpayiŋ njawo na njdampu na

njpiit kême ataprēn ŋiki dwin uko wi Laban akdoliŋ. ¹³ Nji Naşibaŋi ampēnuŋ awinana ti kadunu du Betel a, di ituluŋ ukēra ti plaak pi itēfuŋ abot amehna aji iŋaşēn. Hēnkunŋ naŋiin ipēn ti utaak wi, ikak du utaak wi kabuka ki nu.” »

¹⁴ Bi Rakel na Leya bateema aji : « Njuma nka kafah kalon kême bka bloŋ ti iko yi aşinun i? ¹⁵ Ndo kak kak hēnkunŋ bayaanŋ ti kēş ki nul, wal wi ajejuŋ un, awaapu abot ade uko wi awaaparun un. ¹⁶ Aa, bka bti bi Naşibaŋi ajejuŋ ti aşinun bawo bi nun na babakun. Hēnkunŋ doon uko bti wi Naşibaŋi ajakiŋ. »

¹⁷ Jakob anaŋa apayan babakul na baharul ti njntaam nj pnkunkaali. ¹⁸ Ajej njntaam nj nul, bka bi nul bti bi akaan wi awoon ti Padan-Aram, ajej ba pa pŋiŋ du uko Itaak aşin du utaak wi Kanaan.

¹⁹ Laban aya wal mēnt ppuunk njkaneel, kē Rakel aşē kiiŋ itu yi aşin. ²⁰ Jakob aya amena mena, kē Laban naharameen aam-mee. ²¹ Aŋi na bka bi nul bti aya amuur bdēk bi Ēfrat, aşē ya umban wi inkunŋ yi Galad.

Laban adookar na Jakob

²² Wi udolonŋ njnuur njwanŋ, kē başē ŋup Laban kē Jakob aŋii. ²³ Ajej babak aşin adookar na a ado njnuur paaj na ulon abaa moba du inkunŋ yi Galad. ²⁴ Na utejan, Naşibaŋi apēn ti njtaafi awinana ti kadun ki Laban naharameen, aji na a : « ŋaafaraan, meen jibi ikyaan kaŋiini na Jakob. »

²⁵ Laban aban du dko di Jakob ataruŋ kaloona ki nul du inkunŋ yi Galad, aşē tar kak kaloona ki nul da, ul na baŋaan biki nul. ²⁶ Aji na Jakob : « we umobiŋ ba? We ukaan kē iguurēn ba? Adoo ya na babak naan ji bawo bakalabuş biki ikaanunŋ du ugut. ²⁷ We ukaan kē imena mena aya ba? Iwo i lah kaŋupēn nşē nwutu iya na mnlilan, nŋnooŋanan na iyeeh na njntambēr na bntuni. ²⁸ Iindo wutēn mmook babab naan na babak naan. Na manjoonan ido do ji napēn. ²⁹ Dhilan lah kadolu buŋaan, kē Naşibaŋi i şaaş ajaan adēman aşē jakēn na utejan utakal : “ŋaafaraan, meen jibi kyayi kaŋiini na Jakob.” ³⁰ Kē woli iwo i pya ŋiki inuh katoh ki şaaş, we ukaan kē ikiŋ itu yi naan? »

³¹ Yakob ateema aji : « Iwinle kē nya amena mena, dşal kē iteehēn babuku. ³² Kē du űnaan i işaan aţēnkna itu yi nu, aŋ mēntan akeţ. Neejan iten, baűnaan biki nja bawo bamaar, iwinle uko wi nu kjej wa. » Yakob aamme kē Rakel akiijun itu mēnt.

³³ Laban aya neej du kaloona ki Yakob, apēn aya du ki Leya, akak apēn aya du iloona yi balempar babukul batēb aanwin nin uko ulon. Wi akpēnun űi kaloona ki Leya, aşē neej du ki Rakel. ³⁴ Kē Rakel anjejun ktu kun aşē jej ka aţu űi uko uţoori wi bajaan baţu űi feţ di unţaam wi pnkunkaali aşē űo űi wa duuţ. Laban aten tenan űi kaloona bti aanwin nin uko ulon. ³⁵ Kē Rakel aşē ji na aşin : « Ajug naan awutan kadeebaţ woli mēnaţa wi aneejun, dwin pli. » Hēnk, kē Laban ala anoor aanwin nin uko ulon.

³⁶ Wal mēnt kē Yakob aşē deebaţ aşē űoman na Laban aji : « Uko uwuţaan uhoŋ wi ndoliin ba? We wi njubaniin ba? Kē ido bi duka duka űi kafet naan. ³⁷ Iten űi iko yi naan bti bē iinwin win nin kako kalon ki nu. Iwinle kalon, kpēnan ka űi kadun ki baűnaan biki nu na biki naan, bawo bamaar. ³⁸ Nşubal iűeen űtēb űi űi nwoon űi katohu, űnkaneel űi nu na űpi űi nu űaambaan kapara, kē mēnde nin udow űi batani bi nu. ³⁹ Woli űnko űi uţeeh űafin unţaam ulon mēnji kaţiju wa, űi djaan kaluk wa. Iji ktu'ēn pluk űntaam űi bakiijun na pnak kēme na utejan. ⁴⁰ Bnuur baji batērēn na pnak, ujoŋt kaneenanaan bűoy na utejan. ⁴¹ Nşubal iűeen űtēb űi űi űi nwoon du katohu : dlemparu nşubal iűeen na űbaakēr pa babuku, abot alemparu paaj pa batani bi nu, kē iwi iţelēş uko wi űtiinkaruŋ aji uwo baluk bi naan űyaaş iűeen. ⁴² Woli Naşibaţi, i Paapa na Abraham aşin bajaan badēman, Naşibaţi i Itaak akţiin, aanwo lah na űi, kdolēn űi iűen ijint. Kē Naşibaţi aşē win unoor wi naan na ulemp wi iűen yi naan, kē utejan unţepun kē aşē wayēş nja. »

Bhoŋar bi Yakob na Laban

⁴³ Laban ateema aji : « Baaţ biki bawo babuk naan, kē bapoţ biki bawo biki naan.

* **31:47** Yegar Fahaduta : űi uţup wi baharameen dawoon Bnjun bi bamaar. † **31:47** Galeed : űi uhebērē danaam katiinkare na Bnjun bi bamaar. ‡ **31:49** Mişpa dawoon dko dyenűi űi uhebērē. * **32:3** Mahanayim : űi uhebērē dawoon kntuk ktēb.

űntaam űi bti űawo űi naan. Uko wi ikwinun hēnk bti uwo wi naan. Kē űi we wi nhilanun kado pa babuk naan na bapoţ biki babukuŋ? ⁴⁴ Joh űdo bhoŋar űi na iwi. űdo uko mēnt uyuuj kē andoli ahoŋ atēntul uko ulon. »

⁴⁵ Kē Yakob aşē tēf plaak, ⁴⁶ akak aji na baűnaan biki nul bajejēnt mnlaak. Kē bajejēnt mnlaak ado bnjun, aşē űo ade bukal bti űi mnlaak mēnt.

⁴⁷ Laban adu dko mēnt Yegar Tahaduta*, kē Yakob adu da Galeed†. ⁴⁸ Laban aji : « Bnjun bi mnlaak bi bakyuujun kē űhoŋar űta űi na iwi. » Ukaan kē badu da aji Galeed. ⁴⁹ Bakak adu da aji Mişpa‡, űiki Laban aji : «*Yawe Nawat Kabuka akdoon kayen nja, nja batēb bti, woli űēnkak awinar. ⁵⁰ Woli inooran babuk naan kēme ajej baaţ balon ahoţalēş űi baka, mēnt űnaan akwayēşun nja, lipariin, Naşibaţi akwayēşun nja. »

⁵¹ Akak aji na Yakob : « Iwin bnjun bi mnlaak bi na plaak pantēfun pi űi ptoof pi nja, ⁵² ikwoon uko unkyujun uko wi űdolun űta di. Mēnwō i kaţep bnjun bi na plaak pi kaya du umban wi nu na uşal uwuţaan. Kē iwi kak iinwo i kaţep pa kabi di umban wi naan na uşal uwuţaan. ⁵³ Naşibaţi i Abraham, i Nahor na i bateem baka akwayēşun nja. »

Yakob amehna űi katim ki Naşibaţi i Itaak aşin akţiin. ⁵⁴ Afinjar Naşibaţi unţaam du pnkun aşē du bayiţul babi bade. Bade aşē fēr du pnkun.

32

¹ Laban anaţa na nfa kub, aya amook bababul na babukul aűehandēr baka bnuura aşē űi iű katohul. ² Yakob aya na bgahul, kē űwanjut űi Naşibaţi űaşē bi ayit na a. ³ Kē wi awinan win űa aşē ji : « Pntuk pi baűnaan biki Naşibaţi pii pi! » Adu dko mēnt Mahanayim*.

Yakob abomandēr pyit na Etawu

⁴ Yakob ayil baűnaan du Etawu abuk aşin, bajota kadun, aya du a du inkun yi Feyir du uţaak wi Edom. ⁵ Aji na baka : « Uko wi, wi nakyaan kaţup Etawu ajug naan, najakana

: “Uko wi, wi wi Yakob nalemparu ajakuñ, aji : Dya du uko Laban aŋo da te hēnkuñ. ⁶ Dya ka da ŋngit, ŋbuuru, ŋpi, ŋnkaneel na balemp biinŋ na baaŋ. Dŋal ajug naan ame wa nhilna nwinana bnuura ŋi kadunul.” »

⁷ Bayili bakak du Yakob aji na a : « Npēnna du Etawu abuk ŋaaŋ. Ul ŋi uleeful abi pyit na iwi awo na biinŋ iñeen uweek ŋbaakēr (400). » ⁸ Wal mēntŋ kē Yakob aŋē lēnk maakan abot ahaajala. Afaaŋ bañaanŋ banwoonŋ na a, na ŋnkaneel na ŋpi na ŋngit na ŋntaam ŋi pnkunkaali, ado ifah itēb. ⁹ Aŋal aji : « Woli Etawu aya jotna bañaanŋ biki kafah kalonŋ, bañaanŋ biki kandukiinŋ bahil kaŋi na iko yi bawoonaanuñ. »

¹⁰ Añehan Naŋibaŋi aji : « Naŋibaŋi i Abraham ateem naan na i Itaak paapa bajaanŋ badēman, iwi *Yawe Nawat Kabuka ijakuñ na ŋji : “Kakan du utaak wi baŋinu du bayiŋu ddolu bnuura.” ¹¹ Dpotētŋ maakan pa uko na bnuura bti yi ikdolaanŋ do nalemparu. Wal wi mbiinŋ amuur bdēk bi Yordan bi, dwoha aloolan na pmul, kē hēnkuñ nŋaanŋ awo na bañaanŋ ado hil afaaŋ baka ado kntuk ktēb. ¹² Dkooŋu kooŋ buranaanŋ ŋi Etawu abuk paapa. Dŋi abi ajotnaanŋ afiñŋ baaŋ biki naan na babuk baka. ¹³ Kē iwi iŋaanŋ ajakēn iwulēn iko inuura katuman kabot kado pntaali pankpēnnuñ ŋi ŋji paŋum ŋi pyiw pi bdēk, pi nin ñaanŋ alonŋ awoonŋ aanhil pfēn. »

¹⁴ Yakob afēr ŋi dko mēntŋ. Ajeñ uko wi ahilanuñ kaŋen Etawu abuk aŋin ŋi uko wi awoonaañuñ. ¹⁵ Ajeñ ŋpi ŋwaaŋ iñeen uweek ŋtēb (200) na ŋdow iñeen ŋtēb, na ŋnkaneel ŋwaaŋ iñeen uweek ŋtēb (200) na ŋnkaŋ iñeen ŋtēb. ¹⁶ Ajeñ kak ŋntaam ŋi pnkunkaali iñeen ŋwajanŋ na ŋmpoŋi ŋankbootuñ, ŋngit ŋwaaŋ iñeen ŋbaakēr na ŋnkaŋ iñeen, ŋbuuru ŋwaaŋ iñeen ŋtēb na ŋnkaŋ iñeen. ¹⁷ Apaŋēŋ ŋntaam ŋandoli aŋē wul ŋa balemparuñ aji na baka : « Najotan kadun, batani baŋē bado kaduk btētŋ uko unŋuñ kalow. » ¹⁸ Uko wi aŋuñ nalemparuñ nateek pdo wii wi, aji na a : « Woli iyit na Etawu abuk paapa, kē ahēparu ñaanŋ iklemparuñ, dko di ikyaanŋ, na anwoonŋ ajug batani bi igakanuñ, ¹⁹ kteema kaji : “Iwo yi Yakob nalemparu, aŋenu ŋen

ya iwi Etawu ajug naan, ul ŋi uleeful adoo bi, awo ŋi kafeŋun.” »

²⁰ Akak aŋu natēbantēn na nawajanŋen na banwoonŋ na itani bti baŋup uko wi ajakuñ na nateek wi bakwinuñ Etawu. ²¹ Akak aji na baka baji : « Yakob nalemparu abi ŋi kafeŋun. » Aŋal wal mēntŋ aji : « Ddo udeeb uwala na a na iko yi ŋji kaŋenuluñ, wal mēntŋ mbaa nhil nwinana ŋi kadunul. Ahilan kamiirēn. » ²² Ajotan iko bti yi awoonŋ i kaŋen abuk aŋin kadun, aŋē duka du pntuk na bañaanŋ biki nul.

Kampētar ki Yakob na Naŋibaŋi

²³ Na utejan mēntŋan wuñ, Yakob anaŋa ajeñ baaŋ batēb biki nul, na balempar baka, Bila na Filpa, na babukul biinŋ iñeen na aloolan, amuur na baka kabuul ki Yabok. ²⁴ Wi adoluñ kē bamuuri, abot amuuran bka bi nul bti, ²⁵ aduka aloolan. Kē ñiinŋ alonŋ aŋē bi apētar na a te mnjinŋ. ²⁶ Wi unŋ mēntŋ awinuñ kē aanhil pwata aŋē koba ŋi pnkuunt, kē pabuur na a. ²⁷ Aji na Yakob : « Wutanaan nya, mnjinŋ mambani. »

Kē ateem aji : « Mēnkwutano bē iññehandēraan bnuura. »

²⁸ Ahepara aji : « Katimu kawo hum? »

Kē ateem aji : « Yakob. »

²⁹ Kē aŋē ŋi na a : « Baankak kado kadu'u Yakob, iwo Itrayel†, ŋiki ipētar na Naŋibaŋi abot apētar na bañaanŋ, kē iwi iŋaanŋ awat. »

³⁰ Yakob aji na a : « Dkooŋu kooŋ ŋupaam katimu. »

Kē ateem aji : « we ukaanŋ kē ikheparaan katim naan? » Aŋē ñehandēra bnuura ŋi dko mēntŋan duñ.

³¹ Yakob aŋu dko mēntŋ katim ki Penuwel‡, ŋiki aji : « Dwin Naŋibaŋi na kēŋ naan aŋē wo mēnkeŋi. » ³² Wi unuur ujintuñ, aŋēp kabuul du Penuwel aŋē ŋiink. ³³ Uko mēntŋ ukaanŋ kē bañaanŋ biki Itrayel baanŋi bade kantaañ ki pnkuunt ŋiki dul di Naŋibaŋi akobuñ Yakob.

33

Pyit pi Yakob na Etawu

¹ Yakob akat kēŋ aŋē win kē Etawu akbi, awo na biinŋ iñeen uweek ŋbaakēr (400), kē Yakob aŋē jeñ bapoŋ apaŋēŋ, awul baka banin baka, Leya, Rakel, na balemp biki

† 32:29 Itrayel : ŋi uhebērē daŋu kanaam na apētar na Naŋibaŋi. ‡ 32:31 Penuwel : ŋi uhebērē dawoonŋ kaara di Naŋibaŋi.

baka Bila na Filpa. ² Aṭu baat balemp na babuk baka ṭi kadun, kē Leya ayeenk na biki nul, Rakel kē abaañsaan na Yotef. ³ Ul kē aṣē jot kadun, aya aṣē ṇup adoo do ṇyaaṣ paaj na ulon aṣē aṇog abuk aṣin. ⁴ Etawu aṭi aya ayit na a, alut amooka, kē baṣē wo ṭi ṇwooni.

⁵ Etawu akat kēṣ awin baat na bapoṭ aṣē hepara aji : « Bañaan biki bawo bahon ba? »

Kē ateem aji : « Bapoṭ biki Naṣibaṭi ṭi pjoob bkow pi nul awulon nalemparu. »

⁶ Balemp baat baṇog na babuk baka, abi aṇup ṭi kadun ki Etawu. ⁷ Leya kē aṇog na biki nul, abi aṇup ṭi kadunul. Kē Yotef akak aṇog na Rakel abi aṇup.

⁸ Wal mēnt kē Etawu aṣē ji na Jakob : « Kē we uwoon pntuk pi bañaan na ṇntaam ṇi nyitanaanun ba? »

Kē ateem aji : « Dṇal ṇal pwinana bnuura ṭi kēṣ ki ajug naan ukaan. »

⁹ Kē Etawu aji na a : « Abuk paap, iko yi nwoonaanun ikēṣi, dukiin na bka bi nu. »

¹⁰ Kē ateema aji : « A-a, woli dwina bnuura ṭi kēṣ ki nu, kdinan kayeenk uko wi nwuliin. Hēnk di uwoon, dpēn awinana ṭi kadunu jibi ṇaan ajaan apēn kawinana ṭi kadun ki Naṣibaṭi, kē iyeenkēn na uhaaṣ ujint. ¹¹ Keeri idinan iyeenk uko wi nwuliin, wi nwinaniin bnuura ṭi kēṣ ki Naṣibaṭi awo na uko bti wi nnumiin. » Aṭiini ṭiini haṇ te kē un adoo dinan.

Bi Jakob na Etawu bawayēṣeri

¹² Wi babanun ṭun, kē Etawu aṣē ji na Jakob : « Joh ṇnaṭa ṇya, ddo kapoṣ ṭi kadun na bañaan biki naan. »

¹³ Kē ateema aji : « Ajug naan ame kē bapoṭ bañeeñēṭi kē nkak awo i kaṭu uṣal ṭi ṇntaam ṇankbootun. Woli dmint mintan ṇa unuur uloolan ṇntaam bti kakeṭ. ¹⁴ Ajug naan akeeri jot nalemparul kadun, ṇji ddo kapoṣ btiṣu na batani bi ṇgakanun na bapoṭ te kadoo kaban du ajug naan du Feyir. »

¹⁵ Kē Etawu aji na a : « Ddukaru bañaan balon ṭi bangakanderun na ṇji. »

Kē ateem aji : « Ndolna we? Uko unkaan udooni uwo nwinana bnuura ṭi kēṣ ki ajug naan. »

¹⁶ Kē Etawu ajeṣ unuur mēnt bgah aya Feyir, ¹⁷ kē Jakob, ul aṣē ya Fukot. Aniw da katoh abot ado impen pa ṇntaam. Uko mēnt ukaan kē baṭu dko mēnt katim ki Fukot*.

Yakob aban du Fikem

¹⁸ Wi Jakob apēnnun Padan-Aram, aban najoob du ubeeka wi Fikem du utaak wi Kanaan. Afēṭ ataṇ na ubeeka. ¹⁹ Anug dko di atarnun kaloona ṭi babuk Hamor aṣin Fikem. Anugar da ktaka iṇeen uweek ki baṭaknun untaam. ²⁰ Aboman da *bliit bi mngur, aṣē ṭu ba katim ki « El Elohe Itrayel†. »

34

Uko wi Dina

¹ Dina napoṭ ṇaat i Leya abiin abukar Jakob apēn pya kawin baat biki utaak wi bawoon. ² Kē Fikem, abuk Hamor nahitit naṣih i utaak aṣē wina. Amoba, aṭupana. ³ Kē uhaaṣ uṣē wo ṭi Dina poonu abuk Jakob kē aṇala ala'a baniw. ⁴ Aya aji na Hamor aṣin : « Yaan iṇehandērēn poonu un nniima. »

⁵ Baṭup Jakob kē baṭopan Dina abukul, kē jibi babukul biint bawoon du uṭeeh na batani aanji nin uko ulon kē bado pēna uṭeeh.

⁶ Hamor, aṣin Fikem, aya du uko Jakob kaya kaṭiini na a. ⁷ Uṭēnk wal mēnt kē babuk Jakob biint bakamṣii, bame uko unṭepun. Uko mēnt ude baka, kē badeebaṭ maakan ṭiki Fikem ado Itrayel uko unwuṭun maakan wi apiintun na abuk Jakob. ṇaan aanwo kado haṇ. ⁸ Kē Hamor aṣē ji na baka : « Fikem abuk naan aṇal poonu abukan na manjoonan. Nawulana a aniiim. ⁹ Nawulan ṇtiinkar ṇbot ṇmēbandēr : nawulun babukan baat ṇniim, un kak ṇwulan biki nun naniim. ¹⁰ Naṭoon ṭi na un, utaak wi uwo wi nan, nafēṭ na un nado kapoṣ jibi naṇali. »

¹¹ Wal mēnt Fikem aji na aṣin poonu na baweekul : « Nawutan nwinana bnuura ṭi kadunan, dwulan uko bti wi nakheparaanun. ¹² Ddo uko bti wi naṇaluṇ, uko uloolan ṭaṇ wi wi ṇṇaluṇ, nawulaan abukan nniim. »

¹³ Babuk Jakob bateem Fikem na aṣin, bado mntit na baka ṭiki aṭopan abuk aṣin

* 33:17 Fukot : ṭi uhebērē dawoon impen. † 33:20 El Elohe Itrayel : Dawoon Naṣibaṭi awo Naṣibaṭi i Itrayel.

baka. ¹⁴ Baji na baka : « Njēnhilan kawul abuk ašinun ŋiint anwoon aanwala katēmp aniiim. Uko mēnt uwo mnkow pa un. ¹⁵ Ndinanan uko wi naheparun woli nado uko wi : nakakan ji un, nawalan biint biki nan katēmp bti. ¹⁶ Wal mēnt ŋwulan babukun baat, kabot kajej babukan baat, ŋto na an kak, ŋwo pntaali ppoolan. ¹⁷ Ašē wo woli naandi ptiinkun, njej abuk ašinun kaya na bgahun. » ¹⁸ Uŋup wi baka ulil bi Hamor na Fikem abukul. ¹⁹ Fikem awoon anwinaniin bnuura ti katoh ki ašin bti, aanwo na nšal ŋtēb ti uko wi bajakulun, ŋiki aŋal poonu abuk Jakob maakan.

²⁰ Hamor na Fikem abukul baya du un-eej ubeeka ašiiini na biint biki wa aji : ²¹ « Baŋaan biki bawo na ušal unuura : Baŋoon ti utaak wi na nja, udēmi, bado kapoŋ jibi baŋali ŋdo kaniim baat biki baka, bado kaniim biki nja. ²² Kē uko uloolan uktuun badi pto na nja bti, ŋwo pntaali ppoolan. Uko mēnt wii wi : biint biki nja bti bawo kawala katēmp jibi bukal bawaliin ka. ²³ Itani yi baka, bka bi baka na ŋntaam ŋi baka bti iinkkak wal mēnt yi nja i? Nawulan ŋdinan baka uko wi bajakun, bašē baduka na nja. » ²⁴ Baweek biki ubeeka batiink uko wi Hamor na Fikem abukul bajakun. Kē biint biki ubeeka bti baya wala katēmp.

Plukan pi Fimeon na Lewi

²⁵ Unuur uwajantēn wi ŋleef ŋakdeen banwaliin katēmp kē banoori, kē bi Fimeon na Lewi, babuk Jakob biint, baweek Dina, bašē naŋa ajeje ikeje yi baka apoŋ aneeje ti ubeeka kē nin ŋaan aankit baka, adēpa ti biint bti aŋi. ²⁶ Baŋi kak bi Hamor na Fikem abukul ajeje Dina apēnan ti katoh ki Fikem ašē ya.

²⁷ Babuk Jakob babi abaañēš banklaan pkeŋ, ajeje iko bti inwoon ti ubeeka, ŋiki bakowandēn aŋa baka. ²⁸ Bajee ŋpi na ŋnkaneel na ŋgit na ŋbuuru ŋi baka na iko inwoon du ubeeka na ŋteeh. ²⁹ Bajee bka bi baka bti, babuk baka na bahar baka, na iko bti yi bakaan ti itoh yi baka.

³⁰ Jakob aji na bi Fimeon na Lewi : « Naŋjaraan bŋup. Naŋu kē nkak ŋaan

nawuŋaan maakan ti kēš ki baŋaan biki utaak wi bakanaan na wi baperitit. Woli batiinkar abi agutan na nja baŋiŋen na biki katoh naan bti ŋiki baŋum apel nja maakan. »

³¹ Kē bašē teema aji : « Nwo kawut bado aŋa'un ji awo naŋuunk i? »

35

Yakob du Betel

¹ Naŋibaŋi aji na Jakob : « Naŋiin iya Betel iya iŋto da. Yaan ido da *bliit bi mngur pa ŋji Naŋibaŋi, ŋji mpēnuŋ awinana ti kadunu wi iktiin Etawu abuk ŋaaŋ. »

² Jakob aji na baŋaan biki katohul na bangakandēruŋ na a bti aji : « Napēnaan itu yi najaan nadēman ti ptoofan, nadolan baŋow nakakna najint ti kēš ki Naŋibaŋi. Naŋelŋan kak imiŋa. ³ Najoh ŋya Betel ddo da bliit pa Naŋibaŋi antiinknuŋ wi nwoon ti mnŋēg, anŋēknun ti bayaaŋ bi ndoluŋ. »

⁴ Bapēnan itu yi bawoonaanuŋ na irinku yi baŋuun ti ibaŋ* awul Jakob kē amoy ti bko bweek banwoon ti kaŋog Fikem. ⁵ Wal mēnt kē bašē naŋa atool pya. Naŋibaŋi aŋu palēnk ti ŋbeeka ŋanfooyun dko di babiin awo, kē baŋaan banwoon da baandookar na baka.

⁶ Jakob na baŋaan biki awoonaanuŋ bti baban du Luŋ du utaak wi Kana. Dko mēnt dawoon Betel. ⁷ Aboman da bliit bi mngur ašē du dko mēnt El Betel†, ŋiki dul di di Naŋibaŋi apēnuŋ awinana ti kadunul wi aktiin abuk ašin.

⁸ Wi bawoon da kē Debora, ŋnaaŋ ambiin ayewi Rebeka ašē keŋ, kē bamoya du Betel du pteef bi bko bweek banwoon da. Uko waŋ ukaan kē Jakob adu bko mēnt aji bko bweek bi ŋwooni.

⁹ Naŋibaŋi akak apēn awinana ti kadun ki Jakob wi apēnuŋ Padan-Aram, awula bnuura. ¹⁰ Aji na a : « Katimu kawo Jakob, kē bašē wo baankak ado kadu'u Jakob ; katimu kawo Itrayel‡. » Kē hēnk di aŋu'u luŋ katim ki Itrayel.

¹¹ Naŋibaŋi akak aji na a : « Nji dwoon *El ŋaday, Naŋibaŋi Anhiniin iko bti. Kabuk kajoobēŋ na iwi ibot ibuk ituman. Pntaali pankpēnuŋ ti iwi pawo utaak, pado

* **35:4** Irinku yi baŋuun ti ibaŋ; Baji baŋu ya buŋaan bawutna kajotna baka. † **35:7** El Betel : Ti uhebēre dawoon Naŋibaŋi i Betel. ‡ **35:10** Itrayel : Ti uhebēre danaam na apētar na Naŋibaŋi.

wo n̄taak n̄tum ; baŕih babot bap̄enna ƚi iwi. ¹² Utaak wi nwulun Abraham na Itaak dwulu wa, kabot kawul pntaali pankmbiin ƚi kafetu ap̄enna ƚi iwi utaak wi. » ¹³ K̄e Naŕibaƚi aŕe p̄en ƚi kadunul aya.

¹⁴ Jakob ajeŕ plaak at̄ef ƚi dko di Naŕibaƚi abiiŕ aƚiiniyaan na a, ajatan ƚi pa abot atul uk̄era ƚi pa. ¹⁵ Adu dko di Naŕibaƚi abiiŕ aƚiini na a aji Betelŕ.

Kabuka ki Benjamin na pkeƚ pi Rakel

¹⁶ Jakob na bañaan biki nul bap̄en du Betel aya. Baankak alow Efrata, k̄e Rakel aŕe buk. Kabuk kanoorana maakan. ¹⁷ Wal wi akhajuŕ na pdo na kabuk k̄e ñaaƚ ankbuk bukanulun aŕe ji na a : « Wutan kal̄enk, ikak abuk napoƚ ñiinƚ. » ¹⁸ Anoor maakan ado ñogan pkeƚ, k̄e wi abanuŕ ƚi pj̄emŕa aŕe wul napoƚ katim ki Ben-Oni*, k̄e Jakob aŕe wula katim ki Benjamin†. ¹⁹ Rakel akeƚi, k̄e bamoya du bgah bi Efrata, dko m̄enƚ dawoon Betleyem. ²⁰ Jakob at̄ef plaak ƚi bh̄er bi nul. Plaak pi bh̄er bi Rakel m̄enƚ pawoon da h̄enk te n̄ta ayuuŕ dko di amoynaaniin.

Pjuban pi Ruben

²¹ Jakob i bakakuŕ ado Itrayel anaƚa na bañaan biki nul aya aƚep Migdal-Eder aŕe tar kaloona ki nul. ²² Wi bawoon ƚi utaak wuŕ k̄e Ruben aŕe ya apiinƚ na Bila, ñaaƚ i aŕin awoonaanun, k̄e baƚup aŕin uko m̄enƚ.

Babuk Jakob

Babuk Jakob biinƚ bawo iñeen na bat̄eb. ²³ Biinƚ biki abukuŕ na Leya bawo : Ruben bajeenul, Timeyoŕ, Lewi, Yuda, Itaakar, na Tabulon. ²⁴ K̄e biki abukuŕ na Rakel bawo : Yotef na Benjamin. ²⁵ K̄e biki Bila nalemp i Rakel bawo : Dan na Neftali. K̄e biki Filpa nalemp i Leya bawo : Gad na Ater. ²⁶ Bapoƚ bukuŕ biki Jakob abukuŕ wi awoon du Padan-Aram.

Pkeƚ pi Itaak

²⁷ Jakob aban du uko aŕin du Mamre du Kiriya-Arba, dul dawoon Hebron. Dul di Abraham na Itaak babin afeƚ. ²⁸ Itaak aka n̄ŕubal iñeen-week na iñeen bakreŕ (180), ²⁹ aŕe noorf̄en aya du bajugul. Wi akkeƚuŕ,

aƚafi, k̄e n̄nuur ni nul n̄abot atum. Etawu na Jakob babukul k̄e bamoya.

36

Baaƚ na bapoƚ biki Etawu

¹ Pntaali pamp̄ennun ƚi Etawu pii pi, pul pawoon Edom :

² Etawu aniiim baaƚ biki Kanaan, baaƚ m̄enƚ biki biki : Ada na Oholibama na Baƚmat. Ada awo abuk Elon nahitit, k̄e Oholibama awo abuk abot awo abab Fibeyon nahiwit. ³ Baƚmat awo abuk Iŕmayel. Nebayot awo abuk aŕin. ⁴ Ada abukar Etawu Elifaƚ, k̄e Baƚmat abuk Reuwel. ⁵ Oholibama abuk Yewuŕ, Yalam na Korah. Bukuŕ bawoon biinƚ babuk Etawu bambukiin du utaak wi Kanaan.

⁶ Etawu ajeŕ baharul, babukul na bañaan biki katohul b̄ti, itani yi nul na n̄ntaam ni nul b̄ti na iko b̄ti yi akaan wi awoon ƚi utaak wi Kanaan aya utaak wi Feyir alow Jakob abuk aŕin. ⁷ Itani yi baka id̄em wal m̄enƚ maakan k̄e utaak wi baf̄etuŕ uunhil pk̄eŕ baka ƚiki itani yi baka itum maakan. ⁸ H̄enk, k̄e Etawu aya afeƚ du dko di pnkuŕ du Feyir. Etawu dawoon Edom.

Babuk Etawu du Feyir

⁹ Pntaali pi Etawu aŕin bahedomit anfeƚuŕ du dko di pnkuŕ du Feyir pii pi : ¹⁰ Itim yi biinƚ babuk Etawu yii yi : Elifaƚ awo abuk Ada ahar Etawu, k̄e Reuwel awo abuk Baƚmat ahar Etawu kak.

¹¹ Elifaƚ abuk Teman, Omar, ŕefo, Gatam, na Kenat. ¹² Elifaƚ abuk Etawu akak awo na ñaaƚ alon i awoon aanniimi, k̄e abukara Amalek. Bukuŕ bawoon babab Ada ahar Etawu.

¹³ K̄e biki Reuwel bawo : Nahat, Ferah, ŕama, na Miƚaa. Bukuŕ bawoon babab Baƚmat ahar Etawu. ¹⁴ K̄e Etawu abuk na Oholibama aharul abuk Ana, poonu abuk Fibeyon, bi Yewuŕ, Yalem na Korah.

Baweek biki Edom

¹⁵ Bañaan banwoon baweek ƚi pntaali pamp̄ennun ƚi Etawu biki biki :

Baweek bamp̄ennun ƚi Elifaƚ bajeenul bawo : Teman, Omar, ŕefo, Kenat, Korah, ¹⁶ Gatam na Amalek. Bukuŕ bawoon

ŕ 35:15 Betel : ƚi uheb̄er̄e dawoon katoh ki Naŕibaƚi. * 35:18 Ben-Oni : ƚi uheb̄er̄e dawoon napoƚ i unoor wi naan.

† 35:18 Benjamin : ƚi uheb̄er̄e dawoon napoƚ i kañen naan kadeenu.

baweek bampënnuñ ti Elifat abuk Ada.
 17 Kë bampënnuñ ti Reuwel abuk Etawu bawo : Nahat, Ferah, Şaama, Mitaa. Bukun bawoon baweek bampënnuñ ti Reuwel abuk Batmat ahar Etawu du utaak wi Edom.
 18 Kë baweek bampënnuñ ti Oholibama abuk Ana, ahar Etawu bawo : Yewuş, Yalam, na Korah. Bukun bawoon baweek biki Etawu abukun na Oholibama abuk Ana.

19 Bukun bawoon babuk Etawu baweek biki Edom.

Babuk Feyir nahorit

20 Babuk Feyir nahorit bawoon banfëtuñ uteek ti utaak wun, bawo : Lotan, Şobal, Fibeyon, Ana 21 Dişon, Eşer, na Dişan bukun bawoon baweek biki bahorit, babuk Feyir du utaak wi Edom. 22 Babuk Lotan bawo : Hori, na Heman, kë abuk aşin Heman ñaañ awo Timnah. 23 Babuk Şobal bawo : Alwan, Manahat, Ebal, Şefo na Onam. 24 Babuk Fibeyon bawo : Aya na Ana. Ana mënt ayaan awin du *pndiiş dko di meel mnyik wi akyafanuñ njuuru ni Fibeyon aşin. 25 Babuk Ana bawo : Dişon, na Oholibama abukul ñaañ. 26 Biki Dişon bawo : Hemdan, Eşban, Yitran na Keran. 27 Babuk Eşer bawo : Bilhan, Fawan na Akan. 28 Babuk Dişan bawo : Uş na Aran.

29 Baweek biki bahorit bawo : Lotan, Şobal, Fibeyon, Ana, 30 Dişon, Eşer, na Dişan. Bukun bawoon baweek bahorit du utaak wi Feyir.

Başıh biki Edom

31 Bañaan biki bawoon banşıhuñ du utaak wi Edom ji naşih alon ti biki İtrayel abi ado kaşih. 32 Bela abuk Bewor aşih du Edom, kë ubeeka wi nul uwo katim ki Dinhaba. 33 Bela akeñ, kë Yobab abuk Ferah i ubeeka wi Botra ayeenk aşih. 34 Wi Yobab akeñ, kë Huşam i utaak wi batemanit ayeenk aşih. 35 Wi Huşam akeñ, kë Hadad, abuk Bedad ayeenk aşih. Ul agutuñ na bamadiyanit abot akob baka du nteeh ni Mowab, katim ki ubeeka wi nul kawo Awit. 36 Wi Hadad akeñ, kë Falma i Maşreka ayeenk ti a aşih. 37 Wi Falma akeñ, kë Şawul i Rehobot-ha-Nahar aşe yeenk aşih. 38 Wi Şawul akeñ, kë Baal-Hanan, abuk Akbor aşe yeenk ti a aşih. 39 Wi Bal-Hanan abuk Akbor akeñ

kë Hadar ayeenk aşih, ubeeka wi nul uwo Pawu ; aharul awo Mehetabel abuk Matred abuk Meh-Fahab.

Baweek biki Edom kak

40 İtim yi baweek bampënnuñ ti Etawu yii yi ; baduuna baka andoli ti katoh ki apënnuñ na ti dko di afëtuñ: Timnah, Alwa, Yetet, 41 Oholibama, Ela, Piñon, 42 Kenat, Teman, Mibşar, 43 na Magdiyel, na Iram. Bukun bawoon baweek bampënnuñ ti Etawu aşin bahedomit. Baduuna baka andoli ti utaak wi afëtuñ.

37

1 Kë Yakob ul aşe duka du utaak wi Kanaan wi aşin abiin awo.

Yotef na babak aşin

2 Uko wi katoh ki Yakob wii wi : Yotef aka nşubal iñeen na paaj na ulon aji yafan nkaneel na npi na babak aşin. Ado kpoñ ki nul na babak Bila na Filpa bahar aşin. Yotef abi tuñ aşin baka aji baji bado iko iwuñaan.

3 Kë Yakob i bakakun ado İtrayel aşe nal Yotef apelan babakul bti tiki abuka wi awoon nañaf, ado kë badola kamişa kanuura. 4 Kë babak aşin başe win kë aşin baka anjala apel baka, kë başe şoor Yotef adoo wo baanji bañini na a bnuura.

5 Unuur ulon, Yotef añaafi aşe tuñ na babak aşin, kë bukal babaa şoor şoor maakan apel. 6 Yotef aji na baka : « Natiinkan nñaafi ni ndolon: 7 Dñaafi kë nwo wo ji nwo ti ptan intooliin du uñeek, kë bdaaj bi intooliin bi naan başe mara mara awo bnañ kë idaaj yi nan işe fooy ba aşe wo wo ji iko inñupun ti kadun ki bi naan. »

8 Babuk aşin bateema aji : « Woon işal aji iwo naşih i nun kë nwo i kado kado uko wi ijakun? » Nñaafi ni nul na ntuñ ni nul nado kë başoor kak maakan.

9 Yotef akak añaafi kak atup babak aşin aji : « Natenan, dkak añaafi kak kë uwo wo ji bnuur, pli na njah iñeen na uloolan nñup ti kadun naan. » 10 Atup uko wañ aşin kak, kë un aşe noman na a aji : « Kë nñaafi nñup ni idolon! Nji, naan na babak şaaş nbi kañup ti kadunu i? » 11 Babuk aşin bakuja maakan kë aşin aşe hank uko wañ ti uşal.

Yotef awaapanaa

¹² Unuur ulon, babak aşin Yotef baya byafan bi batani bi aşin baka du Fikem.

¹³ Yakob aşin i bakakuñ ado Itrayel aji na Yotef : « Babuk şaaş bawo du byafan du Fikem. Biin dyilu du baka. »

Kë ateem aji : « Nji wi. »

¹⁴ Yakob akak aji na a : « Yaan iten jibi bawoori bukal na nntaam işë ibi itupën. » Ayilna du dko danwoon du uťeeh wi inkun du Hebron kë Yotef aşë ya aban Fikem.

¹⁵ Niiñt alon ayit na a, kë akñaay na uťeeh aşë hepara aji : « We wi iklaañ ba? »

¹⁶ Kë ateem aji : « Dla babak paapa. Dkooťu kooť ťupaan dko di bakyafanaanun nntaam ni baka. »

¹⁷ Kë ñiiñt aji na a : « Bapën ťi, dtiink kë baji baya Dotan. » Kë Yotef apën ala babak aşin aya ťenk baka du Dotan.

¹⁸ Bawina kë akbi du kalowan aşë tiinkar ji abi ado kaban du baka aji bafiña.

¹⁹ Baťiini aji : « Natenan ajug nťaafi akbiin hënk. ²⁰ Hënkun, najoh nfiña nşë nřëla du bhër blon, nyale nya ji uko ulon ujooť wi uťeeh udohulun. Wal mënť nten uko wi nťaafi ni nul nřakkakun. »

²¹ Kë Ruben aşë tiink baka, aňal pbuuran Yotef. Aji na baka : « Nwut kafina. ²² Naktul pñaak! Nafëlanu du bhër blon du *pndiis, nawutan kafina këme kakoba. » Ruben ado do hañ kahilna kabuurana kakakana du aşin.

²³ Wi Yotef abanun kë babak aşin başë wohëşa kamişa kanuura ki awohun aşë

²⁴ jeja awat du bhër blon. Bhër mënť baanwo na meel. ²⁵ Baya wal mënť aya aťo ade. Wi bakatun kęş aşë win pntuk pi bahiřmayelit* kë pakpëna Gilaad. Nntaam ni pnkunkaali ni baka nřajij iko itum itaabanaani pde, ilil pťëkëñ na ikuraaraani yi baťijun kaya kawaap du Ejiptu. ²⁶ Kë Yuda aşë ji na babak aşin : « We wi nřkkaañ řëm nřin abuk aşin nja abot amen pkeť pi nul ba? ²⁷ Nawulën nřwaapa bahiřmayelit, nřwut kafina. Awo abuk aşin nja, nřwo biki pñaak ploodan. » Kë batiinka.

²⁸ Kë bawaap bahiřmayelit başë ťëp. Kë bawee kul başë pënana ťi bhër, awaapa baka itaka inlinun na baluk bi nřsubal nřëb

* **37:25** Bahiřmayelit : Bakak aji badu baka bamadiyanit. ťi puum.

na kli paaj bi nayafan, kë bukuñ baňooťa Ejiptu.

²⁹ Kë wi Ruben akakuñ du bhër, aantënk da Yotef. Atow imiřa yi nul, ³⁰ aşë kak du babak aşin aji na baka : « Napoť aanwo du bhër, hum di di nji kadolon hënkun? »

³¹ Babuk aşin Yotef bajej wal mënť upi udow afin, aşë jej kamişa ki Yotef ayek ťi pñaak. ³² Baňooť kamişa kanuura kun aşin baka aşë ji na a : « Paap, uko wi nřyaañ awin wii wi, tenan me kawo kamişa ki abuku. »

³³ Kë un aten ka aşë ji : « Kamişa ki abuk naan ka. Uko ulon ujooť wi uťeeh upitëř Yotef adoha. »

³⁴ Yakob atow imiřa yi nul wal mënť awohara iko yi puum†. Aťëga pkeť pi abukul ajon. ³⁵ Babukul bti, biinť na baat, babi pyompana, kë aşë pok aji : « A-a dťëga ťëga te kado kalun kaya kaťënk abuk naan du mnkeť. » Yakob awooni'ara wooni abukul.

³⁶ Bahiřmayelit baya waap Yotef ñiiñt alon i katim ki Potifar du Ejiptu. Niiñt mënť awo ťi bawee k biki přih pi Farawuna nařih i Ejiptu, ul awoon nařih i bayen biki nul.

38

Yuda na Tamar

¹ ťi wal mënť, Yuda aduk babak aşin aya du ñiiñt alon i utaak wi Adulam i katim kawoon Hira. ² Awin da poonu abuk ñiiñt alon i katim kawoon řuwa i utaak wi Kanaan. Ajej poonu mënť aniim. Awinar na a, ³ kë poonu awo na kayin abuk napoť ñiiñt, Yuda kë aťu'a katim ki Er. ⁴ Naať akak amobana kayin abuk napoť ñiiñt kë aťu'a katim ki Onan. ⁵ Akak amobana kayin uyaař uwajanťën abuk napoť ñiiñt aşë ťu'a katim ki řëla. Wal wi řëla abukiin, Yuda awo du Ketib.

⁶ Yuda ajejar Er abukul bajeen, ñaať i katim ki Tamar. ⁷ Kë Er bajeen i Yuda aşë wo nawuťaan ťi kęş ki *Yawe Nawat Kabuka, kë afina. ⁸ Kë Yuda aşë ji na Onan : « Ime uko wi iwoon i kado wi iwoon aťa Er : yaan iwinar na aharul ibukar nawee ku bapoť. » ⁹ Kë Onan aşë me kë bapoť biki akbukun baankwo biki nul. Aji woli awinar na ahar nawee kul, aji pënan bduun

† **37:34** Atow imiřa : Uko mënť uji udiiman kë ñaañ awo

katoon du mboş kahilna kawo aankbukar naweekul bapoŋ. ¹⁰Uko wi ajaan ado uunlil Nawat Kabuka, kē aŋa ul kak. ¹¹Kē Yuda ašē ji na Tamar ababul : « Ťoon du uko šaaš iwo nayoŋ. Yoonkan Šela adēm nšē nwulu a aniimu. » Ašal aji : « Abuk naan i aanwo kak i kakeŋ ji baweekul. » Hēnk, kē Tamar akak du uko ašin.

¹²Baŋo ajon, kē ahar Yuda, anwoon abuk Ťuwa, ašē keŋ. Wi Yuda aŋēgiin ayomp, aya na Hira nanohul i utaak wi Adulam du Timnah kaya du bankpuunkun ŋkaneel ŋi nul. ¹³Baŋup Tamar aji : « Tenan, ayootanu aya Timnah ppuunk ŋkaneel ŋi nul. » ¹⁴Awin kē Šela adēmi akak ŋiint kē bašē wo baanwula a kē aniima. Apēnan imiša yi pyiman, ajeŋ uleent agur bkow, agurada hēnk ašē ŋo du uneeki wi Enayim du bgah bi Timnah.

¹⁵Yuda aŋēp awina ašē nuŋ kē awo ŋaaŋ ankwaapun uleeful, ŋiki agur kaara di nul na uleent. ¹⁶Abi aŋoga ašē ji na a : « Wutan nya na iwi. » Aamme kē ababul a.

Kē Tamar ateema aji : « Woli dya na iwi we wi ikwulnuŋ? »

¹⁷Kē ateema aji : « Dyilbanu upi umpoŋi du batani. »

Kē ašē kak aji na a : « Wulaan uko ulon wi iwoonaanun ŋi mmēban, ibile wulēn upi kašē kakanu wa. »

¹⁸Kē ahepara aji : « we wi iŋaluŋ nwulu? »

Kē atem aji : « Paneel panwoon na katimu na ptal pi pa, na pjuuŋi pi iwoonaanun ŋi kaŋen. » Awula ya, kē baya awinar, kē aduk ŋaaŋ na kayiŋ. ¹⁹Tamar anaŋa akak katohul, apēnan uleent wi agurun ŋi kaara, awoh imiša yi pyiman.

²⁰Yuda ado Hira nanohul i Adulam aŋooŋ upi umpoŋi wi ahoŋun, kahilna kayeenk iko yi adukaruŋ ŋaaŋ, kē un ašē wo aanwina. ²¹Ahepar baŋaan biki Enayim ŋaaŋ nawaap uleef ambiin awo ŋi bgah ŋi, kē bašē teema aji uumbaan kaka'aara ŋaaŋ nawaap uleef ŋi dko mēnt. ²²Kē akak du Yuda aji na a : « Mēnya wina, baŋaan biki Enayim bajakēn uumbaan kaka'a nawaap uleef da. »

²³Kē Yuda aji : « Adukiin na iko mēnt, ŋwut kado kalaar ikow yi nja mnkow,

dbubara me kē dyilu na upi kē iya wo iinwina. »

²⁴Uko mēnt udo uko ji kli kwajant kē bašē bi aji na Yuda : « Tamar ababu aya awaap uleeful ado mobana kayiŋ ŋi buŋaan bi adoluŋ. »

Kē Yuda ašē ji : « Nadoon bapēnana bdig batēra najeb. » ²⁵Kē wi bakpēnanuluŋ kašē yil baya baji na ayootanul : « Ŋiint ajuŋ iko yi, awulnuŋ kayiŋ. Dkooŋu kooŋ tenan bnuura paneel na ptal pi na pjuuŋi, iŋal aji iwo yi in ba? »

²⁶Yuda ayikrēn ya ašē ji : « Ŋaaŋ i awo natool apelēn ; na manjoonan mēndi pwula Šela abuk naan aniima. » Wi wi Yuda ašaan ado kē bawutana, awo aankak apiint na a.

²⁷Kē wal wi Tamar abanuŋ ŋi kabuk, abuk kbet. ²⁸Wi akbukun alon ŋi bapoŋ adun apēnan kaŋen, kē ŋaaŋ ankbuk bukanuluŋ atan ptal pjeenkul ŋi ka ašē ji : « I apēnuŋ uteek. » ²⁹Kē napoŋ ašē bi kakan kaŋen kē natēbantēn apēn uteek. Kē ŋaaŋ ankbuk bukanuluŋ kē ašē ji : « Ihaabēš bgah aŋēpna! » Ukaan kē Yuda aŋu'a katim ki Peret*. ³⁰Kē abuk ašin anwoon na ptal pjeenkul abaa pēn, kē baŋu'a katim ki Terah.

39

Yotef du Ejiptu

¹Wi baišmayelit baŋiŋun Yotef du utaak wi Ejiptu bawaapa ŋiint alon i katim kawoon Potifar. Awo ŋi baweek biki pših pi Farawuna naših i Ejiptu, ul awoon naših i bayen biki nul.

²Kē *Yawe Nawat Kabuka ašē wo na Yotef, kē iko bti yi ajaan aŋu kaŋeen iji iŋēp bnuura. Afēŋ du uko Potifar i utaak wi Ejiptu. ³Kē jibi un awinuŋ kē Nawat Kabuka awo na a, abot aji do uko bti wi aŋuun iŋeen yi nul kē uji uŋēp bnuura, ⁴amēbana bnuura, aŋu'a kē aklempara ul ŋi bkowul. Adola kē awo namali i nul, aŋu bka bi nul bti ŋi iŋen yi nul. ⁵Yotef aŋu kē Nawat Kabuka awul katoh ki Potifar bnuura, wi adoluluŋ kē awo namali i nul. Awula bnuura ŋi iko bti yi akaan ŋi katoh na du uŋēh. ⁶Hēnk, kē Potifar ašē ŋu bka bi nul bti ŋi iŋeen yi Yotef, uko ude wi nul ŋaŋ wi wi adukiin akaanaan.

* **38:29** Peret Ťi uhebēre dawoon bgah bŋēpni.

Yotef na ahar Potifar

Kë Yotef ašë wo ñaaj annuuriin uleef abot anuura kaara. ⁷ Wi ñwal ñloñ ñačëpuñ, kë ahar ñiint i aklemparuñ ašë tu kës ti a. Aji na a : « Joh ñpiint. »

⁸ Kë Yotef apoki ašë ji na a : « Ayinu, ajug naan aču bka bi tul bti ti iñen yi naan, aando ji heparaan uko unčëpuñ ti katoh. ⁹ Ul ti uleeful aando pelanaan nin uko uloñ ti katoh ki. Anneenanaan nin uko uloñ ti katoh bë mënñ iwi, tiki iwo aharul. Kë hum di di nhiniin kado uko uwuŋaan wuñ kajuban ti kadun ki Našibači ba? » ¹⁰ Kë ñaač ašë bi duka duka ti ptiini na Yotef ñnuur bti, kë uñ apoka pok ppiint na a, pwo na a.

¹¹ Unuur uloñ kë Yotef ašë neej ti katoh pya kado ulempul, nin ñaaj aloñ aanwo da ti balemp bandukiin. ¹² Ñaač ahar Potifar amëbana ti kamiša ašë ji na a : « Joh ñpiint! » Kë Yotef ašë ti apën bdig kë kamiša kaduka ti iñen yi ñaač. ¹³ Wi ñaač awinuñ kë adukara kamiša, apën bdig, ¹⁴ ahuuran wal mënñ adu balemp biki nul aji na baka : « Nabiin naten, nahebërë i ayin naan ačijun nja abi pnoha na nja. Abi aji apiint na nji kë nšë huuran maakan. ¹⁵ Wi atiinkuñ kë nñajari, kë ašë ti aduk kamiša ki nul ki, apën bdig. »

¹⁶ Ajej kamiša abëkan ayoonkna ayinul abi. ¹⁷ Wi abanuñ kë ašë tupa uko wi ačupuñ balemp : « Nalemp nahebërë i itijun un abi pnoha na nji. Abi ala ppiint na nji, ¹⁸ wi nñajaruñ kë ašë ti apën bdig aduk kamiša ki. » ¹⁹ Wi ajug Yotef atiinkuñ kë aharul ačupa uko wi nalemparuñ adolulun, adeebač maakan. ²⁰ Ado kë bamob Yotef awat ukalabuš du dko di bakalabuš biki naših bawoon.

Yotef du ukalabuš

Kë hënk di Yotef awoon du ukalabuš. ²¹ Kë *Yawe Nawat Kabuka ašë wo na a, awula bnuura abot adola kë awinana bnuura ti kës ki naweek i ukalabuš. ²² Naweek uñ aču'a kë awo naweek i bakalabuš bti, uko bti unkdolaniin da uji učëpna ti iñen yi nul. ²³ Naweek i ukalabuš aankak aji do do nin uko uloñ wi baču'u luñ pdo, tiki Nawat Kabuka awo na Yotef, abot ado kë iko yi ajaan ado bti iji itëp bnuura.

40

Ntaafi ni naboman poot na ni najun i naših

¹ Wal wi iko yan itëpuñ ajon, ubi ka unuur uloñ kë naweek i baboman poot na naweek i bajuñ biki Farawuna naših i utaak wi Ejiptu kë bajuban ajug baka. ² Farawuna adeebačër baka, ³ adoo wat baka ukalabuš wi naših i bayeñ. Du ukalabuš mënñ di di Yotef awoon. ⁴ Naših i bayeñ ado kë Yotef aklempar baka.

Bajon ntiinku du ukalabuš. ⁵ Uka utejan uloñ wi bukal batëb bti, naboman poot na najun bačaaŋ, ntaafi ni andoluñ ñaka uko wi ñajaki. ⁶ Na nfa, wi Yotef abiin du baka ašë win ti kaara di baka kë bahaajalaa. ⁷ Ahepar baka aji : « we ukaaj kë ikaara yi nan itëla tëlää ba? »

⁸ Bateema aji : « Ntaafii, kë nin aloñ ti ašë wo aanhil hil pčupun uko wi ntaafi ñajakuñ. »

Kë Yotef ašë aji na baka : « Našibači ajaan ačup uko wi ntaafi ñajakuñ, kë nšë koočan, načupaan ña. »

⁹ Naweek i baboman poot aji na a : « Dtaafi kë bko banjaan badolna ubiñu kë banač ti kadun naan, ¹⁰ bawo na inah iwajant. Itëfi abuk mnko, kë manjeenki. ¹¹ Dmëban pnkalame pi Farawuna, amar mnko muñ apooñ ti pa ašë jej pa awul Farawuna. »

¹² Yotef aji na a : « Uko wi ntaafi ñajakuñ wi : inah iwajant iwo ñnuur ñwajant. ¹³ Ti na ñnuur ñwajant, Farawuna adeeñu, kakakanu du ulemp wi nu. Ido kawula pnkalame pi uko udaan jibi ibiin aji kdo wi iwoon naweek i babomana poot. ¹⁴ Dkooču kooč, ktilmi'aan wal wi iko bti ikkakuñ bnuura na iwi, ñagi'aan itiini na Farawuna uko wi naan, ado mpën ti ukalabuš wi. ¹⁵ Hënk di učëpuñ aji : bamëbën apënan du utaak wi bahebërë, kë ti utaak wi mendo do nin uko uloñ unhilanuñ kaču bawatën ukalabuš. »

¹⁶ Naweek i bajuñ awin kë pwin ntaafi pi Yotef pawo pnuura ašë ji na a : « Nji kak dtaafii. Dmara mara akuña icah iwajant inwoon na ipoom na iko iloñ itëñ ya. ¹⁷ Iko ilil impoti yi bajuñuñ Farawuna iwoon du kacad kanwoon du bko duuñ, kë ñkat nšë ji ñabi kade iko mënñ ti kacad. »

¹⁸ Yotef ateema aji : « Uko wi n̄taafi n̄jakuŋ wi : icaŋ iwajan̄t yuŋ iwo n̄nuur n̄wajan̄t. ¹⁹ Ți kak na n̄nuur n̄wajan̄t, Farawuna adeeŋu kafal bkow, kado bayoontu Ți bko, n̄kat n̄așe n̄abi n̄ado katibu. »

²⁰ Wi aȚupuŋ n̄taafi ado n̄nuur n̄wajan̄t k̄e ușe wo unuor unjaan̄ uleșan̄ unuor wi kabuka ki Farawuna, k̄e adu balem-parul baweek b̄ti ufettu, awutan naweek i baboman poot, na naweek i bajun̄ ado k̄e banaȚ Ți kadun ki baŋaan̄. ²¹ Akakan naweek i baboman poot Ți ulemp, k̄e awula pnkalame k̄e adaani, ²² k̄e naweek i bajun̄, ado k̄e bayoonta, jibi Yotef abiin̄ aȚup baka. ²³ K̄e naweek i baboman poot așe wo aan-leș Yotef, aȚilmi'a.

41

N̄taafi n̄i Farawuna

¹ « Wi iko yan̄ iȚepuŋ udo n̄șubal n̄t̄eb k̄e *Farawuna nașih i Ejiptu așe Țaafi. AȚaafi amara mara anaȚ du kaŋog bd̄ek bi bajaan̄ bado Nil, ² așe win uko ji n̄ngit paaj na ulon̄ n̄nuura n̄mag k̄e n̄ap̄enna du bd̄ek, abi afeer Ți kaban̄ ki ba. ³ Akak awin k̄e n̄ngit paaj na ulon̄ k̄e n̄ap̄enna du bd̄ek abi Ți kafet̄ ki n̄teek, n̄awo n̄wuȚaan n̄bon maakan. N̄abi anaȚ Ți kaŋog n̄teek du kaban̄ ki bd̄ek bi Nil, ⁴ așe doh n̄ngit n̄nuura n̄mag paaj na ulon̄ n̄uŋ. Wal m̄ent̄ k̄e Farawuna așe l̄enk aten.

⁵ « An̄oyent̄ kak așe kak aȚaafi. AȚaafi k̄e uko uwo wo ji n̄deey n̄nuura n̄mag n̄ap̄en̄ Ți kantoliin kaloolan̄ atag adoo do n̄yaaș paaj na ulon̄. ⁶ Uwo kak ji n̄deey n̄wuȚaan n̄i uyook wi umayar unuor ut̄eruŋ n̄ap̄en̄ Ți kafet̄ ki n̄teek atag ado do n̄yaaș paaj na ulon̄. ⁷ N̄deey n̄wuȚaan n̄afiikl̄en̄ n̄deey n̄nuura n̄mag paaj na ulon̄ n̄uŋ. Wal m̄ent̄ k̄e Farawuna așe l̄enk aten, awin k̄e aȚaafi Țaafi.

⁸ Na n̄fa ahaajalaa, așe du baȚen̄an̄ na baŋaan̄ bakowȚaan b̄ti Ți Ejiptu. AȚup baka n̄taafi n̄i adolon̄ k̄e nin̄ alon̄ aanhil̄ p̄Țupa n̄a.

⁹ K̄e naweek i baboman Farawuna poot așe ji na a : Dbaan̄ aleș uko wi m̄biin̄ awo i kado. ¹⁰ Farawuna abi deebaȚ̄er balem-parul, n̄ji na naweek i bajun̄. Ajejun̄ awat ukalabuș du nașih i bayeŋ biki nul. ¹¹ N̄taafi un bat̄eb̄ b̄ti Ți utejan̄ uloolan̄, k̄e uko wi n̄taafi n̄i nun̄ ujakuŋ ușe paȚ. ¹² Uka du ukalabuș naȚașa alon̄ naheb̄er̄e, anwoon̄

nalemp i nașih i bayeŋ. N̄kakal̄eșa n̄taafi n̄i nun̄, kașe Țupun̄ uko wi n̄jaki. AȚup andolon̄ n̄taafi n̄i nul. ¹³ K̄e jibi aȚupuŋ un, h̄enk di ut̄epuŋ: bakakanaan̄ du ulemp wi naan̄, k̄e undu bașe yoonta. »

¹⁴ K̄e Farawuna așe do k̄e badu Yotef, k̄e bașe Țaran ap̄enana du ukalabuș. Ba-puunka, aȚel̄eșa imișa așe Țija Ți kadun ki Farawuna. ¹⁵ Farawuna aji na a : « DȚaafi, k̄e nin̄ alon̄ așe wo aanhil̄ p̄Țup̄en̄ uko wi n̄jakuŋ. K̄e bașe Țup̄en̄ aji iji kwin̄ n̄taafi. »

¹⁶ K̄e Yotef așe teema aji : « M̄ent̄ n̄i dhilun̄ pdo uko m̄ent̄! NașibaȚi akt̄upuŋ Farawuna uko wi n̄taafi n̄i nul n̄jakuŋ. »

¹⁷ K̄e așe ji na a : « DȚaafi k̄e uwo wo ji dnaȚ Ți kaban̄ ki bd̄ek bi Nil, ¹⁸ așe win n̄ngit paaj na ulon̄ n̄nuura n̄mag k̄e n̄ap̄enna du bd̄ek bi Nil abi afeer Ți kaban̄. ¹⁹ Dkak awin kak k̄e n̄ngit paaj na ulon̄ n̄wuȚaan, n̄bon n̄kay maakan k̄e n̄ap̄en̄ Ți kafet̄ ki n̄teek, m̄embaan̄ kawina n̄ngit n̄anwuȚi ji n̄aŋ Ți Ejiptu b̄ti. ²⁰ N̄ngit n̄wuȚaan n̄bon n̄adoh n̄ngit paaj na ulon̄ n̄teek n̄anwoon̄ n̄nuura. ²¹ K̄e wi n̄ayooruŋ n̄a, iindo ji kwin̄ win me n̄ayoor n̄undu, Țiki n̄abona bon awuȚet̄ ji kateeku. Wal m̄ent̄ k̄e n̄șe l̄enk aten. ²² Dkak an̄oyent̄ așe Țaafi kak, dȚaafi awin k̄e uwo wo ji n̄deey n̄nuura n̄mag n̄ap̄en̄ Ți kantoliin kaloolan̄ atag ado do n̄yaaș paaj na ulon̄. ²³ K̄e n̄deey n̄wuȚaan n̄kay n̄i uyook wi umayar unuor ut̄eruŋ n̄akak ap̄en̄ Ți pntooliin̄ m̄ent̄ atag ado do n̄yaaș paaj na ulon̄. ²⁴ N̄deey n̄wuȚaan n̄afiikl̄en̄ n̄deey n̄nuura paaj na ulon̄ n̄uŋ. DȚup n̄taafi n̄i baȚen̄an̄, k̄e nin̄ alon̄ aanhil̄ p̄Țup̄en̄ uko wi nhilun̄ katiink. »

²⁵ Yotef aji na Farawuna : « N̄taafi n̄i Farawuna adolon̄ n̄awo n̄loolan̄. NașibaȚi aȚupa uko wi akdolon̄. ²⁶ N̄ngit paaj na ulon̄ n̄nuura n̄awo n̄șubal paaj na ulon̄, n̄deey n̄nuura n̄amp̄enuŋ Ți pntooliin̄ atag te n̄yaaș paaj na ulon̄ n̄awo n̄șubal paaj na ulon̄: n̄taafi n̄awo n̄loolan̄. ²⁷ K̄e n̄ngit n̄bon n̄wuȚaan paaj na ulon̄ n̄ankbiin̄ Ți kafet̄ ki n̄teek na n̄deey n̄wuȚaan n̄antagun̄ Ți kantoliin̄ te n̄yaaș paaj na ulon̄ n̄i uyook wi umayar unuor ut̄eruŋ n̄akak awo n̄șubal paaj na ulon̄. Uko m̄ent̄ uyuuŋ k̄e uka n̄șubal paaj na ulon̄ n̄i ubon uweek.

²⁸ « Jibi n̄Țupuŋ Farawuna, NașibaȚi ayu-uja yuuŋ uko wi akdolon̄. ²⁹ Udun̄ aka

nşubal paaj na ulon, pyok pweek pawo ti utaak wi Ejiptu bti. ³⁰ Woli nşubal mēnt nşəpi, nşubal paaj na ulon ni ubon uweek nşə bi. Bañaan bado țilma țilma pyok pambiiñ awo ti utaak wi Ejiptu. Ubon mēnt unooran, uhajan utaak maakan. ³¹ Bañaan bado țilma țilma pyok pambiiñ awo ti utaak, ubon mēnt uhajan wa maakan. ³² Woli iwin kē Farawuna ațaafi nyaas nteb uwo kē Naşibați ado uko mēnt na manjoonan, adoo taran taran kado wa.

³³ « Hēnkuñ Farawuna alaan ñaan natit anwoon na uşal untuņa ațu'a ti bkw bi utaak wi Ejiptu bti. ³⁴ Farawuna anațiin, ațuun balemp biki nul ti utaak, ti nşubal paaj na ulon ni pyok, bațuun bañaan badoki bafaş uko wi bakitun kado ifah kañeen kapēnan kalon kaluku. ³⁵ Bațonkan ndeey bti ti nşubal ni pyok. Farawuna ațuun baka pțu ndeey du inkuti du nbeeka bahank na da. ³⁶ Ndeey nuñ bahank na pa nşubal paaj na ulon ni ubon ti utaak wi Ejiptu ; hēnk bañaan biki utaak bawutna kakeț wal wi ubon ukbiin kabi. »

Pdēm pi Yotef

³⁷ Nșup ni Yotef ñalil *Farawuna na banjaan bațenka pșih bti. ³⁸ Farawuna aji na baka : « Nhilan kawin ñaan alon atēnt i i? Anwoon na Uhaaş wi Naşibați? »

³⁹ Aji na Yotef : « Wi Naşibați adoliin kē ime uko wi, uunka nin ñaan antitun, anwoon na uşal untuņa ji iwi. ⁴⁰ Iwi ikwoon naweek i katoh ki naan, bañaan biki utaak bti bado kado uko wi ijakuñ, pțij pi pșih țañ pakțuun mpelu. ⁴¹ Dțu'u ti kadun ki utaak wi Ejiptu bti. »

⁴² Farawuna apēnan wal mēnt paneel panwoon ti kañen ki nul awoh Yotef. Awoharana imișa yi patenda pdaan abot ațu'a bkitrēn bi wuuru ti kațuț. ⁴³ Apayana ti ukaaru wi nul utēbantēn wi nmpēlēt ñakpuluñ unwoon wi nalemparul aññognuluñ. Kē başē huuran ti kadunul aji : « Națepaana! » Kē hēnk di di Farawuna ațu'u luñ ti kadun ki utaak wi Ejiptu bti.

⁴⁴ Aji na Yotef : « Nji dwoon Farawuna, kē nin alon ti Ejiptu așē wo aankdo uko wi iwoon iindinani. » ⁴⁵ Wi wi ațu'uluñ katim

* **41:51** Manate : Ți uhebērē danaam katiinkare na pțilma. kajoobēt na nji.

ki Şafnat Paneya așē wula Atenat abuk Potifera națenjan i On kē aniimi. Kē Yotef așē ñaay na utaak wi Ejiptu bti.

⁴⁶ Yotef aka nşubal iñeen nşwanț wi bațijuluñ ti kadun ki Farawuna naşih i Ejiptu. Apēn aduk Farawuna așē ñaay na utaak wi Ejiptu bti. ⁴⁷ Ți nşubal paaj na ulon ni pyok, mboş manwul ndeey nșum maakan. ⁴⁸ Kē Yotef ado kē bațoonkan ndeey ni nşubal paaj na ulon nuñ ațu na ti nbeeka. Aji țu ti ubeeka undoli ndeey ni nșeeh nşanfooyun wa. ⁴⁹ Ahank ndeey kē nșum ji pyiw pi bdēk, nșum pșum pañ kē badoo țañan pniib na, țiki nșum pșum pweek maakan.

Babuk Yotef

⁵⁰ Ji uşubal wi ubon udo kabi, Atenat abuk Potifera națenjan i On, abukar Yotef bapoț biinț batēb. ⁵¹ Yotef awul nateek katim ki Manate*, aji : « Naşibați ado kē nșilma unoor wi naan bti, abot ado kē nșilma katoh ki paapa bti. » ⁵² Awul natēbantēn katim ki Efrayim†, aji : « Naşibați ado kē kabuk kajoobēt na nji ti utaak wi pjuuk pi naan. »

⁵³ Wal mēntan kē nşubal paaj na ulon ni pyok ti Ejiptu kē nşə ba, ⁵⁴ kē ni paaj na ulon ni ubon uweek nşə jun, jibi Yotef abiiñ așup. Ubon uwo ti nștaak bti, kē uko ude uşē wo ti Ejiptu. ⁵⁵ Wi bañaan biki Ejiptu bawoon baankak aka uko ude, baya du *Farawuna ahuuran ahepara uko ude, kē aji na baka : « Nayaan du Yotef, nado uko wi akjakanan. »

⁵⁶ Ubon uwo ti utaak bti. Kē Yotef ahaabēs inkuti yi bahankun ndeey așē waap na bañaan biki Ejiptu. Ubon ubaa kak adēma dēm du utaak. ⁵⁷ Bañaan bapēnna nștaak bti abi Ejiptu pnug ndeey du Yotef țiki ubon udēm ti nștaak bti.

42

Pyit pi Yotef na babak așin

¹ Wi Yakob atiinkun kē bawaap ndeey du Ejiptu, aji na babakul : « we wi națoon atenar ba? ² Dtiink kē baji bawaap ndeey du Ejiptu! Nayaan da naya nanug ndeey nșwutna kakeț ubon. »

† **41:52** Efrayim : Ți uhebērē danaam katiinkare na kabuk

³ Kë babuk aşin Yotef iñeen baya Ejiptu pnug ndeey. ⁴ Kë Yakob aşë wo aando kë baya na Benyamin aña Yotef țiki aji buțaan baanwo i kajotna. ⁵ Babuk *Itrayel baya wal mënț pnug ndeey anaakiir na bañaan bankyaan kak pla ndeey, țiki ubon uwo kak du utaak wi *Kanaan.

⁶ Wal mënț Yotef ațijanun utoak, ul ajaan awaap biki utaak bti ndeey. Babuk aşin babi anup țı kadunul afët kaara țı mboș. ⁷ Wi Yotef awinan win babuk aşin aşë yikrën baka, ado ji ñaan anwoon aambaan kawinara baka. Ațini alëbar na baka aji : « Napënna țun? »

Kë bateem aji : « Npënna utaak wi Kanaan, nbi bi pnug ndeey. »

⁸ Yotef ayikrën babuk aşin kë bukal bașë wo baanyikrëna. ⁹ Wal mënț aleș nțaafi nı abiiñ ado țı baka aşë ji na baka : « An nawo bañaan bammeniin abi pten umban wi nahilanun kakobna utaak woli nabi ugut. »

¹⁰ Kë bașë pok aji : « Nawee, mënț hënk da, nbi bi pnug ndeey. ¹¹ Jibi nwoon hënk ñiinț aloolan abukun un, nwo bañaan batool, un balemparu nënwo bañaan biki ijakun. »

¹² Kë ul aşë ji na baka : « Aa, nabi pten dko di nahilnun kakobna utaak, woli nabi ugut. »

¹³ Kë bateem aji : « Balemparu babi wo iñeen na batëb, awo bti babuk ñiinț aloolan du utaak wi Kanaan : nampoți aduka na aşinun kë alon aneemi. »

¹⁴ Yotef kë aji na baka : « Dțijan țı uko wi njakun. ¹⁵ Uko unktuun nı națup manjoonan wi : dmehna țı bkow bi Farawuna kë naankpën țı woli aña'an aambi țı. ¹⁶ Nahilan alon țı an aya ațija ; kë an naduka țı kawo ukalabuș te ndo ten me nțup nı nan njaoonani, woli naandi wa kamehna kak țı bkow bi Farawuna kaji nawo bañaan biki njakun aji nawoo. »

¹⁷ Aje baka bti awat ukalabuș, kë bado nnuur nwanjanț. ¹⁸ Unuur uwajanțen Yotef aji na baka : « Nji dji kadëman Nașibați na manjoonan, ukaan kë nji kațupan uko wi nakdolun kahilna kawo naankkeț. ¹⁹ Woli națup manjoonan, alon țı an kaduka țı, kawo ukalabuș, bandukiin bayaan na ndeey nı banumiin pa itoh yi baka inwoon

na ubon. ²⁰ Națijan aña'an nhilna nwin kë nțup nı nan njaoonani. » Kë badinani.

²¹ Bațëlșër aji : « Na manjoonan, nwo țı pluk uko wi ndolun abuk aşin nja : nwin mñaga țı kęș ki nul wi akjakun na nja nmiira, kë nșë wo nendi ptiinka. Ukaan kë mñaga mënț mamëb nja. »

²² Ruben ateem baka aji : « Mënjakan aji nawut kado napoț buțaan i? Kë nașë wo naandii, hënkun nłuk pkeț pi nul. »

²³ Baamme kë Yotef ate uko wi bajakun, țiki ado ñaan alon kë aji țëlëș na uțup wi Ejiptu uko wi bajaan bațup na uhebërë.

²⁴ Yotef aya alow aşë wooni. Wi akakun, ațini na baka aşë do kë bamob Timeon atan țı kadun ki baka. ²⁵ Yotef ado kë batuman nșaaku nı babiinaanun ndeey, abot ado kë bakakan andolun itaka yi ațijun țı ușaaku wi nul wi ndeey. Awul baka uko uya kade na bgah. ²⁶ Kë bapaf ndeey țı nbuuru aşë ya.

Pkak du utaak wi Kanaan

²⁷ Kë wi bașaan aya naț du dko dlon kafër, alon țı baka ahaabëș ușaaku wi ndeey wi nul pa pwul ubuuru wi nul ude, aşë win itaka kë ipaf țı ndeey duuț. ²⁸ Aji na babuk aşin : « Bakakanaan itaka yi naan, dwin ya du ușaaku naan meeț. » Wal mënț kë palënk pweek pașë mob baka kë bakkat kat aşë ji : « we wi Nașibați abaan ado nja hënk ba? »

²⁹ Wi babanun du Yakob aşin baka du utaak wi *Kanaan, bațupa uko bti unțepun, aji : ³⁰ « Ñiinț anwoon ajug utaak wi nyaan, alëbar na un aji nwo bañaan bammeniin abi pten utaak wi baka kame dko di nkkobnun wa woli nbi ugut. ³¹ Nji na a kë nwo bañaan batool, kë nënwo bañaan biki ajakun. ³² Njaka aji nbi wo bañaan iñeen na batëb biki ñiinț aloolan. Kë alon aşë neem, kë alon aduka du aşinun du utaak wi Kanaan. ³³ Kë ñiinț ajug utaak aşë teemun aji uko unkaan ame kë nțup nı nun njaoonani uwo ndukara alon țı un, nje ndeey nı nnumiin pa itoh yi nun nja. ³⁴ Kë nșë wo i kațija aña'un, wal mënț ame kë nënwo bañaan biki ajakun aji nwoo, nwo bañaan batool. Wal mënț akakanun abuk aşinun, nbot nhl kado kañaay na utaak. »

³⁵ Kë jibi bakpënanun ndeey țı nșaaku nı baka, kë andolun aşë win itaka yi nul țı umbootu wi atanun ya, balënk maakan bukal

na ašin baka. ³⁶ Wal mēnt̄ kē Yakob ašē ji na baka : « Nañal pdo nwaan̄ babuk naan : Dneemandēn Yotef, abot aneemandēn Fimeon, kē našē ñal kak kaya na Benyamin! Ʀi nji i i iko yuñ bti ikjotuñ. »

³⁷ Kē Ruben ašē ji na ašin : « Ihilan kafin̄ babuk naan batēb woli mēnt̄iju a. Ʀu'ana Ʀi kañen ki naan, dkakanu a! »

³⁸ Kē aji : « Abuk naan aankyā na an, abuk anin aneemi kē aduka aloolan. Woli buṡaan daya jotna du bgah, mnhaj kafin̄en, nji ndoon̄ abi Ʀaf Ʀaf. »

43

Benyamin na babuk ašin baya du Ejiptu

¹ Ubon udēma dēm pya Ʀi utaak. ² Wi Yakob na babukul babaan̄ n̄deey ñi baṡijn̄uñ Ejiptu, kē ašē ji na baka : « Nakakan naya nanug n̄deey ñlon. »

³ Kē Yuda ašē teem aji : « Ñiin̄t̄ i utaak wi Ejiptu aṡup na mntumul aji : “Nawutan kabi Ʀi kadun naan kē naanwo na aṡa'an.”

⁴ Woli iwutun kē nya na aṡa'un, nya kaya nug n̄deey, ⁵ kē iṡale wo iinwuta, n̄enkya, Ʀiki ñiin̄t̄ aji : “Nawutan kabi Ʀi kadun naan kē naanwo na aṡa'an.” »

⁶ Yakob i bakakuñ adu *Itrayel aji na baka : « we ukaan̄ kē najaka naṡaa ba? Nji i i najubanuñ. »

⁷ Kē bateem aji : « Ñiin̄t̄ aheparaarun hepar iko itum Ʀi biki katohun, aji na un : “Ašinan ahuma najeb i?” “Naka aṡa an aloñ i?” Hēnk kē n̄ṡupa, n̄ēnhilan kame kē abi kajakun n̄ṡija aṡa'un. »

⁸ Kē Yuda ašē ji na ašin : « Wutan napoṡ abi na nji. Nya, n̄hilna n̄wo n̄ēnkkeṡ un na iwi na babukun. ⁹ Djeñ uko wi napoṡ Ʀi bkow naan, nji i i ikheparuluñ woli mēnkak na a, aṡija Ʀi kadunu. Uko mēnt̄ uwole kajubanu te unuur wi nji kakeṡuñ. ¹⁰ Woli n̄ēnjon lah hēnk, n̄ndoon̄ abi ya kadobi kak utēbant̄en. »

¹¹ Kē Itrayel ašin baka ašē ji : « Jibi uwoon̄ hañ nadoon̄ uko wi : naṡijan iko ilon̄ Ʀi inuurnaaniñ Ʀi utaak naṡij ñiin̄t̄ mēnt̄, iko itaabanaani pde, ilil pṡēkēn, na ikuraaraani, mnob na mbuk mnlon̄ mndoh. ¹² Nakaan najej itaka nahoṡan Ʀi yi nabiñ aṡēnk Ʀi n̄ṡaaku ñi nan, uhinan kawo baamme kē baṡu ya da. ¹³ Najajan aṡa'an nakak du ñiin̄t̄

mēnt̄. ¹⁴ Dñehan *El ṡaday, Naṡibaṡi Anhiniñ iko bti ado ñiin̄t̄ mēnt̄ ajoob bkow na an adoo wutan nakak na abuk ašinan undu na Benyamin. Kē nji woli dwo kawaan̄ babuk naan uwo hañ. »

¹⁵ Kē bajej iko yi bawoon̄ i kaya kaṡen, ajej itaka yi banumiñ ado n̄yaaṡ n̄tēb ašē ya na Benyamin. Baya wal mēnt̄ Ejiptu aya du uko Yotef.

Du uko Yotef

¹⁶ Yotef awin Benyamin kē agakandēr na babuk ašin ašē ji na naweek i balemp biki nul : « Ñooṡan bañaan̄ biki du katoh, ifin̄ unṡaam iboman, bade n̄ṡa blant na nji. »

¹⁷ Kē ñiin̄t̄ ado jibi Yotef ajakuñ aṡooṡ baka du katohul. ¹⁸ Balēnk wi bañooṡuñ baka du uko Yotef ašē ji : « Itaka yi n̄ṡēnkun̄ du n̄ṡaaku ñi nja uyaaṡ uteek iṡuun̄ kē bakñooṡ nja, bajotna nja, kamob kado kajuukn̄ṡen Ʀi ulemp. Bajej kak n̄buuru ñi nja. »

¹⁹ Baya aṡog naweek i balemp biki Yotef du plēman pi katoh ašē ji na a : ²⁰ « Naweek, miirun! N̄bi uyaaṡ uteek pnug n̄deey. ²¹ Kē wi n̄ṡaan̄ aban du dko di n̄naṡuñ kafēr, n̄haabēṡ n̄ṡaaku, ašē win kē itaka yi andolon̄ Ʀi un kē iwo du n̄a meet̄, afēnana alin̄ na itaka yi n̄lukun̄. N̄ṡij ya, yi yi. ²² N̄kak aṡij itaka pa pnug n̄deey kak. N̄ēmme an̄ṡuun̄ ya du n̄ṡaaku ñi nun. »

²³ Kē un̄ ašē teem baka aji : « Natēn̄ṡēnēn, nawut kalēnk! Naṡibaṡi, i an na ašinan na-jaan̄ nadēman aṡuun̄ itaka mēnt̄ Ʀi n̄ṡaaku ñi nan. Nji Ʀi uleef naan dyeenk itaka yi nan. » Wi wi aṡaan̄ aṡij baka Fimeon. ²⁴ Aneejan baka du katoh awul baka meel kē bañow ihoṡ abot awul n̄buuru ñi baka ujaagal. ²⁵ Bapēnan iko yi bawoon̄ i pṡen Yotef abēkan ayoonka abi pde blant Ʀiki baṡup baka kē badeena da.

²⁶ Wi Yotef aṡiṡuñ du katoh, bawula iko yi baṡijun̄ ašē n̄p afēṡ kaara Ʀi mboṡ. ²⁷ Kē un̄ ašē wul baka mboṡ ašē hepar baka aji : « Hum di uleef uwoon̄ na ašinan naṡaf i nabiñ ajakēn ba, ahuma da i? »

²⁸ Bateema aji : « Ašinun, nalemparu, awo da, uleef uwo bnuura na a. » Bakak an̄p afēṡ kaara Ʀi mboṡ.

²⁹ Wi Yotef akatuñ kēṡ ašē win Benyamin aṡa'ul, abuk anin, ašē hepar aji : « I, awoon̄ aṡa'an i najakun̄ i? »

Aṭiini na a aji : « Abuk naan, dñehan Naṣibaṭi awulu bnuura. »³⁰ Aṭaran apèn ṭiki pñaaḱ paṭi na a, kè mnkuul mañogi. Aya aneej du meetḱ di nul aṣè jun nwooni.³¹ Wi abaaṅ, aṅow kaara akanḱ mnkuul aṣè pèn aji na balemparul baṭij pde.

³² Bayiṣa mpaṭ, ayiṣ babuk aṣin mpaṭ abot ayiṣ bañaanḱ biki Ejiptu ṭiki biki Ejiptu baanhil pde ṭi dko dlolan na biki Itrayel : bapok uko mēntḱ bnuura.³³ Ado babuk aṣin kè baṭo aṭaaṅ na a, andoluṅ na dko di awoonḱ i kaṭo, ajunna du bajeen te du nabaasha, kè bukal baṣè ñoṅar awo ṭi ptenar.³⁴ Ul kè aṣè do kè bapēnan ṭi kayiṣ ki nul idaaṣ innuuriinḱ awul baka. Dko di Benyamin dapel di bandukiinḱ nḱyaaṣ kañeen. Badaan na a, alilan akuj.

44

Pnkalame pawinana ṭi uṣaaku wi Benyamin

¹ Yotef aji na naweek i balemp : « Fumaan nṣaaku ṅi bañaanḱ biki ṅdeey, bajejan ṅdeey bṭi ṅi bahilanuṅ kayaanaan, ṭuun kak ṭi uṣaaku wi andoluṅ itaka yi nul. ² Jejan pnkalame pi naan, panṭaknuṅ unṭaam, iṭu pa ṭi uṣaaku wi anwoonuṅ nampoṭi, na itaka yi aluknuṅ ṅdeey. » Kè unḱ ado jibi Yotef ajakuluṅ.

³ Wi nfa mambanuṅ, bado babuk aṣin Yotef kè badapa ṅbuuru ṅi baka aṭool pya.⁴ Bapēnaara pèn ṭi ubeeka, kè Yotef aṣè ji na naweek i balemp : « Naṭiin, idookan biinṭ bukuṅ iṣè iji na baka : “we ukaaṅ kè nakakan bnuura bi badolanāṅ na buṭaan ba? ⁵ We ukaaṅ kè nakiiḱ pnkalame pi ajug naan ajaanḱ adaanna kabot kadolna pṭoori ba? Uko wi nadoluṅ uwuṭi.” »

⁶ Aya amob baka aṣè ṭup baka ṅṭup ṅaṅ.⁷ Kè baṣè teema aji : « we ukaaṅ kè ajugun aṭiini hēnk? Un balemparu ṅhil kado uko waṅ i? ⁸ Iwin kè itaka yi ṅbiinḱ aṭēnk du nṣaaku ṅi nun meetḱ ṅṭiju ya wi ṅpēnnuṅ utaak wi Kanaan, hum di di ṅhiluṅ kakiiḱ du katoh ki ajugun uwuuru kēme iko yi unṭaam? ⁹ Tenan ṭi iko yi nun, ṭi nalemparu i baktēnkunḱ kako kankiiḱjaniinḱ nafiṅana, un ṭi ṅleefun, nakakanun bañaanḱ biki bakjuukntēnuṅ ṭi ulemp. »

¹⁰ Kè unḱ aji : « Uwoonḱ jibi najakuṅ: ñaan i bakwinuṅ ṭi iko yi nul kako kankiiḱjaniinḱ djuukntēna ṭi ulemp, kè bandukiinḱ bahil kaya na bgah bi baka. »

¹¹ Kè bataran, andoluṅ kè awalan uṣaaku wi nul ahaabēṣ wa.¹² Kè aten tenan ṅa ajunna du naweek aṣè baañsaan du nampoṭi, kè pnkalame pawinana ṭi wi Benyamin.¹³ Wi babuk aṣin Benyamin bawinuṅ uko mēntḱ, batow imiṣa yi baka aṭu nṣaaku ṭi ṅbuuru aṣè kak ubeeka.

Bṭup bi Yuda

¹⁴ Wal wi bi Yuda na babuk aṣin bakneejuṅ du uko Yotef, ahum da. Babi aṅup ṭi kadunul afēṭ kaara ṭi mboṣ.¹⁵ Ahepar baka aji : « we wi wi nabaanḱ ado hēnk ba? Naamme kè ñaanḱ anwoonḱ ji ṅji ahil pme iko immeniinḱ i? »

¹⁶ Kè Yuda aṭeem aji : « Naweek, we wi nṣaanḱ aji na iwi, we wi ṅbaanḱ aṭup kaji wul ukaaṅ kè uko wi udolanaa, Naṣibaṭi ayu-ujunḱ pḱuban pi balemparu. Un biki biki, kakanun bajuuk ṭi ulemp un na i baṭēnkunḱ na pnkalame pankiiḱjaniinḱ. »

¹⁷ Kè Yotef aji : « Mēnhil kado uko waṅ, ñaanḱ i bawinuṅ pnkalame ṭi a i i ṅji ka-juukntēnuṅ ṭi ulemp. An, nakakan na iṭēb ijoob du aṣinan. »

¹⁸ Kè Yuda aṣè ya aṅoga aji na a : « Naweek, iwo ji *Farawuna, ṭenaan dṭupu uko ulonḱ iṣè iwut kadeebaṭēr nalemparu!¹⁹ Ajug naan abi heparun me aṣinun ahuma najeb abot aheparun me ṅka abuk aṣinun alonḱ kak,²⁰ kè ṅteema aji aṣinun awo naṭaf kè ṅbot aka aṭa'un alonḱ anwoonḱ nabaasha i nul i abukuṅ ṭi pṭaf pi nul. Abuk anin aṅ mēntān akeṭ kè aduka aloolan ṭi kayiṅ ki anin. Aṣinun aṅala bnuura.²¹ Kè iji na balemparu baṭiju a itap pḱēṣ.²² Kè ṅteemu aji napoṭ aanihil pduk aṣin, woli aya aduka, aṣin kakeṭ.²³ Kè iṣè mēbanaara mēban aṭup aji ṅwut kakak ṭi kadunu kè ṅēnwo na a.

²⁴ « Kè wi ṅkakuṅ du aṣinun nalemparu ṅṭupa uko wi ijakuṅ.²⁵ Wi ṅwal ṅlonḱ ṅaṭēpuṅ, kè aṣinun ajakuṅ na un ṅkak ṅya ṅnug ṅdeey.²⁶ ṅteema aji ṅēnkya kè ṅēngakandēr na aṭa'un, ṭiki ijakuṅ aji woli ṅēmbi na a ṅēnkhiḱ pbi ṭi kadunu.²⁷ Wal mēntḱ kè paapa nalemparu aṣè jakun : “Name kè ahar naan awulaarēn bapoṭ

batëb. ²⁸ Alonj aneemi, uko ulonj wi utureh uka pfiņa țiki aanwinana te nța. ²⁹ Kë woli naya na i, kë uko ulonj uya dola, nado mnhaj manfiņën nji ndoonj abi țaf țaf.”

³⁰ « Kë hënkunj woli dban du uko paapa nalemparu, awo mënwo na napotj i uhaaş wi nul uwoonj, ³¹ wi akwinarunj win kë aanwo na un, aketj, un balemparu njkdolonj mnhaj manfiņj așinun andoonj abi țaf țaf. ³² Kë nji nalemparu nșë ji na așinun ațu napotj țikañen ki naan. Aji na a woli mënțija a, kajubana nnuur nji naan bti. ³³ Hënkunj, wutaan nji nalemparu nyeenkar ața'naan, nwo i ikdoonj kajuuknțen ți ulemp. Ul așë ya na babak paapa. ³⁴ Hum di di nhilanunj kaya du paapa kawo mënwo na napotj? Mënňal pwin pwuțan pi nul. »

45

Ptiinkar pi Yotef na babak așin

¹ Wal mënț kë Yotef așë wo aanhil pmëban mnkuul mi nul ți kadun ki bañaan banwoonj na a, ahuuran aji na bañaan biki Ejiptu bti bapën bdig. Nin alonj nampați aanwo da, kë așë țup babak așin aji awo Yotef. ² Awooni wal mënț ado pdiim kë banwoonj bdig badoo tiink. Uko unțëpun wunj uya adoo ban du katoh ki *Farawuna.

³ Yotef aji na babak așin : « Nji Yotef a. Paapa ahum najeb i? » Kë baanhil pteema țiki balënk maakan.

⁴ Kë așë ji na baka : « Nabiin nañogën. » Kë bañoga. Aji na baka : « Nji a, Yotef abuk așinan i nawaapunj kë bañootj Ejiptu. ⁵ Nawutan kahaajala nabot nawut kadeebațer ikowan ți uko wi nawaapunj ți, țiki Nașibați adolnunj kë njotan kadun ți, nawutna kakeț. ⁶ Natenan, hënk di uwoonj, nșubal nțëb nji nji, nji ubon uwoonj ți utaak, ukak aka kak nșubal kañeen nji nin ñaanj awoonj aankjaar këme kakit. ⁷ Nașibați ajotanaan kadun, pntaali pi nja pawutna kaba, batum ți an babot babuur. Uko mënț uwo mbuur mnweek. ⁸ Kë uwo hënk, mënț an națijnunj ți, Nașibați a. Ul akaanj adolën kë nwo nalemp anwoonj naweek ți biki Farawuna nașih, naweek i katoh ki nul bti, abot ațu'ën ți kadun ki utaak wi Ejiptu bti.

⁹ « Hënkunj, nataraan nakak du uko paapa nașë najaka, uko wi Yotef abuku ajakunj wii wi : “Nașibați ațu'ën kë nwo anwoonunj naweek ți utaak wi Ejiptu bti. Taraan ibi ți nji. ¹⁰ Dwulu dko ifët du utaak wi Goșen, ifët iñogën iwi na babuku, bababu, nntaam nji nu bti na bka bi tu bti. ¹¹ Dhil wal mënț kado kado kanuma ki nu, ihilna iwo iinkwaanj bka bi nu, iwi na biki katohu țiki ubon ukak ațo te nșubal kañeen kak.” »

¹² Akak aji na babak așin : « Nawin na kës ki nan, kë Benyamin akak awin kë nji kaținiinj na mntum mi naan. ¹³ Nayaan du paapa națupa mndëm bti mi nkaanj ți Ejiptu na uko bti wi nawinunj. Nataraan naya nakak na paapa ți. »

¹⁴ Yotef alut amook Benyamin, kë bakwooni bukal batëb bti. ¹⁵ Akak aya amook babak așin bti așë wooni, wi ayompunj kë bașë țëlșër na a.

Farawuna adu Yakob abi du utaakul

¹⁶ Uko unțëpun uban du uko *Farawuna. Bațupa aji babak așin Yotef babii, kë ul na balemparul banjaan bațenka pșih bawin kë uwo uko unuura. ¹⁷ Kë Farawuna așë ji na Yotef : « Ţiiniin na babak șaaș iji na baka : “Najijan nđeey nji nan ți njuuru nji nan naya utaak wi Kanaan. ¹⁸ Najejan așinan na bañaan biki nan nabi ți nji. Dwulan mboș mannuurnaaniinj ți utaak wi Ejiptu, nabot nado kade mnde mannuurnaaniinj ți utaak.” ¹⁹ Kaki iji na baka bajej nkaaru nji nmpëlënt năkpulunj bațijna șaaș, bapoț bampoți na baaț. ²⁰ Jakan na baka bawut kado katen iko yi badukunj, țiki iko innuurnaaniinj ți Ejiptu iwo yi baka. »

Pkak du Kanaan

²¹ Kë hënk di di babak Yakob i bakakunj ado *Itrayel badolonj uko mënț. Yotef ado jibi *Farawuna ajakulunj awul baka nkaaru nji nmpëlënt năkpulunj na uko wi bakyaan kade ți bgah. ²² Awul baka andolonj kamișa kahalul, așë wul Benyamin itaka itum* na imișa kañeen ihalu. ²³ Akak awul pa așin njuuru iñeen njanjijunj iko innuurnaaniinj ți Ejiptu na njuuru nwaat iñeen njanjijunj nđeey, na ipoom na iko ide pa bayaaș bi așin.

* 45:22 Itaka itum : Itaka mënț iwo ktaka iñeen week nwanjanj (300) yi bațaknunj untaam.

24 Ado babak aşin kë bayaa, aşë ji na baka : « Nawutan kadeebațer ńleefan ți bgah. »

25 Bapën du Ejiptu aya aban du utoak wi *Kanaan du Yakob aşin baka. 26 Baji na a : « Yotef awo najeb, ul adooń awo nantunja i Ejiptu bti. » Kë uhaaş wi tul uşë woħa wo jibi uwoon ți ki aanfiyaar baka. 27 Kë wi başaan akakalëşa uko bti wi Yotef ajakuń, kë abot awin iko bti yi ayilbanuń pa pijina kë uhaaş wi nul uşë jun plilan. 28 Kë aşë ji : « Ukëşi! Yotef abuk naan awo najeb. Dya kawina ji mbi ndo kakeť. »

46

Pya pi Yakob du utoak wi Ejiptu

1 Yakob i bakakuń adu *Itrayel anaťa na iko yi akaan bti pya Ejiptu. Wi abanuń du Berşeba, ado bteńan pa Naşibați i Itaak aşin ajaan adëman. 2 Na utejan mënť, Naşibați ațiini na Itrayel ți ńtaafi aji na a : « Yakob, Yakob » kë ateem aji : « Nji wi. » 3 Naşibați kë aşë ji na a : « Nji dwoon Naşibați, Naşibați i şaaş ajaan adëman. Kkali pya Ejiptu, dlun kado pntaali pweek papëna da ți iwi. 4 Nji kak dwala na iwi du Ejiptu, nji kaluńiń kapënanu da. Yotef awo na iwi ul aklun kadëtu kës woli ikeťi. »

5 Yakob apëna Berşeba kë babakul başë payana ul na bapoť bampoťi na baat ți ńkaaru ńi ńmpëlënt ńakpuluń ńi Farawuna adoluń kë ńayaarada. 6 Baya na itani yi baka na iko bti yi bakaan ți utoak wi *Kanaan. Yakob aya du Ejiptu na bampënnuń bti ți a : 7 babakul biint na baat, na bababul biint na baat. Aya na baka bti Ejiptu.

Katoh ki Yakob

8 Itim yi bańaan biki Itrayel banyań du Ejiptu yii yi :

Itim yi Yakob na babakul :

Ruben awoon bajeenul, 9 babakul bawo : Hanok, Palu, Hetron na Karmi.

10 Babuk Fimeon bawo : Yemuwel, Yamin, Ohad, Fohar, na Şawul abuk ńaať i utoak wi Kanaan.

11 Babuk Lewi bawo : Gerşon, Kohat na Merari.

12 Babuk Yuda bawo : Er, Onan, Şela, Peret na Ferah. Er na Onan bakaťna du utoak wi Kanaan.

Babuk Peret bawo : Hetron na Hamul.

13 Babuk Itaakar bawo : Tola, Puwa, Yaşub na Şimron.

14 Babuk Tabulon bawo : Fered, Elon na Yahleel.

15 Bukuń bawoon biint biki Leya abukaruń Yakob du Padan Aram, na bababul aťu na Dina abukul ńaať. Bawo ińeen ńwajanť na bawajanť.

16 Babuk Gad bawo : Fefon, Hagi, Şuni na Etbon na Eri na Arodi na Areli.

17 Babuk Aşer bawo : Yimna, Yişwa, Yişwi, Beriya na Ferah poonu abuk aşin baka.

Babuk Beriya bawo : Heber na Malkiyel.

18 Bukuń bawoon babak Filpa, nalemp ńaať i Laban awuluń Leya abukul. Bapoť biki abukaruń Yakob na bababul bawo ińeen na paaj.

19 Bapoť biki Rakel aħar Yakob abukun bawo : Yotef na Benyamin.

20 Yotef abuk na Atenat abuk Poti-Fera naťenjan i On bi Manate na Efrayim du utoak wi Ejiptu.

21 Babuk Benyamin bawo : Bela, Beker na Aşbel na Gera na Naaman, na Ehi na Roş, na Mupim, na Hupim na Ard.

22 Bukuń bawoon biint biki Rakel abukaruń Yakob, na bababul, bawo bukal bti ińeen na babaakër.

23 Abuk Dan awo : Huşim.

24 Babuk Neftali bawo : Yahtiyel, Guni, Yeter na Şilem.

25 Bukuń bawoon babak Bila nalemp ńaať i Laban awuluń Rakel abukul. Bapoť biki abukaruń Yakob na bababul bawo paaj na aloń. 26 Bańaan bti biki katoh ki Yakob bampënnuń ți a aya na a du Ejiptu, woli bahar babakul baanfënananaa, bawo ińeen paaj na paaj. 27 Babuk Yotef bambukiń da bawo batëb. Bańaan biki katoh ki Yakob banyań Ejiptu bawo ińeen paaj na ulon (70).

Yotef aya pkit aşin

28 Yakob i bakakuń ado *Itrayel ayil Yuda kë ajota kadun aya du Yotef aji na a baya bayit du Goşen. Wi Yakob na biki katohul babanuń ți Goşen, 29 kë Yotef aşë tan ukaaru wi umpëlënt ujaan upul, apaya ți wa aşë ya pyit na Itrayel aşin. Wi awinaaruluń win, alut amooka aşë wooni ajon. 30 Itrayel aji na a wal mënť : « Hëkuń dhilan kakeť wi nwiniń kë iwo najeb. »

31-32 Wal mēnt̄ kē Yotef ašē ji na babak ašin na bañaan̄ biki katoh ki ašin : « Dya kaṭup *Farawuna kē nabani kabot kaji na a babak paapa na bañaan̄ biki katohul bawo bayafan, baji balemp du itani. Babi na n̄ntaam̄ n̄i baka b̄ti na iko b̄ti yi bakaan̄. 33 Hēnk, woli Farawuna adu'an aheparan uko unwoon̄ ulemp wi nan, 34 najaka : “Balemparu bawo bayafan du kpoṭ̄ ki baka te hēnkuṅ, kē bašinun kak babi wo bayafan.” Hēnk nahil kafēṭ̄ ṭ̄i mboṣ mi Gošen, ṭ̄iki bañaan̄ biki Ejiptu baan̄ji ba-naakiir na bayafan. »

47

Yakob du uko Farawuna

1 Yotef aya du *Farawuna aji na a : « Paapa na babak paapa bapēnna utaak wi *Kanaan aban ṭ̄i na n̄ntaam̄ n̄i baka b̄ti na iko b̄ti yi bakaan̄, bawo du Gošen. » 2 Ajej kañeen ṭ̄i babak ašin biki aṭ̄ijun̄ aya yuuj Farawuna. 3 Kē un̄ ahepar baka : « we uwoon̄ ulemp wi nan? »

Kē bateem aji : « Balemparu bawo bayafan ji bašin baka. »

4 Bakak aji na Farawuna : « N̄bi bi pyaanṭ̄ ṭ̄i utaak wi, ṭ̄iki ubon uweek uwo du Kanaan, kē pjaagal paankak awo pa itani yi balemparu. ṭ̄enun hēnkuṅ n̄ya n̄fēṭ̄ du Gošen. »

5 Farawuna aji na Yotef : « Šaaš na babak šaaš babi ṭ̄i iwi. 6 Hēnkuṅ utaak wi Ejiptu wu wun̄, tenan dko dannuurnaaniin̄ iwul da baka bafēṭ̄. Bafēṭ̄an du Gošen. Ikale win ṭ̄i baka banhiniin̄, kṭ̄u itani yi naan ṭ̄i iñen yi baka. »

7 Wal mēnt̄ kē Yotef ašē ṭ̄ij Yakob ašin du Farawuna ayuuja a, kē Yakob awula mboṣ bnuura. 8 Farawuna kē ašē hepara aji : « Ika n̄ṣubal hum ba? »

9 Kē ateem aji : « N̄ṣubal n̄i n̄ji kayaanṭ̄un̄ ṭ̄i mboṣ n̄awo iñeen-week na iñeen n̄wajanṭ̄ (130). N̄ṣubal n̄i naan n̄jatiinkṭ̄i abot awo n̄i unoor, mēnbanan n̄ṣubal n̄i bašin naan wi bakyaanṭ̄un̄. »

10 Yakob awul kak Farawuna mboṣ bnuura ašē pēn aya.

11 Kē hēnk di Yotef adolon̄ kē ašin na babak ašin bafēṭ̄ du utaak wi Ejiptu, awul

baka dko dannuurnaaniin̄ ṭ̄i utaak du umban̄ wi Ramtet di bakaan̄ aji bado Gošen jibi Farawuna ajakulun̄. 12 Awul ašin na babak ašin na bañaan̄ b̄ti biki bawoonaanun̄ n̄deey n̄jankēṣun̄ baka b̄ti.

Udo wi Yotef ṭ̄i wal wi ubon

13 Ubon udēm maakan ṭ̄i Ejiptu na *Kanaan, nin uko ude uunwo ṭ̄i utaak b̄ti, kē bañaan̄ banoor baamme jibi bakdoli. 14 Yotef awaap bañaan̄ biki Ejiptu na biki Kanaan n̄deey, hēnk ajej itaka yi baka b̄ti awul *Farawuna. 15 Wal wi itaka yi biki Ejiptu na yi biki Kanaan ibaṅ, bañaan̄ biki Ejiptu b̄ti babi du Yotef aji na a : « Wulun n̄deey! N̄wo i kakeṭ̄ ṭ̄i kadunu wi n̄woon̄ n̄jēnkak awo na itaka yi? »

16 Kē ašē ji na baka : « Jibi nawoon̄ naankak aka itaka, nawulan n̄ntaam̄ n̄i nan, n̄ṣē nwulan n̄deey. »

17 Kē baṭ̄ij n̄a Yotef kē awul baka n̄deey. Balon̄ bawul n̄mpēlēt̄ ayeenk n̄deey, kē balon̄ babi na n̄kaneel, n̄pi, n̄git, n̄buuru ayeenk n̄deey. Uṣubal mēnt̄ bañaan̄ bawula n̄ntaam̄ n̄i baka ahilna ade.

18 Wi uṣubal wun̄ uṭ̄epun̄, kē bakak du a uṣubal utēbant̄en̄ aji na a : « Iwi, naweek, ime kē n̄jēnkak aka itaka, kē n̄ntaam̄ n̄i nun b̄ti n̄kak n̄i nu. N̄jēnkak aka nin uko ulon̄ uṭ̄iju wonṭ̄i mēnt̄ n̄leefun̄ n̄a kēme n̄ṭ̄eehun. 19 N̄wo i kakeṭ̄ ṭ̄i kadunu i? N̄ṭ̄eehun n̄japot̄ n̄atoka i? Nugun na n̄ṭ̄eeh n̄i nun na n̄deey n̄i iwoonaanun̄, n̄ṣē n̄kak balempar Farawuna. Wulun kak b̄tepi n̄hilna n̄wo bajeb n̄wut kakeṭ̄ ubon, n̄ṭ̄eeh n̄i nun n̄jawut kadiiṣ. »

20 Hēnk, kē Yotef anug pa Farawuna mboṣ mi Ejiptu b̄ti, ṭ̄iki ubon udo kē bañaan̄ biki utaak b̄ti bawaap n̄ṭ̄eeh n̄i baka. Utaak ukak wal mēnt̄an̄ b̄ti wi Farawuna. 21 Ado bañaan̄ kē bakak alempar naṣih* ṭ̄i utaak b̄ti. 22 N̄ṭ̄eeh n̄i baṭ̄en̄an̄ ṭ̄aṅ n̄i n̄i awoon̄ aannugi, ṭ̄iki Farawuna apiit̄ ṭ̄i bgah bi utaak aji ul akdoon̄ kawul baka uko ude. Kē baji bayeenkna uko ude ṭ̄i a, ukaṅ kē baanwaap n̄ṭ̄eeh n̄i baka. 23 Yotef aji na balemp biki utaak : « Natenan, dnugan, an na n̄ṭ̄eeh n̄i nan, kē nakak biki Farawuna. Hēnkuṅ nanje b̄tepi, 24 woli nakiti, nado

* 47:21 Ado bañaan̄ kē bakak alempar naṣih : Balon̄ baji : ado baka kē bakak du n̄beeka.

kafaas̄ ndeey kado ifah kañeen, kajej kalon kawul ka Farawuna, ibaakër indukiin̄ iwo yi nan. Najej̄ ti ya uko utepi, uko ude wi nan na wi bañaan̄ biki katohan bti. »

²⁵ Bateema aji : « Ibuuranun pkeṭ. Jibi idolun̄ un bnuura, ṅkak balemp biki Farawuna. »

²⁶ Yotef kē aṣē do kē bado ti bgah bi baka uko wi bajaan̄ baṭas̄, bado ṭas̄ wa te hēnkuṅ. Baji bawul Farawuna kafah kañeenan̄ṭēn̄ ti iko yi bakitun̄. Nṭēeh̄ ṅi baṭeṅan̄ ṭaṅ̄ ṅawoon̄ ṅaankak ṅi Farawuna.

Nṭup̄ ṅbaañsaani ṅi Jakob

²⁷ Hēnk, kē bañaan̄ biki *Itrayel bafēṭ du utaak wi Ejiptu du Goṣen. Baka da ṅṭēeh̄, kē kabuk kajoobēṭ na baka kē bakak pntaali pweek. ²⁸ Jakob awo du Ejiptu ado da ṅṣubal iñeen na paaj na ulon̄ (17). Nṅuur ṅi nul bti ti mboṣ ṅawo iñeen-week na iñeen-ṅbaakër na paaj-na-ulon̄ (147). ²⁹ Wal wi pkeṭ paṅogun̄ ado kē badu'a Yotef abukul, kē aṣē ji na a : « Woli ṅjalēn̄, kyuujēn̄ kē iṭu'ēn̄ ti uhaas̄ abot aji ktiink̄ ṅṭup̄ ṅi naan wi ikṭuun̄ kañen̄ ti pnkant naan† kamehna kahon̄ēn̄ kē iinkmoyēn̄ ti utaak wi Ejiptu. ³⁰ Woli dkak du bajug naan, kjejēn̄ ti Ejiptu kaya moy du ihēr yi baka. »

Kē ateem aji : « Ddo jibi ijakuṅ. »

³¹ Kē aṣē jaka : « Mehniin̄ keeri. » Kē amehnaa, wal mēnt̄ kē Itrayel aṣē ṅup̄ ti kaliṣa ki nul.

48

Manate na Efrayim

¹ Wi iko yan̄ iṭepun̄ ajon, kē baṣē bi aji na Yotef : « Ṣaaṣ̄ amaaki. » Kē anaṭa aya da agakandēr na babakul biin̄ṭ batēb, Manate na Efrayim. ² Baji na Jakob kē Yotef abukul abani. Kē Jakob i bakakuṅ adu *Itrayel, adoonaan̄ anaṭa aṭo ti kaliṣa. ³ Aji na Yotef : «*El Ṣaday, Naṣibaṭi Anhiniin̄ iko bti apēn̄ awinana ti kadun̄ naan du Luṭ du utaak wi Kanaan, awulēn̄ bnuura, ⁴ aṣē jakēn̄ : “Ddo kabuk kajoobēṭ na iwi, ibuk ituman maakan. Ddo pntaali pankpēnnun̄ ti iwi

pawo ṅṭaak ṅṭum. Dwulu mboṣ mi, iwi na pntaali pankpēnnun̄ ti iwi te mnṭo.”

⁵ « Hēnkuṅ bapoṭ batēb biki ibukuṅ ti Ejiptu ji mbi ndo kabi, bawo biki naan. Efrayim na Manate bakak babak naan ji bi Ruben na Timeon̄ bawoon̄ baka. ⁶ Kē bapoṭ biki ikaan̄ abi kabuk, bawo biki nu, bayeenkna ti baweek baka uko wi bawoon̄ i pyeenk*.

⁷ « Ddo uko mēnt̄ ṭiki wi ṅji kapēnnun̄ Padan Aram, naan Rakel akeṭ du utaak wi Kanaan ti bgah ji ṅdo kaban Efrata. Dmoya da ti bgah bi Efrata, dko mēnt̄ dawoon̄ Betleyem. »

⁸ Wal mēnt̄ Itrayel awin bapoṭ biki Yotef aṣē hepar aji : « Biki bawo bahon̄? »

⁹ Kē Yotef ateem aṣin̄ aji : « Bapoṭ biki Naṣibaṭi awulun̄ ti baka. »

Kē aji na a : « Ṭijaan̄ baka nñehandēr baka Naṣibaṭi. »

¹⁰ Wal mēnt̄ pṭaf pado kē kēs̄ ki Itrayel kanoorani, kē aankak awin bnuura. Yotef ado baka kē baṅoḡ aṣin̄, kē aboot baka abot amook baka. ¹¹ Aji na Yotef : « Mēnṣal̄ ṭfa aji dkak awin kaara di nu, kē Naṣibaṭi aṣē do kē nwin babakuku. »

¹² Yotef awalan baka wal mēnt̄ bukal batēb bti ti ijuhēl yi Jakob aṣē ṅup̄ ti kadunul afēṭ kaara ti mboṣ. ¹³ Amēban Efrayim ti kañenul kadeenu ahilna awo ti kamayu ki Itrayel aṣin̄, aṣē mēban Manate ti kamayu ahilna awo ti kadeenu ki Itrayel. ¹⁴ Kē aṣin̄ aṣē tar iñen̄ yi nul kē iyitiiri, apaf kadeenu ti bkow bi Efrayim anwoon̄ nabaaṣa aṣē ṭu kamayu ti bkow bi Manate, anwoon̄ naweek.

¹⁵⁻¹⁶ Hēnk di di añehandērun̄ Yotef Naṣibaṭi aji : « Dñehan̄ Naṣibaṭi i bi Abraham na Itaak baṣin̄ naan babin̄ aṭas̄ awul bapoṭ biki bnuura ; dñehana, ul, anyafanaanun̄ wi mbuknaaniin̄ te hēnkuṅ, awul baka bnuura. Dñehana, ul, Uwanjut̄ umbuuranaanun̄ ti buṭaan̄ bti, awul baka bnuura. Katim ki naan na yi bi Abraham na Itaak bateem naan iṭēpna ti baka ido kameeṭana meeṭana pya. Kabuk kajoobēṭ na baka, babak bapoṭ batum maakan. »

† 47:29 Wi ikṭuun̄ kañen̄ ti pnkant naan : Ṭi udolade wi baka ñaan̄ aji do han̄ woli amehna uko uweek. * 48:6 Bayeenkna ti baweek baka uko wi bawoon̄ i pyeenk : Efrayim na Manate bawo baweek biki kntaali ki Itrayel ji Ruben na Timeon̄, kē pntaali ploṅ paṣē wo paankka katim ki Yotef. Ukaan̄ kē baṭa Efrayim na Manate bakneej du kntaali ki baweek baka.

17 Kë Yotef aşë win aşin kë aţu kañen kadeenu ki nul  i bkow bi Efrayim, aşë wo aanlilani. Ajej kañen kadeenu ki aşin aya pp enan ka  i bkow bi Efrayim kaţu  i bi Manate. 18 Aji na aşin : « Paap, kdo h enk, i awoonun naweek ;  uun kañen kadeenu ki nu  i bkow bi nul. »

19 K e aşin aşë pok aşë ji : « Abuk naan, dme bnuura : ul kak pntaali pankp ennun  i a pabi kad em, alun kawo naweek. K e a a'ul aşë d em kapela, pntaali pi nul pabot pa um pakak n taak n tum. »

20 Unuur m ent n ehand er baka Na iba i aji : « Ba naa  biki Itrayel bado kadu itiman woli ba ehand er n aa  Na iba i, bado kaji : “Na iba i adolu inaan na bi Efrayim na Manate.” » H enk k e a u Efrayim  i kadun ki Manate.

21 Itrayel akak aji na Yotef : « Nji wi, dban  i pke , k e Na iba i aşë wo na an, alun kakakanan du u aak wi ba inan. 22 K e nji n   dukaru Tikem dawo dko di ikpelanun babuk  aa . Ddukaru dko du Tikem di ntehun du Bahamorit na kakej na i uuri yi naan. »

49

U up wi Jakob  i uko unkmbiin ka  p pa babukul

1 Jakob adu babukul aji na baka :
« Nabiin nayit, n upan uko unkn  pun  i n wal n ankmbiin.

2 Nabiini, natiinkan, an babuk Jakob, natiinkan *Itrayel aşinan.

3 « Ruben, iwi iwoon bajeen i naan, nateek i pwiin  pi naan, dbuku wi nhumun nhinaa, iwo n aa  anta un maakan abot ahina maakan.

4 A   wo ji bd ek ban uunkun, iinkak awo and emnun  i babuk  aa ,  iki ikowand en n wi ipayin  i kali a ki naan, apiin  na alon  i bahar naan.

5 « Timeon na Lewi, an nawo na n  al n lolan, natiinkar a ij ugut.

6 K e nji n   wo m nkneej  i iko yi nan, m nknaakiir na an  i uko wi natiinkarun,  iki  i udeeb wi nan nafi  ba naa , a akman n git n ka   iki ulilan.

7 Df ep udeeb wi baka uwo aan, na uko utam wi badolun.
Ddo baka baway  ar  i itoh yi babuk Jakob, kafa   baka  i ikub yi Itrayel.

8 « K e iwi Yuda, babuk  aa  balun kad emanu, kañen ki nu kawo  i imbun yi ba ooradu, babuk  aa  babot ban p  i kadunu.

9 Yuda abuk naan, iwo ji uliihu, ump ennun pjan ade uko wi umobun, aya jot apiin ,

iwi uliihu umpiin un in ak oomun kabi kana anu?

10 P  ih paankp n  i iwi, k e pjuu i pi p  ih pakak aduka  i pntaali pankp ennun  i iwi

te wal wi aju  pa na manjoonan akbiin, n aa  i ba naa  biki n taak bti bakdoon kado uko wi ajakun.

11 Atan ubuuru wi nul  i bko bdolni ubi nu aş  tan umpo i wi wa  i kanah kanuur-naaniin.

Anaj kami a ki nul na ubi nu, bayeti bi nul  i meel mi mnko manjaan mandolna ubi nu.

12 Ubi nu ujeenkan k   ul k e mntow manfaatan i iin ul.

13 « K e Tabulon ul, af   kakab bd ek du pk   pi nlan u, uf   wi nul ud em te kaban Fidon .

14 « I aakar awo ji ubuuru uk em umpiin un  i kampen ptoof.

15 Awin k e dko dalil ppiin  k e u aak ubot alil, ajin akun a bdaaj k e bakak ajuukn  na  i ulemp.

16 « Dan a ih pntaali pi nul, jibi babuk aşin bak ihun ki baka.

17 Awo upula  i bgah, umag n   i pl l, atib ump l n   i kaho , ampayiin  i wa ajotna fe .

18 « Dha  k e iwi *Yawe Nawat Kabuka ikbu-uranaanun.

19 « K e iwi Gad, ba naa  bajotnu

işë ilukan ibot idookar na baka.

20 « Aşer ul, utaak wi nul utum iko ide, iko ide yi başih.

21 « Neftali awo ji ubata untaruŋ, unkdoon kabuk ŋmpoŋi ŋnuura.

22 « Yotef awo ji bko banjaan babuk maakan banwoon ŋi kakab dko di meel. Inah yi ba iji idem kalawşa kabiig.

23 Bañaan biki işuuri bala'a ugut, awata işuuri ajotna.

24 Kë kaŋaanan ki nul kaşë liint kë iñen yi nul ihil kawiiñtu, Naşibaŋi anhiniin, i Yakob ajaan ademan adolon iko menŋ bti.

Naşibaŋi menŋ awoon nayafan i Itrayel, plaak pi danañnuñ aliint.

25 Naşibaŋi i şaaş ajaan ademan abi kaŋenku pdo iko menŋ bti

*El Şaday, Naşibaŋi Anhiniin iko bti awulu bnuura banwoonun baŋi awulu bnuura na meel mi ŋkumpëş awulu bnuura kado ibuk bapoŋ batum ŋntaam ŋi nu ŋabot ŋabuk ŋatuman.

26 Bnuura bi şaaş akñehandëriin badem kapel bnuura bi inkun iweek injonun nwoo, kapel iko inuura inwoon ŋi inkun inkwoon te mnŋo.

Bnuura bunŋ bti bawaliin ŋi bkow bi Yotef, ŋi pjuk pi i badatun ŋi ptoof pi babuk aşin.

27 « Benyamin awo ji uko ujoon wi uŋeeh, na nfa uji ufiñ kade, na utaakal ufaaşer uko wi uyaan aka. »

28 Bukun bawoon bajug itoh inwoon ŋi Itrayel, bawo iñeen na batëb. Uko wanŋ wi wi aşin baka ajakun na baka, añehandër andolon Naşibaŋi uko wi awoon i kañehandëra.

Pkeŋ pi Yakob

29 Yakob akak abi aji na babukul : « Dya hënkun du bajug naan. Namoyaan du kakab bateem naan du bhër banwoon du uŋeeh wi Efron nahitit, 30 du Makpela dantaanun na Mamre du utaak wi Kanaan,

du uŋeeh wi Abraham abiin anug du Efron nahitit ado dko dmoyni bañaan biki nul.

31 Dul di Abraham na Faara aharul bamoy-naaniin ; kë dul di Itaak na Rebeka aharul bakaan amoynaana ; kë dul di mmoynun Leya. 32 Uŋeeh na bhër banwoon ŋi wa inuganaana ŋi bahitit. »

33 Wi Yakob abaan pŋup babukul uko wi bawoon i kado, apul ihoŋ akakan ŋi kalişa, aşë jëmşa aya du bajugul.

50

Umoy wi Yakob

1 Kë Yotef aşë mook aşin, awooni aňowana na mnkuul aboot bootana. 2 Aji na bapi-inŋan banwoon da baboman puum jibi bajaan baboman muum mi baweek biki baka. Kë bukun bado Yakob i bakakun adu Itrayel uko wi Yotef ajakun. 3 Bado ŋnuur iñeen ŋbaakër ji udolade wi baka, awo ŋi pboman puum. Bañaan biki Ejiptu bawooni puum ŋnuur iñeen paaj na ulon (70).

4 Wi ŋnuur ŋi ŋwooni ŋabaañ, Yotef aji na baweek banjaan baŋenk *Farawuna pşih : « Woli dwinana bnuura ŋi kës ki nan, naya kaji na Farawuna, 5 Paapa aji na nji aňogan pkeŋ aşë dolën kë mehnaa aji dlun kamoya du bhër bi ajipanun du Kanaan. Farawuna aŋenaan keeri nya moy paapa, nşë kak. »

6 Farawuna aji na a : « Yaan imoy şaaş ido uko wi aŋu'iin kë imehnaa. »

7 Yotef kë ayaa, kaya kamoy aşin, kë baweek bti banjaan baŋenk Farawuna naşih, baweek biki katoh ki Farawuna, na baweek bti biki utaak bañoŋana. 8 Baya na biki katoh ki Yotef bti na babuk aşin, na biki katoh ki aşin bti. Bapoŋ na ŋntaam ŋañ badukiin du Goşen. 9 Nkaaru ŋi ŋmpëlënt ŋakpulun ŋanwoon na bañaan ŋakak aya na baka. Bawo pntuk pweek maakan.

10 Baban du plut pi Yordan du dko di bajaan bado Gored-Ha-Atad. Banaŋ da awooni aŋëga maakan, kë Yotef awo da ŋnuur paaj na ulon awooni aşin. 11 Bañaan biki Kanaan bawin kë bañaan bakwooni maakan du Gored-Ha-Atad aşë ji : « Puum pi biki Ejiptu pi pawo pi ñaan naweek. »

* 50:11 ŋi uhebërë Abel Mitrayim dawoon; puum pi biki Ejiptu.

Ukaan kë bakak ado dko mēnt danwoon du plut pi Yordan aji Abel Mitrayim*.

¹² Babuk Yakob bado uko wi abiiñ aji na baka. ¹³ Baya na a du utaak wi Kanaan, aya amoya du bhër banwoon du uṭeeh wi Makpela untaanuñ na Mamre, wi Abraham abiiñ anug du Efron nahitit kado kamoyna bañaan biki nul. ¹⁴ Yotef akak du Ejiptu na babak ašin na bañaan bti banyaan na a wi akyaan pmoy ašin.

Phaajala pi babak ašin Yotef

¹⁵ Babuk ašin Yotef bawin kë ašin baka akeṭi aṣë ṭiini aji : « In ameen ba? Yotef ahilan kakak kaṣoor nja, kakakan nja buṭaan bti bi ṅdolulun. » ¹⁶ Wal mēnt kë baṣë yil kë baya ji na a : « Ji ṣaaṣ abi ado kakeṭ aji na un ¹⁷ “Najakan na Yotef amiir babak ašin pjuban na pekadu di baka, amiir baka buṭaan bti bi badolun.” Kë hēnkuñ, miirun ipekadu yi nun, un balempar Naṣibaṭi i ṣaaṣ ajaan adēman. »

Nṭup ṅi baṭupuñ Yotef ṅaṭu'a kë awooni.

¹⁸ Babuk ašin babi bukal ṭi ṅleef ṅi baka agēntla ṭi ihoṭul aṣë ji : « Un biki biki ṭi kadunu, kakanun balemparu. »

¹⁹ Kë Yotef aṣë teem baka aji : « Naklēnk, dwo Naṣibaṭi i? ²⁰ Buṭaan bi naṭuun pdolēn Naṣibaṭi akakan ba kë bawo bnuura, uko unwoon ṅa wi uhilna udolana : uko mēnt uwo mbuur mi bañaan baṭum. ²¹ Hēnkuñ naklēnk, ṅi kadoon kawulan uko wi nanumiin, an na babukan. » Aṭiini na baka bnuura aṭooran baka iṭēb.

Pkeṭ pi Yotef

²² Yotef na biki katoh ki ašin kë bawo du Ejiptu. Nṣubal ṅi Yotef adolun ṭi mboṣ ṅawo iñeen-week na iñeen (110). ²³ Awin babak bababul, biki Efrayim abukul, abot ahup biki Manakir ababul i Manate abukul.

²⁴ Unuur ulon, Yotef aji na babak ašin : « Dñogan pkeṭ, kë Naṣibaṭi aṣë bi ṭi an kapēnanan ṭi utaak wi, kañooṭan du utaak wi abiiñ amehna ahon bi Abraham, Itaak na Yakob. »

²⁵ Yotef ado babak Itrayel kë bamehnaa, aji na baka : « Wal wi Naṣibaṭi aklun kabi ṭi an, najejan imoh yi naan, napēnan ya ṭi utaak wi. »

²⁶ Yotef akeṭ wi akaan ṅṣubal iñeen-week na iñeen (110). Baboman puum pi nul jibi

bajaan baboman muum mi baweeek biki Ejiptu, aṭu'a ṭi btuur aṣë moya ṭi Ejiptu.

Uṭup Ulil Unuura wi Maci apiitun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo Uṭup Ulil Unuura wi Maci apiitun. Maci awoon nakobraar daaṣa i Yetu abiiṅ adu adola kē akak naṭaṣarul. Maci awo alon ṭi banjañan biki Yetu ajakuṅ aji baya bado kaṭup Uṭup Ulil Unuura babot baṭooran pntuk pi banfiyaaruṅ du dko di bakyaḥaṅ. Maci aṭup ṭi ulibra wi jibi Yetu abukiin, na uko wi adoluṅ ṭi umundu wi na uko wi ajukanuṅ bañaan, na pkeṭ pi nul na pnaṭa ṭi pkeṭ pi nul. Yetu aṭup na bañaan na mntēṅ, ajeban bamaakal, adook ḡntaayi, ado iko itum maakan iñoṅarēnaan ṭi kadun ki bañaan. Maci aṭup Uṭup Ulil Unuura wi pa bayiṭul bayuday kadiimanaan baka kē na manjoonan Yetu awoon nabuuran bañaan i baṭupar Naṣibaṭi bataruṅ aṭiiniyaan ṭi Ulibra wi Naṣibaṭi, kē iko yi baṭupun ṭi a bti ji abi ado kabi, idolanaa. Ul awoon naṣih ambiin awo i kabi. Uko mēntṅ ukaan kē bañaan babi bawut katimul adola « Abuk Dayiṭ », ṭiki Dayiṭ abiiṅ awo naṣih naweek i bañaan biki Iṭrayel, banwoon bañaan biki Naṣibaṭi. Kē wi Yetu adoon adiiman bañaan biki Iṭrayel uko wi Pṣih pi Naṣibaṭi, baweek biki baka badoon apok pok Yetu. Wi Yetu akeṭun, badook baṭaṣarul aneenan baka bakak baneej du dko dñehanaani di baka. Bukal kē baṣē wayṣēr ṭi umundu aṭup bañaan bti Uṭup Ulil Unuura.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pntaali pi Yetu na kabuka ki nul (1.1–2.23)
2. Yowan Nabattaar aṭup uko unklun kabi (3.1–12)
3. Batitmu bi Yetu na jibi Fatana akdoon na pguura ajuban (3.13–4.11)
4. Yetu aṭup uko unklun kabi, ajeban bamaakal, ado mlagre du Galilay (4.12–18.35)
5. Yetu apēnna Galilay pya Yerutalem (19.1–20.34)

6. Kanēm kabaañṣaani ki Yetu ṭi umundu wi, pwayēṣ pi bawayṣuluṅ na pkeṭul (21.1–27.66)

7. Yetu anaṭa ṭi pkeṭ (28.1–20)

Pntaali pi Yetu

¹ Pntaali pi Yetu Krittu, anwoon abab *Dayiṭ naṣih abot awo abab *Abraham pii pi: ² Abraham abuk Iṭaak, Iṭaak abuk Yakob, Yakob abuk Yuda na babak aṣin*. ³ Yud abuk Peret na Fera. Tamar* awoon anin baka, Peret abukuṅ Hetron, Hetron abuk Ram. ⁴ Ram abuk Aminadab, Aminadab abuk Naaton, Naaton abuk Falmon. ⁵ Falmon abuk Boot. Anin Boot awo Rahab*. Boot abuk Obed. Anin Obed awo Rut*. Obed abuk Yete; ⁶ Yete abuk Dayiṭ naṣih.

Dayiṭ abuk Falomon, anin Falomon abiiṅ awo ahar Uriye*. ⁷ Falomon abuk Roboham, Roboham abuk Abiya, Abiya abuk Aṭaf. ⁸ Aṭaf abuk Yotafat, Yotafat abuk Yoram†, Yoram abuk Oṭiyat; ⁹ Oṭiyat abuk Yohatam, Yohatam abuk Akat, Akat abuk Hetekiyat; ¹⁰ Hetekiyat abuk Manate, Manate abuk Amon, Amon abuk Yotiyat; ¹¹ Yotiyat abuk Yekoniya na babak aṣin ṭi wal wi bamobun bañaan biki *Iṭrayel aṅooṭ utaak wi Babilon.

¹² Wi bamobun bañaan biki Iṭrayel ayaanaan Babilon, Yekoniya abuk Falatiyel, Falatiyel abuk Forobabel. ¹³ Forobabel abuk Abiyud, Abiyud abuk Eliyakim, Eliyakim abuk Aṭor. ¹⁴ Aṭor abuk Fadok, Fadok abuk Akim. Akim abuk Eliyud, ¹⁵ Eliyud abuk Eleyatar, Eleyatar abuk Mathan, Mathan abuk Yakob‡. ¹⁶ Yakob abuk Yotef, ayin *Mariya, ambukuṅ Yetu i bajaan badu Krittu.

¹⁷ Iwuun injunuṅ du Abraham te Dayiṭ iwo iñeen na ibaakēr; injunuṅ du Dayiṭ te wal wi bamobun bayuday ayaanaan Babilon, iwo iwuun iñeen na ibaakēr, injunuṅ du wi bamobun baka ayaanaan Babilon te ubuka Krittu, iwo iwuun iñeen na ibaakēr.

Kabuka ki Yetu (Luk 2.1–7)

* **1:2** Yuda na babak aṣin: Biinṅ iñeen na batēb biki bawo baweek biki kntaali ki Iṭrayel. * **1:3** Natenan ṭi Ujuni 38.27–30. * **1:5** Natenan ṭi Yotuwa 2. * **1:5** Natenan ṭi Rut. * **1:6** Natenan ṭi 2 Famiyel 12. † **1:8** Yotafat abuk Yoram: Na manjoonan Yotafat awo ateem aṣin Yoram. ‡ **1:15** Kajunna ṭi Forobabel te Yakob, Maci alut iwuun itum.

18 Yetu abuka hënk : Mariya anin ajokar na Yotef. Kë, wi bawoon baandobi niimar, kë Uhaaş wi Naşibaţi uşë do kë Mariya awo na kayiņ. 19 Yotef anjokulun, anwoon űiint natool abot awo aanjal ppeeta ři kadun ki bańaan, aji ři uşalul agar baniw na a bë aankřup bańaan. 20 Jibi awoon na uşal waņ, kë uwanjut wi Ajugun ulon uşë pën awinana ři űřaafi aji na a : « Yotef, abuk Dayiř, kkali pyeenk Mariya du katohu, awo aharu. Uhaaş wi Naşibaţi ukaan kë awo na kayiņ. 21 Aluņ kabuk napoř űiint, i iktuun katim ki Yetuř, řiki ul akluņ kabuuran pntaali pi nul ři ipekadu yi pa. »

22 Iko mënř bti iyuu jë uko wi Ajugun abiiņ ařup ařëpna ři *nařuparul idolanaa, aji : 23 « *űaař anwoon aamme űiint aluņ kawo na kayiņ, kabuk napoř űiint, baluņ kařu'a katim ki Emanuwel* » * uwoon: « Naşibaţi awo ři ptoofun. »

24 Wi Yotef atenuņ, ado jibi uwanjut ujakulun: ajej Mariya kë awo aharul 25 aşë wo aanwinar na a kë adoo buk napoř űiint i ařuun katim ki Yetu.

2

Bayaanř banwoonuņ umayar unuur babi pwin Yetu

1 Yetu abuka du ubeeka wi *Betleyem du uřaak wi *Yuda, ři wal wi *Herod awoon naşih. ři wal mënř wuņ, kë biint bame njah başë pëna umayar unuur aban ři Yerutalem, 2 aşë hepar aji : « řuņ di di Naşih i bayuday ambukiņ awoon ba? űwin ujah wi nul du uřaak wi nun, aşë bi pdëmana. »

3 Wi Herod naşih atiinkuņ uko waņ, ayewlaa ukaan kë bańaan biki Yerutalem bti bakak ayewla. 4 Ado *bařeņan baweeek na *bajukan Bgah bti kë bayiti, aşë hepar baka dko di *Krittu awoon i kabuknaana. 5 Kë bateema aji : « Du Betleyem du uřaak wi Yuda, waņ wi wi *Nařupar Naşibaţi apiiřuņ: 6 *“Iwi Betleyem, mboř mi uřaak wi Yuda mënř iwoon ufëř umpořëřaanuņ ři Yuda ; ři iwi di naşih akpënnuņ ul akwoon nayafan i Itrayel, pntaali pi naan.”* * »

7 Wal mënř kë Herod aşë bop adu biint bame njah, ado kë bařupa bnuura wal wi ujah ujaan upën. 8 Wi wi ařaan ado baka kë baya du Betleyem, aji na baka : « Nayaan nahepar bnuura ři uko wi napoř mënř, woli naya wina, nabi kařupën, nhilna kak nya ndëmana. » 9 Wi naşih ajakuņ haņ, kë başë ya ; wi wi ujah wi babiin awin uřaan apën, awo ři kadun ki baka, te adoo ya ařaan na dko di napoř awoon aşë nař. 10 Wi bawinuņ ujah aşë lilan maakan. 11 Banej ři katoh, awin napoř na Mariya anin, aşë űup adëmana. Bahaabëř wal mënř űmañ űi baka apënan da uwuuru, na mnkulan*, na ukëra ujuņ ulil přëkëñ, ařena. 12 Kë Naşibaţi aşë diiman baka ři űřaafi kë baanwo i kakak du Herod, wi wi bařaan ařëpna bgah blon akak uřaak wi baka.

Yotef na aharul baři na abuk baka aya Ejiptu

13 Wi biint bame njah bayaan, kë uwanjut wi Ajugun uşë pën awinana ři űřaafi ři kadun ki Yotef aji na a : « Nařiin, ijej napoř na anin, naři naya Ejiptu, iřo da te wal wi nji kabiin kařupu, řiki Herod abi kado karab napoř pa přiņa. » 14 Kë Yotef anařa na utejan, ajej napoř na anin kë baya Ejiptu. 15 Baya řo da te wal wi *Herod akeřuņ. Uko mënř uyuuj kë uko wi Ajugun abiiņ ařup ařëpna ři *nařuparul udolana : « *Du Ejiptu di di nduunuņ abuk naan* » *

16 Wi Herod ammeen kë bame njah baguura, adeebař maakan. Ayil wal mënř du Betleyem na ři űřëř űańřogun da bti aji bafiņ bapoř biint bti banwoon baampel űřubal űřëb, řiki bame njah bařupa wal wi napoř abukiin. 17 Hënk di di uko wi Yermiya Nařupar Naşibaţi abiiņ ařup udolaniin:

18 « *Pdiim pi űaař alon patiinkana du ubeeka wi Rama, űwooni na mńęg mweek : Rakel akwooniiruņ babukul ; aşë nooran pyompan, řiki bakeři.* » *

Yotef awoona Ejiptu abi afëř ři Nataret

§ 1:21 Yetu : dawoon: « Ajugun abuuran. » * 1:23 İtayi 7.14. * 2:6 Mike 5.2. * 2:11 Mnkulan : Manwo pńaak pi mnko, pi bajaan bakayan. Udu wi pa ulil přëkëñ. Pńaak mënř patam maakan. * 2:15 Hotey 11.1. * 2:18 Yermiya 31.15.

19 Wi *Herod akeṭuṅ, kē uwanjut wi Aju-gun ušē pēn awinana ṭi kadun ki Yotef ṭi ṅṭaafi du Ejiptu. 20 Uji na a : « Naṭiin, ijej napoṭ na anin, nakak utaak wi *Itrayel : banjalun pfiṅ napoṭ bakeṭi. » 21 Kē Yotef anaṭa ajej napoṭ na anin, akak Itrayel. 22 Kē wi ameen kē *Arkelayut ahiijuṅ utaak wi *Yuda wi Herod ašin akeṭuṅ, kē ašē ṭi pya da. Našibaṭi ayuuja ṭi ṅṭaafi kē awo i kaya utaak wi *Galilay†. 23 Aya afēṭ du ubeeka uloṅ wi bajaṅ badu *Nataret, hēnk uko wi *baṭupar Našibaṭi bajakuṅ udolanaa : « *Aluṅ kadu'ana ṅiinṭ i Nataret.* »

3

Yowan Nabattaar aji na bañaṅ bawut pjuban baṭelēš ṅbida
(Markut 1.1-8; Luk 3.1-18; Yowan 1.19-28)

1 Wi ṅṣubal ṅṭum ṅaṭepuṅ, kē *Yowan Nabattaar ašē pēn awinana, aṭup du *pndiiš pi *Yuda 2 aji na bañaṅ: « Nawutan pjuban, naṭelēš ṅbida, ṭiki *Pših pi Baṭi paṅogi. » 3 Uko wi nul wi wi *Itayi *Naṭupar Našibaṭi aṭiiniyaanuṅ aji :

« *Pdiim ploṅ pahuuran du pndiiš aji :*

« *Nabomaan bgah bi Ajugun aklun kaṭepna, nadolana ilēl itool.* » ✧

4 Yowan awohara kamiša ki babomanuṅ na pfaal pi untaam wi pnkunkaali ašē tan katēl ṭi blank ; aji de ṅguul na mnob. 5 Wal mēṅ kē bañaṅ biki ubeeka wi Yerutalem na utaak wi Yuda bṭi, na utaak wi bdēk bi Yordan bṭi bašē ya du a. 6 Baji babi kaṭup ipekadu yi baka kašē do *babattaar baka ṭi bdēk bi Yordan.

7 Wi Yowan awinuṅ kē *bafaritay na *bataduk baṭum kē bakbi pyeenk batitmu ṭi a, kē ašē ji na baka : « An, nawo pn-tuni pi ṅnfunan! In ahoopaṭanaṅ aji naṭi udeeb wi Našibaṭi unkmbiṅ ba? 8 Nadoon kado keeri iko inkyuujun kē nawut pjuban abot aṭelēš ṅbida. 9 Nawutan kašal kaji : “Nwo biki pšini pi Abraham!” Dṭupan, Našibaṭi ahilan kakakan mnlaak mi babuk Abraham. 10 Ptibi padobi bēkan bēkan ṭi mnko uṭeeh, bko banwoon baankbuk mnko mnuura bafal kafēl du bdoo.

† 2:22 Utaak wi Galilay : Dul di di aṭa Arkelayut awoon naših. ✧ 3:3 Itayi 40.3. ✧ 4:4 Plešan 8.3. ✧ 4:6 Kañaam 91.11-12.

11 « Nji, dji kabattaaran na meel kadi-imanaan kē nawut pjuban aṭelēš ṅbida ; kē anšaṅ abi ṭi kafēṭ naan ašē dēm apelēn maakan, mēndoo ṅoom ṅoom kamēbana iṣapaat ; ul aluṅ kabattaaran na Uhaaš wi Našibaṭi na bdoo. 12 Awo na kajeṭ ṭi iṅen, aweey kapaṭēš ptiij na plēfar. Aya katoor ptiij ṭi pnkuti kašē kafēl plēfar du bdoo banwoon baankjēṃša. »

Batitmu bi Yetu

(Markut 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 Wal mēṅ kē Yetu ašē pēna utaak wi *Galilay, abi bdēk bi Yordan, *Yowan ahilna abattaara. 14 Kē Yowan ašē pok, aji na a : « Nji dwoon kayeenkna batitmu ṭi iwi, kē iṣē bi ṭi nji! » 15 Kē Yetu ašē teema aji : « Duni idinan uko mēṅ. Aa, hēnk di di ṅwoon i kado uko bṭi wi Našibaṭi aṅaluṅ. » Kē Yowan adinani. 16 Wi Yetu ayeenkaṅ yeenk batitmu apēn ṭi meel, kē baṭi bašē haabēša ṭi dko mēṅ. Awin *Uhaaš wi Našibaṭi kē uwala ṭi a ji ubalab ufaatal. 17 Kē pdiim ploṅ pašē pēna baṭi aji : « Iwi iwoon abuk naan, dṅalu maakan, dmaganu. »

4

Untaayi Uweek ula pguur Yetu du pndiiš
(Markut 1.12-13; Luk 4.1-13)

1 Wi Yetu apēnaṅ pēn du meel kē Uhaaš wi Našibaṭi ušē ṅooṭa du *pndiiš, kē *Untaayi Uweek ukdo na pguura ado buṭaan. 2 Aṭo ṅnuur na ṅtejan iṅeen ṅbaakēr bē aandee, wi ṅaṭepuṅ, kē ubon ušē de'a. 3 *Naguuru kē ašē ṅoga aji : « Woli iwo Abuk Našibaṭi, jakan na mnlaak mi mankak ipoom. » 4 Kē ateema aji : « Upiitana aji :

« *Mēṅ uko ude ṭaṅ umēbanuṅ ubida wi ṅaan ṅṭup bṭi ṅankpēnuṅ ṭi mntum mi Našibaṭi ṅa.* » ✧

5 Kē Untaayi Uweek ukak aṅooṭa du Yerutalem ubeeka uyimanaan, apayana du bṭuk bi *Katoh Kaweek ki Našibaṭi duuṭ 6 ašē ji na a : « Woli iwo Abuk Našibaṭi, klut kajot. Kē hēnk di di upiitun ṭi Ulibra wi Našibaṭi aji :

« *Kē Našibaṭi aluṅ kaji na ṅwanjut ṅi nul ṅajeju ṭi iṅen*

kaṭi ihubta ṭi plaak ploṅ.”✧ »

⁷ Kē Yetu aji na wa : « Ukak apiitana aji :
“*Inwo kado katen me Ajugun Naṣibaṭi i nu
ahinan pdo uko wi ajakuṅ.*”✧ »

⁸ Untaayi ukak apayana du pnkuṅ ploṅ
pweek maakan aṣē diimana ṅtaak bti ṅi
umundu na mndēm mi ṅa, ⁹ aṣē ji na a :
« Dwulu iko yi bti woli iṅup adēmanaan. »
¹⁰ Wal mēntṅ kē Yetu aṣē ji na wa : « *Fatana,
ṭēpan iya! Upiitana aji :

“*Ajugun, Naṣibaṭi i nu ṭaṅ i i iwoon kadēman,
kē ul ṭaṅ i i iwoon kado kalempar.*”✧ »

¹¹ Wi wi untaayi uṣaaṅ aya aduka. Kē
ṅwanjut ṅaṣē bi aṅoga, alempara.

*Yetu awuḡṣa akak Galilay
(Markut 1.14-15; Luk 4.14-15)*

¹² Baṭup Yetu aji bawat *Yowan nabattaar
ukalabuṣ. Wi atiinkuṅ uko waṅ, awuḡṣa
wal mēntṅ akak du utaak wi *Galilay. ¹³ Apēn
du ubeeka wi *Nataret aya afēt du wi
Kapernawum. Uwo du kabaṅ ki bdēk,
kaṅog ṅtaak ṅi Fabulon na Neftaliya. ¹⁴ Uko
mēntṅ uyuuṅ kē uko wi *Itayi *Naṭupar
Naṣibaṭi abiiṅ aṭup udolanaa :

¹⁵ « *An, ṅtaak ṅi Fabulon na Neftaliya,
naṅṅogung bdēk bi Galilay du plut pi Yor-
dan,*

*nanwoon du Galilay di banwoon
baanwo bayuday bafētun!*

¹⁶ *Pntaali panwoon ṭi bdēm
pawin bjeehi bweek,*

*bjeehi bweek bapēn
ajeehan baṅaaṅ banwoon du dko di
bdēm bi pkeṭ. »✧*

¹⁷ Wal mēntṅ waṅ kē Yetu aṣē jun pjukan
aji : « Nawutan pjuban, naṭēlēṣ ṅbida, ṭiki
*Pṣih pi Naṣibaṭi paṅog pii pi. »

*Yetu adu baṭaṣarul babaakēr bateek
(Markut 1.16-20; Luk 5.1-11)*

¹⁸ Unuur uloṅ, Yetu apoṣ ṭi kabaṅ ki
*bdēk bi Galilay, aṣē win biintṅ batēb
banṭaarun, Fimoṅ andu'aniinṅ Piyeer, na
Andre, kē bakfēl bridiya du bdēk, bawo
batuh. ¹⁹ Aji na baka : « Naṭaṣaan, dkakanan
batuh baṅaaṅ. » ²⁰ ṭi dko mēntṅ kē babi duk
duk iridiya, aṭaṣa.

²¹ Aya alow btiṣu akak awin batēb
banṭaarun, *Yakob na *Yowan babuk ṅiintṅ

aloṅ anwoon katim ki Tebede. Bawo ṭi
bṭeem na aṣin baka, awo ṭi pboman iridiya,
kē aṣē du baka. ²² ṭi dko mēntṅ, kē baduk
aṣin baka na bṭeem, aṭaṣa.

*Yetu ajukan akuṭ ajeban baṅaaṅ
(Markut 1.39; Luk 4.44; 6.17-18)*

²³ Yetu aji ṅaaṅ na utaak wi *Galilay
bti kajukan ṭi itoh iṅehanaani, kabot kaṭup
*Uṭup Ulil Unuura wi *Pṣih pi Baṭi, kaje-
ban mmaak bti na pṭakēm bti ṭi baṅaaṅ.
²⁴ Katimul kapēnala ṭi utaak wi Firi bti, kē
baṣē ji baṭija bamaakal bti na biki iko iloṅ
iknooranunṅ: banwoon na ṅntaayi, bankjo-
tunṅ kako, na banyojuṅ iṅeen na ihoṭ kē
aji jeban baka. ²⁵ Baṅaaṅ batum maakan
baji babi kaṭaṣa, kawoona Galilay, utaak wi
ṅbeeka Iṅeen, ubeeka wi Yerutalem na utaak
wi *Yuda bti na utaak unwoon du plut pi
Yordan.

5

*Pjukan du Pnkuṅ
(Luk 6.20-23)*

¹ Wi Yetu awinunṅ baṅaaṅ batum aṣē paya
du pnkuṅ, aṭo. Baṭaṣarul babi aṅoga, ² kē aṣē
jun pjukan baka aji :

³ « Baṅaaṅ bannumiinṅ Naṣibaṭi ṭi ṅhaaṣ ṅi
baka banuurandēni
ṭiki *Pṣih pi Baṭi pawo pi baka.

⁴ Baṅaaṅ banwoon ṭi ṅwooni banuurandēni
ṭiki Naṣibaṭi alunṅ kayompan baka!

⁵ Baṅaaṅ banjoobunṅ bkow banuurandēni
ṭiki umundu bti ulunṅ kawo wi baka.

⁶ Baṅaaṅ banklaanṅ pdo iko yi Naṣibaṭi
ajakunṅ na ṅhaaṣ ṅi baka bti, banuu-
randēni
ṭiki Naṣibaṭi alunṅ kawul baka kakēṣan
uko wi baklaanṅ.

⁷ Baṅaaṅ bankṅagiinṅ banuurandēni,
ṭiki Naṣibaṭi alunṅ kaṅaga baka.

⁸ Baṅaaṅ banwoon na ṅhaaṣ ṅjintṅ, banuu-
randēni
ṭiki balunṅ kawin Naṣibaṭi.

⁹ Baṅaaṅ bankṭijunṅ btiinkar banuurandēni
ṭiki Naṣibaṭi alunṅ kaji bawo babukul.

¹⁰ Baṅaaṅ biki bakhajanunṅ aji baṭaṣ
Naṣibaṭi, banuurandēni,
ṭiki Pṣih pi Baṭi pawo pi baka.

11 « Nanuurandëni woli babenjan, ahajanan, ačilandëran țiki naji națaşën. 12 Nalilaan, nawo țî mntan, țiki baluk bweek bayoonkan du bați. Naleșan kê hënk di bahajanuñ kak *bațupar Nașibați biki țfa.

*Pnam na bjeehi bi umundu
(Markut 9.50; Luk 14.34-35)*

13 Yetu akak aji : « Nawo pnam pi umundu. Kê pnam pașë doona we woli payași ba? Nahilan kakakan kataabare ki pa i? Pawaan udooni, paji pafël du bdig, bañaan kapoș pa.

14 « Nawo bjeehi bi umundu ji ubeeka unwoon du pnkuñ duuț wi bañaan bti bajaan bawin. 15 Ñaan aanji tehan unkaniya kașë fët wa na kakana! Ñaan aji țep țep kațu wa du bko duuț ujeehan bañaan bti banwoon țî katoh. 16 Hënk, nawo kawut udo wi nan unuura udo kajeehan ji unkaniya pa bañaan bti bawin, andolon ahilna adëman Nașibați Așinan anwoon du bați. »

Pjukan țî uko wi Bgah bi Moyit

17 Yetu akak aji na baka : « Nawutan kașal kaji dbi bi pba na *Bgah bi Moyit, na uko wi *bațupar Nașibați bajakuñ. Mëmbi bi ppënan wa, dbi bi uko mënț uhilna udolana. 18 Dțupan, manjoonan ma : Ji mboș na bați nado kaba, nin uko umpoțëtaanuñ țî Bgah uunkpën bê iko yi bajakuñ bti iindolanaa. 19 Hënk di uwoon, ñaan anwoon aanktaș uko umpoțëtaanuñ țî iko yi Bgah bajakuñ, așë jukan bañaan bado ji a, uñ mënțan akwoonuñ ampoțëtaanuñ du *Pșih pi Bați. Kê anșaan ado iko yi Bgah bajakuñ akuț ajukan ya bañaan, uñ mënțan aluñ kawo naweek du Pșih pi Bați. 20 Dțupan, woli naanțaș uko wi Nașibați apel *bajukan Bgah na *bafaritay, naankhil pneej du Pșih pi Bați. »

*Pjukan țî uko wi udeeb
(Markut 11.25; Luk 12.57-59)*

21 Yetu akak ațiini aji : « Natiink uko wi bajakuñ na bateeman țfa : “*Tinkfiñ ñaan*”[☆]; ñaan ankfiñuñ atëntul aya kahepna du uruha. 22 Kê nji nșë țupan : Ñaan andebațëruñ atëntul aluñ kateem țî uko

wan du nawayëș. Ñaan anjakuñ na atëntul awo nayila aluñ kahepna țî uko wan du *uruha uweek. Ñaan anjakuñ na atëntul awo nawaan udooni awo i kafëlana du bdoo bi infernu. 23 Keeri woli iya pdo bțenjan du *bliit bi mngur pa Nașibați, așë leș kê atëntu adeebațëru, 24 dukan iko yi ibiinaanuñ țî kadun ki bliit bi mngur idun iya ikak țî ploolan na atëntu, ișë iwugșa ikak ibi iwul Nașibați bțenjan bi nu.

25 « Woli itool pya uruha na ñaan i nakaan uhok, țaraan ikak țî ploolan na a, wi nahonuñ țî bgah, ji abi aňooțu du nawayëș, nawayëș aji na nalemparul awatu ukalabuș. 26 Dțupu, manjoonan ma : linkpën da bê iinluk uko wi ițeetuñ te du pataka pbaaňșaani. »

*Pjukan țî uko pjuban pi piinț
(Maci 18.8-9; Markut 9.43,47-48)*

27 Yetu akak aji : « Natiink uko wi bajakuñ na bateeman țfa : “*Tinkpiinț na ahar ñaan*.”[☆]

28 Nji kê nșë țupan : Ñaan antenuñ ahar ñaan na ușal wi ppiinț na a, adobi piinț piinț na a țî ușalul. 29 Woli pkëș pi nu pdeenu pațu'u ijuban, lookșën pa ifël du kalowan : uhokan iwaan dko dlolan di uleefu kê di ifëlana du infernu na uleefu bti. 30 Kê woli kañen kadeenu ki nu kațu'u pjuban, falan ka ifël du kalowan : uhokan iwaan dko dlolan di uleefu kê di ifëlana du infernu na uleefu bti.

31 « Ulibra wi Nașibați ukak aji : “*Ñaan ankdookuñ aharul awo kawula kakaarta kankyuujun kê bniim babaa*.”[☆] 32 Kê nji nșë țupan : Ñaan andookuñ aharul anwoon aampiinț na nin ñaan alon nampați ațu aharul mënț pjuban pi piinț woli aniimar na ñiinț alon ; kê ñaan anniimuñ ñaaț i badookuñ țî bniim, ajuban pjuban pi piinț. »

Pjukan țî uko wi pmehna

33 Yetu akak ajukan aji : « Nakak atiink kak uko wi bajakuñ na bateemun : linkgar pmehna pi nu, iwo kado uko wi ihoñuñ țî kadun ki Ajugun[☆]. 34 Kê nji nșë jakan nawutan kamehna nin : nawutan kamehna țî bați, țiki dul di di Nașibați ajaan ațo kașihna ; 35 nawutan kamehna

☆ 5:21 Ppën 20.13. ☆ 5:27 Ppën 20.14. ☆ 5:31 Pleșan 24.1. ☆ 5:33 Bgah 19.12; Mnfen 30.3; Pleșan 23.22-24.

ti mboş ʒiki manwoon dko dpafni ihoʒ di nul ; nakmehna ʒi Yerutalem, ʒiki dawoon ubeeka wi *Andemuŋ Maakan. ³⁶ Kmehna kak ʒi bkowu, ʒiki iinhina kakakan kawel kaloolan ki ba kakak kafaat keme kajen. ³⁷ Pdinan pi nan pawoon pdinan na manjoonan, ke ppok pi nan pawoon ppok na manjoonan. Uko umpafuŋ ʒi nʒup menʒ uwoona du *Untaayi Uweek.* »

Pjukan ʒi uko wi plukan

³⁸ Yetu akak aji na baka : « Natiink uko wi bajakuŋ ʒfa : “Woli ʒnaan alookʒu pkęʒ ; lookʒana pi nul, woli akitu pniin, kitana pi nul.” ³⁹ Ke nji nʒe jakan, nawutan kaneenan uleefan ʒnaan anʒaluŋ pdolan buʒaan. Naʒepen ʒep nadoki woli ʒnaan akobu kaŋen ʒi kajeem kadeenu, kdeka kundu. ⁴⁰ Woli anʒal pnooʒu uruha kayeenknu kamiʒa, doon iwula kak bayeti bi nu. ⁴¹ Woli ʒnaan aʒu'u ppoʒ dko danlowuŋ, poʒan na a dko dampeluŋ dko menʒ nʒaaʒ nʒteb. ⁴² Woli ʒnaan aŋehanu, ʒenana ; woli ʒnaan anʒal pʒeeʒu, wutan kadeka feʒ. »

Naŋalan baʒooradan (Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ Yetu akak ajukan aji : « Natiink uko wi bajakuŋ ʒfa : “Nalan atenʒu ipok naʒooradu.” ⁴⁴ Ke nji nʒe jakan : Naŋalan baʒooradan nakuʒ naŋehandër bankfepanaŋ Naʒibaʒi awul baka bnuura, nado kado bampokanaŋ bnuura. Nakaan nado kaŋehan Naʒibaʒi pa bankʒupuŋ uko wi nan buʒaan, pa bankhajananaŋ. ⁴⁵ Nadiiman henk, ke nawo babak Naʒibaʒi Aʒinan anwoon du baʒi. Ul andoon bnuur ke baktër pa bado buʒaan na bado bnuura, abot ado uʒubal ke ukjot ʒi baʒool na ʒi banwoon baanwo baʒool. ⁴⁶ Woli naŋal banʒalanaŋ ʒaŋ, ubeeb uhoŋ wi wi nakaan ba? Bakobraar daaʒa badoo ji bado haŋ. ⁴⁷ Woli bayiʒan ʒaŋ biki najaan nawul mboş, nado uko ulon undemuŋ i? Banwoon baanfiyaar Naʒibaʒi badoo ji bado haŋ. ⁴⁸ Nawoon bajinʒ baʒool jibi Aʒinan anwoon du baʒi awoon najinʒ naʒool ʒi iko bti. »

6

Pjukan ʒi uko wi pʒenk banwaanuŋ

¹ Yetu akak aji na baka : « Naʒaafaraan kayuuj ʒi kadun ki baŋaan ke naʒaʒ uko wi Naʒibaʒi ajakuŋ kahilna ʒaŋ kawinana ʒi baka. Woli nado haŋ naankluŋ kayeenk baluk bi Aʒinan anwoon baʒi. ² Woli iʒenk keeri ʒnaan anwaanuŋ, wutan kado kapiitar. Henk di balagare bajaan bado du *itoh iŋehanaani na du igah, baŋaan bahilna bado kademan baka. Na manjoonan, dʒupan, badobi yeenk yeenk baluk bi baka. ³ Ke iwi, woli iʒenk ʒnaan anwaanuŋ, kaŋenu kamayu kaanwo kame uko wi kadeenu kawuluŋ, ⁴ uʒen wi nu uhilna uwo uunkmeeʒana. Woli ido haŋ, Naʒibaʒi ʒaaʒ anjaan awin iko yi baŋaan bawoon baanji bawin, aluŋ kaluku. »

Pjukan ʒi uko wi pŋehan Naʒibaʒi (Luk 11.2-4)

⁵ Yetu akak ajukan aji : « Ke woli naŋehan Naʒibaʒi, nawutan kado ji balagare : woli baŋehan Naʒibaʒi, baji baŋal kanaʒ du *itoh iŋehanaani na du nʒaʒ bgah baŋaan bahilna bawin baka. Dʒupan, na manjoonan, badobi yeenk yeenk baluk bi baka. ⁶ Ke iwi, woli iŋehan Naʒibaʒi, neejan du meeʒ di nu, idet bgah, iŋehan Naʒibaʒi ʒaaʒ, awo da na iwi ʒaŋ. ʒaaʒ anjaan awin iko yi baŋaan bawoon baanji bawin, aluŋ kaluku.

⁷ « Woli naŋehan Naʒibaʒi, nawutan kado kaʒup iko itum kakaleʒ ji banwoon baanfiyaar Naʒibaʒi : baʒal aji woli baʒum bʒup, Naʒibaʒi katiink baka. ⁸ Nawutan kado ji baka, Aʒinan ame bnuura uko wi nanumiin ji nabi nado kahepara wa.

⁹ « An, keeri, woli naŋehan Naʒibaʒi na-jaan naji :

Aʒinun inwoon du baʒi,
baŋaan bti badinan ke iyamani,

¹⁰ pʒihu pabi,
uko wi inʒaluŋ udolana
ʒi mboş ji du baʒi.

¹¹ ʒenun nʒa uko ude wi nnumiin.

¹² Miirun pjuban pi nun
jibi un nkaan aji nmiir banjubanuŋ un.

¹³ Kwutun nʒo buʒaan woli baguurun

* 5:37 Untaayi Uweek keme : “buʒaan”. ☆ 5:38 Ppen 21.24; Bgah 24.20; Pleʒan 19.21. ☆ 5:43 Bgah 19.18. * 6:13 Untaayi Uweek keme : “buʒaan”.

işë ibuuranun ti *Untaayi Uweek.*
[Iwoon ajug pşih, mnhina, na *mndëm te
mñto. Uwo hañ.]

14 « Enhën, woli namiir bañaan ban-
jubananañ, Aşinan anwoon baţi akak
kamiiran ; 15 kë woli naanji namiir ban-
jubananañ, Aşinan kak aankmiir pjuban pi
nan. »

Pjukan ti uko wi pyiman

16 Yetu akak aji na baka : « Woli nayi-
manii, nawutan kajooţan jibi balagare ba-
jaan bado : baji baţońaran kaara, bañaan
bahilna bawin kë bayimani. Na manjoo-
nan, dţupan, badobi yeenk yeenk baluk bi
baka. 17 Kë iwi, woli iyiman, kërana uleef
na ukëra ulil pţëkëñ ibot ińow kës, 18 bañaan
bawutna kame kë iyimani, Naşibaţi Şaaş tañ
anwoon da aji win iko immeniin, amee.
Şaaş anjaan awin iko yi bañaan bawoon
baanji bawin aluñ kaluku. »

Pyok pi baţi (Luk 12.33-34)

19 Yetu akak aţiini aji : « Nawutan kado
kala pyok ti umundu wi, wi nbob na njof
ńajaan ńatok iko, wi bakiiñ bajaan bajip.
20 Naţëpën ţëp nado kala pyok pi baţi, ban-
woon baanwo na nbob na njof ńanktoki bka
bi nan, bawoon baanwo na bakiiñ bankjipi.
21 Dko di bka bi nu bawoon, dul di di kaţëb
ki nu kakwoon. »

Pkës pawoon bjeehi bi uleef (Luk 11.34-36)

22 Yetu akak aji : « Kës kawoon unkaniya
wi uleef ; woli kësü kawo kjeb, uleefu bti
uwo ti bjeehi. 23 Kë woli kësü kafëli, uleefu
bti uwo ti bdëm. Woli bjeehi banwoon ti iwi
bawo bdëm, ikeer awo ti bdëm bweek! »

Naşibaţi na itaka (Luk 16.13)

24 Kë Yetu akak aji : « Nin ñaan aan-
hil kalempar başih batëb : apok alon
kañal undu, këme amëban alon, kaşë beeh
undu. Naanhinan kalempar Naşibaţi kabot
kalempar itaka. »

Nahaţan Naşibaţi (Luk 12.22-31)

25 Yetu akak ajukan aji : « Uko wañ
ukaan kë njakan, nawut kaţaaf uko ude
[na udaan] wi nanumiin pa ubida, këme

iko iwohara yi nanumiin pa uleef wi nan.
Ubida uumpel uko ude i? Kë uleef, uumpel
imişa i? 26 Natenan ńkat: ńaanji ńatepi,
ńaanji ńakit, ńaanji ńahank ti inkuti, kë Aşinan
anwoon baţi aşë ji wul ńa uko ude! Mëñţ
an napelun ńa i? 27 Ahoñ ti an ahilanun
ti manţaaf kahoţalës unuur uloolan tañ ti
ubida wi nul? 28 Kë we uwoon pţaaf uko
uwohara? Natenan iţeeñ yi ugof wi uţeeh
jibi ijaan idëm : iinji ilemp, iinji işiir. 29 Kë
nşë jakan, Falomon naşih, ti pdëm pi nul
bti, aambaan kañëgi'aara ji kalon ti ya.
30 Ujaagal uwo nţa du uţeeh, faan balun
bafël wa du bdoo, kë Naşibaţi aşë ji woh-
rana woharan wa iko inuura. An, nan-
woon naanfiyaar akëşan, nameen na man-
joonan kë aluñ kawoharënan kak kapelan.
31 An kak, nakhaajala, nakbi kaduka duka
ti pla uko ude këme uko udaan, këme uko
uwohara. 32 Iko yan yi yi banwoon baan-
fiyaar Naşibaţi bajaan babi wo wo ti bla, kë
an, Aşinan anwoon du baţi ame kë nanuma
iko mëñţ bti. 33 Nawo i kaţëp ţëp duna kala
pneej du Pşih pi nul na pdo uko wi ajakuñ
uwo utool, kaşë kayeenk kak iko mëñţ bti.
34 Nawutan keeri kaţaaf uko wi faan : faan
dawo di Naşibaţi. Unuur unjinţi na unoor
wi wa. »

7

Nawutan kado katen buţaan di batëñţan

1 Yetu akak aji na baka : « Nawutan kabi
kaduka duka ti pten buţaan bi batëñţan,
Naşibaţi awutna katen bi nan. 2 Jibi nak-
tenun batëñţan, hënk di di Naşibaţi aklun
katenan ; kë kaniibi ki nakniibunun, kul
ki ki baklun kaniibnan. 3 Ibaa tenar we
katëmal kanwoon ti pkës pi atëñţu, aşë duk
pmul panwoon ti pi nu? We ukaan ba?
4 Hum di di ihinanun kaji na atëñţu, “ayıţ
naan, biin mpënanu katëmal ti pkës” aşë
duk pmul panwoon ti pi nu? 5 Iwi nataaki,
duni ipënan pmul panwoon ti pkës pi nu!
Woli ipënan pa kbaa hil kawin bnuura,
kapënan katëmal kanwoon ti pkës pi atëñţu!
6 « Nakwul nbuş uko unyimanun, kaţi
ńakakaran ńadum ; nakfël wuuru wi nan ti
ihoţ yi ńkuma kaţi ńabi ńapoş poşan wa. »

Nañehaan Naşibaţi Aşinan (Luk 11.9-13)

⁷ Yetu akak ajukan aji : « Nañheaan, nalun kayeenk, nalaan, nalun kawin, nakob kobaan, balun kahaabëšan. ⁸ Hënk di uwoon, ñaan aññehanun aka, anklaan awin ; kë ankob kobanun, bahaabëşa.

⁹ « Ahoñ ti an i i abukul akñehanun kapoom aşë wula plaak? ¹⁰ Këme añehana uţëb aşë wula upula ba? ¹¹ Woli an nandoon awo bado buţaan name pwul babukan iko inuura, naşalanun ñyaaş hum ñi ñi Aşinan i baţi ahilanun kaţen bankñehanulun iko inuura?

¹² Kë hënk di di nawoon kado bañaan uko bti wi nanalun badolan. Uko wañ wi wi *Bgah bi Moyit na *baţupar Naşibaţi bakanun. »

Plëman pamminun (Luk 13.24)

¹³ Yetu aţiini na baka aji : « Natamaan naneejna plëman pamminun. Plëman na bgah injaan iñoot ñaan du dko di akyaan katoknaana ihaani, kë batum baji baţëpna ya. ¹⁴ Kë plëman na bgah inşaan aji iñoot ñaan du dko di akkaani ubida işë miñ, kë bañaan bantiinku bajaan bawin ya kaţëpna ya.

¹⁵ « Nalipariin bandaarun aji bawo *baţupar Naşibaţi. Baji babi ti an kawo ji ñkaneel aşë wo du ñhaaş ñi baka ññiin ñanjooţun. ¹⁶ Nalun kayikrënaan baka ti mnwo mi baka. Ñaan aanhilan kamar mbut ti byuw, këme mnjaak ti bţëmpël. ¹⁷ Bko bjeb baji bawul mbuk mnuura, kë bko bmaakal baji bawul mbuk mnwuţaan. ¹⁸ Bko bjeb baanhil pwul mbuk mnwuţaan, kë bko bmaakal baanhil pwul mbuk mnuura. ¹⁹ Bko banwoon baanji bawul mbuk mnuura baji bafal kafël du bdoo. ²⁰ Kë hënk di di naklun kayikrënaan bañaan mënt ti mnwo mi baka.

²¹ Mënt bañaan bti bankjaknun “Ajugun, Ajugun” bakneejun du *Pşih pi Baţi, ankdolun ţañ uko wi Paapa i baţi analun akneejun da. ²² Unuur mënt batum balun kajakën : “Ajugun, Ajugun, jëm ti katim ki nu ki ki ñţupnun Uţup wi Naşibaţi i, adook ñntaayi abot ado mlagre mntum i?” ²³ Wal mënt, dji na baka : “Mëmbaan kame'aaran ; nalowaan, an nanwoon naanji naţaş Bgah bi Naşibaţi.” »

Itoh itëb (Luk 6.47-49)

²⁴ Yetu akak aji : « Hënk, woli ñaan atiink ñţup ñi naan ñi, abot aţaş ña, awo wo ji ñaan natit anniwun katohul, apaf ka ti mnlaak. ²⁵ Uşubal ubii, kë meel mampaari, uyook kë unaţa akëk ; kë kaanjoti, ţiki kajip adiilën, apaf ti mnlaak. ²⁶ Kë anşaan atiink ñţup ñi naan ñi aşë wo aanktaş ña awo ji ñaan anwoon aantiti, anniwun katoh ti pyiw. ²⁷ Uşubal ubii, kë meel mampaari, kë uyook unaţa akëk, kë kajot atoka bti. »

²⁸ Wi Yetu aţiiniñ hañ aba, bañaan bañoñar pjukan pi nul, ²⁹ ţiki aanji jukan ji *bajukan Bgah biki baka, aji jukan na pdiim pi naşih.

8

Yetu ajeban ñiinţ ammaakun bdoo (Markut 1.40-44; Luk 5.12-14)

¹ Yetu awala du pnkun, kë bañaan batum başë wo ti pţaş. ² Ñiinţ alon ammaakun bdoo abi, añaoga, aşë jot ti ihoţul, afët kaara ti mboş aji na a : « Naweeek, woli inali, ihinan kajebanaan, nkak njinţ. » ³ Yetu atar kañen abana, aşë ji : « Aa, dñali, kakan ijinţ. » Ti dko mënt kë pmaak pi bdoo pabi pën pën ti a. ⁴ Kë aşë ji na a : « Wutan kaţup nin alon uko unţëpun, duni iya iwinana du *naţenjan Naşibaţi ibot ido bţenjan bi Moyit ajakun pa bañow bi nu kadiimanaan bañaan bti kë ijebi. »

⁵ Yetu aneej ubeeka wi Kapernawum, kë naweeek i bangoli iñeen-week alon aşë bi añaoga akooţa ⁶ aji : « Naweeek, nalempar naan amaak apiinţ du katoh, ayoj iñeen na ihoţ, ahaj maakan. » ⁷ Yetu ateema aji : « Nya, dya kajebana. » ⁸ Naweeek i bangoli kë aşë ji na a : « Naweeek, dpoţ pa ibi ineej ti katoh naan, bë işale ţup uţup uloolan ţañ, nalempar naan kabi jeb jeb. ⁹ Nji kak dka anşihnun, abot awo na bangoli biki nşihun, woli dji na alon ti baka : “Yaani” aya, aji na undu “Biini” abi. Woli dkak aji na nalempar naan : “Dolan uko wi!” Ado wa. »

¹⁰ Wi Yetu atiinkun uko wañ aşë maţ naweeek i bangoli maakan, aji na banktaşulun : « Dţupan na manjoonan, ti Itrayel bti, mëmbaan kawina ñaan alon anfiyaari ji i. » ¹¹ Dţupan, batum balun

kawoona n̄taak b̄ti n̄i umundu, kaṭo kade du P̄sh̄i pi Baṭi na *Abraham, *Itaak, na *Yakob bateemun. ¹² Kē bañaan̄ bambiin̄ aka na p̄neej du P̄sh̄i pi Baṭi, baṣē fēlana b̄dig, du dko di b̄dēm, dul di bakluṅ kawooni, kadeebaṭ kadohrēn.

¹³ Kē Yetu aṣē ji na naweek i bangoli : « Ṭiṣan! Naṣibaṭi ajeban namaakal i nu, ṭiki ifiyaar aji ado haṅ. » Kē nalemp ajeb ṭi dko mēnt̄.

Yetu ajeban bamaakal batum
(Markut 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Yetu aya du uko Ṭimon̄ Piyeer, aṣē ṭēnk kē anin aharul apiin̄ṭi, kē uleef uyik na a. ¹⁵ Abana ṭi kañen, kē p̄maak papēn̄ ṭi a, kē anaṭa awul baka p̄de.

¹⁶ Wi utaakal ubanuṅ, baṭija bañaan̄ batum biki n̄ntaayi n̄akyewlēnuṅ, kē ado p̄diim p̄loolan adook n̄ntaayi abot ajeban bamaakal b̄ti, ¹⁷ Hēnk di uko wi *Itayi *Naṭupar Naṣibaṭi ajakuṅ udolaniin̄:

“Ajeṭ p̄ṭakēm pi nun abot akun̄a m̄maak mi nun. ☆”

Naṭaṣar Yetu awo kawul uleeful b̄ti
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Wi Yetu awinuṅ kē bañaan̄ batumi kē aṣē ji na baṭaṣarul baya b̄dēk umban̄ wundu. ¹⁹ Wal mēnt̄, kē *najukan Bgah alon̄ aṣē ji na a : « Najukan, dko di ikyaḥan̄, dṭaṣu da. » ²⁰ Kē Yetu aṣē ṭeema aji : « N̄nfēs̄ n̄aka ih̄er, kē n̄kat n̄aka int̄an̄, kē *Abuk N̄iin̄ṭ aṣē wo aanka dko dpafni bkow. »

²¹ Alon̄ kak ṭi baṭaṣarul aji na a : « Naweek, duni ṭenēn te umoyēn Paapa. » ²² Kē Yetu aji na a : « Ṭaṣaan, iwut bakaṭ baya bamoy bakaṭ biki baka. »

Yetu aṭañan ukēk
(Markut 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Yetu apaya wal mēnt̄ ṭi b̄ṭeem, kē baṭaṣarul bakak apaya na a ṭi ba aya. ²⁴ Ukēk uweek umara mara anaṭa, kē n̄maaron̄ n̄ado wun b̄ṭeem. Yetu kē aṣē n̄oyēnt̄. ²⁵ Baṭaṣarul bañoga ahuma aṣē hu-uran aji : « Ajugun, buuranun, n̄keṭ! » ²⁶ Kē Yetu aṣē ji na baka : « we ukaan̄ kē naklēnk ba, an nanwoon̄ naanfiyaar akēṣan? » Anaṭa wal mēnt̄, anoman na uyook na meel mi b̄dēk kē dko dayompandēri. ²⁷ Bañon̄ar

maakan aṣē ji : « N̄aan̄ i awo ahon̄, kē uyook na meel n̄ado ji n̄atiinka? »

Yetu ajeban biin̄ṭ batēb biki n̄ntaayi n̄aneejuṅ

(Markut 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Wi Yetu abanuṅ du plut, du utaak wi Bagenaterēn̄, kē biin̄ṭ batēb banwoon̄ na n̄ntaayi baṣē pēnna du p̄nguran abi ayit na a. Bajooṭ maakan kē nin n̄aan̄ alon̄ aando n̄oom n̄oom p̄ṭēpna bgah mēnt̄. ²⁹ Biin̄ṭ mēnt̄ bawo ṭi phuuran aji : « Inumi'un we ba, abuk Naṣibaṭi? Ibi bi pyewlēnun ji unuur wi pwayēs ubi udo kaban i? »

³⁰ Batani bweek bi n̄nkuma blon̄ bawo ṭi kañog dko mēnt̄, aṣuuñ. ³¹ Wi wi n̄ntaayi n̄aṣaan̄ akooṭ Yetu aji na a : « Woli in̄al p̄dookun, kdolun n̄neej ṭi batani bi n̄nkuma n̄i. » ³² Kē aji na n̄a n̄aya, kē n̄apēn aya neej du n̄kuma. Ṭi dko mēnt̄, kē batani b̄ti baṣē wor woran du p̄nkuṅ aneej du meel ayoora. ³³ Bayafan bajug batani bajiṅ na p̄ṭi aṣē ya kakalēs ubeeka uko unṭēpuṅ b̄ti na uko undolon̄ biin̄ṭ biki n̄ntaayi n̄abiin̄ aneej. ³⁴ Kē bañaan̄ b̄ti banfēṭuṅ ṭi ubeeka baṣē ṭool pya du Yetu. Wi bawinaarulun̄ win aṣē kooṭa apēn ṭi utaak wi baka.

9

Yetu ajeban n̄iin̄ṭ anyojuṅ ihoṭ
(Markut 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Yetu apaya ṭi b̄ṭeem, amuur b̄dēk aṣē ya du ubeeka wi nul. ² Kē bañaan̄ balon̄ baṣē ṭija n̄iin̄ṭ alon̄ anyojuṅ ihoṭ, ampiin̄ṭuṅ ṭi kajiiñ. Wi Yetu awinuṅ p̄fiyaar pi baka, aṣē ji na n̄iin̄ṭ naṭakmaan : « N̄iin̄ṭu, haṭan, ipekadu yi nu ipēnanaa. »

³ Kē *bajukan Bgah balon̄ baṣē hoopāṭer aji : « N̄iin̄ṭ i akar Naṣibaṭi! » ⁴ Kē Yetu, ammeen̄ n̄ṣal n̄i baka aṣē ji na baka : « we ukaan̄ kē nawo na n̄ṣal n̄wuṭaan̄ n̄an̄ ba? » ⁵ We uyojuṅ ba : p̄ji na n̄iin̄ṭ i : “Ipekadu yi nu ipēnanaa” kēme “Naṭiin̄ ipos”? ⁶ Natenan, nabaan̄ ame kē Abuk N̄iin̄ṭ aka m̄nhina mi p̄pēnan ipekadu ṭi mboṣ. » Wi wi aṣaan̄ aji na n̄iin̄ṭ naṭakmaan : « Naṭiin̄, ijeṭ kajiiñ ki nu, iṭiṣ katohu! » ⁷ N̄iin̄ṭ anaṭa ṭi dko mēnt̄, aṭiṣ katohul. ⁸ Wi p̄ntuk pi bañaan̄ pawinuṅ uko mēnt̄, palēnk maakan, aṣē wo

☆ 8:17 Natenan ṭi Itayi 53.4; na ṭi 1 Piyeer 2.21-24.

ti pbeeb Naşibaŋi ti uko wi awulun bañaan mnhina mntënt mi.

*Yetu adu Maci
(Markut 2.13-17; Luk 5.27-32)*

⁹ Wi Yetu apënuŋ, awin ñiint alon anwoon katim ki Maci kë aŋo du dko di aklempnuŋ, aji kobraar daaşa. Kë ašë ji na a : « Ƨaşaan! » kë Maci anaŋa aŋaşa. ¹⁰ Yetu aya ŋo ade du katoh ki Maci, kë bakobraar daaşa batum na bañaan balon batum biki bajaan badu bado buŋaan bašë wo da, bawo ti pde na a, ul na baŋaşarul. ¹¹ *Bafaritay bawin uko mënt ašë ji na baŋaşar Yetu : « we ukaan kë najukan i nan akde na bakobraar daaşa na bado buŋaan ba? » ¹² Kë Yetu antiinkuŋ baka ašë ji : « Mënt bañaan banwoon bajeb banumiin nakuraar, bamaakal banumi'ulun. ¹³ Nayaan najuk uko wi uŋup wi ujakuŋ: “Mñaaga mi mi nnumiin, mënt pñaak pi nntaam pi pi nnumiin.”* Yetu akak aji na baka : Mëmbi bi pdu bañaan baŋşaluŋ aji bawo batool, dbi bi pdu bandinanuŋ aji bawo bado buŋaan. »

Yetu aŋiiniyaan pyiman

¹⁴ Baŋaşar Yowan baŋog Yetu ašë ji na a : « we ukaan kë un na bafaritay nji nyiman kë baŋaşaru bašë wo baanji bado haŋ? » ¹⁵ Kë Yetu ašë teem baka aji : « Ƨi unuur wi bniim, ñaan ahilan kado bañaan bambiin bniim bajooŋan ji bawo na puum i wal wi naniim ahumuŋ da? Kë wal ušë bi wi naniim akjejaniin. Bayiman ti nnuur mënt. ¹⁶ Ñaan aanji jej kalëmënt kahalü kabamna kamişa kaŋaf, woli ñaan ado haŋ kalëmënt kahalü kaji kapul ital yi ubamna, dko dantowiin dabaa haan haan maakan!

¹⁷ « Nin ñaan alon kak aanji ŋu poot phalu ti nbuuli nŋaf, ado le haŋ poot phalu puŋ pafom nbuuli, poot katula ti mboş, nbuuli katoka. Kë ñaan ašë wo kaŋu poot phalu ti nbuuli nhalu, poot na nbuuli nşaşë wo njob. »

*Yetu ajeban ñaaŋ alon akuŋ anaŋan poonu abuk Jayirut ti pkeŋ
(Markut 5.21-43; Luk 8.40-56)*

¹⁸ Yetu ahum kaŋiini, kë naweek alon i *katoh kañehanaani ki bayuday ašë bi aŋoga aŋup ti kadunul ašë ji : « Abuk naan abaa

keŋ keŋ hënkun. Biin ipafa kañen ajebna. » ¹⁹ Kë Yetu anaŋa na baŋaşarul aŋaşa.

²⁰ Wal mënt kë ñaaŋ alon anwoon na pmaak pi ptula pñaak nşubal iñeen na nŋëb ašë ñog Yetu ti kafet, aban kambiint ki kamişa ki nul, ²¹ ašë ji ti uşalul : « Woli dhinan ŋañ aban kamişa ki nul kajeb. »

²² Yetu akok awina ašë ji : « Haŋan ñaaŋu, pfiyaar pi nu pajebanu. » Ƨi dko mënt kë ñaaŋ abi jeb jeb.

²³ Wi babanuŋ du uko naweek i katoh kañehanaani kë Yetu ašë win bateen puum* na bañaan banyewliin ašë ji : ²⁴ « Napënan : Poonu aankeŋi, aŋoyënt njoyënt. » Kë bañaan bašë beŋa. ²⁵ Wi wi adoluŋ bañaan kë bapëni, ašë mëban poonu ti kañen kë anaŋa. ²⁶ Uko mënt upënala ti utaak mënt bti.

Yetu ajeban bakuul batëb

²⁷ Yetu atool pya, kë bakuul batëb bašë wo ti pŋaşa ašë huuran aji : « Abuk Dayiŋ ñagi'un! »

²⁸ Wi abanuŋ du katoh, kë bakuul bukuŋ bašë bi aŋoga, kë ašë ji na baka : « Naşal aji dhil pdo uko wi nakheparaanuŋ i? » Kë bateema aji : « Naweek, ihili. » ²⁹ Kë ašë ban baka keş wal mënt aji : « Uwoon jibi nafiyaaruŋ. » ³⁰ Keş ki baka kë kaşë haabşa. Yetu abëg baka wal mënt aji : « Naŋaafaraan kaŋup ñaan! » ³¹ Kë bukal, wi bapënuŋ, ašë ŋup bañaan bti ti utaak.

*Yetu ajeban ñiint ambişuŋ bŋup
(Luk 11.14-15)*

³² Wi Yetu na baŋaşarul bakpënuŋ, kë bašë ŋija ñiint alon ambişuŋ bŋup ŋiki untaayi ulon uneej ti a. ³³ Yetu adook untaayi, kë ñiint ašë bi jun jun bŋup. Bañaan baŋoŋar ašë ji : « Nin nëmbaan kawinara uko utënt wi ti *Itrayel! » ³⁴ Kë *bafaritay bašë ji : « Uweek wi nntaayi uwululuŋ mnhina mi pdook nntaayi. »

Yetu aŋaga pntuk pi bañaan

³⁵ Yetu aji ŋëp ti nbeeka na nŋfët bti, kajukan du itoh iñehanaani, kaŋup Uŋup Ulil Unuura wi Pşih pi Baŋi kabot kajeban mmaak bti na pŋakëm bti mi bawoonaanuŋ. ³⁶ Wi Yetu awinuŋ pntuk pi bañaan ašë ñaga pa, ŋiki banoor baamme uko wi bakdolun awo ji

* 9:13 Hotey 6.6. * 9:23 Bateen puum : Bayuday woli ñaan akeŋa keŋ baji babi kateen teen.

ɲkaneel ɲanwoon ɲaanka nayafan. ³⁷ Wal mēnt̄ kē ašē ji na baṭašarul : « Kakit kadēmi, kē balemp bašē tiinkēt̄ ; ³⁸ nakooṭan ajug kakit ado balemp babi kakit. »

10

Banjañan iñeen na batēb biki Yetu
(Markut 3.13-19; Luk 6.12-16)

¹ Yetu adu baṭašarul iñeen na batēb ašē wul baka mnhina mi pdook ɲntaayi, na mi pjeban mmaak bti na pṭakēm bti. ² Itim yi banjañan iñeen na batēb mēnt̄ yii yi : Fimon ɲi bajaan badu Piyeer na Andre aṭa'ul ; Yakob na Yowan babak Febede ; ³ Filip na Bartelemi ; Tooma na Maci nakobraar daaša ; Tade na Yakob abuk Alfe ; ⁴ Fimon ɲi bajaan badu nagutar utaak na Yuda Itkariyot, ambiin adek Yetu kafet̄.

⁵ Banjañan iñeen na batēb mēnt̄, Yetu ayil baka aji na baka : « Nawutan kaya du banwoon baanwo bayuday na du ɲbeeka ɲi utaak wi *Tamariya. ⁶ Nayaan du bañaan biki Itrayel, banwoon ɲi ɲkaneel ɲanneemun. ⁷ Nayaan naṭup baka kē Pših pi Baṭi pañogi. ⁸ Najebaan bamaakal, nanaṭaan banket̄un, najinṭaan bammaakun bdoo, nadookan ɲntaayi. Nayeenk bē naanluk nin ukoolan, nawulan nawut kado kaṣal baluk. ⁹ Nakṭij nin uuuuru, nin untaam, nin pataka ṭi ɲmbootu ɲi nan pa pnugna uko ulon. ¹⁰ Nakṭij nin umañ pa bayaaš, nawutan kaya na kamiša kalon na iṣapaat ilon na panduk. Nalemp aka na pluka ujenk wi nul. »

¹¹ Yetu akak aji na baka : « Ubeeka kēme ufet̄ wi nakbanaan, nadolan bayujan ñaan anwoon nanuura, naya naheta da te wal wi nakyaan. ¹² Woli naneej ṭi katoh, nawulan baka mboš naji : “Bnuura bawo ṭi an.” ¹³ Woli bañaan biki katoh mēnt̄ bawo banuura, bnuura bi nañehanun baya ṭi baka ; woli baanwo banuura, bnuura bi nan kakak du an. ¹⁴ Kē woli baanyeenkan abot awo baantiinkan, napēnan ṭi katoh mēnt̄ kēme ṭi ubeeka mēnt̄ nabot nadan danan pdēpalēn ṭi ihoṭ yi nan nadiimanaan kē bado buṭaan. ¹⁵ Na manjoonan dṭupan, ṭi unuur wi pwayēš uko wi Naṣibaṭi aklun kado ubeeka mēnt̄ utam kapel wi biki ɲtaak

ɲi Fodom na Gomora. ¹⁶ Natenan, dyilan ɲi ɲkaneel ṭi ptoof pi ɲñiin ; nadoon kalipara keeri ɲi ɲpula nabot najinṭ ɲhaaš ɲi ɲbalab ɲfaatal. »

Mnhaj mankmbiin

(Markut 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁷ Yetu akak aji na *banjañan : « Nali-pariin bañaan; balun kaṭijan du ɲruha kabot kakoban du *itoh iñehanaani ; ¹⁸ balun kañooṭan du kadun ki bantun na ki baših ṭiki nafiyaarēn. Wal mēnt̄, nahilna naṭup ṭi kadun ki baka na ki ɲtaak bti uko wi nameen ṭi ɲji. ¹⁹ Kē woli baṭijan uruha, nakhaajala kado kala uko wi nakyaan kaṭup kēme jibi nakyaan kaṭup : uko wi nakyaan kaṭup ubi ṭi bkowan wal mēnt̄. ²⁰ Mēnt̄ an nakyaan kaṭiini, *Uhaaš wi Naṣibaṭi Aṣinan uklun kaṭēpna ṭi an kaṭiini.

²¹ « Ñaan alun kakeešaar abuk ašin kado bafiña. Ašin napot̄ alun kakeešaar abukul kado bafiña ; bapot̄ banaṭara bajug baka kado bafin baka. ²² Bañaan bti bašooran ṭiki nafiyaarēn ; kē anšaan amēban kalintan te kaban, abuur. ²³ Woli badookan du ubeeka ulon, nanaṭiin naya du ulon umpaṭi. Na manjoonan, dṭupan, naankba ɲbeeka ɲi Itrayel bti bē *Abuk Ñiinṭ aambi.

²⁴ Yetu akak aji : « Baanhil kamēban bnuura najuk kapelan najukan, kēme nalemp kapelan i aklemparun. ²⁵ Bašale mēban najuk aliñan na najukan, uko mēnt̄ kakēš, kē uwoha hañ pa nalemp na ajugul. Wi bajakun ajug katoh awo *Beltebul, we wi bawoon baankṭup ṭi biki katoh ba? »

In i i ñaan awoon kado kaṭi

(Luk 12.2-7)

²⁶ Yetu aji na baka : « Nakdo kaṭi nin ñaan. Uko bti unhankun ulun kapēn kawinana, kē uko bti ummeniin ulun kameṭana. ²⁷ Uko wi ɲji kaṭupanañ du bdēm, naṭupan wa na pnak ; uko wi ɲji kahoopaṭanañ, naṭupan wa du itoh duuṭ.

²⁸ « Nakdo kaṭi banhilanun pfin uleef ašē wo baanhilan pfin uhaaš ; naṭēpan ṭēp nado kaṭi Naṣibaṭi ankaan mnhina mi pṭok uleef na uhaaš bti du infernu. ²⁹ Baanji bawaapar ɲṭiiru ɲtēb ktaka kntiinku i? Kē nin ulon ṭi ɲa ušē wo uunji ujot bē Naṣibaṭi

Aşinan aammee! ³⁰ Kë an, uwel wi bkow bi nan bti udoo fënana. ³¹ Naklënk keeri nin ukoolan, nadëm apel pntuni pi njiiru. »

Pdinan këme ppok Yetu
(Luk 12.8-9)

³² Yetu aji na baka : « Ñaañ ankandinun ɸi kadun ki bañaan kë awo naşaşaraan, dluñ kadinan ɸi kadun ki Paapa anwoon du baɸi kaji awo naşaşaraan. ³³ Kë ñaañ anşaşan apokën ɸi kadun ki bañaan, dluñ kapoka ɸi kadun ki Paapa anwoon du baɸi. »

Pfiyaar Yetu pagar bañaan
(Luk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Yetu akak aji : « Nawutan kaşal kaji dbi bi pɸij btiinkar ɸi umundu ; dbi bi pɸij ugut. ³⁵ Dbi pnaakrën ñaañ na aşin, ñaañ na anin, ñaañ na anin ayinul. ³⁶ Bañaan biki katoñ ki ñaañ bakwoon başooradul.

³⁷ « Ñaañ anjalun aşin na anin apelanaan, aantaañ na pwo na nji. Anjalun abukul apelanaan aantaañ na pwo na nji. ³⁸ Ñaañ anwoon aankuñ krut ki nul kadinan phaj ji nji, kapoş ɸi kafet ki naan udole wo pkeɸ, aantaañ na pwo na nji. ³⁹ Ñaañ anklaan pbuuran ubida wi nul alun kawaan wa, kë anwaanun ubida wi nul pa nji alun kayeenk wa. »

Anyeenkun naşaşar Yetu, Yetu i i ayeenkun
(Markut 9.37,41; Luk 9.48; 10.16; Nate-nan ɸi Yowan 13.20)

⁴⁰ Yetu akak aji : « Ñaañ anyeenkanan nji i i ayeenkun, kë anyeenkun, anyilnun i i ayeenkun. ⁴¹ Ñaañ anyeenkun *Naɸupar Naşibaɸi ɸiki awo Naɸupar Naşibaɸi, ayeenk baluk banliun na bi Naɸupar Naşibaɸi ; kë anyeenkun ñaañ naɸool ɸiki awo naɸool, ayeenk baluk banliun na bi ñaañ naɸool. ⁴² Ñaañ anktenun alon ɸi bampoteşaanun ɸi başaşar naan biki adaan, udole wo kakoopa kaloolan ki meel mnjoob ka, ɸiki awo naşaşaraan, dɸupan na manjoonan, aankwaan baluk bi nul. »

11

¹ Wi Yetu aɸupun başaşarul iñeen na batëb uko wi bawoon i pdo aba aşe tool aya

ɸjukan na pɸup Uɸup Ulil Unuura du nbeeka ni dko mënɸ.

Yetu ateem bayili biki Yowan Nabattaar
(Luk 7.18-35)

² Wi *Yowan Nabattaar awoon ukalabuş atiink kë bakɸiiniyaan iko yi *Krittu adolon. Ayil wal mënɸ başaşarul kë bahepar Yetu aji : ³ « Iwoon anwoon i pbi, këme nwo biki kayoonk alon kak? »

⁴ Yetu kë aşe teem baka aji : « Nayaan nakakalëş Yowan uko wi nakwinun akuɸ atiink hënk : ⁵ Bakuul bakak awin, banɸakmun bapoş, bammaakun bdoo bajebi kë bandënumun bakɸiink, banketun banaɸa ɸi pkeɸ, Uɸup Ulil Unuura utiinkana ɸi bawaan. ⁶ Anwoon aampok pfiyaarën anuurandëni. »

⁷ Wi başaşar Yowan batoolun pya kë Yetu aşe ɸiini na pntuk pi bañaan ɸi uko wi Yowan aji : « we wi wi nayaan pten du *pndiiş ba? Bmaaj bi uyook ukşinun ba i? ⁸ Kë we wi wi naşaan aya pten ba? Ñiint anñëgiin a i? Bankaan iko inuura bawo du itoh yi başih i? ⁹ Kë we wi wi nayaan pten ba? *Naɸupar Naşibaɸi a i? Aa dɸupan, nawin ampelun Naɸupar Naşibaɸi. ¹⁰ Ul i i upiitun ɸi a aji : “Tenan, nayili naan awun ɸi kadunu abomanu bgah.”[✧]

¹¹ « Na manjoonan, dɸupan, ɸi bañaan bambukiin ɸi kayin ki baɸ, nin alon aampel pel Yowan ; kë ñaañ anwoonun nampoɸi du *Pşih pi Baɸi aşe pela. ¹² Du wal wi Yowan Nabattaar te hënkun, bañaan baji bagutar Pşih pi Baɸi, kë bantamanun bajaan baneej ɸi pa*. ¹³ Baɸupar Naşibaɸi bti na Bgah bi Moyit abi ban te du Yowan baɸup ubi wi Pşih pi Baɸi. ¹⁴ Yowan awoon ñaañ i Naɸupar Naşibaɸi abiin aɸiiniyaan wi ajakun *Eli alun kabi kak. Nafiyaar uko mënɸ i? ¹⁵ Ankaan ibaɸ itiinki, atiinkan! »

¹⁶ Yetu akak aji : « Kë bahon biki mbaan anaamntën na bañaan biki kawun ki? Bawo ji bapoɸ banɸoon du ufeeru aşe ɸëlşer na batëñ baka ¹⁷ aji : “Nteeni kë naankii! Nyeeh iyeeh yi pjootan kë naanwoonii!” ¹⁸ Yowan Nabattaar abii, aandee, aandaan poot, kë baji : “Awo na untaayi!” ¹⁹ *Abuk

✧ **11:10** Malaki 3.1. * **11:12** Bañaan baji bagutar Pşih pi Baɸi, kë bantamanun bajaan baneej ɸi pa këme : bañaan banaɸara Pşih pi Baɸi, kë bañaan banjooɸun bakdo na pyeenk pa.

Ñiint̃ kē abii, ade abot adaan poot, kē baji :
 “Awo nafeer, nakuj, awo nanoh bakobraar
 daaşa na bado buṭaan!” Kē başē ji bayikrēn
 kē ṅaaṅ awo na uşal unṭuṅa wi Naşibaṭi ṭi iko
 yi ajaañ ado. »

Nbeeka ṅanwooñ ṅaandi pfiyaar
 (Luk 10.12-15)

²⁰ Wal mēnt̃ kē Yetu aşē wo ṭi pṅoman
 na biki ṅbeeka ṅi adoloñ mlagre mnt̃um
 ṭiki baant̃elēş ṅbida ṅi baka awut pjuban.
²¹ Aji na baka : « Nawuṭani, an biki ubeeka
 wi Koratim, nawuṭani an biki ubeeka wi
 Bettayida. Woli mlagre mandolaniiñ du an
 mandolaniiñ lah du ṅbeeka ṅi Tir na Fidoṅ*,
 banfēt̃uṅ da badobi wohara undiimaan
 ṅşaaku kadiimaañan kē baṅal pṭelēş ṅbida
 ṅi baka. ²² Ukaañ kē ṅji kaṭupan, ṭi unu-
 ur wi pwayēş, uko wi Naşibaṭi akdolanaṅ uluṅ
 katam kapel wi biki Tir na Fidoṅ. ²³ Kē
 an biki Kapernawum, nanuṅ aji naluṅ
 kadeeṅana te du baṭi i? Nabaa ṭēp ṭēp
 kawalana te du infernu. Woli mlagre man-
 dolaniiñ ṭi an mandolana lah du ubeeka
 wi Fodom* uwoha da te hēnkuṅ. ²⁴ Ukaañ
 kē ṅji kaṭupan, ṭi unu-ur wi pwayēş, uko wi
 Naşibaṭi akdolanaṅ uluṅ katam kapel wi
 biki Fodom. »

Pnoorfēn pi bannooruṅ
 (Luk 10.21-22)

²⁵ Wal mēnt̃ Yetu akak aṭup na baka aji
 : « Paap, Ajug baṭi na mboş, dbeebu wi
 imenuṅ iko yi bantohi na bammeeñ, aşē di-
 iman ya bapoṭ bampoṭi. ²⁶ Yoow Paap, waṅ
 uwooñ uko wi iṅaluṅ. ²⁷ Paapa awuluñ
 iko bti. Nin ṅaaṅ aamme ṅji Abukul uko
 wi nwooñ bē mēnt̃ Paapa a ; kē nin ṅaaṅ
 aamme uko wi Paapa awooñ bē mēnt̃ ṅji
 Abukul a, na biki ndatuṅ adiiman baka a.

²⁸ « Nabiiñ ṭi ṅji an bti nankhajuñ abot
 anoor pkuṅ, ṅji dhetanan.

²⁹ « Nadooñ uko wi nṭu'anaṅ, nado ka-
 juk ṭi ṅji, ṅhaaş ṅi nan ṅaluṅ kanoorfēn
 ṭiki djoob bkow akuṭ awalan bkow naan.
³⁰ Ulemp wi ṅji kaṭu'anaṅ uuntami, kē pkuṅ
 pi ṅji kaṭu'anaṅ pakak awo paandiṭi. »

12

Yetu na unu-ur wi pnoorfēn
 (Markut 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ ṭi wal mēnt̃, Yetu awo ṭi pmuur ṅṭeeh
 ṅi ṅdeey ṭi *unu-ur uloñ wi pnoorfēn wi
 bayuday, kē baṭaşarul banwooñ na ubon
 başē wuur ṅa adoh ² Bafaritay baloñ bawin
 baka aşē ji na a : « Tenan, baṭaşaru bado
 uko wi Bgah baneenanuṅ pdo ṭi unu-ur wi
 pnoorfēn. » ³ Kē Yetu aşē teem baka aji
 : « Naanleyiir uko wi *Dayiṭ abiiṅ ado i,
 wi ubon ukde'uluṅ ul na batēnt̃ul? ⁴ Aya
 aneej du katoh ki Naşibaṭi, ajej ipoom yi
 badoloñ pa *bṭeṅan bi Naşibaṭi ade. Ipoom
 yi ul na batēnt̃ul bawooñ baanwo i kade,
 baṭeṅan ṭaṅ bakaañ na pde ya. ⁵ Naankak
 aleyiir ṭi ulibra wi *Bgah bi Moyiṭ kē ṭi
 unu-ur wi pnoorfēn baṭeṅan du *Katoh
 Kaweek ki Naşibaṭi baanji banoorfēn jibi
 Bgah bajakuṅ, kē uunji uwo pjuban pa
 baka. ⁶ Kē nşē ṭupan, aloñ* awo ṭi ampeli
 Katoh Kaweek ki Naşibaṭi. ⁷ Naşibaṭi aṭup ṭi
 ulibra wi nul aji : “*Mṅaga mi mi nnumiṅ,*
mēnt̃ uṅaakan wa”* woli nate lah uko wi
 mēnt̃ naanktapar baṅaaṅ biki bṭup, ban-
 wooñ baanjubani. ⁸ *Abuk ṅiint̃ awooñ
 Ajug unu-ur wi pnoorfēn. »

Ñiint̃ anṭakmuṅ kaṅen
 (Markut 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Yetu awoona da, aşē ya du *katoh
 kaṅehanaani. ¹⁰ Kē ṅiint̃ aloñ anṭakmuṅ ṭi
 kaṅen aşē wo da. Bafaritay baloñ baṅal
 katapar Yetu bṭup aşē hepara aji : « Bgah
 bi nun badinañ ṅaaṅ ajeban ṭi unu-ur wi
 pnoorfēn i? » ¹¹ Kē Yetu aşē teem baka aji
 : « Ahoṅ ṭi an i i unkaneel wi nul ukjotuṅ
 ṭi bhēr ṭi unu-ur wi pnoorfēn bē aankyaa-
 r wa kapēnan? ¹² Kē ṅaaṅ aşē pel unkaneel
 maakan! Hēnk, ṅaaṅ ahil kado bnuura ṭi
 unu-ur wi pnoorfēn. »

¹³ Wi wi aşaaṅ aji na ṅiint̃ : « Taran kaṅen.
 » Kē atar ka kē kajebi, akak ji kandukiiñ.
¹⁴ Wi bafaritay bapēnuṅ aşē laṭar jibi bak-
 doli kadoo kafiñ Yetu.

Yetu awo Nalempar Naşibaṭi

* 11:21 Natenan ṭi İtayi 23.1-18. * 11:23 Natenan ṭi Ujuni 19.24-27. * 12:6 Aloñ awo ṭi ampeli Katoh Kaweek
 ki Naşibaṭi kēme : Uko uloñ uwo ṭi umpeli Katoh Kaweek ki Naşibaṭi. * 12:7 Hotey 6.6.

15 Yetu ame uko mēnt̄ ašē pēn da. Bañaan̄ batum̄ baṭaša, kē ajeban̄ baka bti, 16 ašē lēbar na baka aji bawut̄ kaṭup̄ ñaan̄ i awo i. 17 Uko mēnt̄ uyuuj̄ kē uko wi *Itayi *Naṭupar̄ Našibaṭī abiin̄ aṭup̄ udolanaa, hēnk, uko mēnt̄ wii wi :

18 « *Iawoon̄ nalempar̄ naan̄ i nji ndatun̄, i nṅalun̄ maakan, i mmaganun̄, dluṅ kaṭu Uhaaš wi naan̄ ṭi a ašē ṭup̄ bañaan̄ biki umundu kē Našibaṭī akakan̄ baka batool.*

19 *Aankṅom̄ na nin̄ ñaan̄ aankdō kaṅaat̄ baankdō katiink̄ pḍiimul̄ ṭi igah*

20 *Jibi awoon̄ aankluṅ̄ kakit̄ bmaaj̄ bandoon̄ abi naaȳ naaȳ kēme kajēmšēn̄ pmul̄ pankduhun̄, hēnk kak di di aklun̄ kañagā bañaan̄ ban-noorun̄*

te wal wi aklun̄ kakakan̄ iko bti iwo itool̄ ṭi kēš̄ ki Našibaṭī :

21 *Hēnk̄ ṅtaak̄ bti ṅalun̄ kaṭu mnhaṭ̄ mi ṅa ṭi a. »*

Yetu na Beltebul̄ (Markut̄ 3.22-30; Luk 11.14-23)

22 Unuur̄ ulon̄ baṭij̄ Yetū ñiint̄ alon̄ i untaayi uneejun̄. Awo nakuul̄ abot̄ biis̄ bṭup̄ ; ajebana, kē akak̄ aṭiinī akuṭ̄ awin. 23 Bañaan̄ bañon̄ar̄ fuṭ̄ ašē ji : « I awoon̄ *abuk̄ Dayiṭ̄ i? » 24 Wi bafaritaȳ batiinkun̄ uko mēnt̄, ašē ji : « *Beltebul̄ uweek̄ wi ṅntaayi uwululun̄ mn̄hina mi pḍook̄ ṅntaayi. »

25 Yetū ame ṅṣal̄ ṅi baka ašē ji : « Woli bañaan̄ biki utaak̄ uloolan̄ bagut̄, batok̄ utaak̄ di ; kē woli biki ubeeka uloolan̄, kēme katoh̄ kaloolan̄ bagut̄, ubeeka mēnt̄ kēme katoh̄ mēnt̄ kaankhil̄ kanaṭ̄. 26 Kē woli *Ṭatanā adook̄ Ṭatana, agut̄ na uleeful̄ : uwole han̄ hum̄ di di pṣihul̄ paknaṭun̄ ba? 27 Naṣalanun̄ kak̄ i! Woli nji dḍookna lah̄ ṅntaayi ṭi katim̄ ki Beltebul̄, bankṭašanan̄ badookna ṅa ṭi katim̄ ki in̄ ba? Ukaan̄ kē bukal̄ ṭi ṅleef̄ ṅi baka bakluṅ̄ kadiiman̄ kē naanfaṅi. 28 Bē woli Uhaaš wi Našibaṭī wi wi nji kadooknuṅ̄ ṅntaayi, *Pṣih̄ pi Našibaṭī padobi ban̄ ban̄ ṭi an̄ keeri.

29 « Hum̄ di di ñaan̄ ahilanun̄ kaneej̄ du katoh̄ ki ñiint̄ ammēgaṭun̄ kajej̄ bka bi nul̄ bē aandun̄ atana? Wal̄ mēnt̄ wi wi akhilun̄ kajej̄ bka bi nul̄.

30 « Anwoon̄ aanwo na nji ašoorēn̄, anwoon̄ aankṭonkrēn̄ na nji agar. 31 Ukaan̄ kē njakan̄, Našibaṭī alun̄ kamiir̄ bañaan̄ pekadu na buṭaan̄ bi baktupun̄ ṭi a ; kē ñaan̄ ankkarun̄ Uhaaš wi Našibaṭī, aankmiira. 32 Kē woli ñaan̄ aṭup̄ buṭaan̄ ṭi *Abuk̄ Ñiint̄, Našibaṭī alun̄ kamiira wa, bē woli aṭup̄ buṭaan̄ ṭi Uhaaš wi Našibaṭī, aankluṅ̄ kamiira wa ṭi umundu wi na du unkm̄biin̄. »

Bko na mbuk̄ mi ba (Maci 7.16-17; Luk 6.43-45)

33 Yetū akak̄ aji : « Bko bjeb̄ baji babuk̄ mnko mnuura, kē bko bmaakal̄ baji babuk̄ mnko mnwuṭaan. Iji kyikrēnaan̄ bko ṭi mbuk̄ mi ba. 34 An, pntuni pi ṅfunan̄, hum̄ di di nahilanun̄ kaṭup̄ uṭup̄ unuura te nawo bado buṭaan? Uko unṭumun̄ ṭi kaṭēb̄ ki ñaan̄ ujaan̄ upēn̄ ṭi mntumul. 35 Ñaan̄ nanuura aji pēnanaan̄ bnuura bi nul̄ ṭi kaṭēb̄ ki nul̄ ; kē ñaan̄ nawuṭaan̄ aji pēnanaan̄ buṭaan̄ bi nul̄ ṭi kaṭēb̄ ki nul̄. 36 Kē nṣē ṭupan̄ : Ṭi unuur̄ wi pwayēš̄, bañaan̄ balun̄ kahepna ṭi ṅṭup̄ ṅwuṭaan̄ bti ṅi baṭupun̄. 37 Ṭi ṅṭup̄ ṅi nu ṅi ṅi bakluṅ̄ kawayēšaanu katen̄ me iwo naṭool̄ kēme iduknaanaa. »

Baji na Yetū adiiman̄ kē awoona du Našibaṭī (Markut̄ 8.11-12; Luk 11.29-32)

38 Wal̄ mēnt̄ kē *bajukan̄ Bgah̄ balon̄ na bafaritaȳ balon̄ bašē ji na Yetū : « Najukan̄, ṅṅal̄ ido uko ulon̄ unkdiiimanun̄ kē iwo i Našibaṭī. » 39 Kē ateem̄ baka aji : « An kawuun̄ kawuṭaan̄ ki, kandekun̄ Našibaṭī kafet̄, nawo ṭi phepar̄ uko unkdiiimanun̄ kē dwo i Našibaṭī, naankwin̄ nin̄ uko ulon̄ umpaṭi na wi Yonat̄ *Naṭupar̄ Našibaṭī adiimanun̄. 40 Jibi Yonat̄ awoon̄ ṅnuur̄ ṅwajanṭ̄ na ṅtejan̄ ṅwajanṭ̄ ṭi kayiṅ̄ ki uṭēb̄ uweek̄, hēnk̄ di di *Abuk̄ Ñiint̄ aklun̄ kado ṅnuur̄ ṅwajanṭ̄ na ṅtejan̄ ṅwajanṭ̄ ṭi bhēr̄ du mboš̄. 41 Ṭi unuur̄ wi pwayēš̄ bañaan̄ biki Niniwe balun̄ kanaṭa na bañaan̄ biki kawuun̄ ki, kadiiman̄ baka kē baduknaana, ṭiki bawut̄ pḍuban̄ wi batiinkun̄ uṭup̄ wi Yonat̄! Kē alon̄ ašē wo ṭi ampelun̄ Yonat̄! 42 Ṭi unuur̄ wi pwayēš̄, naṣih̄ ñaaṭ̄ i utaak̄ wi Ṭaba alun̄ kanaṭa na bañaan̄ biki kawuun̄ ki kayuuj̄ kē baduknaanaa, ṭiki awoona du

kabaŋ ki umundu pbi katiink uŋup untuŋa wi *Falomonŋ naŋih, kē alonŋ aŋē wo ŋi am-pelunŋ Falomonŋ! »

*Untaayi ukak du katoŋ ki wa
(Luk 11.24-26)*

⁴³ Yetu akak aji : « Untaayi upēnle ŋi ŋāaŋ i ubiiŋ awo, uji uŋāay du *pndiiŋ kala dko dneej. Woli uunwini, ⁴⁴ uŋē ji : “Dkak du katoŋ ki naan, ki mpēnnuŋ.” Wi ukakuŋ, uunji uŋēnk da nin uko ulonŋ, kaji kawetana kajinŋ, kaboman bnuura. ⁴⁵ Wal mēntŋ uji uyaar ŋtaayi paaj na ulonŋ ŋanwuŋuŋ apel wa ; ŋabi kafēt da. ŋāaŋ mēntŋ kaŋē kak wal mēntŋ kawuŋtēn kapel kateeku. Kē hēnk di di ukwoonŋ pa kawuunŋ kawuŋaan ki. »

*Bayiŋ Yetu biki mnfaŋan
(Markut 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Jibi Yetu ahumuŋ kaŋiini na baŋāaŋ, kē anin na baŋa'ul baŋē bi du bdig aŋal pŋiini na a. ⁴⁷ Kē ŋāaŋ alonŋ aŋē bi aji na Yetu : « Naan na baŋa'u buk bukuŋ du bdig, baŋal pŋiini na iwi. » ⁴⁸ Kē Yetu aŋē teema aji : « In awoonŋ ni? Bahonŋ bawoonŋ baŋa naan? » ⁴⁹ Wi wi aŋāaŋ atar kaŋen adiiman baŋaŋarul aŋē ji : « Natenan, ni na baŋa naan biki biki. ⁵⁰ ŋāaŋ ankdolonŋ uko wi Naŋibaŋi Paapa anwoonŋ du baŋi aŋaluŋ, uŋ mēntŋan awoonŋ aŋa naan kēme ni. »

13

*Uhoŋ wi nagur ŋdeey
(Markut 4.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Unuur mēntŋ Yetu apēn ŋi katoŋ aŋē ŋo du kabaŋ ki bdēk. ² Baŋāaŋ baŋum babi wal mēntŋ aŋoga, kē adoo paya ŋi bteem blonŋ aŋo ; kē baŋāaŋ bti baduka du pkay, atiinka. ³ Kē aŋē ŋēpna ŋi uhoŋ aŋup baka ŋŋup ŋŋum. Aji na baka : « Najaar apēn pŋur ŋdeey. ⁴ Wi akguruŋ, ŋdeey ŋlonŋ kē ŋaya ajot ŋi bgah ; kē ŋkat ŋabi ade ŋa bti. ⁵ ŋlonŋ kē ŋajot ŋi dko di mnlaak, danwoonŋ daanwo na mboŋ, anaŋa ŋi dko mēntŋ ŋiki mboŋ maantumi. ⁶ Kē wi bnuur banaŋi'aaŋ naŋa aŋē tēr ŋa, kē jibi ŋawoonŋ ŋaanka intaaŋ abi kay kay. ⁷ ŋlonŋ ŋajot ŋi dko di iyiw, kē iyiw idēm afiiklēn ŋa. ⁸ ŋlonŋ kē ŋajot ŋi mboŋ mnuura, awul ŋdeey. Blonŋ baji bawul mbuk iŋeen-week, blonŋ iŋeen paaj, blonŋ kak

mbuk iŋeen ŋwajanŋ. ⁹ Ankaaŋ ibaŋ itiiŋki, atiinkan! »

*We ukaaŋ kē Yetu aji hoŋ?
(Markut 4.10-12; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Baŋaŋar Yetu babi aŋoga aŋē hepara aji : « we ukaaŋ kē iji khoŋ na baŋāaŋ ba? » ¹¹ Kē aŋē ji na baka : « An, baŋenan kē name iko injoonanuŋ yi *Pŋih pi Baŋi inwoonŋ iim-meetanaa, kē bandukiinŋ, baanŋen baka wa. ¹² ŋāaŋ ankaaŋ, baluŋ kaŋena ado pelan, kē anwoonŋ aanka, badoo yeenka uko wi akaaŋ ¹³ Uko mēntŋ ukaaŋ kē ŋji kahoŋ na baka : ŋiki baji baten, baanji bawin, baji batiink, baanji bate, baanji bame uko wi bajakuŋ. ¹⁴ Hēnk uko wi *Itayi *Naŋupar Naŋibaŋi abiiŋ aŋup udolana pa baka, aji :

“Woli natiink, naankteha te,
woli naten, naankwina win.
¹⁵ Baŋāaŋ biki pntaali pi badēnēt ŋhaaŋ
batuh ibaŋ yi baka, adēt kēŋ,
kaŋi kēŋ ki baka kawin
ibaŋ yi baka ikuŋ itiiŋki
uŋal wi baka ute
bakakna bafiyaar
nŋē njeban baka.”

¹⁶ Kē an naŋē nuurandēn, kēŋ ki nan kawin, kē ibaŋ yi nan iktiink. ¹⁷ Dŋupan, na manjoonan, baŋupar Naŋibaŋi baŋum na baŋool baŋum babi ŋal pwin uko wi nakwinuŋ bē baanwin wa, akuŋ aŋal ptiink uko wi naktiinkuŋ bē baantiink wa! »

*Yetu apiban uhoŋ wi nagur ŋdeey
(Markut 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ Yetu akak aji : « Natiinkan, uko wi uhoŋ ujakuŋ wii wi : ¹⁹ ŋāaŋ antiinkuŋ Uŋup wi Pŋih pi Baŋi, aŋē wo aamme uko wi ujakuŋ Fatana aji bi kapēnan Uŋup wi batepiinŋ ŋi kaŋēb ki nul. Awo ji bgah bi uŋup ujotuŋ. ²⁰ Kē alonŋ awo dko di mnlaak di ŋdeey ŋajotuŋ, ayeenk ŋi dko mēntŋ uŋup na mnlilan, ²¹ aŋē wo aanka intaaŋ, aanji ŋijan kaliintan. Wi Uŋup ukŋu'aŋ ŋu bajun pnoorana kēme phajana aji bi wutan wutan. ²² Anwoonŋ dko di iyiw, ajaanŋ atiink Uŋup, kē manŋaaf, pyok panjaanŋ pafuoyan bkow, na pŋeebar iko itum ŋaŋē fiiklēn Uŋup aneenan wa pbuk. ²³ Anwoonŋ mboŋ mnuura, ajaanŋ atiink Uŋup, kate wa, kaŋē buk ŋdeey. Alonŋ aji buk ŋdeey iŋeen week, alonŋ ŋdeey iŋeen paaj, alonŋ iŋeen ŋwajanŋ. »

Uhoñ wi umbiilu

²⁴ Yetu akak ahoñ na baka aji : « Natenan uko wi *Pših pi Baṭi panaamuñ; Pawo ji ñiinṭ antepiin ṅdeey ṅnuura du uṭeehul. ²⁵ Wi bañaan bti bakṅoyēntuñ, kē naṣooradul ašē bi, agur umbiilu ṭi ptoof pi ṅdeey ašē ya na bgahul. ²⁶ Wi ṅdeey ṅanaṭiin, alumēn kē ugof ukak apēn.

²⁷ Balemparul babi aji na a : “Naweek, mēntṭ ṅdeey ṅnuura ṅi ṅi itepiin du uṭeeh i? Kē hum di di ujaagal uwoon da ba?” ²⁸ Kē ateem baka aji : “Naṣooradaan adoluñ uko mēntṭ.”

Kē balemparul bašē hepara aji : “Injal nya ṅpēnan wa i”? ²⁹ Kē ateem baka aji : “A-a, nahilan woli nalēb ujaagal kapēnan ṅdeey. ³⁰ Nawutan ṅanaṭa ṅul bti te wal wi kakit ; ṭi wal mēntṭ dluñ kaji na bakit : Naduniin napēnan ujaagal natan nado idaaj natēr wa ; našē najej ṅdeey nahank du pnkuti.” »

Uhoñ wi pbuk pmpoṭi na wi uko utaa-janaan pson

(Markut 4.30-32; Luk 13.18-21)

³¹ Yetu akak ahoñ na baka aji : «*Pših pi Baṭi panaam na pbuk pmpoṭi pi ṅaan ajejuñ atepi du uṭeehul. ³² Pawoonuñ pmpoṭi ṭi mbuk, pašale naṭa, pajaan pakak bgof bandēmnuñ ṭi ugof untepiin ṭi unkintaar, ṅkaṭ ṅadoo ji ṅabi kado inṭaṅ ṭi inah yi ba. »

³³ Yetu akak aṭup na baka ṭi uhoñ aji : « Pših pi Baṭi panaam na bko bntiinku bi ṅaaṭ ajejuñ anaakrēn na pson ptum, kē pataaj bti. »

Uko unkayi kē Yetu aji hoñ

(Markut 4.33-34)

³⁴ Yetu aṭup iko yuñ bti pntuk pi bañaan na uhoñ, aanji ṭiini na baka bē aanhoñi. ³⁵ Hēnk, ayuuñ kē uko wi Naṭupar Naṣibaṭi ajakuñ udolanaa, aji :

« *Dluñ kahaabēš mntum kahoñ*

dluñ kaṭup iko immeeniiñ undiimaan wi umundu upašaniin. »

Yetu apiban uhoñ wi umbiilu

³⁶ Wal mēntṭ Yetu aduk bañaan ašē kak katoh ; kē baṭašarul bašē bi aji na a : « Pibaan un uhoñ wi umbiilu du uṭeeh. »

³⁷ Kē ateem baka aji : « Antepiin ṅdeey ṅnuura awoon *Abuk ṅiinṭ ; ³⁸ uṭeeh uwoon umundu ; ṅdeey ṅnuura ṅawoon bañaan biki

Pših pi Baṭi ; umbiilu uwoon banjaan baṭaš Naguuru. ³⁹ Naṣoorad anjaan atepi umbiilu, awoon Untaayi Uweek, kakit kawoon uba umundu kē bakit bašē wo ṅwanjuṭ. ⁴⁰ Kē jibi bajaan bajej umbiilu kaya tēr, hēnk di uba umundu ukwohan ; ⁴¹ *Abuk ṅiinṭ aluñ kayil ṅwanjuṭ ṅi nul, ṅaluñ kadook bañaan bti bankdoluñ baloñ bapēn ṭi bgah na bañaan bti bankdoluñ buṭaan ṭi Pših pi nul. ⁴² ṅwanjuṭ ṅafēl baka du bdoo banyikuñ maakan : dko mēntṭ dawo na ṅwooni na udeeb wi pdohrēn iñiin. ⁴³ Wal mēntṭ, banwoon baṭool ṭi kēš ki Naṣibaṭi baluñ kajeeh ji bnuur du Pših pi Naṣibaṭi Ašin baka. Ankaan ibaṭ itiiñki atiinkan! »

Uhoñ wi uwuuru wi bamenuñ na wi mn-laak mantamuñ preeš

⁴⁴ Yetu akak aji : «*Pših pi Baṭi pawo ji uwuuru wi ñiinṭ aloñ awinuñ kē bamen du uṭeeh. Akak amen wa ašē ya na mnlilan awaap bka bi nul bti, aya nug uṭeeh mēntṭ.

⁴⁵ « Pših pi Baṭi pakak anaam na nawaap anklaan mlaak mantamuñ preeš. ⁴⁶ Wi awinuñ ploñ pnuura, aya awaap bka bi nul bti aya anug pa. »

Uhoñ wi bridiya

⁴⁷ Yetu aji na baka : «*Pših pi Baṭi pakak anaam na bridiya bi bafēluñ du bdēk kē baṭij ṅṭēb ṅtum. ⁴⁸ Wi batumuñ, batuh kē bapul ba du pkay ašē ṭo ajej ṅannuuriin aṭu ṭi icah ašē fēl ṅanwoon ṅaanuura. ⁴⁹ Kē hēnk di di ukwoon ṭi uba umundu : ṅwanjuṭ ṅaluñ kabi kapaṭēš bawuṭaan na banwoon baṭool, ⁵⁰ kafēl bawuṭaan du bdoo banyikuñ maakan : dko mēntṭ dawo na ṅwooni na udeeb wi pdohrēn iñiin. »

⁵¹ Yetu ahepar baṭašarul aji : « Nateha iko yi ṅṭupanañ bti i? » Kē bateem aji : « Aa, ṅtee. » ⁵² Kē ašē ji na baka : « Kē hēnk *najukan Bgah anjukuñ uko wi Pših pi Baṭi abot aṭaš uko wi ujakuñ anaam na ajug katoh anjaan ajejna ṭi bka bi nul uko uhalu na ujon. »

Bañaan biki Nataret baanfiyaar Yetu

(Markut 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Wi Yetu ahoñuñ na baka hañ ašē tool aya. ⁵⁴ Aya du dko di akušnaaniin ašē jukan bañaan du *katoh kañehanaani ki baka, kē badoo ṅoṅar aji : « Ṭuñ di di akaanuñ uṣal untuṅa wi? Hum di di ahiluñ ado mlagre

mi bti ba? ⁵⁵ I mēntan, aanwo abuk naṭukan i? Mēnt Mariya awoon anin i, kē bi Yakob, Yotef, Fimon na Yuda bawo baṭa'ul? ⁵⁶ Kē baaṭ baṭa'ul, baanwo bti ṭi na un i? Kē ṭuṅ di ameenuṅ keeri iko yi bti? » ⁵⁷ Kē uko waṅ uneenan baka pfiyaara. Kē aṣe ji na baka : « *Naṭupar Naṣibaṭi ṭi utaakul, na ṭi katohul meet ṭaṅ di di bañaan bawoon baanji bamēbana bnuura. » ⁵⁸ Yetu aando da mlagre mntum ṭiki baanfiyaari.

14

Pkeṭ pi Yowan Nabattaar
(Markut 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Wal mēnt, *Herod nantuṅa i *Galilay atiink kē baktiiniyaan uko wi Yetu. ² Aji na balemparul : « Yowan Nabattaar a! Anaṭa ṭi pkeṭ! Ukaṅ kē aka mnhina mi pdo mlagre! »

³⁻⁴ Herod aṣal haṅ ṭiki abi jej Herodiyana, ahar Filip abuk aṣin anhumuṅ najeb aniiim. Kē Yowan aṣe ji na a aanka na pjej Herodiyana kaniim. Herod kē aṣe do kē bamoba, atan na mnkorentu afēl du ukalabuṣ. ⁵ Abi ṅal pfiṅa, aṣe ṭi bañaan ṭiki baṣal aji awo *Naṭupar Naṣibaṭi.

⁶ Kē unuur uloṅ wi Herod akdoon ufettu unkleṣanuṅ unuur wi abukiin, poonu abuk Herodiyana kē aṣe ki ṭi kadun ki bañaan kē ulil Herod, ⁷ kē adoo mehna aji awula uko wi akheparuluṅ. ⁸ Anin awuuka, kē aji na Herod : « Wulaan bkow bi Yowan Nabattaar ṭi praata. » ⁹ Naṣih ajooṭani, pmehna pi nul ṭi kadun ki bañaan biki aduṅ ufettu paṭu kē ado kē aji baṭija ba. ¹⁰ Ayil wal mēnt baya bafaal Yowan du ukalabuṣ. ¹¹ Baṭij bkow ṭi praata awul poonu, kē aṅooṭ ba anin. ¹² Baṭaṣar Yowan babi ajej puum amoy ; aṣe ya aṭup Yetu.

Yetu ade de'an pntuk pi bañaan
(Markut 6.30-44; Luk 9.10-17; Natenan ṭi Yowan 6.1-14)

¹³ Wi Yetu ameen uko unṭepuṅ, ajej bṭeem aya du dko dangaguṅ ; bañaan wi bamehan me aṣe ṭaṣa, apēnna ṅbeeka apoṣ aya du a. ¹⁴ Wi awaliin ṭi bṭeem aṣe win bañaan batum aṅaga baka akuṭ ajeban bammaakuṅ.

¹⁵ Wi utaakal ubanuṅ, baṭaṣarul babi aṅoga aṣe ji na a : « Unuur udobi yob yob,

kē dko di ṅwoon di daṣe gaag, dolan bañaan baya du ṅfēṭ bahilna banug uko ude. »

¹⁶ Kē Yetu aṣe teem baka aji : « Bayaar we ba? Nawulan baka an bdidi'an bade. »

¹⁷ Kē baṣe ji na a : « ṅkaha ipoom kaṅeen na ṅṭēb ṅṭēb. » ¹⁸ Kē aji na baka baṭija ya.

¹⁹ Wi wi aṣaan aji na bañaan baṭo ṭi ujaagal, aṣe jej ipoom kaṅeen yuṅ na ṅṭēb ṅṭēb, akat kēṣ du baṭi, abeeb Naṣibaṭi aṣe kitēṣ ipoom, awul baṭaṣarul kē bawul bañaan.

²⁰ Bañaan bti bade ayok, kē bajejēnt iko indukiin. Iko mēnt itum kkaar iṅeen na ktēb. ²¹ ṭi bandeen bukuṅ, biint bawo iṅeen-week ṅyaaṣ iṅeen kaṅeen (5000) aṭu na baaṭ na bapoṭ.

Yetu apoṣ ṭi bdēk duuṭ
(Markut 6.45-52; Yowan 6.15-21)

²² Wi bañaan babahan ba pde, Yetu ado kē baṭaṣarul bapaya ṭi bṭeem ajota kadun, pya umban wundu, ul kē aṣe duka aṭiṣan bañaan. ²³ Wi adoluṅ kē bañaan baṭiṣi, apaya du pnkuṅ duuṭ agaag aṅehan Naṣibaṭi. Wi utejan ubanuṅ, kē awoha da ul aloolan. ²⁴ Wal mēnt bṭeem badobi low low pkay, kē ṅmaaron ṅakṣint ṣiṅtan ba ṭiki uyook uunkyook ataṅ na umban wi bakyaan.

²⁵ Kaya uhaan nguk, kē aṣe bi ṭi baka apoṣ poṣ ṭi bdēk. ²⁶ Wi baṭaṣarul bawinuluṅ kē akpoṣ ṭi bdēk, baṅoṅar fuṭ aṣe ji : « Ujurte wa » aṣe jun ṅṅajar ṭiki balēnki. ²⁷ ṭi dko mēnt, kē Yetu aṣe ṭiini na baka aji : « Nawutan kahaajala, ṅji a, nawutan kalēnk. »

²⁸ Piyeer kē aṣe ji na a wal mēnt : « Ajugun, woli iwi a na manjoonan, jakaan mpoṣ ṭi meel mbi du iwi. » ²⁹ Kē Yetu aji na a : « Biini. » Kē Piyeer awala ṭi bṭeem, apoṣ ṭi meel aṭool pya du Yetu. ³⁰ Kē, wi atiinkuṅ uyook aṣe lēnk, ajun pneej ṭi meel aṣe huuran aji : « Ajugun, buuranaan! » ³¹ ṭi dko mēnt, kē Yetu aṣe tar kaṅen amēbana aṣe ji na a : « Iwi inwoon iinfiyaar akēṣan, we ukaṅ kē iwo na ṅṣal ṅṭēb ba? » ³² Wi bapayiin ṭi bṭeem kē uyook uṣe ṭaṅan. ³³ Banwoon ṭi bṭeem baṅup adēman Yetu aṣe ji : « Na manjoonan, iwo Abuk Naṣibaṭi. »

Yetu ajeban bamaakal du utaak wi bagenatereṅ
(Markut 6.53-56)

³⁴ Wi Yetu na baṭaṣarul bamuurun, aṣë ban du pkay du uṭaak wi bagenateren. ³⁵ Bañaan biki dko mēnt bayikrēna aṣë yil kē baṭup ṭi uṭaak bti aji abii, kē baṣë ṭija bañaan bti bammaakun. ³⁶ Baji bakooṭa kaji na a awut baka baban ṭaṅ kambiint ki bayeti bi nul, kē bambanun ka bti bajebi.

15

Pjukan pi bantohi bayuday (Markut 7.1-13)

¹ Ṭi ṅnuur mēnt, *bafaritay na *bajukan Bgah balon bapēna Yerutalem abi aṅog Yetu aṣë hepara aji : ² « we ukaan kē baṭaṣaru baanji baṭaṣ udolade wi bajon, babaa ji bade bē baanji baṅow iṅen*? »

³ Kē Yetu ateem baka aji : « Kē an, we ukaan kē naanji naṭaṣ uko wi Naṣibaṭi ajakun, kaṣë kaṭaṣ udolade wi nan ba? »

⁴ Naṣibaṭi aji : “Mēbaan ṣaaṣ na naan bnuura” kē “Ñaan ankkarun aṣin kēme anin, pkeṭ pakwoon baluk bi nul.” ✧ ⁵ Kē an, naṣë ji woli ñaan aji na aṣin kēme anin : “uko wi nhilanun lah kaṭēnknu uwo wi Naṣibaṭi” ⁶ ahilan keeri kawut pmēban aṣin na anin. Hēnk di udolade wi nakjukanun uṭuun kē nagar Uṭup wi Naṣibaṭi. ⁷ An balagare, *Itayi *Naṭupar Naṣibaṭi afaṅ wi aṭupun ṭi an aji :

⁸ “Pntaali pi paji padēmanaan na mntum ṭaṅ kē uhaaṣ wi pa uṣë lowēn.

⁹ Bṭeṅan bi baka baanjakēn nin uko ulon iko yi bakjukanun iwo udolade wi bañaan ṭaṅ.” »

Iko injaan iṭu ñaan aṭop ṭi kēs ki Naṣibaṭi (Markut 7.14-23)

¹⁰ Wi wi Yetu akaan adu pntuk pi bañaan aji na baka : « Natiinkan nabot name! ¹¹ Mēnt uko unjaan uneejna ṭi mntum ujaan uṭopan ñaan ṭi kēs ki Naṣibaṭi, uko unkpēnnun ṭi mntum mi nul wa. »

¹² Baṭaṣarul baṅoga wal mēnt aṣë ji na a : « Imeha kē *bafaritay badeebaṭ jibi ikṭiiniin hēnk i? » ¹³ Kē aṣë teem baka aji : « Bko bi Paapa anwoon du baṭi awoon aantepii balun kalēbana. ¹⁴ Nawutan baka : bawo

bakuul bankṭonun bakuul. Nakuul aṭonle aṭenṭul nakuul, bukal batēb bti baya jot du bhēr. »

¹⁵ Piyeer ayeenk bṭup aṣë ji na a : « Pibanun uko wi iṭupun hēnk. » ¹⁶ Kē aji na baka : « An kak, hēnk di nawaanun ṅṣal te hēnkun? ¹⁷ Naamme kē uko bti unneejun ṭi mntum mi ñaan uji uṭēp du kayin, kapēn du bnṭeeh, ¹⁸ bē uko umpēnun ṭi mntum uwoona du uhaaṣ meeṭ. Wun mēntan ujaan uṭopan ñaan ṭi kēs ki Naṣibaṭi. ¹⁹ Du uhaaṣ meeṭ di di iko itēnt yi ijaan iwoona : ṅṣal ṅwuṭaan, bfiṅar, ppiint na ahar ñaan kēme ayin ñaan, pjuban pi piint, kakiij, ṅṭilan na pṭup buṭaan ṭi bañaan, bkuutar. ²⁰ Iko mēnt ijaan iṭopan ñaan, kē pde bē iinṅow iṅen paanji paṭopan ñaan†. »

Pfiyaar pi ñaaṭ anwoon aanwo nayuday (Markut 7.24-30)

²¹ Wi Yetu apēnun da aṣë ya du ṅṭaak ṅi Tir na Fidon ²² Kē ñaaṭ alon i uṭaak wi Kanaan anwoon du uṭaak mēnt aṣë pēn ahuuran aji : « Naweeek, *abuk Dayiṭ, ṅagi'aan! Untaayi unooran poonu abuk naan maakan. » ²³ Yetu aanteema nin uko ulon. Baṭaṣarul kē baṣë ṅoga akooṭa aji na a : « Dookana, anooranun na phuuran pi nul. »

²⁴ Kē Yetu ateem aji : « Naṣibaṭi ayilēn ṭaṅ pa ṅkaneel ṅi *Itrayel ṅanneemuṅ. » ²⁵ Kē ñaaṭ aṣë baan aṅup ṭi kadun ki Yetu aji na a : « Naweeek, biin iṭēnkēn! »

²⁶ Kē aji na a : « Uunuura bajej pde pi bapoṭ bawul ṅbuṣ ṅmpoṭi‡. »

²⁷ Kē ateem aji : « Naweeek, ifaṅi, kē ṅbuṣ ṅmpoṭi ṅaṣë doo ji ṅade ituk inkjotnun du umeeṣa wi bajug ṅa. »

²⁸ Wi wi Yetu aṣaan aji na a : « Ñaaṭu, pfiyaar pi nu padēmi! Uwoon jibi inṅalun! » Wal mēnt kē abukul aṣë bi jeb jeb.

Yetu ajeban bamaakal batum

²⁹ Yetu apēn da aṣë ya umban wi *bdēk bi Galilay. Apaya du pnkun aṭo. ³⁰ Bañaan batum babi ṭi a, aṭij bankjiinkun, bakuul, banṭakmun, babiiṣ bṭup, na bamaakal batum kak, abēkan ṭi ihoṭ yi Yetu ; kē ajeban baka. ³¹ Bañaan baṅonjar wi

* **15:2** Bē baaṅṅow iṅen : Bafaritay baji baṅow iṅen kaṭaṣna udolade wi baka. ✧ **15:4** Ppēn 21.27; 20.12. † **15:20** Paṭopan : Yetu aankṭiiniyaan ṭi dko di uko wi pjint, bafaritay baji baṅow iṅen kaṭaṣna udolade wi baka. ‡ **15:26** ṅbuṣ ṅmpoṭi : Wal mēnt bayuday baji baji banwoon baanwo bayuday bawo ṅbuṣ.

bawinun banwoon baanhil bɔup kɛ baktup, banɔakmun kɛ bajebi, kɛ bankjiinkun kɛ bakpoŝ bnuura, kɛ bakuul bakwin. Badɛman wal mɛntŋ Naŝibaɕi i *Itrayel.

*Yetu akak ade de'an bañaan batum
(Markut 8.1-10)*

³² Yetu adu baɕaŝarul wal mɛntŋ aŝɛ ji na baka : « Dñaaga bañaan biki, ŋnuur ŋwajantŋ ŋi ŋi, ŋi bawo i na ŋji kɛ baanka uko ude. Mɛnŋal baɕiŝ na ubon : bahilan kaya kajot ɕi bgah. » ³³ Kɛ baɕaŝarul baŝɛ ji na a : « ɕi dko dangagun di, ɕun di ŋkkaanun uko de unkhilanun kayokan bañaan batum biki? »

³⁴ Kɛ aji na baka : « Nawo na ipoom hum? »

Kɛ bateem aji « Ipoom paaj na kalon na nɕɛb ŋlon ŋmpoɕi. » ³⁵ Kɛ Yetu aŝɛ ji na bañaan baɕo ɕi mboŝ ; ³⁶ aŝɛ jej ipoom paaj na kalon yun na nɕɛb ŋun, abeeb Naŝibaɕi, akiteŝ ya aŝɛ wul baɕaŝarul, kɛ bafaŝ bañaan. ³⁷ Bade bti adoo yok. Baɕaŝar Yetu kɛ batuman kkaar paaj na plon na iko indukŝiin. ³⁸ Bañaan bandeen bawo biintŋ iñeen-week ŋbaakɛr ŋyaaŝ iñeen (4000), aɕu na baatŋ na bapoɕ. ³⁹ Wi Yetu adolon bañaan kɛ baɕiŝi, wi wi aŝaan apaya ɕi bɕeem aya utaak wi Magadan.

16

*Bafaritay bahepar Yetu uko unkdimanun kɛ awo i Naŝibaɕi
(Markut 8.11-13; Luk 12.54-56)*

¹ *Bafaritay na *bataduk babi ɕi Yetu wal mɛntŋ, ala pɕaawana aŝɛ hepara uko unkdimanun kɛ awo ñaan i Naŝibaɕi. ² Kɛ Yetu aŝɛ teem baka aji : « Woli unuur uya pɕot kɛ baɕi bajeenki naji naji : “Dko dalun kajeeh faan.” ³ Kɛ na nfa kub, baɕi bajɛnle naji : “Uŝubal uŝub nɕa.” Naji name uko wi iko yi baɕi ijakun, aŝɛ wo naanhil pyikrɛn uko wi Naŝibaɕi akdolon nɕa di. ⁴ An bañaan bawuɕaan biki, nandekun Naŝibaɕi kafetŋ, nahepar uko unkyuujun kɛ dwo i Naŝibaɕi. Naankwin uko ulon umpati na wi Yonat* *Naɕupar Naŝibaɕi adiimanun. » Wi wi Yetu aŝaan aduk baka da, aya na bgahul.

Uko utaajanaani pŝon wi bafaritay na bataduk

⁵ Yetu na baɕaŝarul baya bdɛk umban wundu. Kɛ baɕaŝarul baŝɛ ɕilma pɕij ipoom. ⁶ Kɛ Yetu aŝɛ ji na baka : « Natenan bnuura, nalipariin uko utaajanaani pŝon wi *bafaritay na *bataduk. ⁷ Baɕaŝarul kɛ baŝɛ ɕiini bukal bukal aji : « Aɕiini han ɕiki ŋɛntŋij ipoom. »

⁸ Kɛ Yetu ammeen uko wi baktiiniyaanun aji na baka : « An, nanwoon naanfiyaar akɛŝan, we ukaan kɛ naktiiniyaan pwo naantŋij ipoom ba? ⁹ Naandobi yikrɛna te hɛnkun iko yi nawinun i? Naanleŝ wi nkitŝun ipoom kañeen pa biintŋ iñeen-week-kañeen ŋyaaŝ iñeen (5000) i? Kɛ kkaar hum kantumun ipoom ki ki nayaanaanun ba? ¹⁰ Kɛ wi nkitŝun ipoom paaj-na-kalon pa biintŋ iñeen-week-ŋbaakɛr ŋyaaŝ iñeen (4000)? Kɛ kkaar hum kantumun ipoom ki ki nayaanaanun? ¹¹ Kɛ hum di di nawoon naamme kɛ mɛntŋiiniyaan ipoom? Dji nalipara uko utaajanaani pŝon wi bafaritay na bataduk. »

¹² Baɕaŝar Yetu bayikrɛn wal mɛntŋ kɛ aji na baka balipara pɕukan pi bafaritay na bataduk, mɛntŋ uko utaajanaani pŝon wi ba-jaan badolna ipoom wa.

*Piyeer aji Yetu awoon Krittu
(Markut 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ Yetu aya na baɕaŝarul du utaak uññogun ubeeka wi Fetare-Filip aŝɛ hepar baka aji : « Bañaan baŝal aji *Abuk Ñiintŋ awo in ba? » ¹⁴ Kɛ bateem aji : « Balon baji iwo *Yowan Nabattaar ; kɛ balon baji iwo *Eli Naɕupar Naŝibaɕi kɛ balon kak baji iwo Yeremiya kɛme alon ɕi *baɕupar Naŝibaɕi bandukiin. »

¹⁵ Kɛ aŝɛ ji na baka : « Kɛ ɕi an, ŋji dwo in ba? » ¹⁶ Timon Piyeer kɛ ateema aji : « Iwo *Krittu, Abuk Naŝibaɕi ajug ubida. » ¹⁷ Kɛ Yetu aŝɛ ji na a : « Inuurandɛni iwi Timon abuk Yonat. Mɛntŋ ñaan najɛn aɕupiiŋ manjoonan man, Paapa anwoon du baɕi a. ¹⁸ Kɛ nŝɛ jaku : Iwo Piyeer*, pnduba pan-jaan pamɛban katoh, ilun kamɛban bankfiyaarnun. Pkeɕ paankhilan kanaɕ ɕi kadun ki baka. ¹⁹ Dlon kawulu iniigŝaani yi Baɕi : uko wi ikpokun ɕi mboŝ ulun kapokana du baɕi, kɛ uko wi ikdinanun ɕi mboŝ, ulun kadinana du baɕi. » ²⁰ Wi wi aŝookun

✧ 16:4 Natenan ɕi Yonat. * 16:18 Piyeer : Dawoon pnduba kɛme plaak.

başaşarul aji na baka bawut kaşup nin ñaan kë ul awoonj Krittü.

Yetu aşup aji aluñ kakeş kabot kanaşa ti pa (Markut 8.31-33; Luk 9.22-27)

²¹ Unuur mënt wi wi Yetu ajunun pdi-
iman başaşarul kë awo i pya Yerutalem, ka-
haj da maakan ti iñen yi bantohi, *başenjan
baweeek na *bajukan Bgah. Baluñ kado
bafiña, unuur uwajanşen aşë naşa ti pkeş.

²² Piyeer apula kë bagaagi aşë jun pñoman
na a aji : « Ajugun, dñehan Naşibaşi abuu-
ranu uko wañ! Nin ukoolan uunkdolu! »

²³ Kë Yetu aşë wuğsa aji na Piyeer
: « Lowaan, iwi Fatana! Inaş ti bgah
aneenanaan pşep. Iinji kla uko wi Naşibaşi
aşaluñ, iji kla uko wi bañaan başaluñ. »

²⁴ Kë wi wi Yetu ajakuñ na başaşarul bti : «
Woli ñaan aşal kaşaşen, awo kaşilma uleeful
kakuña kruş ki nul kadinan phaj ji nji kaşë
kaşaşen woli ado akeş. ²⁵ Ñaan ankşaluñ
pbuuran ubida wi nul aluñ kawaañ wa
; kë ankuñ kawaañ ubida wi nul pa nji
aluñ kabuuran wa. ²⁶ We uwoonj ñaan
aka pyok pi umundu bti, woli aneemanden
uhaaş wi nul? We wi ñaan ahilanuñ kawul
kabuuranaan uhaaş wi nul. ²⁷ *Abuk Ñiinş
aban ti pbi na mndem mi Aşin na nwanjuş ni
nul. Wal mënt awayeş ñaan andoli ti mnwo
mi nul. ²⁸ Dşupan na manjoonan : baloñ ti
banwoonj nşa ti baankkeş bë baanwin Abuk
Ñiinş kë abi ji naşih. »

17

*Uleef wi Yetu bti utelşaa
(Markut 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Wi nnuur paaj nşepuñ kë Yetu aşë jej bi
Piyeer na Jakob na Yowan aşa Jakob aya na
baka du pnkuñ pweek kë bagaagi. ² Uleef
wi nul kë uşë şelşa ti kadun ki baka : kaara
di nul dajeeh ji unuur, kë imişa yi nul ikak
afaat feh. ³ Ti dko mënt, kë başaşar Yetu başë
win *Moyit na *Eli kë baktiini na a.

⁴ Wal mënt kë Piyeer aşë ji na Yetu : «
Ajugun, unuura nşo ti dko di. Inşal le katar
iloona iwajanş: kalonj kawo ki nu, kalonj ki
Moyit, kandukiin kawo ki Eli. »

⁵ Ahum kaşiiini, kë kanfeluñ kalonj
kanknuuruñ kaşë mara mara abi awun
baka, kë pdiim ploñ paşë penna ti ka aji

: « Iwi iwoonj abuk naan, dşalu maakan,
dmaganu! Nadoon katiinka! »

⁶ Wi başaşar Yetu batiinkuñ pdiim mënt
aşë lenk maakan ajot afetş keş ti mboş. ⁷ Kë
Yetu aşë ñog aban baka aşë ji : « Nanaşiin,
nawutan kalenk. » ⁸ Wi bakatuñ keş,
baankak awin nin alonj, kë Yetu şaşa awohanj
da.

⁹ Wi bakwaliin pnkuñ, kë Yetu aşë ji na
baka : « Nakşup nin ñaan alonj uko wi naw-
inun, te wal wi *Abuk Ñiinş aklunj kanaşa ti
pkeş. »

¹⁰ Başaşar Yetu bahepara aji : « we ukaañ
kë *bajukan Bgah baji Eli awo i kaduna
kabi ji *Krittü ado kabi. »

¹¹ Kë ateem baka aji : « Na manjoonan
Eli awo i kabi, kakakan iko bti ti bgah.
¹² Kë nşë şupan, Eli adobi bi, kë baanyikrena,
bahajana, adola jibi başaluñ. Henk kak di
di Abuk Ñiinş aklunj kahaj ti iñen yi baka.
» ¹³ Wal mënt, kë başaşarul başë yikren kë
awo ti ptiiniyaan *Yowan Nabattaar.

*Yetu ajeban napoş i untaayi ukyewlenuñ
(Markut 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Wi Yetu na bi Piyeer, Jakob na Yowan
bakakuñ du dko di pnşuk pi bañaan pa-
woonj, kë ñiinş alonj aşë bi ti Yetu anşup ti
kadunul aji na a : ¹⁵ « Naweeek, ñagiin abuk
naan. Aji jot kako, ahaj maakan : nyaaş
nşum aji jot ti bdoo, ulonj kak aji jot ti meel.
¹⁶ Dşija başaşaru kë baanhilan ajebana. »

¹⁷ Kë aşë teem aji : « Nawo bañaan
bawuşaan, banwoonj baanfiyaari! Dwo
kaşo na an te lum ba? Dwo kado kamiiran
te lum ba? Naşijaan napoş ti. » ¹⁸ Kë Yetu aşë
leşar na untaayi kë upen ti napoş, kë ajeb ti
dko mënt.

¹⁹ Başaşar Yetu bagaag na a aşë hepara aji
: « we ukaañ kë un, nşenhilan adook untaayi
mënt? »

²⁰ Kë ateem baka aji : « Naanfiyaar
akęşan. Dşupan na manjoonan, woli naka
lah pfiyaar panliñuñ na pbuk pi maaj,
najile na pnkuñ pi : Penan ti, papen da.
Uunkka nin uko ulonj wi nawoonj naankhi-
nan pdo. ²¹ [Kë untaayi utenş wuñ, pñehan
Naşibaşi na pyiman şaşa pahilanuñ pdook
wa.]

*Yetu aɕup pkeɕ pi nul uyaas utëbantën
(Markut 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Yetu na baɕaɕarul bawo bti du *Galilay, kë aɕë ji na baka : « *Abuk Ñiintɕ abi kawu-lana du bañaan, ²³ baluɕ kafina, unuur uwajantën aɕë naɕa ɕi pkeɕ. » Kë baɕë jooɕan maakan.

Yetu na Piyeer baluk daaɕa di Katoh Kaweek ki Naɕibaɕi

²⁴ Yetu na baɕaɕarul baban ubeeka wi Kapernawum. Kë bakobraar daaɕa di *Katoh Kaweek ki Naɕibaɕi baɕë bi ɕi Fimonɕ Piyeer ahepara aji : « Jëm najukan i nan aji luk daaɕa di Katoh Kaweek ki Naɕibaɕi i? »

²⁵ Kë ateem baka aji : « Aa. Aji luk da. »

Wi aneejan neej ɕi katoh kë Yetu aɕë ji na a : « Fimonɕ, we wi iɕaluɕ ɕi uko wi ba? In awoon kaluk baɕih biki umundu wi daaɕa ba? Babuk baka këme balonɕ bampaɕi. »

²⁶ Kë ateem aji : « Bañaanɕ bampaɕi baka. »

Kë Yetu aɕë ji na a : « Babuk baɕih keeri baanwo i kaluk. ²⁷ Kë un nɕë wo nɕennal pɕij bɕup. Yaan du bdëk, ifël kabuuɕi, utëb uteek wi ikpënanuɕ, haabëɕan wa mntum : itënk pataka da pankkëɕuɕ pluk daaɕa di naan na di nu. Jejan pa iya iluk daaɕa di nja batëb. »

18

In adëmnuɕ ɕi an?

(Markut 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Baɕaɕar Yetu babi ɕi a wal mëntɕ aɕë hepara aji : « In adëmnuɕ du *Pɕih pi Baɕi ba? ² Kë aɕë du napoɕ alonɕ aɕu'a ɕi ptoof pi baka, ³ aɕë ji : « Na manjoonan dɕupan, woli naankak anaam ji bapoɕ, nin naankneej du Pɕih pi Baɕi. ⁴ Ukaanɕ kë ankwoonɕ naweek du Pɕih pi Baɕi awoonɕ ankwalanuɕ uleeful kakak ji napoɕ i. ⁵ Kë ñaanɕ anyeenkuɕ napoɕ ji i ɕi katim naan, nji ɕi uleef naan i i ayeenkuɕ. »

*Naɕaafaraan kawuuk bañaanɕ bajuban
(Markut 9.42-48; Luk 17.1-2)*

⁶ Yetu akak aji : « Ñaanɕ ankdolonɕ alonɕ ɕi bapoɕ biki*, banfiyaarnuɕ ajot ɕi pɕuban, uhokan pa a batana plaak pweek bayoorana du bdëk. ⁷ Bañaanɕ banwoonɕ ɕi

umundu bawuɕani ɕiki iko inhinanuɕ kado baka bajuban itumi. Iko mëntɕ iinhinan kawaanɕ, kë ñaanɕ anɕaanɕ aɕij ya aɕë wuɕan!

⁸ « Woli kañen ki nu, këme kahoɕ ki nu iɕu kë ikjuban, falan ya ifël du kalowan. Uhokan iya baɕi na kañen këme kahoɕ kamukɕiinɕ, kë di iya infernu du bdoo bawoonɕ baankjëmɕa na iñen itëb na ihoɕ itëb. ⁹ Kë woli pkëɕ pi nu paɕu'u kë ikjuban, lookɕan pa ifël du kalowan. Uhokan iya baɕi na pkëɕ ploolan, kë di bafëlu du bdoo bi infernu na këɕ ktëb.

¹⁰ « Naɕaafaraan kabeeh alonɕ ɕi bapoɕ biki. Na manjoonan, nwanɕut ni baka naji nanaɕ wal undoli du kadun ki Paapa anwoonɕ du baɕi. ¹¹ [*Abuk Ñiintɕ abi bi pbuuran bambiinɕ aneem.] »

*Uhoñ wi unkaneel unneemuɕ
(Luk 15.3-7)*

¹² Yetu ahoñ aji : « we wi naɕaluɕ ɕi uko wi ba? Woli ñaanɕ alonɕ aka nkaneele iñeenweek kë ulonɕ uɕë neem, aankduk nkaneele nɕandukiinɕ du pnkuɕ kaya pla uloolan unneemuɕ i? ¹³ Dɕupan, woli awin wa, aji lilandër unkaneel uloolan wuɕ kapel nɕandukiinɕ nɕanwoonɕ nɕaanneemi. ¹⁴ Kë hënk kak di di Aɕinan anwoonɕ baɕi awoonɕ aanɕal alonɕ ɕi bampoɕi biki aneem. »

Pmiir atëntul

¹⁵ Yetu aji kak : « Woli atëntu anfiyaaruɕ ajubanu, yaan iwina, iɕiini na a, an batëb ɕañ. Woli atiinku, këme kë ika'a. ¹⁶ Kë woli aandi ptiinku, duun ñaanɕ alonɕ këme batëb, nahilna nado jibi *Ulibra wi Naɕibaɕi ujakuɕ: *naboman uko bti ɕi kadun ki bamaar batëb këme bawajanɕ.* ¹⁷ Akak le wo aandi ptiink baka, kɕup pntuk pi banfiyaaruɕ ; woli apok ptiink baka, jejana ji ñaanɕ anwoonɕ aanfiyaar Naɕibaɕi këme ji nakobraar daaɕa†. ¹⁸ Dɕupan, na manjoonan : iko bti yi nakpokuɕ ɕi mboɕ iluɕ kapokana du baɕi, kë iko bti yi nakdinanuɕ ɕi mboɕ iluɕ kadinana du baɕi.

¹⁹ « Na manjoonan dkak aɕupan, woli bañaanɕ batëb ɕi an ɕi mboɕ batiinkar añehan uko ulonɕ wi baɕaluɕ, Paapa anwoonɕ du baɕi ado wa pa baka. ²⁰ Aa, dko di

* 18:6 Bapoɕ biki : Yetu aɕiiniyaan ɕi banfiyaaruɕ, bukal bakakuɕ ji bapoɕ. ✱ 18:16 Pleɕan 19.15. † 18:17 Bakobraar daaɕa : Bayuday bajej baka ji bado buɕaan banwoonɕ baanwo biki pntaali pi Naɕibaɕi.

bañaan batëb këme bawajanŋ bayitunŋ ŋi ka-tim naan, dji kawo ŋi ptoof pi baka. »

Nadoon kamiir batënŋan

²¹ Fimonŋ Piyeer aňog Yetu wal mënŋ ašë hepara aji : « Ajugun, nyaaš hum ŋi ŋi nwoonŋ kamiir atënŋ naan woli ajubanaan? Dwo kamiir te nyaaš paaj na ulonŋ i? »

²² Kë Yetu ateema aji : « A-a, mënjkaku nyaaš paaj na ulonŋ ŋañ, nyaaš ŋi iwoonŋ i kamiira ŋawo kaban iñeen-paaj-na-ulonŋ (70) nyaaš paaj-na-ulonŋ.

²³ « Hënk di *Pših pi Baŋi pawoonŋ: pawo ji uko wi naših anŋalunŋ pten jibi balemparul badolonŋ na itaka yi nul. ²⁴ Ajun pten, kë bašë ŋija alonŋ anŋeetulunŋ itaka intumunŋ ptum paŋ. ²⁵ Niiinŋ mënŋ aanka uko uluki itaka mënŋ; kë naših ašë ji bawaapa ul na aharul, na babakul na iko bti yi akaanŋ, bahilna bakakan uko wi aŋeetunŋ. ²⁶ Nalemparul unŋ kë ašë ŋup ŋi kadunŋ ki naših aji na a : “Miiraan, dlunŋ kaluku ya bti!” ²⁷ Naših aňagi'a ašë wutara itaka yi aŋeetulunŋ awuta kë ayaa.

²⁸ « Nalemp mënŋ apën ašë yit na atënŋul alonŋ i bawoonŋ ŋi ulemp anŋeetulunŋ ktaka kntiinku. Atiika adoo kak i pfiiklëna ašë jaka : “Lukaan uko wi iŋeetnunŋ!” ²⁹ Atënŋul kë anŋup akooŋa aji na a : “Miiraan, dlunŋ kaluku!” ³⁰ Kë undu ašë pok, ado kë bawata ukalabuš ayoonkna alunŋ aluk uko wi aŋeetunŋ. ³¹ Wi balemp bandukiinŋ bawinunŋ uko unŋepunŋ, bajooŋan maakan ašë ya akakalëš wa bti naših.

³² « Kë naših ado kë baŋija nalemp mënŋ ašë ji na a : “Iwi nalemp nawuŋan i! Dwutaru itaka bti yi iŋeetnunŋ ŋiki ikooŋen aji ndo haŋ ; ³³ iwo i lah kak kaňaga atënŋu jibi nji ŋagi'iiŋ.” ³⁴ Adeebaŋ maakan ašë wula banjaanŋ bahajanŋ bañaanŋ te wi aklunŋ kaluk uko bti wi aŋeetunŋ. »

³⁵ Kë Yetu ašë kak aji : « Hënk di di Paapa anwoonŋ du baŋi aklunŋ kado andoli ŋi an, woli naammiiir batënŋan na manjoonanŋ ŋi itëb yi nan. »

19

Yetu aŋiiniyaan uko wi bniim (Markut 10.1-12)

✠ 19:4 Ujuni 1.27. ✠ 19:5 Ujuni 2.24.

¹ Wi Yetu aŋupunŋ iko yaŋ aba, ašë pën ŋi uŋaak wi *Galilay aya umbanŋ wi *Yuda unwoonŋ du plut pi *Yordan. ² Bañaanŋ batum baŋaša da kë abot ajeban bamaakal.

³ *Bafaritay balonŋ baŋal pŋaawana, ašë ŋoga ahepara aji : « Bgah bi nun badinan ŋaanŋ abubara adook aharul ŋi bniim i? »

⁴ Kë Yetu ateem baka aji : « Naanleyiir uko wi Ulibra wi Našibaŋi ujakunŋ i kë du ujuni Našibaŋi apaš bañaanŋ kë bawo ŋiinŋ na ŋaaŋ✠ » ⁵ ašë ji : « “*Waŋ ukaanŋ kë ŋiinŋ aklunŋ kaduk ašin na anin kawo na aharul, bakak ŋaanŋ aloolan.*”✠ ⁶ Hënk, baankak awo bañaanŋ batëb, bawo ŋaanŋ aloolan. Naaŋ awutan keeri kagar uko wi Našibaŋi anaakrënuŋ. »

⁷ Bafaritay bahepara aji : « Keeri we ukaanŋ kë *Moyit aji ŋaanŋ awo i kapiit ŋaaŋ kakaarta kankyuunŋ kë bniim babaa, kabaa kadooka? »

⁸ Kë ateem aji : « Mndënëm mi ŋhaaš ŋi nan manŋuunŋ kë Moyit adinanan uko mënŋ. Kë ušë wo uunwo haŋ du ujuni. ⁹ Dŋupan, woli ŋaanŋ adook aharul anwoonŋ aampiinŋ na ŋaanŋ alonŋ nampaŋi, ašë niim alonŋ, ajuban pjuban pi piinŋ. »

¹⁰ Baŋašarul bajaka aji : « Woli hënk di uwoonŋ kawo pa ŋiinŋ na aharul, uhokan pwut bniim. »

¹¹ Kë Yetu ateem baka aji : « Mënŋ bañaanŋ bti bahilanunŋ kadinan pjukan pi mënŋ, biki Našibaŋi aŋenuŋ kë bahilani ŋañ bahilanunŋ. ¹² Iko itum ihinan kaneenan biinŋ baniim : balonŋ baanhilan bniim ŋiki babuka buka haŋ, balonŋ ŋiki bakaš baka, balonŋ kak pših pi Baŋi paŋi paŋu baanji baniim. Naaŋ anhinanunŋ pte uko wi, ateen wa! »

Yetu ayeenk bapoŋ bnuura (Markut 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Bañaanŋ baŋij Yetu bapoŋ pa apaf baka iñen, abot aňehandër baka, kë baŋašarul bašë ŋoman na baka. ¹⁴ Kë Yetu ašë ji : « Nawutan bapoŋ babi ŋi nji, nakneenan baka, ŋiki *Pših pi Baŋi pawo pi banwoonŋ ji baka. » ¹⁵ Wi wi ašaanŋ apaf baka iñen ašë ya na bgahul.

Yetu na ŋiinŋ nayok (Markut 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ñiint̃ aloñ abi añog Yetu aşë hepara aji : « Najukan, we wi nwooñ kado unuura kakaana ubida wi mñto? »

¹⁷ Kë ateema aji : « we ukaañ kë ikheparaan uko unuura wi ñaañ awooñ i kado? Alookañ tañ̃ annuuriiñ, Naşibaţi a. Woli iñal kayeenk ubida wi mñto kado uko wi Bgah bajakuñ. »

¹⁸ Kë akak ahepara aji : « Iko ihoñ? »

Kë ateema aji : « Iinkfiñ ñaañ, iinkpiint̃ na ahar ñaañ këme ayiñ ñaañ, iinkkiiñ, wutañ katapar ñaañ uko wi awooñ aando, ¹⁹ mëbaañ şaaş na naañ bnuura, ñalañ atēnt̃u jibi iñaluñ uleefu. »

²⁰ Kë naşaşa uñ ateema aji : « Iko mēnt̃ bti ddo ya. We wi nkaañ aduka pdo? »

²¹ Kë Yetu aji na a : « Woli iñal kawo ñaañ anjaañ ado uko bti unliluñ Naşibaţi, kya, kawaap iko yi ikaañ bti kaşë jej itaka mēnt̃ kaşeñ bajuuk, kka pyok du baţi. Wal mēnt̃ kşë bi kaşaşeñ. » ²² Wi naşaşa uñ atiinkuñ uko mēnt̃, aşë ya na pjooşañ, ũiki ayok maakan.

²³ Wi wi Yetu aşaañ aji na başaşarul : « Dşupan na manjoonañ pneej du *Pşih pi Baţi patam nayok maakan. ²⁴ Aa, dşupan kak uko wi : Uyoj apel pa untaam wi pnkunkaali uneej ũi bhēr bi kaguja kë di nayok aneej du Pşih pi Baţi. »

²⁵ Wi başaşarul batiinkuñ uko wañ̃ bañonar fuş aşë ji : « Kë iñ ahilanuñ keeri kabuur? »

²⁶ Kë Yetu aşë jaban baka kēş aşë ji : « Bañaañ bajēñ baanhilañ pbuurañ ñleef̃ ñi baka, kë Naşibaţi aşë wo aambiişna biişna nin uko uloñ. »

²⁷ Piyeer aji na a wal mēnt̃ : « Tenañ, ñduk iko bti aşaşu. We wi ñkluñ kayeenk ba? »

²⁸ Kë Yetu aji na baka : « Dşupan na manjoonañ : woli umundu uhalu ubii, kë *Abuk Ñiint̃ aneejañ pşih na mndēm, añ başaşaraañ iñeen na batēb̃ nanşaşnuñ nakak ašo na ñji kaşih, kawayēş̃ kñtaali iñeen na ktēb̃ ki Itrayel. ²⁹ Kë biki katim naañ kaşuuñ kë baduk itoh̃ yi baka, këme babuk başiñ baka, başiñ baka, baniñ baka, babuk baka, ñteeh̃ ñi baka, baluñ kayeenk uko wi badukuñ ñyaaş̃ iñeen-week̃ kaşë kayeenk ubida wi mñto. ³⁰ Kë batum banwooñ hēnkuñ bateek baluñ kawo babaañşani,

batum banwooñ babaañşani baluñ kawo bateek. »

20

Uhoñ wi bajaar biki baduuñ ulemp

¹ Yetu akak aji ũi uko wañ̃ : «*Pşih pi Naşibaţi pawo wo ji uko wi ajug uşeeh̃ ampēnuñ na nfa kub ala balemp pa uşeeh̃ wi nul. ² Aũiinkar na balemp aji aluk baka itaka inliñuñ na baluk bi unuur aşë do baka kë baya uşeeh̃. ³ Aşo ado uko ji ñwoori ñwajañ apēñ awiñ balemp baloñ kë bawo du bayiti baanka uko udo, ⁴ kë aşë ji na baka : “An kak, nayaañ uşeeh̃ ; dlukañ bnuura.” ⁵ Kë bayaa.

« Ajug uşeeh̃ apēñ na mnde ilant̃, akak apēñ na pnak awiñ baloñ, akak ado jibi adoloñ na bukundi. ⁶ Wi unuur uşeehiiñ, akak apēñ awiñ balemp baloñ kë banaş̃ da aşë hepar baka aji : “we ukaañ kë nawo ũi, unuur bti bē naankdo uko uloñ”? ⁷ Kë bateem aji niñ aloñ aanjeñ jej baka ulemp.

« Kë aji na baka : “An kak, nayaañ uşeeh̃.”

⁸ « Wi utaakal ubanuñ, ajug uşeeh̃ kë aşë ji na namali i nul : “Duuñ balemp iwul andoli baluk bi nul, ijunna bambaañşaanuñ pbi işë ido kaya te du bateek.”

⁹ « Biki bajejuñ ũi uşeeha unuur kë babii, ayeenk̃ andoli baluk bi unuur upēb. ¹⁰ Bateek̃ babi kak aşë şal aji bayeenk̃ baluk bampeluñ bi bambaañşaanuñ pbi, kë başë wula baka andoli baluk bi unuur. ¹¹ Wi bakyeenkuñ itaka aşë ñomañ ũi uko wi ajug uşeeh̃ adoloñ ¹² aji : “Bambaañşaanuñ pbi balempa uwoori uloolañ, kë işë luk baka aliñañ na un, ñlempuñ unuur bti ũi bnuur.”

¹³ « Kë Ajug uşeeh̃ aşë teem̃ aloñ ũi baka aji : “Nanoh, mēndolu niñ buşaañ bloñ: Mēnt̃ itaka yi, yi ñtiinkaruñ i? ¹⁴ Jejañ uko wi ñtiinkaruñ, iya na bgahu. Ulilēñ lil kë nwul ambaañşaanuñ pbi uko unliñuñ na wi nwuliiñ. ¹⁵ Mēnka na pdo uko unliluñ na bka bi naañ i? Kēme iwo i kadeebaş̃ ũiki djoob̃ bkow?” »

¹⁶ Yetu akak aji : « Kë hēnk̃ di di banwooñ babaañşani bakluñ kawo bateek, bateek̃ başë bawo bambaañşani. »

*Uyaaş̃ uwajañtēñ wi Yetu akşupuñ pkeşul na pnaşa pi nul ũi pkeş
(Markut 10.32-34; Luk 18.31-34)*

17 Yetu aya Yerutalem ašë du bařaşarul iñeen na batëb kē bagaagi, ašë řiini na baka wi bawoon ři bgah aji : 18 « Natenan, řya Yerutalem, kē bašë luņ kawul *Abuk Ńiint *bařeņan baweek na *bajukan Bgah. Baluņ kaji aduknaanaa, pduknaana pi pkeř. 19 Bawula banwoon baanwo bayu-day bahilna babeņa, bakoba na itintël, bapaņa ři kruř. Unuur uwajantën ašë nařa ři pkeř. »

20 Wal mēnt kē anin babuk Tebede ašë bi aņoga, ul na babukul, aņup ři kadunul pa phepara uko ulon. 21 Kē Yetu ašë ji na a : « we wi iņaluņ ba? »

Kē aji na a : « Dolan babuk naan batëb biki baluņ bařo alon ři kadeenu ki nu, alon ři kamayu, woli iluņ ařo ařih. »

22 Yetu ateema aji : « Naamme uko wi nakñehanaanuņ. Nahinan kadaan ři pnkalame pi nji kayaan kadaan, kahaj ji nji i? »

Kē bateema aji : « Nñinani. »

23 Kē Yetu ašë ji na baka : « Aa, naluņ kadaan ři pnkalame pi naan ; kē uko unwoon wi přo ři kañen naan kadeenu na kamayu, mēnt nji dwoon kadat banwoon biki přo da, biki Paapa ajakuņ aji bawo biki kařo da, bukal bakluņ kařo da. »

24 Wi bařaşarul iñeen bandukiin batiinkuņ uko waņ, ašë deebařer batëb bukundi. 25 Wi wi Yetu ařaan ařiini na baka bukal bti aji : « Nawin jibi bařih biki řtaak bajaan bayuuj mndēm mi baka, baweek biki řtaak kaņoonkna bañaan. 26 Unwo kawo haņ pa an. Anņaluņ pwo naweek ři an awo i kawo nalempar batēntul. 27 Kē woli řnaan aņal pwo nateek ři an, awalaan bkowul ado kalempar batēntul. 28 Kē hēnk, *Abuk Ńiint aambi bi pa bado kalempara, abi pdo kalempar bañaan kabot kawul ubida wi nul, uwo baluk bankbuuranuņ bañaan bařum maakan.

*Bakuul batëb biki Yetu ajebanuņ
(Markut 10.46-52; Luk 18.35-43)*

29 Yetu na bařaşarul bapēn ři ubeeka wi Yeriko, kē bañaan bařum bašë řařa. 30 Bakuul batëb bařo wal mēnt ři kaban

ki bgah, kē wi batiinkuņ kē Yetu akřepuņ ašë huuran aji : « Naweek, *Abuk Dayiř, řñagi'un! »

31 Kē bañaan bařum banwoon da bawo ři pņoman na baka aji bayomp, kē bašë huuranaara huuran maakan aji : « Naweek, Abuk Dayiř, řñagi'un! »

32 Yetu anař adu baka ašë ji : « We wi nanaluņ ndolan ba? »

33 Kē bateema aji : « Naweek, dolan řdo kawin! »

34 Añaga baka ašë ban baka kēř kē bakak awin ři dko mēnt, ašë řařa na bgah.

21

*Uneej Yetu ři Yerutalem
(Markut 11.1-11; Luk 19.28-40; natenan ři Yowan 12.12-19)*

1 Yetu na bařaşarul bañog Yerutalem aten ubeeka wi Betfage du umbaņ wi Pnkuņ pi Mnoliwera*. Kē ašë yil bařaşarul batëb, 2 aji na baka : « Nayaan du ufēř unwoon ři kadunan ; uneejaran neej nawin batan ubuuru na ubuk wa ; nafēņšan řa nařijēn. 3 Woli baheparan uko unkayi, nateem kaji Ajugun anuma řa. ři dko mēnt bawutan naya na řa.

4 Uko mēnt uwoo, uko wi Nařupar Nařibaři abiin ařup uhilna udolana :

5 « *Najakan na ubeeka wi *Fiyon*

*Nařih i nu abi ři iwi ;
awalan bkowul, adapa ubuuru,
na ubuuru umpoři, ubuk untaam
ulempni*»[✧]

6 Bařaşar Yetu baya, ado jibi ajakuņ na baka, 7 ařij ubuuru na ubuk wa. Wi wi bařaan ajeř imiřa yi baka agur ři řa kē Yetu ašë paya. 8 Bañaan bařum maakan bawo ři bgah wal mēnt, ajeř iyeti yi baka ašëef ři bgah ; kē balon batib inah yi mnko ašëef. 9 Bañaan bařum bankpořuņ ři kadunul na bankřařuluņ bahuuran aji :

« *Hořana, ř iwi *Abuk Dayiř
Bnuura nuura ři ankmbiin ři katim ki Ajugun
Hořana! Nařibaři adēm du baři duuř!* »[✧]

10 Wi Yetu aneejuņ ři Yerutalem, bañaan biki ubeeka bti bañonar fuř ašë hepar aji : « I abaa wo wo ahon ba? »

* 21:1 Pnkuņ pi Mnoliwera : "Mont des Oliviers, Monti de Oliveira, Mount of Olives." ✧ 21:5 Fakariya 9.9. † 21:9 Hořana ři uheberē dawo « Buuran » ašë bi kak uřup unjaan udēmanaan Nařibaři. ✧ 21:9 Kañaaam 118.26.

11 Kë bañaan başë teem aji : « Yetu Naşupar Naşibaţi a, awo i Nataret du Galilay. »

Yetu na bawaap du Katoh Kaweek ki Naşibaţi

(Markut 11.15-19; Luk 19.45-48; nate-nan ti Yowan 2.13-22)

12 Yetu aya neej du *Katoh Kaweek ki Naşibaţi aşë jun pdook bawaap na banknugun bti banwoon da. Awat nmeesa ni başëlëş itaka, na itij yi bawaap nbalab.

13 Wi wi aşaan aji na baka : « Naşibaţi aţup ti Ulibra wi nul aji : “Katoh naan kalun kadu'ana *katoh kañehanaani”[☆] kë an, naşë kakan ka dko dmennaani di bakij![☆] »

14 Bakuul balon na banknjiinkun babi aňoga da, kë ajeban baka. 15 *Başenjan baweek na *bajukan Bgah bawin iko iňonjarënaan yi adolun abot atiink bapoţ kë bakhuuran du Katoh Kaweek ki Naşibaţi aji : « Hoţana, iwi *Abuk Dayiţ » aşë deebaţ.

16 Bajaka wal mënţ : « Itiink uko wi bapoţ biki bakjakun i? »

Kë Yetu aji na baka : « Dtiink bnuura di ; naambaan kaleyiira ti Ulibra wi Naşibaţi dko danjakun :

“Ido kë bapoţ bampoţi

na bambaan abuka buka

kë bakdëmanu.”[☆]

17 Yetu aduk baka ţun, apën ti ubeeka, aya Betani di ayaan afërna.

Bko bi Yetu afëpun

(Markut 11.12-14,20-24)

18 Na nfa, wi Yetu akkakun ubeeka wi Yerutalem, kë ubon uşë de a. 19 Awin bko blon bi bajaan bado bfig ti kaban ki bgah, abi aňog ba, aşë ţenka itoh toh. Aji wal mënţ na bko bun : « Nin iinkak abuk! » Ti dko mënţ, kë bko babi kay kay. 20 Başaşarul bawin uko mënţ aşë ñonjar maakan. Bahepar Yetu aji : « hum di di bko bi bahilun akay hënk ti dko mënţ? »

21 Kë Yetu ateem baka aji : « Dţupan, manjoonan ma, woli nahaţ Naşibaţi abot awo naanka nşal nteb, mënjakan nahil pdo bfig bi bakay, nadoo hilan kaji na pnkun pi : “Pënan ti, iya ijot du bdëk,” uko mënţ udolana. 22 Woli nahaţi, uko bti wi nañehanun Naşibaţi, adolan wa. »

In aţun Yetu pdo iko yi akdolun

(Markut 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 Yetu aneej du *Katoh Kaweek ki Naşibaţi aşë jun pjukan. Wal mënţ kë *başenjan baweek na *bantohi bayuday başë bi aňoga ahepara aji : « Mnhina mnhon mi mi ikdolnun iko yi ba? In ajakiin kë ihilan kado ya? »

24 Kë Yetu aşë teem baka aji : « Nji kak, dnjal kaheparan uko uloolan tañ ; woli nateemën, kaşë ţupan wal mënţ mnhina mi nji kadolni iko yi. 25 In ayilun *Yowan pbattaar ba? Naşibaţi a, këme bañaan baka? »

Kë başë wo ti plaţar ti ptoof pi baka aji : « Woli nteem aji Naşibaţi ayilulun, aheparun uko unkaan kë nñenfiyaara? 26 Kë woli nteema aji bañaan bayilulun, nwo i kaţi bañaan bti babi banaţara'un, ţiki bafiyaar kë Yowan awo Naşupar Naşibaţi. »

27 Bateem Yetu wal mënţ aji baamme anyilulun. Kë aşë ji na baka : « Nji kak mënktupan mnhina mi nji kadolnun iko yi. »

Uhoñ wi ajuţ katoh na babakul batëb

28 Yetu akak aji na baka : « Kë we wi naşalun ti uko wi? Nñinţ alon abi ka bapoţ batëb. Aţiini na nateek aji na a : “Abuk naan, yaan ilemp nţa du uţeeh.” 29 Kë abukul un ateema aji : “A-a, mënky,” aţo aban ţun aşal, anaţa aya uţeeh. 30 Aşin baka akak aţiini na natëbanţën. Kë ateem aji : “Aa, Paap dya” aşë bi wo aanya. 31 Ahoñ ti batëb bukun adolun uko wi aşin baka aňalun? »

Kë bateem aji : « Nateek. »

Kë Yetu aşë ji na baka wal mënţ : « Dţupan, manjoonan ma, bakobraar daaşa na baat baţuunk babanan uteek du *Pşih pi Naşibaţi. 32 Hënk di uwoon, *Yowan Nabattaar abi ti adiimanan bgah btool kë naanfiyaara ; kë bakobraar daaşa na baat baţuunk kë başë fiyaara. Kë wi nadoon awin uko mënţ naantëlşa ţëlëş nhaaş ni nan afiyaara. »

Uhoñ wi balemp biki uwoorta

(Markut 12.1-12; Luk 20.9-19)

33 Yetu akak ahoñ aji : « Nakaan natiink uhoñ wi : Nñinţ alon abi tepi uwoorta wi mnko manjaan mandolna ubiñu, aşë biig

wa afooyan. Ajip bhër ado dko dpooñni, abot akiin bliit bi mnlak bkuunŋaan pa bayeŋ, ašë dukar wa bañaan balon pa badoki bapooñle bawula kafah ki nul, ašë ya bayaas. ³⁴ Wal wi upooñ ubanuŋ, kè ašë yil balemparul du bañaan banwoon du uwoorta pa pyeenk kafah ki nul. ³⁵ Bañaan mënŋ bamob balemparul, akob alon, aŋiŋ natëbantën, akak atap nawajantën mnlak aŋiŋa. ³⁶ Ajug uwoorta akak ayil balemparul balon, bantumun apel bateek, kè bañaan banwoon du uwoorta badola baka ji bateek. ³⁷ Kè abaañsaan ayil abukul, ašal aji : “Baya kakali abuk naan.” ³⁸ Kè wi biki adukaruŋ uwoorta bawinuŋ abukul, ašë laŋar aji : “I, akdukiin na iko yi ašin. Najoh ŋfiŋa, ŋšë ŋduka na ya!” ³⁹ Bamoba, apënan ŋi uwoorta aŋiŋ. »

⁴⁰ Kè Yetu ašë hepar baka aji : « Kè we wi ajug uwoorta akeeri bi kado bañaan mënŋ wi akbiin? »

⁴¹ Kè bateema aji : « Pfiŋ pi akfiŋuŋ bañaan bawuŋaan biki uwoorta mënŋ pawuŋ. Ajeŋ uwoorta kawul balon, bankwululuŋ kafah ki nul upooñ ubanle. »

⁴² Yetu aji na baka wal mënŋ: « Naambaan kaleyiira uko umpiituŋ ŋi Ulibra wi Našibaŋi i? »

*“Pnduba pi baniw bapokuŋ
pakakuŋ amëban katoŋ
uko mënŋ uwo udo wi Ajugun
unuura abot awo uñonarënaan ŋi kës ki
nun.” »**

⁴³ Yetu akak aji na baka : « Ukaan kè nji kaŋupan : Našibaŋi aluŋ kajeŋ *Pših pi nul kawul pa bañaan balon bankdolun uko unnuuriin ŋi kës ki Našibaŋi. ⁴⁴ Ñaan ankjotuŋ ŋi pnduba mënŋ, akita, kè ñaan i pakjotnuŋ, panantëla. »

⁴⁵ *Baŋenan baweek na bafaritay bayikrën kè bukak bakaan kè Yetu akhoŋ haŋ. ⁴⁶ Bado na pmoba wal mënŋ ašë ŋi bañaan baŋaluŋ aji Yetu awo *Naŋupar Našibaŋi.

22

*Uhoŋ wi bampokuŋ pbi pyoban
(Luk 14.15-24)*

* 21:42 Kañaam 118.22-23.

¹ Yetu akak ahoŋ na baka aji : « ² *Pših pi Baŋi panaam ji uko wi naših anduun bañaan pyoban ŋi bniim bi abukul. ³ Ayil balemparul pa baya badu biki aduun pyoban kè bašë wo baanŋal pbi. ⁴ Kè akak ayil balon aji na baka : “Najakan na biki nduun pyoban kè djuŋ pde, aŋiŋ ŋgit ŋkaš ŋi naan na nŋtaam nannuurnaniin ŋi ŋi naan, iko bti ibëkani, babi ŋi dko di bniim.”

⁵ « Kè biki baduun bašë wo baando ŋo ŋo aten uko mënŋ, andoli atool kaya pdo kanuma ki nul : balon baya nŋteh, balon pjula. ⁶ Kè bandukiin bamob balempar naših, ahajan baka aŋiŋ. ⁷ Naših adeebaŋi, ašë do bangoli biki nul kè bafiŋ balat mënŋ abot atër ubeeka wi baka. ⁸ Wi wi ašaan aji na balemparul : “Pde pabaa kè biki mbiin adu pyoban bašë wo baantaan na pde pa. ⁹ Nayaan du nŋaŋ bgah nadu bañaan bti biki nakwinuŋ.” ¹⁰ Kè balemparul baya ŋi igah, adu biki bawinuŋ bti, bawuŋaan na banuura, kè dko di bniim datumi.

¹¹ « Naših aneeŋ wal mënŋ pten bambiin pyoban ašë win da ñiinŋ alon anwoon aanwoh imiŋa yi ufettu. ¹² Kè ašë ji na a : “Nanoh, hum di di idoluŋ adoo neeŋ ŋi, bë iinwoh imiŋa yi ufettu ba”? Kè uŋ mënŋ ayompi. ¹³ Naših kè ašë ji na balemparul : “Natanana ihoŋ na iñen nafëla bdig du bdëm, dul di akyaan kawooni kabot kadeebaŋ kadohrën.” » ¹⁴ Kè Yetu ašë akak aji : « Bañaan baŋum badu'anaa kè bantiinku bakdataniin. »

*Pluk Fetar daaša
(Markut 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Wi uko mënŋ uŋepuŋ, *bafaritay baya ayitiir wal mënŋ katen jibi bakdoli pa pŋaawan Yetu ŋi bŋup. ¹⁶ Wi wi bayiluŋ baŋašar baka balon na balon biki *Herod kè baji na a : « Najukan, ŋme kè iwo ñaan i manjoonan, abot aji kjukan bgah bi Našibaŋi na manjoonan. Iinŋi kŋi nin ñaan ŋiki iinŋi kten uko wi ñaan awoon. ¹⁷ ŋupun keeri, we wi iŋaluŋ? Nwo i kaluk *Fetar naših daaša këme nŋnwo i kaluka da? »

¹⁸ Kè Yetu ammeenŋ nŋsal njuŋaan ŋi baka ašë teem baka aji : « An balagare! We ukaan kè nakdo na pŋaawanaan ba? »

19 Nadiimanaan pataka pi najaan nalukna daaşa. »

Kë badiimana pa, 20 kë aşë ji na baka : « Kaara di in dawoon ți pa? Kë katim ki in kawoon ți pa? »

Kë bateem 21 aji : « Fetar a. »

Wi wi aşaan aji na baka : « Nakeerin nakakan Fetar uko unwoon wi Fetar, naşë nakakan Naşibați uko unwoon wi Naşibați. » 22 Wi ajakuñ hañ kë başë ñonjar fuş aduka, aya.

Pnața ți pkeț

(Markut 12.18-27; Luk 20.27-40)

23 Unuur mënț, *bațaduk balon babi aňog Yetu – bukal bajaan baji pnața ți pkeț paanwo – 24 aşë ji na a : « Najukan, *Moyit apiit pa un aji : “Woli ñaan akeț bē aanka napoț, abuk aşin awo kayeenk aharul, kahilna kabukara bapoț.” 25 Kë uşë bi ka ți un biinț paaj na alon banțaarun. Nateek aniim ñaaț aşë waanã bē aambuki, adukar abuk aşin aharul. 26 Kë natēbantēn akak akeț aduk ñaaț bē aambuki, kë uwoha hañ pa nawajanțēn kak, awoha hañ pa bukal paaj na alon bti. 27 Wi bukal bti baktețun, kë ñaaț akak akeț. 28 Kë hēnkuñ woli bañaan balun anața ți pkeț, in akwoon ayin ñaaț mēnț, wi bukal paaj na alon bti baniimulun? »

29 Kë Yetu aşë teem baka aji : « Naneemi, naamme Ulibra wi Naşibați abot awo naamme mnhina mi nul. 30 Hēnk di uwoon, woli bañaan balun anața ți pkeț, biinț baankniim, kë baat baankniima, balun kawo ji nwanjut du bați. 31 Kë ți uko wi pnața ți pkeț, naambaan kaleyiira uko wi Naşibați ajakuñ i? Aji : 32 “Dwo Naşibați i Abraham, i Itaak, na i Jakob.” »*

Yetu akak aji na baka : « Naşibați awo i bañaan bajeb, aanwo i bankețun. » 33 Bañaan banktiinkulun bti baňonjar ți pjukan pi nul.

Uko undēmnun ți iko yi bgah bajakuñ

(Markut 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 *Bafaritay batiink kë Yetu ateem *bațaduk kë bawaan uțup aşë yitiir. 35 Kë alon ți baka, anwoon *najukan Bgah aşë ñal ptaawan Yetu aşë hepara aji : 36 «

Najukan, ți iko yi bgah bajakuñ, uhon udēmnun dēm ba? »

37 Kë aşë teema aji : « Nalan Ajugun Naşibați i nu na kațēbu bti, na uhaaşu bti, na uşalu bti. 38 Uko wan udēmnun ți iko yi bgah bajakuñ. 39 Kë uko unyeenkuñ ți wa abot adēm kak wii wi : Nalan atēnțu jibi inaluñ uleefu. 40 Iko itēb yun ițonkrēn *Bgah bi Moyit bti na pjukan pi *bațupar Naşibați. »

Krittu na Dayiț

(Markut 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Jibi *bafaritay bayitiirun, kë Yetu aşë hepar baka aji : « 42 we wi naşaluñ ți *Krittu ba? Awo abuk in ba? »

Kë bateema aji : « Awo *abuk Dayiț. »

43 Kë Yetu aşë ji na baka : « Kë hum di di *Uhaaş wi Naşibați uțuun Dayiț kë aji du'a Ajugun ba? Ul, anțiiniin aji :

44 “Naşibați Ajugun aji na Ajugun :

Țoon ți kañen naan kadeenu

te ndoo ndo başooradu

ido kapafna baka ihoț.”* »

45 Yetu akak aji : « Keeri, woli Dayiț aji du Krittu Ajugun, hum di di ahilanun kawo kak Abuk Dayiț? » 46 Nin alon ți baka aanhinan ateema. Kapēna unuur mēnț nin alon aankak aňoom phepara uko ulon.

23

Ptaafara bajukan Bgah na bafaritay

(Markut 12.37-40; Luk 11.39-52; 20.45-47)

1 Kë Yetu aşë țiini na pntuk pi bañaan na bațaşarul aji na baka : 2 «*Bajukan Bgah na *bafaritay bațo ți ptiij pi *Moyit. 3 Nadoon kado nabot nado kațaş iko bti yi baktupanan, naşë nawut pdo kado uko wi bajaan bado : țiiki baji bațup kaşë wo baanji bado uko wi bațupun. 4 Baji batan idaañ idiț kațu bañaan pkuña ya, bukal ți ñleef ñi baka başë pok pdeen pkoñ ploolan țañ pțēnk baka. 5 Ți iko bti yi bakdolun baji bala pwinana ți bañaan ukaan kë kako ki bajaan bațu Uțup wi Naşibați katan ți bkow na iñen yi baka kaji kadēm. Iñen yi imişa yi baka ikak aji ihaan maakan*. 6 Baji bañal pto ți itij innuurnaaniin woli bawo du dko

* 22:32 Ppēn 3.6. * 22:44 Kañaam 110.1. * 23:5 Bayuday baji bado iko ilon yi bapiitun Uțup wi Naşibați kaleşna wa. Ital iniilu inwoon ți iñen yi imişa yi baka ikak aji ileşan baka Uțup wi Naşibați.

di ufettu kabot kañal pto kadun du *itoh iñehanaani. ⁷ Baji bañal bañaan banohntën baka ti dko di bañaan kabot kañal bañaan bado kadu baka “Najukan”.

⁸ « Kë an, nawutan kado bañaan bado kadu'an “Najukan”; an bti nañaari abot akaha najukan aloolan tañ. ⁹ Nawutan kado kado ñaan alon kaji Aşinan ti mboş ; nakaha Aşinan aloolan, anwoon du bați. ¹⁰ Nawutan kado badoo badu'an “Nayafan”; nakaha nayafan aloolan, anwoon *Krittü. ¹¹ Anwoonun naweek ti an aklun kawo nalempar batëntul. ¹² Ñaan ankdëmanun bkowul balun kawalana, kë ñaan ankwalanun bkowul balun kadëmana. »

Pwuţan pi bafaritay

¹³ Yetu akak aji : « Nawuţani an *bajukan Bgah na an *bafaritay an nanwoon balagare, nanjaan naneenan bañaan pneej du *Pşih pi Bați. Naanji naneej da an ti ñlefan kë naanji nawut banñalun pneej baneej! ¹⁴ [Nawuţani an bajukan Bgah na an bafaritay balagare, naji nade bka bti bi baat bayot kabot kajon ti pñehan Naşibați pa pwinana. Ukaan kë Naşibați aklun kakoban kakob kandëmnun maakan.]

¹⁵ « Nawuţani an bajukan Bgah na an bafaritay, an nanwoon balagare, an biki pkakan ñaan aloolan ti udolade wi nan pajaan paţu namuur idëk na ñtaak. Woli naka'a, naji nadola ataen na pneej infernu nyaaş ntëb kapelan.

¹⁶ « Nawuţani, an bayuuj bgah banwoon bakuul, nanjaan naji : “Woli ñaan ajej *Katoh Kaweek ki Naşibați amehnaana, uunwo ukoolan ; bë woli ñaan amehna ti uuuuru wi katoh ki Naşibați, awo i kado uko wi ajakun.”

¹⁷ « An bawaan ñşal, an bakuul! we udëmnun: uuuuru wa këme katoh ki Naşibați kandolun kë uuuuru mënt uyimani? ¹⁸ Nakak aji naji : “Woli ñaan amehna ti *bliit bi mngur, uunwo ukoolan, bë woli ñaan amehna ti iko inţenanun ti ba, awo i kado uko wi ajakun.” ¹⁹ An bakuul, we udëmnun: iko inţenanun ti bliit bi mngur këme bliit bi mngur bankakanun iko mënt kë iyimani? ²⁰ Pmehna ti bliit bi mngur pawo pmehna ti ba na ti iko bti

inwoon ti ba. ²¹ Kë pjej Katoh Kaweek ki Naşibați kamehnaana pawo pmehna ti ka na ti anfëţun ka. ²² Pmehna ti bați pawo pmehna ti pşihni pi Naşibați na ti anţoon ti pa.

²³ « Nawuţani an bajukan Bgah na an bafaritay, an nanwoon balagare, nanjaan nawul kafah ki Naşibați ti iko bti yi nakjaarun kadoo wul impotëţaanun maakan aşe wo naanji nado uko unkaanun udooni ti iko yi bgah bajakun: pwo natool, pñaga, na pfiyaar Naşibați. Yan yi yi nawoon i kado lah kaşe kawut kaşilma indukiin ²⁴ An bayuuj bgah banwoon bakuul, nanjaan natëntan poot pi nan pa ppënan uwu kaşe yoor untaam wi pnkunkaali.

²⁵ « Nawuţani an bajukan Bgah na bafaritay an nanwoon balagare, naji nawent ikoopa yi nan na iraata yi nan bnuura ti bdig, meet daşe tum na iko yi kakii na kafeer. ²⁶ Iwi nafaritay nakuul, duniin iwent kakoopa na praata meet, bdig bahilna bajinţ.

²⁷ « Nawuţani an bajukan Bgah na an bafaritay an nanwoon balagare nanjaan nawo ji ihër yi babomanun: iji inuura ti bdig, meet kaşe tum na imoh na iko impuţun. ²⁸ Kë hënk di di nawoon, naji nawo wo ji bañaan batool ti kadun ki bañaan, aşe tum na kalagare na buţaan ti ñhaaşan meet.

²⁹ « Nawuţani an bajukan Bgah na an bafaritay an nanwoon balagare, nanjaan naniw ihër yi *baţupar Naşibați kabot kaboman ihër yi batool, ³⁰ kaşe kaji ti uşal : “Woli ñwo laalan da ti wal wi başinun, ñenknaakiir na baka katul pñaak pi baţupar Naşibați.” ³¹ Hënk naji nadinan kë nawo babak bambiin afin baţupar Naşibați. ³² Nabaañëş uko wi başinan babin ajun.

³³ « An ñpula, pntuni pi ñnfunan! Hum di di nakhinanun kabuur kakob, kawo naankneej infernu? ³⁴ Wan ukaan kë nji kayil baţupar Naşibați, bañaan banwoon na uşal untuņa, na bajukan : nalun kafin balon, kapan ti krut, nalun kafud balon itintël du *itoh iñehanaani yi nan, kabot kadookar na baka na ñbeeka. ³⁵ Hënk, pñaak bti pi bañaan batool pi natulun ti mboş pahilna pakak ti an, du pkeţ pi Abel natool te du pi Fakariya, abuk Baraki, i bafinun ti

dko danwoon ʔi ptoof pi umeeʂa wi bʔejan na *dko dyimanaan di Katoh Kaweek ki Naʂibaʔi. ³⁶ Dʔupan na manjoonan, kawuun ki kayeenk kakob ki iko mēntʔ bʔi iktijun. »

*Yetu aʔēgara Yerutalem
(Luk 13.34-35)*

³⁷ Yetu akak aji : « Yerutalem, Yerutalem, iwi injaan kfin *baʔupar Naʂibaʔi kabot katap biki ayilun ʔi iwi mnlaak, njaas nʔtum ddo na pʔonkrēn babuku jibi uguk ujaan uboof nʔbuk wa, kē ipoki. ³⁸ Hēnkun, Naʂibaʔi aʂaan adukaran katohan. ³⁹ Dʔupan, naankak awinēn te unuur wi naklun kaji : “Nāan ankmbiin ʔi katim ki Ajugun anuurandēni !” »

24

*Utoka Katoh Kaweek ki Naʂibaʔi
(Markut 13.1-4; Luk 21.5-7)*

¹ Yetu apēn ʔi *Katoh Kaweek ki Naʂibaʔi, kē baʔaʂarul baʂē noga pa pdiimana jibi kadēmi akuʔ anuura. ² Kē aʂē teem baka aji : « Jēm nawin iko yi bʔi i? Na manjoonan dʔupan, nin plaak paankduka kapaf ʔi ptēnt pa ʔi bē paankfoma kajot ʔi mboʂ. »

*Nnuur nʔi mnhaj
(Markut 13.5-13; Luk 21.8-19)*

³ Yetu aʔo du pnkun pi mnoliwera, kē baʔaʂarul baʂē bi agaag na a, ahepara aji : « ʔupun, lum di di uko waʔ ukwoon, na uko unkyuujun un ubi'u na uba umundu? »

⁴ Kē ateem aji : « Naʔaafaraan baguuran, ⁵ ʔiki baʔaan baʔum balun kabi na katim ki naan, kaji bukal bawoon *Krittu, kaguur baʔaan baʔum. ⁶ Woli nalun aʔiink nʔgut, abot aʔiink kē baktiiniyaan nʔgut, nawutan kalēnk : iko mēntʔ iwo i kawo. Kē naʂē wo i kame kē uundobi wo uba umundu. ⁷ Utaak unaʔa ugut na utaak ulon, pʂih pagut na plon. Ubon ulun kawo ʔi nʔaak nʔlon, mboʂ mando kaʂinʔar. ⁸ Iko mēntʔ bʔi ikwoon ujuni wi mnhaj mnweek, ji mnhaj mi nāaʔ ankyaan kabuk.

⁹ « Wal mēntʔ balun kamoban kawul bahajanan bafin ; katim ki naan kalun kaʔu nʔaak bʔi nʔaʂooran. ¹⁰ Baʔaan baʔum baankak afiyaarēn, bado kawaapar kabot kaʂoorad. ¹¹ Baʔum balun kaʔilan kaji bawo *baʔupar Naʂibaʔi kaguur baʔaan baʔum. ¹² Buʔaan dadēm maakan baʔaan badoo

bakak baankak aʔalad. ¹³ Kē nāan aʔaan amēban ʔi nʔi aliint nnuur bʔi, un mēntʔan alun kabuur. ¹⁴ Balun kaʔup *Uʔup Ulil Unuura wi *Pʂih pi Baʔi wi ʔi umundu bʔi, baʔaan bʔi bahilna batiink wa. Wal mēntʔan wi wi uba umundu ukbiin. »

*Unoor uweek
(Markut 13.14-23; Luk 21.20-24)*

¹⁵ Yetu akak aji : « Woli nawin uko uwuʔaan maakan unjaan uʔopan, wi *Daniyel *Naʔupar Naʂibaʔi aʔiiniyaanun kē uwo ʔi *dko dyimanaan du Katoh Kaweek ki Naʂibaʔi – ankleyiirun awo i kayikrēn – ¹⁶ baʔaan bankwoon du utaak wi *Yuda bakeeriin baʔi baya du inkun iweek. ¹⁷ Anʔoon du uʂaala awutan kaneejar uko ulon. ¹⁸ Anwoon du uʔeeh, awutan kakakar bayeti bi nul! ¹⁹ Nnuur mēntʔ, baʔ bankwoon na iyin, na bankbootanun bawuʔan. ²⁰ Nañehaan pʔi mēntʔ pawut kawo ʔi wal wi uʂubal na mpoj kēme ʔi *unuur wi pnoorfēn. ²¹ Nnuur mēntʔ nʔawo nnuur nʔi mnhaj mnweek. Mnhaj manwoon maambaan kawohara wi umundu uwoonun ; kē mnhaj mntēntʔ ma maankak alun kawo nin uyaaʂ ulon kak. ²² Kē woli Naʂibaʔi aantiinktēn lah nnuur mēntʔ, nin nāan aankduka duka kado kahefēntʔ ; kē baʔaan biki adatuʔ baʂē ʔu kē aʔiinkntēn nʔa.

²³ « Wal mēntʔ, woli nāan ajakan : “*Krittu awi !” kēme : “Awi moʔ !” Nin nakfiyaara. ²⁴ Baʔaan balun kanaʔa kaʔilan kaji bawoon Krittu na *baʔupar Naʂibaʔi. Bado mlagre na iko iñonarēnaan pa woli bahilani bado nʔaabar du baka biki Naʂibaʔi ajokun. ²⁵ Aa, dʔupan nawo bame ji uko mēntʔ ubi udo kaban.

²⁶ « Woli bajakan keeri : “Krittu awi du *pndiʂ” nawutan kaya da ; kēme woli bajakan : “Awi amena moʔ” nakfiyaar uko mēntʔ nin. ²⁷ Jibi kaliik liik kajaan kawoona kaban kalon ki baʔi, kajeehan baʔi bʔi, hēnk di di ubi wi *Abuk Nīintʔ uklun kawo. ²⁸ Dko di unʔaam ukeʔnun dul di nʔjugude nʔajaan nʔayit. »

*Ubi wi Abuk Nīintʔ
(Markut 13.24-27; Luk 21.25-28)*

²⁹ Yetu akak aji : « Woli nnuur nʔi unoor nʔun nʔaʔēpa ʔēp,

“Unuur uunkak ado katër,
pli paankak ado katër,

ɲjah ɲajot,

mnhina mi baɲi manɲinɲar✧.

³⁰ Wal mēnt, iko inkyuujun kē *Abuk Ñiint̄ abi, iwinana du baɲi, kntaali ki umundu bti kalun kayewla ; kawin Abuk Ñiint̄ abi ɲi infelun ɲi baɲi na mnhina na mndēm mweek. ³¹ Alun kayil ɲwanjut ɲi nul ɲabi na plul pweek, ɲayitrēn bañaan biki adatuɲ banwoonun ɲtaak bti kapēna du kabaɲ kalon ki umundu te kalon.

Uhoñ wi mnko

(Markut 13.28-32; Luk 21.29-33)

³² Yetu akak aɲiini na baka aji : « Natenan ɲi mnko. Wi inah ijunaɲ jun plu-uman, kē itoh ipēni, naɲi name kē pti pañogi. ³³ Kē hēnk, woli nalun awin iko mēnt̄ bti, nameen kē ubi wi *Abuk Ñiint̄ uñogi, awun ɲun plēman. ³⁴ Na manjoonan, dɲupan kawuun ki kaankt̄ep bē iko mēnt̄ bti iinwinanaa. ³⁵ Baɲi na mboɲ ɲaba, kē ɲɲup ɲi naan ɲaɲē wo ɲaankba. »

Nawoon bten

³⁶ Yetu akak aji : « Kē ɲi uko wi unuur mēnt̄ na woori mēnt̄, nin alon aammee, nin ɲwanjut du baɲi, nin ɲi Abuk Naɲibaɲi ; Paapa ɲaɲ ameen. ³⁷ Jibi ubiin awo ɲi wal wi *Nowe, hēnk di uklun kawo kak ɲi wal wi *Abuk Ñiint̄ akbiin. ³⁸ Hēnk di uwoon ɲfa ji meel mambi mando kapar awun umundu bti, bañaan bade, adaan, aniim, aniimandēn babuk baka te unuur wi Nowe aneejun ɲi upuur, ³⁹ kē bañaan baanɲal aji uko ulon ubi, te kē meel mando par aba baka bti. Hēnk di ukwoon ɲi ubi wi Abuk Ñiint̄. ⁴⁰ Biint̄ batēb bawo du uteeh, alon ajejana, alon aduka. ⁴¹ Baat̄ batēb bawo ɲi pɲon, alon ajejana, alon aduka.

⁴² « Nawoon bten, naamme unuur wi Ajugun akbiin. ⁴³ Nameen bnuura uko wi : woli ajug katoh ame wal wi nakii akbiin na utejan, awo bten aankdinan balunjan uniwi katohul. ⁴⁴ Ukaan kē an kak, nawo kawo bten, ɲiki Abuk Ñiint̄ abi ɲi wal wi nawoon naankyoonka. »

✧ 24:29 Itayi 13.10; 34.4.

*Nalemp natool na nalemp anwoon
aanwo natool*
(Luk 12.42-46)

⁴⁵ Yetu akak aji : « In awoon nalemp natool natit i ajug katoh akɲuun ɲi kadun ki balemp biki nul, ado kawul baka kafah ki ɲdeey ki baka uwoori ubanle? ⁴⁶ Nalemp i ajug katoh akɲenkuɲ ɲi ulemp wi aɲu'u lun wal wi akkakuɲ, un mēnt̄ anuurandēni. ⁴⁷ Dɲupan na manjoonan, ajug katoh ahankana bka bi nul bti. ⁴⁸ Bē woli nalemp awo nawuɲaan, aji ɲi uɲalul kē ajugul ajon ubi, ⁴⁹ aɲē naɲa akob balemp batēnt̄ul, ade adaan na bakuj, ⁵⁰ ajug nalemp mēnt̄ alun kabi ɲi unuur wi awoon aankyoonka, na wal wi awoon aammee. ⁵¹ Ahajana bnuura kabot kadola jibi bajaan bado balagare : dul di baklun kawooni, kadeebaɲ kadohrēn.

25

Uhoñ wi beegani iñeen

¹ Yetu akak aji na bankntiinkulun : « Kē hēnk, *Pɲih pi Baɲi palun kawo ji uko wi beegani iñeen banwoon na ɲkaniya pya kakit naniim. ² Kañeen ɲi baka baanklipara, kē kañeen bandukiiɲ baklipara. ³ Banwoon baanklipara bukuɲ bajej ɲkaniya ɲi baka aɲē wo baanɲij ungaant ulon kak ; ⁴ kē banklipariin baɲē ɲij ungaant ɲi ɲmpoban na ɲkaniya. ⁵ Jibi naniim ajonun ubi, kē baɲē ɲoyēnt̄ bukal bti.

⁶ « Na utejan mnjel, kē pdiim plon paɲē liir aji : “Naniim abi! Napēnan nakita.” ⁷ Kē beegani bti baɲē naɲa aboman ɲkaniya ɲi baka. ⁸ Kē beegani banwoon baanklipara bukuɲ baɲē ji na banklipariin : “Naɲenun ɲi ungaant wi nan, ɲkaniya ɲi nun ɲajēmɲaa.”

⁹ « Kē baɲē teem baka aji : “Nin, wi uundo kēɲ kēɲ ɲfaaɲēr. Nayaan du bajula nanug wi nan.” ¹⁰ Batool pya pnug ungaant, kē naniim aɲē bi. Bambomanderun aba kē baneej na a du dko di bniim, kē bgah badēti.

¹¹ « Banwoon baanklipara wi badukiiɲ abi, aɲē ji : “Naweek, naweek, haabēɲun bgah!”

¹² « Kē aɲē teem baka aji : “Na manjoonan, dɲupan, mēmme an !” »

13 Kë Yetu aşë ji : « Nawoon bten keeri, naamme unuur këme uwoori wi *Abuk Niiñt akbiin. »

*Uhoñ wi balemp biki bawulun itaka
(Luk 19.12-27)*

14 Yetu akak ahoñ na baka aji : «*Pşih pi Baṭi paluñ kawo ji uko wi ñiint ankyaan bayaaş, aşë du balemparul adukar baka bka bi nul. 15 Awul baka itaka, andoli inliñuñ na ulemp wi ahinanuñ kado na ya. Awul alon inliñuñ na baluk bi nşubal kañeen, awul alon inliñuñ na baluk bi nşubal ntëb, awul nawajantën bi uşubal uloolan, aşë tool ti dko mënt aya pyaanť.

16 « Nalemp i bawulun baluk bi nşubal kañeen abi jun jun plem na itaka ti dko mënt aka itaka impeluñ uko wi bawululuñ nyaaş ntëb. 17 Kë i bawulun bi nşubal ntëb akak ado ji nateek, aka uko wi bawululuñ nyaaş ntëb. 18 Kë i bawulun baluk bi uşubal uloolan aşë jip bhër amen ktaka ki ajugul awululuñ.

19 « Wi ajug balemp ayaan ajon, aşë tiiş, adu balemparul babi baṭupa jibi baduki ado na itaka. 20 Nalemp i bawulun baluk bi nşubal kañeen abi aṭij itaka aji na a : “Naweek, iwulën itaka inliñuñ na baluk bi nşubal kañeen aji nlemp, kë nduk aka uko wi iwulnuñ nyaaş ntëb, yii yi.”

21 « Naweek kë aji na a : “Ido bnuura, iwi nanuura natam ulemp. Ilemp bnuura na uko umpoṭi wi nwuliin. Dwulu umpeluñ wa maakan. Biin iwo ti mnlilan na nji.”

22 « Kë natëbantën i bawulun itaka inliñuñ na baluk bi nşubal ntëb abi aji na a : “Naweek, iwulën itaka inliñuñ na baluk bi nşubal ntëb, kë nduk aka uko wi iwulnuñ nyaaş ntëb, yii yi.”

23 « Kë naweek aji na a : “Ido bnuura, iwi nanuura natam ulemp. Ilemp bnuura na uko umpoṭi wi nwuliin, dwulu umpeluñ wa maakan, biin iwo ti mnlilan na nji.”

24 « Kë nawajantën i bawulun itaka inliñuñ na baluk bi uşubal uloolan aşë bi, aji : “Naweek, dime kë iwo ñaan anjooṭuñ anjaan akit du dko di awoon aantepii kabot kakaaw dko di awoon aanjaari. 25 Dṭi'u ti, ukaan kë njip amoy ya ; itaka yi nu yii yi.”

26 « Kë ajugul ateema aji : “Iwi nalemp nawuṭaan, nanşabër! Ime kë dwo ñaan anjaan akit du dko di awoon aantepii kabot kakaaw dko di awoon aanjaari ; 27 kë we ukaan keeri kë iinjeñ itaka yi nwuliin ahankan du naṭeetan ba? Inşaan kabuk uko ulon woli dyaar ya. 28 Najejan itaka mënt nawul ankaan baluk bi nşubal iñeen.” 29 Bawul ankaan, aşë tumandën, kë anwoon aanka badoo yeenk yeenk uko wi adukanaaniin. 30 Hënkun, nafëlan nalemp nawaan udooni i du bdëm, dul di bakluñ kawooni, kadeebaṭ kadohrën. »

Unuur wi pwayëş

31 Yetu akak aji : « Woli *Abuk Niiñt aluñ abi na mndëm mi nul agakandër na nwanjuṭ bti, aṭo ti pṭij pi pşih na mndëm. 32 Bañaan biki nṭaak bti ni mboş bayit ti kadunul, aşë paṭëş baka jibi nayafan ajaan apaṭëş nkaneel na npi. 33 Aṭu nkaneel ti kañen kadeenu, kaşë kaṭu npi ti kamayu. 34 Wal mënt wi wi naşih aşaan aji na banwoon ti kañenul kadeenu : “Nabiini, an biki Paapa awuluñ bnuura bi nul, naneejan ti Pşih pi Baṭi pi Naşibaṭi abomananan wi umundu upaşnuñ. 35 Ubon ubi de'ën kë naṭenën kë ndee, kë udaan uṭijën kë naṭenën kë ndaani, dbi wo nayaant, kë nayeenkën, 36 awo mënwo na imişa, kë nawoharënën, amaak kë nabi pwinën, awo ukalabuş kë nabi pwinën.”

37 « Baṭool banwoon ti kadeenu bahepara wal mënt kaji : “Ajugun, lum di di nwiniiñ kë iwo na ubon kë nşulu uko ude, aṅal udaan kë nşulu kë idaani, 38 awo nayaant kë nyeenku, awo iinwo na imişa, kë nşoharënu, 39 amaak këme awo ukalabuş kë nbi pwinu?”

40 « Naşih ateem baka wal mënt kaji : “Na manjoonan, dṭupan, uko wi nadoluñ pa alon ampoṭëṭaanuñ ti bayit naan biki, nji i i nadoluñ wa.”

41 « Wi wi aşaan aji na banwoon ti kamayu : “Nalowaan, an nanfëpaniiñ naya du bdoo banwoon baankjëmşa bi babomanuñ pa Untaayi Uweek na nṭaşar wa. 42 Ubon ubi de'ën, kë napok pṭenën nde, kë udaan uṭijën bë naanṭenën ndaan, 43 dbi wo nayaant kë naanyeenkën, awo mënwo na imişa kë

naanwoharënën, amaa k abot awo du ukal-abuş k  naambi pwin n.”

⁴⁴ « Bukun m ntan bakak ahepara wal m nt kaji : “Ajugun, lum di di  winiin k  iwo na ubon, anjal udaan, awo nayaan, awo iinwoh imi a amaa k me awo ukal-abuş k  n nt nku?”

⁴⁵ « Ateem baka wal m nt kaji : “Na manjoonan, d upan, uko wi nawoon naando pa alon  i bampot taanun biki, nji i i nawoon naando wa.”

⁴⁶ « K  h nk di di baklun kaya, balon du mnhaj mi mndani, banwoon batool baka ubida wi mn o. »

26

Uko wi batiinkarun aji bado Yetu

(Marku 14.1-2; Luk 22.1-2; natenan  i Yowan 11.47-53)

¹ Wi Yetu a upun uko wan bti a e ji na ba a arul : ² « Name k  *Ufettu wi Mbuur uduka  nuur n b, k  baklun kawul *Abuk  iint bahilna bapa a. »

³ *Ba enan baweek na bantohi k  ba e yit wal m nt du uko *na ih i ba enan i katim kawoon Kayif. ⁴ Batiinkar aji bado mntit kamob Yetu kabot kafina, ⁵ a e wo baanal pdo uko m nt  i wal wi ufettu  iki ba i ubeeka ubi u in ar.

Naa  alon aje  Yetu uk ra ujun ulil p k n

⁶ Yetu awo du uko Fimon i bajaan badu namaak bdoo du ubeeka wi Betani. ⁷ Wi awoon  i pde, k   naa  alon a e bi a oga, awo na p kar pmpot  pi banugnun itaka itum. Pawo na uk ra ujun ulil p k n untamun maakan. Aje  uk ra m nt  i bkow bi Yetu. ⁸ Wi ba a arul bawinun uko wi  naa  adolon badeeba  aji : « we uwoon kalat ki? ⁹ Uk ra wi uhilan lah kawaapana itaka itum, kajej ya ka en bajuuk. »

¹⁰ K  Yetu ammeen uko wi bajakun a e ji : « we ukaan k  naknooran  naa  i ba? Uko unuura wi wi adolon h nk pa nji. ¹¹ Na manjoonan, bajuuk bawo na an  nuur bti, k  nji, m nkwo na an  nuur bti. ¹² Aje en jee  uk ra ujun ulil p k n wi  i uleef pa umoy wi naan. ¹³ Na manjoonan d upan,

dko di baktupun   *U up Ulil Unuura wi, bakak a up uko wi  naa  i adolon, kale na'a.

Yuda  anwaapun Yetu

¹⁴ Wal m nt, alon  i ba a ar Yetu i een na bat b anwoon Yuda  Itkariyot, aya du ba enan baweek, ¹⁵ aji na baka : « we wi nakwulun n e wulan Yetu ba? » K  bukun bawula ktaka i een  wajan  i ba akun na untaam. ¹⁶ Wi wi ajunun pla jibi akdoli kadoo kawula baka.

Pde pbaañsaani

¹⁷ Ba a ar Yetu babi a oga  i unuur uteek wi *ufettu wi ipoom inda  a e hepara aji : «  un di di inalon nya njunna pde pi *Ufettu wi Mbuur ba? »

¹⁸ K  ateem baka aji : « Nayaan ubeeka du uko a e najaka : “Najukan aji : Wal wi naan ubani, du katohu di di nji kadolon ufettu na ba a ar naan.” » ¹⁹ K  ba a arul bado jibi Yetu ajakun na baka, aboman pde pi ufettu.

²⁰ Wi utaakal ubanun, k  Yetu a e  o na ba a arul i een na bat b pa pde. ²¹ Bawo  i pde, k  a e ji : « D upan, na manjoonan, alon  i an alon kawaap n. »

²² Bajoo an maakan andoli kahepara kaji : « Ajugun, woon nji a i? »

²³ K  ateem aji : « Anktuun ka en na nji  i praata, un m ntan akwulun! ²⁴ Aa, *Abuk  iint awo i kake  jibi upiitaniin  i a  i Ulibra wi Na iba i, k  an aan awula a e wu an! Uhokan lah awo aankbuka. »

²⁵ K  Yuda , anwaapulun a e hepara aji : « Najukan, woon nji a i? »

K  Yetu ateema aji : « Ijakun han. »

²⁶ Wi bawoon  i pde, k  Yetu a e jej kapoom, abeeb Na iba i, akit  ka awul ba a arul a e ji : « Nayeenan nade, uleef naan wii wi. » ²⁷ Akak ajej pnkalame pi poot, abeeb Na iba i, awul baka a e ji : « Nadaanan  i pa an bti, ²⁸ p aak naan pii pi, pakn enanun bhonar, pul paktuliin Na iba i ahilna amiir ba aan batum pjuban pi baka. ²⁹ K  n e  upan, m nkak adaan poot pi te unuur wi nji kalun kadaan pa phalu na an, du P ih pi Paapa. » ³⁰ Bayeeh a amar n Na iba i, a e p n atool pya du Pnkun pi Mnoliwera*.

* 26:30 Pnkun pi mnoliwera : “Mont des Oliviers, Monti di Oliveira, Mount of Olives.”

Yetu aţup k  Piyeer aluŋ kapok kaji aamme'a

(Markut 14.26-31; Luk 22.31-34; natenan   Yowan 13.37-38)

³¹ Yetu aji na baka : « Uko wi bakluŋ kadol n  i utejan wi n a wi u u an bti naduk n. K  h nk di di upiitun  i Ulibra wi Na iba i aji : “*Dkob nayafan kafin,  kaneel  i batani  a    away  r.*”[ ] ³² Woli dlun ana a  i pke , kajotan kadun du Galilay. »

³³ Piyeer a iini na a wal m nt  i aji : « Woli uko wi bakdoliin u u k  ba aan bti baduku, nji m nkduku. »

³⁴ K  Yetu a   teema aji : « Na manjoo-nan d upu, ji uguk udo kahaan n a di, ipok pme' n  ya   wajan . »

³⁵ Piyeer k  a   ji na a : « Udole wo pke  ke  na iwi, m nkpok kaji m mme'u. » K  ba a arul bti bakak aji haŋ.

P nehan pi Yetu du Gettemaniya

(Markut 14.32-42; Luk 22.40-46)

³⁶ Wal m nt k  Yetu a   ban na ba a arul du dko dlon di bajaan bado Gettemaniya a   ji na baka : « Na oon  i, dya du kadun ka nehan Na iba i. » ³⁷ Ajei na a Piyeer, na babuk Tebede bat b, a   jun ptiink pjoo an na mnhaj  i uhaa  wi nul. ³⁸ Aji na baka wal m nt : « Uhaa  wi naan ujoo ani, pjoo an m nt padi  maakan k  ndoo kita. Nadukiin  i nawo bten. »

³⁹ K  wi ajohariin aya low btiis  a   jot af t kaara  i mbo  a nehan Na iba i aji : « Paap, woli uhinan kawo, lowaan pnkalame pi mnhaj mi  i nji, u   uwut kawo jibi n aluŋ, uwoon jibi inaluŋ. »

⁴⁰ Akak a     nk ba a arul k  bak oy nt, k  a   ji na Piyeer : « Naandoo hilan awo bten na nji uwoori uloolan  a ! ⁴¹ Nawoon bten nado ka nehan nawutna kajot  i kaguuru. N aa   i nan n a al maakan pdo bnuura, k   leefan  a   biisna. »

⁴² Akak aya uya  ut bant n alow baka a nehan Na iba i aji : « Paap, woli pnkalame pi mnhaj pi paanhilan p p b  m nkdaan pa, uko wi inaluŋ ukeeriin udolana! »

⁴³ Akak kak, a  nk ba a arul k  bak oy nt,  iki k   ki baka kadi  b oy.

⁴⁴ Akak aduk baka aya uya  uwajan n p nehan Na iba i, akakal   uko wi ajakuŋ.

⁴⁵ Akak wal m nt du ba a arul a   ji na baka : « Nahuma kan oy nt abot anoorf n? Wal wi *Abuk N iint akwulaniin  i i en yi bado bu aan u ogi. ⁴⁶ Nana iin n a! Natenan, ankwulnuŋ awii wi. »

Yetu amobanaa

(Markut 14.43-50; Luk 22.47-53; natenan   Yowan 18.2-11)

⁴⁷ Yetu ahum ka iini, k  Yuda , anwoon alon  i banja an i een na bat b, a   wuj na pntuk pi ba aan banwoon na ikej na induk. *Ba enan baweek na bantohi bayilun baka.

⁴⁸ Yuda  anwaapulun aji na baka h nk di di bakmeenuŋ n aan m nt : « I nji kamookun, ul a, namobana. » ⁴⁹ Wi abanaan ban a og Yetu, a   ji na a : « Dwulu mbo , najukan » a   mooka.

⁵⁰ K  Yetu a   ji na a : « Nanoh, doon uko wi ibiin pdo . » K  bukundu ba   d pa  i a amoba. ⁵¹ Alon  i bangakand run na Yetu atoot kakej abi fal fal kaba  ki nalempar *na ih i ba enan. ⁵² K  Yetu a   ji na a : « Kakaan kakej ki nu ; ba aan bti bankjejun ikej balun kake na kakej. ⁵³ I al aji m nhil kadu Paapa i, awul n  i dko m nt uko umpelun nwanjut i een-week-i een  ya  i een- t b? ⁵⁴ Woli ddo haŋ, hum di di uko wi bapiitun  i Ulibra wi Na iba i uhilanun kadolana keeri? Wul ujakuŋ aji uko m nt uwo kadolana. »

⁵⁵ Wi wi Yetu a aan aji na pntuk pi ba aan pun : « Dwo nado bu aan i, k  nado bi pmob n na ikej na induk? N uur bti dji ka o du *katoh ki Na iba i kajukan, k  naam-mob n. ⁵⁶ K  iko bti inkdolaniin h nk iwo iko yi *ba upar Na iba i bajakuŋ  i Ulibra wi nul. » Ba a arul bti ba i aduka.

Yetu du uruha wi bayuday

(Markut 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; natenan   Yowan 18.12-24)

⁵⁷ Bammobun Yetu ba oo a du uko Kayif *na ih i ba enan di *bajukan Bgah na bantohi bayitun. ⁵⁸ K  Piyeer a   wo du kalowan a a a te da ; aneej  i blay a    o na balemp aten jibi uko ukbiin kabaa  aan.

⁵⁹ *Ba enan baweek na biki *uruha bti bala uko ulon utapar Yetu kadolna ake . ⁶⁰ Ba aan batum badoo bi atapara

  26:31 Fakariya 13.7. † 26:50 Doon ulemp wi nu : Npiit  lon  aji : we ukaan k  ibii?

iko ilonj k  iink sa k s. K  bat b balonj babaa saanun pbi, ⁶¹ a s  ji : « N iint  i aji ahilan kafom *Katoh Kaweek ki Na iba ti kabot kaniw ka  i  nuur  wajan . »

⁶² K  na ih i ba enjan a s  na a aji na a : « Iinkteem i? Iintiink uko wi ba aan biki baktupun  i iwi i? » ⁶³ K  Yetu ayompa yomp.

K  akak aji na a : « D nehanu,  i katim ki Na iba ti ajug ubida,  upun me iwoonj *Krittu Abuk Na iba ti. »

⁶⁴ K  ateema aji : « Iji hanj. D upan kak, h nkuj, nawin *Abuk N iint  a o du ka en kadeenu ki Na iba ti anhiniinj iko bti ; nawina kak abi na inf luj yi ba i. »

⁶⁵ Wal m nt , k  na ih i ba enjan a s  tow imi a y i nul  a s  ji : « Akar Na iba ti! N kak anuma uko ulonj i? N tiinka h nkuj k  akar Na iba ti. ⁶⁶ We wi na alun  i uko wan ba? »

K  bateem aji : « Aduknaanaa, awo i kake . » ⁶⁷ Wi wi ba aan at fj ra  i kaara, a uuka abot akoba i en  i ijeem ⁶⁸ a s  ji na a : « Iinji iwo Krittu Na upar Na iba ti i?  upan  naan ankobiinj keeri. »

Piyeer apok aji aamme Yetu

(Markut 14.66-72; Luk 22.56-62; natenan  i Yowan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Piyeer a o wal m nt   i blay du bdig, k  nalemp  naa  alonj a oga a s  ji : « Iwi kak ibi wo na Yetu i utaak wi *Galilay. »

⁷⁰ K  Piyeer a s  pok  i kadun ki ba aan bti aji aamme uko wi  naa  aktupun h nk. ⁷¹ Akak ap n aya umbanj wi pl man k   naa  nalemp alonj akak awina a s  ji na ba aan banwoonj da : « Abi wo na Yetu i ubeeka wi Nataret. »

⁷² K  akak apok, ado mehna. Aji na baka : « M ndo me me  iint  i. »

⁷³ Bakak a o ntiinku, k  balonj  i banwoonj da ba s  bi a oga a s  ji : « Iwo na baka na manjoonan, idoo  up  up ji biki Galilay. »

⁷⁴ K  a s  mehna aji na Na iba ti af pa woli aank up manjoonan, awo  i pji « M mme  iint  i. »  i dko m nt , k  uguk u s  haan.

⁷⁵ K  Piyeer a s  le  uko wi Yetu abiinj ajaka : « Ji uguk udo kahaan, ipok nyaa   wajan  kaji iimme  n. » Ap n bdig a s  wooni maakan.

27

Pke  pi Yudat

(Markut 15.1-2; Luk 22.66; natenan  i Yowan 18.28)

¹ Na nfa kub, *ba enjan baweek na bantohi bayuday bti bayiti, atiinkar aji bafinj Yetu. ² Wi wi ba aan atana, a s   no a awul *Pilata nantunja i utaak m nt .

³ Yudat anwaapunj Yetu awin wal m nt  k  baya kafina, a s    ga akakan *ba enjan baweek na bantohi ktaka i een  wajan  ki ba aknuj untaam. ⁴ Aji na baka : « Djubani, wi nwulananj  naan anwoonj aando nin ukoolan. »

K  ba s  teema aji : « N mme, utenu. » ⁵ Af l wal m nt  itaka  i *Katoh Kaweek ki Na iba ti a s  p n aya ayuuladiir.

⁶ Ba enjan baweek bajej itaka yun a s  ji : « Bgah bi nun baneenan  tu itaka yi du dko dhankni itaka di Katoh ki Na iba ti  iki iwo yi p naak. » ⁷ Ba iini atiinkar a s  nug na itaka m nt  « u eek wi naniw idunk » ado dko dmoyni bayaant . ⁸ Ukaanj k  te h nkuj baji badu u eek m nt  « u eek wi p naak. » ⁹ Wal m nt  wi wi uko wi Yereimiya *Na upar Na iba ti abiinj a up udolaniinj : « Ba aan biki *Itrayel baji ktaka i een  wajan  ki ba aknuj untaam ki ki baknugnulun. ¹⁰ Bajej ya anugna u eek wi naniw idunk jibi Ajugun ajaknuj. »^{*}

Yetu du kadun ki Pilat

(Markut 15.2-5; Luk 23.3-5; natenan  i Yowan 18.33-38)

¹¹ Yetu ana  du kadun ki *Pilata nantunja, k  a s  hepara : « Iwi, iwoonj na ih i *bayuday i? »

K  ateema aji : « Ijakun hanj. »

¹² *Ba enjan baweek na bantohi bawo  i ptapara iko itum, k  aanteem baka.

¹³ K  Pilat a s  ji na a : « Iintiink iko yi baktapariinj bti i? »

¹⁴ K  aanteema teem, k  Pilat adoo  no ar maakan.

¹⁵ *Ufettu wi mnjeek undoli, nantunja aji wutan nakalabu , i ba aan banalun awutan. ¹⁶ K  u s  ka wal m nt  nakalabu  i katim kap naliinj i bajaanj bado Barabaat.

¹⁷ Wi wi Pilat a aanj aji na pntuk panyitunj

  26:65 Ptow imi a : Ado do hanj ayuujna k   i ul uko wi Yetu ajakunj uwo bu aan bweek maakan. * 27:10 Fakariya 11.12-13; Yereimiya 32.6-9.

da : « Ahoŋ ƚi baka i i naŋaluŋ nwutanan ba, Barabaat k eme Yetu i bajaan bado *Krittu? »¹⁸ Ame bnuura k e banwuluŋ Yetu bakuja kuj ukaan k e baƚija a.

¹⁹ K e wal wi aƚooŋ du *uruha away eŋ, k e aharul aŋ e yil k e baji na a, awut kaneej ƚi bƚup bi  niinƚ natool un, ƚiki aƚu n a k e anoor maakan ƚi n aafi.

²⁰ Baƚeŋan baweek na bantohi bawuuk pntuk paƚi bawutan Barabaat baŋ e bado bafin Yetu. ²¹ K e nantuŋa akak ayeenk bƚup ahepar baka aji : « Ahoŋ ƚi baka i i naŋaluŋ nwutanan? »

K e bateem aji : « Barabaat. »

²² Akak ahepar baka aji : « K e we wi mbaan ado keeri na Yetu i bajaan bado Krittu ba? »

K e baji bukal bti : « Paŋana. »

²³ K e akak ahepar baka : « Buƚaan bhon bi bi adoluŋ ba? » K e bakhuuranaara huuran maakan aji : « Paŋana! »

²⁴ Wi Pilat awinuŋ k e aankak ahil pdo uko ulon, k e ba aan babot ahuuranaara huuran maakan, k e aŋ e jej meel a ow i en ƚi kadun ki ba aan bukuŋ aŋ e ji : « Dp enan bkow naan ƚi p aak pi  niinƚ i. An nakmeen. »

²⁵ K e ba aan bti bateem aji : « P aak pi nul pakakan ƚi un, na ƚi babukun. »

²⁶ Wal m enƚ, awutan baka Barabaat aŋ e do k e bakob Yetu na itint el abaa wula baya bapaŋa ƚi krut.

Bangoli babeŋ Yetu

(Markut 15.16-20; natenan ƚi Yowan 19.2-3)

²⁷ Bangoli biki *Pilata nantuŋa ba ooƚ wal m enƚ Yetu du blay bi katoh ki nantuŋa aŋ e du bat enƚ baka bti k e babi afooya. ²⁸ Bawoh eŋa imiŋa aŋ e ƚu'a bayeti bjeenk. ²⁹ Wi wi baŋaan aŋ iir uk el wi iyiw afuu ana, abot ajej pmul ploŋ aƚu'a ƚi ka en kadeenu*. Baŋup wal m enƚ ƚi kadunul aŋ e beŋa aji na a : « Nwulu mboŋ, iwi naŋih i *bayuday! » ³⁰ Bat efj era akuƚ ajej pmul puŋ akoba ƚi bkow. ³¹ Wi babeŋuluŋ ak eŋan, bawoh eŋa bayeti akakana imiŋa yi nul aŋ e  no a pya kapaŋ du krut.

Yetu du krut
(Markut 15.21-32; Luk 23.26-43; natenan ƚi Yowan 19.16-24)

³² Wi bakp enuŋ, bayit na  niinƚ alon i ubeeka wi Firen anwoon katim ki Timon, aŋ e ƚu'a pkuŋa krut di Yetu. ³³ Baban dko di bajaan bado Golgota uwoon « dko di kaheem ki bkow. » ³⁴ Bawul Yetu poot pannaakr enuŋ na bko btaak aan, k e a em pa aŋ e pok pdaan. ³⁵ Bapaŋa ƚi krut abot ado kanuŋ na m laak ahilna afaaŋ iir imiŋa yi nul. ³⁶ Wi wi baŋaan a o ayeŋa. ³⁷ Bapiit ƚi bkowul duuƚ uko unkaan k e baƚu'a pkeƚ aji : « I, awoon Yetu naŋih i *bayuday. » ³⁸ Bakak apaŋ balat bat eb, alon ƚi kadeenu ki nul, undu du kamayu.

³⁹ Bank epuŋ bawo ƚi pkara abot ab eƚ b tan ikow aji : ⁴⁰ « Iwi inhinanuŋ katok *Katoh Kaweek ki Naŋibaƚi kaŋ e kaniw ka ƚi n uur n wajanƚ, buuraan uleefu. Woli iwo Abuk Naŋibaƚi heliin ƚi krut! »

⁴¹ *Baƚeŋan baweek na *bajukan Bgah na bantohi bakak abeŋa aji : ⁴² « Abuuran balon aŋ e wo aanhinan pbuuran uleeful! Aji awoon naŋih i *Itrayel, aheliin keeri ƚi krut, n  e n fiyaara! ⁴³ Aanhaƚ Naŋibaƚi i? Akeeri buurana, woli aŋala. M enƚ ul ajakuŋ aji awo Abuk Naŋibaƚi i? » ⁴⁴ Balat biki bapaŋuŋ na a bado kak akara haŋ.

Pkeƚ pi Yetu

(Markut 15.33-39; Luk 23.44-48; natenan ƚi Yowan 19.28-30)

⁴⁵ ƚi udiin unuur, unuur umara mara awunana, k e bd em bawala ƚi umundu bti, ado n woori n wajanƚ. ⁴⁶ Wi udoon uko ji n woori n wajanƚ, Yetu k e aŋ e do pdiim aji : « Eloy, Eloy, lama  abaktani† » uwoon: « Naŋibaƚi, Naŋibaƚi, we ukaan k e iwut en? »

⁴⁷ Balon ƚi banwoon da wi batiinkuluŋ aŋ e ji « Awo ƚi pdu *Eli *Na upar Naŋibaƚi. »

⁴⁸ ƚi dko m enƚ, k e alon ƚi baka aŋ e ƚi ajej kal em ent atoop ƚi poot ptaak aan atan ka ƚi pmul awula adaan. ⁴⁹ Bandukiin k e baŋ e ji na a : « Wutan! Nten me Eli abi kabuurana! » ⁵⁰ Wi wi Yetu akaan ado pdiim pweek aŋ e j emŋa. ⁵¹ Wal m enƚ, blaaŋ bk em maakan banjaan baneenan ba aan pneej du *dko dyimanaan maakan di Katoh Kaweek ki

* 27:29 ƚi utaak m enƚ baŋih baji bafuu a kabot kam eban pmul ƚi ka en. † 27:46 Eloy, Eloy, lama  abaktani Ka aam 22.

Naşibaţi batowa ƚi ptoof. Kë mboş mankuţ aşınƚar, mnlaak mnweek mantowaa, ⁵² kë ihër ihaabşaa, banfiyaaruŋ Naşibaţi baţum bankeţuŋ kë banaţaa. ⁵³ Bapën ƚi ihër yi baka, kë wi Yetu anaţiin ƚi pkeţ kë başë neej ƚi Yerutalem ubeeka uyimanaan, di bañaan baţum bawinuŋ baka.

⁵⁴ Wi naweek i bangoli iñeen-week baromeŋ na bangoli bankyeŋuŋ Yetu bawinuŋ kë mboş manşınƚar abot awin uko unktepuŋ, balënk maakan aşë ji : « Na manjoonan, i awo Abuk Naşibaţi. »

⁵⁵ Baaţ baţum banţaşnuŋ Yetu du *Galilay aţenka banaţ alow aten. ⁵⁶ Bi Mariya i utaak wi Magdala, na Mariya anin bi Yakob na Yotef, na anin babak Tebede bawo ƚi baaţ mënţ.

Umoy wi Yetu

(Markut 15.42-47; Luk 23.50-56; natanan ƚi Yowan 19.38-42)

⁵⁷ Wi utaakal ubanuŋ, kë ñiint alon nayok i ubeeka wi Arimati aşë bi. Katimul kawo Yotef, awo kak naţaşar Yetu. ⁵⁸ Aya awin *Pilat, aşë hepara puum pi Yetu. Kë Pilat ado kë bawula pa. ⁵⁹ Yotef ajej puum, abootan ƚi blaañ bfaatal feh ⁶⁰ aşë ƚu pa ƚi bhër bi nul bi abaan ado do kë bajipa ƚi kaban ki plaak. Wi wi aşaan ado kë bakël plaak pweek atuhna ba aşë tool. ⁶¹ Mariya i ubeeka wi Magdala na Mariya natëbantën bawo da wal mënţ, aţo ataan na bhër.

Bañaan bankyeŋuŋ bhër

⁶² Unuur ujinti, unuur mënţ uwoon unţaanuŋ wi pbomander pa *unuur wi pnoorfën, *baţenan baweek na *bafaritay bayitiir aya du *Pilat, ⁶³ aji na a : « Naweek, ñleş kë naţilan i aţup wi ahumuŋ najeb aji ƚi ñnuur ñwajanţ anaţa ƚi pkeţ kakak najeb! ⁶⁴ Doon bado kayeŋ bhër bnuura te unuur uwajanţën, kaţi baţaşarul babi bakii puum başë baji na bañaan anaţa ƚi pkeţ. Nţilan mënţ ñadëm kapel ñteek. »

⁶⁵ Pilat kë ateam baka aji : « Naka bangoli. Naţuun baka bayeŋ jibi naţaluŋ. » ⁶⁶ Kë baya do kë bakyeŋ bhër : baniw plaak pantuhnuŋ bhër aşë do bayeŋ kë banaţi.

28

Pnaţa ƚi pkeţ pi Yetu

(Markut 16.1-10; Luk 24.1-12; natanan ƚi Yowan 20.1-10)

¹ Wi unuur wi pnoorfën uţepuŋ, ƚi unuur uteek wi kanëm na nfa kub, bi Mariya i ubeeka wi Magdala na Mariya natëbantën kë başë ya pten bhër. ² ƚi dko mënţ, kë mboş manşë şınƚar maakan, kë uwanjuţ ulon wi Ajugun uşë walnaana baţi abi akël plaak aşë ƚo ƚi pa. ³ Ujeeh ji kaliik liik kë imişa yi wa ibot awo ifaatal feh. ⁴ Bayeŋ balënk maakan akat kat. Bawo ji bankeţuŋ.

⁵ Kë uwanjuţ uşë ji na baaţ bukuŋ : « An, nawutan kalënk : dme kë nala Yetu i bapanuŋ. ⁶ Aanwo ƚi, anaţa ƚi pkeţ jibi abiiŋ aţup. Nabiin naten dko di abiiŋ apiintna. ⁷ Nataraan naya naţup baţaşarul kë anaţa ƚi pkeţ, ajotan kadun aya *Galilay ; dul di nakyaan kawinna. Waŋ wi wi nwoon i kaţupan. »

⁸ Baţaran pduk dko di bhër, balënk abot awo na mnlilan mweek, aţi pya kaţup baţaşar Yetu uko unţepuŋ. ⁹ Kë ƚi dko mënţ, kë Yetu aşë pën awinana ƚi kadun ki baka aji : « Dwulan mboş. » Kë baaţ başë ñoga ajot ƚi ihoţul, adëmana. ¹⁰ Kë aşë ji na baka : « Nawutan kalënk. Nayaan naji na bayiţ naan baya Galilay, dul di di bakyaan kawinnën. »

Nţilan ñi baweek biki bayuday

¹¹ Wi baaţ bakyaan na bgah, kë balon ƚi bayeŋ başë neej ƚi ubeeka akakalëş *baţenan baweek uko bti unţepuŋ. ¹² Kë bukuŋ başë yit na bantohi atiinkar awul bangoli itaka itum, ¹³ aşë ji na baka baji : « Baţaşarul babi na utejan akii puum wi ñwoon ƚi bñoy. » ¹⁴ Bakak aji na baka woli nantuŋa amee, bukal kaţiini na a awut kanooran baka. ¹⁵ Bangoli bayeenk itaka yuŋ abot ado uko wi bajakuŋ na baka, kë hënk di bakţiiniyaanuŋ uko mënţ te hënkun ƚi *bayuday.

Yetu ƚi kadun ki baţaşarul

(Markut 16.14-18; Luk 24.36-49; natanan ƚi Yowan 20.19-23; Ulemp wi Banjañan 1.6-8)

¹⁶ Baţaşar Yetu iñeen na alon baya *Galilay, du pnkuŋ pi Yetu ajakuŋ na

baka baya kayit. ¹⁷ Kë wi bawinulun, ašë ɲup adëmana ; kë balon bašë woha na ɲšal ɲtëb. ¹⁸ Yetu añog, ašë ji na baka : « Našibați awulën mnhina bti du bați na mboš. ¹⁹ Nayaan keeri, nado bañaan biki umundu bti bado kațašën, nabattaarën baka ti katim ki Ašin naan, ki Abukul na ki *Uhaaş wi Našibați, ²⁰ najukan baka pdo kațaš iko bti yi njakanan nado kado. Natenan : dwo na an na ɲnuur bti te uba umundu. »

Uṭup Ulil Unuura wi Markut apiitun

Uṭup ujuni

Ulilra wi uwo Uṭup Ulil Unuura wi Markut apiitun. Markut aambi wo naṭaṣar Yetu, aṣe bi gakandër na Pawulu, abi lemp kak na Piyeer. Aka ptiinkna iko yi apiitun ṭi Piyeer anjaan abi kaṭup bañaan iko yi Yetu adolun ṭi mboṣ. Apiit wa pa banwoon baanwo bayuday, kadiimanaan baka ke na manjoonan Yetu awoon Abuk Naṣibaṭi. Markut aṭup ṭi ulibra wi iko yi Yetu adolun na yi ajukanun bañaan, akak aṭiiniyaan pkeṭul na pnaṭa ṭi pkeṭ pi nul. Yetu ajukan bañaan na mnhina, ajeban bamaakal, adook nntaayi akuṭ ado iko iñonarënaan. Yetu aambi bi pwin biki bakjuukntënuṭ ṭi ulemp, abi bi pjuukëṭ, kawul kaṭuṭul kalukna, bañaan batum bahilna babuur. Baweek biki bayuday bapoka adoo do ke bafiṇa. Ñaan andoli ankṭaṣun Yetu awo kabomandër mnhaj, ṭi ubaañsaani alun kawo ṭi mnlilan. »

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Yowan Nabattaar aṭup uko unklun kabi (1.1-8)
2. Batitmu bi Yetu na jibi Fatana akdoon na pguura ajuban (1.9-13)
3. Ulemp wi Yetu du Galilay (1.14-9.50)
4. Yetu apëna Galilay pya Yerutalem (10.1-52)
5. Kanëm kabaañsaani ki Yetu ṭi umundu wi, pwayëṣ pi bawayṣulun na pkeṭul (11.1-15.47)
6. Yetu anaṭa ṭi pkeṭ (16.1-8)
7. Yetu apën awinana ṭi kadun ki baṭaṣarul (16.9-20)

Yowan Nabattaar aṭup uko unklun kabi (Maci 3.1; Luk 3.1-6,15-18)

¹ Ujuni wi Uṭup Ulil Unuura unṭiiniyaanun uko wi Yetu Krittu Abuk Naṣibaṭi* wii wi.
² Jibi Naṣibaṭi aṭupun ṭi ulibra wi Itayi naṭuparul apiitun:
« Tenan, dlun kayil nalempar naan ṭi kadunu,

abomanu bgah.*

³ Pdiim plon pahuuran du *pndiiṣ aji :
“Nabomaan bgah bi Ajugun aklun kaṭëpna,
nadolana ilël itool.”* »

⁴ Hënk di di Yowan nabattaar apënuṭ awinana du pndiiṣ aji : « Nawutan pjuban, naṭëlëṣ nḃida, nado batitmu, Naṣibaṭi aṣe pënanan ipekadu. » ⁵ Bañaan bti biki ubeeka wi Yerutalem na utaak wi Yuda bti baya du a, aṭup ipekadu yi baka, ado ke babattaar baka ṭi bdëk bi Yordan. ⁶ Yowan awohara kamiṣa ki babomanun na pfaal pi untaam wi pnkunkaali aṣe tan katël ṭi blank ; aji de nguul na mnob. ⁷ Aji ṭup kaji : « Ñaan ankmbiin ṭi kafet naan adëm apelën maakan, ke mëndoo ñoom ñoom kaṅup pfënëṣa iṣapaat. ⁸ Nji dbattaaran na meel, ke ul aṣe lun kabattaaran na Uhaaṣ wi Naṣibaṭi. »

Batitmu bi Yetu

(Maci 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Wal mëntan waṅ, Yetu apëna ubeeka wi Nataret du Galilay abi yeenk batitmu ṭi kañen ki Yowan du bdëk bi Yordan. ¹⁰ Wal wi akpënuṭ ṭi meel aṣe win baṭi ke ba-haabṣaa, ke Uhaaṣ wi Naṣibaṭi uṣe wala ṭi a awo ji ubalab ufaatal. ¹¹ Ke pdiim plon paṣe pëna baṭi aji : « Iwi, iwoon Abuk naan, dnjal maakan, dmaganu. »

Fatana ala pguur Yetu du pndiiṣ

(Maci 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Wi uko waṅ uṭëpan ṭëp, ke Uhaaṣ wi Naṣibaṭi uṣe ya na Yetu du *pndiiṣ. ¹³ Awo da nnuur iñeen nbaakër ke Fatana akdo na pguura ado buṭaan. Yetu awo da ṭaṅ na nko nji uṭëeh, ke nwanjut naktënka.

Yetu ajun pjukan

¹⁴ Wi uko waṅ uṭëpun, bamob Yowan, ke Yetu aṣe ya Galilay aṭiiniyaan Uṭup Ulil Unuura wi Naṣibaṭi. ¹⁵ Aṭiini aji : « Unuur ubani, Pṣih pi Naṣibaṭi pañogi, nawutan pjuban, naṭëlëṣ nḃida, nakak nafiyaar Uṭup Ulil Unuura. »

Yetu adu batuh babaakër

¹⁶ Unuur ulon wi Yetu akpoṣun ṭi kaban ki bdëk bi Galilay, aṣe win Fimon na Andre aṭa'ul ke bakfël bridiya du bdëk : bawo batuh. ¹⁷ Ke Yetu aṣe ji na baka : « Naṭaṣaan,

* 1:1 Abuk Naṣibaṭi : Npiit nji njaanwo ṭi nlibra nlon. ☆ 1:2 Malaki 3.1. ☆ 1:3 Itayi 40.3.

dkakanan batuh bañaan. » ¹⁸ Ƨi dko mēnt, kē babi duk duk iridiya yi baka ațașa.

¹⁹ Wi ayaan alow btiisu, awin Yakob na Yowan babak ņiinț alon i katim ki Tebede, kē bawo Ƨi bteem aboman iridiya yi baka.

²⁰ Adu baka Ƨi dko mēnt, kē baduk Tebede așin baka Ƨi bteem na balemparul, ațașa.

Yetu ajukan du Kapernawum abot ajeban ņiinț i untaayi uneejun

(Luk 4.31-37)

²¹ Yetu na bațașarul baya du ubeeka wi Kapernawum. Ƨi *unuur wi pnoorfēn wi bayuday kē așe ya aneej du *katoh kañehanaani ajukan. ²² Bañaan banktiinkulun bañoar Ƨi pjukan pi nul, ajukan na pdiim pi nașih, aankdo ji

*bajukan bgah bi *Moyit.

²³ Wal mēnt, Ƨi dko di bawoon ņiinț alon i untaayi uneejun awo da ; ahuuran aji : ²⁴ « Ay, iwi Yetu i Nataret we wi ņkaarun ba? Ibi bi ptokun i? Dme ņaan i iwoon: iwo ņaan nayimanaan i Nașibați ayilun. » ²⁵ Kē Yetu așe lēbar na wa aji : « Yompaan mntum, pēnan Ƨi ņiinț i. » ²⁶ Kē untaayi ușe șeș șeșan maakan ņiinț i uneejun, așe wuuk pdiim pweek apēn Ƨi a. ²⁷ Bammaarun bti bañoar fuț așe Ƨiini na batēnt baka aji : « We wi? Pjukan phalu pii pi, panwoon ji pi nașih! Aji Ƨiini na ņntaayi ņatiinka! » ²⁸ Ƨi dko mēnt, kē katim ki Yetu kașe pēnala aniink Galilay.

Yetu ajeban anin ahar Fimon

²⁹ Wi bapēnan pēn Ƨi *katoh kañehanaani ki bayuday kē Yetu așe gakandēr na Yakob na Yowan aya uko bi Fimon na Andre.

³⁰ ņaaț anin ahar Fimon apiinți, kē uleef uyik na a maakan. Wi Yetu abanan ban kē bașe țupa. ³¹ Yetu abi aňoga, amēbana Ƨi kañen, anațana, kē uleef ubi joobēt joobēt na a, kē anața awul baka iko ide. ³² Na utaakal, wi unuur ujutun, kē bașe țij Yetu bamaakal bti na biki ņntaayi ņaneejun.

³³ Ubeeka bti uyitiir Ƨi plēman pi katoh.

³⁴ Ajeban bamaakal bti, bantumi abot apaț mmaak. Adook kak ņntaayi ņtum, așe wo aandinan ņa ņațup, țiki aanņal ņayuu uko wi awoon.

Yetu amena apēn Ƨi Kapernawum așe ņaay na Galilay ajukan

³⁵ Na nfa kub, wi bdēm bahumun nwoo, kē Yetu așe nața apēn. Aya du dko dangagun aňehan Nașibați. ³⁶ Fimon na biki bagakandērun kē bașe pēn pla'a. ³⁷ Wi bawinulun așe ji na a : « Bañaan bti bala'u. » ³⁸ Kē așe ji na baka : « Nabiin ņya du ņntanka ņmpați ņaňnogun dko di, dwo i kațij baka kak Uțup Ulil Unuura : Pțup Uțup Ulil Unuura pakaan kē mbii. » ³⁹ Kē așe țep Ƨi Galilay bti ațup Uțup Ulil Unuura Ƨi itoh iňehanaani abot adook ņntaayi.

Yetu ajeban namaak bdoo

(Maci 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Unuur ulon, namaak bdoo alon abi Ƨi Yetu akooța, aņup aji na a : « Woli iňali, ihinan kakakanaan njinț†. » ⁴¹ Yetu kē așe ņagi'a, atar kañen abana așe ji : « Aa, dņali, kakan ijinț. » ⁴² Ƨi dko mēnt kē pmaak pi bdoo papēn Ƨi a kē akak ajinț. ⁴³ Yetu aji na a ațiiș așe lēbar na a aji : ⁴⁴ « Wutan kațup nin ņaan uko unțepun, taraan iya iwinana du națeșan Nașibați ibot ido bteșan bi Moyit ajakun pa baňow bi nu, kadiimanaan bañaan bti kē ijebi. » ⁴⁵ Kē ul, wi apēnan pēn așe jun pțup bañaan bti uko undolulun, aniinkan uko unțepun dko bti, kē Yetu aando hil ppēn kawinana Ƨi ņbeeka. Aji pēn kaya du dko dangagun, bañaan bașe kapēna dko bti kabi Ƨi a.

2

Yetu ajeban ņiinț națakmaan apēnana ipekadu

(Maci 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Wi ņnuur ņlon ņațepun kē Yetu așe kak du ubeeka wi Kapernawum. Kē bañaan bașe tiink kē abii, awo du katoh. ² Pntuk pi bañaan payitiir da atum kē dko dnaț daando wo Ƨi plēman. Kē Yetu așe țup baka Uțup wi Nașibați. ³ Bațija ņiinț națakmaan i biinț babaakēr bamēbanun. ⁴ Kē bașe wo baanhil pțija te du Yetu țiki bañaan bațumi, așe paya du ușan aboolēș dko dantaanun na di Yetu awoon, așe walan kajiiň ki ņiinț națakmaan apiințun. ⁵ Wi Yetu awinun pfiyaar pi bañaan bukun bafiyaarulun, așe ji na națakmaan : « ņiințu, ipekadu yi nu ipēni. »

† 1:40 Ƨi bgah bi bayuday, namaak bdoo ațop Ƨi kadun ki Nașibați.

6 Kë *bajukan Bgah balonj başë ʒo du dko mënʒ ašë šal aji : 7 « Hum di di ñiint i aňoomuň aťiini hënk? Akar Našibaťi! In ahilanuň kamiir ñaanj ipekadu bë mënʒ Našibaťi a ʒañ? »

8 ʒi dko mënʒ, kë Yetu ammeenj ɲšal ɲi baka ašë ʒi na baka : « we ukaanj kë nakšal hënk ba? 9 We uyojnuň ba, pji na naťakmaan “Ipekadu yi nu ipëni” këme “Naťiin ijej kajiin ki nu ipoš”? 10 Natenan, nabaanj amekë *Abuk Ñiintj aka mnhina mi ppënan ipekadu ʒi mboš. » Wal mënʒ kë Yetu ašë ʒi na ñiintj anťakmuň: 11 « Dji inaťa, ijej kajiin ki nu, iťiis katoɦu. » 12 ʒi dko mënʒ kë ñiintj anaťa ajej kajiin ki nul ašë pën ʒi kadun ki baňaanj bti. Baňaanj bti baňoňari ašë dëman Našibaťi aji : « Nëmbaanj kawinara iko itëntj yi. »

*Yetu adu Lewi
(Maci 9.9-13; Luk 5.27-32)*

13 Uyaaš ulonj kak Yetu aya du umbanj wi bdëk. Kë baňaanj batum başë ʒi baya du a, ajukan baka. 14 Wi aktëpuň, awin Lewi abuk Alfe kë aťo du dko dlukni daaša di aklempnuň, ašë ʒi na a : « ʒašaan » kë Lewi anaťa aťaša.

15 Yetu awo ʒi pde du uko Lewi, kë bakobraar daaša batum na baňaanj balonj batum biki bajaanj bado bado buťaan başë wo da ade na a, ul na baťašarul ; hënk di bajaanj batum kaťaša. 16 *Bajukan Bgah banwoonj ʒi pntuk pi bafaritay wi bawinuň kë Yetu akde na bakobraar daaša na biki bajaanj bado bawuťaan ašë ʒi na baťašarul : « we ukaanj kë akde na bakobraar daaša na bado buťaan? »

17 Yetu kë ašë tiink uťup wi baka ašë ʒi : « Mënʒ baňaanj banwoonj bajeb banumiin nakuraar, bamaakal banumi'uluň. Mëmbi bi pdu banšaluň aji bawo batool, dbi pdu bado buťaan. »

*Yetu aťiiniyaan pyiman
(Maci 9.14-17; Luk 5.33-38)*

18 Baťašar Yowan na biki bafaritay bawo ʒi pyiman, kë baňaanj balonj başë bi aji na Yetu : « Baťašar Yowan na biki bafaritay baji bayiman, kë we ukaanj kë biki nu başë wo baanj bayiman ba? » 19 Kë Yetu ašë teem

baka aji : « Banoh naniim baanhil kayiman wi naniim ahumuň na baka di? ʒnuur bti ɲi naniim akwoonj na baka, baankhil pyiman. 20 ʒnuur ɲaluň kaban, wi naniim akjejaniin, ɲnuur mënʒ bayiman. 21 Nin ñaanj aanji bam kamiša kaťaf na kalëmënt kahalu, woli ado haň kalëmënt kahalu katow kaťaf, dko dantowiinj dabaa haan haan maakan. 22 Kë nin ñaanj aanji ʒu poot phalu ʒi ɲbuuli ɲťaf, woli ñaanj ado haň poot kafom ɲbuuli, poot na ɲbuuli ɲatoka. Ñaanj aji wo kaťu poot phalu ʒi ɲbuuli ɲhalu! »

*Yetu awoonj Ajug unuur wi pnoorfën
(Maci 12.1-8; Luk 6.1-5)*

23 Unuur ulonj wi pnoorfën Yetu amuur ɲťeeh ɲi ɲdeey, kë baťašarul başë wuur ɲa kadoh. 24 Kë bafaritay balonj başë ʒi na a : « Tenan, we ukaanj kë baji bado uko wi bgah baneenanuň pdo ʒi unuur wi pnoorfën ba? »

25 Yetu atem baka aji : « Naambaanj kaleyiira uko wi Dayiť adolonj wi ul na batëntul bawoonj ʒi kanuma kë ubon ubot ade baka i? 26 Jibi aneejuň du katoh ki Našibaťi* ʒi wal wi Abiyatar awoonj naših i baťeňan, ajej ipoom ade abot awul banwoonj na a kë badee. Ipoom mënʒ yi badolonj pa bťeňan bi Našibaťi, yi baťeňan ʒañ bakaanj na pde. » 27 Kë Yetu ašë kak aji na baka : « Unuur wi pnoorfën udolana pa ñaanj, mënʒ ñaanj adolaniin pa unuur wi pnoorfën. 28 Hënk, *Abuk Ñiintj awo Ajug unuur wi pnoorfën. »

3

Yetu ajeban ñiintj anťakmuň kaňen

1 Yetu akak aneej du *katoh kaňehanaani, kë ñiintj alonj anťakmi kaňen ašë wo da. 2 Baňaanj baten Yetu bnuura me ajeban ʒi unuur wi pnoorfën, başë baka wal mënʒ uko utapara. 3 Yetu kë ašë ʒi na ñiintj anťakmuň kaňen : « Naťiin inať ʒi ptoof. »

4 Ahepar baka aji : « We wi bgah bajakuň ñaanj ado ʒi unuur wi pnoorfën ba? Bnuura këme buťaan? Pbuuran ñaanj këme pfiňa? » Kë başë yomp.

5 Yetu aten baka ayitan ašë deebať abot ajooťan ʒiki baanj baňaga. Wi wi ašaanj aji

* 2:26 ʒi wal wi Dayiť, kaloona kajaanj kadiiman kë Našibaťi awo da. Kul ki ki bajaanj bado katoh ki Našibaťi.

na ñiinţ: « Taran kañen » kë atar ka, kañen kë kajeb na a. ⁶ Wi bafaritay bapënañ pën aşë yitiir na baţaşar Herod balonj alaţar jibi bakdoli kadoo kafinj Yetu.

Yetu adat banjañan iñeen na batëb

⁷ Yetu apën aya agaag na baţaşarul du umban wi bdëk. Pntuk pweek paţasa : Bapëna utaak wi Galilay, na wi Yuda, ⁸ ubeeka wi Yerutalem, utaak wi Idume, ntaak ni umban wundu wi bdëk bi Yordan na nntanka ni nmban ni nbeeka ni Tir na Fidonj. Babi bti ti a ţiki batiink uko wi adolonj.

⁹⁻¹⁰ Jibi Yetu akjebanunj bañaan batum, bamaakal bti kë başë wuukar ala pbana, kë aşë ji na baţaşarul babomana bteem, bañaan bawutna kapëm pëmana. ¹¹ Bañaanj biki nntaayi naneejunj baji wonţi bawina, başë jot kanup ti kadunul kahuuran kaji : « Iwo Abuk Naşibaţi! » ¹² Kë aşë ji lëbar na nja kaneenan nja pţup ñaanj i awoonj.

¹³ Yetu apaya du pnkunj aşë du biki adatonj, kë babi ti a. ¹⁴ Ti baka adat bañaan iñeen na batëb pa bawo na a, abot alunj ayil baka pţup Uţup wi Naşibaţi. ¹⁵ Akak awul baka phina pi pdook nntaayi. ¹⁶ Bañaan iñeen na batëb biki Yetu adatonj biki biki : Fimonj i aţunj katim ki Piyeer, ¹⁷ Yakob na Yowan bubuk Febede biki awulunj katim ki Bowarneget uwoonj bubuk kamparantant ; ¹⁸ Andre, Filip, Bartolomi, Maci, Tooma, Yakob abuk Alfe, Fade, Fimonj i bajaanj badu nagutar utaak, ¹⁹ na Yuda Itkariyot ambiinj adek Yetu kafetj.

Yetu ateem banklaţulunj

²⁰ Yetu akak du katoh kë bañaan batum kak babi ayit, ul na baţaşarul baando hilan pde. ²¹ Wi bayiţul batiinkunj uko mënţan wanj, aşë biirada, ţiki baji ayilaa.

²² Kë *bajukan Bgah bampënnunj Yerutalem bakji : « Beltebul aneej ti a, mnhina mi uweek wi nntaayi mi mi ajaanj adookna nntaayi. »

²³ Kë Yetu aşë du baka ahoñ na baka aji : « Hum di di Fatana ahilunj kadook uleeful? ²⁴ Woli bañaanj biki pşih banom apulad, pşih mënţ paanhilan kanaţ. ²⁵ Woli bañaanj biki katoh kaloolan banom apulad, katoh mënţ kaankhil kanaţ. ²⁶ Kë woli Fatana agut lah na bkowul, apulad, aanhil kanaţ, wi nul

ubaa. ²⁷ Kë nin ñaanj aşë wo aanhil pneej du katoh ki ñiinţ ammëgaţunj, kajej bka bi nul kë aandun atana. Woli ado hanj aşë jej bka bi katohul. ²⁸ Na manjoonan, dţupan, Naşibaţi ahilan kamiir bañaanj ipekadu na nţup nwuţaan ni baktupunj ti a, woli nadoo tum. ²⁹ Kë ñaanj aşale ţup buţaan ti Uhaaş wi Naşibaţi nin Naşibaţi aankmiira : ajuban pjuban panwoonj paankba. » ³⁰ Aji na baka hanj ţiki baji untaayi uwo ti a.

Bayiţ Yetu biki mnfaţan

(Markut 3.31-33; Maci 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Anin na baţa Yetu banaţ du bdig aşë do kë badu'a. ³² Bañaan batum baţo afooya, kë başë ji na a : « Tenan, naan na baţa'u bawo bdig, bala'u. »

³³ Kë aşë teem baka aji : « In awoonj ni na baţa naan ba? » ³⁴ Aten bañaanj banţoonj ayitan, aşë ji : « An nawoonj ni na baţa naan. ³⁵ Ñaanj ankdolonj uko wi Naşibaţi anjalunj awoonj abuk paapa na ni. »

4

Uhoñ wi nagur ndeey

(Maci 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Byaaş blonj kak Yetu awo ti pjukan du kakab bdëk. Bañaan batum kë başë yit añoga, batum ptum panj kë adoo paya aţo ti bteem banwoonj ti bdëk. Bañaan bti bawo du pkay. ² Kë aşë ţëpna ti uhoñ aţup baka iko itum. Ti pjukan pi nul aji na baka : ³ « Natiinkan. Najaar apën pgur ndeey. ⁴ Wi akgurunj ndeey kë nlonj njaşë jot ti bgah ; kë nkat nabi ade nja bti. ⁵ Kë nlonj najot du dko di mnlaak di mboş manwoonj maantumi. Kë nanaţa ti dko mënţ ţiki mboş maankëş da. ⁶ Wi bnuur banaţiinj atër nja, jibi nawoonj njanwo na intaañ, kë nalewi. ⁷ Nlonj najot ti dko di iyiw, kë iyiw idëm afiiklën nja kë njaambuki. ⁸ Nlonj kë najot ti mboş mnuura, anaţa adëm, awul ndeey. Blonj baji bawul mbuk iñeen nwanjanţ, blonj kawul mbuk iñeen paaj, blonj kak mbuk iñeen week. » ⁹ Yetu akak aji : « Ankaanj ibaţ itiinki, atiinkan! »

We ukaanj kë Yetu aji hoñ?

¹⁰ Wi Yetu apënnunj agaag, banfooyulunj na banjañan iñeen na batëb bawo ti phepara ti

uhoñ wi ajaan ahoñ. ¹¹ Kë ašë ji na baka : « An, baženan kë name uko ummeniij wi Pših pi Našibați. Kë pa biki bdiğ ti uhoñ wi wi nji kațupun na baka. ¹² Hënk, woli badoo ten baankwin, woli badoo tiink, baankte hënk baanktëlëš ŋbida, Našibați ašë wo aankmiir baka ipekadu. »[☆]

¹³ Yetu aji na baka : Naamme uko wi uhoñ wi ujaan? Kë hum di di nakmeen uhoñ bti wi nji kalun kahoñ ba? ¹⁴ Nagur ŋdeey, Uțup wi Našibați wi wi aktepiin. ¹⁵ Bañaan balon bawo ji bgah bi Uțup ujutun, wi bantiinkan tiink Uțup, kë Fatana ašë ban apënan uțup wi batepiin ti baka. ¹⁶ Kë balon bawo ji dko di mnlak di ŋdeey ŋajotun, bayeenk ti dko mënț Uțup na mnlilan, ¹⁷ ašë wo baanka intaan, baanji bațijan kaliintan. Wi Uțup ukțu'an tu bajun pnooran baka këme phajan baka baji babi wutan wutan. ¹⁸ Banwoon dko di iyiw, bajaan batiink Uțup, ¹⁹ kë manțaaf, pyok panjaan pafooyan bkow, na pñeebar iko itum ŋašë fiiklën Uțup kaneenan wa pbuk. ²⁰ Banwoon mboș mnura, bajaan batiink uțup, kadinan wa, kašë buk ŋdeey. Alon aji buk ŋdeey iñeen ŋwajanț, alon ŋdeey iñeen paaj, alon iñeen week.

Uhoñ wi unkaniya (Luk 8.16-18)

²¹ Yetu akak aji na baka : « Baji batehan unkaniya kašë fët wa na kakana këme kațu wa ti kališa uțeeh i? Mënț ti bko duuț di di bajaan bațu wa i? ²² Uunka nin uko ulon ummeniij unwoon uunkmeetana, unhankaniij unwoon uunkpën bdiğ kameetana. ²³ Ankaan ibaț itiinki atiinkan! »

²⁴ Akak aji na baka « Nadoon kașalntën bnuura uko wi naktiinkun, balun kaniiban na kaniibi ki najaan naniibna kadoo kapelan. ²⁵ Bawul ankaan, kë anwoon aankaa, bateh uko wi adoon aka. »

Uhoñ wi ŋdeey ŋanjaan ŋanața bdi di ŋa

²⁶ Yetu akak aji : « Hënk di Pših pi Našibați pawoon: woli ñaan agur ŋdeey, ²⁷ aŋoyëntle na utejan këme anața na nfa, ŋdeey ŋaji ŋakub kadëm bë aanji me jibi ŋadoli do.

☆ 4:12 Itayi 6.9-10.

²⁸ Mboș ti uleef wi ma manji manjun kabuk ujaagal, kabaa wul ibëb, ŋdeey ŋašë pën ti ya. ²⁹ Wi ŋdeey ŋakayan kay bašë jun pkaaw ŋa, țiki kakit kabani. »

Uhoñ wi pbuk pmpoți (Maci 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Yetu akak aji na baka : « We wi ŋëknaamntënuj na Pših pi Našibați këme na uhoñ uhoñ wi ŋkyuujnuj pa? ³¹ Panaam ji pbuk pampotețaanun ti mbuk mi mboș bti. ³² Woli batepi pa, paaji panața, kawo bgof bandëmnun ti ugof untepiin ti unkintaar, inah yi ba iji idëm, kë ŋkat ŋado ji ŋahil pdo intan yi ŋa ti blifi. »

³³ Yetu aji țup iko itum itënt yun ti uhoñ, kațupna na bañaan bahilna bawat ibaț ti uko wi akjakun. ³⁴ Aji țiini na baka ti uhoñ țañ ašale gaag na bațașarul aji piban baka wa bti.

Yetu ațaňan ukëk (Maci 8.18,23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Utaakal wi unuur mënț Yetu aji na bațașarul : « Najoh ŋya bdëk umban wundu. » ³⁶ Bațașarul baya na a ti bțeem bi awoon aduk pntuk pi bañaan. Ițeem ilon ikak awo na baka. ³⁷ Kë ukëk uweek ušë nața kë ŋmaaron ŋafël meel du bțeem, kë bado jun ptum. ³⁸ Kë Yetu ašë ŋoyënt wal mënț ti kafet ki bțeem apaf bkow ti pbulja. Kë bašë huma aji : « Ajugun, iindo haajala, ŋkeț? » ³⁹ Kë ašë ten, alëbar na uyook akuț aji na bdëk : « Yompan, tiiman. » Uyook kë unati, kë dko dayompandëri. ⁴⁰ Yetu kë ašë ji na baka : « we ukaan kë nalënk hënk ba? We ukaan kë naanfiyaari ba? » ⁴¹ Kë bašë lënk maakan ašë țupar aji : « In awi ba, kë uyook na meel ŋadoo ji ŋatiinka? »

5

Yetu ajeban ñiint i ŋntaayi ŋaneejun (Maci 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Baban bdëk umban wundu, du utaa wi Genateret. ² Wi Yetu awaliyan wala ti bțeem, kë ñiint alon ampënnun du pnguran i untaayi uneejun ašë bi ti kadunul. ³ Pnguran pawoon kato hul, kë nin alon aanhil ptana udole wo na mnkorentu ma. ⁴ Nyaaș ŋtüm aji wo na ifeeru ti ihoț babot

katana na mnkorentu, kë aşë ji marana maran ma kabot kakit ya, kë nin alon aanhil pkakana adoom. ⁵ Aji bi duka duka du pnguran na inkun, kawuuhar, kapiharën uleef na mnlaak.

⁶ Wi awinun Yetu du kalowan, aşë ti, abi anup ti kadunul ⁷ aşë huuran na pdiim pweek aji : « We wi nkaarun ba, Yetu Abuk Naşibaţi *Andemun Maakan? Dkootu kooţ tenan ti Naşibaţi, khajanaan. » ⁸ Aji hanj tiki Yetu aji na untaayi upen ti niinţ.

⁹ Yetu akak ahepara aji : « Katimu kawo hum? » Kë ateem aji : « Pntuni pawoon katim naan, ntumi. » ¹⁰ Kë nşaşë kooţ maakan awut kadook na nşalow utaak.

¹¹ Kë uşë ka ti pnkun batani bweek bi nkuma nşankşuñun. ¹² Kë nşantaayi nşaşë kooţ Yetu aji : « Wutun nşya nşneej ti nkuma nşun. » ¹³ Kë adinan na. Kë nşapen, aneej ti nkuma. Batani kë başë penna du pnkun ajot du bdëk. Nkuma nşawo iñeen-week nşyaaş iñeen ntëb (2000). Nşayooro bti.

¹⁴ Bayen nkuma kë başë ti aniinkan uko wi bawinun du ubeeka na nşntanka. Bañaan kë baya pten uko unţepun. ¹⁵ Babi ti Yetu aşë win niinţ i pntuni pi nşantaayi paneejun kë aţo awohara, akak nşaan, kë başë lënk. ¹⁶ Banwinun uko unţepun bakakalëş uko undolun niinţ mënţ na uko wi nkuma. ¹⁷ Wal mënţ kë başë kooţ Yetu apen ti utaak wi baka.

¹⁸ Jibi Yetu akpayiin ti bteem, ambiin aneeja kë aşë kooţa pa pduka na a. ¹⁹ Yetu aandinana wa aşë ji na a : « Kakan katohu, yaan du bayiţu iţup baka uko bti wi Ajugun adoon pa iwi, jibi añagi'iin. » ²⁰ Kë aya niinkan uko wi Yetu adolon pa a ti Utaak wi Nşbeeka Iñeen. Kë bañaan bti başë nşonar.

Yetu anaţan abuk Jayirut ti pkeţ abot ajeban nşaaţ alon

(Maci 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Yetu akak umban wundu na bteem. Kë bañaan batum bakak ayit añoga ti kakab bdëk. ²² Hënk, kë naweek alon ti biki *katoh kañehanaani ki bayuday i katim kawoon Jayirut aşë bi. Wi awinun Yetu, abi ajot ti ihoţ yi nul, ²³ akooţa maakan aji : « Abuk naan nşaaţ amaa adoo nşogan pkeţ, biin ipafa iñen ahilna ajeb awut kakeţ. » ²⁴ Yetu

agakandër na a, pntuk pweek kë paşë ţaşa, apem pëmana.

²⁵ Kë nşaaţ alon anwoon na pmaak pi ptula pñaak nşubal iñeen na ntëb aşë wo na baka. ²⁶ Ahaj maakan ti iñen yi bakuraar batum, atok bka bi nul bti bë aanwin nin uko ulon, kë pmaak pabaa dëm dëm pya. ²⁷ Wi atiinkun kë baktiiniyaan uko wi Yetu, kë aşë bi neej ti pntuk, abi ti kafet ki Yetu aban kambiint ki kamişa ki nul. ²⁸ Aji ti uşalul woli adoo hil aban kamişa ki nul, abi jeb jeb. ²⁹ Wi abanun kamişa ki Yetu, kë pñaak pabi ţań ţań, kë atiink ti uleeful kë ajebi.

³⁰ Wal mënţ kak kë Yetu aşë tiink phina plon kë papen ti a. Awugşa ti pntuk aşë ji : « In abannun imişa? » ³¹ Baţaşarul baji na a : « Iwin kë pntuk pakpëm pëmanu, kë ibaa hepar nşaan ambaniin? »

³² Ul, kë aşë ten ayitan, ala nşaan ambanulun. ³³ Naaţ alënk akat kat, tiki ame uko unţepun. Abi ajot ti kadun ki Yetu aţup manjoonan bti. ³⁴ Kë Yetu aşë ji na a : « Nşaaţu, pfiyaar pi nu pajebanu. Yaan bnuura, pmaak paşë pawutanu. » ³⁵ Ahum kaţiini kë bañaan balon başë penna du uko naweek i katoh kañehanaani aşë ji na Jayirut : « Abuku aneemi, wutan kanooran kak nşjukan. » ³⁶ Yetu kë aşë pok ptiink bţup bi bañaan bukun, aji na naweek i katoh kañehanaani : « Klënk, fiyaaran ţań. » ³⁷ Piyeer, Yakob na Yowan aţa Yakob ţań baţaşulun aanwut nin bañaan balon kak kë baţaşu. ³⁸ Wi babanun du uko naweek i katoh kañehanaani, Yetu kaşë win dko kë dayewla maakan, bañaan bawooni abot awuuhar. ³⁹ Aneej aşë ji na baka : « we ukaan kë naknaat awooni ba? Napoţ aankeţi, anşoyentş nşoyentş. » ⁴⁰ Bañaan bawo wal mënţ ti pben Yetu.

Kë aşë do kë bañaan bti bapëni, ajeja aşin na anin napoţ na biki agakandëraanun, aneej du dko di napoţ awoon. ⁴¹ Ajej kañen ki napoţ aşë ji na a : « *Talita kum* » uwoon : « Poon, djaku inaţa! » ⁴² Ti dko mënţ kë anaţa, apoş, kë bañaan başë nşonar maakan. Napoţ aka wal mënţ nşubal iñeen na ntëb. ⁴³ Yetu kë aşë şook baka aji bawut kado alon ame, aşë do kë bawul napoţ kë adee.

6

*Yetu aya Nataret**(Maci 13.53-58; Luk 4.16,22,24)*

¹ Yetu apenna da, aya ubeeka wi akuşnaaniin, kë başaşarul bagakandër na a. ² Ƨi unuur wi pnoorfën, awo Ƨi pjukan du *katoḥ kañehanaani. Bañaan batum banktiinkuluḥ bañoḥari, aşe ji : « Ƨuḥ di di i mënṭ ameenuḥ iko yi? In awululuḥ uşal unṭuḥa wi, kë adoo ji do mlagre mntënṭ mi na iñen yi nul? ³ Mënṭ naṭukan abuk Mariya a i? Mënṭ abuk anin bi Yakob, Yotet, Yuda na Timoḥ a i? Kë başa'ul baat, baanwo Ƨi na un i? » Kë uko waḥ uneenan baka pfiyaara.

⁴ Yetu aji na baka : « Naṭupar Naşıbaṭi, Ƨi ubeeka wi nul, Ƨi ptoof pi bayiṭul na Ƨi katoḥul meet Ƨaḥ di di bañaan bawoon baanji bamëbana bnuura. » ⁵ Mlagre mi adoluḥ Ƨaḥ manwoha pjeban bamaakal baloḥ wi apafuḥ baka iñen. ⁶ Añoḥar Ƨi uko wi bawoon baanfiyaari.

*Yetu ayil banjañan iñeen na batëb**(Maci 9.35; 10.1,5-14; Luk 9.1-6)*

Yetu aya du ḥntanka ḥaḥñoḡuḥ da aṭup Uṭup Ulil Unuura wi Pşih pi Naşıbaṭi. ⁷ Ado kë banjañan iñeen na batëb babii. Kë aşe yilna baka batëb batëb, awul baka mnhina mi pdook ḥntaayi. ⁸ Aji na baka baji ñaan kaṭij pjuuṭi Ƨaḥ, başe bawut kaṭij uko ude, umañ, itaka. ⁹ Aji na baka bawoha na işapaat na imişa yi baṭuuḥ. ¹⁰ Yetu aji na baka : « Woli naban Ƨi dko, naṭoon Ƨi katoḥ ki bakyeenkanan te unuur wi nakpënuḥ Ƨi dko mënṭ. ¹¹ Woli naban Ƨi dko dloḥ kë baanyeenkan abot awo baantiinkan, woli napën, nadan danaan pdëpalën Ƨi ihoṭ yi nan : ḥenk nayuuḥ baka kë bado buṭaan. »

¹² Wi banjañan bayaan, baṭup bañaan kë bawo i kawut pjuban kabot kaṭëlëş ḥbida. ¹³ Badook ḥntaayi ḥntum abot akër bamaakal batum ukëra Ƨi bkow ajeban baka.

*Herod na Yetu**(Maci 14.1-2; Luk 9.7-9)*

¹⁴ Herod naşih atiink kë bañaan bakṭiiniyaan uko wi Yetu Ƨiki katimul kapënalaa. Baji : « Yowan Nabattaar anaṭiin Ƨi pkeṭ ukaan kë awo na mnhina mi pdo mlagre. » ¹⁵ Baloḥ kë bakji *Eli a, baloḥ kak baji Naṭupar Naşıbaṭi a, annaamuḥ na

baṭupar Naşıbaṭi bajon. ¹⁶ Wi Herod atiinkuḥ ḥṭup ḥuḥ aşe ji : « Yowan i ndoon kë bafaali anaṭiin Ƨi pkeṭ! »

*Pkeṭ pi Yowan Nabattaar**(Maci 14.3-12; Luk 3.19-20)*

¹⁷⁻¹⁸ Herod naşih abi jej Herodiyana, ahar Filip abuk aşin aniim, kë Yowan Nabattaar aşe ji na a : « Bgah bi nja baneenan ñaan ajej ahar abuk aşin aniim. » Uko waḥ uṭuuḥ kë Herod ado kë bamoba awat ukalabuş abot atana na mnkorentu. ¹⁹ Herodiyana aşoor Yowan abot aḥal pdo bafiḥa, aşe wo aanhilani, ²⁰ Ƨiki Herod aṭi Yowan wi ameen kë awo ñaan natoool abot ayiman, aji yeḥana. Herod aji ḥal pdo katiinka, aşe ji woli atiinka aanji me uko uşal. ²¹ Unuur uloḥ kë Herodiyana aşe ka uko udooni bafiḥ Yowan. Unuur mënṭ Herod ado ufettu unkleşanuḥ unuur wi abukiin, adu baweeḥ biki dko, baweeḥ biki bangoli, na bañaan bantiinkaniin Ƨi Galilay. ²² Poonu abuk Herodiyana mënṭ aneeḥ uki, Herod na biki aduuḥ Ƨi ufettu bti kë başe lilandëra. Kë Herod naşih aşe ji na poonu ḥuḥ : « Heparaan uko wi iḥaluḥ, dwulu wa. » ²³ Abot amehna aji : « Uko bti wi ikheparaanuḥ dwulu wa, woli idoo ḥal kakib utaak wi naan Ƨi ptoof kawulu umban uloḥ. »

²⁴ Napoṭ kë aşe pën ahepar anin aji : « we wi mbaan ahepara ba? » Kë ateema aji : « Bkow bi Yowan Nabattaar. » ²⁵ Poonu ataran akak du naşih aşe ji na a : « Dḥal iwulën ḥenkuḥ Ƨi praata, bkow bi Yowan Nabattaar. »

²⁶ Naşih ajooṭani, kë pmehna pi nul na bañaan biki aduuḥ ufettu başe Ƨu kë aanhil ppok. ²⁷ Aji na nayeḥ Ƨi dko mënṭ aya aṭij bkow bi Yowan. Nayeḥ kë aya faala du ukalabuş, ²⁸ aṭij bkow Ƨi praata awul napoṭ ñaaṭ, kë aya awul anin. ²⁹ Wi başaşar Yowan batiinkuḥ uko unṭepuḥ, babi ajej puum pi nul aya moy.

*Yetu ade de'an pntuk pi bañaan**(Maci 14.13-21; Luk 9.10-17; natenan Ƨi Yowan 6.5-13)*

³⁰ Banjañan bakak aşe bi ayit Ƨi Yetu, aṭupa uko bti wi badoluḥ na wi bajukanuḥ. ³¹ Kë aşe ji na baka : « Nabiin na nji du dko dangaguḥ nanoorfën ntiinku. » Aṭiini ḥan

ṭiki bañaan batum baya abi, kē baando hilan ade.

³² Kē başē ya na bṭeem du dko dan-gaaguṇ. ³³ Wi bañaan bawinuṇ baka kē bakya, batum bame uko wi bakdolun. Wal mēnt wi wi bapēnnuṇ ṇbeeka bti aṭi aya du dko mēnt aban baka da uteek.

³⁴ Wi Yetu akwaliin ṭi bṭeem awin pntuk pweek pi bañaan, aşē ṇaga baka, bawo wo ji ṇkaneel ṇanwoon ṇaanka nayafan. Wi wi aşaan awo ṭi pjukan baka iko itum. ³⁵ Jibi unuur ukyaan pjot, kē başaşarul başē bi aṇoga, aji na a : « Dko di dagaagi kē unuur ubot alow ; ³⁶ dolan baka baya du ṇfēt na ṇntanka ṇañnoguṇ dko di, bahilna baka uko ude. »

³⁷ Kē Yetu aşē teem baka aji : « An, Nawulan baka bade bdi di'an. » Kē baji na a : « Njejna ṭuṇ itaka* iliina yaṇ kahilna kanug uko ude pa bañaan biki bti? » ³⁸ Yetu aji na baka : « Nawo na ipoom hum ba? Nayaan naten. »

Kē baya aten, abi aji na a : « Ṇkaha ipoom kañeen na ṇṭēb ṇṭēb. »

³⁹ Wi wi aşaan aji na baka bado bañaan baṭo ṭi ujaagal bado kntuk. ⁴⁰ Baṭoona kntuk ki bañaan iñeen-week, na ki iñeen kañeen. ⁴¹ Yetu ajej wal mēnt ipoom kañeen yuṇ na ṇṭēb ṇṭēb, akat kēş du baṭi aşē beeb Naşibaṭi ṭi iko ide yuṇ, akitēş ipoom awul başaşarul bawul bañaan. Akak ado kē bafaş baka bti ṇṭēb ṇuṇ. ⁴² Bañaan bti bade ayok, ⁴³ kē baṭij kkaar iñeen na ktēb ki ipoom na ṇṭēb ṇandukiin. ⁴⁴ Ṭi bandeen bukuṇ, biint bawo iñeen-week ṇyaaş iñeen kañeen (5000).

Yetu apoş ṭi bdēk duuṭ

(Maci 14.22-32; natenan ṭi Yowan 6.15-21)

⁴⁵ Wi bañaan baba'an ba pde, Yetu ado kē başaşarul bapaya ṭi bṭeem ajota kadun, baya umban wi Bettayida du bdēk umban wuṇ, ul kē aşē duka aṭiışan bañaan. ⁴⁶ Wi adoluṇ bañaan bti kē baṭiışı, aşē paya du pnkuṇ aṇehan Naşibaṭi. ⁴⁷ Wi unuur uyobuṇ, bṭeem bawo ṭi ptoof pi bdēk, ul kē aşē wo aloolan du pkay. ⁴⁸ Awin baka kē banoor na ppaat wi uyook uwoon uunkyook ataān na umban wi bakyaan. Kaya utejan mnjel,

* **6:37** Itaka : Itaka mēnt iwo baluk bi ṇnuur iñeen-week ṇyaaş ṇṭēb. † **6:48** Adoo la pṭēp baka kēme aya du baka.

✧ **7:7** Itayi 29.13.

kē aşē poş ṭi bdēk duuṭ abi adoo la pṭēp baka.† ⁴⁹ Wi başaşarul bawinuṇ kē akpoş ṭi bdēk duuṭ, banuṇ aji ujurte wa, aşē fuut idiim, ⁵⁰ bawina bukal bti aşē lēnk. Ul, kē aşē ṭiini na baka ṭi dko mēnt aji : « Nawutan kahaajala, ṇji a, nawutan kalēnk. » ⁵¹ Wi wi aşaan apaya du baka ṭi bṭeem, uyook kē uşē ṭañan. Bañonar maakan, ⁵² na manjoonan, baamme jibi Yetu adooṇ mlagre mi ipoom, kē iṭēb yi baka ikak awo ṭi bdēm.

Yetu ajeban bamaakal du utaak wi Genateret
(Maci 14.34-36; natenan ṭi Yowan 6.22-25)

⁵³ Wi bamuuruṇ, aban du pkay du utaak wi bagenateren, bakaban bṭeem ṭi kaban. ⁵⁴ Wi baheli'an hela kē bañaan başē yikrēn Yetu. ⁵⁵ Baya ṭi utaak bti aṭij bamaakal ṭi ijiin du dko di baṭiinkuṇ aji awoo. ⁵⁶ Dko bti di aneejuṇ, du ṇntanka, ṇbeeka, ṇfēt, baji baṭij bamaakal du bayiti, kakooṭa awut babana woli udoo wo kambiint ki ulankon wi nul ; kē bambanuṇ ka bti bajebi.

7

Udolade wi bajon

(Maci 15.1-20)

¹ *Bafaritay na *bajukan Bgah balon bampēnnuṇ Yerutalem babi ayit aṇog Yetu. ² Bawin kē başaşar Yetu balon kē bakde bē baaññow iñen jibi udolade ujakuṇ. ³ Hēnk di uwoon, bafaritay ji bayuday bti baanji bade kē baaññow iñen yi baka bnuura. Baji bado haṇ pa pmēban udolade wi bajon. ⁴ Babot awo baanji bade woli bapēna bayiti bē baantul tulan ṇleef ṇi baka na meel. Bakak amēban idolade itum yi bajon, ji pñow ikoopa, idunk, na iraata. ⁵ Ukaan kē bafaritay na bajukan bgah bahepar Yetu aji : « we ukaan kē başaşaru baanji başaş udolade wi bajon, babaa ji bade de bē baaññow iñen? »

⁶ Ateem baka aji : « Itayi afaṇ wi aṭiiniyaanuṇ uko wi nan, an balagare, Naşibaṭi aji ṭi ulibra wi Itayi :

“Pntaali pi paji padēmanaan na mntum ṭañ, kē uhaaş wi pa uşē lowēn.

⁷ Pñehan na bñejan bi baka iinjaken nin uko ulon
 iko yi bakjukanuñ iwo udolade wi
 bañaan bajen ãañ.*

⁸ Naji naduk uko wi Naşibañi ajakuñ kaşë
 meban udolade wi bañaan bajen. »

⁹ Akak aji na baka : « Naji napok bnuura
 uko wi Naşibañi ajakuñ kaşë kaşas udolade
 wi nan. ¹⁰ Moyit aji : “Mëbaan şaaş na
 naan bnuura*” akak aji : “Ankkaruñ aşin
 këme anin, pkeş pakwoon baluk bi nul.”*

¹¹ An, naşë ji : Woli ñaan aji na aşin këme
 anin : “uko wi nhilanuñ lah kaşenknu
 uwo ‘korban’ (uwoon; uwo wi Naşibañi.)”

¹² Naji nadinana keeri awut kado nin uko
 ulon kak pa aşin këme anin. ¹³ Hënk di
 nagaruñ uşup wi Naşibañi na udolade wi
 nakjukanuñ. Nabot aji nado iko itum itent
 yuñ kak. »

¹⁴ Wi wi Yetu akaan adu pntuk pi bañaan
 aji na baka : « Natiinkan an bti nabot name.

¹⁵ Nin uko ulon unwoonuñ bdig uunhilan
 kaşopan ñaan ãi kës ki Naşibañi, wal wi
 ukneejuñ ãi a. Uko unjaan upenna ãi a ujaan
 uşopana ãi kës ki Naşibañi. [¹⁶ Ankaan
 ibať itiinki atiinkan !] »

¹⁷ Wi Yetu aneejuñ du katoh alow
 pntuk, başaşarul bahepara uko wi uhoñ
 ukjukanuñ. ¹⁸ Kë aji na baka : « An kak
 hënk di di nawaanuñ nşal i? Naamme
 me kë nin uko ulon wi bdig unkneejuñ ãi
 ñaan uunhilan kaşopana ãi kës ki Naşibañi i?

¹⁹ Uunji uneej ãi uhaaş wi nul, ãi kayinul di
 di ujaan uneej, aya kapënan wa du bñteeh.
 » Hënk ãi nşup nuñ, Yetu adiiman kë iko ide
 bti inuura.

²⁰ Aji kak : « Uko unjaan upen ãi ñaan
 ujaan ukakana aşop ãi kadun ki Naşibañi.

²¹ Hënk di uwoon, du nhaaş meet ñi bañaan
 di di nşal nşuţaan nşajaan nşapenna, nşal
 nşanjaan nşaij pşuban pi piinť, kakii, pñi,
²² ppiinť na ahar ñaan këme ayin ñaan,
 pñeebar iko, mnşot, kaguuru, pşuunk, pñal
 uko wi atentşu, bkuutar, bbeehar, bpën.

²³ Iko iwuţaan yuñ bti iji ipenna ãi ñaan meet
 yul ijaan işu ñaan kaşop ãi kës ki Naşibañi. »

*Pfiyaar pi ñaať anwoon aanwo nayuday
 (Maci 15.21-28)*

²⁴ Yetu apen da, aşë ya umban wi ubeeka
 wi Tir. Aneej du katoh kalon aşë wo
 aanşal bame, kë bañaan başë mehaara me.

²⁵ Uunjoni, kë ñaať alon i untaayi uneejuñ ãi
 abukul ñaať aşë tiink kë bañiiniyaan uko wi
 nul aşë bi ajot ãi ihoť yi nul. ²⁶ Ñaať mënt
 aanwo nayuday, awo nafiniteñ i utaak wi
 Firi. Akooť Yetu aji na a adook untaayi, upen
 ãi abukul.

²⁷ Yetu kë aji na a : « Wutan duna bapoť
 bade bayok, uunnuura bajej pde pi bapoť
 bawul nşuş nşmpoť* . » ²⁸ Ñaať ateema aji :
 « Ajugun, ifañi, kë nşuş nşmpoť nşaşë ji nşade
 ituk yi bapoť bawatuñ ãi umeeşa uşeeh. »

²⁹ Wi wi Yetu aşaan aji na a : « Uşup wi, uşu
 kë untaayi upen ãi abuku, yaani. »

³⁰ Ñaať mënt akak katohul aşenk kë napoť
 apiinť ãi kalişa, kë untaayi upen ãi a.

*Yetu ajeban nadënëmaan
 (Maci 15.29-31)*

³¹ Yetu apen du umban wi ubeeka wi
 Tir aşëpna wi Fidon amuur utaak wi Nşeeka
 Iñeen aşë ya umban wi bdëk bi Galilay.

³² Bañija nadënëmaan ankaan aji noor na
 bşup, aşë kooťa apafa iñen.

³³ Yetu ajeja kë balow bañaan, aya agaag.
 Aşu'a ikoñ ãi ibať, atëfëj, abana pndemënt,
³⁴ aşë kat kës du bañi, awuuk uhëfënt aşë
 ji na ñiinť: « Efata » uwoon « haabşiin. »

³⁵ ãi dko mënt, ibať ihaabşaa, kë pndemënt
 pabot afënëş, kë akşii bnuura.

³⁶ Kë Yetu aşë ji na bañaan bawut kaşup
 nin ñaan uko unşepuñ. Jibi akneenanuñ
 baka, kë babaa şiiniyaan şiiniyaan maakan
 uko wi adoluñ. ³⁷ Bañonar pñonar pweek
 maakan aşë ji : « Ado iko bti bnuura, adoo
 do kë bandënëmuñ baktiink, kë babiiş bşup
 baktiini. »

8

*Yetu ade de'an bañaan iñeen-week nşbaakër
 nşyaaş iñeen*

(Maci 15.32-39; Markuf 6.30-44)

¹ ãi nşuur mënt bañaan başuma tum aşë
 wo baanka uko ude, ukaan kë Yetu adu
 başaşarul aji na baka : ² « Dñaga bañaan biki,
 nşuur nşwajanť nşii nşi, nşi bawoon na nşi abot

* 7:10 Ppën 20.12. * 7:10 Ppën 21.17. * 7:27 Nşuş nşmpoť : Wal mënt bayuday baji baji banwoon baanwo bayuday bawo nşuş.

awo baanka uko ude. ³ Woli dji na baka bañiis, kë baya na ubon, baya jot du bgah te balon ði baka bapenna dko dlow. »

⁴ Bařasarul bahepara aji : « Ƨun di di ñkkaanun ipoom iwul baka bade badoo bayok? Dko di ñwoon di dagaagi. »

⁵ Ahepar baka aji : « Nawo na ipoom hum ba? » Kë bateema aji : « Paaj na kalon. »

⁶ Ado bañaan kë bařo ði mboř, aře jej ipoom paaj na kalon yun, abeeb Nařibaři, akiteř aře wul bařasarul bawul bañaan. Kë bawul ya baka. ⁷ Bakak awo na ñřeb ñlon ñmpoři. Yetu akak abeeb Nařibaři ði ñřeb ñun, aře wul ña bařasarul kë bawul bañaan. ⁸ Bañaan bade ayok, kë indukiin itum kkaar paaj na plon. ⁹ Bañaan banwoon da bawo uko ji iñeen-week ñbaakër ñyaař iñeen (4000), kë Yetu aře do baka kë bañiři. ¹⁰ Ƨi dko menř kë aře paya ði bteem na bařasarul aya utaak wi Dalmanuřa.

*Bafaritay bahepar Yetu uko unkndi-
imanun kë awo i Nařibaři*

(Maci 6.14; 12.38-39; Luk 11.16,29)

¹¹ Bafaritay babi, awo ði ptiini na Yetu, bala ptaawana, aře hepara uko ulon unkndi-
imanun kë awo ñaan i Nařibaři. ¹² Yetu awuuk uhfeñř aře ji : « we ukaan kë kawuun ki kakhepar uko unkndiimanun kë dwo ñaan i Nařibaři ba? Dřupan, na man-
joonan, nin menkdiiman kawuun ki uko ulon. » ¹³ Aduk baka aya apaya kak du bteem aře ya umban wundu.

¹⁴ Bařasar Yetu bařilma ptiin ipoom aře woħara na kaloolan řaň. ¹⁵ Yetu aji na baka : « Nařafaraan, nalipariin uko utaa-
janaani přon wi bafaritay na wi Herod. » ¹⁶ Bawo ði ptiiniyaan uko wi bawaanun ipoom.

¹⁷ Yetu ammeen uko wi baktiiniyaanun aji na baka : « we ukaan kë naktiiniyaan uko wi nawaanun ipoom ba? Naanji nawin kabot kayikřen i? ¹⁸ Itëb yi nan idëneři i? Nawo na keř aře wo naanji nawin, nawo na ibař aře wo naanji nate. Naanleř ¹⁹ wi nkitřun ipoom kañeen pa biinř iñeen-week kañeen ñyaař iñeen (5000) i? Kë kkaar hum kantumuñ na ipoom ki ki nayaanaanun ba? » Bateem aji : « Iñeen na ktëb. »

²⁰ « Kë wi nkitřun ipoom paaj na kalon pa bañaan iñeen-week ñbaakër ñyaař iñeen

(4000), kkaar hum kantumuñ na ipoom ki ki nayaanaanun? » Kë baji : « Paaj na plon. » ²¹ Kë aře ji na baka : « Naandobi yikreħara ha? »

Yetu ajeban nakuul

²² Yetu na bařasarul baban ufëř wi Bettayida, kë baře řija nakuul alon, akoořa abana. ²³ Amëbana ði kañen, apen na a ři ufëř. Ařu'a iřuun ři keř, apafa iñen aře hepara aji : « Iwin uko ulon i? »

²⁴ Wi akompëřun aře ji : « Dwin bañaan, bawo ji mnko mankořun. »

²⁵ Yetu kë akak ařu'a iñen ři keř, kë wi atenuñ, aře jeb ahil ayikřen iko bti apařeř ya. ²⁶ Yetu kë aře ji na a ařiř aře wut kaneeř ři ufëř.

Piyeer aji Yetu awoon Krittü

(Maci 16.13-16; Luk 9.18-22)

²⁷ Yetu aya na bařasarul du ñntanka ñaňnogun du ubeeka wi Tetare-Filip. Wi bawon ři bgah kë aře hepar baka aji : « Bañaan bařal aji dwo in ba? » ²⁸ Bateema aji : « Balon baji iwo Yowan Nabattaar, kë balon baji iwo Eli, kë balon kak baji iwo alon ři bařupar Nařibaři. »

²⁹ Yetu kë aře hepar baka aji : « Kë ři an, nji dwo in ba? » Kë Piyeer aře teema aji : « Iwo Krittü. » ³⁰ Kë aře řook baka aji na baka bawut kařup nin ñaan uko wi nul.

³¹ Yetu ajun přup baka kë *Abuk Ñiinř awo i kahaj maakan, kabot kapokana ři bantohi, ři bařenan baweek na ři *bajukan Bgah. Balun kado bafiņa, unuur uwajanřen aře nařa ři pkeř. ³² Wi aktupun uko wañ aankhoň, ařiini ajinřan. Kë Piyeer aře pula kë багаagi aře jun pñoman na a ři uko wi ajakun. ³³ Yetu awugřa aten bařasarul aře ñoman na Piyeer aji : « Lowaan, iwi Fatana, řiki iinji kla uko wi Nařibaři analuñ, iji kla wi bañaan banaluñ. »

Hum di di ñaan awoon kařař Yetu?

(Maci 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Yetu ado pntuk pi bañaan na bařasarul kë babii, aře ji na baka : « Woli ñaan anal kařařen, awo kařilma uleeful, kakunja kruř ki nul kadinan phaj ji nji kabot kařařen, udole wo ři pkeř. ³⁵ Hënk di uwoon, anřaluñ pbuurun ubida wi nul alun kawaan wa. Kë ñaan i nji Yetu na Uřup Ulil Unuura ñkřuun

awaan ubida wi nul alun kabuuran wa. ³⁶ We uwoon ñaan aka pyok pi umundu bti woli aneemanden ubida unkmbiin. ³⁷ We wi ñaan ahilanun pwul unklinun na uhaas wi nul. ³⁸ Woli ñaan akowara nji na n̄tup ni naan ti kadun ki bañaan biki umundu wi, bandekun Naşibaŋi kafet abot awo bapun, nji *Abuk Ñiint kalun kakowara baka woli dbi na n̄wanjut nyimanaan na mndem mi Paapa. »

9

¹ Yetu akak aji na baka : « D̄tupan na manjoonan, balon ti bañaan banwoon n̄ta ti baankket be baanwin P̄sih pi Naşibaŋi pabi na mn̄hina. »

*Eli na Moyit bapen aŋiini na Yetu
(Maci 17.1-9; Luk 9.28-36)*

² Wi n̄nuur paaj n̄at̄epun, Yetu ajej Piyeer, Yakob na Yowan ke baya agaag du pn̄kun pweek. Ke uleeful use t̄el̄sa ti kadun ki baka, ke awo ji ñaan nampaŋi. ³ Imiŋa yi nul ikak ji unuur abot afaat pfaat pi imeen nin nanaj alon ti umundu aanhil pwul imiŋa pfaat pt̄ent̄ pun. ⁴ Eli na Moyit ke baŋe winana ti kadun ki baka, awo ti p̄tiini na Yetu.

⁵ Piyeer aji na Yetu : « Najukan, uwo bnuura, jibi nja n̄woon ti : n̄tan iloona iwajanŋ, kalon kawo ki nu, kalon kawo ki *Moyit, kandukiin ki *Eli. » ⁶ Baŋasar Yetu balenk palenk pan ke Piyeer aando me uko wi akt̄upun.

⁷ Kanfelun kabi awun baka, ke pdiim plon paŋe pen̄na ti ka aji : « I, awoon Abuk naan, d̄jala maakan, natiinkana. »

⁸ Ti dko menŋ, baŋasarul baten dko di bawoon afooyan aŋe wo baanwin nin alon, Yetu tañ awoon na baka. ⁹ Wi bap̄enun ti pn̄kun ahela, Yetu ke aŋe ji na baka bawut kaŋup nin ñaan uko wi bawinun te wi *Abuk Ñiint aknaŋiin ti pket̄. ¹⁰ Bam̄eban uko wi ajakun na baka, aŋe tiini jibi bawoon, ala pme uko wi an̄alun pji wi ajakun : « Pnaŋa ti pket̄. » ¹¹ Baŋasarul bahepara aji : « we ukaan ke *bajukan Bgah baji Eli awo i kaduna kabi ji Krittu ado kabi? »

¹² Yetu ateem baka aji : « Na manjoonan, Eli awo i kadun kabi kakakan iko bti ti bgah. Naŋal aji babubara apiit aji Abuk

Ñiint awo i kahaj maakan, kapokana i? ¹³ Ke n̄ŋe t̄upan, Eli adobi bi ke badola uko bti wi banalun, jibi bapiitun ti a. »

*Yetu ajeban napot anneejiin
(Maci 17.14-18; Luk 9.37-43)*

¹⁴ Wi Yetu, Piyeer Yakob na Yowan bapun du baŋasar Yetu bandukiin, aŋe win pn̄tuk pweek pi bañaan na *bajukan Bgah ke bakt̄iini na baka. ¹⁵ Wi bañaan bawinan win Yetu, aŋe lenkara bti, aŋiira pwula mboŋ. ¹⁶ Ahepar baka uko wi bakt̄iiniyaanun. ¹⁷ Ñiint alon ke aŋe teemna du pn̄tuk aji : « Naweeke, d̄tju abuk naan, awo na untaayi umbiŋanulun b̄tup. ¹⁸ Dko di uyaan amobna, uji uwata ti mboŋ, napot kayiŋ, katibr̄en iŋiŋ, uleeful uji ukak kataat̄. Dkoot baŋasarul badook wa ke baanhilani. »

¹⁹ Yetu aji na baka : « Nawo bañaan bawuŋaan, banwoon baanfiyaari! Dwo kaŋo na an te lum ba? Dwo kado kamiiran te lum ba? Naŋijaan napot. » ²⁰ Ke baŋija'a. Wi untaayi uwinaarun win Yetu, aŋe jun p̄ŋen ŋeŋan napot ke ajot ti mboŋ, ak̄el̄enk, ayiŋ.

²¹ Yetu ahepar aŋin napot aji : « Lum di di ujunun pwata henk ba? » Ke ateem aji : « Wi awoon napot nampoŋi te henkun. ²² Nyaaŋ n̄tum uji uwata du bdoo na du meel kado na pfiŋa. Ke iŋale hil pdo uko ulon, kt̄enkun, n̄agi'un. »

²³ Yetu ateem aji : « Iji n̄ŋale hil... Ñaan anfiyaarun, Naşibaŋi ahil pdo iko bti pa a. »

²⁴ Ti dko menŋ ajug napot ke aŋe n̄ajar aji : « Dfiyaari, biin iŋenk̄en, nhilna nkak nfiyaar maakan. »

²⁵ Wi Yetu awinun ke bañaan batun bakt̄i abi ayit ke aŋe lebar na untaayi aji : « Iwi untaayi, injaan kd̄en̄eman kabot kabiŋan b̄tup, dji ip̄en ti napot i, iŋe iwut kalun kakak ti a. »

²⁶ Wi untaayi ukp̄enun, ke napot aŋe n̄ajar al̄etar maakan. Napot awo ji ñaan anketun, ke bañaan bti bado ji akeŋi. ²⁷ Yetu ke aŋe mebana ti kañen anaŋana ke anaŋi. ²⁸ Wi Yetu aŋiŋun katoh, agaag na baŋasarul, ke baŋe hepara aji : « we ukaan ke un, n̄enhil lah adook untaayi ba? » ²⁹ Ke aŋe teem baka aji : « Untaayi ut̄ent̄ wun, p̄nehan Naşibaŋi tañ pahilanun pdook wa. »

Uyaaş utëbantën wi Yetu akţupun pkeţ na pnaţa ţi pkeţ pi nul

(Luk 9.44-45)

³⁰ Wi bapënuţ ţi dko duţ, aşë muur uţaak wi Galilay. Kë Yetu aşë ņal bañaan bawut kame. ³¹ Awo ţi pjukan baţaşarul aji : « *Abuk Ńiint awulana du bañaan, bafiņa, unuur uwajantën aşë naţa ţi pkeţ. » ³² Kë baţaşarul başë wo baamme uko wi akţupun abot aţi phepar apiban baka wa.

Ahoņ awoonuņ naweek?

(Maci 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Yetu na baţaşarul batool aya Kaper-nawum. Wi babanuņ du katoh kë Yetu aşë hepar baka aji : « We wi nakţiiniyaanuņ lah du bgah ba? » ³⁴ Kë başë yomp, ţiki du bgah bawo ţi plaţar ala andëmnun ţi baka.

³⁵ Yetu aţo aşë du baţaşarul iņeen na btëb, aji na baka : « Woli alon aņal pwo nateek, akakan awo kafet ki batëntul, awo nalem-par baka. »

³⁶ Ajej napot alon aţu'a ţi ptoof pi baka, amooka, aşë ji : ³⁷ « Ńaan anyeenkuņ napot atënt i ţi katim ki naan, nji ţi uleef naan i i ņaan mënt ayeenkuņ, kë anyeenknun, mënt nji i ayeenkuņ, anyilnuņ a. »

Anwoon aampokun, awo na un

(Luk 9.49-50)

³⁸ Yowan aji na Yetu : « Naweek, ņwin alon kë akdook ņntaayi ţi katimu, kë ņneenana, ţiki aanji ţaşun. » ³⁹ Yetu ateema aji : « Nawutan kaneenana : Nin ņaan aanhilan kado mlagre ţi katim ki naan kabot kaţup uko uwuţaan ţi nji ţi dko mënt. ⁴⁰ Anwoon aampok nja, awo na nja. ⁴¹ Kë ankwulanaņ kakoopa ki meel nadaan ţiki nawo i Krittü, alun kayeenk baluk bi awoon i kayeenk. »

Nalipariin

(Maci 18.6-11; Luk 17.1-2)

⁴² Yetu akak aji : « Ankdolun alon ţi bapot biki* ajot ţi pjuban, uhokan batana ţi kaţuţ plaak pweek başë bafëla du bdëk. ⁴³ Woli kaņen ki nu kaţu kë ikjuban, falan ka, uhokan iya baţi na kaņen kammukşiiņ kë di pya du infernu na iņeen itëb du bdoo banwoon baankjëmşa ⁴⁴ [di ubob uwoon

uunji ukeţ, kë bdoo baanji bajëmşa]. ⁴⁵ Woli kahoţ ki nu kaţu'u kë ikjuban, falan ka, uhokan iya baţi na kahoţ kammukşiiņ, kë di pya na ihoţ itëb du infernu ⁴⁶ [di ubob uwoon uunji ukeţ, kë bdoo baanji bajëmşa]. ⁴⁷ Woli pkëş pi nu paţu'u kë ikjuban, lookşan pa. Uhokan ineej du Pşih pi Naşibaţi na pkëş ploolan kë di bafëlu du infernu na këş ktëb, ⁴⁸ di ubob uwoon uunji ukeţ, kë bdoo baanji bajëmşa. ⁴⁹ Balun kaţu bañaan bti bdoo jibi bajaan baţu pnam ţi mnde. ⁵⁰ Pnam pawo uko unuura. Paşale yaş, nakakanaan we kataabare ki pa? Nawoon na pnam ţi uleef wi nan nabot natiinkar na batëntan.

10

Yetu aţiiniyaan uko wi bniim

(Maci 19.1-9; Luk 16.18)

¹ Wal mënt kë Yetu aşë naţa ţi dko duţ, aya umban wi Yuda, amuur bdëk bi Yordan. Bañaan batum bakak ayit aņoga, kë awo ţi pjukan baka jibi ajonuņ kado. ² Bafaritay babi aņoga, baņal ptaawana aşë hepara me bgah bi Moyit badinan ņaan adook aharul ţi bniim.

³ Kë aşë teem baka aji : ⁴ « We wi Moyit ajakuņ ţi uko mënt? » Kë baji : « Moyit adinan ņiint apiit ņaaţ kakaarta kankyuu-juņ kë bniim babaa, kabaa dooka. » ⁵ Yetu kë aşë ji na baka : « Mndënëm mi ņhaaş ņi nan manţuun kë Moyit aţup uko mënt. ⁶ Ţi ujuni, wi Naşibaţi aţakuņ umundu, ado baka kë bawo ņiint na ņaaţ. ⁷ Ukaan kë ņiint aklun kaduk aşin na anin, ⁸ kaya kawo na aharul, bukal batëb bti başë bakak ņaan aloolan. Hënk, baankwo bañaan batëb, bawo aloolan. ⁹ Ńaan awutan keeri kagar uko wi Naşibaţi anaakrënuņ. »

¹⁰ Wi bakakuņ katoh, kë baţaşarul başë kak ahepara ţi uko wi ajakuņ. ¹¹ Kë Yetu aji na baka : « Woli ņaan adook aharul aşë niim alon, ajuban pjuban pi piint. ¹² Kë ņaaţ akale duk ayinul aşë niimar na ņiint alon, ajuban pjuban pi piint.

Yetu na bapot

(Maci 19.13-15; Luk 18.15-17)

* **9:42** Bapot biki Yetu aţiiniyaan ţi banfiyaaruņ, bukal bakakuņ ji bapot.

¹³ Bañaan batij Yetu bapoŕ pa aban baka, k  baŕaŕarul baŕ  noman na baka. ¹⁴ Wi Yetu awinunŭ uko m ntŭ aŕ  deebaŕ, aji na baka : « Nawutan bapoŕ babi ŕi nji, nakneenan baka ŕiki Pŕih pi Naŕibaŕi pawo pi banwoonŭ ji baka. ¹⁵ Na manjoonan, dŕupan, anŕjalunŭ pneej ŕi Pŕih pi Naŕibaŕi awo kanaam na napoŕ. » ¹⁶ Yetu ajej baka, amook abot apaf baka iŕen, aŕehand r baka Naŕibaŕi.

Yetu na  iintŭ nayok

(Maci 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Wi akp nunŭ pya, k   iintŭ alonŭ aŕ  ŕi, abi ajot ŕi ihoŕ yi nul aŕ  hepara aji : « Najukan nanuura, we wi nwoonŭ kado kayeenkna ubida wi mnŕo ba? » ¹⁸ Yetu k  aŕ  teema aji : « Imeha k  Naŕibaŕi ŕaŕn anuuriinŭ, ukaanŭ k  ikdu' n nanuura i? » ¹⁹ Ime uko wi bgah bi Moyit bajakuŭ: Iinkfinŭ  aanŭ, iinkpiinŭ na ayin  aanŭ k me ahar  aanŭ, iinkkiiŭ, wutan katapar  aanŭ uko wi awoonŭ aandoo, kjej nin uko wi  aanŭ ŕi kaguuru, m baan ŕaaŕ na naan bnuura. »

²⁰  iintŭ k  aŕ  teema aji : « Najukan, iko m ntŭ djun pŕaŕ ya wi nhumuŭ hum te h nkuŭ. » ²¹ Yetu atena aŕ  magana, aji na a : « Uko uloolan uduki'iinŭ: Yaan iwaap iko yi ikaanŭ bti, iwul itaka bawaanŭ, wal m ntŭ ika pyok du baŕi, iŕ  ibi iŕaŕ n. »

²² K  ul, wi atiinkuŭ uko wanŭ, aŕ  ya na pjooŕan ŕiki ayok maakan. ²³ Yetu aten baŕnaanŭ ayitan aŕ  ji na baŕaŕarul : « Uluŭ katam maakan pa bayok baneej du Pŕih pi Naŕibaŕi. » ²⁴ Baŕaŕarul baŕnoŕar maakan ŕi nŕupŭ ni nul. K  Yetu akak aji na baka : « An bayiŕ naan, utam maakan  aanŭ aneej du Pŕih pi Naŕibaŕi! ²⁵ Uyoj apel pa untaam wi pnkunkaali uneej ŕi bh r bi kaguja k  di nayok aneej du Pŕih pi Naŕibaŕi. »

²⁶ Baŕaŕarul babaa  noŕar  noŕar maakan aŕ  ji : « K  in ahilanunŭ keeri kabuur? » ²⁷ K  Yetu aŕ  jaban baka k ŕ aŕ  ji : « Baŕnaanŭ baj n baanhilan pbuuran nleef ni baka, k  Naŕibaŕi aŕ  hil pbuuran baka, ŕiki aambiiŕna biiŕna nin uko ulonŭ. » ²⁸ Piyeer k  aŕ  ji na a wal m ntŭ: « Un, nduk iko bti aŕaŕu. » ²⁹ Yetu ateema aji : « Na manjoonan, dŕupan, nin  aanŭ aankduk katohul, babak aŕin, anin, aŕin,

bapoŕ, k me nŕteehul pa nji na Uŕup Ulil Unuura, ³⁰ b  aankyeenk ŕi nwal ni nwoonŭ ni nyaaŕ iŕeen-week itoh, babak aŕin, banin, bapoŕ na nŕteeh. Iko m ntŭ bti igakand r na mnhaj. K  du umundu unkmbiinŭ, aka ubida wi mnŕo. ³¹ Batum ŕi banwoonŭ bateek h nkuŭ balunŭ kawo babaaŕnaani k  banwoonŭ babaaŕnaani balunŭ kawo bateek.

Uyaaŕ uwajanŕ n wi Yetu akŕupunŭ pkeŕ na pnaŕa ŕi pkeŕ pi nul

(Maci 20.17-19; Luk 18.35-43)

³² Yetu na baŕaŕarul bawo ŕi bgah aya ubeeka wi Yeruŕalem, k  Yetu ajotuŭ kadun. Baŕaŕarul bahaajala maakan, k  bankŕaŕunŭ baka babot awo na pal nk. Yetu k  aŕ  jej kak na a baŕaŕarul iŕeen na bat b, awo ŕi pŕup baka uko unkmbiinŭ kadola. ³³ Aji : « Natenan, un biki biki aya Yeruŕalem k  baŕ  luŭ kawul *Abuk  iintŭ baŕ nan baweek na *bajukan Bgah, balunŭ kaji aduknaanaa, pduknaana pi pkeŕ kaŕ  kawula banwoonŭ baanwo bayuday. ³⁴ Babeŕa, kat fj ra, kakoba na itint l, kafina. Unuur uwajanŕ n aŕ  naŕa ŕi pkeŕ. »

Nawoon balempar bat nŕan

(Maci 20.20-28)

³⁵ Yakob na Yowan babak Tebede baya  og Yetu aŕ  ji na a : « Najukan, nŕjal idolon uko wi nŕkhepariinŭ. » ³⁶ K  Yetu ahepar baka uko wi banjalunŭ ado pa baka. ³⁷ K  baŕ  ji : « ŕenunŭ nluŭ nŕto alonŭ ŕi kadeenu ki nu, undu ŕi kamayu ki nu wal wi ikyeenkunŭ pŕih. »

³⁸ Yetu aji na baka : « Naamme uko wi nak nehanunŭ. Nahilan kahajŕ ji nji i, k me kayeenk batitmu bi nji kayeenkuŭ i? » ³⁹ Bateem aji : « Nhili. »

Yetu k  aŕ  ji na baka : « Pnkalame pi nji kadaannunŭ, nadaanna pa, batitmu bi nji kayeenkuŭ, nayeenk ba. ⁴⁰ K  uko wi pŕo ŕi kadeenu k me ŕi kamayu ki naan m ntŭ nji dwoonŭ kadat baŕnaanŭ banwoonŭ pŕo da, bankaanŭ na pŕo da balunŭ kaŕo da.

⁴¹ Wi banjaŕnan iŕeen bandukiinŭ batiinkuŭ uko wi Yakob na Yowan bajakuŭ, aŕ  deebaŕ r baka. ⁴² Yetu adu baka aŕ  ji na baka : « Nawini, banjakuŭ aji bawo baŕih biki nŕtaak baji baŕih na mnŕot,

* **10:18** K me : We ukaanŭ k  ikdu' n nanuura ba? Naŕibaŕi ŕaŕn anuuriinŭ nin alonŭ kak annuura nuura. † **10:38** Nahilan kadaan ŕi pnkalame pi nji kadaannunŭ.

baweeek biki n̄taak kaŋoonkna bañaan. ⁴³ Uunwo kawo haŋ pa an. Anjalun pwo naweeek ti an awo kaŋep t̄ep kawo nalempar bat̄en̄tul. ⁴⁴ K̄e woli ñaan aŋal pwo nateek ti an, awalaan bkowul ado kalempar bat̄en̄tul. ⁴⁵ *Abuk Ñiint̄ ti uleeful aambi bi pa bado kalempara, abi pdo kalempar bañaan kabot kawul ubida wi nul, uwo baluk bankbuuranun bañaan batum maakan.

Yetu ajeban nakuul du ubeeka wi Yeriko (Maci 20.29; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Yetu na baŋaŋarul baban ubeeka wi Yeriko, k̄e wi bakpenun da na pntuk pweek pi bañaan, Bartime nakuul abuk Time aŋo ti kaban bgah awo ti bñehan. ⁴⁷ Wi atiinkun k̄e Yetu i Nataret akt̄epun aŋe jun phuuran aji : « Yetu abuk Dayit̄, ñagi'aan » ⁴⁸ K̄e wi bañaan batum bawoon ti p̄noman na a ayomp, k̄e abaa huuran huuran maakan aji : « Abuk Dayit̄ ñagi'aan » ⁴⁹ Yetu k̄e aŋe naŋ aji : « Nadu'ana. » Badu nakuul aji na a : « Wutan kal̄enk, naŋiin, adu'u. » ⁵⁰ K̄e aŋe f̄el umanta, alut anaŋa aya du umban wi Yetu. ⁵¹ Yetu aji na a : « we wi inalan ndolu ba? » Nakuul k̄e aji : « Najukan i naan, dolaan nkak ndo kawin. » ⁵² Yetu k̄e aŋe ji na a : « Yaani, pfiyaar pi nu pabuuranu. » Ti dko m̄ent̄ k̄e aŋe kak awin ; aŋe ŋaŋ Yetu na bgah.

11

Yetu aneej ti Yerutalem ji naŋih (Maci 21.1-9; Luk 19.29-34)

¹ Yetu na baŋaŋarul bañog Yerutalem kakab n̄beeka ni Betfage na Betani du umban wi Pnkun pi Mnoliwera* k̄e Yetu aŋe yil bat̄eb ti baŋaŋarul. ² Aji na baka : « Nayaan du untanka unwoon ti kadunan : uneejan, nawin batan ubuuru umpoti wi nin ñaan awoon aambaan kadapi'aara. Naf̄en̄eŋan wa naŋij. ³ Woli baheparan uko unkayi k̄e nakf̄en̄eŋ ubuuru, nateem kaji Ajugun anuma wa, woli abaa, ado wa ukak. »

⁴ Baŋaŋar Yetu baya aŋenk k̄e batan ubuuru umpoti ti pl̄eman plon kakab bgah, aŋe

f̄en̄eŋ wa. ⁵ Balon ti banwoon da bahepar baŋaŋar Yetu uko unkaan k̄e baf̄en̄eŋ wa. ⁶ K̄e bateem baka jibi Yetu ajakun na baka. K̄e bawut baka k̄e bayaa. ⁷ Baŋij ubuuru du Yetu, ap̄enan iyeti yi baka, agur ti wa, k̄e Yetu aŋe paya ti wa. ⁸ Bañaan batum baŋeef iyeti ti bgah, balon k̄e baŋeef ik̄en yi mnjaak yi batibnun du uŋeeh. ⁹ Bankpoŋun ti kadun ki nul na bankŋaŋulun bahuuran aji :

« *Hotana, †bnuura nuura ti Ankmbiin̄ ti katim ki Naŋibaŋi Ajugun!* »

¹⁰ *Bnuura nuura ti p̄ŋih pankmbiin̄ h̄enk, p̄ŋih pi Dayit̄ ateemun!*

Hotana, Naŋibaŋi ad̄em du baŋi duuŋ. »

¹¹ Yetu aneej du Yerutalem aya du *Katoh Kaweeek ki Naŋibaŋi meet̄. Wi atenuŋ dko bti ayit̄en, aŋe p̄en pya Betani, ul na baŋaŋarul iñeen na bat̄eb ŋiki utaakal ubani.

Yetu af̄ep bko bi bajaan badu bfig (Maci 21.18-19)

¹² Unuur ut̄ebant̄en, wi bakpenun Betani k̄e ubon uŋe de Yetu. ¹³ Awin bko bi bajaan bado bfig du kalowan, aŋe ya pten me aŋenk da mnko mnlon kade. Wi aŋaan aŋog aŋe ŋenka itoh ŋaŋ, ŋiki wal wi kabuk ki ba uundobi ban. ¹⁴ Wi wi aŋaan aŋiini na bko aji : « Nin ñaan aankak ade mnko mi nu. » Baŋaŋarul k̄e batiinka.

Yetu adook bawaap du katoh ki Naŋibaŋi (Maci 21.12-17; Luk 19.45-47; natanan ti Yowan 2.13-22)

¹⁵ Yetu na baŋaŋarul baban Yerutalem, k̄e wi baneejun ti Katoh Kaweeek ki Naŋibaŋi, k̄e Yetu aŋe jun pdook bankwaapun na banknugun da. Awat n̄meeŋa ni batorkaar itaka‡, na itij yi bawaap n̄balab. ¹⁶ Abot aneenan bañaan bankun̄iin̄ bado kaŋepna ti Katoh ki Naŋibaŋi meet̄. ¹⁷ Ajukan baka aji : « M̄ent̄ uko wi upiitaniin̄ ti Ulibra wi Naŋibaŋi i : *katoh ki naan kadu'ana *katoh kañehanaani pa n̄taak bti*? An k̄e naŋe do ka dko dmennaani di bakij. » ¹⁸ Baŋenjan baweeek na *bajukan Bgah batiink uko wi Yetu adolon, aŋe la jibi bakdolon kadoo kafina ; baŋi'a, ŋiki pntuk bti pamaŋ pjukan

* **11:1** Pnkun pi mnoliwera : Dawoon katim ki pnkun pi bajaan bado na umbabu "Mont des Oliviers, Monti di Olivera, Mount of Olives." † **11:9** Hotana : Ti uheb̄er̄e dawoon « Buuran » aŋe bi kak uŋup unjaan ud̄emanaan Naŋibaŋi. ‡ **11:9** Kañaam 118.25,26. † **11:15** Batorkaar itaka baji batorkaar bayuday banwoonun n̄taak n̄lon itaka yi baka bahilna banug iko idolni b̄enjan babot baluk Katoh Kaweeek ki Naŋibaŋi daaŋa. ☆ **11:17** Itayi 56.7.

pi nul maakan. ¹⁹ Utaakal ubanle, Yetu na baṭaṣarul baji bapən ʒi ubeeka kaṭiṣ.

*Bko bi bajaṅ bado bfig bankayi
(Maci 21.20-22)*

²⁰ Wi Yetu na baṭaṣarul baktəpuṅ na nfa, bawin bko bi bajaṅ bado bfig kə bakay te du intaan. ²¹ Piyeer aleṣ uko unṭəpuṅ, aṣə ʒi na Yetu : « Najukan, tenan, bko bi ifəpuṅ bakay ṣaṭ. » ²² Kə Yetu aṣə teem aji : « Nafiyaaran Naṣibaṭi. ²³ Na manjoonan, dṭupan, woli ṅaan aji na pnkuṅ pi pənan ʒi iya ijot du bdək, woli aanwo na nṣal nṭəb, aṣə fiyaar kə uko wi ajakuṅ udolana, Naṣibaṭi kado uko mənṭ pa a. ²⁴ Ukaan kə nji kajakan, uko bti wi nakheparuṅ woli nañehan Naṣibaṭi, nafiyaaran kə nadobi yeenk yeenk wa. Hənk Naṣibaṭi ado uko mənṭ pa an. ²⁵ Woli nañehan, aṣə kaar uko uloṅ na ṅaan, namiirana, Aṣinan anwoon baṭi ahilna amiiran kak ipekadu yi nan. ²⁶ [Kə woli naankmiir, Aṣinan anwoon baṭi aankmiiran kak ipekadu yi nan.] »

Bahepar Yetu ṅaan anṭu'uluṅ pdo iko yi akdolun

(Maci 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Yetu na baṭaṣarul bakak Yerutalem, kə wi Yetu awoon du Katoh Kaweek ki Naṣibaṭi apoṣ, baṭəṅan baweek, *bajukan Bgah na bantohi kə baṣə bi aṅoga. ²⁸ Bahepara aji : « Mhina mhon mi mi ikdolnuṅ iko yi ba? In ajakiin kə ihilan kado ya? » ²⁹ Yetu kə aṣə teem baka aji : « Nji, dheparan uko uloolan ṭaṅ, nateemaan, nṣə nṭupan mnhina mi nji kadolnuṅ iko yi. ³⁰ In ayiluṅ Yowan pbattaar ba? Naṣibaṭi a kəme baṅaan baka? Nateemaan. » ³¹ Kə baṣə wo ʒi plaṭar jibi bawoon, aji : « Woli nṭeem aji Naṣibaṭi ayiluluṅ, aheparun kaji, we ukaan kə nṅəfiyaara. ³² Kə woli nji baṅaan bayiluluṅ... hee! » Baṭi baṅaan ʒiki baṅaan bti bafiyaar kə Yowan awo na manjoonan Naṭupar Naṣibaṭi. ³³ Kə baṣə teem Yetu aji baamme anyiluluṅ. » Kə Yetu aṣə ʒi na baka : « Nji kak, mənktupan mnhina mi nji kadolnuṅ iko yi. »

12

*Uhoṅ wi balemp biki uwoorta
(Maci 21.33-46; Luk 20.9-19)*

✧ 12:11 Kaṅaam 118.22-23.

¹ Yetu abot awo ʒi phoṅ na baṅaan banwoon ʒi Katoh Kaweek ki Naṣibaṭi aji : « ṅiintṭ aloṅ abi tepi uwoorta wi mnko manjaan mandolna ubiṅu, aṣə biig wa afooyan. Ajip bhər ado dko dpooṅni, abot akiin bliit bi mṅlaak bkuunṭaan pa bayeṅ, aṣə dukar wa baṅaan baloṅ pa badoki bapooṅle bawula kafah ki nul, aṣə ya bayaas. ² Wi wal wi upooṅ ubanuṅ, kə aṣə yil nalemparul aloṅ du baṅaan banwoon du uwoorta pa pyeenk kafah ki nul. ³ Baṅaan bukuṅ mənṭ bamob nayili akob, adooka kə akak iṅeen ijintṭ. ⁴ Kə ṅiintṭ ajug uwoorta kə akak ayil du baka nalemparul aloṅ kak. Bakoba ʒi bkow, abot akowandəna. ⁵ Ayil nawajantən kə bafiṅa. Ayil kak balemparul baṭum baloṅ kə bakob baloṅ, aṅiṅ baloṅ.

⁶ Kə abukul i amaganuṅ ṭaṅ aduki'aaruṅ, ul i ayiluṅ uyaaṣ ubaaṅṣaani du baka aṣə ʒi : « Baya kakali abuk naan. » ⁷ Kə wi baṅaan biki adukaruṅ uwoorta bawinuṅ abuk ajug uwoorta aṣə laṭar aji : « I, akdukiin na iko yi aṣin, najoh nṅiṅa, nṣə nṭuka na ya. » ⁸ Bamoba, aṅiṅa, ajeṅ puum apənan ʒi uwoorta afəl. ⁹ Kə we wi ajug uwoorta akdoon ba? Abi, kafin balemp biki aṭuun ʒi uwoorta, kajeṅ wa, kawul baloṅ. ¹⁰ Naanleyiir uko umpiitun ʒi Ulibra wi Naṣibaṭi i?

*“Pnduba pi baniw bapokun
pakakuṅ aməban katoh ;*

11 Uko mənṭ uwo udo wi Ajugun

unuura abot awo uṅonarənaan ʒi kəṣ ki nun.”✧

¹² Baṭəṅan baweek, *bajukan Bgah na bantohi bayikrən kə bukal bakaan kə Yetu akhoṅ haṅ. Bado na pmoba wal mənṭ aṣə ʒi pntuk. Baduka, aya.

*Uko wi pluk Feṭar daaṣa
(Maci 22.15-22; Luk 20.20-26)*

¹³ Wi uko mənṭ uṭəpuṅ, bayil du Yetu baloṅ ʒi bafaritay na baṭaṣ Herod baloṅ pa pṭup ṭupana katenna me bahil kaṭaawana. ¹⁴ Babi aji na a : « Najukan, nme kə iwo ṅaan i manjoonan anwoon aanji ʒi nin ṅaan abot awo iinji kten uko wi ṅaan awoon. Iji kjukan Bgah bi Naṣibaṭi jibi bawoon na manjoonan. ṭupun, bgah bi nun badinan

ηluk Fetar naſih najeenkal daaſa i? Nwo kaluka da kēme ηnwo i kaluka da? »
 15 Yetu, ame nſal ηi kalagare ηi baka, aſe ji na baka : « we ukaaη kē nakdo na ptaawanaan ba? Naſijaan pataka nten pa. »
 16 Kē baſij pataka plon. Kē aſe ji na baka : « Kaara di in, na katim ki in iwoon da? » Kē bateem aji : « Fetar. »
 17 Kē aſe ji na baka : « Nakeerin nakakan Fetar uko unwoon wi Fetar, naſe nakakan Naſibaſi uko unwoon wi Naſibaſi. » Kē baſe ηonjar bti ſi uko wi Yetu ajakuη.

Pnaſa ſi pkeſ

(Maci 22.23-33; Luk 20.22-39)

18 Unuur mēnt, *Bataduk balon babi ſi Yetu, bukal bajaan baji pnaſa ſi pkeſ paanwoo. Baji na a : 19 « Najukan, Moyit apiit pa un aji : Woli ſnaaη aka abuk aſin kē akeſi, aſe duk ſnaaη anwoon aambuki, ayeenkan ahar abuk aſin mēnt ahilna abukara bapoſ. 20 Kē uſe bi ka biint paaj na alon banſaarun. Nateek aniim ſnaaη aſe keſ bē aambuki. 21 Natēbantēn kē aniim ſnaaη mēnt akak akeſ kē aambuki. Kē uwo haη pa nawajaſtēn. 22 Kē nin alon ſi biint paaj na alon banſaarun bukuη aanduk napoſ. Wi bakeſun bti, ſnaaη kē akak akeſ. 23 Kē hēnkuη, woli baſnaaη balun anaſa ſi pkeſ, awo ahar in ſi baka, wi bukal paaj na alon bti baniimuluη? »

24 Yetu ateem baka aji : « Mēnt ppaam ηſup ηi Ulibra wi Naſibaſi na mnhina mi nul pakaan kē nakneem i? 25 Hēnk di uwoon, woli baſnaaη balun anaſa ſi pkeſ, biint baankdo kajej baat, kē baat baankniima : bawo wal mēnt ſi ηwanjut ηi baſi. 26 Kē ſi uko wi pnaſa ſi pkeſ, naanleyiir Ulibra wi Moyit ſi dko dankſiiniyaanun uko wi bgof bankyikuη, jibi Naſibaſi ajakuη na Moyit aji : “Dwo Naſibaſi i Abraham, i Itaak, na i Jakob”? »
 27 Yetu akak aji : « Naſibaſi aanwo keeri i bankeſun, awo i bajeb. Naneem bnuura. »

Uko undēmnuη ſi iko yi bgah bajakuη

(Maci 22.24-40; natenan ſi Luk 10.25-28)

28 Alon ſi *bajukan Bgah antiinkun baka awin kē Yetu ateem bnuura, abi aηog ahepara aji : « ſi iko yi bgah bajakuη, uhoη

udēmnuη dēm ba? »
 29 Yetu ateem aji : « Undēmnuη dēm wii wi “Fiinkan, iwi Itrayel : Ajugun Naſibaſi i nun awoha aloolan ſaη. 30 Iwo kaηal Ajugun, Naſibaſi i nu, na kaſebu bti, na uhaaſu bti, na uſalu bti, na uforſa wi nu bti. »
 31 Uko unyeenkun ſi wa wii wi : “Iwo kaηal atenſu jibi inaluη uleefu. » Nin uko ulon ſi bgah uumpel pel iko yi. »

32 Najukan Bgah aji na a : « Uwo bnuura Najukan, iſup manjoonan : Naſibaſi awoha aloolan ſaη, uunkak aka alon kak. 33 Kē pηala na kaſeb bti na uſalu bti, na uforſa wi nu bti, na pηal atēnſu jibi inaluη uleefu upel iſenan bti yi baſenanun na yi baſinarun Naſibaſi.

34 Yetu awin kē aſiini na mntit aſe ji na a : « Iinlow Pſih pi Naſibaſi. » Nin alon aankak aηoom phepara uko ulon.

Hum di di Krittū ahinanun kawo abuk Dayiſ

(Maci 22.41–23.7; Luk 20.41-47)

35 Yetu ajeη bſup awo ſi pjukan du Katoh Kaweek ki Naſibaſi aji : « Hum di di *bajukan Bgah bahilanun kaſi Krittū awo abuk Dayiſ ba? 36 Dayiſ ul, Uhaaſ wi Naſibaſi udola kē aſup ſi uko wi Krittū aji :

Naſibaſi Ajugun aji na Ajugun :

ſoon ſi kaſen naan kadeenu

te ndoo ndo baſooradu

ido kapafna baka ihoſ.

37 Dayiſ ul, ſi uleeful, aji du Krittū kaſi Ajugun, hum di di ahinanun keeri kawo Abuk Dayiſ? » Pntuk pweek pawo ſi ptiinka aſe lilan maakan.

Nadoon kalipara bajukan Bgah

(Maci 23.1-36; Luk 20.45-47)

38 Yetu aji na baka ſi pjukan pi nul aji : « Nalipariin *bajukan Bgah, bukal banjaan baηal pnaay na imiſa iyul, kaηal banohntēn baka ſi dko di baſnaaη baſum, 39 kaηal pſo ſi kadun ſi itoh iſehanaani na ſi iſij inuura ſi ηfettu. 40 Baji bade bka bti bi baat bayoſ, kabot kadaar kajon ſi pſehan Naſibaſi pa pwinana. Naſibaſi alon kakob baka kakob kandēmnuη maakan. »

Uſen wi ſnaaη nayoſ najuuk

(Luk 21.1-4)

☆ 12:26 Ppēn 3.6. ☆ 12:30 Pleſan 6.4-5. ☆ 12:31 Bgah 19.18.

⁴¹ Yetu aŕo ataanj na dko di bajaanj bawatna itaka pa Katoh Kaweek ki Naŕibaŕi. Aten jibi baŕnaan bakwatun itaka da. Bayok batum bawat itaka itum. ⁴² Ňaaŕ alon nayoŕ najuuk kē aŕē bi awata ktaktēb ŕaŕn.

⁴³ Kē Yetu aŕē du baŕaŕarul aji na baka : « Dŕupan na manjoonan, ŕnaaŕ nayoŕ najuuk i awul apelan baŕnaan bŕi banwulun itaka.

⁴⁴ Banwulun bukuŕ bŕi bawul itaka yi bawoon baanumaa, kē ul ŕi bwaan bi nul aŕē wul itaka bŕi yi anumiin pa pde. »

13

*Yetu aŕup pjot pi katoh ki Naŕibaŕi
(Maci 24.1-3; Luk 21.5-7)*

¹ Wi Yetu akpēnun ŕi Katoh Kaweek ki Naŕibaŕi, kē alon ŕi baŕaŕarul aŕē ji na a : « Najukan, tenan knduba kweek na ŕniw ŕnuura ŕi babomanaanun Katoh Kaweek ki Naŕibaŕi. » ² Yetu ateema aji : « Iwin ŕniw ŕweek ŕi? Nin plaak paankduka kapaf ŕi ptēnŕ pa, mangarandēr bŕi. »

³ Yetu na baŕaŕarul baban du *pnkun pi mnoliwera, kē Yetu aŕē ŕo ataanj na Katoh Kaweek ki Naŕibaŕi. Wi bi Piyeer, Yakob, Yowan na Andre bagaagun na a, aŕē hep-ara aji : ⁴ « ŕupun, lum di di uko waŕ ukwoon, kē we ukyuujun kē iko mēnŕ bŕi iŕogan ŕi pban. »

*Wal wi mnhaj mnweek mankjunun
(Maci 24.4-14; Luk 21.8-19)*

⁵ Yetu awo ŕi pji na baŕaŕarul : « Naŕafaraan alon aguuran. ⁶ Batum balun kabi na katim ki naan kaji bawoon Krittū, kaguur baŕnaan batum. ⁷ Woli nalun atiink ŕgut, abot atiink kē baktiiniyaan uko wi ngut na pgarandēr, nawutan kalēnk : iko mēnŕ iwo i kawo. Nameen kē uundobi wo uba umundu. ⁸ Uŕaak unaŕa ugut na uŕaak ulon, pŕih pagut na plon. Du ŕmban ŕtum, mboŕ manlun kaŕinŕar, ubon uweek ubot uwo. Iko mēnŕ bŕi ikwoon ujuni wi mnhaj mnweek, ji mnhaj mi ŕnaaŕ ankyaan kabuk.

⁹ Naŕafaraan an ŕi ŕleefan ; baŕnooŕan du ŕruha, kakoban na itintēl du itoh iŕnehanaani, kaŕnooŕan du kadun ki bantunja na ki baŕih, ŕiki nafiyaarēn. Wal mēnŕ naŕup

baka uko wi nameen ŕi nji. ¹⁰ Uŕup Ulil Unuura uwo i duna kaŕupana ŕi ŕŕaak bŕi.

¹¹ Woli bamoban aŕnooŕ du uruha, nakdo kaŕaaf uko wi nakyaan kaŕup, uko unkyaan kabi ŕi bkowan wal mēnŕ naŕupan wa, ŕiki mēnŕ an nakdoon kaŕiini, Uhaaŕ wi Naŕibaŕi wa. ¹² Ňaan alon kakeeŕaar abuk aŕin kado bafiŕa. Aŕin napoŕ alon kakeeŕaar abukul kado bafiŕa, bapoŕ banaŕara bajug baka kado bafiŕ baka. ¹³ Katim ki naan kaŕu baŕnaan bŕi baŕooran. Kē anŕaan amēban kaliint te kaban, abuur. »

Mnhaj mnweek

(Maci 24.15-22; Luk 21.20-24)

¹⁴ Yetu akak aji : « Woli nawin uko uwuŕaan maakan unjaan uŕopan* kē uwo ŕi dko di uwoon uunwo kawo – Iwi inkleyiirun yikrēnēn. Baŕnaan bankwoon du uŕaak wi Yuda bakeeriin baŕi baya du inkun iweek. ¹⁵ Anŕoon du uŕaala awutan kaneer ar uko ulon. ¹⁶ Anwoon du ŕŕeet awutan kakakar bayeti bi nul du katoh. ¹⁷ ŕnuur mēnŕ, baaŕ bankwoon na iyin, na bankbootanun bawuŕan. ¹⁸ Naŕhehaan uko mēnŕ uwut kaban ŕi wal wi uŕubal na mpoj. ¹⁹ ŕnuur mēnŕ ŕawo ŕnuur ŕi mnhaj. Mnhaj manwoon maambaan kawohara wi Naŕibaŕi aŕakun umundu ; kē mnhaj mntēnŕ mun maankak alon kawo nin uyaaŕ ulon kak. ²⁰ Kē woli Ajugun aantinkŕēn lah ŕnuur mēnŕ, nin ŕnaan aankduka duka kado kahefēnŕ ; kē baŕnaan biki adatuŕ baŕē ŕu kē atiinkŕēn ŕa. ²¹ Woli alon ajakan : “Natenan, Krittū awo du dko danŕ” kēme : “Awo du dko dimonŕ” nakfiyaara. ²² Baŕnaan balun kanaŕa kaŕilan kaji bawoon Krittū na baŕupar Naŕibaŕi. Bado mlagre na iko iŕnoarēnaan pa woli bahilani baguur biki Naŕibaŕi adatuŕ. ²³ Naŕafaraan keeri, ddobi ŕupan iko bŕi inklun kabi. »

Ubi wi Abuk Ňiinŕ

(Maci 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ « ŕi ŕnuur mēnŕ, wi mnhaj manktēpun, unuur ujēmŕa, pli paankak anuur, ²⁵ ŕjah ŕajotna baŕi. Iko bŕi yi baŕi iŕinŕar. ²⁶ Wal mēnŕ, baŕē bawin *Abuk Ňiinŕ ado kabi ŕi infēlun, awo na mnhina mnweek maakan

* **13:14** Baŕiiniyaan ŕi uko wi kadun ki unton wi bagrek wi baŕuun du Katoh Kaweek ki Naŕibaŕi ; natenan ŕi Daniyel 9.27; 11.31; 12.11.

na mndëm. ²⁷ Ayil wal mëntŋ nwanjut naya dko bti ŋi umundu, naya du kabaŋ ki baŋi na ki umundu nŋaŋkrën biki adatuŋ.

Pjukan pi mnko

(Maci 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ « Natenan ŋi mnko : Wi inah ijunaŋ jun pluuman kë itoh ikpën naji nayikrën kë pti paŋogani. ²⁹ Hënk di ukwohaŋ pa an kak : woli nalun awin iko yaŋ kë ibani, nameen kë Abuk Niiŋt aŋogi, awo ŋi plëman. ³⁰ Na manjoonan, dŋupan, kawuun† ki kaanktëp bë iko yi bti iinwinanaa. ³¹ Baŋi na mboŋ naba, kë nŋup ŋi naan nŋaŋ wo nŋaankba. ³² Kë unuur wi iko mëntŋ bti ikbiinŋ, këme woori mëntŋ, nin nŋaŋ alonŋ aamme me wa, mëntŋ nwanjut ŋi baŋi, mëntŋ nji Abukul a, Naŋibaŋi Paapa ŋaŋ ameenŋ wa.

Nawoon bten

(Maci 24.36-51; Luk 21.34-36)

³³ « Naŋafaraan, nawoon bten, naamme wal wi uko mëntŋ ukbanuŋ. ³⁴ Uwo ji nŋiitŋ ankyaanŋ bayaas aŋe dukar balemp katoh, andoli na ulemp wi nul, aji na nayeŋ bgah awo bten. ³⁵ Nawoon keeri bten, naamme woori wi ajug katoh akbiinŋ, naamme me abi na utaakal këme na utejan mnjel, këme uhaan nŋuk këme na nfa. ³⁶ Nalipariin akur kur aban aŋe ŋenkan nawo ŋi bnŋoy. ³⁷ Uko wi nji kaŋupanaŋ, dŋup wa baŋaŋ bti, nawoon bten. »

14

Bala pfiŋ Yetu

(Maci 26.2-5; Luk 22.1-2)

¹ Ufettu wi ipoom indaŋ na *Ufettu wi Mbuur nŋaduka nŋuur nŋtëb, kë baŋeŋan baweek na *bajukan Bgah baŋe la jibi bakdoli mntit kadoo kamob Yetu kafina. ² Baji : « Nwut kado nin uko ulonŋ ŋi ufettu, ji baŋaŋnŋ babi baŋinŋar. »

Nŋaŋ alonŋ ajeesŋ Yetu ukëra ujuŋ ulil pŋtëkëŋ ŋi bkow

(Maci 26.6-13)

³ Yetu awo du ubeeka wi Betani du katoh ki Fimonŋ i bajaŋnŋ badu namaak bdo. Wi bawoonŋ ŋi pde, nŋaŋ alonŋ kë aŋe bi na ukëra ujuŋ ulil pŋtëkëŋ ŋi pŋukar pmpoŋi pi

banugnuŋ itaka itum. Ukëra mëntŋ ubo-manaan bko bi bajaŋnŋ bado nardu abot atam maakan. Afom pa aŋe jeeŋ ukëra ŋi bkow bi Yetu.

⁴ Kë baŋaŋnŋ balonŋ baŋe wo baanlilani, baŋur nŋuran aji : « We ubaanŋ awo pŋtok ukëra pi ba? ⁵ Woli bawaap lah wa baka uko umpeluŋ baluk bi uŋubal*, kajej itaka mëntŋ kawul bajuuk. » Badeebaŋtër nŋaŋ.

⁶ Kë Yetu aŋe ji na baka : « Nawutana, we ukaanŋ kë naknoorana ba? Ado uko unuura pa nji. ⁷ Bajuuk, nawo na baka nŋuur bti, nahilan kado baka bnura, wal wi naknumiinŋ, kë nŋe wo mënkwō na an nŋuur bti. ⁸ Ado uko wi ahilanuŋ pdo, adobi ŋu ŋu ukëra ujuŋ ulil pŋtëkëŋ ŋi uleef naan pa umoy. ⁹ Na manjoonan, dŋupan, dko bti di bakŋupuŋ Uŋup Ulil Unuura, baŋup kak uko wi nŋaŋ i adolonŋ, kaleŋna'a.

Yuda Itkariyot aŋu na pwaap Yetu

(Maci 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Yuda Itkariyot, alonŋ ŋi banjaŋan iŋeen na batëb aya du baŋeŋan baweek pwul baka Yetu. ¹¹ Wi batiinkuluŋ, balilani aŋe hona itaka. Kë aŋe wo ŋi pla jibi akdolunŋ kadoo kawul baka Yetu.

Baŋaŋar Yetu babomandër ufettu wi mnjeeh

(Maci 26.17-25; Luk 22.7-13; Yowan 13.21-30)

¹² ŋi unuur uteek wi ufettu wi ipoom indaŋ, wi baŋaŋnŋ bajaŋnŋ bafinŋ nŋkaneel pŋeŋanaan ufettu wi mnjeeh, baŋaŋar Yetu baji na a : « ŋuŋ di inaluŋ nŋya nŋbomandër ideena kaŋah ki ufettu. » ¹³ Ayil wal mëntŋ baŋaŋarul batëb, aji na baka : « Nayaan du ubeeka, naya kayit na nŋiitŋ alonŋ ankuŋiinŋ pdunk pi meel : naŋaŋana. ¹⁴ Katoh ki akneejuŋ, najakan na ajug katoh mëntŋ: "Najukan aji : ŋuŋ di meetŋ di akdeenunŋ pde pi ufettu na baŋaŋarul dawoonŋ?" ¹⁵ Ayuujan meetŋ dhaan du bko duuŋ danwoonŋ na iko yi naknumiinŋ bti, dul di nakyaanŋ kabomandërun nŋhilna nŋde pde pi ufettu. » ¹⁶ Baŋaŋarul baya, aban du ubeeka, aŋenŋ kë iko iwo bti jibi ajakuŋ na baka kë baboman pde pi ufettu.

† 13:30 Këme Umundu wi nŋwoonŋ wi. * 14:5 Uko umpeluŋ baluk bi nŋuur iŋeen-week nŋyaasŋ nŋwanŋ.

Yetu aţup kë alon  i ba aşarul aluŋ kawaapa

(Maci 26.20-25; Luk 22.14; natenan  i Yowan 13.21-30)

¹⁷ Wi utaakal ubanuŋ, Yetu aban na ba aşarul i een na bat eb. ¹⁸ Wi ba oŋ awo  i pde, Yetu aji : « D upan, na manjoonan, alon  i an, ankndeen na nji aluŋ kawaap en. » ¹⁹ Bajoo ani, k  andoli a   wo  i phepara aji : « Woon nji a i? » ²⁰ K  a   ji na baka : « Alon  i an ba aşar naan i een na bat eb, ank uuŋ ka nen na nji  i praata. ²¹ Aa, *Abuk N iint  awo kake  jibi upiitaniŋ  i a  i Ulibra wi Na iba i, k  an aan awula a   wu an. Uhokan lah awo aankbuka. »

Yetu a up aji Piyeer aluŋ kapok pme'a

(Maci 26.26-29; Luk 22.17-20,31-34)

²² Wi bakdeen, Yetu ajej kapoom, abeeb Na iba i, akit   ka, awul baka a   ji : « Najejan, uleef naan wii wi. » ²³ Abot ajej pnkalame pi poot, wi abeebuŋ Na iba i aba, a   wul baka badaan, k  badaan bukal bti. ²⁴ Aji na baka : « P aak pi naan pii pi, pankntuluŋ pa pntuk pweek maakan, pi Na iba i a enanaanuŋ bhonar. ²⁵ D upan, na manjoonan, nin m nkak adaan poot te unuur wi iko bti ikkakuŋ ihalu du P ih pi Na iba i. »

²⁶ Bayeeh a aamar en aba, a   p n pya du *Pnkun pi Mnoliwera. ²⁷ Yetu aji na baka : « An bti naduk n, jibi upiitun  i Ulibra wi Na iba i :

“Dkob nayafan kafin,

 kaneel  a    away  r”✠

²⁸ K  wi nji kana iŋ  i pke , djot kadun kayoonkan du Galilay. »

²⁹ Piyeer aji na a : « Woli ba aan bti baya aduku, nji m nkduku! » ³⁰ Yetu ateema aji : « Na manjoonan d upu, na utejan wi, ji uguk udo kahaan uyaa  ut bant n, iwi, ipok nyaa   wajant  kaji iimme' n. » ³¹ K  Piyeer a   taman maakan aji : « Woli ddoo wo i pke  na iwi, nin, m nkpok kaji m mme'u. » K  bukal bti bakak aji haŋ.

Du Gettemaniya

(Maci 26.36-46; Luk 22.40-46)

³² Baban du dko di bajaan bado Gettemaniya k  Yetu a   ji na ba aşarul : «

Na oon  i, dya p nehan Na iba i. » ³³ Ajej na a Piyeer, Yakob, na Yowan a   jun phaajala na p iink mnhaj  i uhaa  wi nul. ³⁴ Aji na baka : « Uhaa  wi naan ujoo ani, pjoo an pdi  maakan k  ndo kita ; nadukiin  i nawo bten. »

³⁵ K  wi ajohariŋ aya low nti  , a   jot  i mbo  a nehan Na iba i, aji woli uhilan lah kawo, mnhaj mankmbiŋ mi manlowa. ³⁶ Aji : « Abba , Paap, iwi inhiniŋ iko bti, lowaan mnhaj mi  i nji ; u   uwut kawo uko wi n aluŋ, wi i aluŋ ukdolaniŋ.

³⁷ Yetu akak a    enk ba aşarul k  bak oy nt , k  a   ji na Piyeer : « Fimon, i oy nt ? Iinhilan awo bten uwoori uloolan  a n. ³⁸ Nawoon bten nado ka nehan nawutna kajot  i kaguuru. Uhaa  wi nan u al pdo bnuura k   leefan  a   waŋ uforta. »

³⁹ Akak aya alow baka a nehan Na iba i awo  i pkakal   u up wi a upuŋ  i kateeku. ⁴⁰ Awug a akak, a  nk ba aşarul k  bak oy nt , k   ki baka kadit  b oy, baamme uko wi bakteemuluŋ.

⁴¹ Yetu akak uyaa  uwajant n du ba aşarul a  nk k  bak oy nt  a   ji na baka : « Na oy nt n, nanoorf nan. Uko m nt  ubaa. Wal wi *Abuk N iint  awoŋ i kawulana  i i en yi bado bu aan ubani.

⁴² Nana iin nya! Natenan, ankwaapnuŋ a ogi, awii wi. »

Bamob Yetu

(Maci 26.47-56; Luk 22.47-53)

⁴³  i dko m nt , wi Yetu ahumuŋ ka iini, k  Yuda , anwoŋ alon  i banja an i een na bat eb, a   wuj na pntuk pi ba aan banwoŋ na ikej na induk. Ba enan baweek na *bajukan Bgah na bantohi bayiluŋ baka.

⁴⁴ Yuda, anwaapuluŋ aji na baka, h nk di di nakmeenun  aan m nt , aji : « I nji kamookun, ula namobana, nawutan kado abuur. » ⁴⁵ Wi abanaan ban a og Yetu a   ji na a : « Najukan » a   mooka. ⁴⁶ Bukundu k  ba   d pa  i a amoba. ⁴⁷ Alon  i banwoŋ da ap enan kej atib nalempar na ih i ba enan, abi fala fal kaba .

⁴⁸ Yetu k  a    iini na baka aji : « Dwo nado bu aan i, k  nado bi pmob n na ikej na induk? ⁴⁹ N uur bti dji kawo na an

✠ 14:27 Fakariya 13.7. † 14:36 Abba :  i u up uaramayik dawoon Paap.

du Katoh Kaweek ki Naşibaţi kajukan, kë naammobën. Kë uko wi Ulibra wi Naşibaţi ujakun uwoon kadolana. » ⁵⁰ Kë wal mënţ, baţaşarul bti başë ţi aduka.

⁵¹ Naţaşu alon anguradiin blaañ ţań aktaşulun. Bamoba, ⁵² kë aşë wutan blaañ aţi byişu.

Bańooţ Yetu du uruha wi bayuday
(Maci 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; natenan ţi Yowan 18.13-15)

⁵³ Bańooţ Yetu du uko naşih i baţenjan. Baţenjan baweek, bantohi na *bajukan Bgah bayit da bti. ⁵⁴ Piyeer kë aşë low du kafet aşaşu te du blay meet bi katoh kaweek ki naşih i baţenjan. Aţo na balemp atëma. ⁵⁵ Baţenjan baweek na bawayëş bţup bti bandukiin bala uko utapar Yetu kahilna kado bafina aşë wo baanwini. ⁵⁶ Batum baji batapara kë nţup ni baka nşaşë wo nşanji nşayeenkiir. ⁵⁷ Balon baji banaţa katapara kaji : ⁵⁸ « Nţiinka kë aji afom Katoh Kaweek ki Naşibaţi, ki ińen yi bańaan ibomanun, kaşë kaniw ţi nşuur nşawanţ, kalon ki ińen yi bańaan iwoon iinkboman. » ⁵⁹ Baando tiinkar tiinkar ţi uţup wun.

⁶⁰ Naşih i baţenjan anaţa wal mënţ anaţ ţi ptoof pi baka aşë hepar Yetu aji : « İnkhepna ţi uko wi bańaan biki baktupun ţi iwi i? » ⁶¹ Kë ul aşë yompa yomp, aanji nin uko ulon. Naşih i baţenjan akak ahepara aji : « Naşibaţi i nşaan ndëman, iwi iwoon Krittü Abukul i? » ⁶² Yetu ateema aji : « Nji a. Kë naşë lun kawinën nji *Abuk Nşiinţ nţo ţi kadeenu ki *Andëmun Maakan. Nalun kawina kak ado kabi na infëluń yi baţi. »

⁶³ Kë naşih i baţenjan aşë tow imişa yi nul‡ aji : « Ndoona we kak bamaar ba? » ⁶⁴ Natiink bti kë akar Naşibaţi. We wi naşulun ţi uko wi ba? » Kë bukal bti başë ji aduknaanaa, awo i pkeţ. ⁶⁵ Balon bawo ţi ptëfjëra, awuna kaara akoba aşë ji na a : « Iwi, Naţupar Naşibaţi, ţupan nşaan ankobiin. » Kë balemp başë wo ţi pkoba.

Piyeer apok aji aamme Yetu
(Maci 26.69-75; Luk 22.56-62; natenan ţi Yowan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Wi Piyeer awoon ţi uţeeh, du blay, kë nşaat alon ţi balemp biki naşih i baţenjan

aşë ban. ⁶⁷ Wi awinun Piyeer kë aktëma, aşalana aşë ji na a : « Iwi kak ibi wo na Yetu i Nataret. » ⁶⁸ Kë aşë pok aji : « Iji we? Mëndo me me uko wi inaluń pţup. » Aţool ppën du blay bi bdig [kë uguk uşë haan].

⁶⁹ Nşaat nalemp awina aşë wo kak ţi pji na banwoon da : « Awo ţi baka. » ⁷⁰ Kë Piyeer akak apok. Uunjoni kë banwoon da başë wo ţi pji na a : « Iwi, na manjoonan, iwo alon ţi baka, idoo wo i uţaak wi Galilay. » ⁷¹ Kë aşë mehna aji na Naşibaţi afëpa woli aankţup manjoonan, awo ţi pji : « Mëmme nşiinţ i najakun hënk. »

⁷² Ţi dko mënţ kë uguk uşë haan uyaaş utëbantën. Kë Piyeer aşë leş uţup wi Yetu abiin aji na a : « Ji uguk udo kahaan uyaaş utëbantën ipok nşyaaş nşawanţ kaji iimme'ën. » Aţi wal mënţ, apën bdig awooni.

15

Bańooţ Yetu du kadun ki Pilat
(Luk 23.1-5,13-25; Maci 27.1-2,11-14; natenan ţi Yowan 18.28-38)

¹ Wi nfa mambanan ban kë baţenjan baweek başë ţo ayit na bantohi, na *bajukan Bgah na bańaan bti biki uruha wi bayuday. Bado kë batan Yetu aşë nşooţa aya wul Pilat. ² Kë Pilat aşë hepar Yetu aji : « Iwi, iwoon naşih i bayuday i? » Kë ateem aji : « Iwi, ijakun han. » ³ Baţenjan baweek batapara iko itum. ⁴ Pilat kë akak hepara : « İinka uko ulon uţup i? İinwin iko yi baktapariin bti? » ⁵ Kë Yetu aanteema teem nin uko ulon, kë Pilat adoo nşonar.

⁶ Ufettu undoli Pilat aji wutan pa bańaan biki aşıhun nakalabuş i baheparun. ⁷ Kë nşiinţ alon i bajaan bado Barabaat aşë wo ukalabuş, ul na bańaan balon banfinun nşaan wi bakyewlanun ubeeka.

⁸ Pntuk pabi aşë wo ţi phepar Pilat uko wi ajonun kado baka. ⁹ Pilat aji na baka : « Nańal nwutanan naşih i bayuday i? » ¹⁰ Ame kë baţenjan baweek bakuj Yetu, ukaan kë baţja'a. ¹¹ Kë baţenjan baweek başë wuuk pntuk paţëp ţëp paji awutan baka Barabaat. ¹² Pilat akak ajej bţup aşë ji : « We wi nji kadoon keeri na i najaan nado naşih i bayuday? » ¹³ Kë bakak ahuuran aji : « Pańana! » ¹⁴ Pilat aji na baka : «

‡ 14:63 Atow imişa yi nul pyuujna kë adeebaţi.

Buṭaan bhoṅ bi bi adooṅ ba? » Kë babaa huurana huuran maakan aji : « Paṅana! »
 15 Jibi Pilat aṅaluṅ pdo uko unliluṅ pntuk, awutan baka Barabaat, aṣe do kë bakob Yetu na itintël, aṣe wul baka a bapaṅ.

Bangoli baben Yetu

(Maci 27.27-31; natenan ṭi Yowan 19.2-3)

16 Bangoli bañoṭ Yetu du blay bi katoḥ ki Pilat nantuṅa, aṣe du batēṅ baka bti. 17 Bawoharēna bayeti bjeenkal jud, abot aṣiir iyiw ado ukël aṭu'a ṭi bkow*. 18 Bawo ṭi pnohntēna aji : « Nwulu mboṣ, iwi naṣih i bayuday. » 19 Bakoba ṭi bkow na pmul, atēfjēra abot aṅup ṭi kadunul, kawo ji badēmana. 20 Wi babenuluṅ aba, bapēnan bayeti bjeenkal akakana imiṣa yi nul, aṣe pēn na a pya kapaṅ ṭi krut.

Bapaṅ Yetu

(Maci 27.32-44; Luk 23.26-43; Yowan 19.17-27)

21 Baṭu ñiintṅ alonṅ i katim ki Fimoṅ, i ubeeka wi Kiren ampēnuṅ uṭeeh pkuṅa krut ki Yetu, awo aṣin bi Alektandēr na Rufut. 22 Bañoṭ Yetu du dko di bajaṅ bado Golgota uwoṅ « Kaheem ki Bkow. » 23 Bawula poot pi banaakrēnuṅ na bko bi bajaṅ bado miir kë apok pdaan. 24 Bapaṅ afaaṣiir imiṣa yi nul, wi badoluṅ kanuṅ na mnlak, katenna uko wi andoli akyitanaanuṅ.

25 Wi ṅwoori kañeen kalonṅ ṅabanuṅ wi wi bapaṅuluṅ. 26 Bapiit ṭi bkowul duuṭ ṭi krut uko unṭuuṅ kë bapaṅa, uwo « Naṣih i bayuday. » 27 Bapaṅa na balat batēb, alonṅ ṭi kadeenu ki nul, alonṅ ṭi kamayu. [28 Kë hēnk di di uko upiitṅ ṭi Ulibra wi Naṣibaṭi udolaniinṅ, uji : « *Banaakrēna na bado buṭaan.* »]

29 Bankṭepuṅ bakar karana aṣe bēṭ bēṭan ikow aji : « Mbeeh, mēṅ iwi ijakuṅ aji iwat Katoḥ Kaweek ki Naṣibaṭi kaṣe kaniw ka ṭi ṅnuur ṅwajanṅ i? 30 Heliin ṭi krut, ibuuran uleefu. » 31 Baṭeṅan baweek kak na *bajukan Bgah banaakiir abeṅa aji : « Abuuran balonṅ aṣe wo aanhil pbuuran uleefu! 32 Aanwo Krittū naṣih i İtrayel i? Aheliin keeri hēnkunṅ ṭi krut ṅwin, ṅṣe ṅfiyaar. » Biki bapaṅuṅ na a bado kara kak.

Pkeṭ pi Yetu

(Maci 27.45-56; Luk 23.44-49; natenan ṭi Yowan 19.28-30)

33 Ṭi udiinṅ unuur, unuur umara mara awunana, kë bdēm baṣe wala ṭi umundu bti, ado ṅwoori ṅwajanṅ. 34 Ṭi ṅwoori ṅwajanṅ ṅi pnak, Yetu kë aṣe do pdiim aji : « Eloy, Eloy, lama ṭabaktani » uwoṅ: « *Naṣibaṭi i naan, Naṣibaṭi i naan, we ukaṅ kë iwutēn?** » 35 Balonṅ banwoṅ da, wi batiinkuluṅ, baji : « Natiinkan, adu *Eli. » 36 Alonṅ aṭi, atoop kalēmēt kantanuṅ ṭi pmul ṭi poot pṭaakṭaan, awula adaan, aṣe ji : « Nayoonkan, ṅten me Eli abi kawalana. » 37 Kë Yetu aṣe do pdiim pweek aṣe jēmṣa. 38 Błaañ bkēm maakan banjaṅ baneenan bañaṅ pneej du dko dyimanaan maakan di Katoḥ Kaweek ki Naṣibaṭi batowa ṭi pṭoof. 39 Naweek i bangoli iñeen-week alonṅ anaṭ wal mēṅ ataanṅ na Yetu. Wi awinuṅ jibi ajēmṣiinṅ, aṣe huuran aji : « Ñiintṅ i awo na manjoonan Abuk Naṣibaṭi. »

40 Uka kak baṭ balonṅ bannaṭuṅ alow aṣe ten, bi Mariya i uṭaak wi Magdala, Falome, Mariya anin Yakob nampoṭi na Yotet, bawo ṭi bakanṅ mēṅṭan. 41 Baṭ mēṅṭan bajaṅ babi kaṭaṣ Yetu kabot kaṭēnka wi awoṅ du Galilay. Baṭ batum kak bampayiinṅ na a du ubeeka wi Yerutalem bawo da.

Umoy wi Yetu

(Maci 27.57-61; Luk 23.50-56; natenan ṭi Yowan 19.38-42)

42-43 Utaakal ukeṭ udo bi ban, kë ñiintṅ alonṅ i katim kawoonṅ Yotef, anwoṅ i ubeeka wi Arimati aṣe bi. Awo ñaanṅ antiinkaniinṅ ṭi uruha wi bayuday, awo ṭi pyoonk ubi wi Pṣih pi Naṣibaṭi. Aya na mntēṅ ahepar Pilat puum pi Yetu wal mēṅ ṭiki unuur mēṅ uwo wi pbomandēr pa unuur wi pnoorfēn. 44 Pilat aṅoṅar kë Yetu adobi keṭ, wi wi aṣaanṅ adu naweek i bangoli iñeen-week, ahepara me ujoni, wi akeṭnuṅ. 45 Wi ateemuluṅ, kë aṣe dinan Yotef ajej puum. 46 Yotef anug błaañ bi ifaal, awalan puum pi Yetu ṭi krut aṣe bootan pa na ba, aya bēkan pa ṭi bhēr bi bajipuṅ ṭi kabanṅ ki plaak. Ado kë bakël plaak pweek ṭi plēman pi bhēr. 47 Mariya i uṭaak wi

* 15:17 Bado hēnk anaaman na uko wi Fetar naṣih najeenkal ajaṅ aṭu ṭi bkow. ☆ 15:34 Kañaam 22.2.

Magdala na Mariya anin Yotet baten dko di babëkanulun bnuura.

16

*Baaṭ baṭenk bhër kè bawo bjint
(Maci 28.1-10; Luk 24.1-10; natenan ṭi
Yowan 20.1-10)*

¹ Wi *unuur wi pnoorfën wi bayuday uṭëpuṅ, Mariya i utaak wi Magdala, Falome na Mariya anin Yakob banug ukëra ujuṅ ulil pṭëkëñ katul tulan ṭi puum pi Yetu. ² Ṭi unuur unṭaṣuṅ unuur wi pnoorfën, na nfa kub wi unuur upënuṅ, kè baṣë ya du bhër bi Yetu. ³ Balaṭar aji : « In abaan aya kakëluṅ plaak panwoon ṭi plëman pi bhër ba? »

⁴ Kè wi baṣaan akat këṣ aṣë win plaak pandëmuṅ maakan kè pakëlanaa. ⁵ Baneej du bhër aṣë win ṭi kadeenu ki baka naṭaṣa alon anwohariiṅ kamiṣa kafaatal kè aṭoo, kè baṣë lënk maakan.

⁶ Aji na baka : « Naklënk, nala Yetu i Nataret, i bapaṅuṅ: anaṭa ṭi pkeṭ, aanwo ṭi. Natenan dko di bapiinṭanulun. ⁷ Nayaan naji na Piyeer na baṭaṣarul bandukiinṅ: “ajotan kadun du Galilay, dul di nakwin-nulun jibi abiiṅ aṭupan.” »

⁸ Bapën du bhër aṣë ṭi, nleef ṅaki na baka, kè babot aṅoṅar maakan, palënk pi balënkun paṭu kè baanṭup nin ñaan uko ulon te ado ban katoḥ.

Yetu apën awinana wi anaṭiin ṭi pkeṭ

[⁹ Yetu anaṭa ṭi pkeṭ na nfa mi unuur unṭaanuṅ unuur wi pnoorfën. Apën awinana duna ṭi Mariya i utaak wi Magdala, i abiiṅ apënan nṅtaayi paaj na ulon. ¹⁰ Aya aṭup uko mëṅṅ bambiiṅ awo na Yetu banwoon wal mëṅṅ ṭi puum awooni. ¹¹ Wi batiinkun kè anaṭa ṭi pkeṭ, kè ul abot awina, baanfiyaara.

¹² Wi uko waṅ uṭëpuṅ, Yetu apën awinana awo ji ñaan nampaṭi ṭi baṭaṣarul batëb bankyaanṭuṅ aya du ufëṭ unwoon du uṭëeh. ¹³ Bukun mëṅṅtan bakak aṭup bandukiinṅ uko wi bawinuṅ, kè baanfiyaar baka kak.

¹⁴ Yetu abaañsaan apën awinana ṭi banjañan iñeen na aloolan wi baṭoon ṭi umeeṣa pa pde, aṅoman na baka ṭi uko wi bawoon baanfiyaari na ṭi pdënëm pi ṅhaaṣ ṅi baka ṭiki wi anaṭiin ṭi pkeṭ aṣë pën awinana, baanfiyaar banwinulun. ¹⁵ Akak

aji na baka : « Nayaan ṭi umundu bti naṭup Uṭup Ulil Unuura bañaanṅ bti biki umundu. ¹⁶ Ankfiyaaruṅ kabot kayeenk batitmu abuur, kè anwoon aankdi pfiyaarën aduknaana. ¹⁷ Iko yi ikyuujun kè bafiyaari : Balun kado kadook nṅtaayi ṭi katim ki naan. Balun kaṭiini nṅup nṅaanṅ. ¹⁸ Bajej ṅpula ṭi iñen yi baka. Woli badoo daan bnunk bankfiaruṅ, nin uko ulon uunkdo baka. Bapaf bamaakal iñen kajeban baka. »

¹⁹ Wi Yetu Ajugun aṭiiniin aba, aṣë deenana baṭi, aṭo ṭi kañen kadeenu ki Naṣibaṭi. ²⁰ Kè baṭaṣarul baṣë ya du dko bti aṭup Uṭup Ulil Unuura. Ajugun alemp na baka abot ayuuṅ kè uko wi baktupun uwo manjoonan na iko iñoṅarënaan yi bakdolun.]

Uṭup Ulil Unuura wi Luk apiitun

Uṭup ujuni

Luk apiit nlibra ntëb. Uṭup Ulil Unuura wi Luk apiitun na Ulemp wi Banjañan. Luk ate ugrek bnuura. Awo nakuraar. Wi Pawulu ayaan pṭup bañaan banwoon baamme Naşibaṭi Uṭup Ulil Unuura, bukal bagakandërun. Wal mënṭ Luk aandobi me Naşibaṭi. Abaa bi kak kak naritton. Apiit ulibra wi bë aanwin Yetu. Aya ala bañaan bammeen Yetu ahepar baka bnuura jibi iko iṭëpari. Ajej Uṭup Ulil Unuura wi Markut apiitun aşë piit, jibi Maci adolon. Maci kak ajej ulibra wi Markut. Ṭi ulibra wi nul, Luk ajuk iko yi bayuday akuṭ ajuk iko yi banwoon baanfiyaar Naşibaṭi bawoon baammee. Apiit pa bañaan banteen ugrek banwoon baanfëṭ ṭi Palettina. Aṭiiniyaan pntaali pi Yetu ajunna du Adam kadiimanaan kë Yetu awoon nabuuran bañaan bti. Woli ñaan aleyiir ulibra wi Luk aji win unjal wi Naşibaṭi adiimanun bañaan biki umundu upokun: bajuuk, bamaakal. Luk aṭiiniyaan kak Uhaaş wi Naşibaṭi na pñehan Naşibaṭi.

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Uko unkayi kë Luk apiit ulibra wi (1.1-4)
2. Hum di di Yowan Nabattaar na Yetu babukiin (1.5-2.52)
3. Yowan Nabattaar aṭup uko unklun kabi (3.1-20)
4. Batitmu bi Yetu na jibi Fatana akdoon na pguura ajuban (3.21-4.13)
5. Yetu aya aṭo du Galilay (4.14-9.50)
6. Yetu apëna Galilay atool pya Yerutalem (9.51-19.27)
7. Kanëm kabaañsaani ki Yetu ṭi mboş: pwayëş pi bawayşulun na pkeṭul (19.28-23.56)
8. Yetu anaṭa ṭi pkeṭ (24.1-12)
9. Yetu apën awinana ṭi kadun ki baṭaşarul aşë deenana du baṭi duṭ (24.13-53).

Ujuni

* 1:9 Mnkulan : Manjaan mantër du dko dyimanaan kadëmanaan Naşibaṭi. Mnkulan, manwo pñaak pi bbeekar pankayun.

¹ Bañaan batum, badoonaan na ppiit, kaṭup iko bti inṭëpun ṭi ptoofun. ² Bakakalëşun ya, jibi bammaarun abot awin na këş ki baka du ujuni, baṭupun baka ya. Bukal biki baṭuun pṭup *Uṭup Ulil Unuura. ³ Ukaan kë nşë şal aji, wi nheparun bnuura, aten iko bti jibi iyeenkiiri du ujuni, uyuk maakan nji kak npiitu, nṭupu bnuura jibi iko iṭëpari, iwi Teofil i mmaganun maakan, ⁴ ihilna ime kë iko yi bajukaniin iwo manjoonan.

Uwanjut uṭup Fakariya kë Yowan Nabattaar alun kabuka

⁵ Wal wi *Herod awoon naşih i utaak wi Yuda, naṭënan i Naşibaṭi alon awo da i bajaan bado Fakariya. Awo i pntuk pi baṭënan biki pşini pi Abiya. Aharul awo i pşini pi *Aaron naṭënan, katimul kawo Elitabet. ⁶ Bawo bukal batëb bti bañaan baṭool ṭi kadun ki Naşibaṭi, banjayi bataş uṭup na bgah bi Ajugun bti bnuura. ⁷ Kë başë wo baambuki, ṭiki Elitabet aanhılan pbuk, kë bakak awo bukal batëb bti bañaan bandoon abi ṭaf ṭaf.

⁸ Unuur ulon, Fakariya awo ṭi pdo bṭënan ṭi kadun ki Naşibaṭi, ṭiki pntukul pakaan na pdo ba. ⁹ Baṭënan baji bado kambiilun katen ñaan i Naşibaṭi adaton, kë ul, Fakariya adataniin ṭi baṭënan bti, pneej du *dko dyimanaan di Katoh Kaweek ki Naşibaṭi, katër mnkulan*. ¹⁰ Pntuk pi bañaan batum kë paşë wo ṭi pñehan Naşibaṭi du bdig, wal wi aktërun mnkulan.

¹¹ Ṭi dko mënṭ kë aşë win *uwanjut ulon wi Ajugun, kë unaṭ ṭi umban udeenu wi umeeşa utëri mnkulan. ¹² Fakariya alënk adiwşa, wi awinun wa, ¹³ kë uwanjut uşë jaka : « Fakariya, wutan kalënk! Uko wi iñehanun, utiinkana du Naşibaṭi : Elitabet aharu, alun kabukaru napoṭ ñiint, lunji iṭu'a katim ki *Yowan. ¹⁴ Alun kaṭiju mnlilan na mntan ; bañaan batum balun kalilandër kabuka ki nul. ¹⁵ Alun kawo ñaan naweek ṭi kadun ki Ajugun. Aanwo kalun kadaan nin poot. *Uhaaş wi Naşibaṭi ujunna pwo ṭi a du kayin ki anin. ¹⁶ Alun kakakan babuk *Itrayel du Ajugun, Naşibaṭi i baka. ¹⁷ Alun kado kapoş ṭi kadun ki Naşibaṭi, na

uhaaş na mnhina mi *Eli *Naţupar Naşibaţi, bapoţ bakakna batiinkar na başin baka, banwoon baanktaş Naşibaţi, bakak bawo na nşal nnuura ji bañaan banwoon batool. Aluŋ kado pntuk pi bañaan, pabomandër bnuura pa Ajugun. »

¹⁸ Kë Fakariya aşë ji na Uwanjut: « Hum di di nji kadoluŋ, kadoo kame kë uko waŋ uwo manjoonan? Dţafi, kë ahar naan akak awo naweek. » ¹⁹ Uwanjut uteema aji : « Nji dwoon *Gabriyel! Dji kanaţ ţi kadun ki Naşibaţi, kalempara. Ul ayilnuŋ, mbi ntiini na iwi, nţupu uţup ulil wi. ²⁰ Iinfiyaar uko wi nţupiin, kë uşë luŋ kadolana ţi wal wi Naşibaţi adatuŋ, ikak keeri namum, kabiiş bţup, te unuur wi iko mënţ yuŋ iklunjiin kadolana. »

²¹ Wal mënţ, kë bañaan başë naţ ayoonk Fakariya aşë la uko unkaan kë ajon maakan hënk du *dko dyimanaan. ²² Kë wi apënuŋ, aanak ahil ptiini na baka. Hënk di bañaan bameen kë aya ka mnwin du dko dyimanaan meet. Fakariya aţiiniyaan na baka na iñen ţaň, kë pdiim paankpën.

²³ Wi abaan ulemp wi awoon i pdo du *Katoh Kaweek ki Naşibaţi, aşë kak katohul. ²⁴ Uunjon, kë Elitabet aharul aşë mobana kayiŋ. Amen kayiŋ mënţ te kli kañeen, aşë ji ţi uşal : ²⁵ « Kë hënk di di Ajugun alempuŋ na nji, ţi wal wi adatuŋ, abuuranaan mnkow ţi kës ki bañaan! »

Uwanjut uţup Mariya kabuka ki Yetu

²⁶ Wi kayiŋ ki Elitabet kadoluŋ kli paaj, kë Naşibaţi aşë yil *Gabriyel *Uwanjut du ubeeka wi *Naţaret du utaak wi *Galilay ²⁷ du neegani anwoon aamme ñiint, i ñiint alon anwoon Yotef, i pşini pi *Dayiţ naşih, ajokuŋ. Katim ki neegani aŋ kawo *Mariya. ²⁸ Uwanjut uneej du katohul aşë ji na a : « Dwulu mboş, iwi i Naşibaţi awuluŋ bnuura bi nul atuman. Ajugun awo na iwi. » ²⁹ Wi Mariya atiinkuŋ uţup waŋ aşë ñonjar maakan, awo ţi pşal, aji : « Pwul mboş pi pawo phon ba? » ³⁰ Uwanjut kë uşë ji na a : « Mariya, wutan kalënk ; Naşibaţi awuluŋ bnuura bi nul. ³¹ Hënk, iluŋ kawo na kayiŋ, kabuk napoţ ñiint ; luŋi iţu'a katim ki Yetu. ³² Aluŋ kawo naweek. Baluŋ kado kadu'a Abuk Naşibaţi *Andëmuŋ Maakan. Naşibaţi

Ajugun, aluŋ kaţoorana ţi pşih pi *Dayiţ ateem. ³³ Ul akluŋ kaţijan pşini pi *Yakob bti, te mndani. Pşih pi nul paankluŋ kaba. » ³⁴ Kë Mariya aşë ji na uwanjut: « Hum di di uko mënţ wuŋ ukhilanuŋ kaluŋ kadolana, wi nwoon mëndobi me biint? » ³⁵ Uwanjut uteema aji : « *Uhaaş wi Naşibaţi uluŋ kahela ţi iwi, Naşibaţi Andëmuŋ Maakan aşë guru na mnhina mnweek mi nul ji blifi. Ukaan kë napoţ nayimanaan ankluŋ kabuka akdu'ana Abuk Naşibaţi! ³⁶ Tenan, Elitabet, i nayiţuŋ, andoon awo naţaf awo kak na kayiŋ ki napoţ ñiint. Ul i bajakuŋ aanhil pbuk† awo ţi kli paaj, ³⁷ ţiki Naşibaţi aambiişna biişna nin ukoolan. » ³⁸ Ţi dko mënţ, kë Mariya aşë teem aji : « Nji, dwo nalempar Ajugun, uko mënţ uwoon jibi ijakuŋ! » Wi wi uwanjut wuŋ uyaan, aduka.

Mariya aya pwin Elitabet ayiţul

³⁹ Ţi nnuur mënţ nuŋ, kë *Mariya aşë bomandër ataran pya du ubeeka uluŋ unwoon du inkun du Yuda. ⁴⁰ Aya aban, aneej du uko Fakariya, aşë wul Elitabet mboş. ⁴¹ Ţi dko mënţ, wi Elitabet atiinkuŋ pwul mboş pi Mariya, kë napoţ aşë şinţar du kayiŋul meet, kë *Uhaaş wi Naşibaţi uşë tum ţi Elitabet, ⁴² wi wi aşaan ado pdiim pweek, aji : « Naşibaţi awuluŋ bnuura apelan baat bti, abot awul napoţ i iwoonaanuŋ ţi kayiŋ bnuura bweek! ⁴³ Nji dbaa wo wo in ba, kë anin Ajugun adoo poş aban du nji? ⁴⁴ Wi ntiinkaan tiink pwul mboş pi nu, kë napoţ aşë lilan, aşinţar ţi kayiŋ naan meet. ⁴⁵ Ńaan anfiyaaruŋ aji uko wi Ajugun aţupuŋ uluŋ kadolana anuurandëni! »

Mariya ayeeh mnlilan mi nul

⁴⁶ Kë *Mariya aşë teema aji : « Uhaaş wi naan udëman Ajugun, ⁴⁷ kë uşal wi naan uwo ţi mnlilan wi Naşibaţi abuuranaanuŋ, ⁴⁸ ţiki aţo aten nji nalemparul nandayanaan. Hënkun iwuŋ yi nwal bti ido kadu'ën ñaaţ nanuurandënaan, ⁴⁹ ţiki Naşibaţi anhiniin iko bti, ado pa nji iko inuura iweek maakan : katim ki nul kayimani!

† 1:36 Awo narëkëm.

50 Mñaga mi nul manwo ti bañaan biki iwuun bti bankdëmanulun.
 51 Atar kañen adiiman mnhina mi nul agar bandëmanun ikow yi baka.
 52 Awalan baših ti pših pi baka, ašë deen banwalanun ikow yi baka.
 53 Awul banwoon ti kanuma iko inuura, atuman ašë dook bayok, kē bakak iñen ijint.
 54-55 Ațenk bañaan biki *Itrayel balemparul, ji kahon ki abiin ado bašinun, aleš ti mñaga mi nul,
 *Abraham na pntaali pi nul, te mn̄to. »
 56 Mariya ațo na Elițabet uko ji kli kwa-jañ, abaa wuğša, ațiiș katohul.

Kabuka ki Yowan nabattaar

57 Wi unuur wi Elițabet awoon i kabuk ubanun, ațij napoț n̄iint. 58 Bakintul na bayiul, batiink kē Nașibați ayuuja mñaga, ašë wo ti mnlilan na a. 59 Unuur uțenk bakren, babi pwalan napoț *katëmp, kașë kațu'a katim ki așin : Takariya. 60 Kē anin ašë pok, aji : « Națu'ana katim ki *Yowan » 61 Kē bașë teema aji : « Nin alon ti bayițu aanwo wo katim ki Yowan. » 62 Kē bașë du așin, ahepara na iñen katim ki ayalun bațu abukul. 63 Takariya ado kē batemana iko ipiiti, ašë piit aji : « Awo katim ki Yowan. » Bañaan kē bașë ñonjar bti. 64 Ti dko mēnt mntum manhaabša na a, pndemēnt kē pafēnșaa, kē ašë jun ptiini, abeeb Nașibați. 65 Bakintul bti balēnk, abot aňonjar. Kē iko intëpun yun imeetana, aniink utaak unwoon du inkun du *Yuda bti. 66 Bañaan bti bahank iko yi batiinkun du nħaaș, ašë ji : « we wi napoț i aklun kawo? » Mnhina mi Ajugun manwo na a na manjoonan.

Takariya ayeesh mnlilan mi nul

67 Kē *Uhaaș wi Nașibați ușë bi, aneej atum ti Takariya așin napoț, kē awo ti pțup ji *bațupar Nașibați aji :
 68 « Najoh ndëman Ajugun, Nașibați i *Itrayel țiki abi ti nja, pbuuran bañaan biki nul.
 69 Anațan pa un, ti biki pșini pi *Dayiț nalemparul
 Nabuuran i phina pweek,
 70 Jibi abiin ațup ti mntum mi bațuparul bayimanaan bajon.
 71 Aji ankmbiin, alun kabuuranun ti bașooradun,

alun kapënanun ti iñen yi bampokun un bti.
 72 Hēnk, Nașibați adiiman mñaga mi nul ti bateemun ašë leș kahon kayimanaan ki adolun.
 73 Abi hon *Abraham așinun amehna,
 74 aji, atehun, kapënan ti iñen yi bașooradun, abot ado kē n̄hil adëmana na mntēn,
 75 n̄hilna n̄wo bajint na batool ti kēș ki Nașibați, n̄nuur bti n̄i ubida wi nun.
 76 Kē, iwi, napoț i naan, ilun kadu'ana națupar *Andëmun Maakan, Nașibați ilun kado kapoș ti kadun ki Ajugun, kabomana bgah,
 77 kațupna pntaali pi nul, kē alun kabuuran baka, wi akbiin kapënan baka ti ipekadu yi baka.
 78 Nașibați atum na mñaga, ukaan kē aklun kado kafiițun na bjeehi banwoonun bați, bannaamun na bi unuur unkmayun,
 79 kajeehanaan banwoon ti bdēm na ti ulimēnt wi pkeț, kațijun ti bgah bi mn̄jeeh. »
 80 Kē napoț, ul, ašë dēma dēm na uleef na uhaaș. Awo du dko di *pndiș te unuur wi alunijn anața, abi awinana ti bañaan biki Itrayel.

2

Kabuka ki Yetu

1 Nașih najeenkal anwoon *Fetar Aguttu ado wal mēnțan aji bapiitan bañaan bti. 2 Ppiitan itim pañ, panwoon pteek, padolana ti wal wi Kiriniyut awoon nantunja i utaak wi Firi.
 3 Bañaan bti baya ppiitan, andoli du ubeeka wi bateem. 4 Kē *Yotef ul kak anațnaana ubeeka wi *Nataret ti utaak wi *Galilay pya utaak wi Yuda, du Betleyem, ubeeka wi *Dayiț, țiki awo i pșini pi nul.
 5 Aya pa ppiitan da, ul na *Mariya, poonu i ajokun, anwoyi na kayin.
 6 Wi bawoon ti Betleyem, kē wal wi Mariya awoon i kabuk, kē ușë ban. 7 Kē abuk napoț n̄iint, bajeenul. Abooțana na ilaañ, apiințana ti kambëjan, țiki baantënkber aka dko dpiint du meet di bayaant.

Uwanjut upën awinana ti kadun ki bayafan

(Maci 2.1-15)

8 Ti utoak mēnt wuŋ, bayafan baloŋ baji bafēr du nteeh kayeŋ itani yi baka. 9 *Uwanjut uloŋ wi Ajugun upën awinana ti kadun ki baka, kē mndēm mi Naşibaŋi manşē jeehan baka, kē balēnk maakan. 10 Kē uwanjut uşē ji na baka : « Nawutan kalēnk, dbi pŋupan uŋup unkluŋ kaŋij mnlilan mweek ti baŋaŋ bti : 11 *Nabuuran Baŋaŋ abuka ti utejan wi nŋa wi pa an, du ubeeka wi *Dayiŋ naşih : ul awoon *Krittu Ajugun. 12 Kē hēnk di di nakyaŋ kayikrēnaan napoŋ mēnt: naŋēnk babooŋana na ilaaŋ, bapiiŋana ti kambēŋan. »

13 Ti dko mēnt, kē pntuk pweek pi nwanjut ŋi baŋi paşē wuj, anaakiir na uteek, aşē beeb Naşibaŋi aji :

14 « Naşibaŋi adēm du baŋi duuŋ, mnjeeh mi nul manwala ti mboş pa baŋaŋ biki aŋaluŋ! »

Bayafan baya Betleyem

15 Wi nwanjut ŋakakuŋ baŋi, aduk baka, kē bayafan başē ŋēlşēr aji : « Nawulēn nya te Betleyem, nya nwin uko unwoon, wi Ajugun adoluŋ kē nmeē. »

16 Hēnk di di bataranuŋ aya, baŋēnk Mariya, na Yoteŋ, na napoŋ aambaŋ abuka buka, kē apiiŋ ti kambēŋan. 17 Wi bawinuluŋ, aşē kakalēş uko wi *uwanjut uŋupuŋ baka ti napoŋ mēnt. 18 Baŋaŋ bti bantiinkuŋ bayafan, baŋoŋar ti uko wi baŋupuŋ. 19 Kē Mariya, anin Yetu, ahank bnuura iko inŋēpuŋ bti ti kaŋēbul, aşē ŋalŋtēn ya. 20 Bayafan bawuŋşā wal mēnt akak, aşē dēman Naşibaŋi, abot abeeba ti iko bti yi batiinkuŋ akuŋ awin. Iko mēnt yuŋ iŋēp jibi uwanjut ujakuŋ na baka.

Bawalan Yetu katēmp

21 Ti unuur uŋēnk bakreŋ, wal wi pwala *katēmp pi napoŋ ubani. Kē baŋu'a katim ki Yetu, jibi *uwanjut uŋupuŋ Mariya, wi awoon aandobi wo na kayiŋ.

Baŋij Yetu aya adiiman du Katoh Kaweek ki Naşibaŋi

22 Nnuur ŋabani ŋi *Yoteŋ na *Mariya bawoon biki kabaaŋēş baŋow jibi *Bgah bi Moyit bajakuŋ. Baŋij Yetu du ubeeka wi Yerutalem, kaya kadiimana Ajugun. 23 Bado haŋ ŋiki upiit ti ulibra wi Bgah bi Ajugun, aji : « *Bajeen ŋiint awo kafah ki Ajugun.* »[☆] 24 Bawo i kado kak bafiŋar Ajugun ŋrikaŋe nŋēb, ukaş na waaŋ kēme ŋbalab nŋēb ŋanhojuŋ, jibi Bgah bi Ajugun bajakuŋ[☆].

Fimeyoŋ abeeb Naşibaŋi wi awinuŋ Yetu

25 Kē ŋiint alon aşē wo wal mēnt du Yerutalem, anwoon katim ki Fimeyoŋ. Awo ŋaŋ anwoon natoŋ ti kēş ki Naşibaŋi abot adēmana bnuura. « Awo wo ti pyoonk wal wi Naşibaŋi akwentuŋ mnkuul mi *Itrayel. » Kē *Uhaaş wi Naşibaŋi uşē wo ti a. 26 Uhaaş wi Naşibaŋi ubi ŋupa kē aankkeŋ, bē aanwin Krittu, i Ajugun ayiluŋ. 27 Uhaaş wi Naşibaŋi uŋija te du *Katoh Kaweek ki Naşibaŋi. Kē wi bajug Yetu baŋijuluŋ da, pya kado uko wi *Bgah bi Moyit bajakuŋ, 28 Fimeyoŋ ayeenka ti iŋen, abeeb Naşibaŋi, aşē ji :

29 « Ajugun, kahoŋ ki nu kadolanaa,

hēnkun ihilan kawutan nalemparu, aya na mnjeeh,

30 ŋiki dwiŋ na kēş ki naan mbuur manwoonuŋ du iwi,

31 mi ibomanuŋ ti kēş ki umundu bti.

32 Dwiŋ bjeehi bankdoliŋ imeeŋana ti banwoon baanwo *bayuday kabot kawo pdēm pi Itrayel pntaali pi nu. »

Fimeyoŋ aŋup uko unkluŋ kabi

33 Aşin Yetu na anin baŋoŋari jibi batiinkuŋ Fimeyoŋ kē akŋiiniyaan uko wi nul.

34 Kē Fimeyoŋ aşē ŋehan Naşibaŋi bnuura pa baka, abaa ji na *Mariya anin Yetu : « Tenan, Naşibaŋi adatuŋ napoŋ i, ul akŋijuŋ pjot na pnaŋa pi baŋaŋ batum ti *Itrayel. Aluŋ kado kadiiman mnhina mi Naşibaŋi, baŋaŋ baluŋ kado kalaŋa. 35 Hēnk, nşal ŋammeniŋ ti ŋhaaş ŋi baŋaŋ batum, ŋaluŋ kameeŋana. Kē iwi Mariya, pjooŋan paluŋ kaluŋanu kaŋēb ji kakej. »

Aana aŋup uko unkmbiŋ

36 Uka ŋaaŋ alon *Naŋupar Naşibaŋi i katim ki Aana, awo abuk Fanuwel, i pşini pi

Ater. Adobi wo wo ñaaŋ naweek, aniima nşubal paaj na ulonj ³⁷ ašë duka nayot, Aana mënŋ aka nşubal iñeen bakreŋ na nbaakër. Aanji low *Katoh Kaweek ki Naşibaŋi, kaşë bi duka duka ŋi plempara, ŋi pyiman na pñehan. ³⁸ Aban da wal mënŋ ašë wo ŋi pbeeb Naşibaŋi abot aŋiiniyaan uko wi napot, bañaan bti bankyoonkunj mbuur mi Yerutalem.

Pkak Nataret du utaak wi Galilay

³⁹ Wi *Yotef na *Mariya babaan pdo iko bti jibi Bgah bi Ajugun bajakun, bawugşa akak utaak wi *Galilay, du Nataret, ubeeka wi baka. ⁴⁰ Napot adëm na uforta, na uşal untuŋa, kē bnuura bi Naşibaŋi babot awo na a.

Yetu aŋo na bajukan Bgah du Katoh Kaweek ki Naşibaŋi

⁴¹ Na nşubal, bajug Yetu baji baya *Ufettu wi Mnjeeh du Yerutalem. ⁴² Kē wal wi Yetu adolonj nşubal iñeen na nŋëb, kē başë ŋija, ji udolade wi baka. ⁴³ Wi ufettu uŋepun, bawugşa akak, kē Yetu napot ašë duka Yerutalem, kē bajugul baamme. ⁴⁴ Banuur aji Yetu awo ŋi pntuk pi bañaan bankyaanŋun na baka, bapoş ado unuur upëb abaa naŋa pla'a, ahepar na bayiŋ baka, na biki bameerun. ⁴⁵ Wi bawoonj baanwina, ašë wugşa pla'a te Yerutalem. ⁴⁶ ŋi unuur uwajanŋen, baŋenka du *Katoh Kaweek ki Naşibaŋi, kē aŋo ŋi ptoof pi *bajukan Bgah bi Moyit, atiink baka, abot ahepar baka iko ilonj. ⁴⁷ Bañaan bti banktiinkulunj bañonar ŋi mntit mi nul, na jibi akteemun bajukan baweek. ⁴⁸ Wi bajugul bawinulun, bakak añonar maakan. Kē anin ašë ji na a : « Abuk naan, ibaa dolun do we hēnk ba? Tenan! Nji na şaaş nħaajala maakan awo ŋi pla'u. »

⁴⁹ Kē Yetu ašë teem aji : « We ukaan kē nakla'en ba? Naamme kē dwo i kawo ŋi katoh ki Paapa i? »

⁵⁰ Kē bajugul başë paam uŋup mēnt.

Yetu atiink bajugul

⁵¹ Wi wi Yetu aŋaan awugşa akak *Nataret na bajugul, aji tiink baka. Kē anin ahank ŋi kaŋëb ki nul iko bti yi atiinkun abot awin.

⁵² Yetu kē ašë dēm, na uşal, na uleef. Kē Naşibaŋi na bañaan bti babot alilandëra.

3

Naşibaŋi ayil Yowan Nabattaar

(Maci 3.1-6; Markut 1.2-6; natenan ŋi Yowan 1.19-23)

¹ Uwo ŋi wal wi Tiber *Tetar awoonj ŋi uşubal uŋenk nşubal iñeen na kañeen wi awoonj naşih najeenkal*, kē Pont-*Pilata awo nantuŋa i utaak wi Yuda, kē *Herod awo nantuŋa i utaak wi *Galilay, Filip naweek Herod kē awo nantuŋa i nŋaak ŋi Iture na Trakonitid, kē Litaniyat awo nantuŋa i utaak wi Abilen, ² ŋi wal wi Anaŋ na Kayif bawoonj *baŋen baweek biki Naşibaŋi. ŋi uşubal mēnt *Yowan abuk Fakariya awo du *pndiiş, kē Naşibaŋi ašë ŋiini na a, awula uŋup wi nul. ³ Wi wi aŋaan ajun pñaaŋ ŋi utaak bti unñogun bdëk bi Yordan, aji na bañaan: « Nawutan pjuban, naŋëlëş nħida, nado *batitmu, Naşibaŋi ašë pēnanan ipekadu. » ⁴ Kē hēnk di uko wi *Itayi *Naŋupar Naşibaŋi apiitun ŋi Ulibra wi Naşibaŋi udolaniin, apiit aji :

« *Pdiim ploŋ pahuuran du pndiiş aji :*

« *Nabomaan bgah bi Ajugun aklunj kaŋëpna, nadolana ilël itool!*

⁵ *Injiir ilun kafukana,*

inkun iweek na impoŋi ifom kalinran na igah.

Igah inŋotun ikak itool.

Igah inşëkrëtiin ikak idaan.

⁶ *Hēnk, bañaan bti balun kawin jibi Naşibaŋi abuurun un. »* ✧

Uko wi pdo, kawutna pjuban

(Maci 3.7-10)

⁷ *Yowan aji ji na pntuk pweek pi bañaan panjaan pabi ŋi a pyeenk *batitmu : « An, nawo pntuni pi nñfunan! In ahoopaŋan aji naŋi udeeb wi Naşibaŋi unkmbiin ba?

⁸ Nadolan keeri iko inkyuun kē nawut pjuban abot aŋëlëş nħida ; nawutan kaşal kaji : « Nwo biki pşini pi Abraham! » Dŋupan : Naşibaŋi ahilan kakakan mnlaak mi babuk *Abraham. ⁹ Ptibi padobi bëkan bëkan ŋi mnko uŋeeh, bko banwoonj baankbuk mnko mnuura bafal kafël du bdoo. »

* 3:1 Naşih najeenkal awo naşih i Rom na i nŋaak ŋi baromeŋ batehun. Aji ŋu nantuŋa ŋi utaak undoli wi batehun.

✧ 3:6 Itayi 40.3-5.

10 Pntuk pi bañaan pahepara aji : « Kë n̄baa do do hum ba? » 11 Kë ateem baka aji : « Ankaan imiſa itëb, apënan kalon kaſen anwaanun. Ankaan uko ude, afaaſiir na anwaanun ! » 12 *Bakobraar daaſa balon babi kak pdolan batitmu, aſe hepara aji : « Najukan, we wi n̄woon kado? » 13 Kë aji na baka : « Nakhepar kapelan wi baſu'anaſ pyeenk. » 14 Bangoli bahepara kak, aji : « Kë un, we wi n̄woon kado? » Kë ateem baka aji : « Nawutan kateh nin ñaan alon itaka na uyoh, këme ti n̄tilan, nalinan ti baluk bi nan. »

*Yowan aſiiniyaan ñaan anklun kabi
(Maci 3.11-12; Maci 1.7-8; natenan ti
Yowan 1.24-28)*

15 Jibi bañaan bti bakyoonkun uko unwoon wi pbi aſe ſal aji : « Wom *Yowan awoon *Krittu? » 16 Kë Yowan aſe tiini na baka bti aji : « Nji, dji kabattaaran na meel. Kë, anſaan alun kabi aſe dem apelën maakan, mëndoo ñoom ñoom kanup pfënëſa iſapaat. Ul aklun kabattaaran na *Uhaaſ wi Naſibaſi na bdoo. 17 Awo na kajet ti iñen, aweey kapaſeſ ptiiſ na plëfar. Aya katoor ptiiſ ti pnkuti, kaſe kafel plëfar du bdoo banwoon baankjëmſa. » 18 Yowan akak ajukan pntuk pi bañaan iko itum, ameeſanaan baka *Uſup Ulil Unuura.

Bawat Yowan Nabattaar ukalabuſ

19 *Herod nantuſa ajej Herodiyana ñaat i naweekul akak ado iko iwutaan itum ilon kak, ukaan kë *Yowan anoman na a. 20 Kë Herod, abaa beeh beeh ado kak buſaan blon: Awat Yowan ukalabuſ!

*Batitmu bi Yetu
(Maci 3.13-17; Markut 1.9-11)*

21 Wi bañaan bti bakdolanun *batitmu, Yetu kak ado batitmu. Wi awoon ti pñehan Naſibaſi, kë baſi baſe haabëſa. 22 Wi wi *Uhaaſ wi Naſibaſi uſaan awala ti a, awo wo ji ubalab ufaatal. Kë pdiim plon paſe penna baſi, aji : « Iwi, iwoon Abuk naan, dnjal maakan, dmaganu. »

*Pſini pi Yetu
(Maci 1.1-17)*

23 Yetu aka uko ji nſubal iñeen n̄wajanſ wi ajunun pjukan bañaan. Ti uſal wi bañaan

bti, Yetu awo abuk Yotef, i Heli, 24 i Mattat, i Lewi, i Melki, i Yanayi, i Yotef, 25 i Matatiya, i Amot, i Nahum, i Hetli, i Nagayi, 26 i Maat, i Matatiya, i Femeyin, i Yotek, i Yoda, 27 i Yowanan, i Reta, i Ferubabel, i Talatiyel, i Neri, 28 i Melki, i Adi, i Kotam, i Elmadam, i Er, 29 i Yetu, i Eliyeter, i Yorim, i Mattat, i Lewi, 30 i Fimeyon, i Yuda, i Yotef, i Yonam, i Eliyakim, 31 i Meleya, i Mena, i Matata, i Natan, i Dayiſ, 32 i Yete, i Yobed, i Boot, i Fala, i Naaton, 33 i Aminadab, i Admin, i Arni, i Hetrom, i Peret, i Yuda, 34 i Yakob, i Itaak, i Abraham, i Terah, i Nahor, 35 i Ferug, i Ragawu, i Falek, i Eber, i Fala, 36 i Kayinam, i Arfaktad, i Fem, i Nowe, i Lamek, 37 i Metutela, i Henok, i Yaret, i Malalalel, i Kayinam, 38 i Enot, i Fet, i Adam, i Naſibaſi.

4

*Untaayi Uweek udo na pguur Yetu du
pndiiſ*

(Maci 4.1-11; Markut 1.12-13)

1 Wi Yetu antumun na *Uhaaſ wi Naſibaſi awoonun bdëk bi Yordan, kë Uhaaſ wi Naſibaſi uſe ñooſa du *pndiiſ. 2 Ti n̄nuur iñeen n̄baakër ni adolon da, Untaayi Uweek udo na pguura ado buſaan. N̄nuur mënſ bti aantee, ukaan kë ubon ukde'a wi n̄aſepun. 3 Kë Untaayi Uweek uſe ji na a : « Woli iwo Abuk Naſibaſi, kji na plaak pi pakak kapoom. »

4 Kë Yetu aſe teem wa aji : « Upiitana aji : “Mënſ uko ude tañ umëbanun ubida wi ñaan.”* »

5 Untaayi kë ukak apayana bko duuſ aſe diimana byaaſ bloodan n̄taak bti ni umundu, 6 aſe jaka : « Dwulu pſih na pyok pi n̄taak ni bti, ſiki bawulën waſ mënſan, kë nhinan kaſen ya ñaan i n̄jalun. 7 Woli inup ti kadun naan, adëmanaan, kka iko mënſ yi bti. » 8 Kë Yetu akak ateema aji : « Upiitana aji : “Ajugun, Naſibaſi i nu tañ i i iwoon kadëman, kë ul tañ i i iwoon kado kalempar.”* »

9 Kë Untaayi Uweek ukak aſooſa Yerutalem, apayana ti b̄tuk bi *Katoh Kaweek ki Naſibaſi duuſ, aſe ji na a : « Woli iwo Abuk Naſibaſi, klut kajot. 10 Kë hënſ di di upiitun ti Ulibra wi Naſibaſi aji : “Alun

* 4:4 Pleſan 8.3. * 4:8 Pleſan 6.13.

kado nwanjut ni nul nado kayeju.” 11 Ukak apiitana aji : “*Nalun kajeju jej, kaŋi ihubta ŋi plaak plon.*”[☆] »

12 Kë Yetu ašë teem wa aji : « Upiitana aji : “*Inwo kado katen me Ajugun, Našibaŋi i nu ahinan pdo uko wi ajakuŋ.*”[☆] »

13 Wi Untaayi Uweek udolonj iko bti pa pguur Yetu ado buŋaan, ulowa, adun awuta.

Yetu akak du utaak wi Galilay

(Maci 4.12-17; Markut 1.14-15; natenan ŋi Yowan 4.1-3,43-46)

14 Mnhina mi *Uhaaš wi Našibaŋi manŋonj Yetu, akakana *Galilay. Katim ki nul kameeŋana ŋi utaak bti. 15 Aji jukan ŋi *itoh iñehanaani yi baka, kë bañaan bti bama-gana.

16 Yetu aya *Nataret di akušnaaniin, aya aneej du *katoh kañehanaani ki bayuday ŋi *unuur wi pnoorfën, jibi ajonun kado. Anaŋa aya pleyiir Ulibra wi Uŋup wi Našibaŋi, 17 kë bašë leyiir kafah ki *Itayi *Naŋupar Našibaŋi apiitun. Wi ahaabšun wa, ašë win dko di bapiitun aji :

18 « *Uhaaš wi Ajugun uwo ŋi nji adatën aji nŋup bajuuk *Uŋup Ulil Un-uura.*

Ayilën nji na bakalabuš balun kawutan baka nji na bakuul balun kawin, mbuuran bambiinkniin biki baknooranun.

19 *Ayilën kak nŋup ušubal wi Ajugun akdi-imanun bnuura bi nul.*[☆] »

20 Yetu adët ulibra wal mënŋ, awul wa nalemp i katoh kañehanaani, ašë ŋo. Bañaan bti ŋi katoh kañehanaani kë bašë jabana keš. 21 Kë ašë ŋiini na baka aji : « Nŋa di, uŋup wi ukak manjoonan ŋi an nanktiinknun. »

22 Banktiinkulun bti bamaŋa, abot aňonar ŋi nŋup nnuura ni aktupun baka. Wi wi bašaan aji : « I mënŋan, aanwo abuk *Yotef i? »

23 Kë Yetu ašë teem aji : « Dme bnuura kë nalešanaan uhoñ unjakun aji : “Iwi naku-raar, duni ijeban uleefu” kakut kajakën : “Baŋupun uko wi idolun du ubeeka wi Kapernawum. Kaki ido han ŋi ubeeka wi nu !” » 24 Yetu abot aji na baka : « Dŋupan na manjoonan : Nin alon ŋi baŋupar Našibaŋi aambaan katiinkana bnuura du mboš mi kabuka ki tul. 25 Manjoonan mi mi, dŋupan

wa : Baat bayoŋ batum babi wo du *Itrayel ŋi wal wi *Eli, wi ušubal udoon nšubal nwanŋan na kli paaj wi uwoon unšubi, kë ubon uweek ukak awo ŋi utaak bti. 26 Kë Našibaŋi ašë wo aanyil Eli du ñaaŋ alon ŋi baka, abaa ŋep ŋep ayila du ñaaŋ nayoŋ alon anfëŋun du ubeeka wi Farepta du utaak wi Fidoŋ.[☆] 27 Bamaak bdoo bakak atum ŋi Itrayel ŋi wal wi Elite Naŋupar Našibaŋi. Kë ašë wo aanje-ban nin alon ŋi baka. Naaman i utaak wi Firi i i aŋepun ŋep ajeban.[☆] »

28 Wi bañaan banwoon ŋi katoh kañehanaani ki bayuday batiinkun uko wi aŋupun ašë deebaŋ bti. 29 Banaŋa apul pulan Yetu, apënan bdig bi ubeeka, aňooŋa te du pnkun duuŋ, pi baniwun ubeeka wi baka, kahilna kawuuka du uŋeeh. 30 Kë ašë ŋep ŋi ptoof pi baka, aya na bgahul.

Yetu ajeban ñiint i untaayi uneejun
(Markut 1.21-28)

31 Yetu aya wal mënŋ Kapernawum, ubeeka ulon wi utaak wi *Galilay, ŋi *unuur wi pnoorfën wi bayuday, awo ŋi pjukan bañaan. 32 Banktiinkulun baňonar maakan ŋi pjukan pi nul, ŋiki nŋup ni nul nŋawo na mnhina.

33 Kë ñiint alon i untaayi uneejun, ašë wo ŋi *katoh kañehanaani ki bayuday. Awo ŋi phuuran aji : 34 « Ay, iwi Yetu i *Nataret we wi nkaaruŋ ba? Ibi bi ptokun i? Dme ñaan i iwoonj: Iwo ñaan nayimanaan i Našibaŋi ayilun. »

35 Kë Yetu ašë lëbar na wa, aji : « Yompaan mntum, pënan ŋi ñaan! » Kë untaayi ušë wat ñiint ŋi kadun ki bañaan bti, ašë pën ŋi a, uundola nin buŋaan blon. 36 Wal mënŋ bañaan kë bašë ñonar fuŋ, aŋupar aji : « Uŋup wi uwo uhon? Aji ŋiini na nntaayi kado pdiim na mnhina ji naših, kë naji nŋapën! »

37 Kë uko wi Yetu ušë meeŋana meeŋana pya ŋi nŋfët nŋanňogun da bti.

Yetu ajeban bamaakal batum
(Maci 8.14-17; Markut 1.29-34)

38 Wi Yetu apënun du *katoh kañehanaani ki bayuday, aya aneej du uko Fimonj. Anin ahar Fimonj amaak wal mënŋ, kë uleef uyik na a maakan, kë bašë ñehan Yetu ado uko ulon pa a. 39 Kë ašë juŋ ŋi ñaaŋ un, alëbar

☆ 4:11 Kañaam 91.11-12. ☆ 4:12 Plešan 6.16. ☆ 4:19 Itayi 61.1-2. ☆ 4:26 1 Baših 17.8-16. ☆ 4:27 2 Baših 5.1-14.

na pmaak, kë papën ti a. Ti dko mënt kë ayootan Fimon abi naña naña ajun pwul baka iko ide.

⁴⁰ Wi utaakal ubanuñ, bañaan bti bankaaj bamaakal banwoon na mmaak mntum kë bañij baka du Yetu. Aji paf kañen ti andoli, abi jeb jeb. ⁴¹ Nntaayi kë njakak apën ti bañaan batum, aşë huuran aji : « Iwo Abuk Naşibați! » Kë Yetu aşë bæg na, aandinan na naşup, țiki nane kë ul awoon *Krittu.

Yetu aya pşup Uşup Ulil Unuura du utaak wi Yuda

(Maci 4.23; Markut 1.35-39)

⁴² Wi unuur ujintañ jintañ, kë Yetu aşë pën, aya du dko dangaaguñ. Bañaan batum kë başë wo ti praba. Wi bawinuluñ, bañal pmëbana, awut kaya kaduk baka.

⁴³ Kë aşë ji na baka : « Dkak awo i kaşup *Uşup Ulil Unuura ti uko wi *Pşih pi Naşibați du nbeeka nundu, wañ ukaañ kë Naşibați ayilën. »

⁴⁴ Hënk di aşaan aji şup Uşup Ulil Unuura ti *itoh iñehanaani ti utaak wi Yuda.

5

Başaş Yetu bateek

(Maci 4.18-22; Markut 1.16-20; natenan ti Yowan 1.35-51; 21.1-11)

¹ Unuur ulon wi Yetu anaşun ti kabañ ki *bdëk bi Genetaret, kë bañaan başë fooya atum, ptiinkna Uşup wi Naşibați. ² Wi wi aşaan awin iţeem itëb ti kabañ ki bdëk. Batuh bawala ti ya, awo ti pwent iridiya yi baka. ³ Blon ti iţeem mënt bawo bi ñiint alon i bajaan bado Fimon. Yetu apaya ti ba, aşë ji na a aşu kalow pkay, aşë ʒo ti bţeem ajun pjukan pntuk pi bañaan.

⁴ Wi aşıiniñ aba, aşë ji na Fimon: « Johariin du dko di bdëk badiilnuñ, naşë nafël iridiya natuh. »

⁵ Kë Fimon aşë teema aji : « Naweeek, nşuh utejan bti, nşemmob mob nin uşëb, kë wi işaan ajakën ndo wa, dfël iridiya. »

⁶ Bafël iridiya, amob nşëb nantumuñ pşum pañ, kë iridiya idoo kak i kamar. ⁷ Wi wi baduun batuh batënt baka banwoon ti bşeem btëbantën na iñen, babi pşenk baka. Bukun babi aşenk baka, kë batuman iţeem

itëb kë ido kak yi kajiir. ⁸ Wi Fimon andu'aniñ Piyeer awinuñ uko mënt, ajot ti ihoş yi Yetu aji na a : « Ajugun, lowaan țiki dwo ñaan nado buşaan. »

⁹ Aşıini hañ țiki alënk adiwşa ul na batëntul, ti btuh bi batuhuñ bi. ¹⁰ *Yakob na *Yowan babak Febede banjaan balemp na Fimon bakak alënk maakan kak. Kë Yetu aşë ji na Fimon: « Wutan kalënk, hënkun bañaan biki ikkakuñ katuh. »

¹¹ Wi bakakanaaruñ kakan iţeem du pkay, aşë bi duk duk iko mënt bti, aşaş Yetu.

Yetu ajeban namaak bdoo

(Maci 8.1-4; Markut 1.40-45)

¹² Unuur ulon wi Yetu awoon ti ubeeka ulon, kë ñiint alon ammaakuñ bdoo aşë wo da. Wi awinuñ Yetu, aşë jot ti ihoşul afët kaara ti mboş añehana aji : « Ajugun, woli iñali, ihinan kakakanaan njintañ. »

¹³ Yetu atar kañen abana, aşë ji : « Aa, dnjali, kakan ijintañ. »

Ti dko mënt, kë pmaak pi bdoo pabi pën pën ti a. ¹⁴ Kë aşë ji na a awut kaşup nin alon uko unşepuñ. Aşë jaka aji : « Duni iya iwinana du naşenan Naşibați ibot ifiñar Ajugun uko wi *Moyit aşuun pdo pa bañow bi nu kadiimanaan bañaan bti kë ijebi. »

¹⁵ Kë katim ki Yetu kaşë meeşana meeşana pya. Bañaan batum kë bakbi ptiinka kakuş kajeb ti mmaak mi baka. ¹⁶ Kë ul, aşë ji ya du dko dgaag kañehan Naşibați.

Yetu ajeban ñiint anşakmuñ

(Maci 9.1-8; Markut 2.1-12)

¹⁷ Yetu awo unuur ulon ti pjukan, kë *bafaritay balon na *bajukan Bgah başë wo ti bankntiinkuluñ. Bawoona nşët bti ni *Galilay na Yuda, na Yerutalem. Kë mn-hina mi Ajugun manşë winana ti pjeban pi akjebanuñ bañaan. ¹⁸ Wi wi biint balon banşiji ñiint alon anşakmuñ ti kajiin bawujuñ. Bado na pneejana kabëkan ti kadun ki Yetu, ¹⁹ aşë wo baanhilani țiki bañaan batumi. Wi wi başaan apaya du bşuk bi katoh ado bhër ti uşan ahilna awalan ñiint anşakmuñ na kajiin ti ptoof pi bañaan, ti kadun ki Yetu. ²⁰ Wi Yetu awinuñ pfiyaar pi biint bukuñ bafiyaaruli, aşë ji : « Ñiintu, ipekadu yi nu ipëni. »

* 5:12 Ti bgah bi bayuday, namaak bdoo aşop ti kadun ki Naşibați.

21 Kë Bajukan Bgah balon na bafaritay başë şal aji : « Ńiint ankkaruŋ Naşibaŋi i awo ahon ba? In ahilanuŋ kapënan ñaan ipekadu bë mënŋ Naşibaŋi a ŋañ? »

22 Kë Yetu ammeen ŋşal ŋi baka, aşë ji na baka : « we ukaaŋ kę ŋşal ŋaŋ ŋawo ŋi an ba? »
23 We uyojnuŋ ba : pji na ñaan: “Ipekadu yi nu ipëni” kęme “Naŋiin ipoş”? 24 Natenan, nabaan ame kę *Abuk Ńiint aka mnhina mi ppënan ipekadu ŋi mboş. »

Wi wi aşaan aji na ñiint naŋakmaan : « Djaku : Naŋiin, ijej kajiiŋ ki nu, iŋiŋ katohu! »

25 Ťi dko mënŋ, kę ñiint anaŋa ŋi kadun ki bañaan, ajej kajiiŋ ki apiintnuŋ aŋiŋ katohul aşë beeb Naşibaŋi.

26 Bammaaruŋ iko mënŋ bañoŋar fuŋ. Bawo ŋi pbeeb Naşibaŋi akuŋ awo na palënk aşë ji : « Nwin ŋa iko iñoŋarënaan. »

*Yetu adu Lewi pa awo naŋaşarul
(Maci 9.9-13; Markut 2.13-17)*

27 Wi uko waŋ uŋepuŋ, kę Yetu apën, aşë win ñiint alon *nakobraar daaşa. Katim ki ñiint mënŋ kawo Lewi. Aŋo du dko di aklempnuŋ, kę Yetu aşë ji na a : « Ťaşaan! » 28 kę ñiint anaŋa aduk iko bti, aŋaş Yetu.

29 Wi wi aşaan adu Yetu pyoban du katohul aşë do ufettu uweek pa a. Bañaan batum bawo ŋi pde na baka : bakobraar daaşa, na bañaan balon kak. 30 *Bafaritay na *bajukan Bgah biki baka kę başë ŋoman uko mënŋan, aji na baŋaşar Yetu : « Naji nade kabot kadaan na bakobraar daaşa na bado buŋaan. We ukaaŋ ba? » 31 Kę Yetu aşë teem baka aji : « Mënŋ bañaan banwoon bajeb banumiŋ nakuraar, bamaakal banumi'uluŋ. 32 Mëmbi bi pdu bañaan banşaluŋ aji bawo batool, dbi bi pdu bandinanuŋ aji bawo bado buŋaan, bahilna bawut pjuban, baŋëlëş ŋbida. »

*Yetu aŋiiniyaan pyiman
(Maci 9.14-17; Maci 2.18-22)*

33 *Bafaritay kę başë ji na Yetu : « Baŋaşar *Yowan Nabattaar baji bayiman kabot kañehan Naşibaŋi, kę biki nun baji bado haŋ. Biki nu kę başë ji bawo ŋi kande, na udaan! » 34 Kę Yetu aşë teem baka aji

: « Ťi unuur wi bniim, ñaan ahilan kado bayaanŋ bambiŋ bniim bayiman wal wi naniim ahumuŋ da i? 35 Kę wal uşë bi, wi naniim akjejaniŋ. Baluŋ kayiman ŋi ŋnuur mënŋ. »

36 Yetu akak ahoŋ na baka aji : « Ńaan aanji kib kamişa kahalü kabamna kamişa kaŋaf, woli ñaan ado haŋ kamişa kahalü kaji kaŋoka, kę dko dambamnuŋ daanji daya na kaŋaf! 37 Nin ñaan alon aanji ŋu poot phalu ŋi ŋbuuli ŋŋaf. Poot phalu puŋ pafom ŋbuuli, poot patula ŋi mboş, ŋbuuli ŋatoka. 38 Kę ñaan aşë wo kaŋu poot phalu ŋi ŋbuuli ŋhalu. 39 Nin ñaan alon andaanuŋ poot pŋaf aanji ŋal phalu. Baji baji : “Pŋaf paliluŋ apel.”† »

6

*Yetu na unuur wi pnoorfën
(Maci 12.1-8; Markut 2.23-28)*

1 Ťi unuur ulon wi pnoorfën wi bayu-day, Yetu awo ŋi pmuur ŋŋeeh ŋi ŋdeey, kę baŋaşarul başë wuur ŋa afoñël ŋi iñen, adoh. 2 *Bafaritay balon kę başë ji na baka : « we ukaaŋ kę nakdo uko wi Bgah baneenanuŋ pdo ŋi *unuur wi pnoorfën ba? » 3 Kę Yetu aşë teem baka aji : « Naanleyiir uko wi *Dayiŋ abiŋ ado i, wi ubon ukde'uluŋ ul na batënŋul? 4 Aya aneej du katoh ki Naşibaŋi* ajej ipoom yi badoluŋ pa bŋenan bi Naşibaŋi ade akuŋ awul batënŋul kę badee. Ipoom yi baŋenan ŋañ bakaan na pde. » 5 Wi wi Yetu aşaan aji na baka : « *Abuk Ńiint awoon Ajug unuur wi pnoorfën. »

(Maci 12.9-14; Markut 3.1-6)

6 Ťi unuur ulon kak wi pnoorfën wi bayu-day, kę Yetu aşë ya du *katoh kañehanaani ajukan. Kę ñiint alon aşë wo da anŋakmi ŋi kañen kadeenu. 7 *Bajukan Bgah na *bafaritay balon kę başë la uko utapar Yetu, aşë tena bnuura, kame me ajeban ŋi *unuur wi pnoorfën. 8 Kę Yetu aşë me ŋşal ŋi baka. Aji na ñiint anŋakmuŋ: « Naŋiin ibi ŋi kadun ki bañaan. » Kę ñiint anaŋa abi anaŋ da.

9 Kę Yetu aşë ji na baka : « Dheparan, we wi Bgah badinanuŋ ñaan ado ŋi unuur wi pnoorfën ba? Bnuura kęme buŋaan? Pbuuran ñaan kęme pŋoka? » 10 Wi wi aşaan aten

† 5:39 Poot pi baktiiniyaanuŋ ŋi paji woli paŋafi paba lil lil maakan.

* 6:4 Ťi wal wi Dayiŋ, kaloona kajaan kadiiman

kę Naşibaŋi awo da. Kul ki ki bajaan bado katoh ki Naşibaŋi.

baka bti afooyan ašë ji na ñiint: « Taran kañen. » Kë ado hañ, kë kañen kabi jeb jeb.
 11 Kë bašë deebať maakan alaťar katen uko wi bahiini kado Yetu.

*Yetu adat banjañan iñeen na batëb
 (Maci 5.1; 10.1-4; Markuť 2.23-28)*

12 Yetu aya ři ñnuur mënťan pñehan Nařibaťi du pnkuñ, afër ři pñehan.

13 Wi unuur ujintuñ, kë ašë du baťařarul. Adat ři baka bañaañ iñeen na batëb, aťu katim ki *banjañan. 14 Bawoon: Fimon: Fimon i aťuun katim ki Piyeer, Andre aťa Fimon, *Yakob, *Yowan, Filip, Bartelemi, 15 Maci, Tooma, Yakob abuk Alfe, Fimon andu'aniin Nagutar utaak, 16 *Yudat i Yakob, na Yudat Itkariyot ambiin adek Yetu kafet.

*Pntuk pi bañaañ pabi ři Yetu
 (Maci 4.24-25; Markuť 3.7-11)*

17 Wi wi Yetu ařaañ awala na baka, ašë nať ři dko dbad. Baťařarul batum, aťu na pntuk pi bañaañ banwoonuñ ñfët bti ñi *Yuda, na Yeruťalem, na ñbeeka ñi Tir na Fidon ñanwoon ři kabañ ki bdëk. 18 Babi ptiinka kabot kajeb mmaak mi baka. Biki ñntaayi ñakyewlënuñ kak bajebi. 19 Kë bañaañ bti bašë do na pban Yetu, řiki mn-hina mlon mampëna ři a, ajeban bañaañ bti.

*Bannuurandënuñ na banwuťanuñ
 (Maci 5.1-12)*

20 Kë Yetu ašë kat kës aten baťařarul ašë ji :
 « Nanuurandëni an nanwaanuñ,
 řiki *Přih pi Nařibaťi pawo pi nan.

21 Nanuurandëni an nanwoon na ubon hënkun,
 nalun kade kayok.

Nanuurandëni, an nanwoon ři ñwooni hënkun,
 nalun kado kaji.

22 Nanuurandëni, woli bañaañ bařooran, adookan, akaran,
 atok katim ki nan aji nafëpaa řiki nafiyaar *Abuk Ñiint.

23 Nalilaan unuur mënť, nawo ři mntañ, baluk bi nan balun kadëm du baťi.
 Kë hënk di di bateem baka babin ado na *baťupar Nařibaťi.

24 Kë an bayok našë wuťan,
 nadobi yeenk baluk bi nan!

25 Nawuťani, an nanyokun hënkun,
 nalun kawo na ubon.

Nawuťani, an nankjiin hënkun,
 nalun kawo na puum kabot kawooni.

26 Nawuťani, woli bañaañ bti baťup bnuura ři an!

Kë hënk di di bateem baka babin ado na bataaki banjakuñ aji bawo baťupar Nařibaťi. »

*Pñal bařooradul
 (Maci 5.39-47)*

27 « Kë nšë řupan, an nankntinknuñ: Nañalan bařooradan, nado kado bam-pokanañ bnuura. 28 Nañehandëran

bankfëpanañ Nařibaťi awul baka bnuura, nañehaan Nařibaťi pa bankřupun buťaan ři an. 29 Woli ñaañ akobu ři kajeem kalon, kdek kak kundu. Woli ñaañ atehu bayeti, wutana ajej kak kamiša. 30 Woli ñaañ añehanu, řenana, woli ajej uko wi nu, wutan kahepara wa. 31 Uko wi nañaluñ bañaañ badolan, nadoon wa kak pa baka.

32 « Woli nañal banñalanañ řaň, ubeeb uhoñ wi wi nakaan ba? Bado buťaan badoo ji banñal banñaluñ baka. 33 Woli nado bnuura bankdolanañ bnuura řaň, ubeeb uhoñ wi wi nakaan ba? Bado buťaan badoo ji bado hañ. 34 Woli naťeetan banhilañ kalukan, ubeeb uhoñ wi wi nakyoonkun ba? Bado buťaan badoo ji baťeetan kak batënt baka, kayoonk baluk banliñuñ na wi baťeetanuñ. 35 Kë našë wo i kaťep řep kañal bařooradan, nadoon kado bnuura, kaťeetan, kawut kahať balukan. Nalun kayeenk baluk bweek, kašë kawo bubuk Nařibaťi *Andëmuñ Maakan. Ul, annuuriin na banwoon baanji babeeba, na banřotuñ. »

*Nadoon kaťen batëntan
 (Maci 7.1-5)*

36 « Nadoon kañaga maakan, jibi Ařinan ajaañ ñagi'an maakan. 37 Nawutan katen buťaan bi batëntan, bašë balun bawut pten bi nan. Nawutan kaji atëntan aduknaanaa, bašë bawo baankluñ kaji naduknaanaa. Namiiran batëntan, bašë balun bamiiran. 38 Naťenan, bašë balun baťenan. Balun kawulan untumuñ adoo apel umbootu wi nan, ñdeey ñaluñ kaťum kadoo katula, balun kaniiban na kaniibi ki najañ naniibna! »

³⁹ Yetu akak ahoñ na baka aji : « Hum di di nakuul ahinanuñ kaṭoñ nakuul atēñṭul ba? A-a, baya kajot bukal batēb bti ṭi bhēr. ⁴⁰ Nin najuk aloñ aanhinan kapel najukan i nul, kē najuk anjukun ame, aṣē luñ kawo ji najukan i nul.

⁴¹ « Iba ya we ppēnan katēmal kanwoon ṭi pkēṣ pi atēñṭu, aṣē duk pmul panwoon ṭi pi nu? We ukaañ ba? ⁴² Hum di di ihinanuñ kaji na atēñṭu, “ayiṭ naan, biin mpēnanu katēmal ṭi pkēṣ,” aṣē wo iinwin pmul panwoon ṭi pi nu? Iwi nataaki, duni ipēnan pmul panwoon ṭi pkēṣ pi nu! Woli ipēnan pa kbaa hil kawin bnuura, kapēnan katēmal kanwoon ṭi pkēṣ pi atēñṭu! »

*Bko na mbuk mi ba
(Maci 7.16-20)*

⁴³ « Bko bjeb baanhil kabuk mnko mnwuṭaan, kē bko bmaakal baanhil pbuk mnko mnuura. ⁴⁴ Baji bayikrēnaan bko ṭi mnko mi ba. Nāañ aanhinan kamar pjaak ṭi byuw, kē nāañ aanhil kak kamar mbut ṭi bṭēmpēl. » ⁴⁵ Nāañ anwoon nanuura, aji jejna bnuura mēñṭ du kaṭēbul, kantumi na iko inuura, anwuṭun aji jejna buṭaan bi nul du kaṭēbul, kantumi na iko iwuṭaan. Aa, uko untumuñ ṭi kaṭēb ki nāañ, ujaañ upēna ṭun mntumul.

*Itoh itēb
(Maci 7.24-27)*

⁴⁶ « Naji nadu'ēn kaji “Ajugun, Ajugun,” kaṣē wo naanji nado uko wi njakuñ. We ukaañ ba? ⁴⁷ Woli nāañ abi ṭi nji, atiink uṭup wi naan, aṭaṣ wa, ddiimanan jibi anaamuñ: ⁴⁸ Anaam ji nāañ anniwun katoh. Ajip adilēn, aṣē paf katoh ṭi mnlaak. Woli uṣubal uweek ubii, kē meel mampaari, maanji mahilan ka pṣinṭ, ṭiki, katoh kaniw bnuura aliint. ⁴⁹ Kē anṣaañ atiink uṭup wi naan aṣē wo aandi pdo uko wi njakuñ, anaam na nāañ anniwun katoh ṭi mboṣ aṣē wo aanjip adiilan. Woli meel mampaari, katoh kajot ṭi dko mēñṭ, katoka bti. »

7

*Pfiyaar pi naweek i bangoli iñeen week
(Maci 8.5-13; natenan ṭi Yowan 4.46-54)*

¹ Wi Yetu aṭiiniñ na bañaañ banktiinkuluñ aba, aṣē neej ṭi ubeeka wi Kapernawum. ² Naweek aloñ i bangoli iñeen-week awo da,

aka nalemparul aloñ, i aṅaluñ maakan kē amaaki adoo ñogan pkeṭ. ³ Wi atiinkun kē baktiiniyaan uko wi Yetu, kē aṣē yil bantohi *bayuday baloñ du a, bakooṭa abi ajeban nalemparul. ⁴ Wi babiñ ṭi Yetu, aṣē kooṭa bnuura aji na a : « Niiñṭ i awo i iṭēnka, ⁵ ṭiki aṅal pntaali pi nun. Ul aniwun un *katoh kañehanaani. »

⁶ Kē Yetu agakandēr na baka, wi bakyaan pñog katoh kē naweek i bangoli aṣē yil banohul baloñ baya baji na a : « Ajugun, kṭo kanooran uleefu, dpoṭ ibi ineej ṭi katoh naan. ⁷ Uko wañ ukaañ kē mēññoom abi te du iwi ; iṣale ṭup uṭup uloolan ṭañ nalempar naan abi jeb jeb. ⁸ Nji kak dka anṣihnuñ abot awo na bangoli biki nṣihuñ, woli dji na aloñ ṭi baka : “Yaani,” aya, undu “Biini,” abi, nalempar naan “Dolan uko wi,” Ado wa. » ⁹ Wi Yetu atiinkun uṭup wañ aṣē maṭ naweek i bangoli maakan, awuṣṣa wal mēñṭ aten bañaañ batum bankṭaṣuluñ aṣē ji na baka : « Dṭupan, ṭi *Itrayel bti, mēmbaan kawina pfiyaar panliñi na pi. »

¹⁰ Wi bayili bakakuñ katoh, baṭēnk nalempar nangoli naweek kē ajebi.

Yetu anaṭan nduba aloñ ṭi pkeṭ du ubeeka wi Nayin

¹¹ Wi uko wañ uṭēpuñ, kē Yetu aṣē tool pya ubeeka uloñ wi bajaan bado Nayin, baṭaṣarul na bañaañ batum kē bakyaanṭ na a. ¹² Wi Yetu akneejanuñ ubeeka, ayit na umoy wi nduba aloñ i nāañ nayoṭ aloñ akahañ ṭañ. Pntuk pweek pi bañaañ pañooṭana. ¹³ Wi Yetu Ajugun awinuñ nāañ un aṣē ñagi'a aji na a : « Yompan. » ¹⁴ Aya aban kajiiñ ki bapafun puum, bamēbanuñ ka kē banaṭi ; kē aṣē ji : « Ndub, iwi i nji kaṭiiniyaanuñ, naṭiin! » ¹⁵ Nduba ankeṭun kē ahēt aṭo aṣē jun pṭup na bañaañ. Kē Yetu akakana anin. ¹⁶ Bañaañ bti balēnk adiwṣa, abot adēman Naṣibaṭi aji : « *Naṭupar Naṣibaṭi naweek apēn ṭi ptoofun kē Naṣibaṭi abot awuli pntaali pi nul. » ¹⁷ Uko wi Yetu wañ umeetana ṭi *Yuda bti na nṭaak njanfooyun wa.

*Yetu ateem bayili biki Yowan Nabattaar
(Maci 11.2-19)*

¹⁸ Baṭaṣar *Yowan Nabattaar baya akakalēṣa iko mēñṭ bti, kē aṣē du baṭaṣarul

batëb ¹⁹ ayil baka du Ajugun baya bahepara : « Iwoon anwoon i pbi, këme nwo biki kayoonk alon kak? » ²⁰ Wi biint mënčan babanun ti Yetu aşë ji na a : « Yowan Nabattaar ayilun ti iwi, nheparu me iwoon anwoon i pbi, këme nwo biki kayoonk alon kak? »

²¹ Wal mënç Yetu ajeban bañaan batum bammaakun, apënan bañaan batum nntaayi abot ado bakuul kë bakwin. ²² Kë Yetu aşë teem bayili aji : « Nayaan nakakalëş Yowan uko wi nakwinun akuţ atiink hënk : bakuul bakak awin, banţakmun bapoş, bammaakun bdoo bajebi kë bandënëmun baktiink, bankeţun banaţa ti pkeţ, *Uţup Ulil Unuura utiinkana ti bawaan. ²³ Anwoon aampok pfiyaarën anuurandëni. »

²⁴ Wi bañaan biki Yowan ayilun bayaan, kë Yetu aşë wo ti ptiiniyaan uko wi Yowan na bañaan batum bukun aji : « we wi wi nayaan pten du *pndiış ba? Bmaaj bi uyook ukşintun ba i? A-a. ²⁵ Kë we wi wi naşaan aya pten ba? Niiint anñëgiin a i? Bankaan iko inuura abot ade umundu bawo du itoh yi başih. ²⁶ Kë we wi nayaan pten ba? *Naţupar Naşibaţi a i? Nafaŋi, kë nşë ţupan, nawin ampelun Naţupar Naşibaţi. ²⁷ Ul i i upiitun aji :

“Naşibaţi aji : Tenan, dyil nalempar naan ti kadunu, abomanu bgah.” »*

²⁸ « Dţupan : Ti bañaan bambukiin ti kayin ki baat, nin alon aampel pel Yowan ; kë ñaan anwoonun nampoţi du *Pşih pi Naşibaţi aşë pela. » ²⁹ Bañaan bti adoo ţu na *bakobraar daaşa banktiinkulun badinan kë Naşibaţi awo natool wi badolun *batitmu bi Yowan. ³⁰ *Bafaritay na *bajukan Bgah kë başë pok uko wi Naşibaţi aŋalun pa baka, bapok Yowan *abattaar baka.

³¹ Yetu akak aji na baka : « We wi wi mbaan anaamntën na bañaan biki kawuun ki nta ki? Banaam na we? ³² Bawo ji bapoţ banţoon du ufeeru, aşë ţëlşër aji : “Nteeni,

kë naankii!
Nyeeh iyeeh yi pjootan
kë naanwoonii!”

³³ « Aa, Yowan Nabattaar abi, aankde pde, aankdaan poot, kë naji : “Awo na untaayi!”

³⁴ *Abuk Niiint kë abii, ade abot adaan poot, kë naji : “Awo nafeer, nakuj, awo nanoh bakobraar daaşa na bado buţaan!” ³⁵ Kë banktaşun uţup unţuŋa wi Naşibaţi başë yikrën kë uwo utool. »

Yetu apënan ipekadu yi ñaaţ nado buţaan (Maci 26.6-13; Markut 14.3-9; natenan ti Yowan 12.1-8)

³⁶ Unuur ulon, *nafaritay alon adu Yetu pyoban ; kë aya aneej du katoh ki nul aţo ti umeeşa. ³⁷ Naaţ alon kë aşë wo ti ubeeka mënç, anwoon nado buţaan. Wi ameej kë Yetu abi pyoban du uko nafaritay aşë ţij ukëra ujun ulil pţëkëñ ti pţukar pmpoţi pi babomanun na ufuuş ufaatal. ³⁸ Abi aţo ti kafet ki Yetu, ti ihoţul*, awooni, aňowana ihoţ na mnkuul abot awent ya na uwel wi nul, aboot ihoţ yi Yetu aşë kër ukëra ujun ulil pţëkëñ ti ya. ³⁹ Wi nafaritay anduun Yetu pyoban awinun uko wan aşë ji ti uşal : « Woli niiint i awo lah *Naţupar Naşibaţi na manjoonan, ame in awoon ñaaţ ankbanulun hënk, na uko wi awoon: naţuunk! » ⁴⁰ Kë Yetu aşë tiini wal mënç na nafaritay aji na a : « Fimon, dka uko ulon wi nŋalun kaţupu » kë ateema aji na a : « Naweeke ţupan. »

⁴¹ Kë Yetu aşë ji : « Biint batëb balon babi teet itaka du najula, alon kë aţeet baluk bi nnuur iñeen week nyaaş kañeen, undu kë ayeenk bi nnuur iñeen-kañeen ⁴² Jibi bawoon baanhilan pluk, kë najula awutar baka bukal batëb bti itaka yi baţeetun. In akŋalnulun maakan ti batëb bukun ba? » ⁴³ Kë Fimon ateem aji : « Dşal aji i awutarun itaka itum a. » Kë Yetu ajaka : « Ifaŋi. »

⁴⁴ Wi wi aşaan awugşa ataŋ na ñaaţ aşë ji na Fimon : « Iwin ñaaţ i? Dneej ti katohu, kë iinñowën ihoţ ; ul kë aşë ñowën ihoţ na mnkuul mi nul abot awent ya na uwel wi nul. ⁴⁵ Iimmookën wi mbiin, kë ul aşë bi kabootën boot ihoţ wi mbiinun. ⁴⁶ Iinţu'ën ukëra ti bkow ; ul, kë aşë kërën ihoţ na ukëra ujun ulil pţëkëñ. ⁴⁷ Ukaan kë njaku, ipekadu yi nul intumun ipën ti a, ţiki adiman unal uweek. Kë ñaan i bamiirun uko umpoţi aji ka unal umpoţi pa ammiirulun. » ⁴⁸ Wi wi Yetu aşaan aji na ñaaţ : « Ipekadu yi nu ipëni. » ⁴⁹ Kë banwoon na a ti umeeşa

başë şal aji : « Ñiint i awo ahon ba, adoo aji pënan ipekadu? »⁵⁰ Kë Yetu aşë ji na ñaaş un: « Pfiyaar pi nu pabuuranu ; yaan bnuura. »

8

Baaş bangakandëruñ na Yetu

¹ Wi uko wañ uţëpuñ, kë Yetu aşë wo  i p aaay na  beeka na  ntanka, ajukan abot a up *U up Ulil Unuura wi *P ih pi Na iba i. Ba aşarul i een na bat b k  bawo na a,² a u na baaş balon biki bap enanun  ntaayi na mmaak : *Mariya i bajaan badu Mariya i ubeeka wi Magdala, i bap enanun  ntaayi paaj na ulon,³ Yowana ahar Hu a namali i *Herod, Fu ana, na balon batum kak. Baaş m nt  bajaan ba  nk Yetu na ba aşarul na bka bi baka.

Uho  wi nagur  deey

(Maci 13.1-9; Markut 4.1-9)

⁴ Jibi pntuk pi ba aan payitun, k  ba aan bakwoona  beeka bti abi  i Yetu, k  aş  ho  na baka aji : ⁵ « Najaar ap n pgur  deey. Wi akgurun,  deey  lon k   aya ajot du bgah ; apo ana, k   kat  ade  a bti. ⁶  lon k   ajot  i mnlak, wi  ana iin, awaan meel akay. ⁷  lon k   ajot  i ptoof pi iyiw, k  wi  ana iin na iyiw, k  ifiikl n  a. ⁸  lon k   aya ajot  i mbo  mnuura, ana a, awul  deey  tum maakan. » Wi ajakun ha  aş  huuran aji : « Ankaan iba  itiiniki, atiinkan! »

Uko unkayi k  Yetu aji ho 

(Maci 13.10-17; Markut 4.10-12)

⁹ Ba aşar Yetu bahepara uko wi uho  wa  ujaki. ¹⁰ K  ateem baka aji : « An, ba enan k  name iko injoonanun yi *P ih pi Na iba i, inwoon iimmeet anaa, k  bandukiin,  i uho  wi wi nji ka upuñ na baka, h nk :

“woli badoo ten baankwin

woli badoo tiink baankte.” »✧

¹¹ « Uko wi uho  ujakun wii wi :  deey  awoon U up wi Na iba i. ¹² Ba aan balon bawo ji bgah, bi U up ujutun, wi bantiinkun wa, k  Untaayi Uweek u   bi, ap nan wa  i  haa   i baka a i bafiyaar baku  babuur. ¹³ Balon bawo ji dko di mnlak di U up ujutun, baji bayeenk wa na mnlilan woli batiink wa ; k  ba   wo baanka in-taa , baji bafiyaar bti u, woli ujeenki baji

bawutan. ¹⁴ K  balon bawo ji dko di iyiw, bawoon bantiinkun U up aş  ya, k  man aaf, pyok panjaan pafooyan bkow na kalilare ki umundu k  ifiikl n baka k  baand mi. ¹⁵ K  banwoon mbo  mnuura bajaan batiink U up wi Na iba i na uhaa  unuura utool kam ban wa kabot kabuk  deey  i kamiir ki baka.

Uho  wi unkaniya

(Markut 4.21-25)

¹⁶ « Nin alon aanji tehan unkaniya ka   f   wa na kakana, k me ka u wa du kali a u  h, aji  u wa du bko duu , bankmbiin bahilna bawin bjeehi bi wa. ¹⁷ Uko ummeniin   a ulun kamee ana, k  uko unhankaniin ulun kap n  i bdig. ¹⁸ Na aafaraan keeri  i utiink wi nan, ankaan balun kawula kak kapelan ; k  anwaanun, badoo yeenk yeenk uko wi a alun aji akaa. »

Bayi  Yetu biki mnfa an

(Maci 12.46-50; Markut 3.31-35)

¹⁹ Anin Yetu na ba a'ul babi du dko di awoon aş  wo baanhinan a oga  iki ba aan batumi. ²⁰ K  ba   do k  ba upa aji : « Naan na ba a'u buk bukuñ du bdig, banal pwinu. » ²¹ K  Yetu aş  teem aji : « Banktiinkun U up wi Na iba i aku  ado uko wi uheparun bawoon ni na ba a naan. »

Yetu a a an uk k

(Maci 8.23-27; Markut 4.35-41)

²² Yetu apaya unuur ulon  i b eem na ba aşarul aş  ji na baka : « Nawul n  ya bd k umban wundu. » K  baya alow. ²³ Wi bakmuurun, k  Yetu aş   oy nt. K  uk k u   mara mara ana a  i bd k. Meel man-neej  i b eem k  badoo kak i pjiir. ²⁴ Wi wi ba aşar Yetu ba aan a oga, ahuma, ahuuran aji : « Naweeek, Naweeek,  ke i, wi nun ubaa. » Yetu aten wal m nt  aş   oman na uyook na meel man  ntarun. K  i a ani, dko k  dayompand ri. ²⁵ Wi wi a aan aji na baka : « Pfiyaar pi nan pawo  un ba? » Bal nk aku  a onjar aş   upar aji : «  aan i, awo ahon andoon a ook uyook na meel k   ado ji  atiinka? »

Yetu ajeban  iint i untaayi uneejun

(Maci 8.28-34; Markut 5.1-20)

✧ 8:10 Itayi 6.9.

26 Baya aňog utaak wi Bagenateren untaañun na wi *Galilay. 27 Wi Yetu atapan tap kahoŧ Ƨi mboŧ, kē ņiint alon i ubeeka mēnt i ntaayi nanejun aŧe bi ayit na a. Ujon wi awoon aankak awoh imiŧa, kē aankak afēr Ƨi itoh, aji bi wo wo du pnguran. 28 Wi awinun Yetu aŧe fut idiiim ajot Ƨi ihoŧ yi nul ahuuran maakan aji : « Inumiyaan we ba Yetu, Abuk Naŧibaŧi *Andemun Maakan? Dkooŧu kooŧ, khajanaan! » 29 Yetu alēbar wal mēnt na untaayi upēn Ƨi ņiint un. Nyaas nŧum, untaayi uji uneej Ƨi a, baji batana tan na mnkorentu kēme bakiina kiin, kē aŧe ji marana maran iko yi batannulun, untaayi uŧe ya na a du *pndiiŧ. 30 Kē Yetu aŧe hepara aji : « Katimu kawo hum? » Kē aji : « Pntuni » Ƨiki ntaayi nŧum nanej Ƨi a. 31 Kē njaŧe kooŧa awut kawat na du infernu.

32 Kē batani bweek bi nŧkuma baŧe wo Ƨi pŧuñ du pnkun duuŧ. Wi wi ntaayi nakoŧun Yetu adinan na nanej Ƨi nŧkuma. Kē adinani. 33 Kē ntaayi napeñ Ƨi ņiint, aneej Ƨi nŧkuma, batani buñ kē bawura wura ajot du bdēk ayoora.

34 Wi bayafan bajug batani bawinun uko unŧepun aŧe jin na pti, wi bayaan aŧe kakalēŧ uko mēnt Ƨi ubeeka na nŧeŧ. 35 Wi wi bañaan baŧaan abi pten uko unŧepun, abi aňog Ƨi Yetu aŧe win ņiint i ntaayi napeñun Ƨi uleef kē aŧo Ƨi ihoŧ yi Yetu. Awohara hēnkun akak ņaan, kē bañaan baŧe lēnk. 36 Banwinun uko unŧepun bti bakakalēŧ bandukiin jibi ņiint aneejin ntaayi ajebi. 37 Bañaan bti du utaak wi Bagenateren balēnk adiwŧa wal mēnt, ukaan kē baji na Yetu « Yaani, lowun! » kē Yetu aŧe paya Ƨi bŧeem kaya na bgahul.

38 Wi wi ņiint i ntaayi nadjukun aŧaan aji na a : « Dkooŧu kooŧ wutaan mbi na iwi. » Kē Yetu aŧe dooka aji na a : 39 « Kakan katohu! Iya ikakalēŧ uko wi Naŧibaŧi adolon bti pa iwi. » Kē ņiint ayaa, aŧe ŧup Ƨi ubeeka bti uko wi Yetu adolon pa a.

Yetu ajeban ņaaŧ alon akuŧ anaŧan poonu abuk Jayirut Ƨi pkeŧ

(Maci 9.18-26; Markuŧ 5.21-43)

40 Pntuk pi bañaan pawo Ƨi pyoonk Yetu du bdēk umban wun. Wi abanun, kē baŧe bi bti pkita. 41 Kē ņiint alon anwoon katim

ki Jayirut aŧe bi da. Awo naweek i *katoh kañehanaani ki bayuday. Abi ajot Ƨi ihoŧ yi Yetu aŧe kooŧa aji abi du katohul. 42 Abukul ņaaŧ aloolan ŧañ i akaan i nŧubal iñeen na nŧēb amaak aňogan pkeŧ.

Wi Yetu akyaan Ƨi bgah, bañaan batum adoo wuuk wuukana. 43 Kē ņaaŧ alon aŧe wo da, awo na pmaak pi ptula pñaak nŧubal iñeen na nŧēb hēnkun [atok bka bi nul bti Ƨi pñaay na bapiinŧan] kē nin ņaan aanhinan ajebana. 44 ņaaŧ mēnt abi aňog Ƨi kafet ki Yetu aŧe ban kambiiint ki kamiŧa ki nul, Ƨi dko mēnt kē pñaak pabi ŧañan ŧañan ptula. 45 Kē Yetu aŧe ji : « ņaan alon abanēn, in ula? » Wi bañaan bti bapokun kē Timon Piyeer aŧe ji na a : « Naweek, bañaan bafooyu, awuuk wuukanu di. » 46 Kē Yetu aŧe ji na a : « ņaan alon abanēn, dŧiink mnhina mlon kē mampēn Ƨi nji. »

47 Wi ņaaŧ awinun kē amobanaa aŧe bi ajot Ƨi ihoŧ yi Yetu, alēnk akat kat. Akakalēŧ Yetu Ƨi kadun ki bañaan bti uko unkayi kē abana, abot aŧup jibi ajebi Ƨi dko mēnt. 48 Kē Yetu aŧe jaka : « ņaaŧu, pfiyaar pi nu pajebanu. Yaan na bnuura. »

49 Ahum kaŧiini, kē alon aŧe woona uko naweek i katoh kañehanaani aji na a : « Kŧo kanooran Najukan, abuku aneem hēnkun. » 50 Kē Yetu atiinka, aŧe teem aji : « Klēnk nin, fiyaarēn ŧañ, anaŧa. » 51 Wi babanun du uko naweek i katoh kañehanaani, andinan nin alon aneej na a bē mēnt Timon Piyeer, *Yowan na *Yakob, aŧu na aŧin na anin poonu. 52 Bañaan bti bawooni abot aŧeŧa. Kē Yetu aŧe ji : « Nayompan, aankeŧi anoyent njoyent. » 53 Kē bañaan baŧe njuubana, Ƨiki bame kē akeŧi. 54 Kē Yetu aŧe mēban poonu Ƨi kañen aji na a : « Poon, naŧiin » 55 kē uhaaŧ uŧe kak Ƨi napoŧ, kē anaŧa Ƨi dko mēnt. Wi wi Yetu aŧaan aji na baka bawula pde ade. 56 Bajug poonu baňonar bnuura, kē aŧe ji na baka bawut kaŧup nin alon uko unŧepun.

9

Yetu ayil banjañan iñeen na batēb

(Maci 10.1-9,11-14; Markuŧ 6.7-13)

1 Yetu adu *banjañan iñeen na batēb aŧe wul baka uforŧa na mnhina mi bahilni kadook ntaayi bti, kabot kajeban mmaak.

² Wi wi ašaan ayil baka baya bašup uko wi *Pših pi Našibați na pjeban bamaakal. ³ Aji na baka : « Naktij nin ukoolan pa bayaas, nin panduk, nin umañ, nin uko ude, nin untaam, nabot nawut kaya na imiša itëb. ⁴ Katoh kaji kayeenkanle, naneej da, kašo, te wi nakluñ kapën da kaya. ⁵ Dko di bayaan awo baanyeekan, nadan danaan pdëpalën ti ihoť yi nan woli napën ti ubeeka mënt, nayuujna baka kē bado buťaan. » ⁶ Wi wi banjañan bašaan aya na nřfët ašup *Uťup Ulil Unuura abot ajeban bamaakal na dko bti.

Herod Antipa aňal kame ñaan anwoon Yetu
(Maci 14.1-2; Markut 6.14-16)

⁷ Wi *Herod nantuña i *Galilay atiinkuñ uko unktëpuñ ašë tu kapaam ; baloñ baji baji « *Yowan anatiin ti pkeť » ⁸ baloñ kaji « *Eli akaañ abi* » baloñ kak kaji « Alon ti *bašupar Našibați bajon anaťiin ti pkeť. »

⁹ Kē Herod ašë ji wal mënt: « Yowan, nji ti uleef naan ddo kē bafala bkow. Kē in ašaan awo ñiint i ntiinkuñ kē baji ado iko yan? » Kē wi wi Herod ašaan aduka wal mënt ala pwin Yetu.

Yetu awul pntuk pi bañaan pde
(Maci 14.13-21; Markut 8.27-31)

¹⁰ *Banjañan bawoona bayaaš wal mënt ašë kakalëš Yetu iko yi badoluñ bti. Yetu kē ašë duk pntuk pi bañaan aya agaag na baka du umbañ wi ubeeka wi bajaañ bado Bettayida. ¹¹ Kē wi bañaan bamehañ me hañ ašë řaša. Yetu ayeenk baka bnuura, aťiini na baka uko wi *Pših pi Našibați abot ajeban bannumiin pjeb.

¹² Unuur ujun pyob kē banjañan iñeen na batëb bašë ñoga ajaka : « Jakan na bañaan baya du nřntanka na nřfët nãñogun ti bahilna baka uko ude, na dko dpiint, dko di nřwoon di daanfëti. »

¹³ Kē Yetu ašë ji na baka : « nawulan baka bade bdidi'an! »

Kē bašë teema aji : « Nkaha ipoom kañeen na nřtëb nřtëb. Kēme nřwo i kaya kanugar bañaan biki bti uko ude. »

¹⁴ Biint banwoon da bawo uko ji iñeen week nřyaaš iñeen kañeen (5000).

✧ 9:8 Malaki 3.23.

Yetu kē ašë ji na bašarul : « Nadolan baka bado kašona uko ji bañaan iñeen kañeen (50). »

¹⁵ Kē bado hañ, bañaan bti kē bašo bnuura. ¹⁶ Wi wi Yetu ašaan aje ipoom kañeen yun na nřtëb nřtëb nřun, akat kēš aten bați, abeeb Našibați ti iko ide yun, akitëš ya ašë wul bašarul aji bafah pntuk pi bañaan. ¹⁷ Bañaan bti kē bade ayok, kē bašonkrën iko ide indukiin kē itum kkaar iñeen na ktëb.

Fimon Piyeer ašup aji Yetu awoon Krittu

¹⁸ Yetu agaag unuur ulon na bašarul awo ti pñehan Našibați ašë hepar baka aji : « Bañaan bašal aji dwo in ba? » ¹⁹ Kē bašë teema aji : « Balon baji iwo *Yowan Nabattaar, kē balon baji iwo *Eli, kē balon kak baji iwo alon ti *bašupar Našibați bajon annaťiin ti pkeť. »

²⁰ Kē Yetu ašë hepar baka aji : « Kē ti an, nji dwo in ba? »

Fimon Piyeer ayeenk wal mënt bšup ašë ji na a : « Iwo *Krittu i Našibați ayilun. »

²¹ Wi wi Yetu ašaan ašook baka aji bawut kašup wa nin ñaan.

²² Akak aji na baka : « *Abuk Ñiint awo kahaj maakan, kapokana ti bantohi, ti *bašenan baweeek na ti *bajukan Bgah. Balun kado bafina, unuur uwajantën ašë naša ti pkeť. »

Hum di di ñaan awoon kašas Yetu
(Maci 16.24-28; Markut 8.34-9.1)

²³ Yetu aťiini wal mënt na bañaan bti, aji na baka : « Woli ñaan aňal kašasën, awo i kaťilma uleeful kakunã krut ki nul, kadinan phaj ji nji unuur unjinti, kabot kašasën udole wo ti pkeť. ²⁴ Ñaan ankšaluñ pbuuran ubida wi nul aluñ kawaañ wa ; kē anklun kawaañ ubida wi nul pa nji aluñ kabuuran wa. ²⁵ Ñaan ahilanle aka umundu bti, adolna wa we ba woli anee-mandën ubida wi tul? ²⁶ Woli ñaan alon akowari'aan, nji na nřup ni naan, nji *Abuk Ñiint, dlun kakowari'a woli dbi na mndëm mweek mi Paapa na mi nřwanjuť nyimanaan. ²⁷ Dšupan na manjoonan, balon ti banwoon nřa ti baankluñ kakeť bē baanwin *Pših pi Našibați. »

Ubi wi Pşih pi Naşibaţi
(Maci 17.1-8; Markut 9.2-8)

²⁸ Nnuur bakreŋ ŋaya pŋep wi Yetu aŋupnuŋ uko waŋ, kē ašē jej bi Fimoŋ Piyeer na *Yowan na *Yakob aya na baka du pnkuŋ pweek pa baya bañehan Naşibaţi.

²⁹ Wi Yetu awoon ŋi pñehan Naşibaţi, kē başē win kaara di nul kē daŋelşaa, imişa yi nul kē ikak afaat feh. ³⁰ Biinŋ batēb kē banaŋ aŋiini na a : *Moyit na *Eli ³¹ banknuuruŋ maakan. Bawo ŋi pŋiiniyaan jibi Yetu akbaañēşi ulempul, wi aklunŋ kakeŋ du Yerutalem.

³² Fimoŋ Piyeer na batēntul batēb bukunŋ baŋoyēnt aront, kē wal wi batenuŋ, ašē win mndēm mi Yetu abot awin bañaanŋ batēb banwoonŋ na a.

³³ Kē wi biinŋ bakanŋ mēntan bakyaan pduk Yetu, Fimoŋ Piyeer kē ašē ji na a : « Najukan, unuura ŋwo ŋi dko di! Ntan iloona iwajanŋ, kalonŋ kawo ki nu, kalonŋ ki Moyit, kandukiinŋ kawo ki *Eli. » Aankak ame uko wi akŋupunŋ.

³⁴ Ahum kaŋiini, kē kanfēluŋ kalonŋ kaşē mara mara abi, awun baka, baŋaşar Yetu kē balēnk maakan wi kanfēluŋ kawunuŋ baka. ³⁵ Kē pdiim ploŋ paşē pēnna ŋi ka aji : « I, awoonŋ Abuk naan, i ŋi ndatuŋ. Nadoon katiinka. »

³⁶ Wi pdiim paŋ patiinkaniinŋ kē başē wina Yetu ŋañ. Tuŋ ŋnuur mēntan baŋaşar Yetu bayompi, baanŋup nin ŋaanŋ uko wi bawinuŋ.

Yetu ajeban napoŋ i untaayi ukyewlēnuŋ
(Maci 17.14-18; Markut 9.14-27)

³⁷ Wi unuur ujinŋunŋ kē Yetu na baŋaşarul bakwala pnkuŋ, kē pntuk pweek pi bañaanŋ paşē bi pyit na Yetu. ³⁸ Kē ŋiinŋ alonŋ ašē huuranaan du pntuk meeŋ aji : « Nawee, dkooŋu kooŋ ; tenan abuk naan! Ul aloolan ŋañ i i ŋi nkaan. ³⁹ Untaayi uji uneej ŋi a, kadola amara mara kaŋajar, kalētar, kabot kayiih. Ukak aji ujon uwutana, kaduka anoor maakan wal wi ubi'i wutana. ⁴⁰ Dkooŋ baŋaşaru badook wa, kē baanhinani. »

⁴¹ Wi wi Yetu aşaanŋ ateema aji : « Nawo bañaanŋ bawuŋaan, banwoonŋ baanfiyaari! Dwo kaŋo na an te lum ba? Dwo kado

kamiiran te lum ba? » Wi aŋiiniinŋ haŋ aba ašē ji na ŋiinŋ : « ŋijan abuku! »

⁴² Wi napoŋ akŋogunŋ Yetu kē untaayi uşē wata ŋi mboş adola kē aklētar. Kē Yetu ašē bēg wa, ajebana, akakana aşin. ⁴³ Bañaanŋ bti kē başē ŋoŋar ŋi mndēm mi Naşibaţi.

Yetu aŋup pkeŋ pi nul uyaaş utēbantēn
(Maci 17.22-23; Markut 9.30-32)

Bañaanŋ bti bahum ŋoŋar iko bti yi Yetu akdolunŋ, kē ašē ji na baŋaşarul :

⁴⁴ « Namēbaan uko wi ŋi kaŋupanaŋ hēnkuŋ bnuura : *Abuk ŋiinŋ abi kawulana du bañaanŋ. »

⁴⁵ Kē baŋaşar Yetu başē wo baante uŋup mēnt. Uhoŋ mēnt upel kame ki baka, bahilna bawo baankte wa. Kē bakak aŋi phepar Yetu apiban baka wa.

In adēmnuŋ ŋi an?

(Maci 18.1-5; Markut 9.33-37)

⁴⁶ Wi wi blaŋar başaanŋ apēn ŋi baŋaşar Yetu, kē baŋal kame andēmnuŋ ŋi baka.

⁴⁷ Kē Yetu ammeenŋ ŋşal ŋi baka, ašē ŋij napoŋ alonŋ, adola kē aŋo aŋoga ⁴⁸ ašē ji na baka : « ŋaanŋ anyeenkuŋ napoŋ i ŋi katim ki naan, ayeenkēn ŋi ŋi uleef naan, kē ŋaanŋ anyeenknuŋ, akak ayeenk anyilnuŋ. Anwoonuŋ nampoŋi ŋi an, uŋ mēntan adēmnuŋ. »

Anwoonŋ aampokan, awo na an
(Markut 9.38-40)

⁴⁹ *Yowan ajej bŋup wal mēnt aji : « Nawee, ŋwin ŋaanŋ alonŋ anjaanŋ adook ŋntaayi ŋi katim ki nu, kē ŋneenana, ŋiki aanji gakandēr na un kaŋaşu. »

⁵⁰ Yetu kē ašē teem aji : « Nakneenana : anwoonŋ aampokan, awo na an. »

Yetu atool pya Yerutalem

⁵¹ Wi wal wi Yetu awoonŋ i pdeenana baŋi uŋogunŋ, kē ašē bi ŋu ŋu ŋi pya Yerutalem.

⁵² Adun ayil bañaanŋ balonŋ kē bajota kadun. Wi bakyaanŋ na bgah, ašē neej du ufēŋ ulonŋ du *Famariya kabomana dko dfēr. ⁵³ Bañaanŋ biki ufēŋ mēnt kē başē pok pyeenk Yetu ŋiki atool tool pya Yerutalem. ⁵⁴ Wi *Yowan na *Yakob bawinuŋ uko waŋ ašē ji : « Ajugun, inŋal ŋdo bdoo bawoona baŋi babi batēr bañaanŋ biki, bakakan baka ufob i? »

⁵⁵ Kē Yetu ašē kok aŋoman na baka [aji : « Naamme uhaaş unwoonŋ kaŋon ubida wi

nan. *Abuk Ñiint̃ aambi bi ptok ñbida ñi bañaan, abi bi pbuuran baka. »] ⁵⁶ Kë başë tool wal mēnt̃ aya untanka umpaṭi.

*Naṭaşar Yetu awo kawul uleeful bti
(Maci 8.19-22)*

⁵⁷ Wi bakyaan na bgah kē ñaan alon aşë ji na Yetu : « Dko di ikyahan, dṭaşu da. » ⁵⁸ Kē Yetu aşë ji na a : « Nñfēs ṅaka ihër, kē ṅkat ñi baṭi ṅaka intañ, *Abuk Ñiint̃ ul, aanka dko dpafni bkow. »

⁵⁹ Akak aji na alon: « Ṭaşaan. » Kē an mēnt̃an ateema aji : « Naweeek, duni ṭenēn te umoyēn Paapa. » ⁶⁰ Kē Yetu aji na a : « Wutan bakeṭ baya bamoy bankeṭun biki baka ; iwi yaan ido kaṭiiniyaan *Pşih pi Naşibaṭi. »

⁶¹ Alon akak aji na a : « Ajugun, dlun kaṭaşu, ma duni iyoonkēn dya kaṭup bayiṭ naan. » ⁶² Kē Yetu aşë teema aji : « Ñaan anjunun kajaar aşë kok kafet̃ aanhil plemp du Pşih pi Naşibaṭi. »

10

*Yetu ayil baṭaşarul iñeen-paaj-na-alon na batēb (72)
(Maci 9.37-38)*

¹ Wi uko waṅ uṭēpun, kē Yetu Ajugun aşë dat bañaan iñeen paaj na alon na batēb* (72) kak ṭi baṭaşarul, ayil baka kē bakyaana batēb batēb, ajota kadun ṭi ṅbeeka bti na dko bti di aklun kaṭēpna. ² Aji na baka : « Kakit kadēmi, kē balemp başë tiinkēt̃ ; nakooṭan Ajug kakit ado balemp babi kakit ki nul. ³ Nayaani, dyilan ji ṅkaneel ṅmpoṭi du ptoof pi ṅñiin. ⁴ Nakṭij nin umbootu, nin umañ, nin kaşapaat, naknaṭ pwul nin ñaan alon mboş ṭi bgah.

⁵ « Woli naneej ṭi katoh kalon, naduniin naji : “Bnuura bawo ṭi katoh ki.” ⁶ Woli ñaan i bnuura awoon ṭi katoh mēnt̃, bnuura bi nañehanun buṅ baduka ṭi a ; bē woli aanwo ñaan i bnuura, aankyeeen bnuura bi nañehanun. ⁷ Ṭi katoh ki bakyeenkanan, naṭoon da, nadaan nabot nade uko wi bakwulanān, ṭiki nalemp aka na ptuumara. Nakdo kañaay na itoh.

⁸ « Woli naneej ṭi ubeeka ulon kē bayeenkan, nadeen uko wi bakwulanān.

* **10:1** Npiit̃ ṅlon ṅi unjon ṅaji : bañaan iñeen paaj na alon.

⁹ Najebaan bamaakal biki ubeeka mēnt̃ nabot naji na banfētun da : “*Pşih pi Naşibaṭi pañogan.” ¹⁰ Bē woli naneej ṭi ubeeka ulon kē baanyeenkan, napēn du igah kaji : ¹¹ “Ndoon dan danan pdēpalēn pi ubeeka wi nan pankabun ṭi ihoṭ yi nun kadukaran pa. Kē naşë wo kame kakşa uko wi : Pşih pi Naşibaṭi pañogan.” ¹² Dṭupan, ṭi unuur wi pwayēs, uko wi Naşibaṭi aklun kado ubeeka mēnt̃ utam kapel wi badolon Fodom☆.

¹³ « Nawuṭani, an biki ubeeka wi Koratim, nawuṭani an biki ubeeka wi Bettayida, woli mlagre mandolaniin du an mandolaniin lah du ṅbeeka ṅi Tir na Fidon, banfētun da badobi wohara undiimaan ṅşaaku kabot kaṭo ṭi ufob kadiimanaan kē baṅal pṭelēs ṅbida ṅi baka. ¹⁴ Ukaan kē ṭi unuur wi pwayēs uko wi Naşibaṭi akdolanan ulun katam kapel wi biki Tir na Fidon. ¹⁵ Kē an biki Kapernawum, nanun aji nalun kadeenana te du baṭi i? Nabaa ṭēp ṭēp kawalana te du infernu. »

¹⁶ Yetu akak aji na baṭaşarul : « Ñaan antiinkanan, atiinkēn ; ampokanan apokēn, kē ampoknun apok anyilnun. »

*Baṭaşar Yetu bakak na mnlilan du a
(Maci 13.16-17)*

¹⁷ Baṭaşar Yetu iñeen paaj na alon na batēb bakak na mnlilan aşë ji na a : « Ajugun, ṅntaayi ṅadoo ji ṅado uko wi ṅjakun ṭi katim ki nu. » ¹⁸ Kē Yetu aşë teem baka aji : « Dwin *Fatana kē awoona baṭi ajot ji kaliik liik. ¹⁹ Natenan! Dwulan mnhina mi ppoş ṅpula na ṅtifar na pi ppoş phina bti pi naşooradun, bē nin uko ulon uunkdolan do. ²⁰ Kē naşë wo kalilan ṭi uko wi itiman ipiitaniin du baṭi kapel uko wi ṅntaayi ṅaktiinkanan. »

*Naşibaṭi ayuuj bampoṭi Uṭup Ulil Unuura
(Maci 11.25-27)*

²¹ Wal mēnt̃, *Uhaaş wi Naşibaṭi uṭu mnlilan mnweek ṭi Yetu kē aşë ji : « Dbeebu Paap, Ajug baṭi na mboş, wi imenun iko yi bantohi na bammeen, aşë diiman ya bapoṭ bampoṭi. Yoow Paap, ṭiki waṅ uwoon uko wi inalan.

²² « Paapa awulunun iko bti. Nin ñaan aamme ṅi Abukul uko wi nwoon bē mēnt̃

☆ **10:12** Ujuni 19.24-28.

Paapa a, kë nin ñaan aamme uko wi Paapa awoon bë mënŋ nji Abukul a, na biki ndatuŋ adiiman baka a. »

²³ Wi wi Yetu aŋaŋ awuŋŋa ɥi baɥaŋarul aŋe ji na baka : « Këŋ kankwinuŋ uko wi nakwinuŋ kanuurandëni. ²⁴ Dɥupan, *baɥupar Naŋibaɥi batum, na baŋih batum babi ŋal pwin uko wi nakwinuŋ bë baanwin wa, abot aŋal katiink wi naktiinkuŋ bë baantiink wa. »

Uhoñ wi ñiintŋ najoob bkw i utaak wi Famariya

(Maci 22.34-40; Markut 12.28-31)

²⁵ Kë *najukan Bgah alon anŋali pɥaawan Yetu aŋe naɥa aji na a : « Najukan, we wi nhinanuŋ kado, kayeenkna ubida wi mnto? »

²⁶ Yetu kë aŋe teema aji : « We wi bapiituŋ ɥi ulibra wi Bgah ba? We wi iwinuŋ ba? »

²⁷ Kë najukan Bgah ateem aji : «*Nalan Ajugun Naŋibaɥi i nu na kaɥebu bti, na uhaaŋu bti na uforta wi nu bti, na uŋalu bti, ibot injal atëntu jibi inaluŋ uleefu.*» *²⁸ Wi wi Yetu aŋaŋ aji na a : « Iteem bnuura. Dolan haŋ iluŋ kayeenk ubida. »

²⁹ Kë najukan Bgah aŋe ŋalaara pdiiman kë awo ɥi kafan aŋe ji na a : « Kë in abaan awo atëntŋ naan ba? » ³⁰ Yetu kë aŋe ji na a : « Ñiintŋ alon abi walnaana Yerutalem atool pya ubeeka wi Yeriko aŋe yit na bakit bgah kë bawohëŋa bti abot akoba bnuura, aŋe duka ɥuŋ kë aŋogan pkeɥ, kë batool aya na bgah bi baka. ³¹ Naɥeŋan alon amara mara aɥepna bgah mënŋ, awina, aŋawŋa'a. ³² Kë ñiintŋ alon anklempnuŋ du *Katoh Kaweek ki Naŋibaɥi† akak aɥepna bgah mënŋ, awina, akak aŋawŋa'a. ³³ Kë ñiintŋ alon i utaak wi *Famariya ankyaan bayaaŋ aŋe bi aŋog, awina, aŋe ñagi'a. ³⁴ Aŋoga, akuraara ijën, na ukëra na poot, aŋe tan ya. Wi wi aŋaŋ apayana ɥi ubuuru wi nul aɥija du katoh ki bayaanɥ, atena. ³⁵ Wi unuur ujintuŋ, ñiintŋ i utaak wi Famariya apënan itaka‡ awul ajug katoh ki bayaanɥ, abot aji na a : “Doon katena bnuura, woli iduk apënan itaka ilon, kë nwoona bayaaŋ, kakakanu ya.” » ³⁶ Yetu ahepar najukan

Bgah aji : « ɥi uŋalu, ɥi baŋaan bawajanɥ bukuŋ in awoonuŋ atëntŋ ñiintŋ anjotuŋ ɥi ptoof pi bakit bgah? »

³⁷ Kë ateem aji : « Aññagi'uluŋ a. »

Kë Yetu aŋe ji na a : « Yaan ido kado haŋ. »

Maarta na Mariya

³⁸ Wi Yetu na baɥaŋarul bakyaan na bgah, kë aŋe neeɥ ɥi ufëɥ ulon, kë ñaaɥ alon anwoon katim ki Maarta adu'a pyoban du katohul. ³⁹ Maarta mënŋ aka aɥa'ul alon anwoon katim ki Mariya, ambiin aɥo ɥi ihoɥ yi Ajugun atiink uɥup wi nul. ⁴⁰ Kë Maarta ul aŋe lanta na ulemp wi katoh. Wi wi aŋaŋ abi ɥi Yetu aŋe ji : « Ajugun, uundolu ukoolan i, wi aɥa naan awutnuŋ nji aloolan na ulemp? Jakana abi aɥënkën. » ⁴¹ Ajugun kë aŋe teema aji na a : « Maarta, Maarta, iba yewla we anooran bkowu, ala iko itum ba? ⁴² Uko uwo umpoot, udoo wo wo uloolan, *Mariya adatuŋ kafah kannuur-naaniin, baankluŋ kateha ka. »

11

Yetu ajukan baɥaŋarul pñehan Naŋibaɥi (Maci 6.9-13)

¹ Yetu awo unuur ulon ɥi pñehan Naŋibaɥi du dko dlon, wi abaan kë alon ɥi baɥaŋarul aŋe ji na a : « Ajugun, jukanun pñehan Naŋibaɥi jibi *Yowan ajukanuŋ baɥaŋarul. »

² Kë Yetu aŋe ji na baka : « Woli nañehan Naŋibaɥi najaan naji :

Paap, katimu kayiman, pŋihu pabi.

³ ɥenun unuur unwoon uko ude wi ŋnumiin,

⁴ miirun ipekadu yi nun,

jibi un ŋkmiiruŋ baŋaan bti banjubanuŋ un,

iŋe iwut kawutun njot ɥi kaguuru. »

⁵ Yetu akak aji na baka : « Woli alon ɥi an aka nanoh, aya du a na utejan mnjel, ajaka : “Nanoh, ɥeɥanaan ipoom iwajanɥ ɥuŋ. ⁶ Nanoh naan alon abaan aban banawoona bayaaŋ, bë mënka uko uwula ade.”

⁷ Naŋal aji undu ateemna du meeɥ kaji : “Kdo kanooran, ddëɥ bgah abot apiintŋ na bapot, mënhinan pnaɥa kawulu ipoom.”

⁸ Dɥupan, woli aando naɥa awula ipoom ɥiki

* 10:27 Pleŋan 6.5; Bgah 19.18. † 10:32 Ñiintŋ alon anklempnuŋ du Katoh Kaweek ki Naŋibaɥi : awo i pŋini pi Lewi.

‡ 10:35 Itaka yi awuluŋ iwo baluk bi ŋnuur ŋtëb bi nalemp. * 11:8 Këme ɥiki aluŋ kakowa woli aanwula.

awo nanohul, abi naŋi'aara naŋa kawula uko wi anumiiŋ ŋiki ayewlēna*.

⁹ « Djakan : Nañehaan, nalun kayeenk, nalaan, nalun kawin, nakob kobaan, balun kahaabēšan. ¹⁰ Hēnk di uwoon, ñaan aññehanun aka, anklaan awin ; kē ankob kobanun, bahaabēša.

¹¹ « Ahoŋ ŋi an i i abukul akñehanun uŋēb ašē wula upula ba? ¹² Kēme kak aññehana pneem, ašē wula utifar? ¹³ Woli an nandoon awo bado buŋaan name pwul babukan iko inuura, naŋalanun ŋyaaŋ hum ŋi ŋi Aŋinan i baŋi ahilanun kaŋen bankñehanulun Uhaaŋ wi nul? »

Yetu na Beltebul

¹⁴ Unuur ulon, Yetu adook untaayi unneejuŋ ŋi ñiint alon ambiiŋun bŋup. Wi untaayi upēnuŋ kē ñiint mēnt ašē kak aŋiini, pntuk pi bañaan kē pašē ñonjar maakan. ¹⁵ Balon ŋi baka kē bašē ji : «*Beltebul†, uweek wi ŋntaayi, uwululun mnhina mi pdook ŋntaayi. » ¹⁶ Balon kē baŋal pten Yetu, aji na a ado mlagre adiimanaan kē awoona du Naŋibaŋi.

¹⁷ Kē Yetu, ammeen ŋŋal ŋi baka ašē ji na baka : « Woli bañaan biki utaak uloolan bagut, batok utaak di, itoh ido kajotna kaloolan kaloolan. ¹⁸ Woli *Fatana agut na uleeful hum di di pŋihul paknaŋun ba? Naji dji kadookna ŋntaayi ŋi katim ki nul. ¹⁹ Woli dji kadook ŋntaayi ŋi katim ki Beltebul, bankŋaŋanaŋ badook na ŋa ŋi katim ki in? Ukaan kē bukal ŋi ŋleef ŋi baka bakluŋ kadiiman kē naanfaŋi. ²⁰ Bē woli pkoñ pi Naŋibaŋi, pi pi nji kadooknuŋ ŋntaayi, *Pŋih pi Naŋibaŋi paban ŋi an keeri.

²¹ « Woli ñaan ankaan uforta abot awo na iŋaanan anaŋ ayeŋ katohul, bka bi nul baankbanana. ²² Ašē wo woli alon ampelanulun uforta abii, awata, ayeenk iŋaanan bti yi ahaŋun, ajej bka bti bi ayeenkun ŋi a kafaas bañaan.

²³ « Anwoon aanwo na nji aŋoorēn. Anwoon aantēnkēn pyitrēn batani agar ba. »

Untaayi ukak du katoh ki wa

(Maci 12.43-45)

²⁴ Yetu akak aji : « Untaayi upēnle ŋi ñaan i ubiiŋ awo. Uji uñaay du *pndiiŋ, kala dko

dfēt, kaya kabi. Wi uyaan awo uunwini, uji uji : “Dkak du katoh ki naan, ki mpēnnun.”

²⁵ Wi ukakuŋ, uji uŋēnk ka kawetana ajint, aboman bnuura. ²⁶ Wal mēnt, uji uyaar ŋntaayi paaj na ulon ŋanwuŋun apel wa, ŋabi kafēt da. Ñaan mēnt kašē kak wal mēnt kawuŋēn kapel kateeku. »

²⁷ Wi aŋiiniŋ haŋ, kē ñaaŋ alon ašē huuranaan du pntuk meetaji : « Ñaaŋ ambukiin, abootan, anuurandēni. » ²⁸ Kē Yetu ašē teema aji : « Iwo kaji, banktiinkun Uŋup wi Naŋibaŋi abot aŋaŋ wa banuurandēni! »

Baji na Yetu adiiman kē awoona du Naŋibaŋi

(Maci 12.38-42)

²⁹ Bañaan batuma tum abi, kē Yetu ašē ji na baka : « kawuun ki kawo kawuŋaan, kawo ŋi phepar mlagre mankdiiimanun kē dwoona du Naŋibaŋi. Baankwin nin uko ulon umpaŋi na wi Yonat *Naŋupar Naŋibaŋi adiimanun. ³⁰ Jibi Yonat* adiimanun biki ubeeka wi Niniwe kē awoona du Naŋibaŋi, hēnk di *Abuk Ñiint akluŋ kadiiman biki kawuun ki kē awoona du Naŋibaŋi. ³¹ ŋi unuur wi pwayēŋ Naŋih ñaaŋ i utaak wi Taba alon kanaŋa na bañaan biki kawuun ki, kayuuj kē baduknaana, ŋiki awoona du kaban ki umundu pbi katiink uŋup unŋa wi *Falomon naŋih*, kē alon ašē wo ŋi ampelun Falomon naŋih. ³² ŋi unuur wi pwayēŋ, bañaan biki Niniwe balun kanaŋa na biki kawuun ki kayuuj kē baduknaana, ŋiki bukal biki Niniwe, babi wut pjuban wi batiinki uŋup wi Yonat, alon kē ašē wo ŋi, ampeli Yonat. »

Uhoñ wi unkaniya

³³ Nin ñaan aanji tehan unkaniya kašē ŋu wa du bñot, kēme kafēt wa na kakana, baji baŋu wa du bko duuŋ bankmbiiŋ bahilna bawin bjeehi. ³⁴ Kēŋ kawoon unkaniya wi uleef wi nu. Woli kēŋ ki nu kawo kjeb, uleefu bti kak uwo ŋi bjeehi ; bē woli kamaaki, uleefu bti kak uwo ŋi bdēm. ³⁵ ŋaafaraan bjeehi banwoon ŋi iwi bawo bdēm! ³⁶ Woli uleefu bti uwo ŋi bjeehi, bē nin bdēm baanwo ŋi wa, ujeeh wul bti ji woli unkaniya ujeehan ñaan.

† 11:15 Beltebul dawo Katim kalon ki Fatana, uweek wi ŋntaayi. * 11:30 Yonat 3.3-5. ☆ 11:31 1 Baŋih 10.1-10.

*Yetu ašook bafaritay na bajukan Bgah
(Maci 23.4-36)*

³⁷ Wi Yetu ak̄t̄iiniin hañ, kē *nafaritay alon ašē du'a pyoban du kato hul, kē aya aneej aṭo pde. ³⁸ Wi nafaritay awinun kē Yetu aaññow duna iñen aba jun pde ji udolade wi *bayuday, ašē ñoñar.

³⁹ Kē Ajugun ašē ji na a : « An buk bukun an bafaritay, naji nawent ikoopa na iraata yi nan bnuura ṭi bdig, kašē wut uleefan meet̄ utum na ušal wi kakiiñ na mñot. ⁴⁰ An bawaan ṅšal biki! Mēnt̄ andolon bdig adolan meet̄ i? ⁴¹ Naṭēpan ṭēp naṭen bajuuk uko unwoon du iraata yi nan meet̄, wal mēnt̄ iko bti išē iwo ijinṭ̄ ṭi an.

⁴² « Nawuṭani, an bafaritay, nanjaan nawul kafah ki Našibaṭiṣ ṭi iko bti yi nakjaarun, kado wul bduugēš na bnkaafu, na iko impoṭi yi natepiin, kašē ṭilma pwo batool na pñal Našibaṭi. Uko wañ wi wi nawoon i lah kado, kašē kawut kaṭilma undukiin.

⁴³ « An bafaritay Nawuṭani, an nanjalun pṭo kadun du *itoh iñehanaani Našibaṭi, abot aji nañal banohnt̄enan ṭi dko di bañaan. ⁴⁴ Nawuṭani, an nanwoon ji ihēr yi pnguran inwoon iinka umarkaani, yi ñaan ajaan apoš bē aanji meš. »

⁴⁵ Wal mēnt̄ kē *najukan Bgah alon ašē jaka : « Najukan, wali ik̄t̄iiniin hañ, ikarun kak di! » ⁴⁶ Kē Yetu ašē teema aji : « An bajukan Bgah kak, Nawuṭani, an nanjaan naṭu bañaan pkuña bdaaj bdiṭ kašē wo naando ji nadeen pkoñ ploolan pban ba! ⁴⁷ Nawuṭani, naji naniw ihēr yi *baṭupar Našibaṭi te bašinan bafiñun baka. ⁴⁸ Hēnk nadiiman kē nawo ṭi udolade uloolan na bašinan. Bukal bafiñun kē našē niw ihēr! ⁴⁹ Ukaan kē ušal unt̄uṅa wi Našibaṭi uṭup aji : “Dluñ kayil baṭupar naan na *banjañan du baka ; balun kafin balon ṭi baka, kahajan balon.” ⁵⁰ Kawuun ki keeri kaṭop na pñaaak pi baṭupar Našibaṭi bti pi batulun du wi umundu uwoonun. ⁵¹ Balun kahepna ṭi pkeṭ pi Abel te kaban du pkeṭ pi Fakariya i bafiñun ṭi dko danwoon ṭi ptoof pi umeeša wi bṭeñan na *dko dyimanaan di Katoh

Kaweek ki Našibaṭi. ✱ Aa, dṭupan, kawuun ki kalun kahepna ṭi uko wañ.

⁵² « Nawuṭani an bajukan Bgah namēbanun kaniigšaani ki ume, awo naan-neeñ an ṭi ṅleefan, abot aneeñan banjalun pneeñ baneñ. »

⁵³ Wi Yetu apēnun da, kē bajukan Bgah na bafaritay bašē deebaṭera maakan awo ṭi phepara iko itum, ⁵⁴ ado na pṭaawana kahilna katapara bṭup.

12

Yetu ašook bañaan ṭi kalagare

¹ Wal mēnt̄an, bañaan batum maakan adoo pošar. Kē Yetu ašē ji na baṭašarul duna : « Nalipariin uko utaañanaan pšon wi *bafaritay : kalagare. ² Nin uko ulon unhankun uunklun kawo uunkpēn kawinana, kē nin uko ulon ummeniin uunklun kawo uunkmeetaana.

³ « Ukaan kē uko wi naṭupun du bdēm ulun katiinkana na pnak, uko wi na hoopaṭun du meet̄ dandētun ulun kahuurana du itoh duuṭ. »

*In i i ñaan awoon kado kaṭi?
(Maci 10.28-31)*

⁴ Yetu akak aji : « Dṭupan, an banohnaan : nakdo kaṭi banhilanun pfin uleef ašē wo baanhilan pdo uko umpelun wañ. ⁵ Ddiimanan i nawoon biki kado kaṭi : nadoon kaṭi Našibaṭi ankaan mnhina mi pñelan du infernu, wi nakeṭun. Aa, dṭupan, ul i i nawoon kado kaṭi.

⁶ « Baanji bawaapar ṅṭiiru kañeen ṅnduṣ ṅtēb i? Kē Našibaṭi ašē wo aanji ṭilma nin uloolan ṭi ṅa. ⁷ Uwel wi bkow bi nan bti udoo fēnana. Naklēnk keeri nin ukoolan, ṭiki nadēm apel pntuni pi ṅṭiiru. »

*Pdinan kēme ppok Krittu
(Maci 10.32-33; 12.32; 10.19-20)*

⁸ Yetu akak aṭiini na baka aji : « Dṭupan na manjoonan, ñaan ankḍinanun ṭi kadun ki bañaan kē awo naṭašaraan, *Abuk Ñiint̄ alun kadinan ṭi kadun ki ṅwanjuṭ ṅi Našibaṭi kaji awo naṭašarul ⁹ Kē ñaan ankpoknun ṭi kadun ki bañaan, dluñ kapoka ṭi kadun ki

ṣ 11:42 Kakit kaji kado ifah iñeen, kalon kaji kawo ki Našibaṭi. S 11:44 ṭi bayuday, woli ñaan apoš bhēr bi pnguran iṭopi, iinji khil pneeñ katoh kañehanaani Našibaṭi bē iindo bañow ajinṭ. ✱ 11:51 Ujuni 4.8; 2 ṅnuur nuur 24.20-22.

ɲwanjut ɲi Naşibaŋi. ¹⁰ Ŋnaan anktupun buŋaan ɲi Abuk Ŋiinŋ bahilan kalun kamiira wa, kē woli ŋnaan akar *Uhaaş wi Naşibaŋi baan-klun kamiira wa. ¹¹ Woli baŋooŋan pya kawayeş du itoh iŋehanaani, kēme ɲi kadun ki başih kēme bantunja, nawutan kahaajala pme jibi nakyaan kayenjan ɲleefan kēme uko wi nakyaan kaŋup, ¹² ɲiki Uhaaş wi Naşibaŋi ujukanan wal mēnt uko wi nakŋupun. »

Uhoŋ wi ŋiinŋ nayok nawaan uşal

¹³ Kē ŋiinŋ alon anwoon ɲi pntuk aşē ji na Yetu : « Najukan, jakan na abuk paapa abi ɲfaaşir iko yi aşinun adukaruŋ un. » ¹⁴ Kē Yetu aşē teema aji : « Ŋiinŋu, in abaan aŋu'ēn pwo nawayeş kēme nafaaş bka bi nan ba? » ¹⁵ Wi wi Yetu aşaan aji na baŋaan bti banwoon da : « Naŋafaraan kaŋal bka, ubida wi ŋnaan uunwoona ɲi bka, ahille adoo yok maakan. »

¹⁶ Wal mēnt, kē aşē hoŋ na baka aji : « Ŋiinŋ alon nayok abi ka ɲteeh, kē ɲawul ɲdeey ɲtum, ¹⁷ kē aşē wo ɲi phepar ɲi uşalul aji : “Dbaa do do hum ba? Mēnka dko dhankni ɲdeey ɲi naan bti.”

¹⁸ « Wi wi aşaan aji : “Hēnk di di nji kadolun: dfom inkuti yi naan, kaşir indēmun apel yi, kahank da ɲdeey ɲi naan bti na bka bi naan. ¹⁹ Wal mēnt kaşē ji na bkow naan : ‘Aşē wo, ihank iko itum pa ɲşubal ɲtum ; noorfēnan, ide, idaan, ido kanoha.’ ”

²⁰ « Kē Naşibaŋi aşē ji na a : “Iwi nanaaf, iŋaŋan phekēnt na utejan wi ɲŋa wi. Hēnkun, in akjejun uko wi ihankaruŋ bkowu ba?”

²¹ « Hēnk di uwoon ɲi ŋnaan anjaan ahanka hank iko pa bkowul, anwoon aanji la pyok pi Naşibaŋi. »

Nahaŋan Naşibaŋi

(Maci 6.25-34)

²² Wi wi Yetu aşaan aji na baŋaşarul : « Uko waŋ ukaan kē njakan, nawut kaŋaaf uko ude wi nanumiin pa ubida, kēme iko iwohara yi nanumiin pa uleef wi nan. ²³ Ubida upel pde, kē uleef upel imişa.

²⁴ Natenan ɲntomaali ; ɲaanji ɲatepi, ɲaanji ɲakit, ɲaanka nin inkuti ihankni ɲdeey, kē Naşibaŋi aşē ji wul ɲa uko ude. An napel ɲkat di! ²⁵ Ahon ɲi an ahilanun ɲi manŋaaf kahoŋalēş unuur uloolan ŋaŋ ɲi ubida wi

nul? ²⁶ Woli naandoo hilan pdo uko wi, unwoonun umpoŋi, we uwoon pŋaaf iko in-dukiin?

²⁷ « Natenan iŋeeŋ inuura yi ugof wi uteeh jibi ijaan idēm, iinji ilemp, iinji işir. Kē nşē jakan, *Falomon naşih ɲi pdēm pi nul bti, aambaan kaŋēgi'aara ji kalon ɲi ya. ²⁸ Ujaagal uwo ɲŋa du uteeh, faan balun bafēl wa du bdoo, kē Naşibaŋi aşē ji woharana woharan wa iko inuura. An nanwoon naanfiyaar akēşan, nameen na manjoonan kē Naşibaŋi alun kawoharēnan kak.

²⁹ « An kak, nakdo kala uko ude kēme uko udaan, nawutan kahaajala. ³⁰ Iko yan yi yi banwoon baanfiyaar Naşibaŋi bajaan babi wo wo ɲi pla, kē an, Aşinan ame kē nanuma iko mēnt. ³¹ Nawo i kaŋep ŋep kala Pşih pi nul, naşē nayeenk kak iko mēnt. »

Nalaan pyok pi baŋi

(Maci 6.19-21)

³² Yetu akak aji na baka : « An nanwoon batani bmpoŋi, naklēnk, ulil Aşinan kē awulan Pşihul. ³³ Nawaapan bka bi nan nabot naŋen itaka bajuuk. Nawoon na ɲmboŋu ɲanwoon ɲaanji ɲatowa. Naŋuun bka bi nan du Naşibaŋi. Baankya katoka da. Bakii j baanhilan kaban ba, kēme ɲbob ɲatok ba. ³⁴ Na manjoonan, dko di bka bi nan banwoon dul di kaŋeb ki nan kakwoon. »

Balemp banwoon bten ayoonk ubi Abuk

Ŋiinŋ

³⁵ « Nabomandēran, nawohara iko yi ulemp, nawutan ɲkaniya ɲi nan ɲado kayik. ³⁶ Nawoon ji balemp bankyoonkun ajug baka awoona bniim, bahaabēşa plēman wal wi akbihaŋ bi kakob ɲi pa. ³⁷ Balemp biki aktēnkun bawo bten wal wi akbanun banuurandēni! Dŋupan na manjoonan, ajug baka awohara iko yi ulemp, kado baka baŋo kaşē kayiş baka. ³⁸ Woli ajug baka abi na mnjel, kēme aŋep mnjel, woli aŋenk balemparul kē bawo bten, banuurandēn keeri!

³⁹ « Nameen bnuura uko wi : woli ajug katoh ame lah wal wi nakii j awoon i kabi, aankwuta aneej du katohul. ⁴⁰ An kak nabomandēran, ɲiki *Abuk Ŋiinŋ alun kabi ɲi wal wi nawoon naanhaŋi. »

Baṭaṣar Yetu bawo kado bnuura ulemp wi aṭuunṅ baka pḍo

(Maci 24.45-51)

⁴¹ Kē Fimonṅ Piyeer aṣē ji na Yetu : « Ajugun, un baṭaṣaru ṅkaanṅ kē ikhoñ hanṅ, kēme bañaanṅ bti baka? » ⁴² Kē Ajugun aṣē teem aji : « In awoonṅ nalemp naṭool natit i ajug katoḥ akṭuunṅ ṭi kadun ki bañaanṅ biki nul, ado kawul baka kafah ki ṅdeey ki baka uwoori ubanle. ⁴³ Nalemp i ajug katoḥ akṭēnkunṅ ṭi ulemp wi aṭu'u luṅ wal wi akkakuṅ, un mēntṅ anuurandēni. ⁴⁴ Dṭupan na manjooṅnan, ajug katoḥ ahankana bka bi nul bti. ⁴⁵ Bē woli nalemp aji ṭi uṣalul kē ajugul ajon ubi, aṣē naṭa akob balemp biintṅ na baaṭ, ade adaan akuj, ⁴⁶ ajug nalemp mēntṅ aluṅ kabi, ṭi unuur wi awoonṅ aankyoonka, na wal wi awoonṅ aammee, kaṣē kahajana bnuura kabot kadola jibi bajaanṅ bado na bañaanṅ banwoonṅ baanfiyaar Naṣibaṭi.

⁴⁷ « Nalemp ammeenṅ uko wi ajug katoḥ aṅaluṅ, aṣē wo aamboman nin ukoolan kēme ado wi aṅaluṅ ul ṭi uleeful, aluṅ kakoba maakan. ⁴⁸ Kē anṣaanṅ ado uko unkēṣuṅ bakoba bē aamme, akoba btiṣu. ṅnaanṅ i bawuluṅ uko utum, baluṅ kahepara uko utum, kē i bahankanuṅ iko utum, baluṅ kahepara kak iko intumuṅ apel. »

Yetu aambi bi pṭij mnjeeh, bpaṭṣēr bi bi aṭijunṅ

⁴⁹ Yetu akak aji : « Dbi ṭi umundu pṭij bdoo, aṣē ṅal bado bi bateh teh! ⁵⁰ Dwo i kaneej ṭi mnhaj* jibi ṅnaanṅ ajaanṅ aneej ṭi meel woli ayeenk *batitmu, kē uṣal wi naan uṣē ṭēla ṭēla maakan ji mbi ndo kaneej ṭi ma.

(Maci 10.34-36)

⁵¹ « Naṣal aji dbi bi pṭijan btiinkar i? A- a, dṭupan, dbi bi pṭij bwayṣēr. ⁵² Kajunna nṭa, woli bañaanṅ bawo kañeen ṭi katoḥ, baanktiinkar, bawajanṅ banaṭara batēb, batēb banaṭara bawajanṅ. ⁵³ Ajug katoḥ aluṅ kanaṭara abukul ṅniintṅ, abuk katoḥ ṅniintṅ akuṭ anaṭara aṣin. ṅnaaṭ anaṭara abukul ṅnaaṭ, abuk katoḥ ṅnaaṭ, anaṭara anin, ṅnaaṭ nayotan anaṭara ahar abukul, ababul akuṭ anaṭara anin ayinul. »

* 12:50 Bapiit ṭi ugrek aji : Dwo i kayeenk batitmu.

Pten kame iko inkṭepunṅ (Maci 16.2-3)

⁵⁴ Kē Yetu aṣē ji na pntuk : « Woli nawin infēluṅ kē ijēn du kayoba, ṭi dko mēntṅ naji naji uṣubal ubi, kē uji ubiha. ⁵⁵ Kē woli uyoook ufuutṅna btammaṅu, naji naji dko dayik nṭa, kē daji dayika. ⁵⁶ An balagare, nahil pme uko wi iko yi baṭi na yi mboṣ ijakuṅ, aṣē wo naanhil pyikrēn uko wi Naṣibaṭi akdolunṅ nṭa di. »

(Maci 5.25-26)

⁵⁷ « Kē we ukaanṅ kē naanji nayikrēn an ṭi ṅleefan uko unwoonṅ unuura ṭi kēṣ ki Naṣibaṭi? ⁵⁸ Woli iya na ṅnaanṅ alonṅ i nakaanṅ bṭup du *uruha, doon kala pba pṅom na a ṭi bgah, kaṭi aṅooṭu du kadun ki nawayēṣ, un mēntṅan awulu nalemparul awatu ukalabuṣ. ⁵⁹ Dṭupu, iinkpēn du ukalabuṣ bē iinluka te pataka pbaañṣaani. »

13

Nawutan pjuban naṭēlēṣ ṅbida

¹ ṭi ṅwal mēntṅ, kē bañaanṅ balonṅ baṣē bi, akakalēṣ Yetu uko wi bagalilay, biki *Pilāt adoonṅ kē bafiṅi kē pṅaak pi baka panaakiir na pi ṅntaam ṅi baṭijunṅ aṅiṅar Naṣibaṭi. ² Kē aṣē teem baka aji : « Naṣal aji bagalilay mēntṅ bawo bajuban apel bagalilay bandukiinṅ bti ukaanṅ kē bahaj hanṅ i? ³ Dṭupan mēntṅ hēnk da, nawutan pjuban, naṭēlēṣ ṅbida kēme nakeṭ an bti ji baka.

⁴ « Kē bañaanṅ iñeen na bakreṅ biki pmbōṣ pweek pi uniw wi Filowe pajotnuṅ aṅiṅ, naṅuur kē bajuban apel bañaanṅ biki Yerutalem bandukiinṅ bti i? ⁵ Dṭupan, mēntṅ hēnk da, woli naanwut pjuban, aṭēlēṣ ṅbida nakeṭ an bti ji baka. »

Uhoñ wi bko banwoonṅ baanji babak

⁶ Kē Yetu aṣē kakalēṣ bañaanṅ uhoñ wi : « ṅniintṅ alonṅ abi tepi blemani* du uṭeeh wi nul. Abi pmar mnlemanṅ aṣē wo aantēnk nin ploolan ṭi ba. ⁷ Wi wi aṣaanṅ aji na nalemparul : “Ddo ṅṣubal ṅwajanṅ ṅi ṅjaki kabi pmar mnlemanṅ bē mēnji kaṭēnk ba babak. Tiban ba. Babaa wo i kado kanooran mboṣ we ba?” ⁸ Kē undu aṣē teema aji : “Ajugun, wutan ba kak piikal, nwuñēṣ mboṣ ṭi pṭeef

* 13:6 Bapiit aji bko mēntṅ bawo Figuier ṭi umbaabu.

pi ba, mmëñan ba. ⁹ Ulome baluñ babuk. Woli baambuki, kbaa tib ba.” »

Yetu ajeban ti unuur wi pnoorfën wi bayuday ñaaṭ anṭakmuñ

¹⁰ Yetu awo ti pjukan du *katoḥ kañehanaani ki bayuday kalon ti *unuur wi pnoorfën. ¹¹ Kë ñaaṭ alon aṣë wo da i unṭaayi udolon kë aṭakëm ado nṣubal iñeen na bakreñ ; anjuuk aankak ahil nin phetan uleef. ¹² Wi Yetu awinulon aṣë du'a aji na a : « Ñaaṭu, pmaak papën ti iwi. » ¹³ Wi wi aṣaan apafa iñen, ti dko mënṭ kë aheti, aṣë jun pbeeb Naṣibaṭi.

¹⁴ Kë naweek i katoḥ kañehanaani aṣë deebaṭ uko wi Yetu ajebanun ti unuur wi pnoorfën. Aṭiini wal mënṭ na pntuk pi bañaan aji na baka : « Naka nnuur paaj ni ñaan ajaan awo kalemp. Nawo i kabi tuñ nnuur mënṭ pdo bajebanan, mënṭ ti unuur wi pnoorfën wa. » ¹⁵ Ajugun kë aṣë teema aji : « An balagare! Ti unuur wi pnoorfën, jëm andoli ti an aji fënëṣ uwit wi nul këme ubuuru wi nul du kampen kañooṭ wa uya udaan i? ¹⁶ Kë ñaaṭ i, anwoon i pntaali pi *Abraham, i *Fatana atanun nṣubal iñeen na bakreñ, aanwo i kafënëṣa ti unuur wi pnoorfën i? » ¹⁷ Wi ajakun han, kë banklatulun bti baṣë kowa fuṭ, bañaan kë baṣë lilan ti iko inuura iweek bti yi akdolun.

Uhoñ wi pbuk pmpoṭi panjaan pabuk bko (Maci 13.31-32; Markuṭ 4.30-32)

¹⁸ Wal mënṭan kë aṣë ji : « Na we wi *Pṣih pi Naṣibaṭi panaamun ba? Kë na we wi nhi-lanun pnaamntën pa ba? ¹⁹ Pawo ji pbuk pmpoṭi pi ñaan ajejun atepi du uṭeehul. Kë panaṭaa, akak bgof, kë nkat ṇadoo bi ado intan ti inah yi ba. »

Uhoñ wi uko utaajanaan pṣon (Maci 13.33)

²⁰ Yetu akak aji : « Na we wi nhi-lanun kanaamntën *Pṣih pi Naṣibaṭi ba? ²¹ Panaam ji bko btiṣu bi ñaaṭ ajaan aṭu ti pṣon ptum te pado taaj bti. »

Plëman pamminun

²² Wi Yetu akyaanṭun pban Yerutalem, aṭepna ti nbeeka na nṣeṭ ajukan aṣë ya. ²³ Kë alon aṣë ji na a : « Ajugun, bañaan bantiinku baklun kabuur i? » Kë aṣë ji na baka : ²⁴ « Natamaan naneejna plëman

pamminun, ṭiki dtupan, batum balun kado na pneej bë baankhilan. ²⁵ Woli ajug katoḥ anaṭa adoo tuh plëman, kë naṣë hoj du bdig, nakob plëman kabot kakooṭ bahaabëṣan kaji “Ajugun, haabëṣun plëman.” Aṣë teeman kaji : “Mëmme di nawoonun.” ²⁶ An naṣë ji na a : “Nde akuṭ adaan na iwi, kë ikuṭ ajukan ti igah yi nun.” ²⁷ Ul kaṣë teem kaji : “Mëmme di nawoonun, an bti bado buṭaan, nalowaan.”

²⁸ « Nalun kawooni, kadeebaṭ, katibrën iñiin wal wi naklun kawin *Abraham na *Itaak na *Yakob na *baṭupar Naṣibaṭi bti du Pṣih pi Naṣibaṭi, an ti nleefan baṣë bafëlan bdig. ²⁹ Wal mënṭ, bañaan baṣë bapenna umayar unuur, kayoba, btamṣanka na btammaṅu kabi pmaar ufettu uweek du Pṣih pi Naṣibaṭi. ³⁰ Kë hënk di di balon ti bambaañṣaanun baklun kawo bateek, kë balon ti bateek balun kawo babaañṣaani. »

Yetu aṭëgara Yerutalem (Maci 23.37-39)

³¹ Ti wal mënṭan kë *bafaritay balon baṣë bi ti Yetu aji na a : « Pënan ti dko di iya dmpaṭi, *Herod aṅal kafinu. » ³² Kë aṣë teem aji na baka : « Nayaan naji na unfëṣ wan : “dpënan nṭaayi ti bañaan kabot kajeban bañaan nṭa na faan, unuur uwa-janṭën, nṣë mba ulemp wi naan.” ³³ Kë nṣë wo i kaya na bgah naan nṭa na faan na kankoṭan. Hënk di uwoon, na manjoonan nin *Naṭupar Naṣibaṭi alon aanhil kakeṭna du dko dlon dampaṭi na Yerutalem.

³⁴ « Yerutalem, Yerutalem, iwiinjaan kfin baṭupar Naṣibaṭi, katap biki ayiliin mn-laak, nyyaaṣ nṭum ddo na pṭonkrën babuku jibi uguk ujaan uboof nbuk wa, kë ipoki. ³⁵ Ënhën, Naṣibaṭi alun kadukaran katoḥan. Kë nṣë ṭupan, naankak awinën te wal wi naklun kado kaji : “Bnuura bi Naṣibaṭi ti ankmbiin ti katim ki Ajugun !” »

14

Yetu ajeban ñiinṭ anwoon na nṭeñ

¹ Ti *unuur wi pnoorfën ulon Yetu aya pyoban du uko naweek alon i *bafaritay, kë bañaan baṣë wo ti ptena bnuura. ² Kë ñiinṭ alon anwoon na nṭeñ aṣë wo ti kadunul. ³ Wi wi Yetu aṣaan ahepar *bajukan Bgah

na bafaritay aji : « Bgah bi nun badi-
nan ñaan ajeban namaakal ti *unuur wi
pnoorfën këme baandinani? » ⁴ Kë başë
yomp. Yetu kë ašë ban namaakal ajebana
ašë dola kë ayaa. ⁵ Wi wi ašaan aji na baka :
« Ahoŋ ti an awoon aankpënan ti dko mënt
abukul këme uwitul unjoti ti pliik ti unuur
wi pnoorfën ba? » ⁶ Kë baanhinan ateema.

Pdat dko dŋo

⁷ Yetu awin kë bambiin pyoban baji ba-
dat dko dŋo di kadun, ukaan kë ahoŋ na
baka, aji : ⁸ « Woli badu'u ufettu wi bniim,
wutan kaya kaŋo du kadun. Iwo kaŋi nay-
oban ampeliin abi aban, ⁹ andu'anan py-
oban iwi na a ašë bi, aji na iwi iŋen ñiinŋ
mënt aŋo. Wal mënt inaŋa kawo na mnkow
kaya kaŋo du kafet. ¹⁰ Kë woli badu'u
ufettu, yaan iŋo du kafet, andu'iin pyoban
abile, ašë ji na iwi : “Nanoh ñogan moŋ
kadun.” Wal mënt, idëm ti kadun ki bañaan
bti banŋoon na iwi ti umeeşa. ¹¹ Hënk di
uwoon, ñaan ankdëmanuŋ bkowul, baluŋ
kawalana, kë ankwalanuŋ bkowul, baluŋ
kadëmana. »

Naduun bajuuk pyoban

¹² Yetu akak aji na andu'uluŋ pyoban
: « Woli idu bañaan pyoban këme pde
kañah, wutan kadu banohu, bubuk şaaş,
bayiŋu këme bakiŋtu bayok, ŋiki bukal baluŋ
kadu'u kak pyoban këme pde kañah, uwo
baluk bi nu. ¹³ Kë woli ido ufettu, ŋëpan ŋëp
idu bajuuk, banŋakmuŋ, bankjiinkuŋ, na
bakuul, ¹⁴ işë inuurandën, ŋiki baankhilan
pluku. Na manjoonan, iluŋ kaluka ti wal
wi bañaan baŋool baknaŋiin ŋi pkeŋ. »

Bampokuŋ pbi pyoban (Maci 22.1-10)

¹⁵ Wi alon ŋi biki baduun pyoban atiinkuŋ
uko waŋ ašë ji na Yetu : « Ankuŋ kaŋo
kade du *Pşih pi Naşibaŋi anuurandën! »
¹⁶ Kë Yetu ašë ji na a : « Ñiinŋ alon abi wo
i pdo ufettu uweek ašë du bañaan batum.
¹⁷ Wi wal wi pde kañah ubanuŋ kë ašë yil
nalemparul aya aji na biki aduun: “Nabi-
ini, kañah kabaa.”

¹⁸ « Kë başë junna aloolan aloolan bukal
bti pji amiir baka. Nateek aji na a : “Dbu
nug nug uŋeeh, dwo i kaya pten wa, dkooŋtu
kooŋ miiraan.” ¹⁹ Kë alon aji na a : “Dbu

nug nug ŋngit iñeen njaari dya hënk pten jibi
ŋaklempi, dkooŋtu kooŋ miiraan.” ²⁰ Alon kë
aji na a : “Dbu niim niim hënkun, ukaan kë
mënhilan pbi.”

²¹ « Kë nalemparul aya akakalëş ajugul
uko wi bateemuluŋ. Ajug katoh adeebaŋ wal
mënt ašë ji na nalemparul : “Faraan iya
du iyiti na igah yi ubeeka iŋiŋen ŋi, bajuuk,
banŋakmuŋ, bakuul na bankjiinkuŋ.” ²² Kë
nalemparul aya akak aji na a : “Naweeek,
ddo uko wi ijakuŋ kë dko daantuma tum.”
²³ Kë ajug katoh ašë ji na a wal mënt:
“Yaan na igah yi ŋŋeeh ido kaŋaş ibiig, id-
abër bañaan, katoh naan kahilna katum.”
²⁴ Dŋupan, nin alon ŋi bateek biki nduun
aankñem kañah naan. »

Pduk iko bti kaŋaş Yetu (Maci 10.37-38)

²⁵ Bañaan batum bawo ŋi ppoş na Yetu ;
kë ašë kok aji na baka : ²⁶ « Woli ñaan
abi ŋi nji bë aanŋalën maakan apelan aşin,
anin, aharul, babukul, baŋa'ul na baweekul
na uleeful kak, aanhil pwo naŋaşaraan.
²⁷ Anwoon aankuŋa krut ki nul kadinan
phaj ji nji udole wo ŋi pkeŋ, kapoş ŋi kafet ki
naan, aanhil pwo naŋaşaraan. »

²⁸ « Ahoŋ ti an ajaan aŋal pniw katoh
kaweeek bë aanji dun kaŋo kaşal bnuura
katen itaka yi anumiin, kame me ahilan
pniw ka kaba? ²⁹ Woli aando haŋ, ajun
pniw bë aambi hilan pbaañëş, bankwinuŋ
ka babenja ³⁰ kaji : “Ñaan i ajunuŋ pniw bë
aanhilan pbaañëş!”

³¹ « Kë naşih ahoŋ ajaan wonŋi aya pgut
na naşih alon aanji dun kaşal katen me
ahilan na bangoli iñeen-week nyaaş iñeen
week (10.000) pgut na anwoon na ban-
goli iñeen-week nyaaş iñeen-week ŋtëb ba
(20.000)? ³² Woli aanhilani, ayil du naşih
undu wi ahumuŋ nlowi, kakooŋa batiinkar.
³³ Kë hënk di uwoon, woli alon ŋi an aanduk
bka bi nul bti aanhil pwo naŋaşaraan. »

Pnam panyaşuŋ (Maci 5.13; Markut 9.50)

³⁴ Yetu akak aji na baka : « Pnam pawo
uko unuura, paşale kak ayaş, bakakanaan
kataabare ki pa na we ba? ³⁵ Nin paankak
anuura pa mboş, këme pa umënan ; paji
pafël.

« Ankaan ibaṭ itiiinkni, atiinkan. »

15

Uhoñ wi unkaneel umpoṭi unneemuṅ akuṭ awinana

(Maci 18.12-14)

¹ *Bakobraar daaşa na bado buṭaan bti baji bañog Yetu, katiinka. ² *Bafaritay na *bajukan Bgah başë kahoopaṭër kaji : « Ñiintṅ i aji naakiir na bado buṭaan, kabot kade na baka. »

³ Kë Yetu aşë hoñ na baka aji : ⁴ « Ahoṅ ṭi an ajaan aka nṭe ṅkaneel iñeen-week aşë neemandën uloolan, aanji duk ṅundu du pşaar, kaya pla unneemuṅ, te wi awinanṅ wa? ⁵ Wal wi awinuṅ wa, aji lilan maakan, kalap wa, ⁶ kaya katoh, kadu banohul na bakinṭul, kaji na baka : “Nalilaan na nji, dwin unkaneel wi naan unneemuṅ.” ⁷ Kë hënk di uwohanṅ, mnlilan mnweek manwo du baṭi pa nado buṭaan aloolan anṭëlşuṅ ubida kapel bañaan baṭum* banwoonṅ baṭool, banwoonṅ baannuma pṭëlëş ṅbida. »

Uhoñ wi baluk banneemuṅ akuṭ awinana

⁸ « Kë ñaat ahoṅ ajaan wonṭi aka baluk bi ṅnuur iñeen, aşë neemandën baluk bi unuur uloolan, aanji tehan unkaniya, kawet dko bnuura, te wi awinuṅ baluk mënṭ i? ⁹ Wal wi awinuṅ ba, aji du banohul na bakinṭul kaji na baka : “Nalilaan na nji, dwin baluk bi mbiinṅ aneemandën.” ¹⁰ Hënk di mnlilan manjaanṅ manwo ṭi ṅwanjuṭ ṅi Naşibaṭi pa nado buṭaan aloolan anṭëlşuṅ ubida. »

Uhoñ wi napoṭ anneemuṅ akuṭ awinana

¹¹ Yetu akak aji na baka : « Ñiintṅ alonṅ abi ka bapoṭ batëb. ¹² Anwoonṅ nabaasha kë aşë ji na aşin : “Paap, wulaan kafah ki naan ṭi bka bi nu.” Kë aşin afaaş baka bka bi nul. ¹³ Wi nabaasha adolonṅ ṅnuur ṅntiişu aşë ṭonkrën bka bi nul bti, atool aya du utaak ulonṅ unlowuṅ atok tokan bka bi nul ṭi unoh.

¹⁴ « Wi atokuṅ bka bi nul bti, kë ubon wi katër ilëmënt uşë mara mara ajot ṭi utaak mënṭ, kë ajun pwo ṭi kanuma. ¹⁵ Wi wi ayaanṅ aneej ulemp du ñiintṅ alonṅ i utaak

mënṭ, kë unṅ mënṭ aṭu'a pyeṅ ṅnkuma. ¹⁶ Ado ji ṅal pde ilëfa yi ṅnkuma katumanaan kayinṅ bë nin alonṅ aanji ṭena ya. ¹⁷ Wal mënṭ kë aşë şalnṭën aji : “Balemp hum bawoonṅ du uko paapa, aji bade kayok kado dukşën, kë nji nşë wo ṭi akeṭ ubon! ¹⁸ Dkak du paapa kaji na a : ‘Paap djuban ṭi kadun ki Baṭi abot ajuban ṭi kadunu ; ¹⁹ mënkek ataana na pdu'ana abuku, jejaan ji alonṅ ṭi balemp biki nu.” ²⁰ Kë hënk di atooluṅ pkak du aşin.

« Ahum nlowi, kë aşin aşë wina, abot añaḡi'a ; aṭiira, ajotna, amooka bnuura. ²¹ Kë abukul aşë ji na a : “Paap, djuban ṭi kadun ki Baṭi abot ajuban ṭi kadun ki nu, mënkek ataana na pdu'ana abuku.” ²² Kë aşin aşë ji na balemp biki nul : “Nataraan, naṭijan kamişa kannuurnaaniinṅ, nawoharëna, naṭu'ana paneel ṭi pkoñ, nabot naṭu'a işapaat ṭi ihoṭ. ²³ Nayaaran uwit ummagnuṅ ṭi batani nafiṅ, ṅde, ṅnoha, ²⁴ abuk naan annaṭuṅ i abi keṭ aşë kak ṭi umundu, abi neem, aşë winana!” Kë başë wo ṭi unoh.

²⁵ « Bajeen ñiintṅ awo wal mënṭan du uṭeeh. Wi akbiinṅ, añaḡ katoh aşë tiink kë bakkob abot aki. ²⁶ Adu wal mënṭ nalemp i aşin alonṅ ahepara uko umba'i duk awo wo. ²⁷ Kë unṅ ateema aji : “Aṭa'u abiinṅ, kë şaaş afiṅ uwit ummagnuṅ ṭiki akak najoob.” ²⁸ Kë bajeen aşë deebaṭ, apok pneej katoh. Kë aşin aşë pën akooṭa. ²⁹ Kë aşë teema aji : “Ddo ṅşubal ṅtum, alemparu, mëmbaanṅ kapoka nin pdo uko wi ijakuṅ, kë iimbaanṅ kaṭenarën upi umpoṭi nnohnaana na batënṭ naan ; ³⁰ kë abuku i aşaan akak, ul anyaanṅ ade bka bi nu na baatṅ bawuṭaan aba, kë işë do kë bafiṅ uwit ummagnuṅ!”

³¹ « Kë aşin aşë ji na a : “Abuk naan, iwi, iji kwo na nji na ṅnuur nuur, uko wi nkaanṅ bti uwo wi tu. ³² Kë ṅşë wo i kanoha kabot kawo ṭi mnlilan, ṭiki aṭa'u i abi keṭ, aşë kak ṭi umundu ; abi neem aşë winana !” »

16

Namali natit

¹ Yetu abot aji na baṭaşarul : « Ñiintṅ alonṅ nayok abi ka namali, kë başë keeşaara du a aji atoka bka. ² Kë ado kë badu namali aşë ji na a : “We wi mbaanṅ atiink kë baktup ṭi

* 15:7 Bapiit ṭi ulibra aji bañaanṅ iñeen kañeen kalonṅ na kañeen kalonṅ (99).

iwi ba? Yuujaan jibi idoluŋ na bka bi naan, hēnkuŋ mēnkak aŋal iwo namali i naan.”
 3 Kē namali ašē ŋal aji : “Dbaa do we, wi ajug katoŋ apēnanaanuŋ ŋi ulemp? Pya kajaar? Mēnhinan ka. Bñehan? Dkowa ba. 4 Yoow! Dme uko wi nji kadoluŋ wi bakpēnanaanuŋ ŋi ulemp, pa bañaan bahilna bayeenkēn du itoh yi baka.”

5 « Kē hēnk di di adoŋ kē badu banŋeeŋuŋ ajug katoŋ kē bakbiina aloolan aloolan, aji na nateek : “Hum di di iŋeeŋuŋ ajug katoŋ ba?” 6 Kē ñiintŋ ajaka : “Iniibi* iñeen-week yi ukēra” kē aji na a : “Nje kakaarta ki nu, ŋoon itaran ipiit iniibi iñeen-kañeen.” 7 Akak aji na alonŋ : “Kē iwi, hum di di iŋeeŋuŋ ajug katoŋ ba?” Kē ateema aji : “Iniibi iweek iñeen-week yi maaj” kē aji na a : “Nje kakaarta ki nu, ipiit iniibi iweek iñeen bakreŋ.” 8 Kē ajug katoŋ ašē maŋ namali naguuru uŋ jibi adoluŋ mntit hēnk. Hēnk di uwoŋ, bañaan banŋaluŋ umundu wi batit ŋi mnwo mi baka na batēntŋ baka apel biki bjeehi bi Naŋibaŋi. »

Pŋjan itaka bnuura

9 Yetu akak aji : « Dŋupan : nalaan banoh na itaka yi umundu wi buŋaan wi, nahilna unuur wi iko yi umundu wi ikbaan, bayeenkan du itoh yi baŋi inwoŋ yi mnŋo. 10 Anwoŋ naŋool ŋi uko umpoŋi wi bawuluŋuŋ aji wo naŋool ŋi utum, kē anwoŋ aanwo naŋool ŋi umpoŋi aanji wo naŋool ŋi utum. 11 Woli naanwo baŋool ŋi pyok pi umundu wi buŋaan wi, in akluŋ kawulan pyok pi manjoonan? 12 Kē woli naanwo baŋool na bka bi ñaan nampaŋi, naŋal aji Naŋibaŋi aluŋ kawulan banwoŋ bi nan i?

13 « Nin ñaan aanhil kalempar baŋih batēb : apok alonŋ kaŋal undu, kēme amēban alonŋ, kaŋē beeh undu. Naanhilan kalempar Naŋibaŋi kabot kalempar itaka. »

Nŋup ŋlonŋ kak ŋi Yetu

(Maci 11.12-13; 5.31-32; Markut 10.11-12)

14 *Bafaritay banjaan banŋal itaka batiink iko mēntŋ bti ašē beŋ Yetu. 15 Kē ašē ji na baka : « An nawo bañaan banjaan badaar kawo baŋool ŋi kadun ki bañaan kē Naŋibaŋi ašē me ŋŋal ŋi nan. Uko wi bañaan

badēmanuŋ uji uwo unwuŋuŋ maakan ŋi kadun ki Naŋibaŋi.

16 « Ji *Yowan Nabattaar abi ado kabi, *Bgah bi Moyit na *baŋupar Naŋibaŋi bawoŋ ; du wal wi abiinuŋ kē bašē ŋupan *Uŋup Ulil Unuura wi Pŋih pi Naŋibaŋi, kē bañaan bti bataman ado na pneeŋ ŋi pa. 17 Baŋi na mboŋ manyojnuŋ pŋok apel uko uloolan umpoŋeŋaanuŋ ŋi *Bgah bi Moyit.

18 « Ñaan andookuŋ aharul akuŋ aniim alonŋ ajuban pjuban pi piintŋ, kē anniimuŋ ñaaŋ i ayinul adookuŋ ajuban pjuban pi piintŋ. »

Ñiintŋ nayok na Lataar najuuk

19 Yetu akak aji : « Ubi ka ñiintŋ alonŋ nayok, anjaki ñēga kabot kade bnuura, kawo ŋi unoh na ŋnuur. 20 Kē bašē fēl ŋi plēman pi katoŋul ñiintŋ alonŋ najuuk i bajaanŋ bado Lataar† i uleef unniinkuŋ ŋjad. 21 Ado ji ŋal ŋal pjeŋentŋ ituk injotnuŋ ŋi umeeŋa wi nayok. Nbuŋ ŋadoŋ aji ŋalaj ŋjad ŋi nul. 22 Kē najuuk uŋ abi keŋ, kē ŋwanjut ŋaya na a kē aŋo akab du *Abraham. Kē nayok abi keŋ kak, kē bamoya.

23 « Wi nayok awoŋ du mnkeŋ, ahaj maakan, ašē kat keŋ awin Abraham du kalowan, kē Lataar aŋo aŋoga. 24 Wi wi ahuuranuŋ adu'a aji : “Abraham Paapa, ñagi'aan, iyil Lataar atoop pkoŋ ŋi meel abi ñowanaan pndemēnt, dhaj maakan ŋi bdoobi.” 25 Kē Abraham ašē teema aji : “Abuk naan, leŋan kē iwin bnuura wal wi iwoŋ du mboŋ, kē Lataar ul, ašē wo ŋi mn-haj. Hēnkuŋ awo ŋi atuumara, iwi kē iŋē haj. 26 Tenan kak : bwal bweek bakak apaŋeŋsun na an, banŋaluŋ pŋep bahilna bawo baankŋep, ñaan aanhil pmuur bwal bi kabi du un.”

27 « Kē nayok ašē ji na a wal mēntŋ : “Keeri Paap, dkooŋu kooŋ, yilan Lataar du katoŋ ki paapa, 28 dka babak paapa kañeen ; aya aŋup baka uko wi awinuŋ, bawutna kabi kak ŋi dko di mn-haj di.” 29 Kē Abraham ašē ji na a : “Bawo na ŋlibra ŋi *Moyit na ŋi *baŋupar Naŋibaŋi, batiinkan uko wi baŋupuŋ ŋi ŋa.” 30 Kē ñiintŋ nayok uŋ aji na a : “Uunkkēŋa keŋ baka, bē woli ñaan anwoonuŋ du mnkeŋ aya ŋup baka, bawut

* 16:6 Kaniibi kandoli kawo ŋlitru iñeen ŋwanŋantŋ na paaj na ulonŋ. † 16:20 Lataar dawoŋ Naŋibaŋi aji ŋenk.

pjuban, kaṭelēš ɲbida.” ³¹ Kē Abraham ašē ji na a : “Wi bawoon baanji batiink *Moyit na baṭupar Našibaṭi, woli űnaan adoo naṭa ṭi pkeṭ abi aṭup baka, baankteha te.” »

17

Pjuban na pmiirad

¹ Kē Yetu ašē ji na baṭašarul : « iko inhinanun kado baűnaan bado buṭaan iinhinan kawaanana, kē űnaan anšaan ṭij ya ašē wuṭan! ² Uhokan pa a batana plaak pweek bawata du bdēk, kē di pwuta ado alon ṭi bapoṭ biki* Našibaṭi ajot ṭi pjuban. ³ Naṭafaraan!

« Woli atēntu ajubanu, ṭiiniin na a, woli awut pjuban, kmiira. ⁴ Kē woli ajubanu űyaaš paaj na ulon ṭi unuur, akuṭ abi űyaaš paaj na ulon aji na iwi : “Miiraan” kmiira. »

Pfiyaar pi nalempar Našibaṭi (Maci 17.19-20)

⁵ *Banjañan baji na Ajugun : « Hoṭalēšan pfiyaar panwoon ṭi un. » ⁶ Kē aji na baka : « Woli naka lah pfiyaar panliṅun na pbuk pi maaj, najile na pnṭeen pi : “Dētadiiran iya ijab du bdēk,” patiinkan! »

Plempar Našibaṭi na byompan

⁷ « Ahoṅ ṭi an ajaan aji na nalemparul najaar kēme nayafan woli awoona uṭeeh : “Taraan, biin iṭo ide”? ⁸ Aambaa ṭēp ṭēp kaji na a : “Juñaan kañah, ibot iṭelēš iko ibi iyışēn, te ndo nde mbot ndaan, ibale kbaa de kabot kadaan.” ⁹ Aanka na pwula nin uko ulon, ṭiki ado uko wi ajakulun. ¹⁰ Kē hēnk di uwoon pa an : wal wi nadoli uko bti wi Našibaṭi ajakanan nado, najakan : “Nwo balemp ṭañ, ɲdo uko wi ɲwoon biki kado.” »

Biint iñeen bamaak bdoo

¹¹ Wi Yetu atoolun pya Yerutalem, ašē ṭēpna ɲmbar ɲi ɲṭaak ɲi *Famariya na *Galilay. ¹² Wi akneejuṅ ṭi untanka ulon, kē biint iñeen bammaakuṅ bdoo bašē bi pyit na a, ašē naṭ alow, ¹³ ahuuran aji : « Yetu, najukan, űagi'un. »

¹⁴ Wi Yetu awinun baka ašē ji : « Nayaan nawinana du baṭejan biki Našibaṭi. » Wi bakyaan na bgah, ašē mara mara ajeb. ¹⁵ Kē alon ṭi baka, wi awinun kē ajebi, ašē

wuḡša, awo ṭi phuuran, adēman Našibaṭi. ¹⁶ Abi, ajot ṭi ihoṭ yi Yetu ašē beeba. űiint mēnt, awo i uṭaak wi Famariya. ¹⁷ Kē Yetu ašē hepar aji : « Biint iñeen bti baanjebi i? Kē biki kañeen kalon bandukiin bawo ṭun ba? ¹⁸ Alon ṭi baka aankak ado bi kabi kadēman Našibaṭi, űiint i anwoon aanwo *nayuday akakuṅ ṭañ abi adēmana! » ¹⁹ Wi wi Yetu ašaan aji na a : « Naṭiin iya, pfiyaar pi nu pabuuranu. »

Ubi wi Pših pi Našibaṭi (Maci 24.23-28,36-41)

²⁰ *Bafaritay bahepar unuur ulon Yetu lum di *Pših pi Našibaṭi pakbiin, kē ateeb baka aji : « Ubi wi Pših pi Našibaṭi uunkwinana, ²¹ kē űnaan aankdo kaji : “Tenan : pawo ṭi! Kēme : pawo moṅ.” Pših pi Našibaṭi pawo ṭi ptoofan. » ²² Yetu akak aji na baṭašarul : « Nnuur ɲlon ɲabi, ɲi nakluṅ kaṅal pwin *Abuk űiint unuur uloolan ṭañ, bē naankwina. ²³ Baluṅ kajakan : “Awi moṅ!” “Awii wi!” Nakya da, nakṭiir da. ²⁴ Jibi kaliik liik kajaan kawoona kaban kalon ki baṭi, kajeehan baṭi bti, hēnk di di Abuk űiint aklun kawo ṭi unuur wi nul. ²⁵ Kē ašē wo i kahaj maakan duna, kawuun ki kabot kapoka.

²⁶ « Uko umbiin awo ṭi wal wi Nowe ukaan awo ṭi ɲwal ɲi Abuk űiint. ²⁷ Bañaan bawo wal mēnt ṭi kande na udaan, aniim, awul babuk baka iniim, te unuur wi Nowe aneejuṅ ṭi upuur wi meel uweek, kē uṣubal uweek ušē jot, atuman idēk, kē bayoora bukal bti. »

²⁸ « Kē hēnk di uwohan ṭi wal wi Lot : bañaan bawo ṭi kande na udaan, anug, awaap, atepi, aniw ; ²⁹ Kē unuur wi Lot apēnuṅ ṭi Todom, Našibaṭi kē ašē do uṣubal wi bdoo, na pdēpalēn panktēradun kē papēnna baṭi, aṭiñ baka bukal bti. » ³⁰ Kē hēnk di di uklun kawo, ṭi unuur wi Abuk űiint aklun kawinana.

³¹ « Ṭi unuur mēnt, űnaan anwoon ṭi ušaala, awutan kaneejar iko yi nul. Kē hēnk di ukwohan pa űnaan anyaan uṭeeh, awutan kawuḡša pṭiis. ³² Nalešan uko undolun ahar Lot! » ³³ Ankdoon na pbuuran ubida wi

* **17:2** Bapoṭ biki : Yetu aṭiiniyaan ṭi banfiyaaruṅ, bukal bakakuṅ ji bapoṭ. ✧ **17:27** Ujuni 6.9; 7.24. ✧ **17:29** Ujuni 18.20; 19.25. ✧ **17:32** Ujuni 19.26.

nul aluŋ kawaan wa, kē anwaanuŋ ubida wi nul aluŋ kabuuran wa. ³⁴ Dɔpan : na utejan mēnt, baŋaan batēb bapiiŋt ɔi kaliŋa kaloolan : alon ajejana, alon aduka. ³⁵ Baat batēb bawo ɔi pson : alon ajejana, alon aduka. [³⁶ Biint batēb bawo du uteeh : alon ajejana, alon aduka.] » ³⁷ Kē baŋaŋ Yetu baŋe hepara aji : « Ajugun, tuŋ di di iko mēnt iklun kaɔepna? » Kē ateen baka aji : « Dko di untaam ukeɔnun, dul di di njujude nakuŋ kayitiir. »

18

Uhoŋ wi nawayēs na ŋaaɔ nayoɔ

¹ Yetu akak ahoŋ na baŋaŋarul adimanaan baka kē bawo biki kado kaŋehan Naŋibaɔi ŋwal bti, kawut kawutandēr. ² Aji na baka : « Ubi ka ɔi ubeeka ulon, nawayēs bɔup aŋŋoomuŋ Naŋibaɔi abot awo aanji tiink nin ŋaan. ³ ɔi ubeeka mēnt kak, ŋaaɔ nayoɔ alon awo da anɔaali pbi du a bawayēs. Aji ji na a : “Wayēsaaŋ na naŋoorad naan.”

⁴ « Nawayēs ajon kapok aŋe bi ban tuŋ aji : “Na manjoonan, mēnji kaɔi Naŋibaɔi abot awo mēnji katiink nin ŋaan ; ⁵ kē jibi ŋaaɔ i aknooranaanuŋ, dwayēs. Woli abi'a bi ɔi, abi baaŋŋaan pdo kayewlēnēn.” » ⁶ Ajugun kē aŋe kak aji na baka : « Natiinkan uko wi nawayēs nawuɔaan i ajakuŋ! ⁷ Kē Naŋibaɔi, aankbi kaɔenk biki nul, kawayēs baka i, wi bakhuuranuluŋ aŋehan ŋwal bti? Ajon uɔenk baka i? ⁸ Dɔpan na manjoonan, awayēs baka kataran taran. Kē *Abuk ŋiint, aluŋle bi, aɔenkaara ɔi umundu baŋaan banfiyaaruŋ i? »

Uhoŋ wi Nafaritay na nakobraar daaŋa

⁹ Yetu akak ahoŋ pa baŋaan baŋaluŋ aji bawo baɔool aŋe beeh bandukiin, aji : ¹⁰ « Biint batēb babi ya pŋehan Naŋibaɔi du Katohul Kaweek ; alon awo *nafaritay kē alon awo *nakobraar daaŋa. ¹¹ Nafaritay anaɔ aŋe ŋehan Naŋibaɔi ɔi uŋalul aji : “Iwi Naŋibaɔi, dbeebu ɔi uko wi mpaɔuŋ na baŋaan bandukiin, bakiiŋ, bado buɔaan, bajuban pjuban pi piint ; dbeebu kak wi nwoon mēnaam na nakobraar daaŋa i. ¹² Dji kayiman ŋnuur ŋtēb ɔi kanēm kabot kafaas uko wi nyeenuŋ bti kado ifah

iŋeen, kajeŋ kalon kawulu.” ¹³ Nakobraar daaŋa ul kē aŋe naɔ alow, aandoo ŋoom pkat kēs katen baɔi, aŋe kuŋa iŋen*, aji : “Iwi Naŋibaɔi, ŋagi'aan, nji nwoon nado buɔaan.” »

¹⁴ Yetu aji na baka : « Dɔpan : Uŋ mēntan wi aɔiŋuŋ, Naŋibaɔi adinan kē awo naɔool ɔi kadun ki nul, kē uŋe wo uunwo haŋ pa nafaritay. Hēnk di uwoon, ankdēmanuŋ bkowul, baluŋ kawalana, kē anwalanuŋ bkowul, baluŋ kadeeŋa. »

Yetu awul bapoɔ bampoɔi bnuura bi Naŋibaɔi

(Maci 19.13-15; Marku 10.13-16)

¹⁵ Baŋaan balon baɔiŋ Yetu bapoɔ bampoɔi pa aban baka, kē baŋaŋarul bawin uko mēnt aŋe ŋoman na baka. ¹⁶ Kē Yetu aŋe do kē baŋogan bapoɔ aŋe ji : « Nawutan bapoɔ babi ɔi nji! Nakneenan baka, ɔiki *Pŋih pi Naŋibaɔi pawo pi banwoon ji baka. ¹⁷ Dɔpan na manjoonan : anɔaluŋ pneeŋ ɔi Pŋih pi Naŋibaɔi awo kanaam na napoɔ. »

ŋiint nayoɔ

(Maci 19.16-30; Marku 10.17-31)

¹⁸ Kē ŋiint alon antiinkaniin aŋe hepar Yetu aji : « Najukan nanuura, we wi nwoon kado kayeenkna ubida wi mŋto ba? » ¹⁹ Yetu kē aŋe ji na a : « Imeha kē Naŋibaɔi ɔaŋ anuuriin, ukaŋ kē ikdu'en nanuura i? ²⁰ Ime uko wi *Bgah bi Moyit bajakuŋ : “iinkpiint na ahar ŋaan kēme ayin ŋaan, iinkfiŋ ŋaan, iinkkiiŋ, wutan katapar ŋaan uko wi awoon aandoo, mēbaan ŋaaŋ na naan bnuura.” » ²¹ Kē ŋiint ateeema aji : « ddo iko mēnt bti wi nwoon napoɔ te hēnkun. »

²² Wi Yetu atiinkun uko waŋ aŋe ji na a : « Iduka uko ulon kak : waapan iko yi ikaŋ bti, ijeŋ itaka iɔen bajuuk, woli ido haŋ kŋe ka pyok du baɔi. Wal mēnt, kŋe bi, kaɔaŋen. » ²³ Wi ŋiint atiinkun uko waŋ, aŋe jooɔan, ɔiki ayok maakan. ²⁴ Yetu awin kē ajooɔanii aŋe ji : « Utam maakan pa nayoɔ aneeŋ du *Pŋih pi Naŋibaɔi! ²⁵ Aa, uyoŋ apel pa untaam uweek wi pnkunkaali uneeŋ ɔi bhēr bi kaguja kē di nayoɔ aneeŋ du Pŋih pi Naŋibaɔi. »

* **18:13** ɔi ugrek bapiit aji : Akob iŋen ɔi bjēnt, hēnk di bayuday bajaŋ bado woli bawo ɔi puɔan.

²⁶ Banktiinkuluj kë başë ji : « Kë in ahi-lanuj keeri kabuur? » ²⁷ Yetu kë ateem baka aji : « Bañaan bajën baanhilan pbu-uran nleef nji baka, kë Naşibaţi aşë hil pbu-uran baka. » ²⁸ Timonj Piyeer kë aşë ji na a wal mënţ : « Tenan, nđuk iko yi nkaan bti pa ptaşu. » ²⁹ Yetu kë aşë ji na baka : « Dţupan, manjoonan ma : ñaan ankdukuj katohul, aharul, babuk aşin, na bajugul na babukul pa Pşih pi Naşibaţi, ³⁰ ayeenk kapelan maakan ti umundu wi uko wi abiiñ aka, kabot kayeenk ti umundu unkm-biin ubida wi mnţo. »

Yetu akak aţup kë aluj kakeţ kabot kanaţa ti pa

(Maci 20.17-19; Markut 10.32-34)

³¹ Yetu adu *banjañan iñeen na batëb mpaţ aşë ji na baka : « Hënkuj, ntool ppaya du Yerutalem. Iko bti yi *baţupar Naşibaţi bapiituj ti *Abuk Ñiint idolana. ³² Abuk Ñiint aluj kawulana du banwoon baanwo *bayuday, baluj kabeña, kakara, katëfjëra ; ³³ kakoba na itintël kaşë kafina, unuur uwajantën aşë naţa ti pkeţ. » ³⁴ Kë banjañan iñeen na batëb başë tiink aşë wo baante uko wi ajakuj. Uţup mënţan uţëp baka kë baamme uko wi Yetu aňaluj pji na baka.

Yetu ajeban nakuul alonj du nmban nji Yeriko

(Maci 20.29-34; Markut 10.46-52)

³⁵ Kë wi Yetu akñoguj ubeeka wi Yeriko, nakuul alonj aţo bñehan ti kaban ki bgah. ³⁶ Wi atiinkuj bañaan baţum kë baktëp, kë aşë hepar uko unwoon, ³⁷ kë baţupa aji : « Yetu i *Nataret aktëpunj. » ³⁸ Wi wi aşaan ahuuran aji : « Yetu *Abuk Dayiţ, ñagi'aan! » ³⁹ Banwoon ti kadun banoman na a ayomp, kë abaa huuranaara huuran maakan aji : « Abuk Dayiţ, ñagi'aan! » ⁴⁰ Kë Yetu aşë naţ ado kë baţija a. Wi nakuul aňoguj kë aşë hepara : ⁴¹ « we wi inaluñ ndolu ba? » Kë ateem aji : « Ajugun, dolaan ndo kawin kak! » ⁴² Yetu kë aji na a : « Doon kawin, pfiyaar pi nu pajebanu. » ⁴³ Ti dko mënţ kë akak awin abot aţaş Yetu, aşë dëman Naşibaţi. Kë bañaan bti bakak ayeeh mndëm mi Naşibaţi wi bawinuj uko unţëpunj.

19

Fake

¹ Yetu aneej ti Yeriko awo ti pmuur ubeeka, ² kë ñiint alonj anwoon katim ki Fake aşë wo da, awo naweek i *bakobraar daaşa abot ayok maakan. ³ Ado na pwin ñaan anwoon Yetu aşë wo aanhinani tiiki bañaan baţumi, kë abot awo ñaan naţamñaan. ⁴ Aţi wal mënţ ajot kadun aşë paya ti bko blonj kahilna kawin Yetu, ankţëpnunj da.

⁵ Wi Yetu abanuj du dko di apayiñ aşë kat këş aji na a : « Fake, taraan iwala, dwo i kawala du katohu nţa. » ⁶ Kë ataran awala ayeenka na mnlilan. ⁷ Wi bañaan bti bawinuj uko wanj, aşë njur njuran aji : « Aya awala du uko ñiint nado buţaan! » ⁸ Kë Fake aşë naţa anaţ, aji na Ajugun : « Ajugun, tenan, dfaaş bka bi naan ti ptoof kaţen bajuuk, akak awo woli dguur ñaan bka bi nul kakakana nyaaş nbaakër uko wi nyeenkuluj. » ⁹ Yetu kë aşë ji na a : « Naşibaţi abuuran nţa bañaan biki katoh ki, iwi kak iwo abuk *Abraham. ¹⁰ Hënk di uwoon, *Abuk Ñiint abi bi pla kabot kabu-uran banneemunj. »

Uhoñ wi itaka
(Maci 25.14-30)

¹¹ Wi bañaan bawoon ti ptiink Yetu, kë aşë hoñ na baka tiiki aňog Yerutalem, kë başë şal aji *Pşih pi Naşibaţi pawinana wal mënţ. ¹² Aji na baka : « Ñiint alonj i kabuka kaweek abi ya du utaak unlowuj pya kayeenk pşih pi utaak wi nul, kaşë kawugşa. ¹³ Adu balemparul iñeen, awul baka andoli baluk bi kli kwajant aşë ji na baka : “Nalempan na itaka yi te ubi'en.”

¹⁴ « Bañaan biki utaakul kë başë şoora, ayil bañaan balonj kë baya du naşih najeenkal aji na a : “Nëñjal ñaan j aşihun.”

¹⁵ « Wi bayaan aţoorana du pşih, kë aşë wugşa. Wi abanuj, aşë do kë badu balemparul biki abiiñ awul itaka, katen jibi andoli ti baka aduki alemp. ¹⁶ Nateek abi ajaka : “Naşih, itaka yi iwulnunj yii yi, dduk aka uko wi iwulnunj nyaaş iñeen.” ¹⁷ Kë aji na a : “Ido bnuura, iwo nalemp nanuura ; jibi iwoon nanuura ti uko umpoţi wi nwuliñ, iwo nantunja i nbeeka iñeen.”

18 « Natëbantën kë abii, aji na a : “Naşih, itaka yi iwulnuñ yii yi, dduk aka uko wi iwulnuñ nyaaş kañeen.” 19 Kë akak aji na un mënţan : “Iwo nantunja i nbeeka kañeen.”

20 « Undu kak kë abii aji : “Naşih, itaka yi nu yii yi, dtan ya ti blaañ ahank. 21 Dţi'u, iwi inwoon ñiinţ najooţ, anjaan ayeenk uko wi awoon aanhankani, kabot kakit uko wi awoon aantepi.” 22 Kë naşih un aşë ji na a : “Iwi nalemp nawuţaan, dwayëşu na nţup ni iţupun iwi ti uleefu. Ime aji dwo ñaan najooţ anjaan ayeenk uko wi awoon aanhankani, kabot kakit wi awoon aantepi. 23 Kë we ukaan keeri kë iinjeş itaka yi nwuliin ahankan du naţeetan ba? Işaan kabuk uko ulon, woli dyaarad ya.”

24 « Wi wi aşaan aji na bañaan banţoon da : “Nayeenkana itaka yi nul, nabot nawul ya andukiin aka nyaaş iñeen uko wi nwululun.” 25 Kë bateema aji : “Adobi ka ka itaka itum!” 26 Kë akak aji na baka : “Dţupan, ñaan ankaan, balun kaţena kak, bë anwoon aankaa, bado yeenka wi akaan. 27 Kë başoorad naan, banwoon baambi njal nşih baka, naţijan baka ti, nafaal ti kadun naan.” »

*Yetu aneeş ti Yerutalem ji naşih
(Maci 21.1-9; Markut 11.1-10; natenan ti Yowan 12.12-16)*

28 Wi Yetu aţiiniin han aba, aşë tool pya Yerutalem, apoş ti kadun ki pntuk. 29 Wi añogun nřfëţ ni Betfage na Betani, kañog pnkun pi bajaan bado « Pnkun pi Mno-liwera* » aşë yil baţaşarul batëb aji na baka : 30 « Nayaan du ufëţ unwoon ti kadunan wun, woli naneeş da, naţenk ubuuru umpoţi untanun, wi nin ñaan awoon aambaan kadapi'aara ; nafënëşan wa naţij. 31 Woli alon ahepar uko unkaan kë nakfënëş wa, najaka Ajugun anumiin wa. »

32 Wi bayili bayaan, baya ţenk kë uko uwo jibi Yetu ajakun na baka. 33 Wi bawoon ti pfënëş ubuuru umpoţi wun, bajug wa kë başë ji : « we ukaan kë nakfënëş ubuuru ba? » 34 Kë başë teem aji : « Ajugun anuma wa. »

* 19:29 Pnkun pi Mno-liwera : Dawoon katim ki pnkun pi bajaan bado na umbaabu “Mont des Oliviers, Monti di Olivera, Mount of Olives.” ✧ 19:38 Kañaaam 118.26. ✧ 19:46 Itayi 56.7. ✧ 19:46 Yeremiya 7.11.

35 Wi wi bajejun wa aţij Yetu, aşë pënan iyeti yi baka agur wa, aşë dola kë apayaa. 36 Wi akyaan, kë bañaan başë pënan iyeti yi baka aşeef ti bgah. 37 Wi Yetu abanun du bgah bankwalnaaniin Pnkun pi Mno-liwera atool pya Yerutalem, kë pntuk pi baţaşarul bti paşë lilan maakan, ahuuran maakan awo ti pdëman Naşibaţi pa mlagre mi bawinun bti. 38 Baji : « *Bnuura nuura ti naşih ankmbiin ti katimull!*✧ Mnjeeh du baţi na mndëm du baţi duuţ ! » 39 *Bafaritay balon banwoon ti pntuk kë başë aji na Yetu : « Najukan, nomaan na baţaşaru baţañan. » 40 Kë aşë teem baka aji : « Dţupan, woli bayompi, mmlaak mi manhuuran. »

Yetu akak aţëgara Yerutalem

41 Wi Yetu añogun, awin ubeeka wi Yerutalem, aşë ţëgara wa, 42 aji : « Dñal lah iwi kak iyikrën iko inkţijin nţa di mnjeeh, kë iko mënţ işë mena, kęş ki nu kaanhilan pwin ya. 43 Nnuur nlon nabi ni başooradu bakdolun uniw wi mboş kakoolnţënu, kagut na iwi. 44 Balun katoku, iwi na babuku. Baankwut nin katoh kalon kanaţ, ţiki iinyikrën wal wi Naşibaţi abiin pbuuranu. »

*Yetu adook bawaap du Katoh Kaweek ki Naşibaţi
(Maci 21.12-17; Markut 11.15-19; natenan ti Yowan 2.13-22)*

45 Yetu aneeş wal mënţ du *Katoh Kaweek ki Naşibaţi aşë jun pdook bawaap, 46 aji na baka : « Naşibaţi aţup ti Ulibra wi Uţup wi nul aji : “*Katoh naan kawo kañehanaani.*”✧ Kë an naşë kakan *ka dko dmennaani di bakii!*✧ »

Yetu ajukan du Katoh Kaweek ki Naşibaţi

47 Unuur unjinti, Yetu aji jukan du *Katoh Kaweek ki Naşibaţi. Kë *baţenjan baweek na *bajukan Bgah na baweek biki *bayuday başë la pfiņa, 48 aşë wo baamme jibi bakdoli, ţiki bañaan bti bawat ibaţ atiinka bnuura.

20

Bayuday bahepar Yetu ñaañ ançu'ulun pdo iko yi akdolun

(Maci 21.23-27; Markut 11.27-33)

¹ Yetu awo unuur ulon ði pjukan du *Kaweh Kaweek ki Naşibaði abot aþup *Uþup Ulil Unuura, kë *baþeñan baweek na *bajukan Bgah başë wuj na bantohi ² ahepara aji : « Þupun, mnhina mnhoñ mi mi ikdolnun iko yi ba? In ajakiin kë ihilan kado ya? » ³ Kë aşë teem baka aji : « Nji kak dñal kaheparan uko ulon. Naþupaan, ⁴ in ayilun *Yowan pbattaar ba? Naşibaði a këme bañaan baka? » ⁵ Kë başë wo ði plaþar ði ptoof pi baka aji : « Woli nteem aji Naşibaði ayilulun, aheparun kaji, we ukaan kë nñenfiyaara? ⁶ Kë woli nji bañaan bayilulun, bañaan bti batapun mlaak, ðiki bafiyaar aji awo *Naþupar Naşibaði. »

⁷ Bateem aji baamme anyilulun. ⁸ Yetu kë aşë ji na baka : « Nji kak, mënktupan na mnhina mnhoñ mi nji kadolnun iko yi. »

Uhoñ wi balemp biki Uwoorta

(Maci 21.33-46; Markut 12.1-12)

⁹ Wi wi Yetu aşaan ahoñ na bañaan aji : « Ñiint alon abi tepi uwoorta wi mnko manjaan mandolna ubiñu, aşë wul wa bañaan balon pa badoki bapooñle bawula kafah ki nul, aşë ya bayaaş bi awo i kaya kajon. ¹⁰ Wal wi umar ubanun, kë aşë yil nalemparul alon du baka pa bawula kafah ki nul; kë başë koba, adook kë akak iñen ijint. ¹¹ Kë ñiint ajug uþeeh akak ayil nalemparul alon; kë bakak akob un mënþan, akowandëna, aşë dooka kë akak iñen ijint. ¹² Kë akak ayil nawajantën; kë bakoba añaakan afëla bdig.

¹³ « Kë ajug uþeeh aşë ji wal mënþ: “Dbaa do do hum ba? Dyil da abuk naan i nñalun maakan, ulome ul, baya kakali'a.” ¹⁴ Wi bañaan biki awulun uwoorta bawinun abuk ñiint un aşë şal aji : “I akdukiin na iko yi aşin; nawulan nfiña, nyeenkna phiiñ.” ¹⁵ Kë hënk di bamobulun apul pulan apënan du uwoorta aşë fiña. We wi ajug uþeeh akeeri bi kado bañaan mënþ? ¹⁶ Alun kabi kafin baka kawul uwoorta bañaan balon. »

Wi bañaan batiinkun uko wan aşë ji : « Naşibaði aankdinan nin uko wan uwo! » ¹⁷ Wi wi Yetu aşaan ajaban baka këş aşë ji na baka : « Natenan uko wi bapiitun ði Ulibra wi Naşibaði :

*“Pnduba pi baniw bapokun,
pakakun amëban katoh.”*✧

We wi uko umpiitun wi ukdiimanun; ¹⁸ ñaañ ankjotun ði pnduba mënþ akita, kë ñaañ i pakjotnun, panantëla. »

¹⁹ *Bajukan Bgah na *baþeñan baweek bayikrën wal mënþ, na manjoonan kë bukal bakaan kë ahoñ hañ. Bala wal mënþ pmoba, aşë ði bañaan.

Pluk Fëtar daaşa

(Maci 22.15-22; Markut 12.13-17)

²⁰ *Bajukan Bgah na *baþeñan baweek bamena wal mënþ aşë yil bañaan balon bandaarun aji bawo baþool bado katen me Yetu ajub ði uþup ulon, kahilna kamoba, kañoof du pşih pi nantunja naromen. ²¹ Wi wi başaan aji na a : « Najukan, nme kë iji ktup kabot kajukan bnuura, abot awo iinji kpaþşër, na manjoonan, bgah bi Naşibaði bi bi ijaan kjukan. ²² Nwo i kaluk Fëtar* naşih najeenkal daaşa, këme nñenwo kaluka da? » ²³ Kë Yetu ammeen nşal ni kalagare ni baka aşë ji : ²⁴ « Nadiimanaan pataka. Kaara di in na katim ki in iwoon ði pa? » Kë bateem aji : « *Fëtar a. » ²⁵ Kë aşë ji na baka wal mënþ: « Nakeerin nakakan Fëtar uko unwoon wi Fëtar, naşë nakakan Naşibaði uko unwoon wi Naşibaði. »

²⁶ Kë baanhinan amob Yetu ði nþup ni aþupun ði kadun ki bañaan, bañoñar jibi ateemun, aşë yomp.

Pnaþa ði pkeþ

(Maci 22.23-33; Markut 12.18-27)

²⁷ *Baþaduk balon babi aňog ði Yetu, bukal bajaan baji pnaþa ði pkeþ paanwoo, bahepara aji : ²⁸ « Najukan, *Moyit apiit pa un aji : “Woli ñaañ aka abuk aşin anniimun aşë keþ bë aanduk napoþ, ayeenkan ahar abuk aşin mënþ ahilna abukara bapoþ.” ²⁹ Ubi ka biint paaj na alon banþaarun. Nateek aniim ñaaþ aşë waanja bë aambuki. ³⁰ Natëbantën kë ayeenk ñaaþ akeþ kak bë aambuki, ³¹ nawajantën kak kë ayeenk

✧ 20:17 Kañaam 118.22. * 20:22 Fëtar awoon naşih najeenkal.

ñaat akak akeṭ bē aambuki. Kē biint paaj na alon bukun bti bado han, akeṭ bē baanduk napoṭ. ³² Kē ñaat akak abaañsaan aneem. ³³ Kē hēnkun woli bañaan balun anaṭa ṭi pkeṭ, in akwoon ayin ñaat mēnt, wi buk alon paaj na alon bti baniimulun? »

³⁴ Kē Yetu aṣē ji na baka : « Biint na baat biki umundu wi baji baniimar ; ³⁵ kē biki Naṣibaṭi aklun kaji kē bataan na pnaṭa ṭi pkeṭ kabot kawo ṭi ubida unkmbiin, baankak alun kado kaniimar wal mēnt. ³⁶ Hēnk di di bawoon kak baankak akeṭ, baanam na nwanjut abot awo babuk Naṣibaṭi, wi banaṭiin ṭi pkeṭ. ³⁷ Kē Moyit aṭup bnuura aji bañaan balun kanaṭa ṭi pkeṭ. Ṭi dko di Ulibra wi Naṣibaṭi dankṭiiniyaanun uko wi bgof bankyikun, adu Ajugun aji, “Naṣibaṭi i *Abraham, i *Itaak, na i Yakob.” » ³⁸ Yetu akak aji « Naṣibaṭi awo i bañaan bajeb, aanwo i banketun, ṭiki biint bawajan bukun bti bawo bajeb pa ul. »

³⁹ *Bajukan Bgah balon bajeb bṭup wal mēnt aṣē ji na a : « Najukan, iṭiini bnuura. » ⁴⁰ Kē baankak aṅoom phepara uko ulon.

Krittu awo Abuk Dayiṭ abot awo Ajug Dayiṭ

(Maci 22.41-46; Markut 12.35-37)

⁴¹ Yetu aji kak na baka : « Hum di di ñaan ahilanun kaji *Krittu awo *Abuk Dayiṭ? ⁴² Dayiṭ ṭi uleeful aṭup ṭi uko wi Krittu ṭi Ulibra wi pñaamarēn aji :

“Naṣibaṭi Ajugun aji na Ajugun :

Ṭoon ṭi kañen naan kadeenu

⁴³ *te ndoo ndo baṣooradu,*

ido kapafna baka ihot.”✧

⁴⁴ Dayiṭ aji du'a kaji “Ajugun” hum di di Krittu ahinanun keeri kawo abuk Dayiṭ? »

Nalipariin bajukan Bgah

(Maci 23.1,5-7,14; Markut 12.37-40)

⁴⁵ Jibi bañaan bawoon ṭi ptiinka, kē Yetu aṣē ji na baṭaṣarul : ⁴⁶ « Nalipariin *bajukan Bgah banjaan banal pñaay na imiṣa iyul, kanal banohntēn baka ṭi dko di bañaan, kanal pṭo kadun ṭi itoh iñehanaani, na ṭi iṭij inuura ṭi ṇfettu. ⁴⁷ Baji bade bka bti bi baat bayoṭ, kadaan kajon ṭi pñehan Naṣibaṭi pa pwinana. Naṣibaṭi alun kakob baka kakob kandēmnuṭ maakan! »

✧ 20:43 Kañam 110.1.

21

Uṭen wi ñaat nayoṭ najuuk
(Markut 12.41-44)

¹ Yetu akat kēṣ aṣē win bayok kē bakwat itaka du dko di bajaan bawatna itaka ṭi *Katoḥ Kaweek ki Naṣibaṭi. ² Abot awin ñaat nayoṭ alon najuuk kē aṭu da ktaka ktēb ṭaṅ. ³ Kē aṣē ji : « Na manjoonan, dṭupan, ñaat nayoṭ najuuk i awul apelan bañaan bti. ⁴ Banwulun bukun bti bawul itaka yi bawoon baannuma, kē ul ṭi bwaan bi nul aṣē wul itaka bti yi anumiin pa pde. »

Iko inkyuujun kē uba umundu uñogi
(Maci 24.1-2; Markut 13.1-2)

⁵ Jibi bañaan balon bawoon ṭi pmaṭ *Katoḥ Kaweek ki Naṣibaṭi aji kanuura, kul na induba inuura inniwnun ka, na iko inuura yi bajaan baṭen pa pñēgna ka, kē aṣē ji : ⁶ « Iko yi naktenun yun, ṇnuur ṇalun kabi, kē nin plaak paankduka kapaf ṭi pṭēnt pa : iko mēnt bti ijot. » ⁷ Kē baṣē hepara aji : « Najukan, lum di di uko wan ukwoon, kē we ukyuujun un kē uko wan uban ṭi pbi? »

⁸ Yetu kē atem baka aji : « Nawutan kadinan baguuran, bañaan baṭum balun kabi na katim ki naan, kaji bawoon *Krittu kabot kaji unuur wi nul uñogi! Nawutan kaṭaṣ baka. ⁹ Woli nalun atiink ṇgut na pgarandēr, nawutan kalēnk. Iko mēnt iwo yi kawo ji umundu ubi udo kaba. Kē umundu uṣē wo uunwo kaba wal mēnt. »

¹⁰ Aji na baka wal mēnt : « Uṭaak unaṭa ugut na uṭaak ulon, pṣih pagut na ploṅ. ¹¹ Mboṣ manṣinṭar maakan, mmaak mwuṭaan na ubon ṇawo ṭi ṇmban ṇloṅ, iko iyibanaan iwo, iko inkwoonun baṭi iwinana.

¹² « Kē ji iko yan bti ibi ido kadolana, bamoban kahajanan, kañooṭan *uruha du itoh iñehanaani, kawatan ukalabuṣ, kañooṭan uruha du kadun ki baṣih na banṭuṅa ṭiki nafiyaarēn. ¹³ Iko yan bti ikdolun naṭup baka uko wi nameen ṭi nji. ¹⁴ Nameen kē naannuma pla uko wi nakyaan kaṭup kayerjanaan ṇleefan : ¹⁵ dlun kawulan uṭup untuṅa wi baṣooradan bawoon baankhil ppok kēme kalaṭ. ¹⁶ Baṣinan na baninan, babak baṣinan, bayiṭan na banohan, badoo lun kakeeṣaaran, bafin

EDUMS DQ %DAAE(EDOORSAKI <HUNDDNM Lm1DOLSDQDINQXW
 QDV\DU- .- ENRZLQEDDQNOHAAIQDQADUBAKQRKZHHQD
 NDGH X 1DWDPPDDNDIQ-NKGLXNXMDP DQSAFLXPXQGQDGNRDS
 QDNQVNDNDXEDZDPDQMRRQDQXQXUNSXNXUXXMRWQMEDUQL\ D

8(O KAHUAKLEM
 ODFL ODUNX(

m:ROQDOZLQ-EDQJEDLRNDEHANDIBSAZDOXQGRQDKLOQD
 <HUAKEQDPHHNGDEDSOKANAQDEXSULNRQZRRLSEIE(QDERW
 %DQZR\$XAAZL <XGDDP-NS QDKLQQQ\$SDGXIQ\$EXNIIS}

EDISNEDPHEDLQNXZHHEHQZRR NUUBRA\$AAANKIHU
 S <HUAKEFMHHSIDSNEDSNEDQZRR 1DSQDNKHU DMZRGX .DWRK
 GXSE EZIDP-NSE DZXVNDQXHEHMHND DZHNNLDIBSANDMXNODDQJEADN-

SKINUWRNSAWO1DIBSADNNREXNDNRGXSQNXSIEDMDEDGMBQNX
 EDAAELNQLXEDQMXEDQXOXIRSDQROLZHUDDOZLQIDDPEDQD
 LNRPSIANIE(LNGRODQLLNUUERSDQEDAAE(ND EIGXDWRKZHHN
 P-NS EDDSDQNZRRDL\LQDE DQNE

ERRWDEQZXSNIMXSHHSNDZBNLDIBSASDS(INKA
 XAAZLXGHZE1DIBSAXERXVDOSD
 EDAA %DVEDNODLNHNDPREEDND

ND\NDWQK(AAK(EDQZRREDPPH %DESANEDZHHEQEDMXNODQDK
 1DIBSADONDSRHUAKEEMQKOKANENIN\$ADP@<HU
 GDVZILWALEDNAKBA ODFL ODUNX(

<HUNDFML\$EXNIISDNOMDESL
 XPXQGX

ODFL ODUNX(

m,NRLQN\XXMX\$EXNIISDEL SV <HUN D-SXNRLDAAEDNELL
 LZLQDSDQXXSUSOQDS JAH.-S NDGRNDDN-EDNODDEDNGRGR
 PER EDAAEDOXDKDDMDDQDVA

SKRPSLEGKQDSLMAARO %DAA .- XAZL'ATAKIAQHSMXGDL(
 EDONDNSISOKZLEDMLULNRQNOXEDMEDGRKARIDQZRBOBS EDQ
 NDMRXPQDQZLEDAAEDBULNRMDA3NFEEDW-\$\DGXEDSAN

\LEDISOXNDINAR :DOP-NSZLZLEDZHEDZHBNEDQJRDVH.D
 EDNZLQ\$EXNIISDZXQMPQKLQDWRDZHNNLDIBSAD(INKARDMLEL
 PQGMPQZHHSNDQUJ :ROLNRDNZXEDLNCHU %DOLIQSDQ-GLQDQ

P-NSLMXSLQDQDKNDNWSKISZXQVNDNXD-ODDOLDNZXOX
 PEXXRULQDQD3OGI EDNDEESQKISIEDAASDDQNPDDU

8KRZLEMDDN
 ODFL ODUNX(

<HUNDDNKRODEDNDDM Lm1DWH OQMHHK
 QDQMDQDPQNE(:ROEDQMXQDQ<RZDQ ODFL ODUNX(QDWH
 MXQSE QDMRQSDWPIQQDEFL RIZDOLXIHT(ULLSRRLQGXU

PHN-SWSDQGI .- K-NKZRQDQXZLEDMDEDV KANISILANAANHT(U
 DZLQNRD N-LEDQIDPHINQ3IHS LZLPQMHXKQDL- <HUN -LOIMO
 1DIBSASDEDSSEL 1DPDQMRRQDQHQD <RZDQMLDEDNDm1D\DDQ

GPANDZXINDDQNESENR-NSE(QDMXQNDANIXIHT(U
 LLQZLQDQDQDPERABN-SUPI .- EDKHSDDMmRU GIGILALU
 QDDQ-ZRAANKBA JUNWD}

1DZRREQVHQ
 ODFL ODUNX(

.- D-(EEMEDNDMLm1DWHQDQ
 ZRQLDQSHKNEHHND\QV IISDOR

DQNXI SGXSNPHHODASANGXND DQZRNDBSPNDZRIDQZRRQXP
 WRKNDNDNDQHHCMDMDMNDWR&RISN-DQNZXOXZRUQZRNDBSP
 ĀIDMXNDMURU GPHHSDNGHHSCXHN DZRIDQNGRXONK LXZRUCMDNX
 SIXIHT(QDE DASA RGDZRRĀ \$ \ XXMDQ QDGMNUED "\$ QOSOXPHANME
 GXENB X XSHH\$K D QZRRDL NRDQNLL USGH0 - NSDQOSOXPHAD
 \LQDNQXPE(L'XOGIGQDN\DNDE RL "1MNL-Q -ZRSSQOFMDIQNOHPSDUX
 PDQXQHILNDASGBIXIHT(U EDAAN}

.- ED\DD\DDZLQNE (MLEHU
 DMDNDQEDND -MXSGH

8N&L<HUDKRU EDQM N³
 ODFL

. D³A INDE D>D³ANI
 ODFL ODUNX(
 .RULQ(

m\$QQDZRDQMLDQLQZRRS
 PQKDEM N-ML&DDSDZ X OQXI H
 K-NIGGQND DZXOSQ 1DOXIDGH
 NDERVDGDDQMLXISHIQDDQDERW
 NDSLSLSIHN DZD>N QWDE&ND
 N VBNL, (RAY)EL

:L ZDØLSG MEDQX-<HUD -SO
 SXPHAQDEEDQM N³UL:L ZLDA
 DMQDE DNDm' AIPDDNDQGSGL

<HUDSPDMLM O3L\HBDXNDSRN
 SPH D

XIHT(UZLQDDQM QGRNDQHFMQKDM
 'SUPAN-NKAKGSDWZDØLXN&L
 SGBLSDE SANUXNGRODQXLIHSL
 1DIBSA } \$MISQNDOSØRDEHH
 1DIBSAD -MLm1D\HHQSDQDIDDR
 GSPAN-NKAKGDSR RWDØL
 3ISHU DIBSASDNEUL

ODFL ODUNX(QDWH
 QDQ<RZDQ

:L DEDDD -MHMDSRRDEHH
 1DIBSADNL>M-DDZXØDND -ML m
 8OHQIDDQLZL XQZXODSIDIDQ
 1DOXI QDGRDGR-NKXZRPQOAIN
 PLQDDQ :L EDEDØGHNDNG RLZLQ
 KDQDSQNDODM m3RRSWSZRR3L\H
 S³A A&LQDDSDQWXSØQSLI DIBS
 D&ANAA&KRA&EKDQX

.- <HUDNDNDMLm'IMO'IMO
 'ATADE HASNDSKLNODIS ISANAMIL
 DEBYNDMHS- QMQ -³EHANDISA
 \$DLZILKLQQLDLSLSD\DDROLOX
 DNDNQMLWBNE D(NSU) .- 'IMO
 3L\HBU-MQDD m\$MXJXZROXZR
 S\DXNDODNE&EZROXGRZRSNHSD
 m'IMO
 3L\HGBUPUMXJXNGRIDKDDQGL
 LS&SPHN-YAAWA SAN

8PER&SPDQNHM

<HUDSPNDLO&EDQM N³NZDD SX
 OX
 ODFL ODUNX(
 m1DWHQ&ADQZRRNDZD NS
 DQDQMLXPHAZL 1DPDQMRROD
 \$EXNII&ZRNDM&EDIBSADMDNX
 N-³AADQAADZDDSDZXS&NĀ :DO
 P-NSN- EDQM&ED ZRS SODAA
 DKRSEDNDNGR&M&D

.- <HUD -KHSDEDDQM N³M Lm
 :L PELD\LO&QDDIQSL&PERIS
 QL&PD³QLQAPAA&DZDXNROR
 L" } .- EDEEMMLm1LQNRRODQ
 ZLDAADMQDE DNDm.- K-NKU
 DQNDXOPER&BSZRN DMZMDQND D
 XPD³N-DQZRRDQNDIMZRN DZDD S
 XPDQZLQX&DQXJD 'SUPAN&L
 8OLEZLD DIBSAXSIPUXZRN DGR OSD
 QM&%DUS&DE DGERXASANĀ %DASARUL
 EDM&ZND&-NS m\$MXJXQIHM&\LL
 } .- DE&EDNDMM m8N>I}

, QDZRRQXDZHHN"
 ODFL ODUNX(
 %O&REDSN-S EDQM N³-EDAL

<HUD&EHANIBSAGXSQN&PQROLZ
 HUD

NDPE&DKLODQXZRRQ&DZH&N
 EDND.- <HUD -MQ&EDNDm%DHELNL
 (AA&K&DOT&A&E&DIHUN-EDQHU
 EDGR-EDNEIDG&DN&E DGRQXX&U
 .- X -SDSDQDQZRRQ&DZH&ND

ODFL ODUNX(
 <HUDSND\DG XQNXSIOQROLZH UD
 DIMRQXDG R%DASARW&ED\QD
 :L DEDQ&XGNR -NSD -MQD

EDNDM1 DGRRIQEHAINDIBSAQDZXWQDD -WHBQXXDMIm" IISLNDNZR
 NDMSRNDJXXUX :LZLDAADGXND }
 EDNDWUD - UFD EHAINDIBSA DML .- 'IMO3L\HBU-OASMLm" ASU
 m3DDZROLALINORZDQPDQDFM P-MME}A%DEWUN-3IISDORNDN
 .- P-NSXAZLQDDQAADZRDGRODQZLQDDMm,ZLNDNZROSEDN
 ZLQXZD } >:DOP-NSN-XZDQ .- 'IMO3L\HBEEMAMm\$ DP-NWO
 MXZ(L1DIBSAXORX -SNSNDGXSDOQDEDN %DKNRXXZRRWLDOR
 SWBNA <HUDKDDMPDDDDND - DNDNSRDMm1DWHQDDQMRPDDQ
 3EHAINDIBSAPDDNDQOLNDIQXXOGRRIISLDZRD DGRZRL *DOLQD\
 NDMS3AAXMDW @ .- 'IMO3L\HBU EMDMLm,ZL
 :L <HUD EHANUDIBSADEDD - P-MMENLLNMDN XRIGNR-NSZL
 QDASDNDQXEDASARULSNKEDND - DNSNIN-XJXN -KDDQ .- \$MXJXQ
 EDNOYNS EDQRIRDNDSCAEDMARRIS -NRDWHIMMO3L\HH:ULZLDA
 .- D-MQDEDN mZHXNDND - DOXSPZLSMXJDELDSPAm'IMO
 QDNOYNS ED"1DQDISQDEHAINDIBSA 3L\HIGUPUMXJXNGRIDKDDQGL
 QDZXWQDDMSRNDJXXUX LSRSPHN-YAAWAJAN:LZL'IMO
 3L\HBUADSNELDZRRRQDDNDQ

%DPRHU 0DFL 0DUNX(QDWH %DNRHUEFDMDUD
 QDQ<RZDQ 0DFL 0DUNX(%DQNUH<HUEDZSEHA DERW
 <HUDKXNDISNN-SQUKSEDAADNRED%DEMDZXQND KHSNDUML
 SDZXMXGD(ORSEEDQMNLFEED m,QDNREL,ZL1DSPARIBSAPAN
 EDVN-DZRSNDGXQEDNDSEID3OG3AADQNRNLL%DNDNDWLDUM
 <HUSDSRRND-<HUDMQDD m<X LOINDN
 GD(LPRRRRNS\$EXNIIISNDZXOQD %DQSHUXUXZDEDXGD\
 } :LEDQZRQD<HUEDZLQXNR :LXQXXUMIUQSDQWFEKDXGD\
 XQNERPDRQG-MQDD m\$MXJXQIB EDESANEDZHOND EDMXNDQDN-
 EDNODL NH}M".- DOSEDNDSNANHME D\WLW%DGRDIS<HUSNDGXQ
 DWLENDENISGHINOXOHPSDUH EDND -MQDD m:ROLZRUIT(U
 LEDESAN .- <HUD-SINQDEDNMDm NSPUJN
 1D\$AAN:LZLDAADEDNQEDNISIS .- DEEMEDNDMLm:ROIGSPAN
 X DMHENDQ QDDQNVDNDZURGLKHSDXNDOR
 <HUDSINZDOP-NSQDEDESAN QDDQEMAN .- KNKU\$EXNISD -
 EDZHONDE DZHENL NED\H .DWRK SOGXNDENDGHHNOXDIBSADQKLQLL
 .DZHHLN1DIBSAQDE DQWRPEL LNRI(N
 SPREDMm'ZRQDGERXASAIN-QDGR :DOP-NSN-EXNBQED MIm,ZRR
 EISPRENQDNQMQGXN'MNDZQD\$EXNDIBSANHHUL"
 DQNUERGXDWRIK DIBSAN-QDDQGR- DEEMDNMDm1DSPGZD }
 QDSPREN .- ZDQLX -ZRZLQDQL .- EDMLmKAKQXPDDORSPUN
 EDA AELXIEJENMDEDQD}S L"8QSLEDS(IINKZDS PQWXPXO

'IMO3L\HBSRNDIDPP+HU
 0DFL 0DUNX(%DQSHUGXLODW
 QDWHQ<RZDQ 0DFL 0DUNX(QDWH
 %DPRHUZDQ-NSD-3O\$ADQHQQDQ<RZDQ
 MDQXNDWRKQDIHLEDESAN'IMO :LZLEDAAE(EDQ\$XUXKZD
 3L\HNW-ORGXNDIBSA %DE(HANE D\XGFEVDAADQASD3O\$<HUGX
 EGRSRSQOSFLEODM-E DAAE DSDIRRN DGXQ 3LODW%DM\$WDSDDMDm
 EDDW-AN-'IMO3L\HHDUNDDQGD SNKIISLN-DZRS\HZQEDA AELNL
 "ASQDOHP\$BZLQDDQD3O\$GGRXAAKDMMLQDEDNEDZXSOXNEAR

Q DI HQ D M H H Q N D D E F M K I S X O H H I X S N Q D E D N X D D X Z D M D N D S M I m Z H
 D Z R R . U I T (U D I H } . - 3 L O D W K H S D Z L ³ I I S I L D G R O X Z X A S A I N D ' 0 - N W I Q L Q
 < H U D M m , Z L L Z R R Q D I H L E D \ X G I D ' } X N R O R X Q N - U E D V A G G R D N R I E D -
 . - < H U D E E M D A M m , Z L , M D N K X D } . - N D Z X W D Q D - E X N E D K X X U D Q D D U D
 3 L O D W M Q D E D E S A N E D Z H H Q N S Q U K K X X U B Q D N D Q H S E D S A N - S A A T
 S I E D A A m 0 - N W X N R O R X Q N N D D M S D N Q A G M W H N - 3 L O D W R Q L Q D Q
³ I I S I L D G X N Q D D Q D D E D N X N Z L E D K H S D U X \$ Z X W B Q S

. - E D W D P B Q D N D Q D D \$ Z X X N L E D N K H S D U L X E D X Z D W X N D O D S E K I
 E D A A E D S D A W D S M X N S I Q X O M X Q Q D H Z N X A A K E R W ³ A A : L Z L D A A
 G X * D O L O S P N A X G D - E I K - N K U W H D Z X W E D U N - H U E D G R X O N E L E D A L U
 S : L 3 L O D W N K X N E D D - K H S D M L
 m " I I S I L D Z R * D O L O D \ . - Z L D P H H < H U D Z R S E J D K I P Q K D M
 N - D Z R X A A Z L + H U R D G H U N - D - G R : L E D N \ D Q D - H U E D P R ³ E I S D O R
 N - E D O S A + H U R D Q Z R S < H U A X I E S M L N D W N E I M O L X E H H X I D . X U H D Q
 N U P R N A N U Z R R Q L S E H D S S N X A N U X S N D I H N S

% D O S H U G X N D G N Q H U R G

: L + H U R D Z L Q X < H U D - O L O N R N M L E D N D m \$ Q E D E S N H U A X I E M
 P D D N D Q A I X Q G L L P S D Q Q H U S K I Q D Z X W N D Q Z R R S D Q M L 1 D G R R N D
 D (I N K - E D N I S I Y A A I R L D G R O B E R W R R Q S L L E E F A D E D E X N D Q N U U R
 D A I N D Z L O D B R O D J B E R + H U R G A B I I E D N O N K D G N D M A % D Q X X U I D I Q G -
 D Z R S S K H S B H U L N R U M N - D S R N E D E S D Q Z R B D D Q S E O N Q D L \ L L Q
 S E E M A : D O P - N S N - E D E S A N E D Z H H N R R L L P E X O N E Q Z I P O D Q Z R R D D P
 Q D E D M X N P O D E D - K X X U D L Q R L E R R W A Q L D O P - N S E D A A E D G R D M L
 E D N W D S D U X I O Z L + H U R G E D Q J R O L Q N X Z H H L M R W O N D N D Q D L Q N X
 E L N Q L X E D M X S X E H < H U D N R Z D Q S L P S R S P R E D N D : R O E D G E R P X E ³ O W
 D - Z R K D N A N D P A N I Q D I H % D N D N D Q D K N K X P G I G I E D N O N K D G R D E N D ' }
 G X 3 L O D W + H U R C D 3 L O B W P E L L % D S I D E D G E R X A S A I N D B S D S \ D N D V
 D O O R M A - E D N X X X P U N S E D Q R K Q D - H U

% D A A E D Q B L O D Z X W B Q D U D E D D (< H U D S D A N A A

3 L O D W N - E D G X E D E S A N E D Z H H N : L E D E D Q G X G N B I E D M D E D G R
 E D Z H E N N E D \ X G O N E D A A E (D - . D K H H N P I E N R Z D - S D < H U G D X Q D
 M Q D E D N D m 1 D I S N ³ I I S I L D M L Z R S E D G E R X A S A I N D W E X N X D O R S N D E N U L
 S \ H Z O X A A K - Q K H S S N D G X Q D Z R N D G H H O X R S N D P D \ X > . - < H U D -
 P - N W I Q L Q N R O R S L N R L Q D W D S D U X M L m 3 D D S L L N E D N D E D D P P X N Z L
 O X + H U R G N D D Q Z Q Q Q N R O R E D N G R O % D Q J R O I D I D R P I A \ L Q X O
 Z L D G R R Z L D N D N D Q X M D 1 D Z L Q Z L E D G R O X Q Q P Q O D N D W H X Q R D
³ I I S I L D D Q G R Q L Q N R O R X Q N - U Z L D Q G B O L L W D Q D - D Q X
 D N H S ' G R E D N R E D E D Z X W D Q D

% D E H H U D E F W M D Z I D Z R R S N U X (

> 8 I H X Q G R O L O D W M R L S Z X W S D E D N O D N D O D E R =
 . - E D K X X U B Q N E O D M L V < H U E D N E D E H A D M I S E X X U E D O B E X
 D - Z X W B Q D U D E I D B D U D E D Z R D O X U D X O H H Z R O D L Z R . U I T (U L 1 D I B S A
 P - N S X N D O D S E K D \ H Z O X E H H D B R V G D W X % D Q J R O I E D E A E D M L
 D V ³ A A E D O G N A D Z X S B R S V A S K A N N D M Q D
 . - 3 L O D W A L U S Z X W B Q D N D N D m : R O L Z R Q D I H L E D \ X G E X X U D D Q
 D S I N Q D E D N D . - E D N K X X U D Q X X D D H H I X % D S S E N R Z Q X S S N U X D (M L
 U D Q M I m 3 D A N A S N D A N A S N . - D N D N m , \$: 2 2 1 \$) (, % \$ < 8 ' \$ ‡

\$ORS EDGRXASANE DS D SNUX E DEK-ASX XP :L ZLE DNDNXE H HND
 DZRS S ND LHU D M LDD m, LQZRU IT(US ER PDXOR QDX NR X M X OS \$ SK³ ZL
 L "% XXU DXDQH LIXL \$ XXUD QXQ ED \X G ED M DEED NRS S XX PRI XQXXU
 QD W/ASND - OMAQND (NSU IX D M LLD ZLS QR RNZLE D \X G D AED QR RNUSKI
 D m, LQZRU IT DIBSA WED Z S SGR OXNIG E JDEKMDNX
 XN X Q QDD P QZ LE DNGR OX S L
 OLS DXQ W S SOXENKASAIL DOL UN -
 X D -ZRDDQ G REXASANO R} :L ZL
 DAADM Im <HU OX LO HN ZR Q LO XDEL <HUD Q ASS NHS
 QDS IHS IQX} . - <HUD -(EEMDAM Im ODFL ODUNX(QDWHQDQ
 1DPDQMR R Q D P Q S G LL Z R Q D MGLX <RZDQ
 EDIS 1DQIDNXES XQXXXUQASU XQ
 XXZLSQR RN E-D DESD \ G XE KR DISJ
 XNR Z LE DER PD QDX NR X M XXOLO

3NHS < HU
 ODFL ODUNX(QDWH
 QD <RZDQ
 RIXGL K QX XXUQ X XXUP D UFD UDD ZRS NDED % DQH DMZ REDD QSK-
 DZXQD Q DE GMED ZD SXP XQ GEX SXXPSL <HU \$MXJ XGD % DOAR
 DGRWOO RMA SANL ZLEOD E NM EDDPPXN Z LE DNGR OXELLE S W -
 PDDN E D Q M E D Q H H Q D A S Q H E M D Q Z R K D I U R I A L Q N Q X X E D X -S N
 GX GNRG \LPDQ D P D D N D Q L DWR B ZLQD Q DNDGXN QLE DND % DOK
 .DZHNNI DIBSAE DWR ZLSQ OF .- PDDN DDQ -M XN S-ELLE XN XE D MQD
 <HU D -GRSGLLS PZHHDIMLM3DDSE DNDM DE DDDH³ AAQDMSHEED QNH S
 GNDN X QDDZ LQDDQ L ENLQX } ED" > \$DQ ZR1DIBSADQ ASS NHS
 :L DMDNXD D -MMA 1DIHLEDQ 1DOAHX N ZLELD M D N D D Q X P X G X
 JR Q EEN WEDEKR PDHZLXON R Q S U *DOLOSDA INQ ID Q M \$ E X NI I SDZR
 D -GMANIDIBSADM Im1DPDQMR R Q D Q X O G EED GRXASANDS ANSNUX(
³ I I LDZ RQ DQ O J N :L % DAAEDUM ND NDQ ASS NHS X X X Z DM DQ S --
 EDPELSLW E Q ZLQXN R Q S U EDIS ED OHSUPI <HU
 D -NXALEN % DQR KUE (QDEDDS % DQ W N E D S R S N \ D DXUN RZ LE DDS
 EDQJDN B Q S Q DDGX *DOLEDDQS DUSP UE DND
 DORZWHQ

8PRZL < HU
 ODFL ODUNX(QDWH
 QD <RZDQ
 " I I SDORLNDWN P ZRR <RE F
 DQZRR XEHHXID ED \X G DLE DMD
 EDG \$ ULP DDVZIG Z D O -NSDZRAA
 QDM RERNER Z D Q O \$ ZRS S \ R R Q N E L
 ZL3 IHS U DIBSA \$ ZRSEDA AEDQMDD > .-' IM O3L \ H B U Q DAS D O -NSDIS
 EDON DZD \ G X X U X K Z D E D \ X G D \ - W B XEKR \$ MLDWHQ -ZLQD DLQDD D³
 ZRDDQGL Q X N Z LE D Z D \ E D Q G X N X L S ZLZLDNDNM DWRI X Q A S XNR
 EDGLQDD Q X R V G R <RE E \ DG X3LODW X Q S U =
 DKHS DSUXDPSL <HU \$ ZDO S Q X P % DASA R HUE D B E -D Q N \ D Q W D Q I N D
 SNUXDERANS DQDEOD E L IDDO- (P D \ X
 QHH S D E KRE ORE IEDML S X D E N L ODUNX(
 SODIE KRE IEDZRE DDPE DND PR \ D RI XQX XPU NSANE DASA R HU ED W -
 QLQAA 8QXXZLSERPDR G D E D Q G L D X Q W D Q I N P D \ X X Q O R Z L L U X
 SKIXQX XUSQR RNZLE D \X G D³ OGIQD <HUAU(EXN RMLWOO RFB I SR
 . - EDDSDQZRRQ X D O L Q D X HU % DZ S S SINIY A A N R QBU :L
 ED SA <RE FE D \ DD W H E Q R D Z L Q L EELD NIS I ID O A N -<HU S X O H H D X -O O G

D U M Q D P Q O L O D Q D E L X N G X N D
N D C M A N D I B S A G X N D W R D Z H N Q X O

8 SJ P O B Q X X U D Z L < R Z D Q S L U L (

8 SJ P M X Q L

8 O L E Z I D X Z R 8 S J P 8 O L 8 Q X X U D L
 < R Z D Q S L U L (\$ S J P S X O L E Z I D X N Z L
 < H U D G R O S P E R Q D X N Z L D M X N D Q X
 E D A A Q D S N H S Q D S Q A S S N H S S Q X O
 < H U D S P E D A A Q D P Q K L Q D M H E E D Q
 P D D N D Q R R N A A D I N X S G R N R U M
 P D D N D Q A R N A A S N N D G X Q E D A A
 8 O L E Z L B R Z D Q S L U L X X Q D P D D N D Q
 Q D I E L O D F L O D U N X Q D X N < R Z D Q
 D A N - E D A A E L N D S L U L X O L E Z I D D P H E
 L I B R - A S Q L N R L < H U D S P U G Q Q L N R
 \ L D G R O X N R - N S X N D D N - D D P S L N R
 \ L E I O D F D D U N Q D X N E D S U L (

< R Z D Q S P X M X Z L X O L E Z I D X O A
 L < H U D Z R R S S J P M S J Z L I D I B S X E L L E
 S X P X Q G X D N D N A Q D M < H U D G I R N R
 L O A R N A A L M E D A A E D K L Q Q D L M U
 N - X O Z R R 1 D I H L 1 D I B S A D A R U D G D V
 D M L O N E X X U D E D A A 8 N R X Q N D D
 N - 8 S J P O B Q X X U D < R Z D Q S D S D I
 E D Q G X N I L I Z L m < R Z D Q N D N D L O R
 L O R L < H U D S P U L Q N G L L P N Q X Z R L
 1 D I B S A < H U D S P M L O Z R R E M H E K
 X P X Q G X G S D Q M S D Z X C E L G P H H O
 P D Q M P D Q Z X C E L G S O M A S I L K A N E S
 M P S A S P N U Q D \ D I D Q Q X X E I D R
 E G R O Q L S M L D X O Z R R E J D R D Q
 M R R Q D Q E L G N D M L D A S E D A A S S N H S
 N D Z X E D N X E L G D
 + - N I G L I D K X O L E Z I D Z R R
 3 G M A S J P
 < R Z D I Q D E D A V O R S P X N R Q N O N D E

< H U D G E V A S A R E I D E E K
 < H U D G R Y A A S D D M D X O R L N R
 L ³ O A R N U E D A A ³/₄
 . D Q M N D E D > D A ³ A N I L K H U S P E R
 S Z D \ > S L E D Z D \ U L U Q D S N H S
³/₄
 < H U D Q A S S N H S
 < H U D S N D Z L Q D Q D N D G X N Q L
 E D A S A R U L ³/₄

' X X M X Q Q Z R R 8 S J P D G E L Z R D
 Z R D Z R G X 1 D I B S A D E R D V Z R 1 D I B S A
 \$ Q Z R R 8 S J P Z R Q D I D I B S A G X M X Q L
 1 D I B S A D S P - N S D D S K L N E (S
 L N R (L Q A S K A N Q I L Q D O R D D A Q S A B A
 N D D Q S S A D R I X C I G X E L Q S N N U
 N - X E L G P D - N S X Z R E M H H S C L E D A A
 % M H E I M H H K X E G M N - E G M E D D Q
 Z X Q E D
 8 E I N D I I N D O R 1 D I B S A D \ L O X N D
 W L P M O Z R R Z D Q \$ E I N D U S P X N Z L
 D P H E (S E M H H E K L A A E (E D S N S A D
 E D V \ D D O - N S < R Z D Q X O H H D Z R
 E M H H K L E E L S ³ N D U S P X N Z L D P H H
 S E M H H K % M H H K N S E D Z R R Q D P D Q
 M R R Q E M H H K D I P E L S L P E R N D M H H K D Q
 E D A A E (\$ Q Z R R 8 S J P D G R Z R Z R S P E R
 N - 1 D I B S A D E R D V S P - N S D D S K P D N -
 E D A A E L N P I E R E D Z R D R E D D P P H D
 \$ E I S N D W R I Q X O - E D A A E L N Q X O
 E D Z R E D D Q G L - D E D A A E (E D Q A A
 D G L D D \ D D D D N E D N N D - E D K L Q S Z O R
 E D E X I D I B S A 0 - N S S S ³ A A N K M E S ³ I I S
 D P A S N M E S X N Z L ³ I I S D A L U Z L Z L
 E D Z R R Q E X D E X I N D I B S A 1 D I B S A X C S
 X O H H D Q Q X E D Z R D E X N X O
 \$ Q Z R R 8 S J P D N D M A Q D M D E D I B
 Q D Q M D - - Z L Q Q G M P L Q X O U M Q D
 E Q X X D B R D V M P D Q M R R Q D I D Z X
 O X O R Q G M P - N S X O Q Z R K D O R R I O D Q
 E X N S ³ < R Z D Q S N I Y X N N L Q X O
 D M I m 8 Q L L Q M L M D N D M I A S Q N P E L S L
 N D I Q S D D Q M R W D G X O K I M P E L Q G R
 N D Z R G R I Z R D R A } 1 D P D Q M R R Q D Q
 Q M D (J I Y E E N K I H Q S N E Q X X E D M
 E D Q Z R S D Y E E N E N D A S O R \ L (N - E Q X X Q D P D Q M R R R Q D Q E L L S D
 < H U . U I T (U 1 L G A A D D P E D I D Z L Q D
 1 D I B S A \$ E X N K O N D D Q Z R R D I B S A
 D Q N D E S S I N D P H A S U L U
 8 N Z L < R Z D Q D E D A V O R S P I S E N R Z X O
 O D F L O D U N X (/ X N
 8 N R Z L < R Z D Q M D N Z L I Z L Z L
 E D Z H E N N E I D \ X G E D Q Z R R H U A K E M
 E D \ L O E X D E S A N I D I B S A Q D E D A A E D O R
 E D Q M E D O H R S X . D W R I D Z H H N L
 1 D I B S A N - E D \ D K H S D U A D A L D Z R L

. - E G M E D D Q Z X Q D O E R D A D M L G N G D M L E G M E D D Q E D N M E N - E G M E D D Q \ I N E I D - W
 < R Z D Q D E N I Y S A R N Z D Q D E D A V R

\$ D P S R S N E E M D N D E S U P S U P E D N D % D A S A R H U E D E E K
D M I A C S M m 0 - N S Q M G L Z R R U I T (U) : L X Q X X U M U Q S R Z D Q N D D N Z R G D
.- E D E (E M D A M m , Z R L Q H H U Z R (O L Q D E D W S E D A S A R U L \$ Z L Q - < H U D N B -
L " } N - D - M L m \$ Q Z R R X Q N D Q Z H E C A N
.- D M Q D E D N m 0 - N W (C D } Z L 1 D I B S A L } % D A S A R E D W E X N X
.- E D N D D M D N D m , Z R R 1 D I S P A R E D I (N X N Z L D M D N X - S A < H U < H U
1 D I B S A L " } D N R D Z L Q - E D M S D - M Q D E D N D n : H
.- D M m \$ D } Z L Q D N O B D }
.- E D M Q D D m R U P U N H H U A L A L . - E D E (E M M m 5 D E S U G G L Z R R E D "
L Z R R H I L N Y A S U F E D Q \ L X X : H Z L } 5 D E G L D Z R R D M X N D Q
Z L L N U S P U S L Z L " }
.- D E E M Q D S U P I , (A Y I D I S P A R . - D M Q D E D N m 1 D E L Q Q Q D Z L } Q
1 D I B S A D M m 1 M G Z R R . - E D \ D P H G N B D Z R R D S Q D X Q X X U
S G L S D Q N K X X G D S X Q G D M L P - N S W O O B A A R K I X W D D N A K Y A A
A I D G R E D Q K \$ M X J X Q Z R O O } e A S E D Z D O - N S
% D \ E X I N X E D Z R E D I D A Y L (% D N D N \$ Q G U D S ' I M O 3 L \ H H U Z R D O R S
D K H S D R U Z D Q D D M m . - Z H X N D D N - E D W E D Q I (N K X N Z L < R Z D Q M D N X -
L N E A W R L L Z R R L L Q Z R I T (U L L Q Z R L S A < H U \$ G X Q Z L Q M O Q D Z H H D M O
L L Q N D Z R D I S P A R I B S A } Q D D m W I N H U W A 0 H U W Q D Z R R
.- D E E M D N D M m 1 M G E D A V A R D . U I T (U \$ 3 O S A G X < H U < H U D M D E D Q D
P H H Q - D O R D - Z R S S O O F L A Q D Z R R D - M L m , Z R R ' I M O D E X A R Z D Q - N K U
Q D D P P H D Q N P E B N D I Q S D D Q M L G R D G X D I Q D } . H I D G D Z R B L \
Q G R D Z R - 3 3 O O M D U S I N A L A P A A T F H U
} : L X Q X X U M U Q S R Z D Q Z L Q H U L 1 D A R E D E X A R E F
8 N R P - N S X S P N A S X % H W D Q S O X Z L * D O L \$ D D D Z L Q D L O D S Q D D m
S L E G K E L < R U G D Q X C L < R Z D Q N R A A A N Ñ) L O D S R L % H A V (I D A E H H N D
E D W A R A A N U Z L E \$ Q G Q H B L \ H H U -) L O D S D Z L Q
8 N R Z L < R Z D I Q D E D A V A R S P U S < H U 1 D W D Q D W E L O D m W I N A A L O R I L ( )
O D F L O D U N X (/ X N D S I N I Y A A N 8 O L E Z I D % J D K E D U S P A R
1 D I B S A E D Q G X E I D I N D D S I N I Y A A N Ñ
: L X Q X X U M U Q S R Z D Q Z L Q H U L 1 D A R E D E X A R E F
N - D N E N L - D - M L m \$ Q Z R R X Q N D Q Z H O . - 1 D W D Q D \ H O H S D D I D M 8 N R
E S A N Z L 1 D I B S A X Q N P S A N S H N D G X X O R X Q X X I D I N D S N N A X I D A R E " J
G I X P X Q G D Z L 8 N R Z L Q X D L Z L Q M L . -) L O D S E M D A M m % L L Q Z L Q
N D S N I Y A A Z L Q M D N X ' I I S D Q N P E L L < H U D Z L Q - 1 D W D Q D N H S O D D - M L
S N D I Q S D D Q M R W D G X S K M P E L Q G R m \$ E X N R A Y C E P D Q M R R Q N D E Q L N K
N D Z R G R Z R K D R A 1 M S X O H Q D D Q D P P I N D O D J J D U H
P - M B P H D N - S G R O P H A S S A E D A A 1 D W D Q D \ D I G K H S D D I D m R U G L
E L N (R A Y S E D N D N - P E I D E D A V R (P H H Q L P H H Q E X) }
} < R Z D D S M 3 L A A Q D P D D M m Z L Q . - < H U D E E M D A M m - L) L O D S E D G R
8 K D D Z L 1 D I B S A N - X Z D O D D D Z R M L N D G X Z K L Z R R G X E V X S E S Z L Q X
X E D O X I D D P E D Q S D 0 - M B P H D . - 1 D W D Q D \ H M Q D D m 5 D E L Z R
N - D Q A A D \ L O D M P L E D W A Q D P H H D - \$ E X N D I B S A L Z R D I H , (R A Y) E L
M D I N D M A " A A L L N Z L Q 8 X K D Z L Q D D Q . - < H U D E E M D A M m , V \ D S U K G M D N X
X Z D O D D X E R X V S D X P - N S A N D N G Z L Q Z L L Z R R G X E N R S E H O X N D Z L Q
E D W A R Q D B K D Z L Q D D A Q . - Q M L - L N R Q C M - U D S H I Q Z L Q X S }
Z L Q E R V B P N - L P - N S D Z S E X N D I B S A : L Z L D A A D M L m 1 D P D Q M R R
} Q D Q S P A Q D O N D Z L E Q D S E D K D B A -

W A M J A B O A T D N O D S D N D Z D S D E X N K A N E I G I D I L W D N E D W R U N D R W
" I I S }

% Q L G X D Q D

8 Q X X L Z D M D N E S - L I E P O R E D Z B X S 8 O L E Z L D D I B S A 8 A X Z H H Z N Q N D D
X E H H X I D D Q D X * D O L O E D Q L Q H U S D D W R K X O U e
D Z R G D < H U N D N Z R S E L N E I D G X X D E L : D O P - N S N - E D Z H H E N L N E L D \ X G D \
E Q L L X P O E D A S A R U 3 R R S M E D N D Q L Q E D M Q D D m ' R O D X Q N X O R X Q N \ X X M X
< H U D - E I D M Q D D m % D D Q D N D R R } W N - L K L O N D O N D G R N X L L N G R X X K }
. - D - M Q D D m \$ E X N A S Z H X N D D N - . - < H U D E E M E D N D M L m 1 D I R P O H
L N U S P X N X Z D 8 Q X X Z L Q D D X Q Q G R E D W R K L I D I B S A N L N D Q A N S D S N U U R
E D Q W A S A N
. - D Q L Q D - M Q D E D O H P S 8 N R Z L . - E D M Q D D m % D G R U B A E E N
D N M D N D U O D G R O D Q B A A R Q D U B A S I D D S M S Q L X D W R K
. G X Q S D D N M L P Q O D N D Z R G D N L P - N S N - L Z L - M I L Q L N Z D S N U U W A S A N
E D \ X G B D M D E D U S U N P A H H P O L E D M D D . - < H U Z D O - N S D - S I N I Y S A N N I Y A A N
E D G R E O D W 3 G X Q S N S I D G R N M L X O H H I X . O K - N K Z L D E L D Q A S S N H S
L I T I R E E N W E . E K H U D M Q D E D O H P S D A S A R E I D O N H - D E M K D D - V \ D D X N R
m 1 D U M A A G X Q L Q D P H H O . - E D U M A X P S U L (S 8 O L E Z L D D I B S A Q D X S P Z L
\ D < H U D E L D S P

: L E D E D D - D - M Q D E D N D M 1 D O L L N D Q L E < H U D Z R R G X < H U A K I E M Z D O L
K - N K U Q D O S Q D M A D N E N R } . - E D O L S I N T (Z L O E X X B D A A E D U M E D V \ D D U D
D O S Z L E D Z L Q K N R O A R N A A N D N G R O X
\$ Q N M A D N U D E M I N - X - Z R X E U P . - X O D - Z R D D Q V \ D E D U N S K D P H
\$ D P P H G N B I X Z R R Q X I - E D O H E S - E D A A E (D E R D V Z R D D Q Q X P A D A
P H E X N E O Q O L I P N X I O \$ G X Q D Q L L D S P M L E A L A D Z R R S K X S E N R Z O H
D M Q D D m " A A D M G L X Q N D Z X S O R R W N X Q Z R S X K D Z L 3 A A
S D Q O L Q Q X L E D A A E D N X M X E D D
S - N A S I D Q Z R R D D Q P O L D O N D Q L N - L -
K D Q S N O W S - N K U }

8 N R Z D X Z R R X M X Q Z L L N R < H U Q D L N R G H P
L O A R N A A N L < H U D M D D G R E D A A 8 N D S A S E D I D A Y L I (S I D O R L N D W L P
E D K L E O P X N E L D Z R R \$ G R D G X N D Z R R I L N R G H S Z R S E D Z H H E N L N L
. D Q D E D O L O D V L L P D Q G M P L Q X I O - E D \ X G D \$ \ D G X < H U Q D X E J A D M Q D D
E D A S A R E I D V \ D D U D m 1 D M X N D M C E N - L Z R Q D M X N D O B S A
: L D E D D D - \ D X E H H X I D . D S H U L O A R N A A N L N G R O R X G I D I B S A D D Q Z R
Q D Z X P X O Q D D Q L Q D E D E X D I N Q D Q D }
E D A S A R I G B D N U U R T I I N K U . - < H U D - (E E M A M m 1 D P D Q M R R Q D Q

< H U Q D E D Z D D S X . D W R K Z H H N L G S P U L Q A A D D Q K L N D Z L Q I H S L
1 D I B S A 1 D I B S A E - D D Q N D E X N E X N D }
O D F L O D U N X (/ X N . - D - M Q D D m + X P G I E A A D K L Q L L
N D E X I N D X L D G R R D E S A F \$ K L Q D Q

8 I H T (Z L O E X X Z L E D \ X G X) 3 O G N - N D N S N D \ I N D Q I N Q E X N I D N }
< H U D - D < H U A K I E M \$ S N I G X . D W R K . - D E E M A M m 1 D P D Q M R R R Q S P Q U
. D Z H H N L I D I B S A E D Z D D S I Q D K A N E F A L A D Q Z R R D D Q N D X N S D P H H Q D
Q D B A L A E D W R U I N V D E N D N D S O G D 8 K D Z L I D I B S A D D Q K I L D O Q H G X M I H S L
\$ M H Z N O P - N S L W D I R P D E Q W L Q D -- 1 D I B S A 8 O H X I N K I E X X I O H N I - X K D X M L
G R R E N D E D (S . D W R K I D I B S A E X N D O X E X X K K D D : X W D I Q D O A R R O G L M D N X

QDZRDEXNDN8\RRXIMKUXXGNBL %DISELRZDDMLD m1DMXN³DA
 XALIMLI\NZKDXIXXESLLQMMLEGNBLDPELDZRDZGXSOSWRUGDLELL
 XZRRQMMEGNBIXN\DD.-K-NIGLDSINIYXANLQXDZXGXDEDAVAR-
 XZRRNDSEDEDAEDPEXNS&KDDDEDAE(EDN\GD)
 ZL1DIBSA}

.- 1LNRGDHFMQDD m+XPGIG&NR³AA DDQKND\HH&NRKORE-XXQ
 P-NSXKLOKDGRODQD" ZRRQ&XE DIS \$QSXOHHCDDPDDU

.- DEEMDAMIm+XPGILKLOKDXRN-QSINDMIAO-NWOUIT(UN-ED\LO-
 QDMXISDQAYEELZRLLEPHNRD SNDGX&XODQLDNDQDQLLPD
 'SUPOIPDQMRROISQINIYXANRL QDQRKQQLDQZRRFGDDMOLLQZROOL
 MEENDE NVUSFZLWINUN-DQD-D(IN&GLSRQDQLLOPQOLPDDQ
 ZRQDDQMDIGLSYQDXW&LJAKUZRRPL(AANDQ&PDDNDG HUBO
 :ROQDDQV\ZIDQUMLD SNIYAANRBDZRRNDGRD&QML-QGRDZDOD

\LPERKXPGIGLDNONKDV\DRJOL m\$QZRRQ&DISDSHEODAAE(
 GOXISINIYANRLIED" 1LQAA DQZRRPERDZRLPERDERDWSUP
 DORDDPSDEEDIS\$EXNIIIS³>DQLNRLPER\$QZRRQ&DISDSIEDAA
 ZRRGXEDISDZDOLL.-MLEOR\L(E(=DM&LPX&LDZLQXN&X&INK-
 DGHU XSX&D&SIGXSQGLK-NIGLQLQOPD-ZRDDQMS(INKS&ZLQXO
 \$EXNIIISDNGHANNII³AADQV\DDUX\$QV\DDUX&FZLQX&DGLLPD-QG
 OXDKLQD&DEL&DPQ& LQDNQXN&L1DIBSADMDNXZRPDQ

m1DIBSAD AIEDAAPDDNDORR MRRQDQDIBSADMZLXGAALD\LOX
 ZX\$EXN&DORR&D&ND&AADQ 8KDDNDN&AN-NDSX&FZL1DIBS
 \DDUX&DZXW&DN&S-N&XEL&D 1DIBS\$INDA\$EXN&D&X&Q&NR
 PQ& 1DIBSADDQ\LO&EXN&D&DM E(\$QV\DDUX&EXN&D&DEL&D
 QEDAAN-EDGXNQD&Z&S&N&S&LOD P&Q&DQZRR&D&Q&S&UN&D&Q&N&DEL&GD
 \L&DA&A&ED&S&N&A&DE&DEX&X&U&AADQ P-NSXGH&ZE1DIBS&X&MLZ&R&SD}

\DDUX&D&QNGXNQD&Q&D&D&D&D
 \DDUD&G&ELGXNQD&Q&D&D&D&D
 DDQV\DS&EXNDIBSADORR&D&D
 DNDD .- XN&Z&L&X&NS&U&ED&N&D&GXN
 QDDQ&ED&H&E&D&ES&L&P&X&Q&GX&EDA&A
 ED PDJD&D&GM&DS&HE&M&H&S&K&IL&N&RL
 EDA&A&ED&NG&R&D&ZX&B&D&D&ND&Q "AA
 DQNGRE&XS&AN&S&RE&M&H&H&K&LP-NS&AN
 DDQN&D&X&EM&H&H&K&D&SL&NR&Z&X&AS&NL
 DGR&OL&Z&L&Q&D&D.-³AADQM&D&D&S
 PDQMR&R&D&D&D&G&X&EM&H&H&K&L&K&L&Q&Q&L
 LPD&Q&-L&N&RL&D&NG&R&D&Z&RR&Q&D&IBSA
 }

<HUQ&D&ASLX&AZL'AMARIYA
 %DIDAUYE(D(INK-EDNEIDASAR<HU
 EDUMDGR&SH&ELN&LR&Z&D&Q-DE&R&D&M&L
 ED&WA&R&DA&A&ED&P&SH&C&E&X&N&IR&Z&D&Q
 ED&WA&RU<HU&X&S&X&O&H&H&D&D&Q&E&D&WA&R
 EDASAR&ED&M&D&E&D&E&D&WA&R :L D(INKU
 XNRP-NS DSN&GX<X&G&D&ND&ND&OLOD
 \$ZRLNDPX&X&AZL'AMARIYA
 .- K-NIGID\DD&E&D&Q&X&E&H&H&X&OR
 ZL'AMARZY&ED&M&D&E&D&D&G&X&I&KAN&RD&G
 X&S&E&Z&L <DN&R&E&L&D&SN<RE&D&E&X&N&X&O
 RIGNR-NSGIGISOL&S&IND&N&R&S&E&Z&RR

<HUQ&D&R&Z&D&Q&E&DAVA&R

:LLN&VD LSP-U<HUD\DD&E&D&ASARU<HUD&SRD&QR&BU&DD&OG&XN&D&D&S&OLLN
 GXX&AZL<X&G&D&OG&D&D&E&D&N&D&E&DAVA&R&-NS&8&Q&X&X&UG&L&Z&D&E&-NS

<RZD&Q&D&D&Z&RS&SE&DAVA&R&X&S&H&QR&Q .-³A&S&D&OR'L&AMARDY&E&IS&OLLN
 ND&G'ALIN&KIP&H&H&D&D&Q&M&G&D&N-<HUD-MQDD mREN&AN&H&G&D&D&Q
 EDA&A&E&D&E&D&W&L S&E&D&S\H&H&E&D&W&IU(%DASARE&D&\D&D&E&-NSX&E&H&S&O&D&NR
 %DDQ&G&R&E&W&D&D&OP-NSX&ND&O&D&EX&G&H

8QXXUORN-E&S&F&E&D S&N&S&E&D&ASAR .-³A&S&D&MQDD m+XPGILZLLQ
 <RZD&Q&D&D&\X&G&D&O&R&S&X&N&Z&LE&D&OW&ZRRQD\X&G&DK&L&ON&D&E&HAN&AN&Q&M&L

QZRRL'AMARIYA %D\XGDD DQML.-³ASD -MQDD m'PHN-"AAL
EDQDDO DELDA AELNAMARIYA 1DIBSADGDWLEDMDDEDGRUIT(WEL
.- DEEMDAMlm:ROLPHODXNRL:RODOXEDSRLMLNR(MLIEZRRJL
1DIBSADMDDESDNERDVP HAADQMDNLL.- <HUDMQLD m1MQNDISIQLZL
LSNAGD DLQISXOHLINEHANULUGZRRD P-NS}
SENRHHFODQMPPDQZXEDAXELGD :DOZLDSNIKD N-EDASAREID -
} ZXMD -³OARLE DZLQXO-XNSNQD
.- D -MQDD m1DZHHLNQLZROQLQAS.- QLDOSEEDND-ZRDDQKHSUD
XNRRQDQLN-SQISLNE GDRDDNDQNZLDNODNEMXNZLDNSNIQDAS
RUGGLEDDOLLPHODQMPPDQ :DOP-NS³ASDGXSGXCSNQXO\ D
ZXEDAXELGED" ,GMDSHONRE SXEHHDNDLE DAA m1DELQQZLQ
DWHQIMDQZXOQMSO LSIN"8ODQ³II SDORQSPNUNRQGRCEX:RRQ
GDDQKSDE RVDXED EXNOXON(AAM.UIT(WL"} %D\$SXEHHDNDGXD
IQXO- ADAANI :DOP-NSEASAREIDZBSNRADSM L
.- <HUD (EEMDAMm' AADQGDDQXD m1DMXNDIHOQL
PHHPLXGDDXNDNISJA N-³AA .- D -(EEMDNDMDLm'NDSGISL
DQAADGDPOHPLQLMLDONDZXOODZRRDDPPHH
QLQGDQXQNDISJAHHPLQLMLDZX %DASAREIDZBSADMPHODRISJA
OXOXDQNDXNXP SXQNZXOXELGDXNKGH .- <HUD -MQDEDNM
ZLPQO} 3GISIQDDSDZRRSGRNZLDQ\LOQX
.- ³ASD -MQDD m1DZHHSINAADNDNQGRDSEDD³XOHP SXOM
PHHPL-NSXGDDXZXWQDNDNDNSN QDQDMAXGXNDONLEDNRN-DNNDW -
QGRQRZRSSESLSLN NDAL" 'SUPAQDNDWQDQDWHSEH
.- DMQLD m<DDIQGQ\LLQLX-LNDNADQINDNDSDNDNLW- QDNDWR
QDS} ELMXQXQ\HHQENDOXEQXDERDNLW
.- DEEMDAMm0-NIIMAA DEESYXELGZDPQOQDMDDQDNLW
.- <HUD -MQDD m,SFPDQMRRQEDQ EDKLEDDLEDMDEWE(RIXNR
ZLLMDNLXQQLLP SKLEQLLPDAA P-NSXNZLEDMDMXZRPDQMRRQDQ
NDEEM-LLZRRQDDKQXKUDQZP \$ORDMLDIDORDNLWME\LODD\ D
D\LQXDSZD } QDNXWZLQDZRRQDDQMDQDOR
.- ³ASN-D -MQDD m1DZHHLNQLXOHZSXMKZLEDND
N-LZR1DISPAIRDIBSAQDPDQMRRQDQRI XEHHDNDP-NS EDA A ELNL
% DWHHEPQYANDIBSASQNXSL 'AMAREDAAME DV\DHUZZLEDI(NKU
N-DQED\XGQD MGX<HUXI(EMGL XNZL³ASD SPUSDDMm\$JPNLNR
EDA AEDZRRNDGRD(G-ANA) QGRCEX} + -NKZLEDAAEDELGX
.- D -MQDD m\$EXNASV\DDN- DEDNRBNDISQEDNDN-DQGDNUUR
ZDQORXEZLP-NSSSQNXSLNME TB SUPIQXOADN-EDAAEDUM
GX<HUXI(ESM GIEDNGRRD(G-ANA)NDNDNDQBDV\DDUEDMDAS m
1DIBS\$INQMD \$Q QDMQD(G-AN0-NSXNZLLSPUS³XNDN- FIYAARA
XNZLQDZRRQDDPPH8Q JIDMAN XQS LEEFUNKAE RDPHN-XQD
XNZLMEESK\$ED\XGGIGUDIBSA PDQMRRQDZRR1DEXXUEDDAAE(
DSPNDEXXUEDDA .- ZDQ -}
ELZLIZLXGRELEDGEDQZLEDQMDD :L <HUDSO NUURBGXAMARIYA
EDGANDIBS\$INQMEDNPH XODXD -SNGDD\ D*DOLODS\$EISJFDML-
PDQMRRNDGRD(G-ANQDXKDD 1DISPAIRDIBSADDQ(MNKAGNA)AZL
EXNEDZRRREDQMEDGANDIBSA QXO.- ZLDAAEDEGX DOLQDAA
\$INQMEXNBONDINODD1DIBSADZREDPBANEQXXS0ZLED\DD8IHT(U
XKDND-EDQMEDGANEADZENDPH ZLOEXXGX<HUXI(EMDZLQNE(\L
QDPDQMRRNDQD(G-ANQDXKDD) DGRQXD

3 M H ESDDGE XOND O H PSDH QZDOG XGNRG 3OWNA AZRIO PHHO
 <HUDNDNEHHZLDDQGX*DOLOPDIQINRN-MPEIQGRIDE DDOQDMGLR
 GIDELDNDNDQFDHCOEUP.-ZDOEIEDQNGXEEK
 P-NSDOSED OHPQDIUE DZHBNOR.-D-MQDD m1DISNMHMLNRL
 DEXNDXPODDNX-ZRGXDSHUQDZXS LNQSSR} RIGNR-NSN-3IISDEL
 :LDINKN-<HUDZRRQXGDEDSQ MHEHEMIHNRDLSLNQSSR
 *DOLODDGXDNRAFS DMHEDEQNXO- XQXXP-NSX -ZR XQXXZL
 SKDPDDNIOGASNHS.-<HUD-SQRRNZLED\XGD\%DZHHEMLNL
 MQDD m:ROQDDQZLQDJQBLNRE D\XGEDMOLD3IISLEDEDDMHEDQ
 LOARNAANDDQMDV\DNJ- MHEDEQXZLSQR RN XZRQSEJDK
 .- QDOHP SIDIUD -MQDD m EIQMEDQHHQNDX}
 1DZHHEMLMDE XOND DDEEDNHS.-DEEMDNDMLM\$QMHE DQDDQX
 .- DMQLD m<DDOIE XNDZ RQDMHEM DNNAHMDNRLLSLNQS SRÄ
 }
 .- 3IISDV\DXURZL<HUDMDNXQX.-EDKHS DMI "AADKRDMDNLL
 DOOS\DN DWRKXCKXPQZRS EJDKE DMHE DQ-ZRDDPPHAP-NSANN-
 N-EDOHPSIEDXDL\LD DDMQD<HUDEFVQHHSQUK
 DDEXNDMHEL\$KHSIEDNDZL :LXNZDXSPU<HUD\LDIIS
 DPDVWU-.-EDMQLD m7DNED LPMHE DQX.DWRZHHNLI DIBSA
 XNRXZR RXORRZLSQDZLZXOHLDI-MQD m+-NKULMHSIAANS MXEDQ
 XNDNMRBED} \$INQDSBSH MXNRQWDFXS XPELDGRXPR EX
 N-ZDθ-NSZLZL<HUDMDNXRQSE XNX} "IISD\DZDOP-NSDS PEDZHHN
 DZRQDMHELZLDAADV\DHUXQD E LNE D\XGDMLHU DMHE DQXOX
 ELNLDWREIXO EDZHENEID\XGED MXSKDMHQ
 8NRZD XZRRXNRX 3OARNAAN SKDMLRLNR-NSXQXZLSQR RN I-
 XW-ANZL<HUDGRCSXDOL\$GRZD .-D-MQDEDN Dm3DDSDMLHPSD
 ZLDSNNX XGD OHP SNUER N-QMLDRERDWOHP}
 8NRZD XNDN-EDZHENEID\XGD\
 EDWDPDQVDDPDDOSVA EDNE DML
 P-NSXNZLEJDE DQHHQBSQX XXU
 ZLSQR RNUS ZLZLDMDDGRDERDML
 MLDIBSADZRRDINN DQALX OHHQXO

3 M H IQ DASK M AGAXHT(A

:L LNVD LSP-UXIHT(XORZLE D\X
 GDXZRRN-<HUD -D<HUA\CEM.-
 GX<HUA\CEMNDθ GNSOMASL KANE EDIBSA
 } X -NDGNRORG 3OWNAGANQZRR
 QDLUDNNDQEE SLEDMDEDDGSRXSP 0QKLRQDSEXNDIBSA
 XKHR-%HT(A RU LUDNPD-SE D <HUDNDN\HHCE S PDMLDE DND
 PDDNB DUMPDND EDNXEO QNQ m1DPDQMRRCSDFA S EXMDIBSA
 MLLQNXE DPELLQNEQLVDSLGDSD DQKSLGQLXNRXOREGLGIE-XDQ
 ND\RRRQHHPDQINAR XZDQMXO(RZLQ\$ INN-DGZD 8NRZL\$ INDGROX
 ZL\$MXJXQXLEDQSOHXENDZDGD \$EXNXDN DDMGRZD 1DIBSADAL
 PHHPDQ NDINARDQQHHXVEXZL \$EXNXDERDMLLPDLNRLDMDDGR
 PHHPDQINARUSPDD\$ILDNDKSDMLDOXNDGLLPDRBQGM-U DSHQ
 SDEMLHEHE8NDGZDθ-NS3IISDORLQNSQDθAR.-MLEDIBSADMDD
 DQGRQULBAIEENWASONEDNUH DQASEDAA S SNHSE RVDZXEOND
 DSKMI<HUDZLQDDSLIGCSERDVP HXELGONKNDGIG\$EXNXDMDZ XO
 N-XMZRQDSKMDIDQKLSRQ-MQD 3AALDGDVXELGD+-NKNDMDIBSA
 m, ANDMLHJE DDQNZDQLGAA DORDZXWθNR
 .- 3IISQDASKMADEEMAMLM P-NSE(\$EXNXOEDAAE(EDKLOQD
 1DZHHPN-NKALQORQKLRQDSKN EDGANA\$EXNXMLIEDMDDEDGANA

" A A D Q Z R P D D Q M M A S E X N X D D Q M L m 0 - N K Y E E N P K N G M S E D A A
 G M A N D I B S A D Q \ L O X O X 1 D P D Q ' P H D Q Q D D Q L D I B S A Q P D Q M R R Q D Q
 M R R Q Q D D P A N A A D Q N I (N K U S U P I ' E L S N D W N B D D S N D - Q D D Q \ H N I Q N -
 Q D D Q D E R D W \ D D I D I B S A D Q \ L O Q X N D D O P D E L O G H L G I Q X O H H Q N H X P G I G L
 X E L Q D P Q Q " A A P - N S D D Q N G X N Q Q D D Q D N X V \ D N D - Q Q D Q M Q D D G M A N
 D S N N A X S N H D S E L X E L G D L E E F A D N Z R Q D D Q M D L O P D Q G M P L

m 1 D P D Q M R R Q Q P A N D O X E L 1 D I B S A D Q Z R R D O R R O D Q I " D Z X W D Q
 K - N K U G D Z L E D Q Z R Q X S N H E S N I (N K U N D A L N D M G L O X N D N H A R A G N X 3 D D S D
 S G L L P L \$ E X N D I B S A E D Q N Q N K I S D O R \ L (L Q D K W S D N N H A R A N A : R O L
 D E G X D E D N X E L G D L E I D I B S A D Z R R Q D V \ D D D K O R \ L (Q D N D N D V \ D D U -
 D Q M D D Z X X E L G O N K N D S I G I D S N U S K D S L S (L X N R Z L Q D D Q % - Z R O L
 \$ E X N D Q N D Z X X E L G D \$ N D N Z X O G D D Q V \ D N D Z L D S I L L (K X P G L G L
 P Q K L Q D S Z D \ > S K D Z R \$ E X N I I S Q D N V \ D D X N X L Q M I D S P U }

1 D Z X W D D Q A R S X N R - N S S K Z D O
 X E Z L E D Q Z R B X L K R P H H S D N I (N K U
 S G L L P X % D Q G R E Q X X B D S N D \
 H H Q X E L G E D D Q G R E X S A I D E D S N -
 S D 1 D I B S A D M E L D G X N Q D D Z R D S N H S

3 Q U I S Z H I S N K H U D G G H D Q X
 O D F L O D U N X (/ X N

1 M S X O H Q D D Q - N H I S G R L Q N R
 X O R S Z D \ > S I Q D D S D S D Z S O O S K I E
 S X O H Q D D Q - N J N D G R N Z L Q M L A L U
 G M I D Z D \ M L E Q \ L O Q M D N Q X

: L L N R D L S P - U < H U D P X X U E G K
 * D O L O E D X I O L E D M D E D D G N R D I G K E L
 7 L E H U L \ D % G D A A E D U M E D Z S S A
 Z L E D Z L Q X N R B O A F N A A N D N G R S X
 E D P D D N D S O D D S D \ O X S Q N X D O G D
 Q I E D A S A R U S I H T (U L E D \ X G D I E D M D D

8 N R Z L E D U S P U S < H U

< H U D N D D M I n : R O Q M S E N D U S P A R
 E N R Q D D D X K L Q D D Z R X Q N Z P D Q M R R
 Q D S D Q . - D O R D - D S P S X N R Z L
 Q D D G P H N - X N R Z L D N S P U S Q M Z R
 P D Q M R R Q D D L E O A A G X < R Z D Q -
 D S P A N N R Q Z R P D Q M R R S X N Z L
 Q D D Q . - Q - Z R P - N U M A A D S P A R A
 G S P U R K D Q D K L Q Q B X X U

E D G B I H T (U L O E X X X) 3 O G D O - N S
 < H U D N D N W D Z L Q D A A E D U M N -
 E D N I G L X D D - M Q D) L O L S n R U G I G L
 K Y A N D Q X J L O S R R P D Z X E O A A E L N L
 E (E D G H " \$ S J K D N D W H) Q O B S X S
 X O H H D R E K N Z L D N G R O X L O D S E M A
 A M I m % D O X I N C E L D N U E H D D Q G R S D
 3 A A D Q G R O H L H Q Q G X }

m < R Z D Q E Z R X Q N D Q X Q D N R U
 D M H H I G D I C N - Q D G D W A L L O S Z R S
 E M H H Q D P Q O L Q Z I D Q D N I (N K U X N R Z L
 D S P A N A 1 M G N X N R Q N \ X X M N R
 Z L Q Z R R D S H Z Q < R Z D Q S P A N A N R L

\$ Q G U C H A S A R D I O R D Q Z R B E X D I N
 ' I M O 3 L \ H E M I L L D m 1 D S P S O R Z S
 Q D L S R R R N D E E Q D S B T B L N R - N S
 L N > X N R O R S E D A A E L N E (L ")
 . - < H U D - M Q D E D N D m 1 D G R O D Q

3 D D S D S - N U S G R L Q M I D G R O S L L P E Q A A E D S E Q X X U) D 3 M D D S D U O M S
 N - 3 D D S D L O Q X . - 3 D D S D Q \ L O Q X G N R - N S N - E D A A E D S O % L L Q S Z R
 S X O H H D S S X N R Z L Q D D Q D D P E D X N R I L E E N W E A K E E N 3 K A N
 N D I (N I S A G L L P X Q E N D P M L B Q D D P L < H U D M H S R R P E H H I B I S A D - I D D
 . - M L Q I D Z R R Q D D Q V \ D D U L O X \ D E D A A D E R V G R D N D Q D S B " A A
 Q D G L L R E Q D D P E D N D P B A N A X S P A D Q G R O I H H Q N N Z L D N G H H

E D A A E D S E Q X X U) D 3 M D D S D U O M S
 G N R - N S N - E D A A E D S O % L L Q S Z R
 W E A K E E N 3 K A N
 < H U D M H S R R P E H H I B I S A D - I D D
 : L E D G H I E (D \ R N N - D - M I Q D

Z L Q X O 1 D M Q L D M X Q L E Z I D I D I B S A
 E Q X X S R Q D A N - S Z D G I G I Q D N N D D
 X E L Q D P Q Q . - 8 O L E Z L D D I B S A P - N S
 X S P U X N R Z L (A A N . - D Q Q D Z R L Q G X N N L L U M N N D D E E Q D N V B - , N R
 Q D D Q S E S Q M I D N D X E I D G D

E D A S A R U m 1 D S N K A L A N R Q G X N Q L Q
 % D O S N K I A N R ((L S N N S A L S R R P D E E W X

:L E D A A E D Z L Q X N R 3 O A R N A A N . - <H U D E E M D N D M l m 3 G R N Z L
Z L D G R O D X - M l m 1 D P D Q M R R L Q D R R 1 D I B S A D A L U S D Z B V \ D D A J A L D \ L O X
1 D S P A I B I B S A D Q Z R R S E S P E R } }

: D O P - N S N - <H U D - \ L N N N - E D A L : L Z L E D A A D M L D m ' R O D X Q R Q
N D P R E I D G R O Z I Q D I H D - S D \ D J D D N \ X X M X - W O N D V \ D D J H X Z L L E D D
G X S Q N X D G R " % D W H O H P E D G X I N Z L E D M D D
E D G A R D Q A G X S Q G L M L E S I A N I S
8 O L E Z L D D I B S A D M A S Z X O D N N E D G H
S G S I D Q Z R R E D X S A }

<H U D S R S E G K
O D F L O D U N X (

: L X W D D X N E D D Q X E D A S A R H U E D \ D P D Q M R R R G S P A N R \ L Q D Q Z X S G G
E G K E D S D \ S E S E M D O O S \ D G X S D Q Z R R E X I S 3 D D S D N Z X O D S G H
S O X G X D S H U Q D Z X Q X X U G E L R E S D Q Z R R E X I S D P D Q M R R Q D S G H
\ R E N - <H U D N D D N Z R D D Q E R G X E D N D S L I D I B S A S D Z R Q Z D O Q D B D S I E R W
% D W E D S Q N - X N K X - X Q A S I - E G K S L I D I B S A S D Z R Q Z D O Q D B D S I E R W
E D S U N K I : L E D S D D X X R I L K I L O - V R E T D Z X O P X Q G X E L G D
N D E E N I M E S D D M - Z L Q H U N - D N S S . - E D M Q D D m 1 D Z H H X X O X S G H
P H H G X X D S E G X E S E M I E D Z R R E D O K P - N S X Q X X I Q Z R R }
Z D O - N S . - D - M Q D E D N D m 1 M D . - D M Q L E D N D m 1 M G Z R R S G B D Q
Q D Z X W N D D O K } % D A I S G R S D \ S M D S D Z X C E L G D A A D Q N P E S I Q M L
E S E M - N X D E D G X S N D \ Q L Q E R X Q Q N D S H N D 3 A A D Q V \ D D U
Q X Q L Q G D D X Q Q N D I S J A . - Q -
S J P A O N D Z L I D - Z R Q D D Q V \ D D U -
E D A A E (E L N 3 L D D S D N Z X O Q E D O X
N D E S L Q M N - 3 A A D Q N P E I S L Q M Q L Q
P - N K D O O K A N W A L N G X E N D A S D S G R

<H U S G S I D Q M S D Z X E L G D
1 D W H S O D D F L O D U N X (

1 D Q I D S Q U K S L E D A A S D Q Z R R X N R Q O L O G X E I S G R N Z L D Q \ L O Q X
G X E G K X P E D Z X Q G S D O N - E S E M D A L Q G R . - X N Z L D Q \ L O Q X A L U
E O R R E D D Z R K G D V D N D E D V F H N - <H U X Z R Q Z X W D Q H H P I N Q G Q O R S E L N L
D D P S D S E S E M D E D A S A R U E L X N S A D D Z X O Q Q - Q D A S N E D N S D S N H S X Q X X U
E D \ D D . - Z D O - N S N D N L S E M O R X E D D A A N I 8 N R Z L 3 D D S D A L U Z L L
N - L - E I G X G N B I E D A A E D E L D G H H G D L 3 A A D Q G H N X S Q M S I E X N D O R W
L S R R Z P L <H U \$ M X J X E H H E X D I B S A D V \ D D U D D D E L G Z D P Q O Q - Q D A S N A
: L E D A A E D Z L Q X - <H U D D Q Z R D S X Q X X U E D D A A N I

E D A S A R N I D N - E D D Q Z R E D S D S D S E M : L D M D N X D N - E D \ X G E D O R D Q
D \ S U D E S D S H U Q D Z X P Z R R G D E D - U R U R S N K D M L O Z R R
: L E D \ D D Z L Q G D S O X W M Q D D m S G S D Q Z R R E X I S % D Z S S S I N I M L
1 D M X N O X Q S G L E D Q X E D } m , P - N S D D Q Z R U D E X A R E E " M E D I N

. - <H U D E E M E D N D M L m 1 D Q D D Q L E Q X X U + D X P G I D K L Q K I N K U
P D Q M R R R G S P A N - N S S G R D S \ L N N U - N D M Z R R E D I S D }
L N R 3 O A R N A A N L Q D Z L Q S D N D N - . - <H U D - (E E M D N D M l m 1 D S A A N
Q D N O N D Q D O N D O S K Q D G L S R R P A R N S G R I D U R U R A N 1 L O O R D D Q K L S E D L Q
1 D Z X W N D D G N R D O H S S G S D Q N P S Q M E L - P - N S 3 D D S D Q \ L O Q S J U L N -
E D D Q D G R R I Q O H S S S G H S D Q M D O M L - O X N D Q A N S A X Q X X U E D D A A N I
S D Z X C E L G Z D P Q O S L \$ E X N I I S D N O X 1 D S P A I B I B S A S L D M A I D I B S A D O X
N D Z X O D I D I B S A S I N D G L L P D E Q O X X U N D M X E D N E X N B O A " A A D Q N I (N K U
N - X O Z R R G D } 3 D D S D E R D V P B A S I M X N S L Q X O E G X

: D O P - N S N - E D K H S D D N D m Z H Z L Q M L 1 L Q A A D D P E D D D Z L I O I B S A
W O N D G N R D G R D K L O Q Z B X N Z L 3 D D S E D - P - N S D Q Z R R Q G X D X O S
1 D I B S A D A L U } D Z L Q X \$ I N ' S U P A O N D P D Q M R R Q D Q

3 AA DQV\DDU Q M DX EL GZL PQO DDQ KILDOGLXQ MEL-P -NS3 DD SDB N U L U
 1 MG Z R R S G I S D Q M I S I D Z X X O E L G X N R - N S }
 % D I N A E N D G S H G I S I E D M D E D D G O R D Q D R I Z D O - N S N - E D A S A R H U E D U M E D -
 G X S Q G I L E D I N H A S N H S . - S G I S D Q G H N D D I H E S D D Q N D S M A . - D - M Q D
 Z R R Q X E D I S S L 3 A A D N G H M I D N D Z R E D A S A R U E E Q D E D V - m \$ Q N D Q D \ D
 D D Q N I B S Z R S L \$ L 1 M G Z R R S G H N D G X N L : }
 S D Q Z R R D X E L G S D D Q Z D O Q D E D D S L ' I M O 3 L \ H I D E M D A M L D D m \$ M X
 : R O B A A D G I S G H P - N S D N X E L G Z L J X Q N D E D N D \ G X L Q E D " , Z R R Q D S U P
 P Q O 3 G I P - N S S D Z R X O H O H D D Z L Q M L A N J A A W X I E L G Z D P Q O F I Y A A R U
 N D O M D Z X O P X Q G X N D D X O E L G D D E R D V P H N - L Z L Z R R 3 A A Q D \ L P D Q D D Q
 % D \ X G E D O R D Z R D O - N S S O A I S L 1 D I B S A D \ L O X
 D M I m + X P G I G I D K L O N K D Z X O X Q H I X O . - < H U D - M Q D E D N D m 0 - N S Q M L
 D E } G G D W D O D D A S A R D D L G E Q I E D V L - "
 . - < H U D - M Q D E D N D m 1 D P D Q M R R Q D O - D O R S D O - Z R X Q A Y I \$ \$ I N I Y A A N
 G S P A Z R Q L D D Q X G O H Z H U \$ E X N I I S Z R R D O R S E D A S A R U E E Q D E D V D -
 D N X S Z R Q D D Q G S T A K Q D D Q N Z I R O X N D Z D D S D
 X E L G D " A A D Q N G H I O H O H D D M Q D N X S
 N D G D S 3 Q A S I Q D D D Q N X E L G Z D P Q O
 Q - Q D A S N S S N H S S X Q X X X U E D B A A N I
 8 O H G I D D X Z R S G I P D Q M R R Q D Q < H U G X 8 I H T (U L L O R R Q D
 S 3 A A S I Q D D S D Z I S R R O V P D Q M R R Q D Q L L N R D L S P - U < H U D Z R S S 3 A A Y
 " A A D Q N G H I O H O H D D M Q D N M S G D D Q X A A Z L * D O L O D D A I S G R N D A A Y
 S 3 A A S I Q D D D P B A N R O D Q M P I E R O Z R Q D X A A Z L < X G S K E D O S D V A 8 I H T (U
 Q D D 3 D D S D Q Z R R X N X P S Z L X E L G Z L E D \ X G D L E D M D E D D G R X I H T (U L L
 D \ L O Q X - P E R D W N D D X O E L S I D + - N K L O R R X Q O Z D O - N S . - E D A S U E L D -
 G I G E A A D Q N G H U D N B N U S Q M L D N M Q D D m : X W D Q D G X S I D D D Q X G D
 X E L G D 3 G H S D Q Z R R Q X I S S L B L E D A S A R E I D K L O N D D E D Z L I Q N R L L M D D
 S D D Q X I S I E D I N A E N D E L D G B I E D N H A S N G R " A A D D Q R M L Q Z R O D L A I L N R L
 N H S A A D Q N Q G S H G I S I D O X I D M D E L G D N G R O Z L Q D Q D E I L N G R O N R D
 Z L P Q O } S - N A I N Z L Q D S O E I D A A } % D S N I D S K I
 < H U D S P X N R Z D Z L D N M X N D Q X X E D D Q V \ D D U D
 N D W N R D E H A N S A X I N I S H U Q D Z X P . - < H U D - M Q D E D N D m : D O Z L Q D D D Q
 % D A S A R H U E D U M Z L E D I (N K M S P X X Q G E R E D Q N - W A E I (A - Q X X U S I D
 Z D D - M I m 8 S J F Z L X G L I S A A D D Q K L O D D Q D O Q D G X R N Z L Q D A L U % D A A E L N L
 S (I N Z K D ") X P X Q G E X D D Q K L S O S D R O N D N Q Q M E L D -
 S R N - S K G M L D S P N D M N R L E D N G R O X
 < H U D P I S X O H H N X E D A S A R E I D Z B L Z X S \$ Q Q D \ D X Q H T (U Q M P L - N K Y S A K I
 S U R U R S N N Z L D S P U D - M Q D E D N D Z D O L Q D D X Q Q G E R E D Q
 m 8 N F Z D X G R O D D S A S V \ D D U . - : L D M D N K D D - G X N G X * D O L O D \
 Z R O Q D O X Z L Q S E X N I I S I N - D N S D \ D . - Z L E D A S U E L D \ D D G X X I H T (U N -
 S N D G X E D I S I D Z R R Q X D E I D K X P " D - Q D A S D \ D G D E - Q L Q A A D D P P H H
 8 K D D Z L 1 D I B S A X M D X Z X Q E L G D % D Z H E I N N E I D \ X G E D Z R S O D S Z D O
 3 A A Q D M D D Q Z R L X N R R O S U Q I Q M Z L X I H T (U - M I m \$ Z R S U E D } R I S Q U K
 Q S P A N A D O K D Z L 1 D I B S A Q D X E L G S I E D A A S D P E L X I H T (U E K R R S R E S U M
 A B S D Q . - X - N D S D C E D A A E D O R P D D N S X N Z L Q X O % D O R D M D M Z R
 E D Q Z R E D D Q V \ D N D U - < H U D G R E L 3 A A Q D G E R Q X X E D O R D M I M L E D A A
 P H K B H G X M X E D L Q Z R R D D Q N V \ D D U D L D O R I D M D - Z R D D Q I S I Y X A N I
 D E R D V P H D Q N O N D Z D D S S M Q D E D N Z L Q X O - E D A A E D W I S K E D I S E D Z H H N
 N D N m 8 N F Z D X N D N - Q M D N O L Q A A E L N E I D N D

% DA AED \ D G R D S S O C S F N D M - . - S E D A A E D Q Z R R G D E D U M
 N X I H T (U N - < H U D \ D G X . D W R B Z H H N E D V \ D D H U D - S I N D M L m : R O L . U I T (U
 N L 1 D I B S A D Z R S S M X N D Q % D \ X G D \ O X D E L D G R O D R ^ 3 O A R N U L P S H O L
 E D O A R - K H S D W M m + X P G G D P H H \ L L D N G R O X } % D I D A Y E D I (N K
 L N V L E - D D Q M X N L " N - E D A A E D N U R U R A X N R - N S S < H U

. - < H U D - (E E M D N D M L m 3 M X N D N Q E D E S A N E D Z H H Q N D E D I D A Y E (D \ L O
 S L Q D D Q D D P S N S Q M S D Z R R G D E D \ H E D P R E D
 D Q \ L O Q X : R O B A A D A I S G X N Z L . - < H U D - M L m ' Z R Q D D Q W A L
 1 D I B S A D A L U D \ L N N P - H S M X N S D Q D D Q N T I I N K D N N D - N D N D G X D Q \ L O Q X
 S D Z R R G D N M E X N Z L Q M L D S P U 1 D O X N D G N R D O N D E - Q D D Q N Z I L Q -
 X Z R R G S D Q M S : R O X Z R R G S D Q M G N B Q M L D Z R R Q D D Q N S K E I G O }

Q D Z I N G O O D Q G M P L X O H Q H D D Q - % D \ X G E D K H S S S U O S F L E D N D M L
 Z R O G L O P Q G M P L D Q \ L O Q N X Z R A A m R U G L G I D N \ D D N - - N K W I N S A D
 L P D Q M R R Q D Q R R Q D Q O L O R \ L (G X E D \ L S M E D Q Z D R U G X E D Q Z R R
 D D Q Z X O % D Q L K . - Q L D O S D D - Z R E D D Q Z E D \ X G N D N D M X E D Q Z R R
 D D Q Q R N E (Z L E D M D N X X N D D N - E D D Q Z E D \ X G D " : H Z L D A L U
 Q D N Q B S V N E D } S S R K - N K Z L D M D N A I D O X N D G N R D O N D -

. - E D A A E D { E E M D A M L m , Z R Q D E - Q D D Q N Z I L Q N - G N R L Q M L D Z R R
 X Q A A Y Q D N O S D V U E D } Q D D Q N S K E I G O }

. - < H U D E E M E D N D M L m ' G R O D 0 H H F O D Q M D D Q Z X G L G D
 P O D J B E R R O N D - Q D ^ 3 O A R O R \ L (R I X Q X X U E D B A A X I Q Z R R X Q X X U
 D S A S I Z D O N D M P N - S D - Z R S D D Q X Z H H Z L X I H T (U H U D Q D S K X X U D M L
 Z R R Q Q X D S D Z R R Q X E D W H Q M P D - m : R O X G D X O S A A D E L S Q M P I A A D Q
 Q D M Q D Z D O F A Q A N D M P S X Q X X Z L V \ D D U Q X D G D D Q B O L E Z L D D I B S A
 S Q R R N U I - + - N K U Q D Q D Z D O F A Q X M A O H H F O Q U M P D Q M P D Q Z X G L G D
 N D M P S X Q X X U S Q R R N U - X X Q Z R N R P D Q O N D G N R D S N S A D M X N X P S - Y A
 Z L % J D K L O R \ L E D Q H H Q D Q X K X P < H U D S I N I Y S I A N Y A D A - N S S K D D
 G I G I Q D K L O D N O G H H E D S K G M H E D Q 1 D I B S A Z L E D Q V \ D D U X E O Z R R
 ^ 3 A A E (S X Q X X U S Q R R N U I - 1 D Z X W E Q N L D E N D \ H H Q I N D I B S A D D Q G E E D
 N D G N R D Z D \ M L E D Z L Q D X N K R D G R R Q D D Z D O - N S S K D D Q G E S M A N H U
 N D Z D \ Q P D Q M R R Q D Q

% O A S X N R L < H U

< H U D Z R K D I T (U " % D A A E D O S S Q U K Z L E D I (N K X N R
 : D O P - N S E D A A E D O R L N H U A K (E M L < H U D M D N X M L m 1 D P D Q M R R Q A D Q
 E D Z B S K H S D M m 0 - N S L L E D N O S D L D Z R R 1 D S P A B I B S A N % D O E R D M L
 L " . - D - Z R D Z I D S B N D G X I E D A A \$ Z R . U I T (U N - E D O E R D N M L W I T (D Z R
 E D D Q M O L N D N X O R 2 P E D Z H E I N N L N D S N A D O L D " D % D D P S L B O L E U D
 Q M E D A I D M L Z R . U I T (U Q D P D Q M R R Q D L O D I B S A D M U I T (D Z R S Q W S D O L L S
 . - X Q - P H G N R B A A L D Z R R Q X N D S N % H W O X E H P H X I D D \ L I S }

Z R O U I T (U E I Q L Q O R D D Q N B H B L : D O P - N S N - E D A A E D Z R S S O A S
 D Z R R Q X X N R L < H U % D O S R E D N E D D A S P R E D
 . - < H U D Q K X P X . D W R B Z H H N - Q L D O R D - Z R D D P S D S I D N D E N
 N U D I B S A D - K X X U D M L m 1 D M Q L D P H N - % D \ H E D N D G N K E D E S A N E D Z H H Q N D
 D E R D V P H G N B I Q Z R R Q X I M R - M B E L E D I D A Y N - E X N X E D K H S E W N X N R
 E G L G D D Q Q Z R R P D Q M R R Q D D Q Q X Q N D N E D D I Q S H U
 1 D D P P H D N - Q M L - P H S K G Z R R Q D . - E D E (E M D N D M L m 1 L Q A A D D P
 G X D N - X O \ L O Q X } E D D N D S N I Y M A R A

% D G R S P R E Z D O - N S N - Q L D O R . - E D I D A Y E D M Q D E D N D m 1 D A L
 D - Z R D D P E D E D S K Z D O L Q X X Q N D M L X X U D D N " S O R S E D Z H E N N L
 G R E I D Q Q M D M E S E D I D A Y N \ D D L U ' D . - S Q U K

SLEDAASDQANUSLUSD ZRSDDPPHQANU DDQNCBSRS EGM DND
 %JDEKOR\LSDFANAA EMHEBQMEDZXXELGD
 :DOP-NSN-DORSEDIDAJLNDWLP .- EDIDAJE(DMQDD m,ZLLML
 NDZRR LNRGBPELD\DGX<HUD - NSPARKHHXIHINMANG LQDXNRL
 MQDE DND m%JDEKQMEDDGLCEDDMLNUS UXZRPDQMR RQDQ
 3AADGXNQDED-EDDQGXCNKIADPH .- <HUD -(EEMDNDMLm:ROL
 XNRLDGRQLX) GGRSPARKHCHDDONELQMLDUSPU
 .- EDEEMDAMm,ZINDNZR*DOLOXDMRRQQKGLPHGNELQZRRQDERW
 L"7HQEQXXUOLQ-P-NSGX*DOLODPHGQMLD\DDN-DQD ZRQDDPPH
 GIGL1DISPABIBSADNS-NU} > .- GNELQZRRQXDGQMLD\DD \$Q
 ED SIDQGCONLDWRKXO @ QDMIDZD\MEDAAEDM-QME-NJI
 NDZD\QLQAA .- ZROGEZRL
 NDZD\SZD\SLQDDSDSIDMRRQDQ
 SKP-NSQMEQMLDZD\U3DDSD\LO
 QXDZRDQML

<HUQBA SD QMXE S QXESDSQ L Q S

> .- <HUD -ADGX3QNXS10QROLZ m%DSBL\$OLEZLL%JDEKQDQML
 HUD 1DQINDXEN-D -NDGX.DWRK EDQXEDAAEDVNDGLLPDNDNR
 .DZHNNL1DIBSAN-EDAAE(EDNELXQUSPXMRRQDQMGSPARKHCHDDQ
 ELGXD \$SD -MXQMXNEDDND .- N-3DDSD\LOQKFDMLPARAN
 EDMX%DOQDEDIDAJED SJAA\$ %DKHSZDUD-NSDMthAADZRU
 DOREDPREM-DNSLQQISNDQZRR ED}
 DDQZRLQXQDELDQANSSOOSFL ED}
 EDAA D -MQD-HU m1DMXNEDDPRE .- DEEMDNDMLm1DDPPHNDERW
 3ASLN-DNSLQQISNDQZRRDQZRR ZRQDDPP3DDSDROQDPHNDK
 D\LQX.G OR\LQ -MQDMSD%JDDKM QDPHND\$DDSD} <HUDSINKD
 EDPSNSE DZRDWEDSNFDQ ODEDNGRZLDNMXNDEQDAAGXGNEL.DWRK
 EDNHS LZLHZLLALUSXNR-NS .DZHNNL1DIBSAGLEDMDDEDZDWQD
 } %DNSINKDNDASAWANANKAOLQD LDNDNLQDORDDPPRSDKZDQLXO
 NDNONRLDNDWDSDSUXOL XXQGREDIQ
 .- <HUD -MXSSLPERQESNR3-LEL <HUDNDNDMLDNDN\DN-QD -
 EDNKHSDUDKHUSKDUKHUD -KHDMFLDQDQDDQSLQENELQMLD\DD
 QEDND\$QZRRDPEDMDMXEDQDDBUD
 SDQDWDSBQDNEK :LDMDNX .- ED-MZDOP-NS m:RP DAL
 KDD -NDNM\$SLRER ANDVXOHHZKDDMNGN\$IDN\DD
 :LEDAAE XNXEDI(NKXSPZD -NHMLD\GD)
 EDMQX>AANDARRRDRRDMQ QD .- <HUD -MQDE DNDm\$QQDZR
 EDQWRHUN-DGXDDRRRQDAS\$ ELNPIERN-QML-ZRLEDIS1DZRELNL
 N-DQSSNDGXQXOHUQKHZ(DQ-NS XPXQGZLQML-Q -ZRP-NWQZD
 D -MQDD m%DQSSBEDZBU ED"ILQ 8NRZD XNDN-QMLDDQQDNES
 DORDDQZIRNDNHS LSHNDIQXQSU PAZRQLDDQV\ND-U
 .- DEEMMth1LQORDZHHJN QMLZRR\$QZRR QDNESLSHNDGX
 .- <HUDNDNDMLD m1MLDNP-NKJF QDQ
 N-LZRNDNHSDDQDEJDKK-LSAN .- EDKHSDDNDth,ZRLCED}
 SMXEP-Q .- DEEMDNDMLm'ZR3AALQML
 NDMDN\$QGLLPDNDNR 'NDLNR
 LUMLS\$SDQQNSQMLD GXNQDDQDD

<HUEMHEIKPXQGX

<HUDNDNSNQDEDAADMLEDND\$NRLQMMDNDUSFE DAAG(IINKZDAGX
 m1MIGZRREMHHEKX PXQGXAAA DQ\LOQXQZRRRAALPDQMR RQDQ

K H S D D U M m1 D M X N Z H X N D D N -3 I I S L % D D Q V \ D D E Z R Q D N X D Q Z L Q
D E X N D Z R Q D N X E X O Q D M X E D E X 8 O K - N K U 8 N R Z D X N D D N - E D G E X D M X J X O
D N M E E D M X J X O " % D K H S E D U N D M L m , D Z R D E X N D Q
. - < H U D E E M M m0 - N S S M X E S D Q X O 8 M R R Q N D - Q E X N E X N D Z R Q D N X X ' O
S D N M E S I E D M X X X O R - N S X Z R Z R L N R + X P G G D K L O D N Q X H D Z L Q "
L Q X X U D D I B S D M D D G I R K L Q Q D Q D Q D . - E D M X E X O E M M m M E N - D Z R
S D : L X Q X X U K X P X W O N D G X O H P S E X N X O N X S P H N - D E X N E X N D Z R
Z L D Q \ L O O X E J A N E Z L Q L Q A A D Z R R Q D N X X O M L E G R O G L R L Q - N K U Q D
D D Q N X O E P S L E Q K X P X S X P X Q G X D Q M H E D Q X I O M E E I D K H S D A D Z R
G Z R E M H E K I D } Q D Z H H I S P A E N G L G J X % D M X E J D X S N I
: L < H U D M D N K X D D - W F - R P E R K D S K E D I S D Z H E N E I D N E D Q I (N K A R U
D Q D D J N R S N > N I Q D N X X O D - M Q D D m D M E I D G R 3 A M A D Q N M D N D X M H U D Z R R
< D D Q O W A X G N B I P H H G I E D G R O X . U I T (U S N D W I R D E H A N A A S N I R Z D
' I L O W E I L O W E Z R R D \ L O - L Q D N X X O N D D N - E D M X E X O M L m \$ Z R Q D Z H H N
D \ D D \ D O W A - Z X J A D E N D Z L Z Q Q Q D K H S N A V -
E Q X X U D
% D N U O S E D A A E D Q M R O X Z L Q Q % D I D A Y E D N D I G X I I S D P E L D Z R
N - D M E H A E N D M D O - N S m0 - N S L D M D D Q D N X D I O L D D m ' - M A A N D I B S A L S P
D O E 3 E H A G N L " } P D Q M R R O D Q M E N - 3 I I S P - N S D Z R
% D O R D M m8 O } Q D G E R X A S A N
. - E D O R E D M L m0 - N S X O D D Q D D P D . - D { E E M D N D M m0 - M M E H D Z R
Q D D P Q D G E R X A S A N P H K O N X O R R O G E Z R
8 O N - D - M L m1 M D } Q D N X D Q Z L Q - N K U }
. - E D K H S D D U M m G R R X P D G R R . - E D K H S D D U M m Z H Z L D G R O L L
N D D Z L Q D } + X P G G D G R O N X L G R D D Z L Q "
. - D E E M M m " I I S L E D M D E D G - R H U . - D E E M D N D M L m ' G R E L S J P A N -
D 3 O W A N P U E R Q D U U D J N R N S N > D - M L Q D D O S G L N K : H X N D D N - Q D N D N A L
Q D Q M L \ D Q 3 O W A X I L O W M E Q \ D D 3 O W A N D (N K R P Q D N D N A N D N E D A S A R U L
D - E I N D Z L Z Q Q }
. - E D M Q D D m " I I S P - N S D Z R U } . - E D M X S N D U D M L m , Z L L Z R R
. - D E E M M m0 - M M E E Q D A S A R I I S P - N S X Q W O D A S A R O R \ L ( )
% D M Z D M P - N S 3 I I S D 3 O S G X E D 8 Q M E N - 1 D I B S A D I S I N Q D D R \ L (N - L
I D U A L Y (. - X Q X X Z U < H U D A A D 3 O W A N M M E N B D Z R R Q X
P E R Q D U U D J M H E D Q D D N O N X - Z R . - D E E M E D N D M L m 8 N R Z D
X Q X X Z U L S Q R R N Z L E D \ X G D \ 8 N R X 3 O A R N I Q D D P P G H N B I D Z R R Q X I -
Z D X N D D N - E D I D A Y E D K H S D I S X N R D - G R O N - Q N D D Z L Q M E N - 1 D I B S A
Z L D G R O X G R Z R Q - N K U . - D E E M M m D D Q (M I N E D G R X A S A N N - Z R O I A A D M L
\$ N R N P E R S N > N - Q \ D 3 O W A E N D Z L Q M A N D A E R D V G X N R Z L D A L U D M (L I N K
Z L Q) X P - N S A N 1 L Q A A D D P E D I D I (N K A
% D I D A Y E D O R I - E D - M L m " A A N - E D M A L A D O R D M H E Q D D N X L X I O E X N D
D Q G R O X N Z L D D Q Z R D I B S A S K D D Q M L : R O B I I S P - N S D D Q Z O R D K 1 D I B S A
S A X N Z L E J D E K D M D N X N Z L X Q X X U D D Q N S G R L Q N R O R }
S Q R R N } -
. - E D O R E D M L m + X P G L G L 3 A A . - E D I D A Y E (D - M Q D D m , E X N D
Q D G E R X A S A N K L O D N Q X L N I R O A R N A A N : L Z L E D A A D G R R N I - D S N S N D W R K
P - N S } % D D Q D I N I K Z A D R O - N S : L N D E H A N A A N I
Z L E D A A D M I D Q D Q D N X L E O M H E D R O X < H U D I (I N K - E D G R R S N D D Z L O D D -
. - L Z I Z H Z L L A L U D N D Z R Z L D G R O N X K H S D D U M m , V \ D D \$ E X N I I S L " }
L N D D Z L Q " . - D E E M D A M L m 1 D Z H H I N Q D Z R R
. - D M L E D N D m \$ Z R 1 D I S P A B I B S A \$ E X N I I S Q K L O Q D D D U D "

.- DMQLD m,ZLQDONSNIQDLZLSD KANEEQDDQ 'ND KANEEQ
 K-NK ANWOQANWDP SHQ A P-NS
 :DOP-NSN-³IID -MLm\$MXJXNDGRZLNDSA ALUND(INSGLISFL
 GV\DDJDL-UPDGMANA QDDQDWBQLEDZBORRQDDQIDQ
 <HUDNDMLm1MGEELS PER DEFDZPORROBQDSDA-INSKGZXO
 SDSZD\> EDQZR EDDQN ZLQKLOXELZDDQ -OXND\HHZDN 1LQ
 EDGNDZLQDQNZLQDNENX³O³AADDQM H QNX EL GDMIX OHQDDQ
 %DIDAME DORE DQZR R DDE DI(NKG M DNDZ XZD 'NDP QKL QDS ZXZD
 XNRLD SPUD KHSDDND³QNDNW ONDNK S\HHZDN 8NRZ D ZLZL3DDSD
 EDNXLX³O DS-NUSGR
 .- DEEDNDMLm:ROQDZBDK SUP I<HUDSPU ASUN-ED\XGD\
 EDNX EDDQNGXNQDNDND D EDDQNDIN K A R% DU(MEDM³\$ZRQD
 MDNDXQDZLQD N H QX R G X N Q D X Q A A Y I \ L O D H X N D D N - Q D N I (N K E A "
 }

8KRZLID\DIQEDWBQXO

<HUDNDMLm1DPDQMRRQDQ
 GSPANADQZR R DQHHSMAISL "AAL<HUDZR RQ DP DQMRRQDQ
 NDP SHQOXWQPE DXORZRDNL LM 8IHTUXQM DDOANXQXZU .DWRK
 QDOD(\$QQHHMSOMAN-D-ZR .DZHHLI DIBSANDNDNDN\LPDQ
 QD\DIQKANEED\HDMKDD EA XZRZD P-NSGX<HUXI(EMZRSZDO
 SOMANKANE EBONTI(NKAMGLXQ ZLXMRQS<HUD³AAD DWR R ZHHN
 GRINDWNZDNDN-ANG LJ:ROL N³ DIBSAGXGNB EDDM DED G8RAAZA
 DSNANKANE ELANWOODQXOMLR W\ALOMO%D\XGED EDLRRDD-MQD
 ANDGXQ-NDASASKIAYI-KISGLL P m,EDGRNDQRRUWQXQED".ROL
 SLQXO KANPENS AA SAKQLQAA LZR.UIT(UNSPLENDAAE(NDPH
 QDPSID S JIASPSPNDSSKIAANYNKR .- <HUD EEDNDMLm'SUPAN
 SGLLP)X QHUDKRO EDNDN-ED -N-QDDQV\NDUNRLQMLDGRCSX
 ZREDDPPXNRZLDALUS S FEDND 3DDSDX XMGZR N-DQQDZR
 :LZLDND DSIQDE DNDMLm1D QDDQV\NDKQDDQZRA NEIFLDDQ
 PDQMRR QSEANMGZRRSOMASL KANEI QID D Q JAI INSKGLISRQDDQ
 KANE EEPNU %DQMRWQXEQ GPHAN- ABOTMISA-N 'ZXOA
 EDZRDNIQMDON(KANE EA NKNX ELGDPQS AANBQEQ-QLQOR
 EDND1MGZRSOMANROLAADSPNA D DQENH A 3DDSDCESNUNR-NS
 SQMDLOXNDEX XOXNDGRDQHNDW D N GM DSHOR(1LQORDDQKLEH
 NDSNDNDN XGH 1DNIDMEL XNRORSLENLQXO 1MQBDDSDVO
 S³SDSNLNDIDNDE R DQ KOKANML ³AADORRQDQ
 GESDEDAEDNDELGEDN ENU MQD :DOP-NSN-ED\XGED NDND SJ
 ZD PQODSWDSD.- D -MQDE DNDm

m1MGZRQD\DIQDQXXDQMD

DGRLNRQXXIU(DMN-QDZLQNR-NS
 DZXOEL QDQSD KANEI ELL "AAL LZRR QD3DDSDNDKRS \DNDNDND-
 EDOXOXND EE\DIQDQZR R DQZ R D A S W D S P-QODEN
 DMXKAN EZZL QX³HI DMSLNDGXN .- ED (EEMDAM m0-NSXNRQXXUD
 X³I NDPREONDZD\EDWDQ\$MLXNDN- KTA PQOD DNDNDUDIBSA
 GRKD SKDZR³AA LEDOXNOX SDXNDLZRAAQDMS³D-MHEMRZXS
 DEDOHPSDQSA KANEELMGZR1DIBSA}
 QD\DIQDQXXDQBH KANEEQDDQ .- <HUD -(EEDNDMLm-M
 N- ABOTPHN- MLBDDSDPHN-U 1DIBSADMLXOLEZLQXOAML1DZR
 N-PER WPH D'ZXOXELGZLQDDQ E DIBSA A MEN-³AADDQKSLOOXSR

X P S I A L N I S 8 O L E Z I D I D I B S A . - Z L : L < H U D S P U E D N X N E X D - N D N
 D G X X E L M L S P Z L Q X N I S N I Y A A D M U D M l m / D A A R D Q R K X Q Y N S N - Q - \ D
 E D I B S A Z H X N D D N - Q D N N D I W I B S A N D K X P J D
 3 D D S Z L Q M D N D X M G Z R S E X N X O M L L % D A S A R N I E D E E M D A M m \$ M X J X M Q E L
 D G D W X L S O X P X Q G X : R O P - N K D O R D N O Y N S J O Y N S S D N H B M H E
 \ L 3 D D S D M D I D G R Q D Z X W D D Q \ D N U - < H U D S I N I Y X N N L S N H S S D A A N R -
 . - Z R O G L G R D Z R O Q L D D Q G V D N - E D Q X N - D M D A A D R O Y N S O Y N S . -
 Q D V \ D D U L N Q L Q M D N D G R D K L O Q D M L Q S E D N E S F D M Q L E D N R D A A R
 Q D \ L M X O R R I O - B D D S D Z S Q M L - Q M D N H S ' O L O S D D Q Z L Q Z R R P - M M A A R
 P E R D V Z S 3 D D S J D S N H S Q X Q D K L Q Q D \ D N U D E L L Y Q A
 % D N D S R D S P R E H U N - D - E X X U G X D }
 E D N D . - 7 R P L E D M D E D D G N X E H D W - M Q D
 \$ N D N \ D G X S O X S W E G K E L < R U G D Q E D A S A R H U E D Q G X N r h 1 L D E L N Q N Y A
 G X G N B L < R Z D D E L D E D A W A R A D S G D H I L N A S Q D D M X N O M Q D
 % D A A E D U M E D E G X D D M l m < R Z D Q < H U D Z R R S Q A S S N H S
 D D Q G L L Q D O N R O R X 3 O A R N A A N I - : L < H U D E D Q X D S N K N - X G R E L G R
 X N R E (Z L D S P U S 3 I I S L X - M R R Q D Q N U U B A A R Z L E D P R \ X D A A R 8 I - B
 % D A A E D U M E D V \ D S I G N B I D Z R R Z L % H W D X Q O R Z L D < H U A K I E M \ D
 P - N S S E D Q K I L O - R E W A S A N N - E D \ X G D \
 E D U M E D E L S Z L Q L O D U V Q D D D U L \ D
 Q D S X X S I D S E D N N D E R I D V B - N E D N D
 : L O D U V D I N K N - < H U D 3 O G D - Q D A S
 N D \ D \ Q D D N - O D U L D D - G X N D S G X
 N D W R K

3 N H S S D A A R

8 E I N D 3 I I S D O R D P P D D N X N D W L P O D U V D M Q D < H U m \$ M X J X Z R O L
 N D Z R R D A A S E I Z R G X X I B Z L % H W D L Z I P D S K D S Q D D D D Q N N H S Q - P H
 X O Q D O D U L \ D O D U V E D Z H H N E X O D S I - S G N B L W O G I K - N K U X N R E (Z L
 O D U L \ D E L I D M H X I N R A X O S K 3 S L N E H A N I U D I B S A D Z X Q X D }
 L K R S S M X J X Q E R D V Z H Q D Q D X Z H Z L . - D M Q L D m \$ S A D Q A S S N H S }
 Q X O D A A D R S O D U L R D N S D P D D N K - N K . - D N D D M Q L D D m ' P H N - S X E D
 % D E S W E D Q S R E I X N X E D \ D O R S X X P X Q G Z D Q L E D A A E (E D N Q I D S
 < H U N - D \ D M Q D D m 1 D Z H H Q D Q R K X S N H S N D N Q A S S D }
 L P D J D Q X P D D N L . - D N D D M Q L D D m 1 M G Z R R S Q A S
 : L < H U D I (I N K X N R - N S D - M L m S N H S M L D S Z R R X E L G S Q V \ D D U Q X
 3 P D D S I L D A A S R D D Q M A D P D D P N D D N Z R O L G R N H S O X N D N D E L G D . - 3 A A
 E D A A E D K L Q Q D L F Q G M P L 1 D I B S A D Q N D X E L Q E R D W \ D D N Q - L Q D Q N N H S
 Q D P L \$ E X N X O < H U D P D J D E O D U W D V \ D D X W R D L }
 O D U L \ D D D A A R S E D N D . - Z L D A A . - D E E M D A M m \$ S M X J X Q \ D N U
 D I (I N S P D D S I L D A A B O G N B I D Z R R L Z R R . U I T (\$ E X N D I B S A D Q Z R R S E L
 N U U R B N D N D E D M Q D E D A S A R U m S X P X Q G Z X }
 1 D M R K A X A A Z L < X G D

W O O I N H U

. - E D (E E M D A M m 1 D M X N O X N U U R : L O D U V B I N I K D D \ D G X D U L \ D
 A S P U E D \ X G B D A I N D W D P S Q X O D D L E D A S A R D K R R S D I S l m 1 D M X N D E Q L
 N D V N - L - A S N D G N D } D G X } X : L O D U L D D I N K X N R D D -
 . - D - M Q D E D N D m . D S N A Q I D W H Q D A S A R A S N D \ D G X < H U . - < H U D -
 X W D D N D O O R I A N W E E N Q D T B L " Z R D D Q G R E I L G N X I B D K X R X G N B L
 \$ Q N S I R Q D S Q D D N D Q X K L E S X N R O R D \ L W L L U Q D D Q X I W D L E D P E L D Z R
 S K D M L L Q E M H H E K X P X Q G Z L . - S N D W R D D U L D D V B N A E D Z L Q X I O - X
 D Q A A D M S I R Q D X E J A N K I X E S I K E M H H I A R A S N E D A S A D Q X N - D \ D W O O G M
 E D D Q S B } E K R

:L 0DUL\DEDQXGXGNFGL<HU DORRONDADAAE(+ -NIED EDZXW
 DZRRDZLQD -MRSWKRSMLDD m SOKAAK(} 8NRZL.D\LDNUSP U
 \$MXJZGQLZRO DSKD SQ D DDD QNNHXSXPSNAD N-MLBZRRXUBRENS
 <HUDZLQND-DNZRRXQD DE DAA QDIHLE DESA ND S FM LDIS PAIRIBAN -
 EDQJDNBQQEDN-XNR-NSX -GH BHUDNAE D\XGD(0-NSSDEXNDO
 PDDNDQ\$KHS EDNONBIEDPR\X S³ EDN PDS\LWUE-DEXINDIBSAE(
 /DAAE-EDMDD m\$MXJXQUNYAEDQZDRUEDZRDORRODQ
 ND\X XGD) .- <HUD -ZRRQL 8QXXPU-NSZLZLE DZHHEINELD\X

%DA AEDOR-ED Mlm1 DWHQD EG DEDMXOSOSV <HU 8NDDN-
 DALULI D SANSGRID\NDESLS OOSFLED\XGD\
 %DOSEDND-ED MLm8ODQM\DGXXAAKORX³OGUSQGLGX
 EDQXDNXDXDQKIDCKDQHHCDAQR EHHZLUD\LPQD DE DASA RUL
 DNH\$ 8IHT(UZLOEXXZLED\XGZ³OGI

3QASSNHS\$DAAAR

8NR-NSXNDNG+HUPDDNDND - N-EDAAEDUMED ZRRQFBIEDND
 \DGXEKREDMLEKRP-NSSSQNXN- DES<HUKLEMDGERDOWMKIHT(UKEL
 SODSNGF-NLED <HUDMm1DSNAA N XEDQ%DQHUN-ZLEDZR BX.DWRK
 SODDN DZHNNI DIBSADQG BOKLHS DUNSL
 0DUVDZHANAARD-MQD m\$MX HDAIN-DEBXIHT(U .- EDESAN
 JXDMSSK³XGRBRNUUBAARKI EDZHONDEDIDAYED M³LAADZLQOH
 DPR\QDDQL <HUDZRNDUSE DNEDDKLQ QPRED

.- DEEMDAMLm0-NJA D WZROL 'X%HWDQL
 LV\DNUZILRQGMPL1DIBSAL } ODFL ODUNX(
 %D S-A S ODDN<HUD -NDW> :L 8IHT(UZLOEXXZGXNLNUUR
 GXEDSMm3DDSEHHZXL(IINKNU D D+HUDEDQHW DQD D AARDELL
 'PHN-NUERLML(IINKN-Q-SINI DQASSNHDSIBU %DGGK<HUS\
 KSDEDAEDQIRR\BKEEDV\DD RE DODUWZRSXOHP S-/DAA B
 N-LZL\LOQ)X XOHHD³Q<HU 0DULVDM S(MOSFL

:LDSNIKDD-KXXUBDDNDM XOLWUXNRXORXOSK³XQWDPX
 m/DAA S-NAN - DQNH S SNN- PDDNDQNR LKR S<HU DERDZHQW
 LKRSLE NLAAYANADOM-NTN-ENRZ QDXHZLQXO-SSK³SOSXSDQLLQN
 EDERANSDEODD<HUDMLDE DNDm NDWRK
 1DAAAYANAD QDZXWAD) .- <XGDKARIDQZRROSE DASA R

%D\XG EDUMEDPELIGX XNR<HUDQNE NDZDD S DM LmZHXNDD
 0DUL\DERDZLQNRZL<HUDGROX N-EDDQXNRW DFPDDN ZQDZDD S
 EDV\DDUPDDONRED \DGXEDIDAYL XQZRRWDLW DZXWEDMXEXN)
 S S PEDNXNRZLDGROX .- %DESAN \$DQNSSINKD SKDAEDMX³SI
 EDZHONDEDIDAYED GXXGXXUXK SINSIKDZRDNLEMLBZRRQDKDQN
 ZLEDND -ML mZH ZL BAADGR L W DNE<HUQ DE DASA R D S ASLG RDMHM
 ED" " IISLD MGR LNR OAFNAALUM LW DNLB DUS W X SKD QND OH PASADNA

:ROLWUTNADNGIRNRLDNGROIX <HUN-D -MQD m: XWDQD GBR
 EDAAE(NDV\DEDDURPEDEQGNRK DSDXQXZULEDNONKUSNGXEKR
 G\LPDQ DQXQX(AAZLQM) %DMXONZ B DQNUERN-QMLQ -
 \$ORS EDNDNDWNPDZRRD\LIZRP-NKWOODQNUER}
 DQZRRUBRENSQDIHLEDESANMLD :DOP-NS EDA A EDUMEDEIZL
 EDNDMDDPPQLXQNROR 1DDQZLEQ(IINKW-<HUDZRGD %DDP S
 N-XNR-NSXZRXQXXSDDQL" " AA SDSZLQHUEDNDNAINDZL\QAAIR

DQ D N US SNHS . - E DESA NE D Z H H N Q A L U X E L G Z D Q X D Z D D Z D N - D Q
ED (I N K A N I D V / D A A N R D N X O N D D Z R R D D Q M G A N I E L G D Q X S P E R D O X
N - E D \ X G E D U M E D N D N \ D B H U J D G X M N D N X E L G X D Z R R X Q N E D R O L A A
E DESA NE D Z H H N

8 Q H Z I M H U G X H U A X L (M I Q L D I H
O D F L O D U N X (/ X N

: L X Q X X X M I U Q S E D A A E D U M
P D D N D E O P E L L 8 I H T (U Z L O E X X G X
< H U A X L (E M D I (N M - E D M H U D E X I H T (U
% D M L H M L P Q M D D N S - N D E S N L W D
D K X X U D M Q L

m+ R A N A Ñ
% Q X X O X X S D Q N P E S N D W N S M X
J X Q

Q D I H , (R A Y E L
< H U D Z L Q E X X M R S R S - G D S Z D
M L X S L A N I D M L

m1 D Z X W N D D O K O C E D E X ' N I Y O
7 H Q D O D I H Q D D E D Z L
D G D S B X X X P S R S

8 N R - N S E D A S A R E I D D Q \ I N X D Z D O
P - N S . - Z D O L P Q G M P L < H U P D P E L L
D Z L Q D N Q E D O H N - L N R - N S E (L S I A I N A
S D S 8 O L E Z L D D I B S A N - E D E B W R O D

% D A A E D P E L L Z R Q D H U Z L D E L L
D G X D A A G X E K R D Q A S S N H E S D Z R
S S N D N D X O N R L E D Z L Q X % D A A \$ E X N I I S E D }
E D U M E D I (N X N R 3 O A R N A A Z N L D G R O X
X N D D N - E D E S Z L Q D % D I D A U M E D Z R Q
S S K R R S R Z S D - N S D M L m 1 D Z L Q -
- N H I L G A N L O N R O R E D A A E (E D Z R
S S S A }

% D J U E D N A L I S Z L Q H U

% D Q Z R E D D Q Z E R D \ X G D E D O R E
E D Z R D O - N S S E D P E L S G M A N D I B S A
S Z D O L X I H T (Z L P Q M H H % D \ O X L O L S

D Q Z R R X E H H X I D % H A W (I G A X A A Z L
* D O L O D M Q D D m 1 D Z H H N A N D Z L Q L E D A A N - E D Z R K Z R E D D Q V \ D D U D
< H U }) L O D S D S P S Q G U N H - E X N D O . - K - N I G X N E L , (A Y I I D S P A B I B S A
E D W E D \ D S R H U

. - < H U D - M L m : D O X E D Q I L E D N O X m \$ M X J X O @ \ D D X S Z L Q X Q "
N D Z L P Q G M P L \$ E X N I I S 1 D P D Q , Q L S M X J X G L L P D P O X K L E I D X Q e "
M R R Q O P A Z I R O S L E X S I P D D S M D Q M R , (A Y D N D N S P X N R Q N D N L E D A A
W X S P E R S D D Q I N S D S S O R R E Z Z R O P - N S E D D Q S V O D S M L
S D N I H S S I D Z X P E X N P Q U M " A A m 1 D I B S A D G F E D N D >

D A S O H P S D U D Z R R D A S - N K - N K G N R
G I Q M L D Z R R X O D O X N D Z B D : R O L
3 A A D O H P S D U D Z R R D A S - N K - N K G N R

m+ - N K U X K D Z L Q D D X C S L - S L A M -
Z H Z L Q M L D M D N X Z R L N D I O D B D D S D
D E X X U D C S D Z D O Z L L " \$ D X N R Z D
X N D D N - P E L L 3 D D S G R O B Q A A
E D Z I N Q N D W L N P X M I N
.- S G L I S P D S - N N A D I S M L m ' G R E L
G M A N I D D N D D N O X N D G A N D } R I
E D A A E D U M E D Q Z R B D D (I N G G L L P
E D O R D I D I (N I K D P S D U D Q W E D D O V R
E D M Z D Q M X S I (N I Q D H U

. - < H U D - N D D S I N Q D E D N D M L m
0 - N S Q M G I N D N - S G L I S P D S D I (N K A N I Q A
E D N D + - N K U Z D O L I D I B S A D N \ X X M X
X P X Q G X N - X G X N Q D X E D O K L N K U
E D Z D O D A Q T A N A H L X P X Q G Z L D I E A

E G L J . - Q M Z D O L Q M L D G H A N I I
G S X E O D A A E (E D E S L Q M L < H U D S P
S U P Z D O - N S M L B N E L N D N H S % D A A
E D E (E M D A M I n J U S K 8 O L E Z L D D I B S A N -
. U I T (D O W P I Q O + X P G G L K L O D N D M L
\$ E X N I I S D Z R L N D G H A N A , Q D Z R R
S E X N I I S E D }

. - < H U D M L D E D N D m % M H B O K X P
Z R Q D D Q W A I N T I I N I K U G R R I Q S Z L
Q D K X P X Z R Q D E M H H K L S G M E D E L
R E D Z X Q D S Q N S U R S E G M D D Q M H G N R
G I D N \ D D : L Q D K X P O Z R Q D E M H H K L
Q D V \ D N B D Q D K L O O Z E D A A E L N L
E M H H K L - N I G I G L H U D S N I D \ D Q D
R E J D K D O D D P H Q E D N D

3 S R S N @ \ D B H U
< H U D G R N I U M O A R N A A S N I D G X Q
N L E D A A N - E D Z R K Z R E D D Q V \ D D U D
D M D N X G R O D Q B I N D M L

e . D 3 A A M e ' A K A R I Y A X % D Q Z R E R D D Q Z E B \ X G D A D A A E L N E D N I S I Y A A N U
S E D Z E R D J U H N : D O Z L Q M L D G H A N I K Z R R : D O Z L Q M L D G H A N I B . U X (1 D W H Q N D O < R Z D Q
e , (A Y I

DGNB AEND N B A A
 N > N E D N D K L N D D R D D Q N Z L Q
 H A A I E D N A W N D \ L N U -
 + - N I E D D Q N S I O N M H E D Q }
 , (A Y D S R K D S K D Z L R Q G M P L < H U
 D E R V M N I Y X N X L Q X O
 . - S Z D O - N S N D E I D U M E D Z H E N N S E D Q Z R I L N Q D D Q
 E D \ X G E D V \ D - H U N - E D I D A Y E D A A . - D - M Q D D m \$ M X J X Q X M D O W N
 D N D - E D D Q \ X Z M E D Z X W I D G R R L K R S S ^ 3 O W A M D N E N Q E N R Z
 E D N O X N D W I R B E H A N A A N I D K R N D Q . - D E E M D A M L m \$ ^ 3 O W I D D Q N D N
 S Z L Q D E Q X X B E D A A D S H S Z L Q D Q D Q X P N D O W A Z R Q D M E Q S K R S \ L
 E Q X X G X I D I B S A \ L D Z R R N D O W \$ Q N D Q D Z R D M I D Q S
 < H U D K X X U D M Q " A A D Q V \ D D U Q Z X P - N S D Q E (E D N D 1 D P D Q M R R Q D Q
 P - N S Q M L X O H Q D D S L L D V \ D D U X H U D P H Q N P E N D Z D D S D D D N - D M L
 D V \ D N U D D Q \ L O Q X . - ^ A A D Q Z L Q P - N S E X N B C E D M U Q S
 Q X D Z L Q Q \ L O Q X ' E L S X P X Q G M L : L D E D D S ^ 3 O W E D N D K R S N D N
 E M H H A I A D Q V \ D D U Q Z X W I D G X N D Z R K N U D P A D S D - M Q E D N D M D P H
 G X E G M X N Z L Q G R O D I Q N K " 1 D M Q D G X -
 m : R O E A A D I N K S U P I Q D D D - N D M D M X N D D S I M X J X Q D I D G Z F D
 Z R D D P P B A N A P - N S Q M L D M D N X N : R O Q M \$ M X J Q Q D M X N G C O W A K R S
 Q D D Q D D M B E L S Z D \ > X P X Q G N D M L D Q N D Q D Z R N D G N R D O W A R R S ' G R
 X G X N Q D D Q E D E L S E X X U D D . - G R K D D G L L P D Q D D Q N D D D G N R D G R
 ^ A A D P S R N Q D X Z R D D Q S L I N K S U P I M L E I G R O D Q D I D P D Q M R R Q Q R A N
 Q D D D - G X N Q D D Q S U P I Q M L S P U Q D O H P S P E D I D S H O N O H P S D N U X
 A L U N D G L L P N D Q G X N Q D S Q D X X U E D \ L D L P S B I Q \ L O X O X D P H K - N K U
 X E D D A A N O - N S Q M L K O H Q D D S P U L N R D Z R O Q D G V D Q D Z S P Q O L O D Q
 3 D D S D D Q \ L O Q X S P N X N R Z L Q Z R R L N R D 0 - N S D Q E (E L N Q M L D S N I Y A A N P U H
 N D S P Q D M L E Z R R N D S P Z D ' P H N - E L N Q M L G D V E X X N I X N R P S L A N I I
 X N Z L D S U S G R M L ^ 3 O S A G X X E L G S 8 O L E Z L D D I B S X - Z R L N D G R O D Q D
 Z L P Q O + - N K X N Z L Q M L D S N I Y A A G M U L A A D Q S O Q D D M I G H
 N D S P Z D M L E D D S D M D N Q X N I Y A A N D N D D N O O N R e
 }

\$ E D E D S Q I M O 3 L \ H N U K D - M D N D
 D M I S M X J X Q I N D O W N L K R J S
 . - D E E M D A M L m 8 N R Z L Q M L D G R O X
 K - N K L L P P Z H L O X I D P Z I D }
 . - D E E M D A M m 1 L Q L Q O W N L K R J S
 . - D M Q D D m : R O E - ^ 3 O W L L K R L S Q N Z R
 . - D - M Q D D m \$ M X J X Q X M D O W N
 S ^ 3 O W A M D N E N Q E N R Z
 . - D E E M D A M L m \$ ^ 3 O W I D D Q N D N
 Q X P N D O W A Z R Q D M E Q S K R S \ L
 \ L D Z R R N D O W \$ Q N D Q D Z R D M I D Q S
 X P - N S D Q E (E D N D 1 D P D Q M R R Q D Q
 H U D P H Q N P E N D Z D D S D D D N - D M L
 P - N S E X N B C E D M U Q S
 : L D E D D S ^ 3 O W E D N D K R S N D N
 M Q E D N D M D P H
 X N Z L Q G R O D I Q N K " 1 D M Q D G X -
 N D M D M X N D D S I M X J X Q D I D G Z F D
 R O Q M \$ M X J Q Q D M X N G C O W A K R S
 D Q N D Q D Z R N D G N R D O W A R R S ' G R
 G R K D D G L L P D Q D D Q N D D D G N R D G R
 M L E I G R O D Q D I D P D Q M R R Q Q R A N
 Q D O H P S P E D I D S H O N O H P S D N U X
 E D \ L D L P S B I Q \ L O X O X D P H K - N K U
 L N R D Z R O Q D G V D Q D Z S P Q O L O D Q
 0 - N S D Q E (E L N Q M L D S N I Y A A N P U H
 E L N Q M L G D V E X X N I X N R P S L A N I I
 S 8 O L E Z L D D I B S X - Z R L N D G R O D Q D
 A A D Q S O Q D D M I G H
 D N D D N O O N R e
 m ' S U P A K I - N K U M I X N R P - N S X E L
 X G R O D Q D K L O Z R O X N R P - N S X O X
 D G R O D Q D P H N - Q M I G Z R R D Q Z R R
 1 D P D Q M R R Q Q R A N Q \ H H Q N A X A
 L Q M Q \ L O X \ H H Q N N - D Q \ H H Q N Q X
 D \ H H Q N \ L O Q X

<HUD ^ O W K R I S E D A S A R U L

8 I H T (Z L O E X X X I ^ 3 O G N - < H U D P H N -
 Z D O L S G X X I P X Q G X N D N D N I D I B S A
 \$ I N X E D Q L - M L B I A L L E D A S A R E D Q
 Z R R S X P X Q G K - N K G I D A L A E D N W H
 Z D O E D D A A N I

3 Q H S I M A T A S N K X G D (/ X N
 O D F L O D U N X (/ X N

<HUQ E D A S A R E D Z B S G N D A H N -

8 Q A A Y Z H H X I - G R E I Q H S M X G D E X N
 ' I M O , (K A R I M O T N W H I O E N G R O X G R R D D N D O - M I m ' S U P A Q N P D Q M R R Q D Q
 N D Z D D I S U < H U D P H N - \$ I N D S L N E R (S D O R S D Q O X N D Z D N S } % D A S A R U L
 L E N L Q X D E P W P H N - D Z R R Q X I D I B S A E D Z B S W H S X E I D D P P H K R S E D N L D
 D N X S N D G N D : L Z L D A A D Q A S Z R K - D M D N X \$ O R S E D A S A R U D P D J D Q X S
 N D P A D W E Q D S E O D Q D M P H M H O S D N D S E D ' I M O 3 L \ H E G G D N D E N D M L
 S X E D D O G X M X S ^ 3 O W L K R S E D A S A R U Q L D D K H S D A J A P - N S . - X D M S X - S H U
 D Z H Q D Q E O D E I D W D S X E O D Q N D - K H S D D D N D M \$ M X J X Q O E D }

: L < H U D S I N I K D D E D X A L X I S L - S L A
 - M I m ' S U P A Q N P D Q M R R Q D Q
 % D A S A R U L
 S X E I D D P P H K R S E D N L D
 D M D N X \$ O R S E D A S A R U D P D J D Q X S
 ' I M O 3 L \ H E G G D N D E N D M L
 . - X D M S X - S H U
 D - K H S D D D N D M \$ M X J X Q O E D }

. - DEEM m, QMLDZXONKDSRRQDZBNDN. - GNBIQMLD\DDDPH
 N LQMLDQOPSRD } \$MHZD-NS EJDK\DDGD)
 NDSR RFOOS SRDZXO<XGDD EXN .- 7RRPD -MQDD m1DZHHL
 'IMO, (KARIYOTL D\HHQNXDN- WOO-MMENRILN\DDKXPGGL
 'ATAQAQHSM :L ZL<HJDAA KME EJDK\DDGDE D}
 DMQDD m8NRZLLZRRLSGR(AAAN .- <HJDEEMAM m1MGZRREJDK
 LGED } .- QLQORS EDQZRBD PDQMRRODQLGIDLQAADDQNGD
 D -ZRDDPPNKNQNDNEDMDKID 1DIBSA3DDSD DQPSN S QML:ROL
 -LE4XGDD(ZRRDQMDDK DQNV DND QDPHNQDOMDPHDIBSA3DDSDN
 EDUME DAIDMLMQDD\DDQXJNRL QDGRH KNKUDNXSZLQD
 EDQXPBIXIHT(UNMEDZXEODMXXNR .-)LODSMQDD m\$MXJXQLPDQXQ
 XOR :L D\HHQNXDSR RIX D -S-N 1DIBSA\$ INQMXNR -NSXN>UN
 XEJAXNE DZD-NS

8NRKDDZGR

:L <XGDD SNU N- <HJD -ML "AA DQZLQQXZLQDIBSA 3DDSD
 m+-NKUPQGM PL \$EXNII SPDQ +XPGGLKLOWMALLPDQKQIBSA
 ZLQDQND-PQGM PL1DIBSA PDQND \$INQMÄ" ,LQV\DN-IGZRS 3DDSD
 DZLQDSD >.-ZRPIQGMPL1DIBSA N-DE RZRS QML" SUPIQMLDSPU
 PDQZLQDSCD @DIBSADNDINGLLPDAANWOSDQMBDDSDQZRRS QML
 XCSXOHHPXQGMPL\$EXNXCGRNRDNGROXHPZSLQXO 1DV\DDUDDQ
 P-NSK-NKU} \$QEDEXNDQZRQDZRQGLSPADMLAZRS 3DDSD3DDSD
 DQWAINTIINSK U1DOXNDGNROND BNXSZRS QMAL.-MEQDV\DDUSKIQ
 N-Q -SUPAXNRLQSPUE D\XGDDQ QDZILQRLQMLD GROXDPDQMR RQDQ
 GXNL LQDDQSLDGNRLQMLD\DDGSPAFAADQV\DDUQXNDGNRN
 'SUPAXNRKDDZQDZRBN DGRDGRNRLQMLDGRCSGRGXNDGLRGM-U
 1DALADAMLEMLALALANADALADANHOSKGDG X3DDSD .- XNRL
 KD :ROQDALAEDA AE(ED\LNUQDNONKDEHANN DWINRDDGGRD
 ZD-NSN-QDZRDASARAAN +-NKS LNRL\$EXNXONGR OXQGM
 'IMO3L\HHDUMQDDZD-NS m PL1DIBSA3DDSDPDQKLQQLZLQDQD
 \$MXJXQSU ED} :ROQDEHAXNRORSNDWINRDDQ
 .- DEEMAM mNRG IQMLD\DDLQKN DONDGRD }
 NDAS-NGDK-NKULO XID EGD}

.- D -MQDD m\$MXJXQIXNDN-
 P-NHSLUGDK-NKUED":ROXGRZR
 QNHSSXNRLQXQZIL }
 .- DEEMAM m. - LMLIOXNDNB
 XNRLQDDQ'SUPQDPDQMR RQ-D
 XJXNGRDKDQLSRNAAWAJAN
 NDMILPPH }

. DKRN XEZL8KDZL1DIBSA
 <HJDNDNM m:ROQDA-INQDOX
 NDPBAINVRLQMDNDQDGRDGR1ML
 Q-OX³EHASNDSDZXODDSN-KAR
 DKLQDZRRDDQWFQSD P-NSAN
 DZR8KDZL0DQMR RZLXQXGX
 XZRXXQKSLGHSMXXQZZQDERW
 DZRXXQ\LNZD \$Q QDPHZDSKI
 X³OGANI XSOXNDZBDQ

<HJ %JDEKQMEDSS\$IN

<HJDNDNMQDE DASARU m1DZX DQ 8GXNDWLLQXQGX -XZR
 WNDQKDDMDDVDDNU DIBSAQDNX SXQNDXLQ.-. DQD OXNDZLQ-
 QDV\DN U'XNDWRKDDSDNBDZR'NDXELGXNDN-DQNDQDNONKDN
 GDDGM '\DNDERPDGND:ROLZD 8QXXRJ-NSQD\LNUW-GZRS
 XXQMRRODQ-NKUPAZD .- ZROBDDSD-DQDZBQML-QNXSZRS DQ
 GELDERPDQDGNRND NDNDUDQAADPPBANUNVRLQMDNDXEDGR
 NDISANQDQGNQDKLOQDNLQZRR \DX P-NSANDALNU- DQAADA-IN

m0-NKDUKEADMLG SXNDEGX

3 DD SDD XN DAL Q MILD RERQVALQ - XNROR :ROEA ADDQ ZORDQ MD ML
 QGBPHN-} I-LANMADQDNKMDND, QDK(NSNX
 <XGDN(-D -MQDD P-NS <XGDR -NSE D MDMMD LG XE GRRLN
 , (KARIDYNSNIS m1 DZHZNHXND m: ROQDPBANADENVP BANUPI
 N-LNGXRS ME N-XPXQGXX -ZR QDDQDKNDKHSDUE LQDALUNDND
 XXQNPH} X" ZD :ROIQDZXFOE XNPQU MQDZR
 .- <HUD EEMAM m: RO LAAD A-LN EDASARACAPDQMRRXNDPQ- NSX\XXM
 DPBANUPI QDD QDD SDDN DNDA LAP QGMPL3DDSD
 - ELGXDN DN XISCSGXD "AA m- LE3LDD SDA LN UK -NKG IG IQND D
 DQZR BD A-LNDDQN BANUPIQDD Q ALA1NDGXNLNLQIERSX AZLQDDQ
 N-XSPZLQDDQ -ZRXXQZRRCXD :ROQDGLNRQMDNDQDDGQDZS
 QMLZRR CD3DD SDD\LOQXSUPAN AZLQDD MLQMLGR OLXRL3DDSD
 XNZLZLQKXPXQDDQ .- 1DSNKA BMDNQZRSX AZLQXO 'SUPAXNR
 8KDDZL1DIBSAZLDNOXND\SOND ZLPQOL QDDDDQDQKL QDQZS
 WLRQDDQOXNDMXND QBNDE RYOK-NPQOL QDDDDQDQZRQZHHN
 NDOAHN ALNRQSPANEA 'GXNDUPDDNDQBNZLQMLDMDNDQDQZLL
 EQXXUEDQXXE DDDDELE LQMLDZXZL 1DALADVALNMLALANA 8AL
 ODQ%QX XEUDMDNDZ XEDDQNDQDQPGMNUXZRSZX QELGZL 3AASD
 QDEIXPXQGXMDXZX QKDDZLQDQE DQRKXDDZRE DQRKDZQR QLDGR
 XZXWDDQKDDMMDNDQK XNZLQMDNDQDDGR

m1 D(INKNZLQMDNDQDDGOX m0 -NKADGRDGR QDQHPSDDQ
 NDN SNDQ :ROQDA-LN QDON DOL QDDQHPISQPHXNZLDMX JXMODDGR
 SS\DSLQDDQX3DD SSK\$DD SDDGM .- Q -GX DEQDQRKDQNDNDN-QML
 DSHND - 'SUPAXNR -NSK-NKUMXE LN DUSPAXINRE (ZLQ(INKNGX3DDSD
 XGRNDEEDQDKL QZQDXELQDV\DDUO -NSDQQDGDW QXVGLGDW DQDERW
 0-NKADKSNUNRU MQDDQSKIQDIHDS AXNOHFZSS\DS SPS SPSO BQXXUD
 LXPXQGZLDEL\$DQKLODQDDQORNDERNDZXFOE XNPQU MPEXP-NS
 XOR N-XPXQGXX-ZRLNDPN-GALPDPEFMDQOS: DOP-NSXNZLQDNQX
 3DD SDE PWNID GRL ELD SMDNQGRNDKHSDSD SDDWQDDQZXODD
 NDGRDQDISQDZXODYQQ DEJDEL 8NZLQMLDUSANSAGRZRQDALAD
 QMP

3 OGRPXQXORHUQDE DASARUL

<HUDNDINMLDE DASARULm:ROL
 XPXQGXOOR QNDPHHQXOGRML
 XEXGRINDOORAN:ROQDZBDKLN

%NERDQMDDGR QID

<HUDNDINMLm1MGZRRENREL XPXQGXAL SIKDZRLZIDN-QD -
 PEXNP DQM DDDQGR QIDP DQ ZRQDDQZERMLPXQGSKIGGDWDDQD
 MRRQND-QDD SDDDDOHSSZRRUVB SNA NZDXNDN-XPXQGXXOORAN
 .DQDKDQZRSRQMDL -ZRND DPEXNH DOAHXNZLPELDS PANI DOHPS
 DMILDNDN-NDPEXNXDMLHHQND DDPEDDSDHLDN OHPSD AURXOED
 EQXNDKLNQ QBXINDRDDNDQSPKDMDDQDQDDNDONDKDMDDQDQD
 ZLQMQSPANXGRELMLANSAWLANM LE DI (NKS FZLQDDQDNNDI (NKS FZL
 NDQDKEDKHHQWXDPBANAMINELDQ
 PP-BANANALENDQDNKMDNDZRM, NRP -NSE (QMLDUSUEDGRDDQ
 NDDQDKSLEXNRONLDDQZERNR-NKSKEDDPDQ\LOQX:ROE-MBODK
 GIGIQDZRNDQDDQKINDZQPEXNDZRP-NSINQDEDNEDDQNGXNQDDQD
 ZRQDDDPBANANAN -ED -ZRK-NKUEDDQMNRS PS

m1 MGZRREN RDQMDDGR QID SHNDGKDND "AADQOORNUNDN
 DQ-QD ZRLQD'KAADPPBANANAUO O3FDSD :ROE-NDODSKS QOSFL
 N-PERDVPBANAP-NSANDMIXPEXNE DNLNRQLCAADZRRDDPEDDGR
 PQUM 1DORZLEDDQNKISGRQL QEDDQNGXNQNDQNDQLEDDZLQNXS

DOOROML3DDSD .- K-NKGIXNRDNDXZRZLQDDNDN-QMLHHQN
 XPSIALN188OLEZLDDIBSAXGRODQSLXNRXQZRZLQDDNDGRQDQZD
 Å%DEXEDONRÄ
 m'OXND\100SNKADRO RDQZRRQ DOSLQEWLLQDIXNDZLQ}
 8KDDZL PDQMRRRQDQRRRQXG X %DASAREIDKRRSDSLm:H ZL
 1DIBS3DDSDROKELXOXNDUSPXNRDNMDNIXHEZLDMDNXXGXNDWLLQNX
 ZLXP HHSQML\$QNDQDONDUSPXNR -NKADZLQKASQWLLQKMKDZLQD"
 ZLQDPHBSQMSIKGXXMXGIGQDZRR:H XNDN-DEFVMDL DG\$IN}
 QDM}L %DZSSSINDMmZHZLDALESIP
 ZLDMDNÄWLLAQNXNYI-KIKSIPZL
 DNUSPU}

<HU DNDML m'SUPAINNRD
 E(QDZXWINDSANSV\DDU %DOX
 NDGRRNDIXWRKEHANAZNDIXOX
 NDEZQEDVA NE DNGRRD MDAINDM
 EDGRRNRL1DIBSADALU
 %DONDGLNVD SKEDDPP3HDDS
 DERDZREDDPPN - .- Q -SJPAN
 XNEDQDKLQROZLDQEDQIDONH-
 GSPAAD 0-NSJPAADGXNDEKSKIKI
 GKXQZRDQ

<HUPHN-EDAINDKHSNBL
 DNSNIYAADNLMQDEDNm1DZRS
 SKHSNRLZLQMDNX8GXNDWLLQNX
 QDDQNDZLQ-QDNDSQHWLLQDIXDN
 NDZLQÄ
 m1DPDQMRRRQDQDQDQD
 ZRRQNDERDVSÆDAEELXIPXQG X
 ED EDOLOIDDQXNDMARRNS-SMARRS
 P-SSD QXNDNPOLODROLA\$
 D\DNDEXXNOHXMXLGHSDZDQLPQ
 KDMILQXQEDQIDALEXNDQNDML
 OHPQKDIMMLLOXNDZLDSJUQDSBS
 XPXQG X .- K-NKGIXZRRSDDQ
 QDMARKSNKUN-Q -OXNDZLQNDQ
 QD QDZRD DPQOLSDQAAPQOLODQ
 P-NSQLQAADORDDQNSSSANRN
 8QXXPJ-NSQDDQNKHSQUQDQ
 XOR

8NRL8KDZL1DIBSAXNONDGR
 <HUNDNSNQDEDNMDm. - Q -
 NDM-NKUGXDQ\LOQXQLQORS DQ
 DDQKHSDCIDBQMLD\DD 'ZLQ
 EQXXNDXNRLZLQSPANANDN-QD
 MRARNDDNDKQK .- Q -SJPANDQ
 MR RQXZQREQXXSDDQMLD:ROL
 P-NYASQZRR.LDSNKANDQNSDQ
 QALIND\LSDDQ :LDNONDELD\XXM
 N-EDA AELXIPXQGEDQHBSRNZL
 SHND\$XXNRLSZRQDQOQDSXNR
 ZLSZD\> 8PXQG XQHSPXNRL
 SHND\$KQDPDQMRRSCHNDGDXZRR
 SSR\$IV\DDU- XQHSPXNRLSPOO
 SKEDZLQ-G\DGX3DDSD-QDDQND
 DZLQ- DQHSPXNRLSZD\>SKI-
 EDZD\-'ATAQNHLPXQGXZLNDML
 DGXNQDDQDD

m1DPDQMRRRQDQDQDQD
 NDEHANSNDSDNDWLEDDQXNDZX
 ODZD 7HK-NKUQDDQPHANLQNR
 XORSNDWNRQDDQIDEHAQNDQX
 ND\HHEQOLEDDQDQDQPDQGM-
 PDDNDQ
 m'KR³KR³DSPNAINR-NSE(
 ZDOX - ELZLQZRRP-NKADGR
 NDKRGS PANRZL3DDSDQD SUP
 JISSL 8QXXPJ-NSQDOXIDEHAN
 3DDSDNDWNRQDDQ-Q -ZRP-NK
 1DIBS3DDSDXOHHIXO
 DALSNKQDAINDNXS\VDNLGZRRQD
 'ZRRQGX3DDSDSXPXQG X
 ZL K-NKUGGXMPXQGZLND\DG X
 S\$ZLZLDNGRRRUSPNDE RVSLEDQDQSD
 m,ZLQLLQNDN
 ME
 NRE(ZL3DDSD-NKUN-LPHLNR(DEFVMDLMLNRL

3 AAD ALUSKHSDBXRP -NSXNDIN -
 FIYANALZR RRG X DIBSA }
 .- <HJ D E E N E DND M Lm1 DV\DD E
 K-NKU .- ZDOX -XELXGRELEDQE
 EDQLQDNZDRUDCE (NDMIGBODL
 QDEJDKXODGXNDORRODQ -ZR
 P-NWDDORRSDDDSDZ R Q ML'SUPA
 LNRL HAAIQDQAHILNABOORA
 QDZRE DORRODDOMLBPXQGXXO
 NDQR RDQDD WDP BZQZD }

ISXPXQEXDKLEDDQDPQOLDDQ
 ZHHRDDNDPQQZRRQDDQXZXO
 EDNDS PZLQXN-XPXQGXX - OOR
 EDNDSKEDDQZRXIPXQGMLEZRR
 P-NWDXPXQGXX 0-NKEHANSNAN
 EDNDSXPXQGXXEHAHEHANGRD\H
 EDND\$MX% XASANDZXWDEDEDND
 %DDQZRXIPXQGMLEZRRP-NWO
 LXPXQGXX8S PZLQXXZRPDQMRRQDQ
 NHHLSP-NAPDQMRRLQGRONEDZXOX
 LNRVLEDND -LELLLOQXXPXQGXX
 G\LEODNNDNXPXQGXX'ZXOXENRZ
 QDDEQSDEDNEXNBDKLEQBNSA
 PDQMRREDDZXONRVE DND

<HJ D E H A REDDASA R U L

:L <HJ D S NIKD D -NDW> GX
 EDISDMLm3DDSDXEDQLLLPDD
 PQGMP L\$EXN XKL OGD L PDDGGM
 PLQX ,ZXOPDQKL QD DIHE DAA
 E(DKLODZXELNLZXOXEXELQD
 PQO 3NDELGZDPQOSDZSPH X
 LZILQZR RDIBSAQDPDQMRRQB
 DZRDORRSDDDSPHNQM HU. UIT(U
 L\LOX'GLLP PQGMP LQXSPERZL
 QGROXOHESZLLSUNU .- K-NKU
 3DDSGXNGLZRRGMANASANDGXQ
 ZXODPQGMPLPELIDNDLQZR RQD
 LZMLPXQGXEXGRDSANA

m0 -NSEXNBONQINIDEHA-RDISA
 GEHA-RNDILNSUPIEDNDAKDOLU
 EDV\DU+-NEXNBCEDKNDZML
 3AADORROLDHOZBDDSDZRFSQML-
 PERDZRS LZLEXNNDNBDPBANFAN
 QDQMXPXQGXXKLOQVDDNU L\LO
 QX 'ZXOEDNDPQGMPLLZXOQX
 EDKLEDDZMLAADORRQDEWOO
 3AADORRQDQGMGPBANRQDE DND
 N-LZL LPBANRQDQM+-NKE DKN DZR
 M LAADORRQDPDQMRRQBQGX
 XERXPHN-L\LOQDXERDVAIEDNDLEL
 LALNU 3DDSAIGNR(GIQZRKD
 ELNILZXOQEDZRGDQDQML+-NK
 EDZLRQGMPLQDDQOQGM P-NS
 LZXPDSKLA-INMXPXQGXXE XGR
 NDSANA 3DDSLZLQZR RQDQOL
 XPXQGXXPPH X-QML-PH X-ELNL
 EDERWLNUN-L\LOQX 'GREDND
 N-EDPHDXERDVOXNDGRDPHNDN
 EDKLEQGRDAMLEALNOMLXOHHI
 QDDEQERQZRS E DND

m'GREDA A ELNLGDVSSXPXQG
 DZXON-EDPH %DEZIRELMQXN-L -
 ZXONEDNBDBPAXISZLQX+-NKU
 ED\LNUW-LNR(\LLZXOQLXSNNGX
 LZL 'ZXOEDNDSUPILZXOQXI-
 ED\HHQAND\LNUW-GSNNGXLZIQD
 PDQMRRQV\QVNLZL\LOQX%XND
 ELNLMLDEHA-RD 0-NSXPXQGZL
 QMLDEHA-RD ELNLZXOQXDN SKI
 EDZRLMLX 8NRE(XQZRRLQDDQ
 XZRZLQXMLXINRE(XQZRRLQX
 XZRRZLQDDQOQGMPLQDDRDQ
 ZLQDQDE DND + -NKUGEGXLZL
 P-NKAKZRS XPXQGM-EXNED -
 ZRKDRSXPXQGXD DISZLQ\LPDQX
 P-BAANDND DPQKL QPLNDWLRX
 LZXOQEXDKLEONBNADORRQDE

<HJ D P R E D Q D D

:L QZR RQDE DND .- <XGDDQNZDDSDXO-XP HGNR
 GPBANEDNDNDWNLZLXOQXERW-NS SKKHU DM RND\IGVQ DE DASA R U L
 D\HE DND-QLQORS E DND DQQHHS L DG XXZRRUPANSDSSQUK IE DQJROL
 ZROFL-NSDQZRRLNDQHDP+-NKG LQDE D\HELNE DESANE DZHOND ED
 XNRKPSLANIIS 8OLEZLDI DIBSAXN IDUALYE DZXOXOEXDZRD KANIQA
 GRODQL-LNKUGEGXLZID -SUSUPLVILSNXDSZ RQDLNHMHU DPPPHXNR

:L <HJ D E D IS 3E HADN Q DE DASA R U L
 N-EDPXNUW N QVDRBZRRUXVDR
 XZRGXS O XNAG XZ DG IGID\DDDQHCHM
 DASA R U L
 .- <XGDDQNZDDSDXO-XP HGNR
 W-NS SKKHU DM RND\IGVQ DE DASA R U L
 S L DG XXZRRUPANSDSSQUK IE DQJROL
 D\HE DND-QLQORS E DND DQQHHS L DG XXZRRUPANSDSSQUK IE DQJROL
 ZROFL-NSDQZRRLNDQHDP+-NKG LQDE D\HELNE DESANE DZHOND ED
 XNRKPSLANIIS 8OLEZLDI DIBSAXN IDUALYE DZXOXOEXDZRD KANIQA
 GRODQL-LNKUGEGXLZID -SUSUPLVILSNXDSZ RQDLNHMHU DPPPHXNR

X Q Z R R S G R E (D S N D - K H S E D N D M L % D O H P S E D \ H E D E H A E N G R R I R R \ m, Q L Q D N O E D } E D D W M - A S K X M R Q Z S R R 3 L \ H H U Z R G D
 . - E D E E M M m < H U L 1 D A R E T N D Q E D N D M M - A
 . - D M Q L E D N D m 1 M D } . - < X G D Q N Z D D 1 D I H L E D E S A N D K H S E H U S X N R
 S X O X - Q D S E D N D L < H U D M D M X D 0 D F L 0 D U N X (/ X N
 E D N D m 1 M D } . - E D N D M I H E M B W
 P E R 1 D I H L E D E S A N D K H S E H U S X N R

. - D N D D N K H S E D N D M L m 1 D M L Q Z L E D A S A R U Q D S L N R L D N M X N D Q X
 Q D N O E D } . - < H U D E E M D A M L m 1 D S Q D Q L G L
 . - E D E E M M m < H U L 1 D A R E T Q S I N I Q D E D A A E (' M R Q D M X G D X Q
 . - D M Q L E D N D m ' M D N D Q Q M D L W R E H A N A Q D S K . D W R E Z H H N L
 : R O Q M L Q D N O D D Z X W E L Q E L \ D } 1 D I B S A G L E D \ X G E (E D M D E D \ L W Q D
 + - N G I G X N E L D E L D M Q L D I B S A Z L 0 - M B A A N D P H Q X N X O R : H X N D D
 D N E H A N U X G R O D Q M L - N N E E M M N D L N K H S D E D D Q H S D U E D Q I (N K U
 Q L Q O S E L N L Z X O Q X X N E L Q M X N D E Q X N D E X N E O P X N R
 : D O P - N S N - ' I M O 3 L \ H H U Q Z R R Z L Q M L S P U }

Q D N D N D M O O N T D D U H Q D O H P S O D U H : L D E E M U K D N - D O R S E D \ H D Q
 L E D E S A N D I D O I D E N S G H H Q X W L N P L Q D U S G D - N R E N D D E S N D M H D H D D
 Q D O H P - S S N D Z R D O N X (- < H U D - M L m + - N G I G L N E (E M U D I H L E D E S A N)
 Q D B L \ H H H D N D D N D N H I M X S N D E H H O . - < H U D - M Q D m : R O G S E X A S A N
 , A D M P L N K D A S A N D O S I B E I D S D Z X O N G L L P M Q Q I S P E X A S A N E - Z R O G L S P
 Q X S D Q Z R S I P Q K D M " E Q X X Z B X N D D - L N R E }

% D O S < H U G X N D G X Q S Q D Q D I H L . - \$ Q D D - G R N - E D O S A G X . D \ L I
 E D E S A N 1 D I H L E D E S A N , 3 E N U W D Q Z D D - N S
 O D F L 0 D U N X (/ X N . - 3 L \ H H U Z R G X E O D W M - A E D Q D
 D m , Z I N D M M L Z R O S E D A S A R I I S L L "

: D O P - N S N - E D Q J R Q L D Z H H E N D D . - D S R D N M m \$ D P - N W D }
 Q D E D \ H E L N E L D Z H H E N L N E L D \ X G D I - : D O P - N S Q D O H P S D I U H L E D E S A N
 E D P R E < H U D W D Q % D O S A G X Q Q X D O R D \ L L S L \ H H E L D I D N O E D S Q L D
 \$ Q D (D I N D K D . D \ L I . D \ L D Z R R Q D I H m 0 - N W I D O D X X Z R R Q W D L " } . -
 L E D E S A N S X U B A R E N S 8 O E L D Z X Q 3 L \ H H N D N S R R I G N R - N S N - X J X N -
 E D \ X G X A D M L m 8 K R N D A A D O R R Q D Q Q
 D N S S E D A A E (}

3 S R S B L \ H H U < H U G X N D G X Q L O D W
 O D F L 0 D U N X (/ X N O D F L 0 D U N X (/ X N
 % D S N Z A D O - N S G X X N R D \ L I D M H M

' I M O 3 L \ H H U Q D A S A R < H U D O R < H U D \ D D Q D G X Q D W R E Z H H N N 3 L O D W
 E D Z S S S < H U 1 D I H L E D E S A N D P H Q D Q (A D Q Z R R 5 R P 1 I D P D P E D Z D O
 Q D A S A R D Q Z R R Q D B L \ H H U Q D A S A R U R L - N S . - E D \ X G E D Z R E D D Q Q G I M
 P - N S D - Q H H O D < H U G X E O D E L Q D I H N D W R E A N D Z R D M N Q S L O Q G S G H
 L E D E S A N . - 3 L \ H H U - Q D S X E G L S L 8 I H T (Z L O E X X U : D X N D D - 3 L O D W
 D 3 O S O M A N I D A S A R H U L Q D I H L E D E S A N D S N G X E G L D J E G X E D N D - K H S E D N D
 D P H H D S N D S I N Q D 3 A S D Q N \ H D M m Z H Z L 3 I I S L D G R O E X }
 S O M A N D G R L \ H H U D Q H H M L . - E D E E M D A M m : R O D D Q Z R D Q D G R

" A S Q D \ H S O M A N D M L D B L \ H H U O E X A S A N N S J D }
 P - N S m , Z L L L Q Z R D O R S E D A S A R I I S . - 3 L O D W Q L E D E D N D m 1 D M H M D Q D
 L L " } Q D Z D X E G L G I M D E O L D E K I Q D E D M D N X
 . - D M Q L D m 0 - N W D } }

. - E DE E MDAM Im\$ QE D UR P Q D D Q G L - 3 L O D M L E D N D m\$ Q Q D M H M D Q D Q D Q J I F I ^ 3 A A } + - N K G I G I X S P Z L Q D S D 1 M P - N W I Q L Q N R O R X Q N N D D < H U D E L D S M L E N N A F S I G R O D Q L L Q M D L G X N Q D D Q D D

3 L O D M L E D N D m\$ Q Q D M H M D Q D Q D Q J I F I ^ 3 A A } + - N K G I G I X S P Z L Q D S D 1 M P - N W I Q L Q N R O R X Q N N D D < H U D E L D S M L E N N A F S I G R O D Q L L Q M D L G X N Q D D Q D D

. - D E E M D A M m, Z I S X O H H M K D X X I R : L 3 L O D (W N K X N R - N S D - O N K I D N P D D N D Q \ D D Q H G M N D W I R K K H S D U < H U D M L m, Z R R Q S D E D " } . - < H U

. - D M L D m 1 M G Z R Q D \ X G I D % L N I D D G E M A 3 L O D M L D D Z D P - N S m X A A K E D I H E L N E I D E S A N E D I S I B Q M : I H , L Q A S E E W , L P P I N - G N B Q K L Q D Z L L G R C E X }

. - D E E M D A M m 3 I H S I Q D D S O D D Q S R X P X Q G Z : R O S D Z B D S K I X P X Q G Z P Q K L Q P N S G X E D I S L L Q N K L Q D Q L D Q E D O H P S I D D E Q D J X W N D Q H H E D Q X X N R O R X N D D N - D Q S N S L Z I D N D G D S P R E N . - S I H S L Q D D S D Z R S H N D G X Q G U D S H G O X }

. - 3 L O D M L E D N D m, N H B U Z R Q D I H N D G R N D Z X W < H U . - E D \ X G E D - K X X U D M : R O L Z X W D L Q D Z R D Q R K

. - D E E M D A M m, M D N K X D G Z R Q D I H ' E X N D E R V E S X P X Q G X S G L L P X D N R ' E A R ' A A D Q M D N M L Z R Q D I H D D Q Z R Q D O R A E A R Q D I H Q D M H H I Q " N D O L X Q Z R R P D Q M R R Q A D Q Z R R P D Q 3 L O D (W N K X N R E D D - S N A N H U E G L J M R R O D M L N S G L I S R Q D D Q D - S O G X S B J S L D M D D Z D > A A G X G N R

3 L O D M L E D N D m Z H X Z R R P D Q M R R Q Q I E D M D E D G R D E D W S X S P K H R - X Z R R E O D E L E D E R P D Q Q D P Q O D D N

: L D M D N K X D D - N D M S N D \ D G X X Z R R E O D E L E D E R P D Q Q D P Q O D D N E D \ X G I D M L E D N D m - N W I Q L Q N R 8 Q X X Z L E D N E R P D R O U S D 8 I H T (Z L X O R X Q N N D D M L G X N Q D D Q D M L E Q 0 E X X Z D S P Q G L X Q X X U 3 L O D M L D Q M D N D Z X W D O D D N C O D E S Z D O L E D E D \ X G D m 1 D I H Q D Q Z L }

8 I H T (Z L O E X X Q D A Q Z X W D A I D Q H L . - E X N E O K X X U D M) L A N A Ñ % D \ X G A D }

. - E D K X X U D M m \$ D P - N S X O Q D I H Q D Q " Q D I H Q D Q " % D U D E L D A L U L Z X W P Q % D U D E D D . (E D E S A N E D Z H I E N E E M D A M m K A H A P - N S D - Z R Q D O D Q Z H H N Q D I H O R R O E A Q }

: D O P - N S N - 3 L O D M L E D N D m . - Q Z R L N D S D E D \ B D S D . - E D Q J R D M B M D D Q D D Q

3 L O D M L E D N D m - N S < H U D G R - E D N R E D Q D L W L Q (% D Q J R D I L R \ L Z G R N L 3 N H S < H U S N U X (D I X X S A D N D M H M D P A N D M H H Q N D O O D F L O D U N X (/ X N

D Z R K D U D Q D M D E N L D O G M D M Q D % D G < H U N - D S N D N X A N U X X O S D m W U P E R L Z Q D I H E D \ X G D \ L X O H H D X G N B E D M D E D G * R O J R W D E D M D K X E D N R E S N D D U D Q D X S P K H R - X Z R R N D K H I N E N R Z

3 L O D M L E D N D m 1 D W H Q G S J S D C S N D S P A N P - N W I Q L Q N D E N D P D \ O R S N D G H H Q X 3 L O D W X N R O R X Q N N D D M L G X N Q D D Q D L D D G R - E D E R P I N Q P S W N D O B S D S < H U D S N U D Z R Q D \ L S E N R Q D N D P A N U X G X X S D S B N (D M m < H U L 1 D A R E T

N D M H H Q N D D M Q D E D N D m " A A P - N S Q D I H L E D \ X G D \ 8 N R P - N S E D \ X G D \ D Z L } : L E D E S A N E D Z H I E N E D \ H E L N E D U M E D O H V L L S K G N B I E D S N U L U E D N E D D Z L Q D D U X O X - K X X U D M m G D O G E H H N D X N R - N S X E R D V S I A N A 3 D A N S A N U X Q D A N A Ñ S X S P K H R - X U R P H Q D X J U H N . -

E DESA NE D Z H H E D \ D D M Q L D 3 L O D m W D - D M E M D D Q O R S D N D Q A G A R I G N R
 . S L I N (D Q D I H E D \ X G S L A N M I U S L D M P - N S N - S 3 A A Q D P H H I O - S N " A A
 D Z R R Q D I H E D \ X G D \ D Q N S A N X A N Z L D Z R Q D P D N U X N Z L
 . - 3 L O D E M E D N D M L m 8 N R Z L D N L S P U X E R V Z R P D Q M R R Q D N - X N R
 P S L W (G S L Z D) Z L D N L S P U X M R R Q D S Q L N R D D Q N D N
 : L E D Q J R D S D < H U G X N U X E (D M Q N D K L Q Q D \ D D W - N I G X N Z L 8 O L E U D
 L P I A \ L D Z R K D U L G B R I D I K E D D R N E - D Q Z L 1 D I B S A X M D N X X G R O D Q S I L D M L m
 J R Q E I D N Q G R O H H Q N D O R - N D P A 1 L Q N D P R N K D O I R I Q X I O D D Q N N O X N E W D
 N D P H N I S Z R N D D Q Q R X O T - N A D S N A 8 N D N S I A L N S 8 O L E Z I D I D I B S A
 N D U S W X S E H X N D D N - E D O A P S M L m D M L m % D O N D G N R D W 3 A C A L E D O A X N U
 W U N T D W R D 1 D E L L D O N D Q X Q P Q N D Q A G A N
 O D D T N E I N Q N \ H H Q M D X + - N K N - X N R
 X P S L L (S 8 O L E Z I D I D I B S A X G R O D Q D D 8 P R Z L < H U
 X S I A L N D A M L O D F L O D U N X (/ X N
 m % D I D D R P I A \ L Q D D Q < R E F L X A A Z L \$ U L P D D V I R Q D A S A R
 D N X O S G R D Q Q P Q O D D N < H U D - Z R D D Q G L L Z P D S K I S E D Z H H N
 N D W H O N M N D I A Q D D X E E L N E I D \ X G D L < H U D N H S D \ D D K H S D U
 8 N R Z D Z L Z L E D Q J R D G R O X 3 L O P H W K I N O \ H H S X X N D I D D P R I
 \$ Q L Q H U Q D S D Q L Q D D D U L D D K D U - 3 L O D W L Q D Q < R E F E D M S M X P
 . O R S O D D U L L D A A Z K L O D J G D E O D D Q D S \ D D Q D D Q 1 L N R G I N D N Z R Q D D
 D 3 O G U X (< H U D Z L Q Q L Q N D D N Z L Q 8 O D E L I D \ D G X < H U Q D X E J A N S \$ J E N R
 Q D A S A R U L P D J D Q N K - D Q D S O S D D - E O S S K N E I E D M D E D P R I Q D N R - N S
 M Q D D Q L Q m \$ E X N A S D E X N D Z X } E D O G K I L E E N W A J S A N % D M S M X P
 \$ N D N M L D Q D A S A R U m 1 D D Q Z X } D A A Q D L O D Q D E N R E X M L E I D \ X G D I
 . D S N X A Q X X P U N S N - Q D A S A R X I L D - M H M D M D E D D G R ' X G N B I E D S D < H U
 O D U L G D N D W R K X O X Z R R U X V O D X Z R G D N - E K R E O R E K D O X
 : L X N Z D X S P U < H U D P H N - X N R E D Q Z R E D D P E B \ Q D D 3 A I A N - E D Z R
 X E D E (K - N K U D - M L m 8 G D D X S J N G D 8 Z R S X Q X X Z U L E D \ X G B D N E R
 } + - N K G L X N R X P S L A N I S 8 O L E Z I D P D Q Q R - U S D X Q X X Z U L S Q R R N I - E K R
 1 D I B S A X G R O D Q B I G X Q S N O R S D Z B D E D E B Z V R E D D Q O R I D D N - E D P R A \ H U
 Z D O - N S S D Q (M S R R S A A S K A K - N K N - G D
 E D M H M D - N T N D O B W S S P X D O O S P
 S D D 3 O O S P Q W X P L < H U : L D E M U
 S R S V A S K A S I X D - M L m 8 N R P - N S X E D D % K R E D Z R M L Q S
 } : L Z L D A A D \ R R Q M R D - M M A O D F L O D U N X (/ X N
 8 Z R S X Q X X Z U L E D N E R P D R O U S D
 X Q X X Z U L S Q R R N I Z L E D \ X G D X Q X X U R I X Q X X X Q A S U X Q X X Z U S Q R R N I -
 Z L S Q R R N I P - N S X Z R X Q X X X Q \ L P D Q I G M E D K X R I E O D U L L D E H H Z I D D J
 P D D N D I Q - E D Z H H E N L N E L D \ X G E V D - G D O D \ D G X G N B I E K R \$ S N K N - S O D D N
 Z R E D D A I P X X P P D Q Z S L N U X Q X X S Z H H F N D D N S Q Q S N U S O M A S I E K R
 P - N S % D E H A 3 N L O D M L m ' R O D E D N L W S D S N I \$ S Z D O - N S D \ D G X E L I M O
 E D N D K R S D A R N E A D N H E S - E D Z D O B Q \ H I Q U D Q D A S A R H U X Q G X < H U D P D
 P X X P } % D Q J R D I E L 3 O E L L Q I S N I D Q X D - M Q D E D N D m % D S A S I M X J X Q
 E D S D Q D < H U D N I L W R S Q D E (E D N D G X E K R N - - M M E N B I E D S O I
 D N L M Q D B A S N : L E D E D Q S K < H U . - 3 L \ H H I S N Q D Q D A S A R H U X Q G X
 D - S N K N - D G R E L N H S I - K - N K G L G I E D N - E D N \ D X G N B I E K R % D S (E D W -
 Z R R E D D Q N I L K W R S . - 1 D Q J R O O L R N - Q D A S A R X I Q G D X - (A R S H Q \ H H W I R W D

e . D 3 A A M % D M D N E L W E I D S D I L K R E S A R I E D N S H S E D I D Q N D S \ D N D K L Q Q D H S -
 e 3 S N 0 Q I N . D 3 A A M e ' A K A R I Y A 8 Q X X L Q A S U X Q X X Z U S Q R R N I -
 A G L P D Q F K I Q G B R P L Q A R

NDGXDE D Q E E K R \$ M X X Q N Z D D Z L Q \$ M X J X Q \$ N D N M L D E D N D
 D Z L Q D D D E D E L D A A Y S X A X P D - Z R m % Q X X E U D Z R D D Q - L E 3 D D S D L O
 D D Q Q H H M O P - N S N - ' I M O 3 L \ H B U - Q X K - N K G I G L Q N D D \ L O D } Q : L
 E D Q D Q H G H K R D W H Q D D \$ N D D W H Q M D N X D D - I X X S E D N D M L m 1 D \
 E O D E D P E R A N S A A N E W R Z I - E D E K - A N H H Q N D K D D Z L 1 D I B S A % D A A E L N L
 E Q X X D D R P S D S : L Z L Q D A S A R M Q G X Q D N P L L L S X H N D I D X B S A D P L E D N D
 D P E D Q X E E E D D Q H H S Z L O N X S N - E L N Q D Z R R Q D D Q N R D L 1 D I B S A
 D V \ D D U 1 D P D Q M R R W E D O P - N S D D Q N P E L D N D }
 E D D Q G R P H N - M L E D S U L \$ 8 O L E U D . - 7 R R P D O R S E D A S A R H U L E E Q D
 Z L 1 D I B S A < H U D Z R L N D Q A S S N H S E D W L E D M D E D G N R E H W - Z R D D Q Z R D
 % D A S A R E D N D Z N D P - N S G X N D W R K Z L < H U D E L G X E D N D . - E D A S A R H U
 E D N D E D Q G X E D L E I D M L D m W I \$ M X J X Q

3 Z L Q D S I D H U S N D G X Q O D U L V D }
 0 D J G D O D

0 D U L V D Q D G S X N D O E K R G X E G L J
 D Z R R Q : I L D N Z R R Q D L - M X D S W H G X
 E K R P H S \$ Z L Q W A N J T B A N W O H T
 L P I A L I D A N - A S O S G N B I S X X B L H U
 S D E L E K A M O R G X E N R Z O R G X L K R S
 W A N J W A Q I D m \$ E X N A S Z H Z L
 L N Z R R E I D L }

. - D - M Q E D N D : R O P - N W B N E N L
 Q X G N B I E D S D L U H H N X Z R O P L - N S J
 S N R S L Q D D S Q G D Z R O P L - N S J N D E N S
 N D Q A G M X Q L Q - N K F I Y A A R
 : L N D Q M N D B U E D A S A R H U E D N D N
 D \ L W G X P H H S I - 7 R R P D Z R Q D E D N D
 , O M A N Q L L J N D Q H U D - S N D E D Q B S
 S O O S F E D N D - M L m % Q X X E U D Z R D D Q

. - D M Q D A m ' Z R R Q S L K E D S N A S M X J
 Q D D Q - P - M M E N B E D S O I
 : L D M D N X D D - N R N D Z L Q H U N -
 D Q D S - D - Z R D D P P N - X O . - < H U
 D - M Q D D m \$ E X N A S Z H Z L L N Z R R Q
 E D ; Q L L N O E E D }

: L Z L D A A D M Q D 7 R R P D m , 3 E N L
 Q D D Q L L S J U S N R S S J U N D E N S
 N D Q A G M Q D D Q X W D Q D W E R R Z
 V \ D D N }

0 D U L D M P I H Q D O H I X S Z R R U V D D - M L
 Q D m 1 D Z H H R Q Z L \ D D Q D N S P N
 G N B L S U G I D N D M H M D

. - D M Q D D m , Z L Q X N D D N -
 L V \ D D U % D Q Z R B D D Q Z D Q V \ D D U
 E D Q X X U D Q G -
 < H U D N D D G S N D G X I E D A S A R U N R

. - D - N R D M Q D D S X S P X K H R - m
 5 D E X Q X Z R R Q D M X N D Q
 . - D M Q D D m . P - B A N A F A N D E L
 S D \ D X 3 D D S B D D Q Z L E D \ L Q S D L Q M
 Q E D N G S D V D X 3 D D S D Q Z R R I D S I N
 E D N D X 1 D I B S A D Q Z R R N D N I D I B S A L
 E D N D

L O A R N A A M M L Q Z R R L P S A N S X O L
 E U D L , N R P S I A N I S L S I A N S A L A N A
 Q D K L Q O D V \ D N K H U D Z R R . U I T (U
 \$ E X N D I B S A Q D N Q S K L Q Q X E L S D
 B Z R Q L D V \ D D U L

. - 0 D U L V D X E H H X I D O D J G D O D
 \ D D M Q D E D A S A R H U m ' Z L Q \$ M X J X Q
 } . - K - N K G I G I D N D N > D U O E D N X N R L
 D M D N X O X

3 Z L Q D S I D H U G X E G K E Z L E H U L \ D G
 : L X N R Z D X S P U < H U D N D D N S N
 D Z L Q D S I D D G X I E D A S A R U I X N D E D
 N I E G K E L 7 L E H U L \ D S K G I G I D S N U

< H U D S N D Z L Q D S I D G X I E D A S A R U L D Z L Q D S I D D G X I E D N D
 R I X W D D Z I D X Q X X U Q A S U X Q X X U ' I M O 3 L \ H H Q U 7 R R P I D E D M D E D G R
 Z L S Q R R N I E - D A S A R H U E D \ L G X N D W R K E H Q V D 1 D W D Q D Q Z O R R L X E H H X D
 N D O B Q L J D O A N E (S K E D I S E D Z H H N D Q G X D O L Q E V E X E B E O E D A S A R
 E L N E L \ X G I N \ - < H U D - E I D Q D S S O O R H U E D O R D W E D Z R R G D . - ' I M O
 S L E D N D M L m % Q X X E U D Z R D D Q } 3 L \ H B U M Q E D N D m \ D E U H }
 : L D M D N X D D - G L L P E Q N I D E N . - E D M D m B Q D Z L % D S N - D S D \ D
 Q D N D Q A G A W D A S A R E I D O L E D D Q N D S E S E M I - X E J A R N S E D D P P R E Q S B

:L Q I P D P E D Q X H U D Q D S N D E D . - D M Q L D m' R R Q N D \ H E D W B Q I D D Q
N I E G K N - E D A S A R B I D D P P N H X O . - 1 D P D Q M R R G S P O Z L L K R M L X W I W D Q
D - M Q D E D N D m % D E X N D D Q D P R S B N D W U E G L G N D X \ G N B I L A L U . - Z L
L } L N O M D A S F L O X N D G H I H E N D O R D W D Q X
. - E D E E M D A M m \$ D } N D W D 3 O S U G N B L Z R R L Q L J
. - D - M Q D E D N D m 1 D I E A N U L G S \ D \$ S J S U R K D S N H S S L \ H B N O X D N H S
N D E N A N D G H H O Q X P R E % D I E U L G L N D G M - A N A I D N B S A : L D M D N X D D - M L
D - Z R E D D Q N D K N L Q D D S X S O K E D U M Q D D m R A A A N
S B . - Q D A S A R H U L D P D J D Q X - M L 3 L \ H B N R D N - Z L Q D A S A R H U L D P
Q D B L \ H H m \$ M X J X Q : L ' I M O 3 L \ H H U J D Q X - D N A S E D N D X O Z R R D P E L L
D (I N K N N Z D D - Z R K L P I A \ L Q X S O K I D M S E M K E L < H U Z L E D N G H D K H S D U D
D D Q Z R K D D U D E F G X P H H O % D A S A R U L Q N Z D D S X O X L \ H H U Z L Q D D - M Q D
E D Q G X S I E S E M D S X E O L G D S N A N < H U m \$ M X J X I Q L }
E D D Q C S R N Z E D Z X N R M L M E R L E E N . - D E E M A m : R O G A I D O W M E L N -
W E I G S D X W H I Q X Z L S A A A N % D Q V \ D D U H X
: L E D Z D O G I X S N D \ E D Z L Q G R E D Q A Z S O - N S D S P N E I D Q D A S A R P L N S
N - E D E H A Q N D N - S B A P A S F E D G X X S D D Q N N H S H U D - Z R D D Q M L Q N D H M S
. D S R R R P D E K - A S D . - < H U D - M Q D m : R O G A D O W X I E L N X W H I Q X
E D N D m 1 D I S J A S B I Q D E D D P R E R E 1 D S A R B L N S S X O H H D R O D U L X N R
U } : D O P - N S N - ' I M O 3 L \ H H U - P - N S E (D N X D S S L I D (N - B O D T P H N - X N R
S D \ S E S E M - E D S X O L G E P D S N D \ Z L D S P U K M R R Q D S N L D N I R O R U M N D N
% D U (M S B W E E K A W D E E X H H Q D \ L < H U D G R O X R O L A A D A S S L I D E (L
E E N D E E Q D W A J A N N - E U L G L G A I D M K P X Q G E X X X Q N S S U N A I B R A
E D Z R E D D P P D R U D U . - < H U D - M L A N K (P I I
Q D E D N D m 1 D E L Q Q G H 1 L Q O R S
E D A S A R D I D 3 O M D K H S D A U A D L D Z R L
% D P N - \$ M X J X Q : D O P - N S D E I D M H M
N D S R P F Z X D D N D S Q D S B : D
X Z R R X \ D D X Z D M D N Q S < H U D S N U
D Z L Q D S C N D D G X I C E D A S A R D I L D Q D I S S
S N H S

<H U Q D I M O 3 L \ H H U

: L E D G H D H E D N - < H U D - M Q D I M O
3 L \ H H m ' I M O D E X A R Z D Q A - I N D S H O
E L N L }
. - D E E M D A M m \$ M X J X Q D L P H N - G A L U
} . - D M Q L D m' R R Q N D \ H E D W B Q I D D Q
} \$ N D I N K H S D X U D D X V B - A S N D M Q L D
m' I M O D E X A R Z D Q A - I N L }
. - D E E M M m \$ M X J X Q D L P H N - G A L U
} . - D M Q L D m' R R Q N D \ D I E Q W E Q L
Q D D Q
\$ N D I N K H S D X U D D X Z D M D N O S Q L D
D m' I M O D E X A R Z D Q A - I N L }
3 L \ H B M F A R S D O - N S S X N Z L D N K H S
D U X X \ D D X Z D M D N Q S I D A L A D R M Q D
D m \$ M X J X Q P H L N B (L P H E Q X X N D
G A L U

8 O L E Z U D 8 O H P Z L % D Q M A D N 3

8 S J X M X Q L

8 O L E Z U D X Z R R X Q N N D N D Q N R
 \ L E D Q M A D N E L N H U E D G R O X Z R R
 X V B A S N Z L / X N D S I U L \$ D H R Q Q R K X
 / X N X O S X O H H D Z C Q D N X U D . D U D -
 M E L N D J D N D R O G S D Z X O X G N S S P
 8 S J P 8 O L 8 Q X X U D R I X O L E Z U D / X N
 D S P L N R L E D A S A R H U E D G R O X M L E Q
 E D Q L L Q 8 S J P 8 O L 8 Q X X U S D X P X Q G X
 E (" A A D K L Q M D Z L S Q O L E Z U D O H P
 Z L 8 K D D Z L 1 D I B S A X G R O X 8 Z D O S
 E D Q M A D N Z X E D N F D Q K L Q D S S P S P
 8 O B Q X X U D A E D U M E D N D N \ D D U
 D M X Q Q H U A K I E M D < X G D D ' A M A R I Y A
 Q D M B A (U M S X P X Q G X N R S P M L E
 < H U D E L D S P M L O X N D Z S 8 O L E Z U D
 m N - Q D O X N D \ H H Q K I L Q Z R O
 8 K D D Z L 1 D I B S A X Z D O S D D Q 1 D O X
 N D Z R D P D E U M L D D S Q H U A K I E Q M S
 X A A Z L < X G D (Q D S X A A Z L ' A M A R I Y A
 W I N D E D N D E D N I X P X Q G X } 8 O L E U D
 Z L X S P M L E I K R A R E L 1 D I B S A D G R O X
 Q D E D A A E D E D Q X E D A A E (E L N L
 P E R ' X , (R A Y E D A S A R H U E D G X Q Q
 D S F E D \ X G D S J P 8 O B Q X X D E D I D G X
 (A A K E D Q Z R R D D Q Z R \ X G D D G X
 E D A A E (' X G N R (G I E D S P U S S J P O L E
 8 Q X X U E D A A E D O E D V \ D D N U E D O R E
 E D D Q V \ Z D U % D A A E D U M E D E D O R
 E D Q M A D N - E X N I E D W D P D Q D D S U P
 E D N L N R U M E D K L Q Q O L S Q (\ D D U

8 Q X X X O R Z L D N G H Q D E D N D -
 M Q D E D N E D Z X N D S N S < H U A K I E E M D S
 G D E D \ R R Q D N K R N S I N N I E D I (N K N S U
 P Q W X P L Q X O m 9 O W A D N E D A V A T R Q Q D
 P H H Q - D Q S N U U R N K M B I I Q D O X
 N D \ H H Q E D W L E I 8 K D Z L 1 D I B S A }

< H U D S D E D I S
 : L Z L E D Q M A D N E D \ L W L D U - K H S D U
 H U D M L m \$ M X J X Q R R Q K - N K U G I G L
 L N N D N D Q (X A Y S E I H L " } . - D - (E E M
 E D N D M L m 1 D D Q Q D S P H X Q X X U M E
 Z D O L \$ I N U D G D V S R Q K L Q D Q X O N -
 Q D O X N D \ H H Q K I L Q Z R O B K D D Z L
 D I B S A X Z D S D Q 1 D O X N D Z R D P D D U
 S L M L D D S Q H U A K I E Q M S X A A Z L < X G D
 E (Q D S X A A Z L ' A M A R W I A E D N D E D
 N I X P X Q G X)
 : L < H U D M D N K X D D - G H A N S X
 E D I S N - E D N W H : Q D Z L N D Q U N D A A
 D E D Z X Q B D D Q N D Z N L Q D - L E E L D K X
 P X N D W E I D S D \ L N - E L L E S W -
 E D Q Z R K D U P I A L I D A E D P D U P D U D
 D Z L Q D Q % D M E D N D m \$ Q E L L E I S N L
 * D O L Q D E Q D Z S H D W E Q S D < H U L
 D P S D \ I E D I S N D G X Q D Q X I D E L M D E L
 Q D Z L Q X I O X K N - D S D E D I S
 % D K A R I S D (Y (S % D Q M D 3
 % D Q M D E D S N A Z D O P - N S G X
 Q N X S L O Q R O L Z H U E N D N H U A K I E M
 G D Q Z R B D D Q O R P Z L D N D O S Q N X
 P - N A N G D Q O S G R X N L O R R H W : L
 D N D N E D \ D Q H S I M D W B K P H H S L
 N R G X X S I E L ' I M O 3 L \ H H Q D < R Z D Q
 Q D < D N R C E S Q G U C H D) L O Q S 7 R R P D
 % D U W H C O H P F L K D N R E X S O I H M O
 Q D J X W A A K Q D < X G D D E X N D N R E
 E D M R Q X \ L W L L U D D Q N K E A R N I E O

7 H R V S X O L E Z U D D D X Q E E S I N I Y A A D E D D E S D O R D O D U L D D Q L C H U Q D
 L N R (\ L < H U D G R O X E F D M X N G X M X Q E L D A S H U D E H A I D I B S A
 W H Q X X Z L D G H A N I G X E D I S - L D E L R I N U U F R - N S A N E D Q V \ D D U H U
 D G R D G H A N Q X E D I S S P - N S 8 K D Z L E D \ S E D Q E E N W Q E I K E E N T B N -
 1 D I B S A D S P E D Q M A D N 3 L N I G D W X N Z L ' I M O 3 L \ H H U - Q D A S S O O F M L D E D N D
 S G R : L D N H S S N D G X Q E D N G I G L m \$ Q E D \ L O S D D X N R Z L 8 K D D Z L
 D N D D S N D Z L Q D Q M M \$ S R N R U M 1 D I B S A X E L I D S P N S P Q W X P L ' D \ L S
 S N U U L F E E D B A A R K D G L L P E D Q N D S P S 8 O L E Z U D I B S A S X N R L Q D Z R
 N - D Z R Q D M Q I P D Q M R R D I S Q N N D Z < X G D D P E L D I S E D P P R E X H U X Z R
 L Q D S I N D G X Q E D N D D E N V S F E D N Z R Z L N D E N D G R O D Q D \$ E I Z R D O R
 X N Z L 3 I H S U D I B S A S X Q D \ H H Q N I D N K X O H F M S K Q . -

3 I I N P - N S A N D - E L Q X X S E E I D N W D M I D . - K X P G L G L D Q G R S O L Q D M D (N I N K
 E X A S A I N I D G R O E X \$ M R W B D P D W - E D N S S X S P Z L Q X O " W O O 3 D A U Q D
 L S > L W A D (I I R 8 \$ J P Z D X Q L L < Q H U A K (E M H G Q Q O D P Q W H O P O T A M D Y A G D
 E (X N D D N - E D N D M G R S E P I - N S A N D M Q D D S D G R A Q D B R Q Q V S (I Y A % D O R
 m + \$. (/ ' \$ 0 \$ } X Z R R S X S P Z L E D N r D E D Z R R) Q U L J L Q D B D P V Q I D M L S Q V X
 X S E Z H L S 3 A A K F B I / L E L \ D A N O G U X U H E D O R I -
 ' I M O 3 L \ H I D N D N M Q L D E D N D m . - E D Z R R S R P P % D O R R - E D Z R D \ X G D \
 E D S L I S (8 O L E Z L B 3 A A M - A R D I B S S E L N L D E X N S Q D E D Q N D N E X N E L N L
 X N Z L < X G D M L . U H W D % D U D E D Q G S O Q D - M (L I N K A
 A D W R K X D C X N D M L Q S E D N D D S P S X S P Z L Q X O N R Q X X U D
 Q L Q O R D Q N G E B 1 D I B S A D G R O X % D A A E D O A R X S
 \$ N D I M L E D D P P X N Z L S G R D Q G R I O M I D (N S U L
 A \$ O R D \ H H X Q N H Z B Q X A O m : H X Z R R X N Z L " } . - E D O R D -
 3 L \ H I D N D N m . - E D A A E D O R E H E D N D M m % L E D N S G D S R J W
 E D M R Q Z R Q D X Q X Q G L L P Z D Q H U ' I M O 3 L \ H I S I N Q I E D A A
 \$ M X J X Z R R Q D M D Q H D S N G X X Q X X U . - ' I M O 3 L \ H I U Q D A S D E D Q M I D 3
 Z L < R Z D D E D A V A (R U W M Q X X Z U D E L L L E E N D D O R E X N X D - K X X U D E E M
 D G H A I N G X E D I S N D G X X Q . H H U D L O R E D N D M I S Q E D \ X G O D D E (Q D Q B U
 S E D N D Z R N D E Q L X Q N D \ X N M E D Z L G S < H U A K (E M Q E (Q D Z D W L E D O S D I N K
 < H U Z L D Q D I S S N H S : L Z L E D A A Q D E R W V X I N Z L Q M L D S P A N A 1 L Q
 D I S E D V S E D N D < R E D Q S A N N I D W L E E D A A E L N E D D Q N M M O D A L U H U M
 N L % D A B A A N - E D G X X Q N L < X T U Q D S Q I P S R I S 8 N R Z L 1 D S P A R I B S A
 D O R D Q Z R R I D W I N D D (Y A . - E D - L E D M D E D G - R Z H D E L D S P X S P U S P
 3 E H A N D I B S A D M I m , Z L \$ M X J X L Q P H H D G R O R O N
 3 A A Q D X A L U X X M K L G D V S E D V E L N L 1 D I B S A D M L
 D Z R Q D Q M A N D \ H H X Q N H F Z S < X G D A R I N U U R A A A A G I E N D Z D O B Q D Z L
 D G X N X \ D G I D Z R R L N D \ D } % D G R Q D D S E D A A E (I
 N D Q X Q D P Q O D D N O D (Y (A D G D W D Q D D E X N E L Q Q S E D E S O M D Z R D S P A R
 D K A S S E D Q M I L 3 E E Q I D O R E X N X % D D E L Q I D D Q
 E D S R S E D Q W E R K Q I D E D O M D G R
 N D A S A I F N I R Q N Z R R Q X M L
 N D Z I L Q I R Q Z R R S E L
 8 K D Z L 1 D I B S A X Z D S E D Q @ \ D D U X
 < H U • N H N G O X I D Z D S D M Q U P R N S 8 K D D
 % D \ L W L S X Q X X Z U 3 H Q W D N R R W Z L Q D D S Q E D O H P Q D D E L L Q S
 G N R - N S N - E D (I I N \$ A A S T D Q Z R R Q X E D D S
 E D I S Q D D Q P D X N K N - S D E D Q H S I M D E D E D Z R D S P A R N I D D Q
 W R I K L E D Z R R D U M N D . - E D Z L Q ' O X N D G R I R O A R N A G N E D I S X X S
 L N R O R M L Q G H N P L E G R R , N R P - N S N D N D G L L I P D R Z H I S R E R
 L J D U D R Q I G M L D Q G R D V I N D O S S D O R 3 A A K G R Q X G X O X I D Z R
 8 K D Z L 1 D I B S A X Q H I M I M S E D N E D 8 Q X X U X I D N E S M
 N - E D N D I S P S U P Y A S I N Q G R I O E K L D D S O S I D N M S 3 A A K
 Z L 1 D I B S A X S U S P M X Q X X I Z H H N Q X X Z I S M X J X Q L
 R I Z D O - N A N N - E D \ X G O D D O R D Q X G R D E D Q
 M D E D Q M A N D I B S A E D Q Z R R Q X A A K + - N K A A D Q N O I X N D K S I S D W N L P M X
 E (I X P X Q G E D Z R S < H U A K (E M L J X Q E X X U
 E D I (N K I S A A S Q U K S D \ L W L L U O A R ' I M O 3 L \ H I D N D N M Q L D E D N D m \$ Q
 P D D N S Q D Q G R O M I N K D S P X S P Z L E D A A E L N L R A Y C E L I N K A Q X X M R
 (U L % D O A R D G L Z D - M L m % D A A Z L Q M L D S P U 1 D I B S A D \ L < H U L 1 D A R E T
 E D Q I N I S I K - N K E D D Q Z E R N E D O L Q D D \ X X M S Q D P O D J Q I D L N R O A R N A A N

LUM LQGLLP SXXSIXO LEPH HGRGRKXPED" } 'IMO3L\HHU
 ZDDQS LEEFANIISD EDZXOD QEE EDNDMHI DZXWSIXEQQS>
 MLE DIBSADGR FDEPHZDDNDNAL BIDAQGRSOLQD MIHQNE DWIUS
 XZRQDVAZLQDGR NEDQZRRDDQNDWNIRHU. ULT(U1 DIBSADKLODFL
 V\DDFDS A . - 1DIBSAD -QDANSA LUDSHNDIGXBSADOXIDZXOBDQD
 SNHSEXXU BQ BOPMS N HSN HSSDQZ LQXO .DKRNIQXNDZRIQDQD
 KLODRBANA 'D\LISSINIYADANLA EDEXNOEDQOREZKQDELMDIBSA
 ADOXQGRGOMLDZLSOMXJ SODGXIQ \$MXJXOXIDGX DJUD 'IMO3L\

QDDQ

L O-IXNDN-QQDS LLQ(

8NDDN-QOL PDDNDON XIS\HH

PQOL PDDDDQ

.-XOHEZRZRSPQKDS

SKULLQNZXMKDQLQDDXQDXIBGX

PQNH S

DNDNZRLQNZXOMIAAQDOHP

SDUXDZHPISX S

,\XXNE-JDKDQINSGXELGD

LOXNDUMANCAPIROLSDIO-NeÄ

m\$QED\QSDGK LONDOSPAXNRL

QDPQW-\$WHPXDLBNHSPR\N-

EKREIQXEDZRISXAAKXQXQ \$EL

ZR1DISPARIBSAD-PHN-1DIBSAD E L

KRAXN RORDPHKSDNGXQXO

ADMDIOXIDUSORSINSIQXSISHeÄ

m.-ZLZL'D\LSARUDZLQ-.ULT(U

DOXNDQADSSNHIS-SINIYADNDML

ÄIDIBSADDQZXNDGXPQNHSXOH

IXONDNDZRXXP SXeS <HUP-NSAN

1DIBSADQASASNHIS-WE(EDPDD

1DIBSADGHHSNDGHHNLOXON-

D\HHONSINQM B KDZL1DIBSAZL

DKRULUFADQLLQNDQEDAA MLEL

QDNZLWXIXSINKK-NK RIK'ID\LSO

DQGRRZRDPSDEDISINML

ÄIDIBSASMXJXOXISMXJXQ

ROBNDEQDDNDGHHQX

WEGROREDDORADU

LGRDSD EDDNDK RAS

'IMO3L\HHUEDD>ESPDMMLm

%DAAE LNLRAYE(LQDPHHEQXXUP

NHHU HULQDSD SNUXI(DIBSADGR

N-DZ\$MXJXOXISZRUIT(U

%DE(EDQ@\DDUX

:LEDAAE DI(NKUXSPZD D-NIDIBSA

SLASLADKHSDIWO3L\HHUEEDQ

MDA^NE XNXQDMLm%D\LSN-

e .D^AAM e .D^AAM e .D^AAM e .D^AAM

%DQV\DDUXHEDEDRCELDGEDNDIDIDNDSRRIPOHNDANDEDDA^ANIE DGHQD

3QUIS EESKEDQ@\DDUX

%DAEEDNDMPBAIQXXSIXNDQ

SL EDQMNDPBAIXS IQDEERRIDU

SSIDDIRNDSRRQDS^EHANDIBSA

%DAAE(EDZRQDSDNKS LEEF

EDNISKEDQMDEDMIDGRODJQD

LNROARNALNM %DQV\DDUX

E(EDNDNOKNRLEDNDB(%DML

EDZDDVQRNEDNDIDIDQGROL

D\HHONCALQNDQXRIDXO8QXXU

XQMILEDSV D\VLXLUDWRZHHNL

1DIBSANDIDBLSRRRPLWRKEDND

NDGHPQOLQDQKDXMLQ S%DML

EDMAINDIBSAN-EDAAE(EDEDW

DJDEQDN\$MXJXQD-MGRXQXXIQ

MLIOKASSSQUISXELNIEXXUDQX

'IMO3L\HHU<RZDEDMHEDS
DQASKMU

'IMO3L\HHU <RZDE D\DXQ

XXUXORGX.DWRZHHNL1DIBSA

ZLWOORVIAJSANXWDDNADKOB SKI

XZRRXZRRZLS^EHAINDIBSA .-

EDAAEDORDSGDIISDORDQASKMI

SNDENXNDQXXXIQZRREDMELISA

NDSORASISOMASLDWRN1DIBSAL

EDMDEDDGXOMASQXXUSMSGD

S^EHAENDAAEDQMDESLQHSI.DWRK

:LEDAAE DI(NKUXSPZD D-NIDIBSA

:LDZLQXIMO3L\HHU

EDQ<RZDQ-EDNBSQHNM -^EHAENDND

'IMO3L\HHU<RZDE D-

WH@QXXZDZL'IMO3L\H@AADMSSDDQ <HUP-NSDZRLNDOE DISVZID O
 QDD m7HQXJQ "IISDMD EEDQND> ZLLNR(LNNDNLKD OX EDI BSADELL
 DQXDMEIDZX @RRODQ'IMO3L\ D S PS PQWXP LE DUSPAREWLLPDQDD Q
 HH@ MQDD m0-NW@DXQA@P-NW@ELN@LA 1DPDQMRRQB@LD@S@P@ML
 QDXZXXUDX-ZXOXN@LQZRRQDD QI@IBS@MXJ@Q@XID\Q@USP@A@R@U@SLD
 RINDWNL@HU .UIT(W 1D@R@STR@N@N DQDQZRBSQW @S@Q@LD@DZ@R@ND@INK
 'IMO3L\H@B@A@A@-NSSNDENLNR(\LDNOMDUSPAN "AADQZRR
 NDGHH@DQ@GR@NDQ@S@R@IGNR-NS DDQ@N@D@XND@S@S@SQW@S@L@D@L@B@S@
 3IISD@INKKR@S@L@L@Q@D@ .-DELNDNDN@S@ .-EDUSP@A@R@IB@S@E@(
 OX@X@D@Q@D@S@E@N@D@S@S@R@ \$QH@Q@M@E@D@N@D@M@X@Q@Q@M@I@Y@C@E@D@P@E@L@L@S@N@D@I@H@S@
 S@.D@W@R@K@L@D@I@B@S@D@S@R@D@O@X@D@W@-E@H@H@E@D@I@S@N@I@Y@A@Q@N@G@R@L@O@I@R@L@ K@W@I@N@Q@S@\L
 1D@I@B@S@ %D@A@E@E@D@Z@L@Q@E@D@N@S@B@ - 8N@Z@L@D@I@B@S@D@S@P@U@D@S@P@N@S@E@D@U@S@P@A@R@U@L
 E@H@H@E@D@I@B@S@ %D@L@N@U@D@-M@L@m" IISL XZRZLQDQ@NHN EKRA@E@L@D@I@B@S@
 P-NSX@M@D@D@S@E@3E@H@A@N@S@O@M@A@N@Q@X@X@U@D@G@R@O@Q@D@E@D@I@N@A@E@D@Z@R@N@D@S@D@D@Q@Z@L
 L"} .-EDAAED 3O@A@R@X@S@N@X@S@O@N@S@ DMDN@S@Q@D@S@E@U@D@K@D@M@L@E@L@N@D@S@N@S@A
 XN@R@Q@S@U NDE@X@M@D@X@N@D@Z@X@O@P@D@Q@E@K@E@Q@X@X@E@U@D
 8ND@D@N@-1D@I@B@S@D@S@N@A@H@U@N@-D@Z@R@

'IMO3L\H@B@N@Q@E@D@A@

"IISX DDQND@S@Z@X@W@B@Q@IMO NDZX@E@D@Q@X@E@D@X@O@LD@N@S@-A@N@A@S@A
 3L\H@B@R@Z@D@-E@D@A@E@E@D@ 3O@A@R@E@X@S@A@N@I@Q@D@N@G@R@P@X
 D@S@D@D@G@X@E@D@N@G@X@A@A@Z@A@E@D@M@D@E@D@G@R@
 8AAZA 'ALOMO :L'IMO3L\HHU
 DZLQ@E@D@A@E@X@N@X@D@-S@I@N@Q@E@D@N@D@M@L
 m\$QEDAAELN@R@A@Y@E@L@D@E@D@A@R %D@S@'IMO3L\H@H@Q@D@<R@Z@D@Q@U@X@K@D
 ZHS@X@N@R@Q@S@U@E@D@"1D@E@D@V@H@Q@K@X@P XZHHN
 K@N@E@D@'D@A@D@M@S@K@L@S@D@X@Q@D@S@G@M@A@N 'IMO3L\H@H@Z@R@Q@D@<R@Z@D@Q@K@X@P
 SLJAA@D@M@A@N@D@I@B@S@S@D@N@D@D@-3IISL ND@S@N@Q@D@E@D@A@N@-E@D@S@A@N@E@D@O@R@Q@D
 D@S@R@L" <H@U@L@Q@D@Z@X@O@E@D@I@H@E@L@M@L@D@Q@ QDZ@H@H@E@D@H@E@L@N@L@D@W@R@Q@Z@H@H@N@L
 QD@S@R@N@S@N@D@G@X@Q@3L@O@D@D@G@R@E@L@A@L@1D@I@B@S@Q@D@E@D@A@D@U@E@D@O@R@D@E@L@D@3@O@G
 SZX@W@D@Q@D@B@S@L@ \$E@U@D@K@D@P@A@A@Q@D@ EDND %D@G@H@H@E@D@I@S@E@D@Q@M@N@E@D@W@-
 <D@N@R@Q@E@L@E@D@I@N@U@D@N@G@L@L@P@S@D@M@S@L@H@U@ EXNXEDMX@N@E@D@A@D@M@L@H@U@D@Q@A@S@
 QDOHPS@D@U@N@S@O "IISDQZRR@D@M@L@S@N@H@S@-Z@D@X@N@X@I@M@E@D@Q@N@H@S@D@K@L@O@D@Q
 QD@Q@O@X@Q@L@Q@D@S@R@N@X@-3E@H@A@E@N@D@Z@X@W@N@Q@Q@D@S@S@S@D@ +-NKN-EDG@R@-EDPRE
 QD@V@E@D@A@A +-NKN-QD@V@Q@D@S@D@E@D@N@D@Z@D@X@N@D@O@D@E@A@R@R@Q@N@P@O@D@M@L@S@I@S@I
 X@E@L@G@D@1D@I@B@S@D@-Q@D@A@S@N@S@N@H@S@-W@O@X@Q@X@X@U@G@R@E@R@E@R@E@Z@D@P@-NS .-
 EDPDD@B@V@D@S@W@D@W@N@R@H@U@S@D@N@D@E@D@A@E@D@U@M@S@E@D@Q@I@N@K@N@S@P@Z@L@E@D@Q
 N-3IIS@Q@D@A@K@M@A@Q@N@N@Z@L@O@X@E@R@V@P@H@M@D@A@3@N@E@D@V@D@S@U@H@U@ :DOP-NS@E@D@Q
 LDM@H@E@N@H@N@S@V@D@S@U@H@U@S@D@M@H@E@D@Q@X@O@X@U@E@K@E@D@O@G@A@E@N@W@E@A@K@E@E@N
 EQ@X@X@K@N@M@L@E@D@N@Z@L@O@X@E@ (NDE@E@N
 m\$QED@L@O@S@D@D@Q@-Q@-P@H@N@-X@N@R@ :L@X@Q@X@X@I@M@U@Q@S@I@-EDZ@H@H@E@N@L@L
 Z@L@Q@D@G@R@O@D@X@Q@Q@D@E@D@I@H@A@Q@D@G@R@Z@D@E@D@X@G@E@D@Q@W@Q@E@D@M@X@N@D@O@E@L@
 Q@D@N@D@S@D@D@P@ 1D@I@B@S@X@O@D@G@R@S@L@P@A@O@R@L@E@D@ \L@W@I@G@L@H@U@A@I@E@M@%D@O@S@D@
 S@U@P@X@Q@G@L@L@P@S@D@Q@W@X@P@L@E@D@U@S@P@A@R@E@U@L@S@Q@D@Q@D@E@S@A@N@Q@D@Z@H@H@N@Q@Z@R@R@D@D@L@I
 D@M@L@U@I@T@U@D@O@X@N@D@K@D@N@N@H@S@Z@D@Z@L@Q@D@<R@Z@D@Q@O@S@O@H@A@N@B@Q@E@L@N@I@Q@I@N@P@L
 D@G@R@O@D@.H@H@U@Q@D@Z@X@W@S@M@O@X@E@D@Q@N@D@N@E@D@S@A@N@E@D@Z@H@H@E@N@D@L@W@L@%D@S@I@M@O
 G@X@1D@I@B@S@L@S@H@N@D@G@Q@D@Q@K@L@O@L@O@S@N@ 3L\H@B@D@<R@Z@D@S@N@D@G@X@I@E@D@N@D@-M@X@Q
 \$M@X@J@D@O@X@N@D@Z@X@O@X@V@A@U@P@Q@M@H@H@S@K@H@S@E@D@N@D@M@M@R@I@S@K@L@Q@M@E@S@N@D@W@L@P
 N@D@E@R@M@L@E@U@.UIT@U@D@G@D@V@X@Q@G@L@L@P@D@N@L@Q@N@I@Q@D@M@H@E@D@Q@D@Q@S@K@M@U@}

' I M O 3 L \ H H L U B K D Z L 1 D I B S A X Q % D Q @ \ D E D E H A N I B S A Z L E D Z R
 H H M N > N - D - (E E N E D N D M L m \$ Q S P Q K D M
 E D Z H H E N L N Q X Q D E D Q W R K I D G X X Q : L E D Z X W D Q D D X W D Q M O
 Q S X U X S B X I D O A A D Q A K M E Q X X U D L \ H Q D < R Z D Q - E D Z X J A D N D G N X
 D - K H S D U N K I Q E H I I K I L D G R H E D I Q S E D N S E D N D D N D N D I O N R (\ L E D E S A N
 L 1 D Z R R E Q P H Q E (Q D E D A A E (E D Z H H O N D E D Q W R E K I M D N Q D E D N D
 E L N L R A Y E E L Q G X N L S N D W N R H U % D A A E D I (N E D N D - 3 E H A I N D I B S A
 L 1 D A R E T N B I I S D Q Q U D S D M H E Q X S S G L I S P O R R D D D \$ M X J X Q L S D
 < H U L Q D S D N - 1 D I B S A D - Q D A S N S E D I S P E R Q D E G K Q D L N R (L Q Z R R E D
 S N H S O D N D N - 3 I I S L D N D Q D M D I E L O , Z L L S P - N A S 8 K D D D S P S P Q W X P L
 D Q S S D G X Q D Q X Q H U L L 8 O L E Z L D ' D \ L S W H H R X O O H P S Z L D M D N X M L
 1 D I B S A X M D N X M L

Å H X N D D N - E D A A E L N (A A K D E X E D U D
 I S A R
 Å \$ Z R R S Q G X S E I D Q E D Q Q Z S R N X
 S Q G X E P S A N S X S D N D N X P B A N N - E D A A E (E D E X E D U A D T Q R R U D Q
 N D W A R K L E E F
 8 S A D K L O D S E X X U E D D A A • N H N : H X N D D N - E D I H E L N P L E R E D N E R
 S X P X Q E X 1 D I B S A D D Q Z X Q Q L Q A A P D Q E X J X W
 D O R N D N Q K L O S E X X U D Q X Q N - E D Z H E N (N K A V R I D J X Q W < D Z H

% D Q S X U X K E D O A R Z L E D Z L Q X
 ' I M O 3 L \ H Q D < R Z D E Q Q Z R R D D Q G R S D Z R + H U R Q D B R Q (3 L O E D W L V S L L U
 M X M X M L E D N S N - Q L E D D Q S - G R X E H H Z I D Q E D Q Z R R D D Q Z E B \ X G D \
 O N K O N K % D \ L N Z D O - N S N - E L N P L N S Q D E D \ X G D Q D B A H U Q D O H P S O D U X
 E D E Z I R E D J D N D R Q Q - H U : L E D N D D L P D Q D D I Q G D W X M L Z R U I T (U % D G R
 D Z L Q I S D Q M H E X N - D Q D S N D S E D N D X - N K L N R L E (S P Q K L Q P L Q X Q D M L E L
 N - E D Z D D X S P + - N K N - E D G R - L M D N L X N D G R O D S M X J X K O N K U
 E D S N A I D N S G N B X U X K D - M X S S I N Z D W I N Q E S S I D E G A R I E D N I D - L I S N U N
 E X N B O N D N D W M I Q E I D N G R O I D K H S X Q E D O H P S D D O N D S P 8 S J P Z L Q X Q D
 D M m B A G R G R K X P Q D E D A A E L N E I D " P Q W P Q Z H H N 7 D U D N D E N N I Q X L M H
 % D E D D G R O D J P Q M L S Q S P L I P L N - E D Q D A A L G R O D J Q I N R O A R N A A N
 E D A A E (E D Q B U S < H U X I (E M D P H S N D W N L R H U 1 D O H P S D U X P D Q D D Q
 - N H I L A N D S R Z I D . - - Z R N D G R : L E D E H A N I U D I B S A D E D N - G N B L
 X N R Z X W D P H A N S A N S H K O K B G E D Z R F G D - I S A R I - 8 K D Z L 1 D I B S A
 E D N N D H H E J D A S A N S I N Q D Q L Q A A D O R X - Q H H I M E D N D (N - E D N S 8 S J P Z L
 K - N K U S N D W N L R H U } 1 D I B S A Q D P Q W -

: L Z L E D Q S S X U X K E D A A D G X
 E D N D - E D N S X D D - E - G E D N F D D N D Q % D Q @ \ D E D E S K N R E D N D E (X
 E D A S N A S S I N I Y A Q D S M X N S Q D W N R % D Q V \ D D E J (X E D N D K N K U D Z R
 < H U . - ' I M O 3 L \ H Q D < R Z D E D - X A I Q D X K D X O R R O D Q L Q O R D D Q M L
 (E E I D N D M I Z H X Q X X U Q D S M D G X Q A L A L N D M I M L O R R G N Q Z L N M E
 N I D I B S A E D 3 (I N K A M E S (I N K S I G X N D Z X Q G X % D I D Q D D N E U N - E L E D N E (X
 S D Q 8 Q G D D Q N H I L A N D A R F O S X N R 3 K L O S Z H H S N D Z L Q D Q D E D Q M N 3
 Z L W I N D N X Q I N K E D N I S I Y A A S N Q U A S S N H S L < H U \$ M X

% D N D I E G E D N E Q X X U D D - Z X W D Q X Q N - E Q X X E D H H E N 1 D I B S A E D U M S
 E D N D - E D \ D D % D D Q X N D X Q R R U D Q E X N Q E O 1 L O O R S E D N D D Q Z L Q D Q D
 E D N D L E D A A E (E D Z R R S S G M A N Z L Q D Q D D D % D Q N D P E R N M E L W R K
 1 D I B S A S P O D J P I E D Z L Q X " I I S D Q E D I D Z D D S N D S W D X D N D E Z L X O
 M H E Q X P O D J X H D G R S H S H O U B A E D Q M A N % D I D I L W D D N O G R O H H Q N
 L E E N B A A R K N D I D N K O Q O L Q D N D Q X R I D X O

. - K-NIG L RE P I I S D O R S I N S L D E D K A S S E D N D % D G N R D N I D I D M L
 / H Z L D Q Z R R Q X Q M Z Z . L S U X L E D Q E D S N A E N D P D D S I D J O D K D U E D N S L O A L
 M D A 3 N E D M D E D D G % D U Q D X O R R 3 A A N M E L M L L I M O 3 L \ H Z W O Z L D N S U
 D Q M D D W B N N - D - N D S F A X S E M O R X O L I N S Z L Q X X E D O O S E D N D 3 Q U K
 \$ Z D D S D D I S L W D D N E D Z X E D Q M I N 3 S I E D A A S D S I D I S N M A D N B E E K A A N O G U
 < H U A L I E M I S E D P D D I D D O L N I A A Y I
 A K Y E N U L N - E X N B C E D M H E L

\$ Q D Q L Q D A F I R A

% D K D M D Q M I 3

. - 3 I I S D O R L E D M D E D D G S R Q D Q L \ D (. - Q D I H L E D E S A N Q D E D (N S U L 3 4
 Q D A F I B A D U E X D Z D D S E R P Q O R E X N B O N E I D M D E D G S R Q U I S L E D A D U A K
 D I N K A D R P H Q W D L N O R D - S J L Q G X N L E D N X M E D Q M I P 3 D D N D D Q Q D B E A D N D
 D Z X C E D Q M I N 3 % D G N R - E D P R E D N D Z D X N D O D E X

. - ' I M O 3 L \ H H D U - K H S D D D M L m . - Q D E J A N N S A N X Z D Q M I S (M X J X Q
 \$ Q D Q L \ D H X N D D N - ' A T A D A H H M X E L D K D D E O M A N L X N D O D E S N A N
 X K D D N - L G B S J X X B K D Z L I D I B S A X E D N D - M Q D E D N D m 1 D \ D D Q D
 D M I H W I D L N O S \ L L Z D D S Q P X E R D P H Q W R I D Z H H N I D I B S A Q D G N R D S P X S I Z L
 , K L O O D I K D Z X S W D D P S E R P - N S N M E X E L O X I D Q X

N D M L H W I D L D Z D D S Q P X E (N D G R O Q D % D Q M I N E D I (N K Z D Q M Z X (N -
 X N Z L L Q X P L E X P G I G X A Z D X G R O Z L X Q X X U M I A Q I S L O N S E D \ D . D W R K
 G R D G R O R H S I M Z E D " 0 - N S E D A A E L N I N L I D I B S A D O D M X N D I O I H L E D E S A N
 L N G R O R D S J X X U N K I D I B S A D } : L Q D E D (N S U I E D G N R - E D G X X U X K I Z H H N
 \$ Q D Q L D D I (N K A I N X N Z D D - M R S W Z L E L N L R A Y E I L E D M D E D D G S R Q U I S L
 G N R - N S D E N L H S H S - E D A A E D Q I (N K U E D Z D \ E S P E D \ X G D \ - \ L O D \ I E D I S
 X N Z D E (E D Q P D D N D Q D A S A E D E L E D Q M I N E D Q Z R B X X N D O D E X : L
 D E R A N S X X P S N A D \ D D P R \ E D \ L E L L N Q D E S A N Q D Z H H N \ D D E D Q

8 N R M L W O O R W A S A X I S P I D K D I E D D Q S E D Q M I N G X X N D O D E X - N D N
 \$ Q D Q L N D P - E I D Q H E I M D P P X N R G X X U X K D D N D N D O M L m : D O Z L
 X Q S U . - ' I M O 3 L \ H H U - G X D M Q L D Y A A G X X N D O D E S N K I - X G F E Q X X U D
 D m R U P A A 3 U H S L S I S L Q D Z D D S D W X E D \ H E D Q B S O M A N - Z L H A A B U
 P E R L " } . - D E E M D A M I m \$ D S U H S I D E J D I D - S N K G N R - G D Z B M L Q S : L
 S D } Q D Z H H L N E D \ H E L N . I D W R . I D Z H H N L

. - ' I M O 3 L \ H H U - N D I D M Q L D D m 1 D I B S A Q D E D E S A N E D Z H H N I (N K X N R
 1 D E D A L A K X P D G R M Q D J X X K I D Z L Z D E D O A P D - O Q D A X N R Q S U
 1 D I B S A E D " 7 H Q D E D Q \ D D P R D \ L Q X : D O P - N S N - 3 I I S D O R D - E I D M Q L D
 E D Q W S S O M A N K N K E D N D N O S U N D \ D E D N D m 1 D W H Q D Q L L E I S N Q D Z D W X
 N D P R } X N D O D E X I E X N X Q D M L X N E D Q A G X

R I G N R - N S N - D E M R W R S W L K R S D W R N K I D I B S A } . - Q D Z H H E N D \ H
 ' I M O 3 L \ H H U - E D : L E D A S A E D Q H H M X E L N D W R N K I D I B S A D - (O O Q D E D Q J R O L
 E D S I K M - D N H S N D N O S A S \ D N D P R G X E L N Q L X D \ D D U E D Q M I N % D D Q E V R D P
 N D O G \ L Q X O Q D E D N S B K E D I S Q U I S I E D A A S X S D E L

3 D O I S Z H H S N D Q H E D M Q V \ D D E U (X S D W E I S N F D Q O D D N
 D S Q D E D A A E (E D Q I (N K X N R Q S U . - E D I S E D N D Q H H G I X Q X K I D I H

% D Q M I D M H E I D A Q A E D U M

L E D E S A N N - D - K H S D E L D N D M L m

% D Q M I N 3 D G Z D O - N S P O D J Q B - N N E E N A N I A I O S I O X N N D Q W N P L "
 L N I R O A R N A A N I M S O C S F E D A A % D Q . - < H U A L I E M G D E I N D N D S I E J D E L
 V \ D D U X D M D \ L W E I G U X A A Z A E D Q D Q D A N D W D S S N M C E I I S L }
 M D E D G R A A Z A ' A L O M O 1 L O R . - ' I M O 3 L \ H H U E D D Q M I N E D Q
 D D Q 3 M O L O S Q D D N Q L E D N D - P D J D G X N I E L D (E E M I M I W O N D A S 1 D I B S A
 Q D D E D N D . - S Q U I S D Q N G U G M P - N S E D A A E L N W O O N D A S 1 D I B S A
 S \ D S I E L L Q E D D S S V \ D S M X J X O R W E D I N U D S N A S I S N H S H U L Q D G R O X

EDM ZLQDS DL\$NUX(8QL1DIBSA XSPXKHR- SKEDM DIS MAQXXUQ
 DGMANISNDGHHNDXOZRRQDIHGRØDESQMAHNSUUED\LECDNSZDO
 DNXSZR1DEXXU7DA A ED\XGZALSIDKNRKGH .- EDQMND³EEN
 EDKLEQB> BIDIASHNDLERLSNS QDEDEVED GXEDQV\DDDEUXDMLD
 EDND WOEDQWFSUXNRKQ\$U EDNDm8Q -NWONDGXXNHPSL
 XQQD8KDZL1DIBSA XQZR RNZL SMXNDSDPZL1DIBSA NDESIDDXNR
 1DIBSADZ XOKDQMO\$U) XGH \$QED\USIQDGDWSDQEDAA
 :L EDQSD XUXKEDI(NKUXNRS DQMDDORE DQZRRDQOCLN>NIDQ
 ZD EDGHHHPDSNDQ - MIEDGRE (EDQM UQD8KDZL1DIBSAQXAL
 EDVEDQMND³ .- ³IISDORLEDMDXQUA SUEDNSXOHPSNAN8Q -
 EDGTRDPDOLDH-QDASS XUXK\$ZR BIDUKGANS³EHAIDIBSAQXOHPS
 QDIDAYLQDMXNDQKLEDA A ED ZLSMXN8SDPZLQXQ
 PDJDQXEXXU\$MQDEDNEDSNAN %DQV\DDDEUXEDGLQXNDZLEDQ
 EDQMDEGLEJWLLQNDX-SU FQDEDNMDA³NE DMDNX EDGDEFADNQV\DDUL
 DMLm\$QEDAA ELNL RAYEDOLSD\$MIXOXFODNDONXBU MQD8KDD
 SXNZLQDALUSGREDAAELNL 'X ZL1DIBSA QD)LOLQD3URNRBD
 NUUBNDWINZALQN-7HZGDZXMILLNDQRRDYLPR QD3DUPHQDD
 DKRPSDGNRDMZ³AA QDZHHNLNRDDNDNX\XGDZRLXEHHND
 N-EDAA EDQOGANLUEEN WEYAKAZL\$QWL\RNZDSEDNBNDGXNL
 BARK EDASA8SXOHHNXEDVA EDQMND-EDEHAREDDMIDIBSADERW
 N-EDQANSLUEDZD\RIQLQNRRODSQDEIDNDES LNRZ
 XXQGXND.- QDZR<XGD(*DOLOD8S\$ZL1DIBSA XPHASFAHANS\ D
 DNDNELS ZDZLPQINPLEDA A EDQV\DD\$XHUAKIEM-EDNMAMM
 DN XASQUKXOND N N H S -EDASARBL S\DN-EDUMS EDESA NE DGRND S
 EDZD\RI 8NDDN-QMDNODDSN-ANEJDKLHU
 LENS EDA AELNLQDZXEDNEDD\DROL %DPREFAN
 XOHPSLEDNQD ALIEDNDAWO 'EFANQUMQDEQXXBDIBSAQD
 EDAAEDM-ALUNDED DEGDIGA POKLPD1DIBSADMLRNR3OARNAAN
 AALZR 11DIBSAQDDQNDKLODQ QDPODJPQZHHNEDAA .- SZDO
 SQHHQDAQ 1DASAFARVADQSDXWD P-NE DA AEDORLNNLDWRKXEHANAANI
 1DIBSAGH) NLE D\XG NLEDMDEDDGR Lm%DMXXN
 %DQSD XUXKND - EDI(NKSPZL S8OHPELNLZDXWD)QEDQHEHMDR
 *DPDOL%HDGNREDGEXDQMDDGR- QDEFARI EDAAEDNDP-NSANE DOR
 EDNREEDNLDWLLQX--MQDEDNEDASN A EDZRELNLXUHQ-EDOFEDZRELNL
 SSINIYANMNRHU DEDZXWEDND \$OHANNDREYDAOR-EDZRELNLILIIYA
 N-ED\DD N-EDOREDZRELNLIIYA RIEOAREL
 %DQMDEDSNS XUXKD -OLOPBNEDDQKIDSNANISPKMLXQCSZL
 PDDNMQEDIBSADZLQXMEIDA(AQD 'EFASKDISNQDXAIXQUAZL8KDD
 SKDSMNDWNR<HU 8QXXXUQ MILQ\$ZL1DIBSA XZXOXOX8NDDN-EDOXN
 GXDWREZHHNLDIBSANMEGXLWRK EDAAEDOR-EDMm(IINKISLN-
 \LEDA A EDMDMXNDQMDXNDNDNX \$NSLPXNRZ XASA %JDKLOR\LQD
 NDSP8S\$BOBQXXUQ\XXMX<HU S1DIBSA } %D\DDZXNEIDA AE(
 DZRRULT(U QDE DQWREDEDMX%QDKLOR\L(N-
 EDQ-S'EFANRRE\DDQDQXUXKD
 %DSEDA AEDOR-EDGDDNEIDZRR
 %DQ@DDEUXGEMASDQMDDORE DDPDDU-MLm" IISDQQU\$DMSLPA
 EDGRDSEEDQMND³ SUPEXASANXNZLGNR\LPDQDGLQ
 :DOP-NSANE DA A EDQV\DDJHU QDS%JDKLOR\L((IINKIADMILHU
 EDUMAMMS\D %D\XGEDQMEDISNI 1DARETOXNDIREONBLNDE NDB-
 XJUHEIDQSSOMQDE DQMEDISNIXGROZIGHR\LQZXOXQ} %DAA

E (EDQZRSPXUXIEDMDEND>DDZLQEDDDQNDNNGH :L <DNREINKU
 NDDGDQXIO-GDMHMKXZDQMX(N-EDMNRGXZRGX(MLSWX\LOD
 X\DXEEEDWHHPXQDDXVB-ASN
 ZLEDNDNX- <REBERHANSIEDEXN
 DIN+ -NKN-)DUDZXQEPHNDEXND
 <REF :LZL<REBAADGR-ED\DDUDG

'EFANNDGXUXKD
 .- QDIHLEDESAND -KHSDEFADML<DNREBNQDE\UE(%XNBCE DZR
 m8NRELE DUSPUSLZKZRKPDQMRRLQEQSDQMXORQDNDEEN .-
 L"} K-NKGL<DNRE\DDGX(MLSWXGXO
 .- 'EFAN-(EEMMLm\$QEDNS GIGID\DDDNNSXQDE DWHHEDE
 QDDQDE DINQDDQDI(NKASIEUDKDPHANSII %DMEDMNDQ-NSD'OS
 DWHHPDXGFSX(AAZLOHOPOTAMGWEHHNDIKE\DPR\GXGNBOR
 MIDEIDGRNDBGXXEHHND+DUDG\$EUDKDELDQXQLWDSNEDDEXN
 1DIBSALPQGMDSNDZLQDQDS (PRGXIKEM
 NDGXQXDMQDD AXNDQAAZL m.- ZDQLXNRL1DIBSADKRU
 QXQDEL NLDWRKXXAAZLQMLDOX\$EUDKXEDQXSGRODSQOWDSLOL
 ND\XXAMX:LZL\$EUDKDISNUGX QXGSDUMID -(UMAU MS\DS (MLSWX
 XAAZLEDNDOGH\BDIBGX+DUDQ +-NIGQDIHDOBE LDQHHSIDHQQ
 .- GXG1DIBSADGROQXZDZLDIN ZRRDDQNSKBD(INK-EDISNIYXAIR
 DQHHPX-DSNDESXAAZLQDBU ZL<REF 1DIHP-NSDSPQWRWQXO
 QSZL \$DQZXQDDBQLGNBSDE (SSKDMSQWSDOXLDGSEEDND
 NDKRSXAAAR-NSD -KRADMLOX EILEDSRBPEDDEXNEDNEDNNHAS
 NDZBMXAAAR-NSXQDSQWSDOXLO EDILEDSRBPEDDEXNEDNEDNNHAS
 :DOZL1DIBSADNGRRRDKR-NS\$EUD1DIBSAD -ALASERRVONLZDMDCXS
 KDPDKXPDQGEEN .- K-NKIGLNDWRKND:L EDAAD'OSADILEDEXN
 1DIBSADINIDMLAQWSDOXSDOX DUDZXQASN-D -MHNDXMD EXNXO
 ND\SDDDQSONDMXNSDSXOHP S ORLDMXNQXXSBHSIEDAAELNL
 NDKDMDQUBAEETHHNBARK (MLSWVRDZRAAQDZHISXNRL
 .- QMDIBSQ OXNDZDAEDEXMAK DMDDGQZLDMDDSP
 XQSUEDNSDSMXSNE XSAFILEDGRR
 :D XSPLEDN-GDN DENLDG-ANASAN m:LOR\LDNDDUBAEENBARK
 XAAZLQKRIZLA :DOP-NSANLZLN-XAZLS\DSZLEQD\USEDRA YEX -
 DGROEKRAEQDEUDKDISANAAENLS D :L DN\DDDZLQIISDORL
 EDSZDONDMPXNDN-ZLDEXNXXA AZL(MLSNVXNKDMDICLN-D\
 , (AAN-DZDONDNDMPZLDNDDNUUR HQNDND³IISL(MLSWDXNDRQAG -
 EDNUH.- K-NKIGL,(AAAGROZL \$AN-ED\USEDPN-1DIBSADSPNSA
 DELIDEXN<DNRE-<DNREGRQD D DSEDNPEXXN-ED ZREDDPPHH
 QDEDEXNEXQZRBDWHHEXEQD :LXQXXUMUQSZLEQDRA YEELW -
 EDWEDPPHANSI N-EDNJXWQHSHZD\>DGRDSNDNDQ
 m%DWHHEPDXRPHANSIEDNXAREF EDNSORSORRODQDE DNDASQELNL
 DSEDNZDQ-NSD -ZDDSD-EDQXXJQ ODERRVDXDMZHEDA .- DQZRR
 OXED\QD(MLSWX DIBSAD -ZRQD SSKDMDX(SJKD-ZXXNR\LDMLD
 D \$SNANSAQRZLQXED -ENM- A QDS ISZRQDIHQDQDZDASXCED"
 DZRQDXAKQU ADEFVGRD-D(INKANAA 2PLANDVNMLEVU ³IISL(MLSWX
 GX)DUDZXQDIHL(MLSWXUDZXQV DNDQ:DOZLOR\LD(INKXND
 DGRD-DZRQDQ(AL(MLSEVQDNDWRK D-S D\SD\DDGSXAAZLODGL\DGQ
 NIXQD(:DOP-NSANN-XERQZHHN DELDNDDEQDSRSLQSW -
 X -ZRS(MLSEVQDSXAAZL .DQDDQ m:L DQOGDDGRUBAEENBARK
 EDAAN-EDQRPRDNDNQE DWHHPKX-QXZDQMX(SNDZLQDSQEDGRERO R

EDQN\SEILRG XEQNEO QG SQNX m+ -NKUS XN ZL NDOR RQQMDD
SLINAYOR\LD O A SXN ZLDZLQXNDGLLNDQDIBSADZRGDNX O IED
D -3 O S WHEO XX UNDSGLSPL\$ MXJXV HHP K Q P PHANSI IEDELDRRQDDQ
SD (IINKADNAL AIMGZRR1DIBSA GXEQNDQR\LDGR-EDERPNDMLL
LEDWHHPDXBSAL\$EUDKLPAAQL 1DIBSADMDNXDNDLDDGRDNDQDDP
<DNREOR\LDONKZDOP-NSDNDNDVWMLDZLQX :LEDEXENDNED\HHQNX
DDQNDNO SIWHQ. - \$MXJ XQMDND DD -\DQDNDDQHHEO QAAKED\
ARK -NLAPA GNB ILQD SGXGD\LHHQN ZD ZL<RUWAZRRS SIHZL
PDQL \$DGZLRQK PMSQW SIDDLD Q DIBSADGRR NEXAAELN(LAARK-NS
GX(MLS D\XNRKQ SGPLEDND -ZDONDG XICE DND- NDORR QNDZ B D
SEX XLEDDN B -NKUE LLG AND\LOXWZHD ZL'D\LS ELDQHHSIHDQ'D\LS
(MLSAWX DALASIMDG XQ1DIBSAD -3EHADM L
mOR\LR -NSLEDBA YEDLE LLS RDM D A ISGIEDQL XIDWSD XQDIBSAL
QDD A QDS ISZRQDIHQ DQDZD -8O <DNRE. - 'ALOMDA ADEQLZNDWRK
L1DIBSADND D\LDZ RQDIHQ DQDEXX P -NS
UDQEDNDI DIBSAD SP-N SXZDQMX (m \$QGMU ODDNDNQ DAA DZR
DZLQX SEJREDQN\LDXLDD .- DDQIMBS LWRLKLEMLEDAA EDM-
XOND DSNANDNQX MLS VGRF OD LERPDQX EILDSPABIBSADMDNX
JUPZHHD LNR O ARNAAGXXAAK A% DSDZRBEXMSIQDDQ
P-NS QDZLEDNPXXUGKEMHHQNDG PERPDQZCRPQSD LQIRIS DDDQ
QDG XEQNDQUBA EENBAR 8O \$MXJ XQMDND WNDQDORFNNDQNQL
OR\LDMDNQDEDRAYEM LAI DIBSA ZQXED
DOXID SNA SIEDA S QDUSPABOIMQML N-SJ GDNZRBNGQRNVAAGIL
SDDQA :LEDDWHHPDXQ VGXEQNDQ QDDEQ"
XOND DEDQD EXND S PZLXZDQMX P -NSNDEINQD DND SIDLNRE(LA)
XSINIQDDGXSQNXL'INAY\$DXO 'EFADNDNDMLDE DNDm\$QEDWD P
D\HHQNSUPIXEL GDXOXQ LNREZDN-BHAAQD G-M WDNXSSRN
m.- EDWHHPDXQELZREDDQGL 8KDDZL1DIBSA QDZR KEDWHHPDQ
S(IINKASRND - ALSNDGXXAAK \$KRSE DUSPABIBSALLEDDWHHPDQ
ZL(MLSWX%DMID \$DURQAARAK ZRR EDDQKDEMD"QDGRREDPELL
EDIBSADQNGRIBS SNDGXQXRL D SFXE ZL"AA1DQO \$QQDZX'AA
LDP SNA NXIGXMLS VAXDDPPM LEL LDQOPL-NSN-EDM \$QQDQ\HHQNX
DSP-I ARU NUUPRNSN-ED SAKED %JDIEL1DIBSAD EDQPSNUS WANJU
DGSZDSJXD -OLO DRQGHZSL EN QDS S S ED}
\LEDNDDDNDQ.- 1DIBSAD -GHN %DWESRNO DDN
EDNIDH S Z X VDND-EDND ANJAH :LEDA AELNXUXKEDI(IINKID
EDIML ELDUSPABIBSADMDNX D -GHHED'EFANQXXWDG RXPW-
ASQE DA AELN,LRAYCENLLQD CAR DER W41 .- 'EFANOL 8KDDZL1DIBSA
DGRSAN XQHMDXJMD -MDE DQG XEDISDZLQ
EISQW SQNAAMUBA EENBAR KS GM SZHHSIL1DIBSA N-<HU DQDSS
GXSQGLL NDENDGHHNDX DIBSA .- DMm1D
.DGXNDRO RNDIBSALQDNDQDNX WHQOZLQDISN-EDZBKDDNE- \$EXN
ND "IISD-QDSNDGHHNDX DIBSA}
Q SWSX5HIDDQDIBSALQDDQDDPX :DOP-NSN-ED KXXUPDDNDQB
XMDK LED\$EDND:L ZLEDAADGPASD
\XOLQDASK W E RDM DDNGMAN EXNEQ DSXSO ODSNANIXEHND
8NDND-Q MIDGRQDYSMXGNORZDM XOWDFSDOD BNDQNQW DPSXKODND
GDQPSUXAAZL%DELA RQ P-NSA NEDKDKQNDIA LEDNDASADOR

DQZRNDWNPAWUL:LEDNWDSXLOAFNAQNLNRLPQKLQDNGRODQLL
PQODKNN-'EFAN³EHAINDIBSMDMD³OARI

m<HUSMXJXQHQNKDZLQDDQ :LEDQMNGX<HUXI(EMDI(NKU
:LZLDAADUP KXXRDDND³ N-EDMDAAELNAMAREDAHHCSP
\$MXJXQNDNEDNSM³XSLEEDGROZL1DIBSA ED\LOD <RZDQD'IMO
SL):LDNMDND³D -MMA 3L\HHU:LEDEDQXDEHAINDIBSA

.- 'AWULGLQ³ONRZLEDW
'EFAN

8\DDX³EZLEDKDM³EQ³@\DDUX
8QXXP-NSANEDM³SCDMPDDNDQ :L'IMODAADZLN-1DIBSADZXO
EDQB-U<HUXI(EDM\DRHU N-EXNDQ :L'IMODAADZLN-1DIBSADZXO
E(EDZD\RS (AAK <XGOD'AMARI³YA
N-EDQM³EDGXNL%DAEEDOR EDNIDE³NDISLWDDNDM³QDE³DND m
EDQM³EDGANDIBSAN-EDPR'EFAN³1
D-SG³SNHS.- 'AWULD-ZRS
SKDM³EDN³ISOU³KSLEDQV\DD³EX
DM³HSIMWRKDPRELLQ³SEDDNSZD³W
XNDODEX ZLLALUDMIKLONDQ³QJLWDXNDZL

.- EDQZDRUEXNXED³AAQD
XAA³SB³SB³BOBQXXUD

)LODS³BS³BO³QXXG³AMARIYA
LEH\$MXJXQK³LQ³Q³ON³D³PLIXUAX

.-)LODS³DGXXEHH³ORSXAAK³XZ³XSAXIPEL³BLZZX 'ZLQN-LZR
ZL'AMARDYAMX³SEFE³DAAXNZL QDENX³MD³KDZLE³XAS³IN³XSK³RS
.UIT(U :LEDAAE(EDI(NKUNRSHNDGX.-'IMOD-MQDEL'IMO
LOAFNAAN)LODS³RODXE³RZLQD 3L\HEDRZDQ³1DEHAR³\$MXJXQ
EDPBANRZLDNSPU.-K-NKGLDQSLEEFLANRLQDM³NDX LZ³XWQD
GLNAAY(UMAPNUS³EDAAELN³DE³NDQ)-
ANEEJLZXXR³DDND³EDQ³SM³QD :L'IMO3L\H³QD<RZD³QD³SU
EDQNMLIE³DMN-EDMHERLXEHHNDXN³ZLEDPH³\$MXJXQ³EDN³S³UX³SP
P-NSEDAAE³DOL³DD³NDQ ZLQX³D-ND³HUXI(EMIEJ³DE³DSP
"IISD³OREDM³ED³G³RM³OD³Q³MR³QX³8³SB³BOBQXX³SDFB(UMI'AMARIYA

SXEHH³RNSDZRGD 8OHPSX³ZR)LOQ³BDP³D³LQ³DI³HASL,(IYOPIYA
SG³RDGRD\DD³FXGLFE³DAAND³AR 8ZDQ³MX³(DIBSAX³SIN³Q³D³LODS³ML
PDDND³QKRP³SM³LZ³R³AAQDZHH³QDD m<DD³QPEDZLEWDP³PDGX
N-EDAAEDUMEDNI(NKEADPSI³RS³EDJDE³Q³M³EDZRR³QHUXI(EMDZD³OD
EDZH³H³ND³MD³M³"IISLDZ³RPQKLQ³DAQLQ³OR³DDQ³ZFE³D)-)LODS-
PL1DIBSA³PLEDM³DEDD³GRQZHH³(OOLLZLD\LW³Q³DIISDOR,(IYOPIYA
%DAEEDI(NKAKDM³RO³ARNE³DN³DQZR³RD³PD³LOLQ³G³Q³ND³L³HA³SLX³AAK
QDG³D\DD³FXDM³DDGR.-K-NKUP-NS 1LL³Q³SN³SDZRR³QHUXI(EML
EDAAEDV\DD)UOD³Q³M³DD³SP8³SPD\DD³S³SSGMANDIBSA³DS
8OBQXX³ZD3IHS³LDIBSA³Q³ZL<HU³\$³SSX³ND³DZL³Q³X³ZL³M³PL³N³AKPULU
.UIT(U%DQV\DD³EXELLQ³SEDD³S-OH\XLN³RZL,(AYI1D³SPAIR³DIBSA
EDGRO³ED³M³U(-'IMOX³S³XO³H³S³UL(
IX³ON³DD³V\DD³DUG³ROED³Q³M³U³ER³DEL 8KDZL1DIBSAN-X-MQ³D³LOL³NS
GXN³Q³X³NS³S)LOLSL³DZLQ³XLNR<DD³LI³Q³PR³END³DZ³XX³G³X.-)LODS

D 3 O Z D D (I I N Q D P D N D N O H X I N L L M R S W E R D (I I N S K G L I S P O R N - S D N M D N D
, (A Y I I D I S P A B I B S A D S I U L (D - K H S D U D D M H A W U A W U Z H X N D I N - L N K D M D Q D D D Q
, P H K X N Z L L N O H \ L K - N K " } . - D - E D } ' A W N I D - K H S D U M I n , Z I L Q O D
(E E M D A M I m ' E D D G R G R K X P N D G N R D P H E D \$ M X J X) Q . " - D - (E E M D A M I m 1 M L H U
Z R C E I D D P S L E D Z O D) D Q Z L D A A D G R D L N K D M D Q X Q - M I L Q D I S Q H X H M H N D
N -) L O D S D \ S X N D D D U S O 3 O G A ' N R G L E D \ N D U S P X I N Z L L Z R R N D G R
8 O L E Z L D D I B S A G D N O H \ L G L X G D M L % D Q J D N R O G D \ D D Q D D E D Q D S
m - I X Q N D Q X H I D O N S O S \ I N D D @ E D D Q K L E O S P O K E D O K P D D N D G E D M L
- I X Q N D Q X H I S O S N D G X Q D S X X Q E N (I N S G L L P - E D D C E M I Z L Q L Q A A
Z D W D O R ' A W U I Q A S P E R D K D D > E N - >
+ - N I G G D M D D \ R P S B Q W X P D - Z R D D Q N D N L Q L Q N R R C E D Q S J L
% D Q H H Q X O Q Z R Z L Q X S S Z D O D E Q I S A S A A N Q H H M D ' O P D Q N - D O
E N R Z X O G D N U U R A J S O N D Q G B B Q G D D I X S
8 E L G I D Q X O S N S X P X Q Q Z K D G X I O D N X X O
, Q D N O X D N D N S O W S I O X L O " . - X - N D 3 I I S I D O R Q D A S A R H U L
. - Q D P D D L - K H S D) U O I D S M L m E D M D E D G S R Q D Q L D I Q (Z R R X D P D ( )
' N R R U S I R S S P A A A L I D I S P A B I B S A \$ N D P Q Z L O Z L Q M X J X Q D M L D D m
D I S I N I Y A K N U K 8 S X O H H I X I O E O R \$ Q D Q L N I D I N - D K H S Q L M D m \$ M X J X Q
} . -) L O D S - S P N S X P S I L L (Z X Q M I L } . - \$ M X J X Q - M Q D D m < D D Q
D S P A 8 S I P 8 O I B Q X X U Z D < H U : L G X E J D E I N D W I N P % J D % Q O I L K H S O X
E D N \ D Q D E J D I D - E D S G N B I P H H Q N D W I R I K X G D (A A L E D M D E D G ' R A W U L
N - Q D P D D L E M Q D D m 0 H H P O L I P L Z H D Z R L X A A K L 7 D U (\$ Z R G D D E H A N
X Q H H Q D O G R O B Q W I L E D } >) L O L S I B S A D - N D P Q Z L Q Z L Q A A D O R
D M I R O I L V \ D Q D K D Z L Q X E (L K L O B Q D W N P S Q D Q L \ D P E L D S I D E N
N D \ H H E Q D M I U } . - Q D P D D L E E M D M D N D N Q G R D Z L Q \$ Q D Q L D I E M A
m \$ D G V \ D D N U < H U . U I T (U Z R D E X N D M L m \$ M X J X Q (I N N - E D A A E D U M
1 D I B S A } = E D N I S I Y A X A S A I L D G R O E D A A E D Q
1 D P D D I G R I - E D Q A D S N D D U N X V \ D D U X G X < H U A I (E M . - S ' D P D ( )
E D Z D G O N E O W E (S P H H O -) L O L S \$ E D E S A N E D Z H H E I D Z X G X < H U A I (E M
D G R O D M I U (: L E D S N U S P H H O - X Z R U G B S I L L (Z L D K L O Q P R E E D A A
8 K D Z L S M X J X Q - M H M O I N S Q D P D G (E D Q N G A N X N Z L (U) . - \$ M X J X Q
D D Q N D X L Q D 1 D P D O L D Q D E J D K X D O - M D N D m < D D Q G D W S I P - N S A N K
D O L O D Q N D Q . - X O L O I D S - Z L Q D Q S D D G R O P - P H H A S N S A E D Q Z R R D D Q Z R
G X E H H Z I S (Q D - S I R S I B O B Q X X U E D \ X G B E D I H E L N E I D N Q D S E D \ X G D \
S B E E K A I D S P - N U W I D G R E R D Q L ' O X N D G L L P E Q I D Q D D R Q K D F M L
. D \ A R A Y A D Z R R L N D K B M S D Q M L . - \$ Q D Q L \ D ( )
D - \ D Z D O - N S D Q H B M N D W R K S D I D
L E N D - M I m ' A W D L L S D D S M X J X I U
D P S N U S N D G X G X E J D E I L N B N U
D \ L O Q X N D N I Q G R I D Z L Q N X L S I M Q D
: D O P - N S A N - ' A W D L E I G X N G X N D 8 K D Z L 1 D I B S A } R I G N R - N S L N I L
S S E G E D A S A R H U D E R D V O S V E D N D S H S I N D A S N > N Q X O M R W N D N Z L Q
\$ \ D D K H S D Q D I H L E D E S A N N - D Z X O P Q X X U : L Z L D Q D I S D \ H H Q E N D M I U ( )
X Z R U G B S I L L (S D E D Z H H E N N D W R K : L D G H I N - X O H X N D Q N D
N D E H A N A G A X N D P D (' A W U L A I N D \ D
N D S I K E D A S E J D K L < H U G X D P D (E L L Q S ' A W D I B S I B O B Q X X G O D P D ( )
N M E D D N S D P R E E D N D D O S < H U A I (E M ' A W U I S Q D E D A S A R H U E L N D P D ( )
: L D N \ D S E J D O G R W H O P D (S N U U I R O \$ D Q G R B N \ R R O N Q H H M
G N R - N S E M H B K H H E N D Q Z R R E O S - S N D W I R I E H A N A A E N D \ X G D S P D M L
E D P D U I D D U D J X U D M H H K D . Q D - < H U D Z R R \$ E X N D I B S A % D A A E ( )

EDQINNKUE D O A R D -MLm0 -NSX S % D A A E (E L N X G Q D E L N X L B Z L ' A R O
 X O H H I X R R G X H U A X I E M G Q E D A A Z L E D Z L Q X D X V \ D D S U M X J X Q
 E (E D Q N G A N U H U P - N S L " \$ D P E E L
 S P R E D N D O S G X E D E S A N E D Z H H N ' I M O 3 L \ H H U Q A S T D E A S S N H G S X
 L " } . - ' A W U L - W D P D Q D W D U P D Q X E H H Z L R S H
 S S G L L P E Q \ X G E U N D P D E D Q Z R R " A S D O R Q D A S A R H U L E D M D E D G R
 E D D Q K L S D R N - < H U D Z R R . U L T (U 7 D E A (N D W N L D N D Z R R S X S P X J U H N
 : L N U U I R O A S P U N - E D \ X G E D O R ' R U N D G D Z R R E D A (D Z R G X X E H H Z I D
 E D (I N K S A S V ' A W U L - D - P H X N R < R S S I Z R S A S D Q M R E R N E L D N S I N K S A N K
 X Q N E R P D R Q G % D G R B N D N E I D \ H E D M X M D G R Q X X U D \$ P D D S N U U R
 L O A M L X E H H N S D D Q D X E J A N D K L O R Q D S D N H S L E D O W U S X X F D - M H S N D
 N D V A 8 Q X X X J O R Q D X E J A E D A S A R D S D \ D Q P H H S I E N S X X S - L E X G D
 < H U N - E D U S S S N D S U H H N D S P A N S A G D O G U Q D < R S H E D A S A R H U N - E D I (N K
 E K R E O R E D Q Z R S X Q L D Z D O D X Q D Z N - ' I M O 3 L \ H H U Z R G D D - \ L C D E L L Q S
 X Q I R R \ X E H H N D Z L D A A D Q O S \ D E D W D M L E D N E D D \ D D M D D E K - N K U
 < H U A X I E M \$ Q D A S S G N R - N S D \ D Q D E D N D : L
 D E D Q X E D G R N D S D \ D N R X X S % D D S
 E D \ R E (E D Q S S N D G X Q X Z O R R Q E R W

' A W U I N D N H U A X I E M

: L ' A W U I E D Q X H U A X I E M G R D D \ X X L M P I A \ L 7 D E A D E L D O T Z L D K R M X
 S Q D D N Q D E U D A S A R H U N - E D A A P - N S Q D E D N D ' I M O 3 L \ H H U G R - E D S F A N
 E D S D S K E D D Q V \ D D U N D D N S < H U E D A A E (D - U P D E H A I N D I B S A : L
 Q D P D Q M R R Q D Q % D U Q D E D H H Q N D Z X J I D A A Q D S X X F D - M L m 7 D E A (Z D P - N S D G L L P D E D Q M N : L Z L Q D S N) \$ K D D E N > N - Z L D Z L Q X I M O
 D E D D N D N D E D N D L E A W U L L W D 3 L \ H H U Q D A S S ' I M O 3 L \ H H U D -
 \$ M X J S E J D N - D S N Q D Q M L E S P U Z X O N D E N D S N K S A Q D A S G X E D E S \ R S
 Q D P Q W \ X S P Z L < H U G X D P D (: D O Q D E D Q V \ D D E U X Q G X N D L L L P E D Q N D
 P - N S N - D - E I G X N G X N S S 3 A A Q D E D N D N - D Z R Q D M H E % D A A E (S < R S E I D I (N K
 S < H U A X I E M S P Q D P Q W - X S P Z L \$ M X X N R Q S U N - E D U M E D N D N \ D S M X
 J X Q \$ M S I N Q D E D \ X G E D Q M B D U S P J X Q H U ' I M O 3 L \ H H U L B G X R S D I M R Q
 X J U H N D E (Q D E D N D - E X N X E D G R G X X N R I I S D O R Q D O H E S M D Q Z R R
 Q D S E D D D : L E D A S A R H U E D P H H N D W N L P I M O
 X N R D D 3 O S A X E H H Z I D D \ A R A N A
 G X G I G I E D \ D D G R O Q D \ D X E H H Z I D
 7 D U (

3 Q U K S I E D Q V \ D D U H U S D Z E D O . R U Q H O L Z X Q Z D Q M X D \ A R A Y A
 P - N S S E Q X X S D X A A K L < X G B (S " I I S D O R L E D M D E D G R R U Q H O L \ X (* D O L Q D S ' A M A R B Y D A D K D N D G X Q Z R S F A G X X E H H Z I D . D \ A R A Y D A Z R
 S S (I N S M X J X Q K D Z L I D I B S A X W B N Q D Z H H L N E D Q J R L G E I E N W S X S Q U K
 E D Q V \ D D U H U N - E D N I (N S M X J X O E R S D Q G X D , Q L D O L " I I S D D M G M A N
 D U M (U M Q D N U W R X U D N X S V \ D D I B S A X Q D E L N I D W R E K (X O
 \$ M S N K E D M X X E N D \ X G D E R D W P I E H A N

' I M O 3 L \ H H U M H S D O S X I B Z L / X G D

. - Z D O - N S ' I M O 3 L \ H H U L E M D D S Q D N D \ D W O O W A J A I D I B S A D K D A E
 D 3 A A Q D E D A A D - Z D O G X E D Q V \ D D U N X N - D Z L E Q Q X X U D Z D Q N X (D I B S A
 < H U E D Q B U G X X G D \$ S N K G D I I S X O R N - X E D Q H E M N D W R I X X O Q D D
 D O R L E D M D E D G R Q H D Q A S K M I Z R S m . R U Q H O L } X (. - . R U Q H O D \ X (N D Q L U B A D N U H . - ' I M O 3 L \ H H U M D E X Q D Q M X (D O N K D - (E E M D D M L
 M D N M S Q H H U D M H E D O X N L E R P D Q m \$ M X J X Q Z D E D " } . - X Z D Q M X (N D Q A N Q X E G L G I N X D Q A S G N R - N S X - (E E M D A M L m 1 D I B S A D (I N S 3 E H A S L

Q X D N X S Z L R Q X X E I D M D N G R D M X X N O R X M D N Q D D D M L Z R N D G X G X N D
D D Q L S M I U - N K U L O E Q L E S O B X W R K X D (N K L S P X N Z L L Z R R N D S P A
< R S H G R I I N D Q Z R R I M O D Q G X D Q L L ' I M O 3 L \ H B U H H E D N D N D W R K X O
3 L \ H H U E L \$ Z R Q D \ D D L Q S I S D O R D G R D N N E D Z R D \ D D E C L S Q L X O
D Q Z R R I M O N D N - Z R Q D O H P S M D Q L Q I P D P E D Q X I - ' I M O 3 L \ H B U
D Q B U G X N D N E B K } J D N D R G E D N X Q D E D A A E D O R L N L
: L X Z D Q X X (S N I Q D X \ D K D D N - < R S E I D Q V \ D D L H K \$ E D Q D \ A R A Y A
D - G X E D O H P S W E L N L D W R K X D D Q Q D E D N S X Q X X U B - A S N . R U Q H O L \ X (
J R O I O B E L N D U H U D Q V \ D D U X I B S A D G E D \ U S D E D Q R K E X O N L D B N - E D C S
P D D N D D E F D M O L H P S X N R R U Q H O L S X R R E N D : L ' I M O 3 L \ H B U E D Q X
\$ S E D N X N R Q S U E (D \ A L E D N N D S N D W R R U Q H O N \ X (- Q D A S S G N R
E D \ B R S H P - N S D \ D \ L O M D D M B M K R I S D G M A N A
: L X Q X X U M I U Q S I - E D \ L E D N \ O D ' I M O 3 L \ H B U M D N D D I S N D - S N K A
E J D K G R R G R S H I M O 3 L \ H B U S D \ D N - D Q A S E D M O D m 1 M G Z R A A Q D M -
Z D O P - N S S X A D E H A N D I B S A Z D O M I L Z I \$ S I N Q D D Q H H V L E D A A
P - N S A N Q X X U G L I L . - X E R X - G H D N - S Q D D N O L E D Q Z R R D D Q Z B \ X G D \
N - D A S G H L E D Z R B S M X 1 D I B S A N M E S Q E D N S D Q H H S O M E D \ X G D \
D K D D E N > N - D P D U P D U D Z L Q E D I S } . - 1 D I B S A D - G R O Q M I X O H Z L Q D D Q
N - E D Z R E K D D B - X N R X O R X - Z D O D N - Q \ L N N U N - S Q D D N O L E A A D Q Z R R
S P E R X Q Q D D N D O R R O Z H H N D Q N - Q \ L N N U N - S Q D D N O L E A A D Q Z R R
W D Q D Q L R E L L E D V R N - N A A M N D D D Q Z R D \ X G S D D Q Z X S
W R K D I X S E E I (A N K P U L D I A N K S Y I 8 N D D N - Z L L G X N U N - P E I N D E I L
A W S O N D P H S . - D - (I I N S G L S P O R E - P - N S A S A A C L X N R R O ' D A K - N K U
N - S D N M D M D I M O 3 L \ H B U S N \ A N N D P X N Z L L G X X U Q B U Q H O N L A X (-
A L G H) . - D - (E E M M L m \$ M X J X G E E M D A M L m 8 G R N U U R A J A M N Z R R U L
Q L Q : L P E X N Q D D Q E M B A A N D G H K K Z L Q M L D S P U Q D L Z I K - N K N D O G W O O R I
X N Z L % J D E K D Q H H Q D N Q M E X N R S P W A J A I N S Q D O O D E H A N D I B S A G X N D
X O R } . - S G L S P D N D N M D N D B N R W R N K I Q D D Q - 3 A A D O R D Q N Q X X D X
Z L 1 D I B S A D G L Q D Q A X A D G H P - N S L Z L P D U P D U D S N S N D G X I Q D D Q D M D N -
L Z R R N D M S P } 3 G L S P D I S N Q D K D A R U Q H O L D X B S A D (I N K U N X S O M I L E L
Y A A W A J A N N D N R D S X O D N D E N I S L M D N S N K E D M X X N L O N E H G X < R S H
\$ K X P N D A L X N R Z L 1 D I B S A E D \ E D G R I S D Q Z R R I M O D Q G X D Q L L
D A L U N D S P A N - E D \ L E I L N R U Q H O L Q 3 L \ H B U S \$ Z R Q D \ D D L Q S W R I K M O
E D Q N U D X N R I M O Q D O H I P S M D O - G N R - N S N - Q \ L N - E D G X N X L G L Q D E C L
Z X M S S O M A N % D K X X U D Q H H R H D D S N K U N + - N K U S O S N D G X I Q D I B S A
' I M O D Q G X D Q L I H B U R K O D \ D D L Q S X Q E (N D (N I K N R \ L \$ M X J X O D N L X L
N D W R - K I S L I S P U J N

' I M O 3 L \ H B U X R N D A X N Z L D Z
L Q X N - 8 K D Z L 1 D I B S A X - M Q D m % L ' I M O 3 L \ H B U S P R U Q H O L D E X D \ U S
L Q E S D Z D M E X N S X N X D O D } X : D O L L Q S U B O B Q X X U D
K - N K U L J D N D R G E D N O D \ D - L Z X W . - ' I M O 3 L \ H B U S I N Q D E D A A D M L
N D A S A Q L X N R R O S K Q M G \ L O X D N D m ' E D D D \ L N N U N - 1 D I B S A D D Q S V L S R -
. - ' I M O 3 L \ H B U Z D O D L O W D E D A A . - S X A A K Q G R Z O R L O 3 L A A D V \ D D U D
P - N S A N \$ M Q D E D N D m 1 M Z L ' Z R R D N X S S E J D K X O V Z R Q D D \$ Z X O
3 A A L Q D N O D B X S J A N A % E (E M A S P Z L Q X O D A A E L N L R A Y E I B S I P
D M m 1 D Z H H L E D Q J R B U Q H O L A X (8 O B Q X X U Z P Q M H S I K H U . U I T (U X O
Q D Q O D Q V \ D D U X I B S A N - E D \ X G E (D Q Z R R \$ M X E D A A E (1 D P H L N R
E D P D J D O D O X Q 8 Z D Q M X L 1 D I B S A L Q B U E (S < X G D L M X Q Q D O L Q D \

<RZDQSN IYAAEDUWLD ED 1DPH . - 'IM03L\HBU M XSN DND EEDND
 <HUP-NSDP SNNU 1DAREOTDZLML ELQXXUMRLES-ARGXXMXQM'EL
 1DIBSADGDW XQX OOKDZLQXOD ZRGXXEHHZIDRSDIEHANDIBSAN-
 SKLQDIDPHNDN-D³AAQDGNRE(D-KDDAEMN>N-QZLQNRORN-XZDO
 DGEQXXUDMH EDDA AELNBQAAYQDDGDISZFRMNDORRQZDHNDQ
 8ZHXXNQRRUDSKXDIBSADZRD W DQDQLELELLEVDNN-ND EDZDOD
 .- QMDVQEDPDIEUNLNZLDGROXEDSQML 'MDEEDON> D -ZLQS
 E(S<HUXI(EMDXAAZL ED\XGD(NDPHHSNAAMINDWQIXSEB(
 8OLEDVU ZLEDS DLUSPXO 80 ANJAAPUQA ANJAA SI D -(IINK
 1DIBSADQASASNHSSXQX XIZDMNQ SGLSFORN-SDNMDMÄ IM03L\HHU
 D -GLLPDEQDA 0-NEEDAAE(QDISV ANALGÄ .- QEE SIDD MÄ\$MX
 EDZLQXOXQSA³ ELNLDIBSADMRQXXQQQLQ:L PEXNQDDQXNIZLEJDK
 QGDVMWQEDPDDXQ NDAANDUX EDQHHQINQXNR SFXORXPEDD
 DGEQDD ZLDQDISS SNHS .- D -MLNDQH HMFQJW XÄP .- SGLSPDNDN
 QDXQSUREDAAXNKL MAARJON DND SNNEADIS MÄSNZL1DIBSADGLQDQX
 LL1DIBSADGDWMDLZRDZD>ESRL SGHP-NSLZILZRRNDM D PI Ä8GR
 EDA AEDMGEEDQNH S 8ONDNHU KD YAAWA SANLNR(L -ND E DIS
 LL EDUSPAIDIBSAE(EDNIS IYAAZLU RIGNR-NSN-ELLEBSZDMEEDQSRNL
 EDMDNXADQV\DDUXSOKLQED ED\LOQXEHHD.D\ARAYÄ EDQ
 <HUP-NSL SHNDIQXIONISNE(} S NDWRKWO 8KDDZL1DIBSA
 N-X -MDN ZXW DNDASAGLQNRRODQ

8KDDZL1DIBSAXZDOEDQZRR RDDQDEEDND%DA AEDQV\DDSDXDM
 EDDQZB\XGD\ N-EDJDNDRQGGML- YAGXXNRRU
 'IM03L\HBU XNDNDNDNRK QHOL\X(- D -NDNDOML BZLQDUL
 N- 8KDDZL1DIBSAX -ZDOSEDAAE(XZDQMXKEDQHBMNDWRX-XML
 EDQINNKXSPZLQXO %D\XGEDDQ QDÄ LOQADORGX<RSIHGRIMO
 V\DDUXD³QANULEDQARDDND QGGX DZLHBSL DOXIDUSLUP
 ZLEDZLQXI- 1DIBSADGRENE DQ ANKLNDEXXUDZIQ DE LNL DWÄKX
 ZRREDDQZB\XGDKDZLQXSKI 'MDMDDGMXEPN-8KDDZL1DIBSA
 EDI(NKDNND-EDNUSJPMPSADNXS -ZDOSEDNMLKELIDZDSDXQGX
 DGMANDIBSA 'IM03L\HBU DNDNSININDE(EKU .- Q -OHZDQ-NSXSPZL
 QEDNDMLm" AADORNDNK LQNDQ \$MXJZQDELDSPMÄ<RZDQEDAVAR
 QHHQEDDQGERDA AELNEDWILU(%XNDQOPHHND-DQQD QXND\HHQEDWILU(
 EDQ\HHQ8NKDZL1DIBSAMQMD) E8KDDZL1DIBSAÄ :ROLDIBSADSN
 3L\HBU GR-EDGERD NEDWILSNDWLP EDA AELNLOANQDXQZL KAKUSFA
 N<HUN-EDA AEDNDNEHANDMIOGD DV\DRHU .UIT(\$MXJZQRQMLDQ
 NUUIRO GD\DQDLQKLODQXQHHQDIBSA
 DGRNKL DALU}

:L EDI(NKUKD D -ZDODQIAA
 DGMANDIBSADMLm0DQMRRRQDQ
 'IM03L\HBU DNDNEQNHUAXI(EMNR NHHUEDQZREDDQZB\XGQEDKLO
 ZLDZLQX NDNDGX1DIBSANDNXISNDELGL
 PDQMRRQDIBSADSNLEDNZD }

%DQMDQDEEDQV\DDUXUEI
 EDQZRS <XGEDI(NN-EDQZRR .DEXNDSQUKIEDQ@\DDGXQ
 EDDQZB\XGQDGRNDV\DDUSPWL\RND
 ZL1DIBSA :L 'IM03L\HHUNDNX :L 'EFANNHSN-ED -NDNDKD
 XEHHND <HUXI(EMED\XGEDDQMDQDQV\DDUNXEDZD\RI %DOR
 V\DDUN-ED -OMANDDMLm, EDDE D\DDGRE DQ(AAZL)HQILN-EDOR
 GRGRKXPDGRORHSMWRIKE DQZRR ED\DVXQMZZ.LSUXN-EDORE D\ D
 EDDQZB\XGDGGEEDNEDD} NDWKEHHZILSQWL\RNMXNDQDDUD

ED\XGSA 8 SJ P8 O 18 Q XX UD .- ZLPQM HXISPI + -NKN-EDWXIM O
EDQV\DD EUDXORDQZRRQLXS U QD 3L\H H UHAE QXXU:DD OP -NSN-EDQ
.XUH QD -AD \$QWL\ RNDPE DQZRRV\DD UED 3EHAPND DND QIBSAS DD
EDDQZED\XGND 18 SJ P8 O 18 Q XX UD RI XEJANQASANUKQXXZL +HURG
0QKLQFL \$MXJXPD Q SKE DND - DSUSOXNDGRUXZD'IMO3L\HHU
EDA A EDU MEDV\DDN XSN DNX \$MXN -DZRS S O OFLEDQJREO W D O YNS
JXQ %DW DDDP QNRUH QWEXD\HEDOR
:DOZLELNSLQU KS IEDQV\DD SUXE DND DQ DSSOMAN \$LXNDODEXRI
<HUAU(EMDI INKUNRD N-ED -GRGNR-NSN- XZDQ MZX \$MXJXQ-EL
%DUQDNE-D(\$QWL\RN:DD DEDQXN-XNDODXENXDNMHPKDND DQZDQ
DOL O D Q N S Q D Z L Q Q X X E U D I B S A M X N R I E R E D Q M O 3 L \ H H U D A G A N
S E D A A E L N K I E H H P N D S D - M Q D E D N D D K X P D - M Q D D m' A R A L A Q N S R I Z D O
EDWD F S S Q \ D S M X J X Q S A L E D N D P - N S N - P Q N R U H P D V Q X S - N N S A L E N L
%DUQDDEDR³AA QDMRREERZ'IMO3L\H H U M R W Z D Q M X X - M Q D
D Q U M U Q D 8 K D D Z L 1 D I B S A D N X S m 1 D I S N E R P D Q Q N - ' I M O 3 L \ H H U
D V \ D S M X J X N Q E D A A E D U M E D V \ D D U G R I L E M D N X - X Z D Q M X N (D N I M D N D
D N X S N D S M X J X Q m - H M E Q \ H E M Q X L S - N } % D S I -
%DUQDIEVDZ DOP -NS 7 D W (S O D S X N D O D N E - X I M O 3 L \ H H U N A S X Z D Q M X (' A W U L : D O Z L D Z L Q X O X - N D Q D D D P P E I M K I N X Q N S U K - N K X Z R P D Q
S \$ Q W L \ R : N L D Z L E D A A D O S S Q U K S L M R R Q D A Q D M I S A S A I A F I + - N K I - E D S -
E D Q V \ D D P U N S A S X X U B X S B E X N D E D \ H E D E E D S P E D W A S N D - E D Q X
E D W D M X N E D D A E D U M . - S \$ Q W L \ R S O M A S Z H H S N Q A S S D Q Z X M X X E H H N D
P - N S G I G I E D M X Q S Q X E D A S A R H U D M L 3 O M A S I D K D A E G L S D S N D G X I E D N D
E D U T I Q } % D S I D S P - Q D E J D K O R S G N R - N S N -
RI NUUR-NSANU N- EDSPARZDQMXQ-HHP
1DIBSAEDORDZRRQ-HUAU(EMD \$ Q :DOP-NSN-XKDDX -NDQDIMO
WL\RN \$ORS EDNLDN DWN \$JDEX(3L\H H U D -M Lm'EDDD\LNNK-NKU
8KDZL1DIBSAXQH H M X D - Q D A S D S P P D Q M R R P O D Q M X J X Q L X O Z D Q M X ((E D N D M X I E R X Z H H M O X N D Z R X P X Q G X X D E X X U D S S I O Q S I H U R O G S L N R
E (N - Z X O E L I D Z R K S Z D Q L S I H S L L Z X A S A N (\ L E D \ X G E D A L U S G R M) -
. O R G L \ X (: D O P - N S A M N - E D A S A R H U : L ' I M O 3 L \ H H U A L S N U X N R - N S
E L N S Q W L \ R N D I N K D A N B I Q G R O Z X Q D - (O O L \ D G X X N R O D U L V D Q L Q R Z D Q
X N R L D K L O D M Q X S K N E A D Q V \ D D E L L X N B Q G X D Q D U N X % D A A E D U M E D \ L W
X A A Z L < X G D . - K - N K G I G I E D G R O X S D E H A I N D I B S A \$ N R B S O M A N -
% D U Q D E E D (A W W I E E D \ Z X E D Z H H N D O H P A S S O R D Q G X D S R L G D H ³ O G
E L N S L Q U K S I E D Q V \ D D I U X D N L E D M X S K H S D A U A D Q N R E X \$ \ L N N S G L L P
W X S L ' I M O 3 L \ H H U - O L O P D D D N D D D Q G R
K D D E S O M A N I S D N D P N H H S M Q L E D A A
m'IMO3L\H H U \$ Z R R G X S O M A N G X
E G L } . - E D (E E M D A M m , Z I L \ L O } D D
: D O P - N S + H U R O G I H D N D S N S K D M D N Q X O P - B A N S A S I Z L Q X O - E D N D N
E D Q V \ D D U H U E D O R \$ G R N - E D V D M D M N D P X Z D Q M X Q X Z O D " }
< D N R O E D Z H H A R Z D Q D N D N H M L : D O Z D E (' I M O 3 L \ H H U R S N R E
D Z L Q X I - Z D X O L E O D \ X G D \ - W D P D Q S O M A N % D Q V \ D D U H M E D K D B B Z
D G R I - E D P R E M O 3 L \ H H X J Z R S Z D O L Q D - ³ O A R P D D N I E X N I E Q \$ Q B
Z L X I H T (Z L L S R R L P Q G D S L D P R E X E D N D D E N E D \ R P S O D - N D N D E D N D
' I M O 3 L \ H H U G R N - E D Z D W N D O D E M L \$ M X J X Q R O A X N - D G R S R N G X X N D O
D - S J E D Q J R N O E D N E D O A N E D E D I N D - E X \$ - M Q D E D N D I D \ D D O D U S P X N R
E D E D I S I - H A \$ A I N D U X K Q D I M Q O P - N S < D N R O E D E D Q V \ D D E U X N X Q G X
3 L \ H H S N D G X N Q E D A A E (Z R O K I H T (U : L D E D D D - N D N \ D G N B P S D S

:D OZ LX Q X XUM WQSD Q J R D Q A R D \ D X Q M Z Z L S U X { L E D E D O X E H H N D
P D D N D D Q - K H S D G U N R L I M O 3 L \ H H Z U L ' A L A M D N H A X S M X N B S C Z L 1 D I B S A
D E D D \ D D " + H U R D G B E D A A S O D S L W R E H A N A A E N D \ X G D % D Z R D
N - Q L Q O R D D Q Z L Z L D Q : L D K H S D U * R Z D O O D U N X I (- D N S H E D N D
E D \ H D - G R N - E D V E D N D L X N E D . - Z L E D P X X U X Q M L E Z (D G R R
X S P U N + H U R D G S - N G X X A A Z L < X G D E D Q E H H X D 3 D I R D - \ L W D Q D S A A
D \ D G R N U U I R O G X E H H Z L D D \ A R A Y A D \ D D P L X E D M D E D G % D U & H Z R

3 N H S + H U R G I H

+ H U R D G G H H R E S - X X Z D P - N S 1 D I B S A " I I S P - N S A N X D Z R G X X N R
E D A A E L N B E E K A L Q D I D O N - E D - ' E R G (I 3 Y U Z X O O X Q Q (A L X Q M D Z Z R R
(I I N K A R I E D \ D N D Z L Q D % D M X O O S I N P A A Q D W L W D Q (A X D G R N - E D G X
Q D % O T U Q D O H P S H W R D G R D K D S % D U Q D E D (A W U S L K I D A L S (I N K S J P
D Z D S S O R R O D D Q L E D E D D - A D G X Z L 1 D I B S A . - (O L P D O O \ D D P K N K
+ H U R D G N R A D S E D D X G H H E D W H 8 - N R G D Z R R N D W L S X O J U H D - S R N X N R
X G Z L E D N D V K Z R R C D X A A Z L + H U R B - N S Z X D D Q A L Q D Q (A D Z X J - X A L
1 D I H . - 8 K D Z L 1 D I B S A X - Q H Z I D P - N S

R I X Q X X U + H U R D G D W X S X O H H I D O M S ' A W U L E D N D D M E I D G B D Z X O X
D Z R K D L P D A \ L S I H D S S S S I S I H D - 3 / 4 D M D E (D O Q P D N) D - M D N D m , Z L
S I N Q E D A A M L E M R Q N D G R % D A A L Z R A A D Q U M U N D J X X O D P Q O D N U -
N - E D P D D J D N W P D D N D O O L m 0 - N S D E X N 8 Q A A B I Z H H N \$ Q Z R R D D A L
3 A A Q D M D N S N I K - N K Q D I B S A Q D P S I R S S P S E J D I O X R I G I L E D D S A N S A N
D } R I G N R - N S N - X Z D Q M X \$ M X S G R D S - A E N D A A S E J D K O C E L S M X J X Q
J X Q - N R E S K D D Q I G A N D I B S A K U E D " 7 H Q D K N K U \$ M X J D Q A D N R E X
A J O N T A \ L N - D N H S L N D Q N D N X X I O Q N D Z L E Q X X W H N U U R

. - E D A A E D Q V \ D D U S J P Z L L O A D O S P } R I G N R - N S N > N D L -
1 D I B S A D N X O X I N Z D E D (U M A U M S \ D Q D (O L P D N (D N I R R D G N R O D A A
: L E L % D U Q D E D A W E I D E D X O H P S D O S A 1 D Q (A L X Q M D Z \ D B H U Z L
Z L E D E L S G R S X E H H X D < H U A X (E M D Z L Q X N R Q S U D N D N O A R D D N D Q
E D S - G D D - \ D Q D < R Z D Q Q G X D Q S I S I M X N S D X N Z L \$ M X J X Q
O D U N X (

3 D Z X Q X % D U Q D E E D M X N B C O L O
8 Q X X G S Q W L \ G B I D P I

% D U Q D E E D A (W E I D \ N D \ L O L

' X \$ Q W L \ R X N D S F S S Q U K S L E D Q X E H H X I B D I R S \ D X E H H X I B H U X I Q
V \ D D U X E D S P A I R D I B S A Q D E D M X N D P R R G X X A A Z L 3 D P V O L R Z D O O U N X ( )
% J D K % D U Q D E D M E Y O Q G X D Q L G X E D N G D D Z X A D N D N H U A X (E M
Q D M A L X (Y (L . X U H Q D Q D \ H G I Q R K . - E X N E O - M A S S E J D K E L E D N D
L N S R L S + H U R G I H L * D O L Q D \ A W U L % D P X X U H U J D A D D E D X E H H X D S Q
8 Q X X L O R Z L E D Z R S S G M A N D I B S A W L \ R C X A A Z L 3 U D I R I X Q X X Z L
D E R D W L P D Q K D Z L 1 D I B S A N - X - M L S Q R R N U Z L E D \ X G D N - E D - Q H H G V K
Q D E D N D m 1 D G D W D D Q U Q D E D A W U L N D W R I E H A N A D A N I : L E D O H \ L
E D E L D Z R S X O H S S X Q N D I D - Q G X L U X L I B R I A % J D K L O R \ L (Q D S U P I
E D N D } : L E D \ L P D Q D X N X I S E H A N E D S P A I R D I B S A N - E D Z H H E N L N L D W R K
1 D I B S A D - S D E D N L D E N S L N R O Z Z X W D G N D E H A N A E A N G R N - E D K H S E D D N D M L
E D N D - E D \ D D m % D K S Q D D Q D N D X O N H R X S P X Q

% D U Q D E E D A W E I D S P B S J F B O I B Q

X X U G X Q M Z I Z L S U X (K L O D Q X D V B - N E D A A E L N E L (Q D O G
- L E I 8 K D D Z L 1 D I B S A X \ L O X E D N E D N D D E N D - M L m \$ Q E D A A E L N , L R A Y E L
K - N K % D U Q D E E D (A W E I D \ G X X E H H N O D D Q E (Q D Q I G A N U D I B S A Q D (N K A N
X Q G X D E L U G X G G E D M H M Q X U Q (1 D I B S A L S Q W D S L O X G S L , R A Y I E G D W

EDINU DGMANS QWDSLEDNZLED EDINUSADGRDK-NKUS DQMDNWO O
 ZRR ED\DDGQXAAZKL(MLSWSNA NE DE XENDNZLDQASUHUSSNH-SNK
 SDGXMLSNVDXIPQKLQDQXO\$ZRGGEDSULSXOLEZUS³AAM-ARSBS
 QEDINUGX SQGLUBAEENBAARK NDAAMDWASNDML
 DOH²SE DND\$ZHVR AASDQXORAZILZRSEXQDDQ
 SXAAZKL DQDDQMPHVRDZXED EXNXO1SAGIGNDA²A
 ELNRAYEKND XGRUBAEEN 1DIBSADARSIN-DOXNDQANSNHS
 WEEKAABAARQL EENDEEN QLDQDNQDZXW\$X\$S\$PDKLNK
 m:L ZD XSPUN-D-ZXOEDND²OXNDZXODDQDQMRRLQNRQXXUD
 EDZHMMEDQ'AMIYEDISPARIBSA LQ\LPDQX
 DELDEL :L ZLEDAADKHS'DAMIYELQKRJ'D\LS
 SNQDIHN-1DIBSADZXEDNDAWUL8NDDN-EDSNID(NML
 DEXNL(LSINS%HQ\DPNLQIHEDNDA LQNOVDZX³VAA QD\LPDQDQDQX
 UBAEENBAARK :L DELDSNAN DSXAS
 'AWUL-SU'D\LS³SIH8OD\LB-NS 'D\LSGSZDQLQXQLDGRGXAL
 K-NIGG1DIBSADSNIXNQLQXOML ZL1DIBSAD-SLLQSHS-EDPR\QD
 AZLGS'D\LSSEX-HE³AALXKDQDDQ EDINN-DSXS %-L1DIBSADQASU
 XALU SSNHSDPSIXS \$QED\CSDDQBIEL
 GPHN-DKNDONMDGRAZLQDDEQ A SSPANPN-<HUDNDN-LSHNDKXO
 RISINSLQXGLSL1DIBSADZXOQX NDS-RI NDWNPHUNINLE DSPANNA
 ,RAY<HU 1DEXXUPDORA MLBELL SEXXULSHNDGXSN DWNRQXQL
 DKRFA <RZDQPELKHUXEEKNL³AADQKWSDNEXXUXL SHNDGX
 DMXNSDQAYEHSZXSMXEDQ\HHQEN(L%JDKLORILEDZRREDDQKLODQ
 EDWU(<RZDQDEEDGRDEXOHP DEXUDQDQDOLSDXINZQEDSPAR
 ZLQXQMQDE DNDADAIDMGZRLQ DIBSADMDMXXGROEDML
 ED"1MPE-NWQAA LQDALUDMGZRR AIDWHQDEEHLNR
 QDWHQDQDQOXNDESLNDINSQDDQ QDOARNQDOAQDED
 PSRUSPDDNSQURNDN>AAPAATA RIKS NUUIRQDZRRI GOXNDGRNR
 XZHHN
 m\$QEDNSQDDQ QELNSQWDDOZLQDPHHRQIDUSSU PA AZDDQDN
 SL\$EUDKQDQDQE(QDQGANU @\D²AJ
 1DIBSA QMEDLNDIBSADZXOXSPZL :L 3DZXQX%DUQDEEDN³US
 PEXXU %DAAEDQB-UGX<HUKLE MDWRKEHANAEADNAEXNXEDNRRS
 QDE DZH ENLNDNEDDPPNI-<HU EDNEDDOEDNDSNXQXZLSQR RNUI-
 DZRRIDEEXXUPDORA.-EDDQNDWNX QNPEIEDISNIYANMINZLE DSPU
 SUPIEDSPARIBSA IEDMDEDSLEDQL EDAAEDZDRUE DUMSEDND
 EDN³XQXXXUQG RZLSQR RNUI - ED\XGQDE DORE DQNDNSX%JDE L
 EDD³ASNGRMLXIMDNZLE DUSU SELOR\LE DAS 3DZXQX%DUQDED(
 NDV<HU %DDQNDRXWDS DU-DEXNEO SINGE DNDWBNSDE DMAXS
 MQD3LODQVEDVA :L EDSPANUSEQXXEIDDIBSA
 LNR(LPSIANISDEDZDO SQDX(
 DKHWGQEKR .-1DIBSAD-QASNA 3DZXQX%DUQDEEDMXEDQZRR
 SSNHS <HUDGRNUURUMIDMDNEDDQZEB\XGD\
 S-NNDZLQDQEDAAEDQJDNRQG- :L XQXZLSQR RNUIXNDDEEDQ
 QDDXQGLLPQDQAAZL *DOLQDHEHHED\LDWINKSFPZLSMXJXQ
 GXEHHZLHUKLEMI-EXNXP-NSAN %D\XGEDNEMNZLE DZLQSQUK
 EDZRR-NKUE DPEBUNQLXSEDAASIEDAASXD-ODSNZL3DZXQX
 ELNRAYEL.-XQ -EIEISSJANS SPMDNNDNDNDUBDZXQX%DUQDED(
 80BQXXUNZL1DIBSADDELDRN-ED WDPDQDNQDQXNDQW-

DMLm\$QELNELDAA EDZRRORDMD . - EDQZRERDDQZB\XGQED\X
 MXNBSPZL1DIBSAGXQD ZLQDAAGDQEDZHBNNEIDNED (HINKANRID
 DSRZID DAIDMLDQAQ QDSNDXELGDDMDDQMANNDWEDSNPDQODNDIV
 ZLPQO WUTSUNND\G XEDQZRR :L EDQMANEDPHXAZLEDNBDIS
 EDDQZB\XGD8NEZD ZLZLSMXJXQ\DLTROADHUEHBEEKKAAZLED
 DMDN\WONDGR MD EDGRNDQRRQDFB ANOGLGD
 ÆGRON-LZREMHEKEDQZRERDDQZRP\DDSPAUGD8S\BOBQXXUD
 ED\XGD\
 LKLQKXPXQGXGPEXXAUP 3DZXQX%DUQDEEDSBS\BOBQ
 XXUGXLTROADHUEH
 :L EDQZRERDDQZB\XGD\ 1LLQSO RDZRSFAGX/LTROADKMI
 EDINKANR-NEEDOLODEORVMANLKRDSMELZRZRSGNBORRODDQEDD
 XSPZL\$MXJXQ ELNIDIBSADGDWINDSARSKDEXNEXNDD DSD(INK
 E(SDXELGZDPQOEDV\DDUBSP 3DZXQX3DZXQX-MDEDNQDDZLQ
 ZL\$MXJXQPHASISXAAZX E(N-DV\DSV\DSUDQKLLQDNQMHEDQD
 %D\XGDAED ZXXNDP-NEEDS :L ZLDGRCSXGLSPZHONGXDDMLD
 ED\REDOREDQMANU1DIBSA QDD m1DISNQLD\$LSLQ(N)S. - 3IISDOXW
 EDQWRINKIEHHNEEDN3DZXQXDDQDSENDSSBR
 %DUQDEDEDZXXENDAAAN-EDNDN :L EDA AEDZLQXNRL3DZXOX
 DKDMEDQNDGRRRRERDNDXAAKDGROX-ED KXXUDDQXSPZLEDND
 .- 3DZXQX%DUQDEEDGDGDQDQL/LNDQRDWm%DBAE LNLXGDNDN
 SGPANSLKRSE DNDG LLPDQDQDIE DAAEDM-DZDSDXQ} :DOP-NS
 ZLEDND (OOLDXEHZNIDNRQL\RN-ED SJ%DUQDNEDWNR'LDD -
 %DQV\DELX\$IQWL\RNEDD (UM SJ3DZXQX+HUPH\$KXDMDDSPAR
 ZDØ-NSQDPQOLQDQKDLZL1DIBSA %DUQDEEDIDWXL\DDZRRDOR
 SEDIBSAELNELDNNDNGXNDZRRS
 XQHHEHHND DSDJGITAN-GUQD
 LWRBQQDSQUKSLEDAASX EDAL
 SGREDDQMANBJXU :LEI%DUQDEED (3DZXQX(INKXINLEDALUNDGRD
 WRZPIALELNDG LLPDQDQDQGLL
 'X XEHZNIDNRQL\RNPEIL3DZXOX -SDQHSHSMOOSFLEDAADKXXUDML
 QD%DUQDEED(DDQHGMK NDWRK m%DEXNLZHSXNDN-QDNCRNK
 NDEHANANED\XGDSNIYASRZLED" WEDAAEDMMQ BEISSSPAN
 1DIBSAEQXXMDEDELDGRN-EDAA 8S\BOBQXXUDDN-N\$LNRODVI
 EDUM ED\XGQ\DEDQZRERDDQZB DNGRQXQD QDNQXIDIBSAQD
 ED\XGØDV\DDUL MHEQASKUEDIS\$RERQDEGKQDNR
 %D\XGØDPSRNSV\DDUHN- E(LQZRBD 'XNDE(EKUZXEVDAA
 EDNDZXXNDQZRERDDQZB\X DQGRNOLMAEJDEKIDALU .- D -
 GDW-EDERDWORDQV\DDUX8NRZRDQASASGLLPEDQND-DZRRKDDQD
 P-NSXXQQHHELDQZQX%DUQDEENRQXXULDNGROKZXOQBAIQ
 EDOSGD NUURUMEDGRDUSPXNRL ZRRQXEDISDDEE(UMSZDØLNDQ
 \$MXJXQOPQWPLDZXOXEDNDN-XOMDNDZXOXQXGHSPQOLØQQM
 DNDNGLLPDQSPZLEDNDQAUAU QDS HAAIQDQ} %DUSDQRØEDDL
 EQXXBQXØMRRQZLQIZXOXEDNDKLODQHHSDØR-NS
 SKLQSDSGRNRØARNAQNDP ODJUH %D\XGEDAORDQZRERQXWL\RND
 %DAAE LKIEHHNEEDNDIS DESDORG LLDIQDNRQL\RN FED ELELDERW
 EDZREDD\XGDAEDORDZREDEDQDGRDAAN-EDNDNEEDNDWBSZXOX
 MDA3N PQODDISXØDELGXEGLEJXEHHSKI

E D A D N D I N H S . - Z L E D Q V \ D D E U D A A P Z H H N : L E D E D Q X H U A K (E M D Q
D I R R ' N D D - Q D A S N D G N X E H H N Q X X W \ D D U X Q D E D Q M D Q D E D Q W F E I O L E L
X V B - A S N X Q D % D U Q D N E E D D \ D ' H U E H D N E W N D - E D N D N D E O D N M D L E D I B S A

3 D Z X Q X % D U Q D E E D D (S Q W L \ B N D

' I R I - E D O S S Q U K S L E D I D A Y E (D Q
3 D Z X Q X % D U Q D E E D D S P 8 S J P O L V \ D D U X H U E D { E E M M l m % D Z R L N L
8 Q X X G D X E H H N D ' H U E H N - E D A A N D Z D O N D M P E D Q V \ D D E B X Q Z R R
E D U M E D A S E D N D V \ D S M X J X Q E D - E D D Q Z E \ X G N D E R D W D E D N E D D A S
N D X D O - N S / L T R A S P - N , A N R Q L \ B E D D % J D E K I O R \ L }

\ D \$ Q W L \ R G N D I (D I % D V B - N E D Q
V \ D D U X S S A L I E D N N D - E D Z R D W D ' I M O B L \ H B I N Q I E D A A
P D C S S V \ D D U E R D M Q L E D N D m W O D % D Q M D Q D E D Q W R K - I E D - \ L
K D E M Q X X E Q X X N D E D N D Q H G X B I H W L S S I N I Y A A N P - N S : L E D S - R U
S U D I B S A } D M R Q - ' I M O 3 L \ H H D U - Q D A S D M Q D

R I S Q U K S I E D Q V \ D D S J X Q G R E O M I
E D G D E V D Q W R K D E H A N D I B S A N D \ L D G D W X X G L L P S D Q D M Q S P E D Q
P D Q N D G X N E D N S L E N L \$ M X J X L Z R R E D D Q Z E \ X G B S J P O B Q X X U D
E D V \ D D U X E D I (N K B E E R W V \ D D . U 1 D I B S A D P

% D P X X A A Z L 3 U D D - E D Q D P V O L P H H A L I E D A A D - G L L P D Q X D Q A L
% D U S P 8 S J P O B Q X X G D X 3 H U J D E D D E D Q Z R R D D Q Z E \ X G D D Q L D N D D
E D G X X E H H N I S W D O L \ X G G I E D D Z X D N B K D Z L Q X O L B Z X O X Q
M H M X X D U S (N D S Q W L \ B N D R G N B L \$ D P S D S U Q L Q D E D N D S N A E D N D
E D E L D Z X W D Q E D D N S L E N L 1 D I B S A L S H N D S G K E D V \ D D U E Z H X A A D Z R
D M E I D \ B G R O H Z S E D G R Q S K - N K K - N K U S O D D I B S A E S P S D E D " : D O Z L

: L E D E D Q S Q W L \ B N D L W N E - D Q Q D A L U S N X A N E D A A E D A S E J D E G D D M
V \ D D U X E (% D U S P E D N M L E I D I B S A E L Q M Q D E D W H E R M E D M R E Q W O O
D O H P S X D E D N D N X I S S P E D N M L E L M B K L Q D D X A B A S P S P D V \ D D U
D \ X X M D Q Z R E D D Q Z E R \ X G E U D K E D M E L Q X X E S M X J X E U E D E X X U D M L X Q
E V \ D D U D D Q X 3 D L Z X O X D % D U Q D E D D E D N D
E D C S D M R Q E D Q V \ D D - L H M (- E D A A E (E D \ R P S I N K % D U Q D E D (

3 O M S D G M \$ Q W L \ B X N D B L S Z D O D

N D M P : L E D I S N I D G R R D N - < D N R E -
% D A A E D O R D Z R R X Q A Z L < X G D ' I M E Y D N D N D M Q E D I B S A D \ D S G X
D E D E D S Q W L \ R N Z R S S M X N E D D Q E D Q Z R R D D Q Z E \ X G D G D V S E D N D
V \ D D U X M L m 1 D D Q K L N D E X X U R O E D A A E D Q N Z R E L N L X O . - S U P I
Q D D Q \ D D M P M L E % J D K L O R \ L E D E D U S P A I R I B S A A K A D A A Q D X S F Z D

M D N X } 3 D Z X Q X % D U Q D E E D D Q E S S X I N (B L 1 D I B S A D M D N X M L
E D N D - S O M S Z H H S I D Z R % D A A A O X N D N D R Q N V D E (L S P - I
N - E D - (I I N K B R Q D 3 D Z X Q X D % D U Q S Q A S N D W R I K D \ L S D P E D I M R W
D E D Q D E D A A E D O R L S Q W L \ R E N D D G O X I D Q A D N S D
< H U A K (E M D I S N I Y A A N P - N S Q D E D Q N D E R D V E R P N D Q
M D A 3 N Q D E D Q W R K L + - N K E D A A E (E D Q G X N E I D L O X D G R

- E D Q V \ D D U E X - S N K E D N S
X N R X \ D D Q E L D \ D D N - E D P X X) H Q I L (- N H (A A K (I Q M L G D V D X M A W O
Q D ' A M A R D Y A P M L E D Q Z R R D D Q Z R Q D D Q
E D \ X G D D N D N G X \$ M X J X C S P X K D O X - N K G \$ M X J X M D N X
Z D X S E D Q V \ D D U E X S P Q O L O D Q 8 D Q S P U X Q G L L P D D Q

X N R L D N O X D G A R e E D U S P A 1 R D I B S A E D I S N Q D E D Q V \ D D U X
 < D N R D E N D D N K A S D M L D M R O O K A S E D N P Q W P D D N D Q : L
 m 8 N D D N - Q A I S X O H Q H D D D M L N W O F D C S O G D N U U I R O N - E D Q V \ D D E U X -
 N D Q R R U E D Q Z R R E D D Q Z R D \ X G D A E H A - R E D N E D \ D E Q X X U D D - Z X W D Q
 E D Q N D N X \ D D D I B S A . - Q D Z X N O E D N N D - E D N D G N E D Q \ L E X N D . -
 P (I E D N D J I Q D E D N E D Z X N D G N R D G H I L (A D - M D G X N G D @ 3 D Z X Q X % D U Q
 X \ H P D X Q Q H H Q D M Z X P Q J X U E D Z X W E D N (- E D G X N D N U U I R O G X \$ Q W L \ R N D
 S M X E S Q S L L Q S E D Z X S G H X \ H P D S Z R Q D E D A A E D U M D M X N D E Q R D S P
 Z L N A A M A N S U E N - S ^ A A S D D Q W X O D N S U F Z L \$ M X J X Q
 % D A A E D M X N D Q G L L P D % D Q E L 3 D Z X Q X % D U Q E E D D (N D J D U
 O R \ L \$ B E E K A D N D N O H \ E D S L W R K : L N U U R O A S P U N - 3 D Z X O X
 L E H A N A I A E N D \ X G D N U U R S Q R R N U I D - M Q D % D U Q D E M X O D Q K A S Z L Q
 E ( ) E D Q V \ D D E U X N B E E K A I S P U D S P
 8 N R P S I L L \$ E D Q Z R E D D Q Z R \ X 8 S J P Z L \$ M X J X Q E M L E I D G X N G R
 G D \ } % D U Q D E I A (E D \ D Q D < R Z D Q
 8 N D D N - E D Q M A N Q D E D Z H I Q N D D Q G X D O D U N X (N - 3 D Z X O X - S R N
 E D Q V \ D D E U X E D Z D W S O R R O D G O W M E L D D Q Z R I S A S K D G R E L G X N E D N D
 E D O S E D N D - E D J D N D R Q G - 3 D Z X O X \ D D X O R G X X A A K L 3 D P V O N L - D D Q \
 Q D % D U Q D E I D N D \ L O S L Q W L \ R N D D G D R V R Q E N D E D D S X - N R L E D N G R O X . -
 < X G D (Q G X D Q D A B A Q D I L (A E L L Q E S D - O M Z D O P - N S E Q X X U D G R J R D U
 E D Q (N K A S E I D Q V \ D D U % D Z X O N D % D U Q D E I D Q D O D U N X (- E D M X H O M D U Q (X N R P S I L L D M L
 D \ X Q M Z Z . L S U X (N - 3 D Z X O X - G D W
 m 8 Q E D Q M A N Q D E D Q W R K E L D N S A N ' I L (A : L E D Q V \ D D E U X Z X W D E Q X N S D
 E (E D Q Z R S W U L A R R D Q E D Q E Q X X B S M X J X Q E D \ D 3 D Z X O X
 V \ D D U X Q D Q Z R R Q D D Q Z R D \ X G D D ^ A A Q D (A A K I ' I R Q D ' I C I I Y A D W B N
 Q D Q B U S X E H H X D \$ Q W L \ R N D A A K E D Q V \ D D U X
 I ' I R Q D I C I I Y A (I I N K - E D N D A A
 E D O R E L N Q X Q E D E G X D Q D \ H Z D A N
 D N X D S O K A N A Q D S U P I E D N D % D A A 3 D Z X Q X I L (E D \ Q D L P R W H
 P - N S X Q - N Y E L D N D 8 N D D N - Y I T I I R 3 D Z X O X E D X Q E H H X I D H U E D N D N
 D Z D S W S O R R O D G O E V D A A E D O R E D E I D \ D L T R A G I Q D A S A R H U D O R E D M D D
 G X D Q % D O S A N % D U Q D E I D 3 D Z X O X E D G R L P R V I B U \$ Q L Q Z R Q D \ X G D \
 E D Q Z R R D A A E L N M A G A N P U D D N D S Q N D N X \ D B H U N - D I N D - Z R Q D
 E L L Q S O S I X E L Q D E D N E D S X O H P S U H N % D Q V \ D D E U X Q Z R R L T R A D
 Z L < H U . U I T (S M X J X Q 8 N D D N - D O N R Q L \ R E P I S N I Y A A N R X Q X X S D N D
 < X G D Q D ' I L (A E D E E D U S P A N G L G D N D W L P X 3 O D Z X O X D - A D J D N D R Q G D
 X N R Z L P (A N A Z L 8 Q Q D 8 K D D D - G R N - E D Z D O D N D D M P S K E D \ X G D \
 Z L 1 D I B S A J I - N K O N D Q R R U D O D D Q E D Q B U G D E D P I N - D I N D Z R Q D J U H N
 Q L Q N X E O R Z R O L X Q Z R N R L E J D K : L E D N \ D D E D U S P Q D B E E K A E R D M L
 E D M D N X 1 D Z X W N O G X \ H P D Z L : Q D E D Q V \ D D E U X G R D G R N R Z L E D Q
 P Q J X Q D Z X W N D G I N A A M A N S U E N - M D ^ 3 N Q D E D Q W B K L H U A I L E E M D M D N X
 S ^ A A S K D D Q W X O D X W S M O X E S I S L L Q S 8 N D D N - E D Q V \ D D E U X N \ D D N D G X Q
 1 D G R I O D H Q D G E R Q X X U B E E B J A N S S V \ D D U E R W M (A M S \ D Q D N U U R
 % D G R X G D Q D ' I L (A N - E D \ D S Q
 W L \ R N I - B D \ D L W N E - D Q V \ D D D X Z X O 3 D Z X O X X D G O D D E D O N I Y A
 E D N X N R P S I L L (: L E D A A E X N X 8 K D Z L 1 D I B S A X Q H H Q B D Z X O X
 E D O H \ L Z D X E D O L O S K O K I R A S E D N D Q D E L N D J D N D R A G A N S S P 8 S J P Z L
 P Q W - < X G Q D ' I L (A E D Q N D D Z R 1 D I B S A G X X A A K L \$ (I Y A X N D D N -

EDPXXUD(AAKI)ULJLQD*DOIDY(A :L EDQNMXXUNSPRQXEDZ
 :L EDGUX(AAKL0L(YAD -GRQDLQXN-XNRXGHHZLEDNQOKAM-
 SQHP%MIYIM-8KDDZL<HUX -ZREDPREEL3DZXQXOIL(AD SXSOXODQ
 XXQGLQDQDLZLEDPXXUOL(YAD OSGXXIHHUEX\EDGRDNXUXKD
 D\DEEDQN,-SL7URZD(1DXEJAN %DSEDNQXEDZD>E SFE DURPBM L
 1DIBSADKDD>EN>N-DZLQIISDORQDEDNm%DA AELNEDZBS\HZQ-
 LODEDONNYAQDB -MQDD m%LLQEHHZLQXQEDZRED\XGDD -ZR
 ODEDONSMKUJNÑLXNED XSPA SSMXNEJQDKKDONXQEDURPH-
 SPN- -EIERPDQRE RPDQRS\DSKIZR -NWODGLQEDQM EN DASE D}

AIDMIDIBSADGX XGX YASUPELNL .- SQUKLEDAASDMXSQREL
 ODEDONBYASBOBQXXUD 3DZXQXOIL(A%DZD>E SFE DURPH
 EDGNR-EDZRKE DNDIXGWLQ(:L
 EDNREXDNBQXXUD -ZDVEDND
 XNDODBXQLEDE\HEDGRDWEQND
 EQXXUDLEDMDMMDNDQD\HN-
 D-EMHMEVNDW XKP HHS EDDAANI
 GKNDODEKLLQ

'X XEHHZLDLOLISL@®\D@NKU
 <HU .- JIJNAXONAC(7URZD(ELD
 \DXOOGXXQMZZ'AM(QA :L QID
 PDPEDQXN- -\DDEDQEHHD
 1HZRSRO'X(GGLP-NNW\XEHND
 XORSXAAKEEKL0DEDONMQR
 NDWNLPL0LSEHHRNSXZRS S IHS L
 5R PV SOGDNUUIRO

RI XQXZUSQRRNZLE D\XGN
 -SND\DXPEDZLNDEDNINDWD
 GLALUDMLYANDZLGGNBEHANAA
 1DIBATISOGDDISNODEDESDQ\LW
 GD \$ORS EDNDWLRXQZRLGL
 DZRASDQMANUDIBSALXEHHND
 ZL'IYATIRMLDD\$ODDMHHQDQD
 PX \$ZRS S(INKUN-\$MXJXQ-
 KDDEAKKDDVIDDUXDNDL 3DZXOX
 DNSPU "ASD D\HHQENDWUXQD
 ELNLDWRKXQEDDD -3EHANDUML
 m:ROQDADMGLV\DXNKUSMXJXQ
 PDQMRRQDQDNDZDQNDWRKDDQ
 }\$NRBEN-DINANI

%DZBWDZXQXOIL(XNDODEX
 8QXXUORZLKYAENBEHANAA
 1DIBSAD -LWDSRRQXORQDMXXQ
 ZRRQDXQAAXIQMDXGRQSPXNRP-
 XQNOKDE\$MSLEDQNDXQXNUMQ
 SPQORLDMDDGR 3RRQX-NSQD\HD
 DZRS\$ 3DZXQXQD-KXXUDQE(\$
 m%DA AELNEDZFE DOHP\$DLBSA
 DP SHOXDAE(EDGLLPDEQDQKE
 EDQNSANAGPEXXJ :LZLDZRR :L
 SSGRKD NUURJMN-3DZXQXGRE
 GHHEDNSRNDLXQAAYBN DWNLPHU
 .UIT(LGMLSNSD}RIGNR-NSN-XQA
 XES-NS-NSRRQX

EDNREXDNBQXXUD -ZDVEDND
 XNDODBXQLEDE\HEDGRDWEQND
 EQXXUDLEDMDMMDNDQD\HN-
 D-EMHMEVNDW XKP HHS EDDAANI
 GKNDODEKLLQ :L XEJANQMXIOG
 QD'IL(AED-ZRS S3EHADNXS\H
 DGMANDIBS%DNDQDQXNL-L
 EDNI(NEDND RIGNR-NSN-PER
 PDQ-ISA RPDNDQ- NIWIXNDO
 DE XAKK RIGNR-NSNDN-LMAN
 XNDODE(X-KDDAPQNRUHQ-WX
 PDQNA SEDNDODEIX\HLXNDODE
 XQASDZLQ-LMANLXNDODEZR
 KDDIE -(OONTHMAISV XOHHSKO
 DAIN-EDNDQDQXEXXU3DZXOX
 D-AJPRDNDQDQD m.V XOHHIX
 W\$XQE{ }
 1D\HDGR-EDEHANGRIBONNDW
 NDDV-SDMBWKRISEL3DZXQXOIL
 (A :L DEDDD -SNAEDNEDGLDKHSDU
 EDNDMIm%DZHZZLQKLQNDGR
 NDEXXUQD" .- ED (EEMDAMlm
 V\DDNS\$MXJXQULOXNDEXXQDQD

EDQNSANAGPEXXJ :LZLDZRR :L
 SSGRKD NUURJMN-3DZXQXGRE
 GHHEDNSRNDLXQAAYBN DWNLPHU
 QD\HDZXWB3DZXQXOIL(A .-
 .UIT(LGMLSNSD}RIGNR-NSN-XQA
 XES-NS-NSRRQX

E Q X X U J D 3 D Z X O X D - M Q D E D Q J R O D I H D O R D Z R R D Q Z R N D W N R H U
m:H" % D N R E S K Q D G X N Q L E D A A } : L E D U S P U K D N - S Q U I Q D E D Z D >
X Q N W O D A A E D Q O L Q D E D U R P H E S F E D \ H Z O D % D Z D > E S F E D U S D Q N
E - E D D Q G R O X K D M H M X Q X N D Q D E D N S O X D N E D Z X W E Q N D
D E X D - A E S F E D E K N K Q D E \ R P S D Q "

1 L Q % D E I E L Q L E D N E D S N A N U N . -
E D Q J R O N D N D N D N D N > E O - Z D > E S P
E D U R P N - E D K D D M Z D E D P H H -
3 D Z X O X I L (E D Z R D A A E D Q O L Q D
E D U R P H : L Z L E D \ D D N R E S N D
E D P L E D N D S N A E D N S X N D O D E X
3 E H A E N N E D S N S X E H H N D 3 D Z X O X
' I L (E D S N G X X N D O D E X I D G X X N R L
L G L L E D \ D D Z L E D Q V \ D D D W B N
E D N D (O O L D

3 D Z X O X I L (E D \ D H U H \ D

: L X E J A K E D Q D D O N - E D Q V \ D D U X
E D G F E L 3 D Z X O X I L (A - E D \ D E H H N D
Z L % H U H \ I D E D E D Q Q D D - A D G X N D
W R N K D E H A N A A E N D \ X G D % D A A E L N L
% H U H E \ D M R R R I R Z S H E O N H A L O N S K A
E D E D I (N K S J F L 1 D I B S E Q X X U D N D N
N D M X O L E Z I D 1 D I B S A X Q X X X U Q G R O L
N D W H E Q X N R L 3 D Z X O X S P U X M R R
Q D Q L % D J (M S E D N Q D S E D J U H E D S
E D P P H A N S I Q E L L E S V \ D D N K U

: L E D \ X G E L N I H A L O N E I A N K U

N - E D M I D Z X O X Z R S S M X N S S P Z L
D A B A G X % H U H N D E D N D N D G D D M X Q

% D K D E I D Z X O X I L (E S X H A L O N I K A

% L 3 D Z X O X I L (E D S N A B E E K I A S \ H Z O D E F V Z X X S I Q U K R I G N R - N S
\$ Q V S R O I S R O R O L E D G X E H H N E D Q V \ D D E J X G R D Z X O X D \ D X P E D
Z L 7 H A L O N I K A W R I D E H A N A A E N D \ X Z L E G K E Z H H E L I L (Q D L P R W H E D -
G D N D O R D Z B D 3 D Z X O X D D Q H H V K N D H U H \ E D 3 O S A N U D Z X O X \ D
G D M L E M R Q X D G B G R Q M L Z D M D L Q S D W S I E N A D Y - N D Q D N D N X U N D L Q L (A
D M D D G X N D W R D E H A N A S A X I Q X X U Q D L P R E D A R A E D \ B D S I K A X \$ (E N A Y
S Q R R N U N D S - R Q D E D N D M S P N S 8 O L

3 D Z X O X N Q I E D A A E L S (E N A Y

E U Z L 1 D I B S A N D M X E D N D N M B G L
L P D Q - . U I T (U Z R N D K I N D E R W Q A D S
S S N H S D Z X O X I D N M L D E D N D m . -
. U I T (U D Z R R < H U L Q M L D U S P A N A N K }
% D \ X G E D O R D G L Q X N Q L E D N S U
D - S A E B D Z X O X I L (A - E D J U E H U M
E D Q M E D O A N I D I B S A E D A S E D N D S
Q D E D E S P P H A N S I E D U M

: L 3 D Z X O X Z R R S S \ R R C E N I L (A
Q D L P R O X \$ (E N A D Y Q R B N > S K D Z L Q
M L E H H M D M U L G X X 8 N D D N -
D M E G X N D W R E H A N A Q A D N E D \ X
G D E L N L D E X N C D E D Q N D N E D \ X G D \
E D Q M A N U D I B S A D N D N M E E S F Q D
E D A A E D Q N S I - U G X X I H H U X U U E R

. - E D \ X G E D O R E D - N X N E D N D . - S Q U I S I E D P E D Z H E N O R L N E I D
P D D N D Q Z L E D \ D D D \ L W I E D Z D D M D E D G R D S L N X U I Q D E D T (O Y I E O -
X G R R E D O R D Q Z R S L J D V L X E H H N O H H E M A D S D D % D O R - E D M h : H Z L
N - E D Q D D N G I S U Q K D \ H Z O X E H H N O D K R R S N G R Q X S F E D } . - E D O R
% D \ D Q H G X X N R D Q N D G R D S P R E L E D M h \$ Z R Z R M D S I N I Y A M O N Y A S N
3 D Z X O X I L (A N D S P R S Q U I K G X E G L J % D U S K D S K E D I (N K I A D N S N I Y A H U N D
: L E D \ D D Z R E D D Q Z E L Q N D - P R E S Q A S S N H S

< D Q N Q D E D Q V \ D D E J X O R D S X S O D Q 8 N D D N - E D I S B D Z X O X O S G X G N R
D 3 O S G X E D Z D > E S P D - K X X U D M L G E D M E D G M S \ H U R S D J U X E D Z D >
m % D A A E L N E L D \ H Z O X P X Q G E X D - E S F E D Z H E N Z R R D - M Q D D m H I N A N
E D Q N K U S D Z R E D \ D D E L S N I D Q N N D P S M X N S I Q D S X L N S N I Y A S N D L "
% D Z B S O E S D E L Q D I H Q D M H H Q M D Q N R O R L L N M X N D Q R \ D D S Q S Q N -

% D S L N X U E H B I Q V \ B D I B S A E D P S I R E S D A D M E L Q X X B D A A E D Z R R S S P B A N O H N D Z R A A
D Q Z R D D Q M X Q R K % D A A E D N D K N K U S N D S D D P S E D A & Q R C D S M X E S I L L Q S W N E % D S L N X U H \ H
W % D T (O Y B K N E D A D M P L E X X P L 3 A A P D Q Z R R S D A L X Q M D X S X P X Q G X N D N - E D Z R D A A
E D Q O R Z M R U M L Q A (A U Q D X Q R K M E L N R Q D D I X \$ H U R S D ' D X Z R R E D \ L E V I H H I E D Z D > E S P
E D Z H E N M E D O S N D E (N D N M B M X B D M K

ANDPHNRLMDNX %DA AELNL
\$(ENAYED\ DDEOSQB-UG DE D EZIRZR
S³ SSNDN³ (INXN R KD Z RR

3DZXO³ B S J B O B Q X X G E H H N D
ZLRULQ(

3DZXO³ N I E D A A G X U X K Z H H N

3DZXODXQ³ S Q D S N D G X M L
EDZD>E S PD -M Q E D N D S Q E D A A
ELN³(ENAY\N LN UN-N- QDZ E D A A
EDQV\ D DEJQXX X E D I B S E D U M :L
QMLD S I R Q D X E H H N G D W H E Q X X U D R
\L Q D M D O D G A N D G R Z L Q X P H A
Z L P Q J X U Z L E D G R O D M Z L Q D I B S A
D Q Z R B D P P H A N S A Q D G A N D Z R
Q D D P P H X Q L Q M L D U S P A N A 1 D I B S A
D Q A S K U X P X Q Q Q D L N B (L Q Z R S Z D
D Z R R S M X E J D I Q P E R D D Q I A B S L G X X
\L³ A A Q D M D E R P D Q X \$ N D D Z R
D D Q W H L H Q Q L Q N R X O R X Q Z R R Q S
³ A A Q D M N D Z R I D Q X P O X P Z D S K I N
X O M D D Z X E D A A E (X E L G X K H N S
Q D L N B (\$ S P N S³ A A D O R R O B K
E D A A E L N R A A E (D M E L D B X P X Q G X
\$ Z X O Q G R N O U L U Q U L N G D N O I X D B

:L XN R Z D X S P U N- 3DZXO³X-
S-NGX\$(ENAYDXEHHZLDRULQ\$\D
D S N I G D I I S D O R Q D \ X G L E D M D E D G R
\$ N L O S Z R D E X X I A A Z L 3 R Q W - E D D
Z R R Q Z R R Q W D X O Q D B U L L (I Y A K D U X O
S K I O R G L O Q I H Q D M H H Q M E D O X G D \
R E (E D S N G X S R P 3 D Z X O X D D Z L E D N D
M L E Z R R Q D E R P D Q R R O E D N D I B
Q D E D N D - E D M E I D O H P S 8 Q X X Z L
S Q R R N E F D M S L - R Q E D A A G X N D W R K
N D E H A N A A E N I X G N D Q R S G R D \ X
G D Q E D J U E N V \ D D H U

1 D I B S A D G R D E D A A E D G R D O D D Q D D
X O R E I D Z L Q B E I D P D P S D S D E D Q D : D O P - N S A N N - 3 D Z X O X S - N G D D \ D
E D K L O N D O N D Z L Q D D - Z R K D Z L G X N R I I S D O R Q M D D G M A N D I B S A L
Z L D D Q O B Z Q L O R A R I X Q L E D M D E D G R L W L X T U . D W R K X O G
Y E E N K X I K U H N S D S R D Z R A W E L N N D W R I E H A N A A E N \ X G D \ I D Z H H N
S Q W S D O X I O L E D \ H E K N I D E D M D N K N D W R K N S L N D W I N P Z R R U L P (U
.- Z L A A D Z R E L S I Q W D S I O D U B S A D V \ D B U N K U S M X J X Q D E L N I D W R K X O
- N W O D A I N - 1 D I B S A D Q D D W S W S L % D A A E L N I R U L Q E (D U M E D Q I N I N K U
X Z X X U X M E X Q A M M E S O D D N R L 3 D Z X O X E D V \ D K U N K U D E R W G R O D Q
³ A A D S D S X A Z L Q X O 1 D I B S A D D O S E D W I U (

:L ' I L (A Q D 7 L P R W E H D Z R R Q X
O D E D O N N Y 3 A D Z X O X E I G X N O X N S D
S M X N S D S O F Z L 1 D I B S A D G L L P E D Q X G D \
I N - < H U D Z R R . U I T (Q P D Q M R R Q D Q
E D \ X G E D M X Q S O A D S E R D W N D U N D
3 D Z X O X - Z H Q W D U D I Q E D N D I E D
Q D Q Q D N G X N I D I P I Q M G L Z R Q D M S Q S
K - N K U G \ D G X E D Q Z R R D D Q E B \ X G D \
D O P - N S A N N - 3 D Z X O X S - N G D D \ D
G X N R I I S D O R Q M D D G M A N D I B S A L
E D M D E D G R L W L X T U . D W R K X O G
N D W R I E H A N A A E N \ X G D \ I D Z H H N
L N D W I N P Z R R U L P (U
D V \ D B U N K U S M X J X Q D E L N I D W R K X O
% D A A E L N I R U L Q E (D U M E D Q I N I N K U
3 D Z X O X E D V \ D K U N K U D E R W G R O D Q

D W H L Q R L E D G R G F X S N D S D D P - M L
K - N K U E D A A E (G N G E D Z R K E D Z X W
S M X E D R I K D G D W X X X U O R Z L D N O X N
N D G³ R I S I L D G D W X E D Z D > X P X Q G X
S Z D \ > S D Q M L S I S \$ G L L P D Q X Z O
X Z R P D Q M R R Z Q D Q A S U I S S N H S
: L E D I (N K N - D S I N I Y X N S L S Q A S
S S N H S D O R E D E H N - E D Q G X N E L L
K H S D S U X N D I (N K E A D D E O R D M Q D D
m A I N D O X I D I (N K S U X S P Z D E \ D D
E O R } + - N K G L 3 D Z X O X S N U S
X U X K Z H H N % D A A E D O R E D A S A
D N D D W \ D D U L R Q I Y (U D O S E D Z D > - 1 D I B S A S D P S D S Q E J D K I Q X Q
E S P D Z S E D N P - N S A N Q B A S D O R I D N
L E D M D E D G R P D U I Q D E D A A E D O R D
N D N

8 Q X X U O R Q D X E J A S M X J O O D D E -
3 D Z X O X N - D Z L Q N D M L D m : X W D Q
N D O K G R R N Q D S N I \ R P S Q M G L Z R Q D
Z L Q L Q O F D D Q N G R E X A S A E D A A
E D U M E L N K L E H H N I D E D Z R E L N L D D Q
3 D Z X O X G D X U B A I D N O S L D D M X N D Q
E D A A 8 S J Z L 1 D I B S A
% D \ X G E D I S D Z X O X K D
: L * D O L \ B Z R R Q D Q (A L X A A Z L
\$ N D \ I N - E D \ X G B D - Z D W S O R R O D Q
D Q B A B D Z X O X O S X U X K D D - M L
m " I I S I L D G R D S N D N E D A A S S G M A N
3 D Z X O X D L K D N E E (E M N - * D O L \ R
- M Q E D \ X G D R O D Q E D \ X G Q D E L
E I O D O N H A S R D E X A S A I O R N M E N D O D (

NEIISLDGRONKDNDISNDI(NKAN- EQXXSNDGXIODEDAA DMIPN8OL
 ZLX AADNDZLEOARD SU PQDLWLEUOL1DIBSANDGLLNDCHUDZRR
 QDEJDKIQDQDPHHIMNDZD\ENRUIT(U
 \D P-NKZD } :L ZLDAADGR-
 EDNANNDNXUXKD.- EDNDIDO
 P-NSEXNBODGPAS'QENQDZHEND 3DZXOMXNSO8QXXGHIH(
 WRNKDEHANADANRISNDGXOXUXKD :L \$SRORZRRXEHHED.RULQ(
 .- *DOL\ROHSN D\RPSPQWXPXO3DZXOXSP-NAJDKILQNXGXXISEDQ

3DZXOMXNSO8QXXGHIH(

(IH(\$SNKGDE DQV\DDDEORD -
 KHSIEDNDMm1D\HHQND8KLUZZL
 3DZXOXGXRULDMRCEDEXN1DIBSALZDQLQDV\DDUX.- ED -
 EDQV\DDUXDNDRQGD 3UILLIYQAD (EEMDAM Lm\$ D -NDPHPHDMBKDD
 \$NLONDE DMHOND\DXAAZL'IR\$GRZL1DIBSAXORXZRR} .- 3DZXOX
 N-EDSXXENRZXS N,-SLHQRASKID -KHSIEDNDM Lm.- EDWUEKR
 DEKRDPHKSFAMLEEDGRDMKONDQ (ELELQD\HHQND") .- EDEEMDAML
 %DZDGXEXHHED(IH(N-GXGLm%DWUEL<RZDQ .- 3DZXOX-
 3DZXOXGXNQBULLIYQASNDOLDLDD M Lm%DWUEL<RZDQDZREIEDQALU
 GXNDWRDEHANANEND\XGDSL--R SZXSMXEDDLS->XELGSMQLE DAA
 QDE DND %DORDEHANOGDDMRQDV\DDORQNOXDINDIUISZRR
 N-DDQGLQDQ-LZLDAAD\DD -ML<HU } :L EDI(NKXNRZD EDQ
 QDE DNDm8OL0DIBSANDOXIDEL V\DDUXD\HHQNDWMLNDWNREHU
 DQS E\DDDEOR } :L ZLDAADMHSMXJXQ:L 3DZXOXSDIXEDNDE N
 XODUC(XIH(\$\DDZDGD\ARAYALNR-8KDDZL1DIBSAX -ZDOS
 D\DHUAKLEIMZXSOQKSIEDQV\DDUXOND.- EXNXP-NSEDMXGINISUP
 PERDEDD\$QWL\RND ANWOAMMGENEADAE RWS P SJP I
 :L D0OGDNUUUROD -(OOD3AAY1DIBSADMDNX %DAP-NA NEDEDQ
 QDXAAZL*DOID(AEDDZL)ULJL\DEEQEDW-
 DWBNE DQV\DDUX (AARK-NSAN .DEXNDBQUKIEDQ@\D\$U\KH(
 3DZXOXGRONLZDMNDMSDD\ D
 NDQHGKNDWRDEHANANEND\XGD\

\$SROR(XNSOZL1DIBSAXIHQD .RULQ(

:DOP-NSAN- QD\XGDDO REDMD D DUSPQDPQW-XNRZL 3IHS L1DIBS
 EDG\$SRORREXNEHHZIDSOHANDRBYA QDS\X XEMDQINIKUNLP DQMRRQDQ
 D -ELDEDQ (IH(\$ZR3IISDQMDNRLPLDNU SP U .- EDOS EDNED -
 SINEQXXUDP PHHEQXX8OLEZLDWDPNRZSRNV\DDUE RVE HEJDKL
 1DIBSA %DMXNSOQJDKLSMXJX<HUSNDGXIOEDA A 8NDDN-3DZXOX
 EQXX\$DSURQDNDBNQXEDENDER DZXDND -GXEDQV\DDRUXD\$ML
 MXNNDZL<HUXQMUCSE RMO OD. - SE-RQDE DNDNUERGX KOGLAIS
 PHKDE DWLEL<RZDS \$MXSP DORN DWNPLUDQX\$(GRD DMXNDQ
 QDPQWS NDWRDEHANANEND\XGD\ UBATEBXNDN-EDAAE(ELNIAAK
 N-ZLEL3UILLIYQASNL0DI(NKUDU- ZL\$(IYAED\XGQDE DJUEKDKNK
 GXGXNDWRDE DNDMXNEQDEKLSRZLSMXJXQ
 1DIBSADMANSDEQXXUD %DEXKEWA

:L \$SRORRELDAS\DSND\EDQ 1DIBSADSP-NS 3DZXOXGR OD
 V\DDUXDWB-NAD -SLIE(DASEJDIMUHPQZHHN 8GRNDNDNDMLROL
 QDE DNDDISA8QXXU: D DEDQSD EDMLHOMNTN-MELOD\DEDQX3OS
 DOHPS\$DNDQDE DQNDSE QXXEDDEDQEDDPDDNE DMDMLMEHENAAYI
 1DIBSADV\DDU+-NKDMLDES\XGDVATOS EDND %D\XGDDO REDML

EDA AQ DG NR ND SN-AN DP DD NNDAOAY NDWLINS NSISIQX QLEDAAE (ELNL
 D -GRQDSGRNR -NSSNDWNR HU \$(IY Q DE LNKIP XQ GEX EDM DED QM-AN
 \$MXJX Q D M DM mRI NDWNR HU L }
 3DZX QXUSPUG MLD SN-N1 DSN AN)N :LEDA AEXNXEDI (NK XNZD
 1DSANQDZH B D RQD \XG DNDWL LP -GHHEDMSXKXXUD Lm\$UWHPL(
 NDZRR-KEVAN BDEX NSXDDMDOR LQMELN LH D GMI } 8XQGMRR Q-
 EDQMEDD GKD XEHH BDX -ZRS AATAAT- ED P-A
 >8QXXORN-XQA AXI-(E E MDND \$ EL*D \X(QDSUITARKEDPE DONIYA
 DMLm'PH <HU DERDP H3DZXON- EDQN \DU Q\$3DZXOX OSGXED\
 DQQDZ E DKRED" } :DOP-NSAN LVELZH HENLXAAK 3DZX OXA ISQH HM
 N-³ IISDQQHHXQA LA DI-UTS EDND N DSNQ DE DND -EDQV \DD LHKED -
 DZD \$WNR EDND -EDP X(A B A B A B ISN QHHQDQ Q D Q B X Z X Q X O R E D O H P
 SNDWRKU :LE D \X G Q D E D J U H N P Q D I H E D Z H I G N S (I Y A E D G R O L O M L
 EDQB UG X(IHEDI (NK XNZD D - EDM DNXMD GCRS ZLQD Q E D \LWL
 ONK P DDND DE RDVGM ANI DWNR HU :DOP-NS EDAA E(GXED \LWL
 \$MXJXQ %DAA EDU MEDV \D DUE LE D \HZON D S AASDU MI %DOR DKX
 DSHESANIEDGR ONXDG XIE DAA XUDZLN-EDOR EDNKXX X D Q . -
 .- EDU MEDPELDG B D \DD PEXDIS EDU MEDDQB RPHXNR X QISUEDND
 LIBRIE DNDONKRD VRS NDGXNL %D \X GND-ED ZXXNBUI SDORL
 EDAA :LE DWHG X H S L LIBR ANS NDWNL P O HAN BNDGXQE DORDSP A
 N-SDZRWDIN DMLUM .- K-NKGLXNZLDN \D D DNDND \$O-HAN B DGR
 GLSPQKL QD \$MXJX Q S J PZL1DIBS AN-EDAAED \R P SIKL O D S P %DAA
 N-XNP HAN SAH HAN SA \DN-EDQV \DDUE D \L NNW-DZRQD \XGD \-KXXUE Q
 EDE B W M U M D M L m \$ U W H P Q M E L N L H (D G M I }
 % D K X X K D Q G R W O O R B
 3 O N S Z H S N D Q Z R G X I H (
 :L LNRD LP-UN- 3DZXOX-AL 1DQUALXEHH D G R E D A A Z D O
 D S Q D S \D < H U A X I E M D B N A D E D O N I P Y A S N - E D \R P S L - M Q D E D N D m \$ Q
 Q \$ N D \ \$ - A D M m R O G O X \ D D E D Q E D A A E L N (L H (M M X P X Q G E X (X P H
 < H U A X I E M D Z R D \ X E H H X D S R P } N - X E H H X D (I H X M D X \ H N D G X N L
 :L Z L D A A D \ L G X A A K L O D E D O N I S A W H Q D Z H Q S W S I Q X S D Q Z R R Q X
 E D V S E D Q M E D S I K A L P R O D H U D T (U E D I S " . - Z L Q D P H H - ³ A A D D Q K L
 N - X O D - G X N D D N N U U R O S X A A X L Q D Q X S O D S I Z D Q D Z R I D O S O R N A D A L
 \$(IYA E Q X X M O D E Q L D G N R D G R N R R O D I O I S J
 :DOP-NSAN LZLE J D K L H U E D I S U E L L E Q S N E L - E D D P E D N D N L I G M D D Q G X
 S O M S Z H H N . - ³ I I S D O R Q D A S K N D W L P M E D N D Q D I B S ³ A S L Q X Q + - N K U
 N L H P H W U I D X Z R Z D O - N S G D D M S L K Z R O ' H P H W U I Q D E D A S K E D N S U I E D N D
 L G X X L P S R I S X Q A M L Q Q D D F S X V S L N D X N Z L E D N N A H A R X U X K Z D I Z L N -
 Q D I B S ³ A S D Q Z R \$ U W H P ' U (S P - N S E D N D : R O Q D Q X F S D H A H A R N R O R
 D M I X Q D A S I E D U M K O H P S E D E D G H H E D N D I X U X K Z H H X Z R G D X Q M D X M I A Q I S
 E Q X X U D ' H P H W U I D X E D N E (Q D N D I S P 1 D P H D I U E D K L Q D S G I N D W
 E D A A E D O R D Q N O H X S X H X S N S Z L E S P S D U X Q D Q M R R R Q D M P L A S A N D E R W
 Q X O - M L m % D E X E N L Q S P N - X O H P S N D I S X N R Q \$ U Q S G I L " - N H I N A N U
 Z L J A A D Q L X Z R R S \ R S I Q X Q . - N D U S P X N R Q N D N E Q M D Y I E (K - N K }
 Q D Z L O E F W M N K N R Q N S U 3 D Z X O X : L Q D Q (A D S I N I D E D - G R E D A A N -
 X D M E I D I B S A E D Q S N A A L N E L E D A A E D Z D \ R I
 E D D Q Z E R I B S A Q D P D Q M R R Q S K Q Q D Q
 D N D N S X Q G R O Z G C H S Q U K S I E D A A
 P - N S S (I H \$ S G D P D S N D \ S E X A A Z L
 \$(IYA (\$ K L Q D Q K U X N H P S D E R W
 N D S A R N S D G X N L Q D I B S ³ A S Q D Z H H N 3 D Z X O X D D E D O Q I Y A H (

:L S AASTASU N- 3DZXOX-GR SKDDQ ISMRSQX AAZL\$(IYA\$(ARAN
 N-ED\LWEDQV\DD SXHU DWBN SEDQHUAKEZVR ODLKLQDMLQX XZL
 EDNDL ZLDAADGXNDND -(OSLD XIHT(ZL 3HQWDXIGRVEDQ
 DMEMDELODE DONIY\$APXXUAAK
 P-NSDWBNEDQV\DD DEXRVSNOQD 3DZXOXIX\DDQIE DQWERLHLDQ
 EDNDMROE DDELE DQUH(3DZXOX\DD UEXL N\IH(
 DSGX*UHN ONLZDM DQLSD OOLSMHM 3DZXOXRFOLOHWA LON-EDGX
 XODUN\DAAZL'IRN-ED SJPA MEDQWRIKNSLUKSI EDQV\DD SJXH(
 ED\XGDDERPD RSGR OASAN.- :LEDEDQX-D -MQEDNDm1DZLQ
 D -JXEDQNDNQDE DONIYADZXOMLEIS QDDQGXXQX XUEEKLQWDS
 DJDNDROO-OPATERXNLUXEHHNQX NDKSSAAZL\$(IYA 'OHPSDU
 ZL%HUHQDSUTARQW EKUNBUN\$MXJXQZDOXQHDDQZRR ODKDM
 XEHHND7HALONIBAXLXEHHND SKIED\XGDDOEDERPD RSGRNO-
 'HUEGD LPRW EFLKONDYURVPLN EXASAN 0-MMENAINONRR OXNDL
 XAAZL\$(IYA %LLEQSNXP-NSANE DMRO DZR RSPHE(GSFERDMXNDZDDQ
 WXNDGXD RRRQNGXURZD(- XQ S NDGXQEDA AQDGXLWRKDCSUP
 -MHXNDUG(XSN,-SIXEHHNIDLOLE D\XGDDQZRRDDQZEB\XGDMML
 ZLXIHT(ZLLSRRLQ GDSPU:L NUUE DZXSMXEBQNBN DIBSAEDV\DDU
 NDEENSPUN- YASNIEDNGXURZD(HU\$MXJXQ.- 8KDZL1DIBSA -
 DSGDNDQVND S-

3DZXOXOASAADQNH SXURZD

8QXXUEEKLNDO-N- -\LWSDU
 SIDDIRDSR RP- 3DZXOX-SJRQD
 EDAA WIRQM SODS QDS\DQDQID
 KANIYUAM AEHAZND O-NSGXP HHS
 ENRXXS LYTITIRAAAN QGXEDDR
 D -ZRGDLEDMDED G(RXWLNDXQSO
 SXMDQXIHQD(INKDZXOX 3DZXOX
 D -SINDMRODND SCE SPN-QGXE
 DGRVLL F:LDOYNSU DGRURRQD -
 EXXUCDX OOBXRZADMNDMSRWL
 EDZDOLWHQDQDSQASIA -SNKI-
 DGRNHS .- 3DZXOX-ZDODUP
 QDSRSPRRNDMQIEDAA mDZXWD
 NDNDKZRQDMHE :LZLDNDNENR
 GXXSIDDIBSR RQEDND-EDGHH
 DSNIWPIQMLQSD .- EDA AED -
 SIQDQGXEDD MXHEDOLEQOXUD

3DZXOXRRRQDRZD(DLOHW

:L ZL AADM RWGXDM HODUQ
 S\DS(Q GLWOOLS\DN DMLMDDXO
 SKDSRSR D\DG D :L YITUGX NDZB
 \$(Q D -ML\$MDO DUD(Q OSLDXEHHNID <HUJEDOR DASEDND 1DNHHQDQR
 0L(LENA:L BANIGDDNDNSP-QDEWHQDNDQNDOXINZL 'GR UBAL
 XODUN-ZLXQXXUM IUQNS- -³OQQ WA SANWID OAH ASQ DQDXEJANDGRR
 MLZL+L\RD EDXQQMZZ AM(SXQXX NDZRRQL
 XVB-ASN SXZDM DNS-BAXEHHNID m+-NKUGGXNBQENL1DIBSA
 0LOHW3DZXOXNDLSPSP(IHDDQNS DQSWZLEQXXQDQXDERXVRQDDQ

PHN-XEHHNIDQMLD\DKB KDDZL
 1DIBSAXMXOANARN-XNDODQD
 PKDMZRGD\RRQN- .- Q-AL
 DMLQZFLQDDQDQZRQGDD\DQDDQ
 EXEDQGR OHPES(ZL<HU\$MXJXQ
 DMDMXGWKIE DXQRSSP8SIBOLO
 8QXXQDEQXXEID DIBSA
 m'ELSDQSDSNIYASANSU DIBSA
 D-PHN-QDDQNDONXNDZLQ>NL
 QDDQ 8NDDN-QSPACSK-NK
 'GRZLQKLODEKSDDQZRODDQ
 GXNDWSM XNSLQDDIDDCZHQWEN
 QDDQ 'SUPAINNE(\L1DIBSA
 DMDNFXELQSPAEN-P-NDUCXNLQ
 XOR 1DOLSDWIEICQADE DWDEQL
 ELBKDDZL1DIBSAXZXODQDMQLDGR
 ND\H 1DPBAANDQV\DDU DIBSA
 ELNEQXXUDHUJ DWXSAAKUSIEXX
 UDQDSQDKS IQXO 'PHN-ZRQGLDD
 EDA AEDQMR RISWSEDOXIDESLGR
 EDWDEXASAN %DOBDQEDGRORX
 SLAIN DGNRZXENDQV\DDUX
 <HUEDOR DASEDND 1DNHHQDQR
 'GR UBAL
 m+-NKUGGXNBQENL1DIBSA
 DQSWZLEQXXQDQXDERXVRQDDQ

8 SJ PP - NSXKLQ INQI \$ASIQK SLE DQ ZD OGD XN RL O QSD SP 8 SJ B O B Q X X U D
 V \ D D U X R I X S P P - NSND N I B S A D K L) L O P S N S D Z R D O R S E L N E I D E L D G D V X
 Q D Q D Z X L O R Q X X U L D K D Q N S X D E D Q < H U A K I E M D G N R D S K E D Q M D ³ \$ Z R
 Z R R E L M Q X O : L Q Z R R S P - ³³ E B A Q D E H H J D E Q L E D I R N E - D Q Z R R E D D Q L
 X Q A A L ³ A A D O R N M E X Z X X U N X M E L P D D E D Q M D E N L S P A I R D I B S A : L
 L P I A 1 D P H E Q X X U G D H P S H P S D W O O G D D G R N U U N R - 1 D S P A I R D I B S A
 L E N L Q D D Q - K L E M A P A N Q M Q D E L N D O R D Q G X D S U L E X (- Z R R Q D X G D
 Q J D N D R A G A N U ' G L L P D Q D D Q N U U B E D G D \$ J D E R (N S D E L Z L Q X D Q M H M
 E (Q D G N R (+ - N I G G E A A D M D D O H P S I D W N - B D Z X O X V D K R I S D E N Q I N D
 N D S I K N E A D M X X . N Q D N D N Z R L N D O H D - M L m 8 N R Z L 8 K D Z L 1 D I B S A X M D N X
 X N R Z L \$ M X J X G U D M D N X C S X O H H I Z L O Z L + - N I G I G L E D \ X G G X < H U A K I E M
 A O Q O L P D Q Z R R S S S N D S H S O S \ E D N O N K D W D M X I D W N - L % D O M D Z X O D
 H H Q A N E D Q Z R R D D Q Z E B \ X G D \

3 D Z X O X D H U A K I E M

: L D U K E D Q W R I K N L H S U D A D % D Q V \ D D U H M E D O R L K I E H H Z I D
 X O O Q D X O D U Q W M Q M Z Z . R (8 Q X X U D \ A R A N A E D O S A N U N % D O S A N U N X
 X W B - A S N N - B A S I N . - S I 5 R G H (Z R R Q X O N R I I S D O R D Q M R Q V L D B H U L N D W L P
 G D D \ D X E H H Z I B D W D U D B A N G D N I O Q D Q D Q Z R R X Q M Z Z . L S U X (-
 S N X K O D U X (Q G H O N X A A Z L) H Q I L N - G X N D W R K X O F R N U
 J E Z D D \ D Y A G R V R H Q Q M Z Z L S U X (-
 D - G X X D S N D E M I D P D W X Q X Q \ D X P
 E D Z L X A A Z L ' I R I W A G A S N . - S I 7 L U : L B A N U K H U A K I E M E D Q V \ D D U X
 S K G X G G X O D U X N M A L A N U N R X M L M X E D E D N L W X Q P Q O L O D Q 8 Q X X U
 ' X 7 L U Y A S N K E D Q V \ D D U H M D S Q D X W B - A S N N - 3 D Z X O X E I Q D X Q N - Y A
 E D N I D D Q M - N D S B - 8 K D D Z L 1 D I B S A X N R D N R E X O G I G I E D Q W R I K N S L Q U K
 X Z X X N I D N I D - E D M Q D 3 D Z X O X \ D S L E D Q V \ D D U H M E D \ L W X 3 D Z X O X
 < H U A K I E M : L S P A N N D Q M - D (O O D Z X O D N B E R D - S J P E D N B Q X X U D
 Q D E J D K X Q D A E (N - E D O S A N U N S L N R E (\ L 1 D I B S A D S P - N U S D D G R X
 Q D E D D Q S D E D S R D S P - A M E H H N : D Z L E D Q Z R R D D Q Z E B \ X G D \ : L E D Q W R K L
 A A D U P S N D E D N I E G K E Z H H D N E H A N D I (N K X N R Z D E D Q M A M D I B S A D -
 1 D I B S A : L B A A D - Z D \ R Q D E D N D M Q D 3 D Z X O X m \$ \ L S N L Z L Q I E D \ X G D \
 D S D \ D X O D U N (- E D Q V \ D D U H M E X N X E D U M E D U M E D V \ D I O N K U H U \$ M X J X Q
 E D N I D W R U E D N D D N X S S E (% J D E K I O R \ L E Q X X U D -
 B A A A A S N D D S B Q X Q D X O D U Z (L Z L E D N S U E D N S D L Z I Z L I Z L E D M Z L
 W O O N L E H H X I D 7 L U E D D X E H H X I D L M L M X N E D D Q X G B (E D Q Z R B X (A A K
 3 W R O H P D L L (B A N G D Y A Z X O E D Q M P S A D N E I D Z X S V S % J D E K I O R \ L % D I M L L
 V \ D D U X H U P E R D O X Q X X U S B Q D N M Q L E D N I D D Z X S V Z D O B D S R N S D M P
 E D N D : D O Z L X Q X X U M I U Q S N - - E D Z X S V S E J D E L E D \ X G D \ . - B A A
 (O O D \ D D E D X E H H X I D . D \ A R A Y A A G R G R K X P E D "% D P H K D P H U N D - L Z R S

: L (I I N K U X N R Z D X Q Q D E D Q
 V \ D D U E X L N D \ A R A Y A K O S S D Z X O X X W
 N D \ B H U A K I E M . - 3 D Z X O X - (E E M U N
 D M L m Z H Z L Q D E D D Z R R E D D Q K N
 Q A L 1 M N D W N R H U \$ M X J X Q N Q Z X W
 E D W N E Q V G X < H U A K I E M : L W O O
 - N H I L S A Q N H H Q D Q Z X W D M m 8 Z R R Q
 M L \$ E M X J X O D N I X

: D O Z L S P A N U N U R L O

D - E R P D Q R G - D O O I S \ D < H U A K I E M
 % D Q V \ D D U H M E D O R L K I E H H Z I D
 X O O Q D X O D U Q W M Q M Z Z . R (8 Q X X U D \ A R A N A E D O S A N U N % D O S A N U N X
 X W B - A S N N - B A S I N . - S I 5 R G H (Z R R Q X O N R I I S D O R D Q M R Q V L D B H U L N D W L P
 G D D \ D X E H H Z I B D W D U D B A N G D N I O Q D Q D Q Z R R X Q M Z Z . L S U X (-
 S N X K O D U X (Q G H O N X A A Z L) H Q I L N - G X N D W R K X O F R N U
 J E Z D D \ D Y A G R V R H Q Q M Z Z L S U X (-
 D - G X X D S N D E M I D P D W X Q X Q \ D X P
 E D Z L X A A Z L ' I R I W A G A S N . - S I 7 L U : L B A N U K H U A K I E M E D Q V \ D D U X
 S K G X G G X O D U X N M A L A N U N R X M L M X E D E D N L W X Q P Q O L O D Q 8 Q X X U
 ' X 7 L U Y A S N K E D Q V \ D D U H M D S Q D X W B - A S N N - 3 D Z X O X E I Q D X Q N - Y A
 E D N I D D Q M - N D S B - 8 K D D Z L 1 D I B S A X N R D N R E X O G I G I E D Q W R I K N S L Q U K
 X Z X X N I D N I D - E D M Q D 3 D Z X O X \ D S L E D Q V \ D D U H M E D \ L W X 3 D Z X O X
 < H U A K I E M : L S P A N N D Q M - D (O O D Z X O D N B E R D - S J P E D N B Q X X U D
 Q D E J D K X Q D A E (N - E D O S A N U N S L N R E (\ L 1 D I B S A D S P - N U S D D G R X
 Q D E D D Q S D E D S R D S P - A M E H H N : D Z L E D Q Z R R D D Q Z E B \ X G D \ : L E D Q W R K L
 A A D U P S N D E D N I E G K E Z H H D N E H A N D I (N K X N R Z D E D Q M A M D I B S A D -
 1 D I B S A : L B A A D - Z D \ R Q D E D N D M Q D 3 D Z X O X m \$ \ L S N L Z L Q I E D \ X G D \
 D S D \ D X O D U N (- E D Q V \ D D U H M E X N X E D U M E D U M E D V \ D I O N K U H U \$ M X J X Q
 E D N I D W R U E D N D D N X S S E (% J D E K I O R \ L E Q X X U D -
 B A A A A S N D D S B Q X Q D X O D U Z (L Z L E D N S U E D N S D L Z I Z L I Z L E D M Z L
 W O O N L E H H X I D 7 L U E D D X E H H X I D L M L M X N E D D Q X G B (E D Q Z R B X (A A K
 3 W R O H P D L L (B A N G D Y A Z X O E D Q M P S A D N E I D Z X S V S % J D E K I O R \ L % D I M L L
 V \ D D U X H U P E R D O X Q X X U S B Q D N M Q L E D N I D D Z X S V Z D O B D S R N S D M P
 E D N D : D O Z L X Q X X U M I U Q S N - - E D Z X S V S E J D E L E D \ X G D \ . - B A A
 (O O D \ D D E D X E H H X I D . D \ A R A Y A A G R G R K X P E D "% D P H K D P H U N D - L Z R S

'RODXQNZL -KJAKIIW Q DE LL QSSA ASD N-Q DI HLE D Q J B O Q K L O P H Q
 EDED R D Q KUR DPHKQD <DD Q XNRQS UQ P D Q M R R D M E D I S Q X
 QDE DND \DLGR OEDD WLOX NEDUN DN DWIR XZHND PEL JQDS PERS NM
 ED EDKL Q D Q X X I Q N R Z - N E D A A % D G C R S S D \ B O Z X O X I H M H M K L O Q D
 E (E D P H H Q D N R L E D N S P U S L Z I E (D E X S L Q U K S D Q Q O K U L U % D A A E (L L Q Z P D Q M R R E D Q E D Z L N Q L Z N D N E D W A D - K X X U D M m F I A N
 L M L S % J D K L O R \ L (. - E D Q Z R R 3 D Z X O X E D A A D M D D Q M X E D Q L
 E D D Q Z E P \ X G D \ - V \ D D K U N K U < H U : L E D Q J R E O I N S U 3 D Z X O X
 P (I E D N X N Z L D I N A M U D Z X W N D O G H S I H N - D - K H S Q W I H L E D N D M m ' K L O
 X \ H P D Z L P Q J X U N A A M A N E N - N D U S P X N R K O R L " } . - D E E M D A M L m
 S ^ A A S K D D Q W X O D X D W S M X E S I L L Q S } O E H H K W X S P X J U H N 0 - N S L Z N H H U L

8 Q X X U M B - A S N 3 D Z X O X D - D Q D L Z R R I I S L (M L S D P S D W I S S N U U I R O
 E L L Q S E D B E X N X D M X E O O W E D N D S U D S P - G X S Q G I Q D E D O I D E E X H H N
 \$ - \ D G X . D W R X Z H H N I D I B S A \$ S P Y A A E E N B A A R K } . - 3 D Z X O X
 X Q X X Z L E D N O X D \ I M D M I Q G R N O L G R - (E E M D A M L 1 M G Z R Q D \ X G D E X N
 E S A N E I Q X O R C E I D O V E D S I X E H H X I D D U (G X X A A K L ' I L I Y A Z R

% D A A E L S R P E D P R 3 E D Z X O X D S E N A Q S I N Q D E D A A } : L Q D I H L
 W R X Z H H N I D I B S A E D Q J R G I L Q D Q X 3 D Z X O X - Q D S X

: L N U U S R D D M D X O R I E D O W E N F G X X S W E D N D E N : L E D A A
 A O G A N S U E D N - E D \ X G B D O R E L N E D \ R P S E (N - D - S I N Q D E D N O D X S P
 X A A Z L S (I Y A D Z L Q 3 D Z X O X . D W R X K K H R - D M L

. D Z H H N I D I B S A D - Q D D N U Q D S Q U K
 S I E D A A E (N - E D P R E D L E D P R E X O X
 D - K X X U D M m \$ Q E D A A E L N L R A Y E L m \$ Q E D N S Q D D Q D E D I N Q D D Q
 Q D S K U N N S D Q M D D S Z L Q M Z X A S A N Q D (N K X N R Z L Q M N L D U S P U S D S \ H A N
 S E D A A Q D G N S % J D E K I O R \ L Q D S . D X O H E D D Q } : L E D I (N K W - D S N I
 W R N K I D I B S A N I D Z L S G R R H H E K H H K S J Q D E D N O D X S P X K H R - N - E D \ R P S
 E D O R D Q Z R R D D Q Z E P \ X G S N D W R M X N I (I N K A - 3 D Z X O X - M L m 1 M L
 N I D O P A G N G \ L P D Q G D Q % D U S K D G Z R Q D \ X G D P E X N Q D D X C E I L H X I D
 S K E D Z L Q R V I (I H (N - D J D N D R O G D 7 D U (G X X A A K L ' I L I Y A D - N X N A A N A
 3 D Z X O X E H H N D - A D M I D Z X O X H H M S X E H H X D * D P D O L D H M O X N D Q D D Q X
 Q D G X D W R N K I D I B S A E M Q X X B D D K L E D I N U N M A Q S E L Z R

. - S K R P S D Q L X E N H E D E D A A 3 A A D A L U P D D N X O R Z L 1 D I B S A M D Q
 N - E D E S L Q U K D E D 3 A 3 D Z X O X S X O O D Q E (Q S K - N K ' E L M N L D K D M D Q M B D A S
 D S N A N E A G L D J - G F L O M - A N . - E D O R E J D K L < H U W N D G R R N D P R E E L L Q S
 E D A S V A : D O P - N S N - E D \ L G X Q D I H E D N S D Z D X M D O D E N X Q D I H L E D E S A N
 L E D Q J V R E O I N S L R P D M Q L D D X E H H X I D Q D E L N S L Q U K S L E D Q W R X Z R E D P D D U
 < H U A I L E B M \ X \ H Z O D D R I G N R - N S N - ' G R R H H Q N Q H I Q N Q X E D N X Z R U G D
 Q D I H D G X D Q J R E O R D Z H K O N E D O R X P S I L L S D E D \ X G B L N D P D (N D \ G D
 S U D - P L Q W S O U K P - N S : L E D A A N D P R E E D Q V \ D D D - H K I N D S S X U X K S D
 E D Z L Q X Q E E D Q J R D O L S A N S N R E D H U A I L E S M S D E D N R E D N D

. - Q D I H L E D Q J R D O L E L S 3 D Z X O X 3 D Z X O X I D N D M O E N D N S E J D K L
 D P B A N D A - G R N - E D W D O O D W D O B N L < H U

P Q N R U H O O N A K N Q I L Z L D A A D K H S D M U L m 8 Q X X U O R N D \ B Q G L X Q X X Z L
 m " I I S L D Z R D K R E D " \$ E D G R G R Z H Q M L D \ D D G R 3 P O G D P D (S G N R - N S
 E D " } % D O S R S Q U K E D M D K X X Z I D Q N - E M H H E Q L R E Z H H N D Q Z R R Q E X I S
 E X N X Q N D I K X X O D P O R % D A A E D A A T E D E L D J X N - D M H H K D Q D D Q M S W

PERD -(IINSKGLISFORN-SDNOMDMLDMlM1DELLQI³AALDDQZIRNDZR
 Ä'AWU'LANWUZINXNDN-LNKDMD(SDGNOR} :LEDNKXXUDDQKL\HWL
 EDÄ ..-Q-(EEMMLÄZLLOXOED \LEDNENRXXSERDWNX-SGPAN
 \$MXJÄQ."-SGLLSPDEEMMLÄZR N-QDIHLEDQJROGRN-EDOSAGX
 <HUL1DAREENKDMÄQ%DAEELNNDWRKZXHNPELJQXDSPEPSNM
 KYASINE DZLEMHHEQLX XUD-ZR \$MELDNREDLWLLD(SPNKANRQNDNL
 EDDIQNSKGLLSPDQINISIQDQML.- EDA AEDNKXXKUNDK :LEDSLALQUS
 Q-KHSDDDMLASMXJXQZHZLQAA 3DZXOXNRE-D-MQDDZHHENDQ
 DZRLNDGERDÄ\$MXJXQDMÄDISNLQ JRQLEENWEEQUS\$D m1DAIDML
 HH'DPD(ED\NDUSPQDXNXL1DIBSA SPREAADQQLQDE DURPNHDNRQED
 DMDNLGÄ %DINSQDDQDPBANAÄWLE{DDQGGRDQXKXZREJDK
 P-BANSENDENDQHMD'DPDQSKIL"} :LQDZHENDQJROINKXNR
 EMHEKHHENDQKNN>} ZDD-ADGXQDIHLEDQJRONLDN>DQO-
 m1LLQSDRQZR\$QDQLNDQ - ZD \$ -MDNDMLm,ZLQXNRELLALU
 ZRGD\$ZR³AADQMDDSD1DIBSAQD ODSKGR"IIISLDOQDE DURPH} .-
 EJDQXXWDEDEXGD\EDQB-UGD QDIHLEDQJROLDGXSDZXOXKHS DUD
 EDPDJDQX\$QDQLDE(SZLQ-D - DMImRUPAINZLOQDE DURPIH"} .-
 MLÄAWULLSDDNQNDGRDZLÄRI DEEMDAMLm+-NKGDDPDQMRRQDQ
 GNR-NSN-QNDNZLQERDVLQD.- 1DIHLEDQJROLD-MDNDm1MGOXN
 \$QDQLDDMQDDMÄDIBSALEDINUNOXINWDLVMDDEKLDQOQDE DURPH
 DGRGDXSWLPNDQXNDXOZLQ- 3DZXOXEMDAMLm.- QMQ-EXND
 "AA1DQOILERVMNKSPXPSNNUS EXNDOQDE DURPH} %DQZRRLNL
 PQWXPXQZLLNZRQDPDDQXQ SNRISDSDNEIDORSZGNR-NSN-QDIH
 NDGXNEDA AE(SXNRELLZLQDERWEDQJRO-DNKZLDPHHN-3DZXOX
 D\INK,EDRRQZHK-NKUED"1DISNDWDQXNKDQOQDE DURPH
 L\HHQEDMULSHNDIQXL SNZAROL
 LWLPÄQD %DSDZXOXUXKZHNN
 :LQIPDPEDQX-QDIHLEDQJROLD
 1DIBSADILQDZXOXEDQZRRD -GRN-EDIN>3DZXOXGXEDESAN
 EDDQZB\XGD\ EDZHONSQUKSLEDZD>ESPEDEX
 m LQNDN>XHUK\EDVZRX.DWRK GDSKDANDPQDPDQMRRXNDZL
 .DZHNN1DIBSAD EHANADIBSAD - EDA AEDNWDSDUXOXDAADGROD
 KDDEAAN> N-QZLQMXJXQDNML N-DEEQSSIDGXIEDND
 QDQMAARA&NNÄS<HUK\EMNKU
 SKEDDQNSGILKNRZLLPDDUXERW
 DZLQQA AU QDQMAL .-Q-(EEMA :LZL3DZXOXADMDEEDQD>-
 DMLASMXJXEDAAEELNELDPHEQXXUD :SPED\XGND>D-MLm\$QED\QSDQ
 N-GMLDAAQDLWRKEHANAMNDZD XKDXZRXMLQDMSIPQZRLQDDSQ
 EDA AEDQV\DD<HXNDODERW NDGXNDIBSAWESGL} .-QDIH
 NDGERDNREEND.-ZLS³AAL'EFANLEDESANDQZRNDWN\$QDQLDDML
 DQNAFSISDWXNDQIMPDDGDGLQDQ QDE DQWDSNDGXEXDORSEPDQWXP
 ZDDERDWHLPILA\LEDQVLUÄ :L
 ZLSMXJQADMNDÄDDGLLQXR.-3DZXOX-MQDD m,ZLQDA\AKI
 GORGXEDQZRRDDQZB\XGÄ\ 1DIBSADOXNDNR&XPDQMRRQSQ
 SU DMLIZD>MLZLUDEKMDNDXE DNDN
 3DZXOXQDIHLEDQJROL DMLIEDNEDNRNE)-
 :LED\XGEDI\INKU3DZXOX %LLEISQWDSOQSDZXOXED -
 DGRSPXNED N-EDKXXUPDDNDNDNDN,NNDNDQDIHLED SANIDIBSÄN

RIED\XG\$NLEDAHNMLENDPAENBXSSDMSDD\XNMQZRRI MEXNRORZ³AADGROXSP
 XSP 3DZXOXRBMNDLZKQLZIDA(SXN}XZRZRMANDGLLPDEDAQ-\$QDQLDM(L
 GDNDUSZRDQXSEIDJ-ZX\$XNDSPHHSZRINDAKI

} .- 3DZX ODX -(EENDMLm%DEXINRORZLS SP U .- QDIHLEDQJROL
 ELLQSMMEEDMLZRRQDIHLEDESAND -P-BANBANDE NDSNQDDN-EDJDDJL
 %DUSS8OLEZULDDIBSDMA AADDQZ R -MDND:H ZLLALUS SPN } .-
 NDISNIYANALQDIHLX(AZLQXEOXASANQADASA D -MDNDm%D\XGEDDI(INKAM L
 } :L3DZX OXLQX-EDORSQUISLEEDZD>E SPEDZHHENDM DAINDGDDU
 EDZD>EEDZHED ZREDA(DUNK-EDORN D EDANDPNZLDGROX.GLQDQ
 EDZREDIDAYN(-D -KXXM Lm\$Q EDNDND SKE DA AEDPSHQ EN
 ED\IQSD DQZRQDIDAYN(EXENDIDAYL (BAAREDPHGGN BORD\RRQNDD
 %D SN XUXKSD SKGKDSMELDQNH S KRDPHKODMELDDQNOGLNDGDDEQ
 EDOXIDQADSSNH\$:L DMDNDND EDDQVZDXO%DERPDRON-KWDED
 KDN-EDIDAYN(EDA DUEID MXSQOM D\RRQR RQINGLQD)Q .- QDIHL
 DERDVS D\$ - %ADUEKAD MILDQNH SE DQJ BOMDNDZ XMDUSPQLQORNDML
 EDDQN QDQADSSNH S - WANJUD D SPANR-NSD -ZXW QDASAN-D\DD
 NO AANWID-EDIDAYN(DAIDMLNR
 P-NSLZRR 3AAN-SDEGMAGM %DSSDZXGXEHHLDD\ARAYA
 N-EDMXNDQDKDIDAYN(EDORDQADS :LZLQDIHLEDQJROCALA DGX
 DOMANMm -NKALONR WDS DIOL EDZHEDNBELEIDQJRE EN WDMELI
 2PXQQ NMEXZDQMXG(RSRNQD} EDNDm1DERPDR BQIDE DQJRE EN
 3OMS DMSGMSD N-QDIHLEDQ WEEKAATB QDEDMXMPLE N
 JR OIG RREDELDNLMW3DDQX ODX-ML LEESIDDDMXOR QDE DQJRE EN
 QIEDQJRE DZDIEDD S+ANSS OSE WEEKYAA TB ELNILMDQD\D
 EDNEDISADWRKZHNDQ\ANII .D\ARAYAGIZROWOONRDE ENDOR
 8(EJANNSN-\$MXJXQQDSNDGXO JXWDDM KOBI1DERPDMPLN
 NBDZX OMLD m-BAAO LNSNIYAAAN QDQSA3DZX ODXLOCHEDQDMGK
 NDWN R D D S<HUKL(ESVD -ZRNDN)HOQDQ(A +-NKN-QDIHLEDQJROL
 NDGRD G X RP} D -SLHODML
 m,ZL)HOIQDQ(A QDZHHQML
 %D\XGEDDAS@3DZXOX .ORGL\ML(KYAGSUL(DZXORER
 :L XQXXMMLUQSN- ED\XGD\ %D\XGEDDPR³EISLDASVAN-Q -
 EDORFD -(INKA%DKRDPHKQDM ELQDE DQJRODDE XXU DSKB DUSPN
 EDDQNEGH DQNGED-BQDQV3DZXO B MDLOQ DE DURPH:LQALUSPHKNR
 %DQINKARID ED SHLE ENBAARK ZLDMXEDQX³OSASQUISLEDZD>-
 :L ZLEDAAD\DGX EDESANE DZHHE NSPEDZHHNLEDND :L ZL AA
 QIEDQWRNOIE DNDm HODPHKQDM D\LNUN-XNRZLEDNWDSDM XOX
 -NKQEL QNRR OVEQ KFA 3DZXOX DEJDE LEDNE -EDDQNDQLQNR
 +-N KUD QSN DWN ISQUISLEDZD>-XORXWDSXQD-UEDVANMEEDWXKD
 E SPEDZHHOND\LODQXQDIHLEDQJRO:L PPHN-EDORDI(INKSARAN-
 QDMDDISJ A3NDZX ODXGDODUM DALQ -L SGNR-NSDMELDISD 'NDNDGR
 NDPEIQXXNDZLDGROX XQ DOBE DQWDSDEUSKED ESILZEDUSPNZL
 ERPDQRE-RPDQRS-DSVAMDE DGRDGR OEDND
 NDE SQ 1DXEJANDQJRE OGRN ZLQDIH
 :L QDASADORD\LP3LDZX OXINKULEDNDMDNDM³MZOXO\DQDD
 XNRZD D -\DGNXNDWR R ZHINDP WHEHHZD\$QWLSDWUL(XQXXU
 ELJXQ SPERSNM DQHGDMSPA:L XMLUQS-EDQJRE ONXED ND³XND
 ZL3DZX OXADGX QDZHEDN RLEDQWRNKDZHHDZ XEMM XMPLE(N-ED\ D
 JRQ EEN WIEKOD m" OSA NQDASAL QDBDZXOX:L EDEDQX\ARADYA
 GXQDIHLEDQJRONLONRORZLS SPAZXOHQDQ(AXNZL. ORGLD S(LUL(
 } .- QDZHHEIDQJRE OLSQDASAGXD -GXND3JDDZXOX:L QDQ(ADOH\ L
 QDIHLEDND -MQDD m3DZX OXNDIOUXXNRPSULLD -KHSBDZX OXAK
 DEXDGNBNR RISSMLSJ QDASAL DNDZLDZRRQXLDPHN-DZRX(AAZL

'ILIIYWA D -MQDD m'OXND(NKZUR O QD\L EDUSP AIRDIBSA EDSUL(DERW EDQWDS... EDKDDNZXGXNDWNRB IHNL+HUR GDA AELNEIDQWDS D UEDSPQXND D DELDQLZ\HA N-QMLD GRRQNDICERS ZRQDXKDD XMLSNSG XIQ DIBSAQDNIE DAA }

%D\XGEDNHAH3FDZXGXHOL(

:L NUUNRDEENASPU N-\$QDQL\DI QDIHLEDESAND \DQDEDOSEDQWR... QDQDUSP AERDAA LNDWNPHUW XGR... .D\ARAY%ADBSLNDGXNQHOQDQ(A DNHHA B DZXOX:L EDGX X DZXO... N-7HUW X ONR XSW D SIDN... OIQ(DQ(AQDZH HNOSSDZFE QXX... SSIHS LQXN-PQWRVQXP DQN... LNRQXXIUKD XAAK- JILILARNU... PDDNDNDERVA(AARUNUUERQDGNR... E(-NNDQRR UDDXFEUMD -... AIL(KINKB WUL "IISLDZR AADQ... ZXSPDDNDQZRS\HZQ-EDIX... GDSGNR(DEFVRSQUKIEDQAR... \$GREGRGQDSOPANDWRBZHNNL... 1DIBSAXNDN- MOBA AISZD\>A... ESFMLELDK LQXEDMDNM-/L(YA... QDIHLEDQJBOEIQDNPND EHUDS... L'EN DGRDQWDSDDUZXEXFEDE... SLZL: @OLKHS ELDX X WIDINNAME... EGLGILNRL KTAPARJULU ED\XG... EDSSIQDD SXNRLD WDS D UDXM... QDQL

3DZXOXBSNDGXNQHOQDQ(A

:L)HOQ(DQ(ADGHNX3DZXOX'U XI(LIY)HO DGR-EDGXSDZXODX- NDENDMLEEMN-D-\HHQENS PDM L(IIN KADNSNIYSAVANDBU. UL(U.- m'PHN-LGRUBA(UMDMLZD>S ML3EDZXOXUSPUDGRVRXSEDSLNR... XAAZL XNDN-QOLOPDDNDNDE SZRAAQDQOILSBJANOHQDLXQXXU... NDUSPUN D\HANXOHQDDQ ,KLQDZQ1DIBSADNONMDZD>EDAAN-)HOL(NDKHSBQXXUEDUSPUN-XXQGSHQD -HZODMLD mRAA AEDK-NKQ S NUULREED TFBZLQ\D <HUKLEMLKLQNDQ\ZRCLEMHHND\ISGX X SGMANDIBSA %DPELDNHAHAR \$KDSBQ-NSDMIDZXOXZXLVDND EDDQSNAN-QMLDQMQLQAADORXNDN-DMLX DGXNDISNQID GX.DWRBZHNN1DIBSANMEDQAS :L UBAIEB ASPUN-3RWY(U SQUKSLEDAASLWRFEHANAMME)HTUD-\HHQ-N)HOS(SQUADQZX SXEHND%DDQNDKNLQNDQGLLPVQ3DZXGXNDODES&RCEODXGD\ N-XNRZLEDNWDSDUIBNDQXZR EDOLODQ PDQMRRQD-QQ -GLQSBQDGXQML GMLDGAANDIBSALEDINUQLQMDD NDAS%JDKLEXNDEODMDNDXME DZR %D\$SDZXOXUXKSDNDGXNQ)HT(U EZXASANV\D DIUNR(LQA(AU QD%JDKQDQ(A

:L)HTUD EDQ XAA GRNUUBWDSIDNESPD 3EHANANNDIGXN
 WADNS-NNAD\ARADYVHUXIEMDDQDD- Q -(EEMDNDMELDURPH
 %ESANE DZHONDE DQWERBZHHEIDDAASSPREAANDWKKDDQQS
 ED\XGDI- ED -ELDQDSNDGXQXOGXQEDQWDSDEUSKDXHANKOHH
 DNHARBDZXOX- ED 3EHANTUIXO :L ZLEDAADEEQDMSIN-P-NDSD
 DSNKNE DNDGRDZXOXHUXIEMDMRQ-SOGXXUXKDXQXJUMIUS -
 SKEDERDRRQSNBJDKDKLQOEGRN-EDISII SP-NS .- ZLEDISUEDQ
 QDD .-)HTUD -(EEMDNDMLm NHARUSLNDGXEXDQWBJRLQNR
 3DZXOXRXNDODGXD\ARANAQM XORLNIRZASANLQMLALUDMKGRR
 SXOHQDDQNDNZRLND\GDS NUUR3 OMSIEDNDQDSDZRRSSEJDK
 I 1DGRQEDZHHEINQDQDOEIEEDQZRRIEDNQDS 3AADORQNUHS
 QDMZRGLISD P-NSANDGRXASANORLEDMDEDG-FU L3DZXOXIMDNR
 ED\NHARA QDMHE.- Q -\HZOB-MMKX PGL

)HTUDG BX<HUXIEMIUERNUH QMLDZD>ULNVD D-KHSDRUHDAL
 ND\DEES QDE DND -\D.D\ARAYAD\B HUXIEMD\EDZD>AASANR
 :L XQXXUMIUSN-D -SOGXXUXK P-NS .- ZL3DZXOXAKHSDNDLAL
 DGRN-EDIS3DZXOXNDGXQXODO S ZD\>SL'EAR DIHQDMHHQHQGQ-
 ZL3DZXOXELIN-ED\XGEDDQZRRQEDG-AVZIDZLQMLDONDGERDQAGX
 <HUXIEMD EIDQDSRRVDWD SIDNR(AR .- \$JULSD(EEMHTUDMIML
 LUMLZXASANDDNDQEDZRRRDDQKLDQAND(N3KISP-NSAN) .- DMQLD
 QDQGLLPDQMRRQDQ3LDZXOX- m, OXND(NKADQ

\HANXOHHMMD-NDGRQLQNRRODQ%D3DZXOXNDGXNL\$JULSODD
 XQZXSSEJDKIED\XGDIWES .D %HUHQ(
 WRKZHHMLDIBSANMEDSPEXASAN :L QIDPDPEDQXN-\$JULSODD
 S 'EAR DIHQDMHHQNRPO} .- %HUHQD(EIQDSNP SRSZHHEHQHHM

)HTUDQAAD AED\XGEDDOLORDA-GGXGNBIXUXKN-EDIHE DQJROELDQ
 D -KHSDMLm, LQAINDEHUXIEMWRKZHHENKLEHHN-EDIRDND
 Q\DQZD>USXNRLLEDWDSLUJL :L ZL)HTUDGROXDOP-NSN-EDIS
 .- 3DZXOX-(EEMAMm'ZR SXUXKD3DZXOX \$ -SINQDEDAADMLm
 ZL'EARSDZRLNDZD>AASIA0-NDQZLSJULSDI HQDDQEQDQZRSD
 ED\XGDQLQNRROND-QZRDPHZLXQQDZL3QISL 8ONDND-ED\XGD\
 SXOHHIX%-ZROGLM XEDDPDQMRRE(EEGLXQMGX<HUXIEMDSDOMAN
 QDQRQGLGRNRORXZXASANQN-U PDDNDQ-KXXDMLDQAQDSZRQD
 QNHBS-NKPS \$ -ZRNDMZRROMHE.- QMLQ-ZLQMSIXOHQDDQ-
 LNRLLEDWDSDUDDQMRROLDQDQDQGRONRORQN-UDNHS DAA
 DDQNDSDZXOXG XED\XGD\QXPDD EHANDLA S\DGXQDIHQDMHHQND O
 'EARZD>AAN :L)HTUDZLQDUXZD>AN-Q-MEGRDQSD \$ -ZR
 QEDOHPSIDQUGUIDU-(EEMAMm P-NKALXNRORQN-USSLQDIHQD
 ,QXPSZD>SLEARNHBIUGXNDGXMHHCNDIOL 8NDND-QSJSANDGXIQ
 NLETAR QDQDNLZ\$JULSDIHSXOHHHANK
 ZROQDKHSDNDDNDXNRSLQ(DIH
 QDMHHQN'ADADDQKLODQXEDUD

)HT(DSNI\$JULQDIH

:L NUUIRO ASPUN-\$JULQDIHNDQSQDNDODGXD DIHQDMHHQND O
 QD%HUHQD(USASEDELS.D\ARAYLAQXNRLDGRQX
 SZXOHTUPER -LELDZRRRLSIGR
 GDNUUBRON-)HTUD-SINQD\$JULSD
 QDIHSXNRL3DZXOXQLD m" IIS 3DZXOXNSNDGXQJULQDIH
 DORDZRS L)HODZXWXXNDODEX+-NKN-\$JULSD-MQD3DZXOX
 :L QZRRGX<HUXIEM- EESAN,KLQDIUSPND\HANKOHHJX3DZXOX
 EDZHONEDQWRKLE D\XGEDD ELDGHHNDEND -\HANXOHHDMQ m

,ZL\$JUL SDDI H G O L Q D S Q Z L Q Q D S E D Q G X X I N L Z L L Z L Q Q S S Q M Q D Z L
 S N D G X Q N D E (E M S L N R L E D \ L S D D Q M L D O X I D G L L P D Q ' X X N D \ H U S
 E D \ X G E D W D S D U B D Q N D N O L O E Q \ X G Q D E D Q Z R R D D Q Z E P \ X G D \
 P D D N D S K I L P X G R O Z G E H N E Q X X U E L N Q M L D \ L O L I D , Z R \ I N D K D E -
 D N D D N P H E Q X X U D R L E D M D E D O M N A E D N N D > N D S N - A E D N S E G M N D I S P R
 8 N D D N - Q M L D N R R B R S I N M E Q X X U B M H H K L S - A E D N S P Q K L Q D X Z H H N
 m% D \ X G E D \ E D P M L E S O B R N S R Z L N A A Y I D S S X I D I B S A + - N K E D K L O Q D
 % D P N D E (M L S E N D E (E K U S O O R X X A A K Z R O E D V \ D N U E - D S N - A E D N D S H N D G X
 Z L Q D D Q D G X < H U A I (E M % D P H X Q G L E D K N D Z S E L N I D I B S A D G D V D X E I D Z R
 L P D D Q K L O N D D S Z R E I D A I N I - G M I D A S S Q W D S O O X L A
 E J D E L S Q U K S L E D I D A Y E D Q W D P S X
 E J D E L Q X Q . - K - N K U X N R Q N D D

3 D Z X O X M L E Q H P S D H U X

N - E D N Z D A A S X Z R R N - ' K D S X N Z L m 8 N D D \$ J U L S D D I H N - Q S X N R
 1 D I B S A D E L D K R E D I N U N - N I N U E E N Z L 1 D I B S A D S P N I Z L D K D D > E A - A N N U >
 Q D N V B N I S Q W D S O O X L Q N D K R P - S A M L ' M X Q Q D P D Q D < H U A I (E M E D D A A N
 N I N D K U S \ H H Q Z N L N D G - A N U D I B S A F B I < X G E D (Q D I E D Q Z R R D D Q Z R
 Q D H A A I E D N O I D X W D D N D S J U L S E D \ X G D \$ S P E D N D M E D Z X S M X E D Q
 Q D I H P Q K D P S D P D Q N D K N E D \ X G D E D N D G N I D I B S A E D G N R D G L N R Q N \ X X
 E D I S N X U X K D H X N D D N - D Q E D \ X G D M X N - E D Z X S M X E D Q S N R Z D X N D D
 Q D A I D M E N H I N M A D V \ D I D I B S A D M N - E D \ X G E D P R E Z L Q Z R R G X . D
 Q D A S N E D A A S S N H E S D " } m . - Q M W R . I O Z H H N L I D I B S A D A I S V N . -
 S X O H Q I D D I Q - N K N - Q G X Q A I D M G Z R 1 D I B S A D - Z R Q D Q M L M Q X X Z U L Q S Z L
 N D G R N Z L Q K L Q D E M N D Q K I N A D W N I P N - Q G R Q D S N D G X I E D A A E (E D P S I R S
 < H U L 1 D A R E T . - K - N K I G I Q G R O E X Q D E D Z H H N S P X N Z L P P D D U X 8 N R
 < H U A I (E M P R E D Q V \ D D H U E D U M Z L Q M L D U S P U X X Q Z R R X O R X P S D S D
 D Z D M N D O D E X % D E S A N E D Z H H E N D G I Z L E D U S P A I D I B S A Q D O R \ L E D M D I S F A
 Q D Q D S Q R D D M Z I R Q S D U S E D N S N H S M X I E N D G R O D Q W I T (D O X I D K N D I -
 G M L D Z B E D Q G L Q D Q ' M I N D A A Q D N D Z R D E (E I Q N Q I D S S N H S D U S F E D \ X
 L W R E H A N A E A N D K D N E D Q V \ D D U X Q D E D Q Z R R D D Q Z E P \ X G E M H H K L
 < H U N D Z X X E N D N S N D N D W I N R Q X O E I P E X X J
 ' G H H E B S D N B D D N D D G R M I N D \ D

3 D Z X O X R D S N D N S J U L S D I H S
 E J D E K H U

3 D Z X O X I D N N D N > M L E S P - U D G R R : L 3 D Z X O X I \ H A N U X O H H K X O
 @ \ D D H U N -) H T (U D - K X X M I m , Z L L \ L O B M X N
 m . - K - N K I G I Q O O L X J Q X X L O R S \ D S Z H H S N L M X N S X D M S Q R R \ D E N K R Z }
 X E H H Z I L D D P D (S G R O H P S N S D Z R D . - 3 D Z X O X - (E E M D A M I m , Z L 1 D Z H H N
 X Z R U G I D E D E S A N E D Z H H N D \ D S E D Q P D D N D P Q N Y I L X A N R L Q M L D U S P U X M R R
 P Q G L X Q X X G U M D I N X I Q D I H N - Q - Z R Q D O N X I S S P - S E J D K \$ J U L S D D I H
 S E J D K - Z L Q E M H H E K O L R E D Q Z R R Q X O O M D U S P Q D D Q D P Q W - S K G P H N -
 E D I S - M H H K O S O X Q X X U E D E D L J X N - D D P S D D R R - N S E (L L Q G R G X E Q O T
 Q M Q D E D Q N \ D D Q S Q M L + - N K N - G P H N - D P H D E (D E D , Z L \$ J U L Q D I H
 P - N E (D M S W E R . - Q - (I I N S G L L P V \ D X W R Z L E D U S P A I D I B S A E D M D N X
 S O R N - S D N I S Q D Q M L D S P X K H R - D M L " ' P H N - L V \ D Z D } . - \$ J U L S D
 A ' A W U A W U Z I H X N D N - L N K D M D Q D D Q E M D Z X O X M I m , A I N D N D N D Q D D Q
 E D , E D Q R F Z H D W R R M L S D V Z D D M X Q D U I O X E D I D O S U S N } . - 3 D Z X O X
 Z D D N Z X X N Q D S I H H S M X O . - Q - D N D D N E E M M L m 0 - M M P H X A R N M E
 K H S D U M L A Z L L Q X O E D \$ M X J X Q " X M R X Q N Z L Q M L D E H A M I D I B S A X Z R R
 \$ M X J Q (E E M M A I M L H U D L N K D M D Q Z Q D E D Q I N I K E I (Q S G I Q D N D D Z M L
 1 D I S I N Z R E Q D S S N D Z L Q D S O N D G X Q Q M L - Z R P - N A Q D W P Q D N R U H M O M I X
 N D N D N D Q O D Q X P Q D D Q Z R N D U S P }

+ -NKN-QDIHQDQDQ(ALXAAKDDSRN(IN&DZXOX3N;SDDQQXXUD
 %HUHQDEDAAE(EDQZRQDEDNISSPANANNUIRMRQDSNKXZHNN-
 EDQDAS :LEDSTUD-SINEXNDEDDUMBEDNEDDALNEBEGKDOONAAAN
 EXNDMMm"IIISLDDQGRXNRORSEDSN,-SJRQLXBOHINANN;-SL
 XQN-UDNHSMED\XNDODEX.-)RQLSDZBXXQMZZ.UHSDA(AQD
 \$JULSDMQDHTUmHIN&DNKDZXND\RIDMSHMDPPUDDEWDPNKA-
 WDQDDAADKHSSZD\>AA&XQDIHEDKLODEA&DNUIRMRQDSNK
 QDMHHQND O

8NKXQASXSQSEIEGKEZHNN

8\RRNPSRSQINSA&WDPUD
 DMXSQRRI-EDAAEIDAIDMELDKLQDQ

%DQ(SOSDZXGRP

:LXNDNZLSM&DUN(D\DWDO
 N-EDZXO3DZXQXEDNDODEXOR 8XQGIRQ-XNKXZHNNQZRR
 <XOL\XQZRQDZHHEIDQJREENNDWINREWDPNKAPD\DXQXXU-
 WE&KURPGIXSQUKSLEDQJ&OELD QNSAAXI&MD&K 8NKZX XEDNRE
 MD&EDGRQUKSLDIHQDMHHQNDG XODUN- -NKADKL OZDOSJAN-
 JEXODUQXS N,-SL\$GUDPLW&XQZ XVM-X\RRXIN\DXQ :LSPNU
 ZRRZLS\DS(IYAD&OSL\DUITARKLEWDPUEIXQM&ZSRXSQZRRNDWLP
 7H&LONGI&AD&EDONN-DEQDXQ :L NLDZXGD -SUNDPHQW&ORD&WUL
 XQXXUMUQIS- -EDQIDO <XOL\XDOONW&IRNDNE&E&PSRESEX
 DZRD&DZX&EXXXUDZXW&DMD XU&ELDQWD&NDIHS&ODUQ (+-NK
 NDZLE&DQRK&ESNANRLDQXPLLN-EDOH&SNLOD&E(DMLH&W&D&U-

WOOD&AIDON-ML&LRXINNREXDXZXW&D&K&%D&SD&-NSX\RRN
 DGH&NDXQN-FO&Y&XPEDZLXQMLXILEDN&S\LSZX&NSLEGKEZHNN
 ZL.LSU&XZXRRXXQNNREZLZL GXLEL\DLZLEDAADUJLORR&D
 MUUREUGKE D³&GU(AAK'ILIIY&DZXW\RRN-XN\&DEDN& 8QXXU
 3DPV&E&D&UG&X&AZK/LNL\DL XVB-ASN-XNKXNK-AN&KPD&ND&Q
 BAN&DN-QDZHHE&DQJ&O-ZLQEDMLH&NRQMLM&XGXE&K 8QXXU
 XODUQ(O&RXQZRRQ&SOHAN&DRD&Y&O&XZDM&DN&ES&MILH&OR&OODNRLXODUQ(
 S\DW&D&IGROM&QJ&E&JD DIEGXE&GK&Q&LENLEDND DONUUR

DONUURJMD\&DEWUISKX\ (UM-NW&NQXXUM&EJ&HN-X\RRN
 RRR&ZRRH&R&DDND&DE&D&D&Q&D&G&XNNR&B&P&D&D&ND&Q-BIMMZLQXQ
 XEHH&Z&ID-NID&B\RRR&IQHHQDS&X&D&Q&EDD
 QDE&ON- DU&KEHH&D'ALMOS&E DONUURN&D&G&H&L&Q&NRR&ON&Q
 NDE&ND&G&H&D&Q&R&R&Q&MZ&Z&UH&WSA 3DZX&O&X&Q&D&AS&D&ML&DE&D&AA m%DEXN
 SA&XND&E&K&P&ND&ND&E&DED&G&N&B&E&D ELL&Q&S&Z&RO&DK&D(I&N&K&N&Z&L&Q&M&D&ND&Q&D
 MD&E&D&G&R&N,-,QXXUG&D&³&G&U&E&H&H&NDZ&X&ND&S&-G&X.UH&V&D&Q&A&N&D&E&X&X&U
 ZL/D&A&Y&A

SOG&D&A&Y&A&M&R&QS\&ND&G&X&O&G&R&D&P&B&A&Q&ND&O&N&L&Q&O&F&SD&Q&D&Q&N&N&H&S
 NDNDQRRUS&IQ&X&Q&X&Z&LS\LPD&Z&LXODUQ&S&XNQKII 7DN&D&D&X&E&J&AN
 ED\X&G&D&I&G&R&E&P&N-S\&D&Q&DE&G&K&Z&DOXZ&D&Q&M&Z&L(1DIB&S&AD&Q&N&D&U&L&Q&M&D&D
 P-NS&SD&K&N&O&S&-A&X&Q&J&X&X&Q+-NKN-ND&G&-A&X&E&S&Q&M&L&D&M&D&N&-Ã&D&Z&X&O&X
 3DZX&O&X&-S&J&P&N&Z&LD&A&L&U&M&L&DE&D&N&D&N&O&-K,&Z&RL&ND&Z&D&S&ND&G&X&O&D&I&H&Q&D
 m%DEXN&L&G&S&L&Q-E&J&D&E&L&Q&X&E&L&M&H&H&Q&N&-D&O&I&B&S&S&E&Q&X&X&E&D&X&O&N&G&R
 ED\&ND&Z&X&S&O&D&U&Q&O&K&A&N&Z&H&H&NDNREDAAE(EDQ&N\&D&U&Q&S&L&Z&IE&D&E&X&A&U
 \LX&M&L&M&K&E&D&A&E&D&G&R&O&D&D&N&G&S %DEXN&L&Q&S&D&Y&B&-N&N&S&K&I&G&K&D&S
 } .- QDZHHE&D&Q&J&O&-P-B&A&Z&L1DIB&S&AD&P&H-XZ&R&M&L&E&M&D&N&D&D&U&X
 QDZHHE&D&S&X&O&D&U&Q(DM&Z&DE&D&M&D&N&X\&R&R&N-&D&N&D&L&-U&G&X&Q&M&X&D&R}

DOBRZRSXEJANQSKNUFEEN %DQJRIELD - AIZDOP -NSNDV
 QDBAARS PHHIO-XNKXKXPDD\QDEEDNDO DEEDXZ XWQDDO INP EXXU -
 XQS E GKE IN DW N E S GLUL\ D. W ED Q Q D Z H H E N D Q J R O-LAL3DZX OX EXXU
 PQM INGE DOHPISNKLO DUE(D -UURM S NHDS -MQ DE D NED Z XMD VEDNDODEX
 3 OGSND\ :L ZLEDWD O SXI S OR \$ ED B P S P D M L D E D N E D Q K L S O D P
 Q S W D Z D O N D W H Q Q G L L O Z G N E (E D G X Q E D M E R G M E D O E P E S Q D \
 NDZRM E-RL EENWA JSQNS D QM X OR EDQG X NEIDLVA ADQGR OX D QSN D
 DNDNE DSQ DWHCZ LQ -NDZRM E- R N D P S W N D \ D D NSQ DN M ELN R O R S
 L E E N T B Q D E D N U H % D S D O P - N S L Q N L S I X L O D U Q N D A S N A E X N X Q G X
 X \ R R X I L U Q X P Q O D D N W D N O D I D G L S - N I G I E D G R O X E D E Q S N D D E X X U
 N E D D R I G - X N D I N S K O D U D (Z D O S P R H H O
 N D K L O Q P B A X D D - E L N D A (R A A N R A N
 X Q X X U M L Q S % D O H P I S N K L O D U E (D G R
 Z D O - N S Q D S S N S Z D N D E X X U D Z D O D Q S D Z X O X E D X Q M Z L Z D O L W D
 E S E M E X X U D Q G D D U E I D A S W D Q D D U : L B U U R E U D - E D P H N - X Q M L Z
 L G L S R S N D G X I O X O D U Q (. - 3 D Z X O X X Z R N D W N L P D O L V W D A A E D Q B U G D
 D - M Q Q D Z H H E N D Q J R O E L D Q J R D Q E D I S A X Q E Q X X U P D E (H A E N G R B G X X Q
 G X N L D M L m : R O I E D O H E S N X L O D U Q N - S O D W M - A S K X U B X M X S Q U B N - X M R Q S
 E L N E L D D O S S Z D Q D D Q N K N D E X X U X Z R R 3 D Z X O X M E I M E - N S L P X I O N D \
 8 N D D N - E D Q J R E O L D O I D O S A N A A N D I L G X E G R R - X S X O D R X - S - N S \ D
 E S E M E X X U D Q X W E D N - E D N \ D D N D I S E G R E R X 8 O X V O D E D S U N L D E N : L
 : L E D N \ R R Q R Q M L Q S X X N - E D A A E D Q B U S X Q M E D Z L Q X S X O D
 3 D Z X O X - M Q D E D N E D D G H M L E D N D N N D E N N B D Z X O X - K R R S B C S M I I I S L
 1 D S N U U R E E N D B A A R N - H A A A W O D N S Z R Q D V E D A A S K D M D M I D N E X X U
 E Q D S D Q Q D D Q Q L H O N R R O D I O E L L S N H S X E G K N - Q D I B S A D O R D Q G X D Q L L
 Q D G R D Q X P S D G H I D K L O D Z E D M H E F Q D I B S A D Q M D D O X N D - Z R D D Q G L Q D Q
 Q L Q D Z H N O R D D Q N M R A V } : L D Z R Q D M H E . - 3 D Z X O X O D - O F
 Z L D A A D M H S R R O P E H H I B S A D N L W X S X O D D O X E G R Q L Q N R R O X Q G R O D
 \ D D - M X Q G H . - Z L Z L E D A A E (G R . - E D A A E D Q X D M L M S Q X N M E
 E D N D N D O X A A D G E W L L Q N W Q D O N D M R O W N S I S N R - N S : D O Z L E D I R R Q N X
 P - N S E D A A L E E N W E A K T B Q D E E N D M R E O D Q Z L Q R R O D Q X J > A D M L
 S D D M X O R Q D S D D M S X O D U Q (: L D Z R O R S E D I B S A
 E D A A E (E D G H D I R N N - E D I - L D E E Y 8 I - B Z L Q D Z H H M Q M I D Z Q Z R R N D
 A N W O S O D U Q (X E G K D Z L A N A Z A N W L R I 3 X E O L X X Q G D \$ S J A N N U - N W O
 E D \ D D E C L S Q L X O N U U W A J A M E D Q R K X O
 \$ I N 3 X E O L D X P (D D A N D O P - N S D Z R Q D

8 O D U Q (M L L U L

:L XQXX M M I U Q S E D S X O D U Q \$ W R R - O O H X I E R D V L Q D D 3 D Z X O X
 E D D Q \ I N S U N D S L E D N Z L Q X - Z L Q D \ D D Z L Q D - 3 E H A I N D I B S A D S D L E N
 S N D S O R S D Q Z R R D S \ L Z D M E D \ D S E N R Z D M H E D Q . D Z L Z L E D P D D N D O
 N D N D E X O O C U S (S D Z R O E L D K L Q D Q L E L N I Q M E D Q G X N E L I E D E L S 3 D Z X O X
 Z L Z L E D I D O I X W D Q W D Q Q X D D G L S - D M H E E D D N D % D A A E D P D J D Q X Q
 L Q S A N X U O D U Q (- Z X W D I O N - L \ E G K P D D N D Z Q K Y A A N - E D S - N A N N R L
 : L Z L E D A A D I N - > L W D L E D W D Q Q X A T K Y A A N D Q X P E D (G X E J D I E \ D D A Q S N I
 A N J A A S O N A X O D U Q D W D N O R R S Q D Z X O X Q
 N D G X Q Z D X \ R R X I K L O X Z X X N D D
 N D G X D Q - (O S L \ D S N D \ . - X - \ D Z D O 3 D Z X Q E D N S U E D Z R R O O D D I D O D L
 P - N S D E I A S S \ L Z S Z X A S A S L E G K N - S \ S R P
 N D G X Q Z D N D M L X X Q N D I K L O S D Q : D O Z L D O L N O N L Z D M D D Q S M L M D
 N D I H S N D U X P S D G K I S U K I M A A R S X O D U Q (O R Z L X E H H X I D S O H A N D R I Y A
 A K E R X X U D X Q S A N U Z D Q L X M R Q S Q M K Z Z R R

NDWNEHW YADZDGD'IRA(KU :L EDZRRELSZD\REDKXPDDUD
 DGBDNUUW/AJAN:L WOONGUD EDDIQNKAR3DZXOX-MQDE DNSY
 D -S ANDEINIEGKDGREFD Q EHHZIDm1L 8KDDZL1DIBSA XQISNE QXXUD
 5HJL\X PDPQMLN-Q-S\RRXNQZRRQZLXSPNUS PQWXPL ,(AY1DISPAR
 EWDPPIX -MXSNRE- DONUURB 1DIBSA \$\$INDML
 D -EDQN,-S3XWHZR:DOZL BANUA~DDQXEDAAP-NSANLMOEDND
 XEHHN-DS SNGIE DORDQV\DDUR ROQDGEZBWDWE DS INKRQDDQN
 N-EDPBANNNSOGDNDQVND\$-:L WHWDH
 ZL AADEDQRP %DQV\DDULNL :ROQDGRBDEKDDEN>EQXXUD
 5RPEDI(NM-EDMWCS EJDK -EL RRQDDQN ZILQD
 WBIHHZXS\XQDGXGNB IEDMD D RIKIHAAK BIGNBQIE DA AELNL
 EDG,RVRK%D\DD,QSMDSNS WXLQ EDLEDESDND
 3DZXOXZLQXEDNDEHHIBISAD - DGFN>NEDND
 NDNWPPDDNDQ .DKLONDDZRDQNZDQNEEDND
 .DERNDZRDDQINQLEDESDND

3DZXOBSJBOSQXXGSRP

:L BANRPEDGLQSDZXOX EDKLEDDZSMGQML
 DJDDJ BZLQXD -GRQDQJBOEN- 1KLOOZDXND MHEEDND
 DN\HA :DOZLDSO NUURVAJAN .- 3DZXOXEDD>ESPMLE DND
 D -GXEDQWREK\XGBDEED\LD m1DZRENDP HHHUL-1DIBSA EDQ
 D :L EDELD\LM-D -MQDEDN ZRREDDQZP\XGBLNDZXOX\$JP
 m\$QED\LSDDQMQRZRRP-NDG LPEXXU%XNBDOXD(NZD } >
 EDA AELSIQWSDOQXNRRONMCS :L 3DZXOBSPUKD N-ED\XGDD -
 XGROZIEHINUNDPRNGXHUAKLEM VDDOM =
 DZXODURPH %DKHSDUEDDXUD 3DZXOXGDUBAEBGXNDWRK
 XNRQSUDASZXWDQSKEDDQZLNG NDORIDNOXNOX BGLGLDXMHQN
 ZLQQLQNRROSDOVLQ-N-UEDVN EDQMDEEL(SZLQD\$SGD\$PKNR
 .- ZLED\XGDDA ADSRANR-NSN- ZL3IHSUDIBSADE FDMXNDKZL<HU
 QZR\LDKH\$ZD>SIQDIHQDMHHQNDO \$MXYJQPQWDERVZQDMHHK
 DKHSSD\$ -ZRNDMP-NKQLNR
 XORXWD\$QWSDOOLDQ:D XNDD
 N-QGX DNDZLQDND SNQDDQSKI
 EDW NQEPQNRUHFQVXKDWNPAA
 LELN,LRAYEDKID\$}

:L ZLEDEEMUIDUMLm - NYEENK
 QLQNRKORXPSLL (SLZIXQZRRQX
 <XGD-ED\USE DQZRBDEDDPBL
 D\$PKNRROQZASASLZL .- - ALA
 ND(NKAL\$KEDAA SGNRE (EDODS
 SQUISILZRR}

+ -NKN-EDPBAMQXXQDSDZXOX
 N-EDAA EDUMS EDNBDODXDEIGX
 GNRL3DZXOXZDOLIS\$INQDE DND
 QIDW XWDDXIDZL 3IHS L1DIBSA
 \$GRQDSGREDNED\LNUX-NZL<HU
 DSPNSA %JDEKOR\LQDXNZLE DUSPAR
 1DIBSAEDSUL(%DOSREDNEDV\DDU
 XNRZL D\$PU N- EDORRDDQV\DDUL

8 SJ FZ L3 D Z X OXS LUL (
EDQV\DD E X QB-UG X
X(AAZL
5RP

8 SJ F M X Q L

3DZXOXPSUL(NDNDDWVDZR
QD\XGSEXNQDDIRBXXQWDQND
EDMDEDDGXDU(.-DVNXNAASX
XEHHND<HUXI(EQXGIGIDMXNQX
3DZXOXEIPH XGRODZLHE D\XGD
EQXXUSFEZR^AADQKDMPOXNDQ
EDA A E DE EK D Q V \ D D . W X T (U . - < H U
. U I T (W - E I S - N D Z L Q D S N D G X O X O X
D Z R Q D P D S N D G X I E D Q Z R R D D Q Z R
E D \ X G S S F S F S F O B Q X X G D G N R (
G I S I H S L 5 R P : L 3 D Z X O X S L U L X S P
Z L D Z R G X X E H H N D . R U L G X U B A L
S N K E E N D E E Q D S D D N X O R Z L
. U I T (W E X N N I D \ D U B A E E N D E E Q D
E D N U H \$ E L A I S \ D < H U X I (E D M N D N
D A I N D \ S I H S L 5 R P \$ S L N (D N D D N U L M D
E D A A E D Q B U G X 5 R P N D S P E D N D -
D A I N D \ G X E D N N D M X E D Q S F Z L
1 D I B S A N D V B - N A A E N D N D

+ - N G L I D \ K X O L E W I D Z R R
3 D Z X O B S F S F O B Q X X U D
% D A A E D M E (E D M X E D Q X 3/4

+ X P G I G U D I B S A D M D N D M E I D A A
E D M E D Z R E D Q O S L N > N I Q X O 3/4

% D A A E L N I D I B S A E D O M D N D E L G
X K D O X 3/4
1 D I B S A D Z X W D (R A Y N E - L X - Z R
X X Q Z R L P Q S 3/4
8 E L G X K D O X Q Z R R Q D X A L 3/4

8 N F L 3 D Z X O M I D N X D I G Q S Z X O
P E R 3/4

1 M B D Z X O Q D O H P S & D W . U I T (U
G S U L (1 D I B S A D G X N S Z R Q D Q M N 3
D G D N D S - N S S P 8 S F S F O B Q X X Z D Q X O
8 S J F P - N S 1 D I B S A D S P - N X Q G L L P S D G
E D S P A B K R Z D S 8 O L E Z L Q X O 8 S J P
P - N S X S I N I Y X N F L S E X N X O P S N N U
S N D E X N D \ D \ L S D I H . - 8 K D D

8 \ L P D Q D D I Q 1 D I B S A X - G L L P D O O
P Q K L Q D Z H H N D Z S E X N D I B S A Z L
D Q D I S S S N H S O D Z R H U . U I T (S M X J X Q
R I X Q L 1 D I B S A D S P - N U D Z X O E Q X X U D
D G R - Q Z R Q D Q M N 4 - N K N D W M R X O
N D P H A N S Q K L O O Q E D A A E L N (A A K
E (E D V \ D D E U D N X E S G R D (N K A \$ Q
N D Q D Z S E D N P - N S A N D C E L M D I B S A
D G X X S D Q D Z E L N H U . U I T (U \$ Q E (
Q D Q Z R S X 5 R P E L N 1 D I B S A D A L U
D E R M G X Q Q Z R D A A E L N Q X G E H A N
1 D I B S A \$ I N Q M Q D \$ M X J X Q U . U I T (U
D Z X O E D Q X X E I D E R W M R R I A S H A A

3 A S \ S Z L Q D A A E L S R P

' A G X Q N D S N S < H U . U I T (W D E H H E
D I B S A L Q M D N D G M A N S X N F Z L Q D Q
E (S K I E D A A E L N X L P X Q G E (E D I (N K
N - Q D V \ D D W I T (U 1 D I B S A L Q M D D
N D G M A N Q D X K D Z L Q D D E (Z L Q M D D
N D S P 8 S F S F O B Q X X X Q M D X S I N I Y A A N
\$ E X N O P H - G S P D Q M R R Z Q Q D N X
D M G M N L D A L A Z D O X Q G R O Z L Q M D D
N D E H A I N D I B S A ' M I N D E H A N R O X Z R
X N F Z L D A L U D G R N Q K L O P E D Q G X D Q
' A P D D N S Q L Q D N D K L Q Q D D B -
Q D Q X N F L 8 K D Z L 1 D I B S A X S N N S D
X W B N A N ' A N D Z S S O O F S W \ D D U
S I Q D Q S V \ D S U Q D D S C D V B - N Q M E X

% D \ Q S D G A Q D P N - G M R Q S E L
G X D Q N - 1 D I B S A D - Z R D D Q G L Q D Q D D Q
W H - N K U ' A I N D O H S S O O F M D Z L Q
X O H P S N S X Z X O N R Q X X W I L E G R R
D E Z R G X (A A K L O ' Z R L S \ D G X
E D A A E L N I B E E Q A G X E L N S E E H G X
E D Q M X O D G X E D Q Z R R D D Q M X 8 N L R
P - N S X N D I N - Q A S S P A M N D Q D Q B U
G X 5 R P 8 S F S F O B Q X X U D

0 - N J N D N R S S P 8 S F S F O B Q X X U D
X Z R Q D P D Q M R R R Q D Q L P D 1 D I B S A
S P E X X R L E D A A E (E D Q V \ D D N X
M X Q G X Q Q X E D \ X G D A G X E D Q Z R R
E D D Q Z E B \ X G D S S F S F O B Q X X P D S
X \ X X Q M M L E D I B S A D M D D G R M D W O
E D Q O S L N > U L R I S V \ D D S G I G I S Z R
D Q O S L D Z R R Q X 8 O L E Z L D I B S A X M L
A R I S @ \ D S S E A A Q D Q O M D D N D D Q D
X E L Q D

% D A A E (E D M X E D Q X

1 DIBSAD MLL LPDQ QXEDS GHHE % DPBQXXBDD\>SL1 DIBSAS LNR
ZLQX QEDAAE (SKEDD QENDL MANR -NS EDQM EDGRD EDA A QDS NHS
DERD WELD GIRN RQZR RLQZRL ONLD .- ED GXNL DGDUNSL NR-NS EDGR R
PHQQDD QMRRQDQ XNRZL³AA EHHEKH HDK MELD PDJ BQQM EDGLNR
DKLOSPH 1 DIBSAX -ZRXMLSLS DP-NS
EDAAE (1 DIBSAS XOHHDXGLPDQ
ZDEDND 1LQAADDPEDNDZLQD
1 DIBSAN-GXZDØLDS INUXPXQG\XH
K-NKUZR OELDA A EDWHORLDS D 3ZD\>S Q S LI DIBSA
EDZLQQ GMPLQXPDQZR RDDQNE D,ZL³AALLZRKDL LQ IIR QIMNIAL
NDE RND PIN -DZRR1 DIBSA QDPDQ N-EDAAEDOR EDGXNQDD DDDQ
MRRQD QDA A ED MEDDQK LND DQ MRR QZRL M EDGXNQDD GORH DND
SKEDDQ MANDIBSAD ERDVG RNRQ LMLG LLPIDZQS XOHHN XLGXNQDDQDD
ZRRLLQZRL OL%DPHDIBSAEQXXUD - PHN-ZRQIDIBSADZD\>EDAA
D -ZREDD QENDL MANM L DIBSAD ERW EDQM EDGRNRD DZD\>QDPDQ
DZREDD QENDL HHEIDE DZRR LNDGR MRRQDQA IDMLZ ILQNM DN-XEDOR
NDEHHEIDE DPS PDZRD ALP-NN- EDGXNQDD QORH NRE DNGR IOOX
ALIEDND AHA YAXEGM %DADM NDEXNDNRNEI DIBSAL" .- MELEHHK
EDWD WZLRED\LODEDSRPM GMPL EQXXBZHHL1 DIBSANDPLN LXO
1 DIBSADQZR RDDQNDHNSNSGMAN SMRBERSLQXO,LPPPHN-EQXXUD
LWX³AA QDM DQNNHSL KAL P-NE DZ RDGRLZ XSM XEIDQRLV->
NAAMD L KOIXSEH PQZRLQXL"
.- L -ZRLLQMA IN DWLQ SZXW
8 NR -NSXNDN -1 DIBSADZXEVDND SMXEXNDN -L MWLONDD NR IEDZHENO
N-EDZ RLNRS MLHLA AIEDN AALU ZL1 DIBSADNGLLPDXGHKZHHZNL
\DN-EDNOSP ANLEEFEDND %DM QMOSZD\>S Q S LIQXOX\$OXNDZD\>-
PDQMR RPLD DIBSAD SBQDSLANSRN DQG SXINZLDGROX%DA A EDQWD
SGMAN QDS DNREDZRR LSGMANWH PDQXS SGE QXXUED QNOS DGM QD
PQODZ RSGMANNRPSANI 8ZR PQGM QDLNRQZR RLQONKAL1 DIBSA
KD DMDDZXØZXØDNØELGZLPQØ
8 NR -NSXNDN -1 DIBSADZXEVDND .- EDAAEDPSRN XDGKR N XQOLOX
S LNR QMDLDS R³AA EDKDEUDN EDNSP EDPSRNSXS PDQMR RCOEDROW
EDDQNDM LSLQOESL LQZRS SLL QDS LNRQZRRLQZRL OLOXNDG LLPDQ
QEDDES (NSE DND.- ELLQSN DIXNE DN XGHKZHHZNLQXO .- SZXAN
SSLLOQEDDS HQEULQBNSE DNDQ DSKDDM A ONREDAAE (EDQNGROX
ED EDGLNRNRZD QGANE LLEQNS EXASANE D\XGDD EDDQZR EDDQZR
EDNØ-NKED\HHQXINSOLEEIFEDNE D\XGDDN .- 1 DIBSAD -OXNDZ XO
NDNR IED QAU QDSQHHSPE DQHHPXE DQNGRECOXX XSGM QDPQGM ND
%DA LD MEDDQZLRNDPH DIBSA MRRRESNDHA AE D\XGQ EDDQZRR
XNDN -DZXEVNSD ALIEDNDAN- EDDQZRL\XGNDN 1DPDQMRRQDQ
K-NKEDNGR RLEDZREDDQZNRDGRIDIBSAD DQSMLSR -
%DU(MQDLNRE (LQZRRLQZROL %DA A EDQM ED MX EDDOXND\ D
EXASA S³E EBLANR DP O T%DU(MQ ENXE (LQIHUEQXGRZORHE DDPPHEJDKL
MDEUVA FS OMNDJXXEIXEGLXNGXND R\L(N-EDQ ADMX EED(Q -PHEJDK
S LNRZ XASAN% D EDWDSDAJAE SPELOR\L(DSP-NS EJDJR -NSNDZD\>-
QD SLAN DERDWNXX WQZURE DOOR AEDND 1DPDQMRRQEDNS EDAA
1 DIBSA EDND UEDGS A BDKRP %D MELDQM EED OS S (INKNRZLEJDKEL
EDESJ SJ HAAS SODNRZ XASANKDOXR\LE DMDNE XZRE DQ OSLNDGXN
EDDQENDL INE DMXEDND %DDQWILDVBSA EDQM EDGRNRZLEDMDNX
EDDQEDGRNRZLEDMDN MEIDGRDM -EDNONXDZRDQ SIN>NQXO 1DPDQ
HA A E RVZ RE DD QEND A GEAD (NSE DNDMRRRQZRLQOELDQZR RDDQZRL\XGD\

EDQZR EDDPPEHJD E LOR \ L (EDG S I DND O M ANM L E D S U L S E J D S D Z R
 XN Z LE J D K D M D N S L E D N E D M D G L S S L - > X K D D S L 8 K D D Z L 1 D I B S A X M D D
 L P D Q - E D Z R D E J D R - N S S H A A I X G R A A D Q Z R R D D M H H Q N N O D E H H E
 E D N D % D M D G L L R K D N Q N - X N Z L G X 1 D I B S A P - N S S E D A A E L N D L M D D \
 E J D E L O R \ L E D M D N X S L A N S E D N D H H Q N N O D
 P H H S H A A I E D N D A J I A S U P E D N D H
 X N Z L E D G R O X X I S N M E X Z R X Q X X U D

ALI EDNDNA JIASU PEDNDN RH 3 M X E S I E Q D A A E (

XZ XISN MEX QXXUD + -NKXNR -NS . - SU NHHGLG LQD \ XGD S HO QX
 XO XND S - Z D Q Z L 1 D I B S A D N S N U S E D Q G X N Z D O N D M P S D N X G R R L Q L
 < H U . U I T (W L Q S P U S 8 S R B O B Q X X U D 3 Z R Q D \ X G S D Q X X P U D D N D Q X N D O
 N D Z D > E D A A E (S L N R L D P H H U E X D N D E L N D I B S A D K D Q N D L Q N R L D S P U . -

% D \ X G O D % J D E K O R \ L (

. - L Z L L Q M D N X M I L Z R Q D \ X G D X N R - N S N D G I R D I B S A D Z R D D Q N X N R L
 D Q D K O E D D E K O R \ L P K R P S Q D I B S A D M D N L X ' 1 L Q E D A A E (E D Z R N D P H
 L M L P H X N Z L D A L U D S D > S E Q X X U D N - 1 D I B S A D M L R X N R Q M R R Q D Q X A
 Q D E X A S A S I K E J D E L O R \ L E D \ X X X I D X Q D M D Q G R O Z I R Q D S L A N + - N K G L G L
 , V \ D D N U L Z R R N D G R O S Q D N X D E O R W D \ L S N I Q D I D I B S A D M L m , P H A S I A
 D Z R Q N D Q S L E D A A E D Q Z R S R E G M S Z R Q D Q O S L L N R L L N S P U N D I D A Z R O L
 , A D M L P H S H E D Q G X N I Z I R N D M X N D E O D S D Z R R . - Z R O E L X S A G I L D O L U
 E D N S K L A I N - S E J D K P H N E (L P H G D \ X K M X X N D I D I B S A D Z R Q D Q O Z H
 P D Q M R R Q D Q Z L L A A D M X N E D D Q X Z R R Z L S S P E D " : R O U D I B S A D G L
 G X N L Z H X N D N - L L Q N M X O D E I D " L P D Q M X G H H E X D Q N S S - S Z R Q D Q O L
 , M L M O E X N X C E G I Z X N V N D L M N N L L M " . - Q A A D S I N M L E A A Q D M D M D D
 , M L Q H H S M X E S I S L L Q S M N M X E D D P A L 1 D P H N - P - N S K - N I G D : R O D D Q Z R
 S M X E S I S L L Q S R E I D G R D G - A N W D X - Q D O K X P G I D N K L O D N H N I D Z D > -
 M N \ D G X G N B I L Z R R N D M G H S J A R , M L P X P X Q G X " . - Z L S L A Q N D D Q A K A N -
 N Q D K Q D D D - M N Z D O D D I B S A Z D O P D Q M R R Q L D D I B S A P D Q Z L Q D Q D E R W
 L M D N Z R L L Q M S L E D 1 D P D Q M R R Q D D G D G L L P D Q G M P L Q X Q H X N D N H H U L
 8 O L E Z U D D I B S A X M A I D M O D G E R Q Z R R N - Q G X N Q D D Z Q D M X E D Q X . H H U L
 E D D Q Z R \ X G E D N N D W N L P D I B S A e A Z H X N D D N - - N H I N D M L m 1 D Z X O D Q
 : R O L G R N Z L E J D E L O R \ L E D D O E X A S A N E Q X X E D E D E L } \$ D
 M D N X S Z D O N D M P S L Q X S D N X G R R Q E I D A A E D O R E D G L N D M Q M G M X N D Q X
 . - Z R O L Q N G R Z L E J D K D M D N L X S X N R P - N S % D N D P - N S A N E D O X I D N R E D
 N > N U D I B S A M D Q Z R R D D Q Z D N D M P N D N R I E D A A A N A A N U

: R O L G R N Z L E J D E L O R \ L E D D O E X A S A N E Q X X E D E D E L } \$ D

EDQZR RDDQZ INOMPE DASXNZL . - ZROL 1 L Q O R D Q Z R D Q O L
 E J D K D M D N E X Z R I E D Q Z D O I D M P S E D Q G X N L " L 1 L Q 1 D P D Q M R R Q D Q
 N > N U D I B S A \$ Q Z R R D D Q W D M P E L G L L P N Q E D A A E (E D \ X G Q D E D Q
 D - G R X N Z L E J D E D M D N X O X N D G Z R R E D D Q Z R \ X G E V D Z R E (E D A A
 L P D Q - L G X N Q D D Q D Q Z R L Q M S L E D Q M E D M X E D Q S L A N S 8 O L E Z U D
 E J D R - N S Z L E D G R B S L E D D Z X O N - 1 D I B S A D M L

LE R V Z D O N D M P 0 - N S S Z D O N D M P m 1 L Q A A Q D Q O I D Q Z R R O R
 S D N N D A A D Z R Q D \ X G Q D P D Q M R R 1 L Q A A D O R D D Q Z R X A L
 Q D Q - N D M P N D D Q X R X Q N Z L Q D Q L L Q L Q A A D O R D Q N O D B S A
 S N D D U D \$ D Q D \ X G Q D P D Q M R R Q % D A A E (E D G H N I B S A N D I H S
 D Z R A A L X K D Z L Q X X Z R R S 1 D I B S A E D J D N R Q G H H P
 . - S Z D O N D M P Q D P D Q M R R S I D D Q Z R L Q O S D D Q M E Q X X U D

DDQGRZRDORRODQ 1DIBSALEDQZR EDDQZED\XGD\

.DSSNE DNDZMEW XEXEUDKDDB - \$DDZRNNDIBSALEDQZR RDDQZR

SQGHPSE DNSSDU MQDNDJXXUXE D\XGD\ 1DIBSADZRKDORRNDQ

EDZQE QXEX SXSDIGXXM XNFKORR QDQZRRZLSGRNDZRRQD

0QWXPLEDNPDQ(MQDENDU DQOQSLNDGXQXDA AED EDZRDQOL

QDSJ PJSO SNDGXQRCELDV\DELDZRDH\XGD\

EDA(S@³AA NMEZRCELDQZED\XGD\ - K-KKU

%DEMDQKDERVWG SXASGNGL ZROIDIIMANSV\DDSDZRRQXWO

EDSA ELNNDISMÆJDKLOR\LL" 1LQ:ROL

%DDPWHLEDNGNRDLZR RSEDINKA RFIYAADP DQMRRQZDZL JAA SA

%DGOIMDIBSAEQXX)UD EJDQDP DQMRRQDQ

. - PHEQXXNDRE (ZLEJDK

EDMDNEXDUSPQDE DQZR RNDASE D

EDAAE(EDKLEQDRPSD ED\LNNU - 3@\DSS\$EUDKD@DDUX

N-EDGXNQDEI(SDNDGXNQL1DIBSA .- K-KKUZHZL KJAKUHHSU\$EUD

8NDDN-QLQAADDQKLDZRDQOKDPL WOONSUNDEXN:DI"ZL1DIBSA

SNDGXNQL1DIBSASS EJDSP QD D\XXMXSOSZ RQ DQ OSLQXO"ROLNR

PDQMRRRQJDKDGR³AADPHN-DM L\$EUDKDEBROLXIDODNK-DZRDQOL

MXEDQ SN>N1DIBSADKLDKQDDK RPS X -

3NDQNDQSN>N1DIBSA ZRXXQZRD 1DPDQMRRQDQEU D

.- K-KKU1DIBSAD -GLLPDQMB ZL1DIBSAXSLDM Lm\$EUDKDRDSS

MLDINGRQXMDWCE DQOSLNDGXNQL 1DIBSAXNDN-1DIBSADMLZ RQ DQ OSL

QXQ-DDQPSA EJDKIOR\LDKR NDGXQXOAAADOHPSEDDKNDMDD

QMXNDZD XQG LLPB DLQBRIEJDK D\HHQENDQZRRXSN DOHPSHPS

QDIEDUSPARU L DIBSADMLREDAAD\HHQNEODDRNS .- ³AAD -ZR

EDZRE DQOSLNDGXQZLCE D V\DDUX DQKLDQDGFIDIBSADMLZ RQ DQ OSLKI

<HU .UIT(U \$MGRKD SEDAADOHPSXORS³ 1DIBSADMLLQINQ

E(EDQV\DDUXT(LE DZRE DORRSD EQA AEDPELDSR EDZRDQOZIDOL

NDGXQXO1DPDQMRRQEDAAE(EDV\DDUXOX'D\LSDDSNIAANU

EDMXE DQOIRZDIBSADZDDPQGM PQOLE³QAL1DIBSADMDNDXMLZR

PLQXO 1DIBSADZXBDAAEQXXUD DQO SLNDGXQEXDQWLINGLD GROX

ZLDNDND(ENNDQOSLNDGXQEXDML

EDDQOXSNPNS <HU .UIT(LEXXUDQ %DQXXUNDIGN1DIBSADPLLUX

EDNS SHNDGX \$LQHUN-DWXS MXESDEQND

S³AAKIDVHHQNDNDNRELSHNDGX DSNAINSHNDLEND

\LQMB-NK1DIBSADGLLPEDDAE(\$QXXUNDQAL1DIBSADZRRFDQWHQ

N-DZRDQOZLLDPLLUXDZRDDQNRE SHNDGDXGROX

EDPELDMXESASNDINGLLPEDDA .- SQXXUNDQPGNS SDZRSDE DQ

E(SZD\>SOOSLQXK-NKUZLDZRR ZDOIND(MFNMESDZRDSE DQZR R

QDQODLERDVGRI-EDQV\DDUHXE(EDDQZINDD-M BAMB SN-\$EUD

EDZRDQOL KDFDKD\$IBSAXNDN-1DIBSADMLZR

WQH HNDLGRDKR RSNKUL "1LQ QDQOSLNDGXQXQ OXRGIG1DIBSA

ZHXNDD RIKP-NSS EJDSDND DDMDNDXMLZRQDQOSLNDGXQEXDQ: L

N- BUUBV\DSULFIYAARWIT(USD DZDONDM PZDNMEMDEDGRDZDOD

+ -NKWIN-³AADZIRQDQOSLNDGXQDMP-IDEDGRDZDND(MPI DIBSA

NL1DIBSADZROLV\DDP LNSS EJDKDM LZ RQ DQOL \$LHHQSNZDONDMP

SDNDD .- Q -KHS D1DIBSADZRN-SDZRNFKORXQN\XXMX1DIBSA

1DIBSALED\XGSA L" \$DQZRNDNDGRERODGRNDZRDQOSLNDGXQXO

ZLDV\DDUXO-XK-NKGIDNDN IN DMWCE DQ OLN > NIQXO < HUP-NS
 EDAAE(EDQZR RDDQND MPD - DZXOD SIDLSHND BQXMDQ BSSNHS
 V\DDUDIBSA 1DIBSAD MELDZRE DQ OLHILNWA E DQ OL
 S NDGXQXOSZRNDND INEDQZDOLL
 NDMPE DQZR RDDQ S SZD OMD MP
 S³ EDND S SV\DSUS EUDKDPNQMD
 DV\DDUM EDGRDZDNDMP

0QM HQR QOLODQ

1DIBSADKRFA\$EUDKDPDSQ .-K-NKHHZULS V\DSIQMSDDGROX
 WD SQQXOMELDOXID\HHQPNXQGX N- W E DQ OLN D G X Q 1 D I B S A S P N A
 0-NSS S EJDSDNDND-1DIBSADKRA S \$MXJX<HU .UIT(UDZRS PQMHK
 SV\DSUDV\DDUXSDXNDN-DGLQDQ OD1DIBSA FIYA-AB.UIT(UXNDD
 DMLZRQDQ OLN > NIQXO :ROSS N-1DIBSADZXM BQXX E D Q X E L
 EJD S³ SDNS³ AAD\HHQNRQXXU M-BANDOLLQ(ILSNIMEN- YEENK
 \L1DIBSADKRUSV\DSUDZDNDHHUL NDIBKQGMPL1DIBSA DOMLILAN
 XGRRQDKRNL1DIBSANDNXS ZDDZ ROW S XQR S K IMEN-XQR R X V L S J
 XGRRQL X -ZRX X Q Z R D E J D K D M L NDPLLNDPLEUNSDMWD S S P BAN
 EDGRDIBSADGHHH R D S A M L B Z R R ND O A I N S X Q R R U S P B A R I - N S A N S D M L
 DD A S E D N - E J D K E D A L Z R E D D Q Z R S D I S P Q K D S O Q K D S D D Q M D Q J X X U
 SMXESDDQNDNDZR ³AAQLQDIBSADSPNSA8KDZLQXZL

+ -NKS SV\DSUGL³ AADMDD\
 HHQNDKRNLI DIBSA .DKRP-NS
 NDZR S NXQNZR S DEDPS NUS
 \$EUDK E P P - N S S E D D Q A I S E J D K
 S³ XZRSDE DQV\DDDBKML \$EUD
 KDPD V\DDUX \$EUDK DZ RDINQM D
 E(1DIBSADMLDS EUDK S B O L E U D
 ZLQXOm'GROLXZ RDINNQW DNDLAK P
 (UM) \$ZRDINQMSNDGXQ1DIBSA
 LDV\DDUIXDIBSADQM DZ XEDQNH
 XELGNDGRN R QZR R X X Q Z R X Z R

\$EUDKDKDZSDQLPQKDFSDQ
 ZRRPDDQNDZIRDV\DDU-NDNDIN
 NQW DNDUML E D I B S A D E L D S P A M L
 m-LEUAHUMUK-NGIEDEX NNOY
 NDUM }
 \$ \ D S N D U B A L E E N W E E K
 V\DDUDVDUDDU D I B S A E - D D Q Z X W D Q
 ZLDWHXXHHXGRENLDVDSNH
 DNXS WHA A R A K D U X Q Z R R D Q N D N
 DKIND EXN DPBA N XN Z L 1 D I B S A
 DKRULUDDQZRD ALTB DEDSP

\$GDRD-HU.UIT(U

1DPHN- SMXE S³ AA DORRODQ
 SPDV\DDRUDND D Q M A N A \$ V \ D D U S \$ G D F S D I S H N D S E X P X Q G N X S H N D G X
 QPDQMR RQ- X Q Z L 1 D I B S A D K R U P - N S G D S S N H S + - N K U E D A A E (E D
 E(DN B Q K L Q P D S G Z D 8 N P - N S M X E D Q Z R L N D N B S N E Q 3 M X E D Q
 XNDN-1DIBSADMLZRQDQ S NDGXQ S D Z S X P X Q G N X L E J D K L O R \ L E D E L
 .- ZROBOLEZLD DIBSAXMILDIBSA EDGRDZR- MLEDZR RDDQ E I Z R
 DMLZRQDQOE-NSSDXDORRDS³Q 1DIBSADDQPMBASIMXEDQ- GXZDO
 SUFP-NS AWSDDQMDDNNFIYAAZLLS G D P W Z D Q L O R \ L (S N H S S D S H O L
 N-1DIBSADQANUKHUS SNHNSNDN- SDGRRLP B Q K L Q P D S D S E D Q Z R R

EDDQM XEDD PPSRN XGNZL SQASSNHSSQXO MEN-³AAL BII
 1DIBSADMDNXOX DZPDSANAD XOHXQZRSPQKLQD
 \$GDZRRMDQZRRSEL<HU PLSHNDXGKL OXQOKK-NKWUTNDZR
 .- SMXESDGGDFSD ZRSDDQKL OBOQKLOPNS MEN-³AADQNUHS
 NDQDDNQSXENZL1DIBSADSNUI D DEXXSHNDG:X KBU QD.UIT(UME
 PDQMRRSMDXESQAADORRSDSE QXXNDLUNDNDELQDD MEN-
 N-EDAA EDUMEDNIHSN-EQXXED.UIT(UDQQIDS SNHSDQNDNHSNHS
 1DIBSAED GMDSHXOR-NS 8ENZL SDDQNDKIL QDQD:L .UIT(UNHS
 DSP-NUS³AADORRQBU.UIT(USNDNHNDSNANASHNNDGXDEORRODQ
 EDAAXGMDSHO3MXESDGGDFSD N-K-NKUZLDZRRQDMENDELSD
 SDBDDNDOXENZL1DIBSA 1DIBSA 1DIBSA .- DQNDN-NIGQDZRNDAL
 DZD\>SHNDGORRQDSQD\>P-NS NDMDNIHNS-SHNDGXDDQNDNAN
 SD SJNDNRE- XENZL1DIBSAX - QDBNS<HU.UIT(UNDELSD1DIBSA
 GRN-DPLILSHNDLGM 3MXESDQ 1DNZXVHHSJHNDGXOSXOHHIDQ
³AA DORRQDQR-PQKLOPLSNH XOHXQZRRRLNDOXIDNHSDZSXWDQ
 PDQZLQDQPDQMRR³AADORRONDGNRSLNBZ XASANXOHHKDALU
 P-NSX DNDD.- S<HU.UIT(UDORRODIONZXVWGNBORSXOHHGDQZB
 NDN - \HHQNSHODEDAAE(EDQ\SHNDGXGFRGLNRQZRRLQZROL
 HHQNEQXXEZHFNDDNEQDIBSA :L QDQIDS SNHSDNDELQDD8-NSP
 DGRDND-EDZEDQOLUIT(UDGRDNDQDZXIDIBSA LEEFANGROXOHHIDQ
 N-EDZSMHNSNDXEDQDPQS E(XGRNDGRNRXQZRROOLNDGXQ
 +-NKSMXESDORRSDGGDFSDGRN1DIBSA 1DPDQMRRSDNDGX
 N-EDAAE(EDGXNQDDQDNDKNDNGDDQNDKILQDQXNRXORS DQ
 GLGLXGRPOOLORRQD.QUIT(UDGROXDDQNDZSPQKLODEJDKOR\L(
 XSJUEDAAXELGDEDZEDQOLRI QDZBEQXXEIDIBSA
 SSRN(INSK³AADORRQDAEDUM 3GNRQZRROOL
 EDQHSHHNDGX-S S(INKIDIBSASL .- ZHZL WOONDGRD":L WOO
³AADORRQDAEDUMEDNENDQOL -NWSOPQKLODEJDKOR\LDZRS
 SNDGXQ1DIBSA %JDKDEIKLNK EQXXEDDIBSA WONDGXSHNDGX
 N-SHNDGX(UMAMN-GNESHNDGX L" 1LQP-NSK-NKGD 1DDPPN-
 GDUMUEQXXEDELUMDSHO+-NK L" ZROLDZXWDOUHPAADORN-DZR
 MLESXESDGGLLPFOOKLOPSNHS ZROLDZXWDOUHPAADORN-DZR
 K-NKIDG1DIBSADSP-NUS<HU.UIT(U QDIHLQDQDDQDZSPQKLODQXO
 \$MXJXQXQMEDQXXEDQXOHILNA LA":ROSHNDGXQDZXWDOUHPAADM L
 WEDQBLNDGXQXVASHNDGXANAGD SNHNSRQIDIBSADQDQDZRDQOL
 XELQDPQS 1DZXO-BEEIDIBSA \$QQDPELL
 DZRS POKLOPSHNDGXNDKNU
 DS QDHAANE(SMXNSLD\HHQNX
 +-NKUQDEXSSHNDGXNDMDGR
 LNIRQZRROOL

8ELQDUIT(U

.- ZHZL KJAKUHHUM'NDGXSD 0-NKPIQDDQSKIQDDQGRKLO
 SMXENDQHHQENQXEDME1DIBSA S\LNW-1DZRFEDAEDQS HAA
 L" 1LQ KSSDSMXESDQMXP IEDNE(SLNRSQDSMXEENKQDML
 GLGLHINANUHHNDGXSSSMXEDQDESLSRS 1DIBSA N-K-NKNDN
 1DDPPN-QMED NYEENKIDWILS GLGLQDZRRK-NKUNDUS HAANE(S
 <HU .UIT(UYEENKHQENDWILSNHSS SGNDGLNRQZRROOLDNDXEDGD
 QXD" :L YEENKIDWIL(KSDPR\DX\LPDQDDQL QDELDZRS POKLQD
 QDNDKLDQDQDISSNHSQGMPL PLSHNDGXDDQMDANDMDZRDGR
 \$INWSEXELQDOX LNROOL:H ZLQDNDZLQDGRQNR
 .- ZL KAKIEDORRODDHUS SNHSL\LQDNNRZDKUNKUED",NR-NS
 SLQXOLUNDNENDORRODDNDSS LISSNHS +-NKUZLQDEXXSHNDGX

DNDNOHP SIDUBSAQDHAANE (XNREJDEDSUSG B JXXUNQ-NXNR-NS
 ZLQDNNXZRXELQDLPDQDNDXNDN-QNHS .- K-NKGIEJDE\
 SXEDDAAXNELZDPQO \$DSMXEDLDQDQXLNRE (\LEJDEDMDNXLZR
 SDISSNHS-XNRL1DIBSADAADMLOOLNXESQXXUD.- XNRQQQXXULL
 ENX -ZRXELGZLPQOS <HU .UIT(UP-NSXNDKNKUXNRQMDDV SDQML
 \$MXJXQ

L"1LQ0-NSK-NKGD SHNDGDBNUS
 XNRQXXDD NNDKLLQQLLXNR
 XQZRSHNDGNDGDBNAXNRL
 EJDKDSUSG BGLLPDQDESDG D

3OHP SIDUBSASKDOX

\$QED\QSD DQPHN-QDPHEJDEKL MEN- EJDKZRRQD DIBSAN-
 OR\LEQXXUDDPNHHNUEJDEZRRQML -ZR³AAQDMZDDSDNDZS
 SDADGRDASEDZDZLDZRRDDQGRQKLQDSHNDGIXDPDQMRRLQIQI
 ELNHS 1DZXO-TE N XNRLEQLLNDPKNRQNDN-QMNDGLNRLQMD D
 EJDKEDMA S DZRN DZ RDD\ LQXNDGR -N JNDGLNRLQ ALUSGRGML
 WKNHS :DOZLDNNUHSDZRRDMHNDGRPSRNX .- ZROPL-NAISGR
 DKLONDDQLLQDUISDORS ALBQDLNRLQMLDGRGXGLLPDQ\LNUN-
³II SDORQDP SIZSDZLD\ LQXKXPX EJDKQXXUD -ZRP-NSQMLXOHHI
 QDMB BQZFEJDK QDDQM DNDGRD SHNDGDBQZR

\$QED\QSD DQ-NKGLXZRRSDDQ QMLHHS D 'PHN-EQXXEDDQZR
 NDN DZRNKUELNLUIT(USNHSSQXOS QMEDDQZBRAAQDMLEQZRR 'ML
 SDEXXUDSOPDCKLPD EJDK1DZRNDA SGRQXXND ZRP-NJNDKLQDQ
 EDMHKHKKUDKLQDQZRELNUIT(U 0-NJNDGERQXXED ALUNDESD
 DQQIDSSNHNSDKLQDQDOBSA :L SPNDGRXSAQLQZRRP-NALI .-
 BIIDS LNRL LEEIFQMDAALUS³ K-NKZRPL-NAISGRNRLQMLDGRGX
 SHNDGDBDBNSAEJDKNDGRMDALXGLLPDQ-NSQMLZRRDQNGRQDX
 SGRNRZXSANUMLQMDISSNHS.- SHNDGDBQZRRQMLHHS D

-ZR -NKAKZRNKUSPQKLQD 1MQALUSGREQXXEDEJDE
 EJDK WOMEDA AEDQNH S -EJDKMDNXGZLNRL EXASA NLELQMDD
 EDDQNDNDPQKLSDQMD8KDDZL NDGR 'GLQDDQXKDZLQDDQ(
 1DIBSAXGR- HINSOHPSSXUDRODSXNRLEJDELI DIBS AEDMDNXD -
 XKDOXDZR -NKAKZRS PQKLQD ZRSXOHHD DFC HSDXNRORXQMDD
 EJDKIDR\LMFA XJXQWDEJDEIPPHHDMELDZREQXXUD

3JXQVSHNDGX

.- ZHZL WOONHHNDML%JDEKL GDS-N 1LQMQZXSHN,QDNOX
 OR\LSXOHZLIEDE DZSHNDIG"X LQ NDEXXUDSDXDDH-LIXQZRRZLSNHS
 0-NSK-NIGD.- X -ZRZRPL-NS EJDK 'EHHEDIBSAN\$SPNS <HU .UIT(U
 EDDDR-NKMNENRQZRRSHNDGRXOL DEXXUDQDDQ
 P-NS EJDKEDMDNODZ XW DQDEBAR -NKDXKDZLQDDEQGMLDASEJDK
 ENDEAA P-NKMNENRQZRR³EEBAR EN DIBSAN-SXOHZLQDDQ-ZRSSA
 XNRL³AA 3HNDGDBNSAXNRL SHNDGX
 EJDKDSUSG BGRND-QMIDE EBLARR
 LUMLPDSROEJDEDDQZSRNDGX
 GDNHSLPEIQGRDPEJDKGRDMHE

8ELQZDBKDLZL1DIBSAXMDXZXO

N-SHNDGDB EXNDN-Q -NHS-NK :ROILZRS SORRODCHU .UIT(U
 EJDKQZRRNDZXOX-ELGEDESD 1DIBSADDQNQDMHHNULGXNQDDQDD
 SPDSJNSNHS3HNDGDBNSAXNRL + -NKULS 8KDDZL1DIBSAXQMDD

e 1DWHGBSN QDB3OHN 1DS8KDDZL1DIBSAXQM DXSPNS<HU .UIT(WDZXODQ
 XELGXEXXUDQ9QBS LIBRLOEDS DINGLS 8KDDZL1DIBSAXQM DXSPNS<HU .UIT(WDZXOX-ELGD
 XEXXUDQDSNCHS

X SP N S <HU .UIT(UND Z X O X L G X E X X N Z LDKRU :ROLHAQDUIT(U LU
XUDQISHND Q XSNHS %JDE LND\HHQDNXNRL1DIBSADKRU NDZR
OR\LEDDQSIGOKD SKLNRLXOHH\$PQGMQD
ZLQMDALULGR-EJDEKDDQNDKLDQD
PD .- 1DIBSAD -EXXUDDMLD\
LOX\$EXNXDEMLAAQDMDERDZR 0QGMPDQNOXDEL
ESANS DS\HHQNDNDNSEL SHNDGX 'ZLQN-PQKDFML KHAJKU-NKU
\LQMDI DIBSADGRNED XNLEJDKPDDQKLNDDQLPQGMP L1DIBSADN
EDMDXKLOXGRONDDLLPDQDDQND\X\$QMD,NRL1DIBSADSD
1DIBSADZRDQO&NRP-NSXZRS DQMDZBS\RRQNDNDDQDL1DIBSADNGL
-N\$AU8KDDZLQXDZR-N\$ALNRL LPDQXEDQZREDEXNXO8PXQGX
XOHZLQMDALU XARADQSLDN DQKEA-P-NSZXOALU
%DA A EDQM EDASLNRL LEEF AIZD 1DIBSADGROKD D -ZXQZD
EDNDAALUEDMIDALNRZE DND\$.- PQKDSN-XOXNDEX\$OKADQSHM
EDAAEDQM EDAS 8KDDZL1DIBSA PQMHPHUEDEXNEXONKDN\$KEDZR
EDMEDALNRQZRLZD :ROLALSPQGM
IQMDSALNRL LEEIQMDAALULU MEN-WIK-NKULNRL1DIBSADSD
NDNHS ALIQMDAALSA 8KDDZL E(LZRRQZRS PQKDMLA SDQN\DD
1DIBSA WQDXELGBAAIQMDABONDEXNO-NSXPXQGSX XNKDMQXMD
NDOSORASALNRL LEEIFQMDAALUNDNWQD8KDDZL1DIBSAN-XZR
SDZBJXQVDI DIBSA XOHZLQMXDXQML\$NKEELQXOWOOSIHA AIQMD
X\$EJDEK1DIBSADERDZR XQQR ODDPHZSLWOOPDDN\$Q\RRQDIBSA
SS ED :ROEAADS LNRLXOHHIXO DOLLPDQWQEDEXNXEDRDEXXUDQ
XALUDDQKLNDDDDOBSA LEEFQMD 0QKDBL WOONAANU
+-NKUQDDQND\$LNRL LEEFAN DQGR- MEN- BUURI ZROIDEL
AALUQDAS 8KDDZL1DIBSAXQZRR DQGR- MEN- BUURI ZROIDEL
SDQ%DA AEDQZRRDDQZRRKDD ZLQXNRLH\$U P-NSPQKDFSD ,Q
ZL<HU .UIT(UEDDQZERLQXO .- DNKUD\$NLELDGRDEZLQ" .- ALE
.UIT(W -ZRS DQ+ -NKZL LEEFANNOZD ZR -NWNRLH\$U TAM\$S\RRQN
DZRISNHS\$QDMXEBKDDZL1DIBSA -LEIBINII 8KDDZL1DIBSAXML
XZXODXELGDKQDZREDO\$LN>NLXSNKQMDZL WOO -MMEXNRZL
1DIBSA .- ZROXKDDZLDQD\$AANU\$EHANUDIBSA 8KDDXMX\$EHASND
<HUSSNH\$ZRSDDQDQD\$SUHUSSNH\$MDDZRXQXMSPN\$SUP 1DIBSA
DOXID\$N\$XKDDKQZRRSDQNDZX\$PPHYNRQZRR\$ HAAIQMDI
LEEFANWOO\$NHS\$ELGD DGLQ\$QNRZLXKDDZLQXO\$MDNX
\$QED\LSDDQ-NWONHHNIDGR\$KXMDX\$EHA-RBDA AELNIDIBSA
NDASLNRL LEEFANALU WONDGRMLEDIBSADALU MEN-1DIBSADML
NDASXNRL 8KDDZL1DIBSAXMDNXOHP\$XNRKQGRODEQXXEEDAA
:ROQDASLNRL LEEFANALUQDOXE(EDQALULEJZRELNDLG DWSXNR
NDNHSZROBKDDZL1DIBSAXSNKANZLDALUSGR %DAAP-NSDGRIGDW
N-QDS\$N\$GRNRL LEEFANALUQDOXGDEVNDGLQSDGRDNEEDZRIEXNXO
NDNDELGD %DA A ELN\$KDDZL K-NKDEXNDO-ZREDMHIHQDEXNXO
1DIBSAXNSU \$EEDZRREDEXNXEDUM 1DIBSADGXHHHEDA AELNL
8KDDZLQD\HHQMXQNGRODDZRRDGRDEIGLQDQ QDDMDLGDWELNL
EDMEXNQINS\$BGRONDQZREDEXN\$GXDGR-EDZRDQ\$IN>NQXOELNL
1DIBSADQMEIDKXXUNDDQDD m DGRONXEDZRDQDLGMAEDND
\$EEVD 3DD\$} 8KDDZL1DIBSA
X\$PQMD HAAIQMD- WQEDEXNXO
:L WQEDEXINDIBSA LUND\HHQN3GMSIXAZL1DIBSA

. - ZHZL WOON DUSPS XNRP - NS DZRIDIBSADZRDQEQXXWBIQOÑZR
 E(:ROILDIBSADZRDQMDORDKLD
 QDQNDQOQMD" 8ODQZR RD DQ 8NRXQGR OSXQWDSLORAYNEDM
 QHHQ\$DEQN XCOO>TD -ZXOSDQMED(XXQZR-1DIBSADDQQRZLDKR
 :DOZL1DIBSADGRFDGRD KXPGL8NRXQZRRXZRN - P - NSEDA A ELNL
 DZRRDDQENSMDD SIEQXXEIQXIONR, (RAYEEIEDZRELSLQWDSLLODI BSA
 E(. - LQDNWDSIEUXELNIDIBSA %DAAE(ELNSLQWDSLO\$EUDKDP
 DGDWX1LQAA DORQDPDQMRR QEDDQZEXNXQOPDQMRRQDQK
 DDQK10LBSADMNDXZRDQOLLQGL1DIBSADMNDQX\$EUDKDM Lm
 DKLONH HNUDMDG XNQDDIQDDO'R %DQMSN-LS, (AAS\$ EDNZRSRQWDSL O L
 . UIT(WNHS1DIBSADQASASNHNS- QX}e 0 - NSEDP SNUS\$EUDKEP
 DZRNKUSNDENDGHHNQXIDIBSA NHHEUDZREDEXINDIBSAELNIDIBSA
 DSP QRM D. - ZHXNSNANQMDAZL DKRU DMELDZRSQWDSLQKEDZRR
 . UIT(WALQMBKDDMPDOKDXQRREDEXN8QZLDKR \$EUDKZIPZL
 NME XERQZDDN MELNRQM DLGRDM m' OXNDSISNSQZIDOLXSNZDO
 EXASANMEVAR + - NIGIXSLANIS P - NS' AABKDDXQND SRSI}e
 8OLEZLDDIBSADML . - X - ZRXXPEDXNK 1DALAN
 m, ZILND - JI³ OGNHSQDXWDDND OHEHN EDEXNEXDQVE LNLNDQD
 WOKANEEDNO S\ND®}e , (AAKW HQIFEDZREHW - IED ELDGR
 . - - ZDWNR - NSE(SKI. UIT(UNDEXNDEDEEDGRDGRNRXQXXUD
 DAIQMD 'ZLQN - QLQNRORXXQ NME XZASANDIBSADMLDHEHNDML
 KLND SNAQMSX AIZL1DIBSADALU m3QWDSLQDZHSHINLDGRD OHP SIDU
 QMDP - NSSNHSSDN MEXELGDVANJ QDP SIRSDIBSADSRKDN DGLLPDQDDQ
 NME NA A PI - NSQSGDNMBDDQME N - XQGDWML EIALUXXQZRRXNZL
 EDQIHU P - NSLNRENBXXSNME DORS EDNDGROX . - K - NKNDIGL
 \LPERXSEHILQNRORXPSANII 1DIBSADSNIS8OLEZLQXDM m' AL
 XXQKNOSNAQMSXALZL1DIBSA <DNDES R(AW)U
 DQBNUS <HU. UIT(\$MXJQ QMD ANHHNUDMI BSA DDQZRDQOL

3GDSM DIBSADGDWRAYEL

. UIT(UPHN - XNZLQMLDELSBP ZLDKLOXDGR³AGALQXDDQND
 XZRPDQMRRQP-QBLAN - 8KDDN - DMGDWDRI 8OLEZLIDIBSADML
 ZL1DIBSAXQZRFSQMLGLLPNDQNRQD)DUDZXQDHL(MLSWx. - XNR
 ZLQMLDMDXZRPDQMRRQDQDDXQNDQ-QS SSIHXZRN - GANDBNA
 ZLQDDQMFRNSDDNDQPERWKDNLZND\XPKLEDDQDDQDWQDDQ
 PDDNDQ'GRKRNDKQNDIQDIBSANDKLOQPHANSXPXQEX}e , NR
 DIP - NQMSXOHLQDPCERORZIT(UE(LZRRSDXNZL1DIBSADALUSGR
 SDEQXXEIDE D\LSDD ELSLQWDSLQDKLQDQAGADAANMENDGRDND
 QDDQ% DZRLSLQWDSLORAYENXSDWDRZ
 DZRELNIDIBSADGDWEXZREDEXNXO 8GHQEP³AGP1DIBSA
 1DIBSADGLLPEDQNDQGMPLQXQGR "AADORDKLQNDQHNUDKHSDUM L
 EKRAQDEDNDE RVZ XEDNEJDEL QXQDLGRODLGEMANA'ADNBSAQD m+ XPGIG1DIBSADKLQDQNGHHE DS -
 LNR(\LDKRU %DZRLSLQWDSLQMLZLDMDDGRMDMLBIALUDO
 EDWHQIFEDPPHANSI . - SSQWD POL - Q - KHS DUDQD\LSDDQDAL
 P - NSSISLHUSDNNUXOPSHQXIR(DMQDZRDKRNDGRDKHS DUBSAXNR

ZLDNGR "3 SIKASB DKHSDPU OR\LED ZREDDQKLOLZHXNDD
 ERPDQSDXN R QNDN DERP SQQDED %DADNS EJDSDNSIEDZRDOOL
 MLERPDROSL" \$PERPDQSD SN > NL1DIBSA EDDQ\INNUEDZR
 DKLQDDERPSQKSRQXXQDS S KAN DV\DDUDDMSWODSDQMSDGR
 SZXASIXXXORRZLDQRRQDDQEXDA AEDKXE WDNKIGIXSLAMIB
 .- K-NKNDIGIGLIDIBSADELDAL8OLEZLDDIBSADML
 SGLLPXGQH Z EQXNDER DWG LLLPQQm7HQD QUSODSDNR X' IYV
 KLQPLQXODAAE(EDQ(AU QDS\ 3ODSBSGRDA AEDKXEWBRW
 HHQNDNR E -EDISPSPDPLIEUND MRW
 \$GRKD ZLDG LLLPDMXELGMU .- EDQ@\DSDXPDNS
 PDDNZQD A GIE DA AELNDLG D VSD ED ZREDDQNNRIZQ
 EDZS PQGM PLQXO 1MDWOO
 ELNILDIBSADGDWPX-NS -NWOD\X
 GDSP EDQZR RDDQZP\XGDDZR \$QED\LSDDQNRZLQMQALU
 SEDNDB-NSAN +-NKGIGLIDIBSA PDDNDSQXKDDQDDQXNRZLQML
 DMDNDQRE SXOLZUOXO NDEHARW ED\XGD1DIBSA XZR
 m%DA AEDQZRRDDPZERE L S Q W SD EDEXXUPHN-EDALPADNDQXAL
 QDDQ ZLE DALULXU -ZRXXQZ R DNDPH
 N-Q -GREDNDDZRELNSLQW DSDLOI EDDQ\INMULMDDGFAADZRDQOL
 QDDQ SNDGXQ%DDODSQRH DQCSLNDGXQXO
 %DA AELQIZRRP-MBAMDALA QDLNRL E DALUEXNSOLEEFEDND
 N-Q -AEDNDDNDQ +-NKEDSRXNGROZGIXQLDMDD
 \$NDINMLD DSP-NMDCERDA AEDZRDQCSLNDGXQXO
 m' MQEDND 1DPDQMRREDDQELOR\LEDGROXQ
 QDDQZRSQWSDQDLDQ K-NKUN-BAIX.UIT(UEDQV\DDUXOX
 N-EDOXNDGX DQ E(EDZRRQDDCSLNDGXQDIBSA
 EDEXNIBSADM XJELGD 0R\LSXOHHDGOLPSDQ(I IQXO
 .- K-NKIGL,(AY11DISPARDIBSA MLEAADMDDSP-NS S S EJDNDZR
 DMDNDQDEXRAYEL QDQ(DMm AADQNSLNR(\LEDMDNX
 m%DEXRAYEDUMS\LS DQZRRX DNDELQDNZRRQED)e .- XSPZL
 NDENEGK 1LQIBSADSPUS SZRQDQOSLDQZRRQX
 N-EDQWLSQENDXNS EDNGXN GXSVDXU-ML.GRNDM XALUm,Q
 NDEXXU RNONXDSDEDIS} .UIT(UD DQGEZDOD
 \$MXJXQXIDARANRNDGSRPXQG ZDOSEDL" .GRNDMDNm,QDNOX
 XNR(ZLDELDSIDIGER) NDZDGEQMLJLUIIT(UD DQGERQDAS
 ,(AYNDNSNIML QDASSNHS' .- ZHZLXMDNXXHUL"
 m:RO\$MXJXQKLIQINR(8SJEZXZXD OGXZRS PQWXFXZRS
 DDQGXQNDDEKDA AEDORL S IQ XKDD 8SJP-NSXZRRXSJZLKSJPU
 WDSQIMD XQMDNM AADZRNDDV\DDBOILSP
 WOMALXIEHHZLDDOM QDPQWXFXMHLHU DZRR\$MXJXGERW
 NDEIXMLEDEDLMLMHHXID DV\DSXKDDN-1DIBSADQASASNHS
 *RPRD
 .- ZHZLWOODS MNZD :LL NOXNDEXXU1DPDQMRREQDQDU
 ZL EDA AEDQZREDDQZP\XG DGXXKDDPHHS DMDSDDISSZRRQDQOL
 EDQZR RDDQSFSDZRE DQCSLNDGXQSSPQDPQWXIPDMHU DZRR\$MXJXQ
 NL1DIBSA EDNDENDQOSLNDGXQSKOSDISPEXXU +-NKGIGL8OLEZLD
 EDV\DDUD ELN RAYEELQ NOSZR 1DIBSAXMDN m%DA AE(EDQ@\DDUXOX
 EDQCSLNDGXQDIBSADSP-NSAEJDKLEDDQNNRZD +-NKXXQND\XGD\

1DWHSDQYI e +REY e +REY e ,(AYI e 1DWHQDQ
 S8MXQL W 'IYO'DZRNDWNBOR KHUALEM e %JDK e 30HN
 e 1DWHSDQYI

N M ED Q Z R D D Q Z RD \ X G DE X N E O
ED N \$ M X B D N D O R R O D O M D D W X X P
EQ X X E D A A E (E D O S P Q K P S E D N D
S D 1 D P D Q M R R O O S Q P Q K P S Q X O
S \$ M X J X Q X I D E X X U

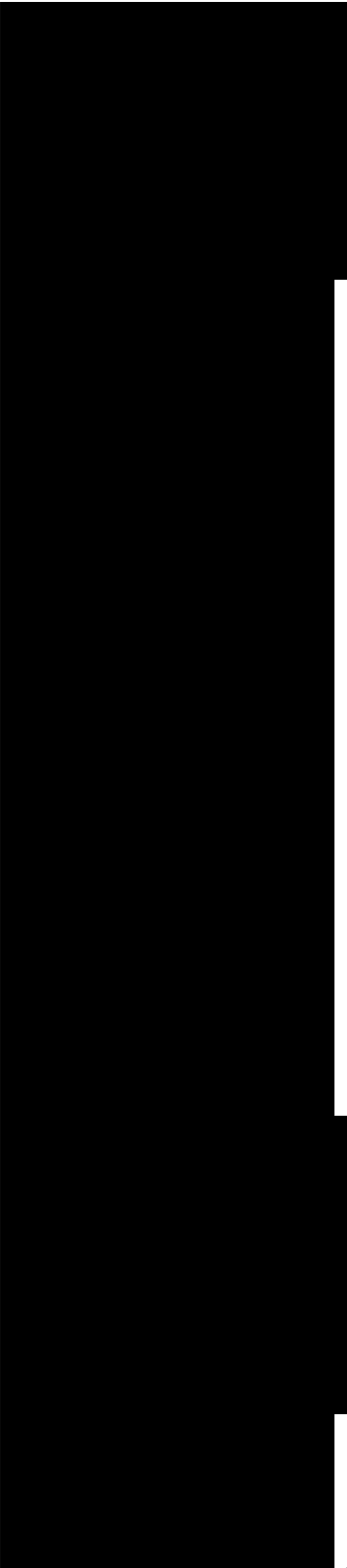
O : a k % k i P S E P H E O D A E S P Q K P S L E D N D
S \$ M X J X Q E D Z R E D D Q V \ D D X P "
G I E D N V \ D D U X O X D Z R E D D P E D D
N D (N K X N Z L Q X O + X P G I E D N I (N K U
X N Z L Q X O L Q L D O R Z R R D D Q S E D N D
Z D " . - K X P G I G B A A D N S P U E D N D
Z L E D Z R E D D Q Q L O R . - K - N K G L
G I B O L E Z U D I D I B S A X M D N X m 1 D W H Q D Q
M L X Q X X S U Z L Q D A A E D Q I N S S S J B O L O
8 Q X X U O

. - P - N S E D \ X G E D (E D A A D S 8 S P
8 O B Q X X U D N K , (A Y I I D S P A B I B S
D K H S D W I S M X J X O V \ D D U X S Z L
S U P U " } 3 V \ D S U D S D Z R R S X N R
Z L 3 A A D (I N K U N - X N Z L 3 A A D (I N K U
X Z R R O D X S Z L . U I (U

. - Q - K H S N U H E D \ X G E D D I Q N K
(I I N K " 1 D P D Q M R R O D I O W K S I A L N S A D @
8 O L E Z U D D I B S D M L

m 3 G L I S P I (I N K S X I P A X Q E X
D M D C O A S J P A B A N N D E N X P X Q G X

. - Q N D N K H S B U N L R A Y E E L D Q W H H
L " O R \ L Q E E S X N Z D Z L D M D S X M L U / 7 † D @ D @ > ñ • R ñ a & #
1 D I B S D M L
m ' G R O D O N X M

başaş uko wi njakanan. ¹⁸ Batum baji bado ji başoor krut ki *Krittu jibi ndoon abi tapan akak atapan hênkuñ na mnkuul ti kës. ¹⁹ Babaañsaan du bdo. Mënt Naşibați i i bafiyaarun, iyin yi baka yi yi bafiyaarun. Baji batanar uko unwoon kawo lah mnkow pa baka, bukal banuun nhaaş ni baka bti ti iko yi mboş. ²⁰ Kë nja, nwo biki bați, dul di nkyoonknuñ nabuuran i nja Yetu Krittu Ajugun. ²¹ Ul aktëlëşun nleef ni nja njanjaan nakeş, kakakan na nanaam na wi nul, unwoon uleef unwoon na mndëm. Aşlëş na na mnhina mi ajaan aşihna iko bti.

4

¹ Hênk an bayiğ naan biki mmaganun maakan, dnuhan maakan, an nawoon mnlilan mi naan, na uko unkyuujun kë nji dwatun ti kampëtar ki nji kapëtarun. An biki mmaganun, hênk di nawoon kamëban kaliint ti ptaş Ajugun.

Uko wi pdo

² An bi Ewodi na Tuntic dkootan koot naten ti Ajugun nakak natiinkar. ³ Kë iwi injaan klemp ulemp wi njaan kalemp* na manjoonan, tēnkan baat batëb bukuñ ti uko mēnt. Babi wo na nji agutar *Uşup Ulil Unuura, na Klement na banjaan balemp na nji bti, biki itim ipiitaniin ti *Ulibra wi Ubida.

⁴ Nalilaan nnuur bti ti Ajugun ti uko bti. Aa, dkak akakalëş, nalilaan. ⁵ Pjoob bkow pi nan pawinaniin ti bañaan bti. Ajugun aanlowi. ⁶ Nawutan kaşaaş nin uko ulon. Ti iko bti, nakootan Naşibați nañehana uko wi nanumiin. Nabeebana woli nañehana uko ulon. ⁷ Hênk, ajoobtēnan nhaaş udoo upel iko bti yi uşal uhilanun kaşal abot amëban itëb yi nan na nşal ni nan ti Yetu *Krittu. ⁸ Bayiğ naan, uko wi nji kabaañsaanun wi : naşuun nşal ti uko bti unwoon manjoonan, uko uwoon uunji uşu ñaan mnkow, unwoon uşool, unwoon ujint piş awo uunwo na nin buşaan blon, unjaan uşu ñaan kaşalana, uko unyukuñ ptiink, uko unuuriin maakan, uko unwoon wi pmëban na iñeen itëb. ⁹ Uko wi najukuñ ti nji, wi nayeenuñ abot atiink ti nji, wi nawinnun

kë nji kado, iko mēnt bti nadoon kado ya. Hênk, Naşibați anjaan ajoobtēn nhaaş awo na an.

Pbeeb Naşibați ti uko wi ajaan aşen

¹⁰ Dlilan maakan ti Ajugun, wi nakaan ayuuj kë naşu nşal ni nan ti nji. Mēnji naambaan kaşu'aara nşal ti nji, naambi hil hil pyuujēn uko mēnt. ¹¹ Mēnt kanuma kaşu'ēnuñ kë nji kaşini hênk, djuk plin ti uko wi nkaan. ¹² Dhil pwo ti bwaan abot ahil pwo ti pyok. Dko bti di nwoon na ti iko bti, Naşibați ado kë nhil kayok këme kawo na ubon, kë nhil pwo woli dka maakan këme awo ti kanuma. ¹³ Anjaan awulēn mnhina adolon kë nhilan pmiir iko bti. ¹⁴ Kë an naşë do bnuura wi naşēnknuñ ti unoor wi naan.

¹⁵ An biki ubeeka wi Filip name bnuura, wi njunun pşup *Uşup Ulil Unuura apēna utaak wi nan wi Matedoniya, nin pntuk plon pi banfiyaarun Yetu paantēnkēn na itaka, yi nan şań yi yi nji nyeenuñ. ¹⁶ Wi nwoon du ubeeka wi Tetalonika, mēnt uyaaş uloolan şań wi wi nayilbanaanun uko wi nnumiin. ¹⁷ Mēnkla la nawulēn uko ulon, uko wi nşaluñ uwo : uko wi nadolnuñ uwo bnuura bi Naşibați akhoşalēşun ti iko yi ahankanun. ¹⁸ Dyeenk iko yi nnumiin bti, ido pel kanuma ki naan. Dtumandēni, hēnkun wi nyeenuñ iko bti yi nayilun Epafrodit atijēn. Iwo ji pşekēñ plil pi bşenan bi Naşibați adiin abot alilandēr. ¹⁹ Kë Naşibați i njaan kadēman aşē hank ti Yetu *Krittu bnuura bweek maakan, alun kaşēpna ti ba kawulan uko bti wi nanumiin. ²⁰ Mndēm mweek manwo ti Naşibați Aşin nja te mnşo! Uwo han.

Pwul mboş pbaañsaani

²¹ Nawulan mboş bañaan bti bammëbanun Yetu *Krittu awo biki Naşibați. Bayiğ nja banwoon ti na nji bawulan mboş. ²² Banwoon biki Naşibați bti awo ti na nji bawulan mboş ; banklemparun *Fetar naşih najeenkal ti baka bawulan mboş maakan.

²³ Ajugun Yetu *Krittu awulan bnuura bi nul an bti.

* 4:3 Injaan klemp ulemp wi njaan kalemp : Ti uşup ugrek bapiit aji « Tutugot », uhinan kawo katim ki ñaan. Ti, balon baji katim ki ñaan ka.

**Uṭup wi Pawulu apiitun
banfiyaarun
banfētun du utaaak wi
Kolot**

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki Pawulu apiitun pntuk pi banfiyaarun panwoon du ubeeka wi Kolot. Aambaan kayaha da, aṣe tiink ke baji banfiyaarun Krittun banwoon da bamēban aliint ti pfiyaar pi baka. Epafrat anjaan agakandēr na Pawulu abiiṅ

btiinkar mēnt. ²¹ An, nabi low Naşibaţi, kē buṭaan bi najaan nado na bi najaan naşal kē bado kē naşoorad na a. ²² Hēnkuṅ uleef wi Abukul unwoon wi űaaṅ najēn ukeṭi, pkeṭ mēnt paṭu kē nakak atiinkar na a. Hēnk nahil kanaṭ ṭi kadunul kawo bajinṭ piş, bañaan banwoon baanwo na nin buṭaan dlon, biki bawoon baanhil pji nin uko ulon ṭi baka. ²³ Kē naşē awo i kamēban bnuura kaliint ṭi pfiyaar kawut kapēn ṭi phaṭ pi *Uṭup Ulil Unuura wi natiinkuṅ. Uṭup mēnt baṭup wa bañaan bti ṭi mboş, wul wi nji Pawulu kalemparuṅ wi nji kaṭupuruṅ wa.

Ulemp wi Pawulu

²⁴ Dwo ṭi phaj ṭi uleef naan ṭi phaj pi *Krittu pa bnuura bi banfiyaaruṅ banwoon uleeful. ²⁵ Pa an nanfiyaaruṅ bti biki Naşibaţi aṭu'ēnuṅ pdo ulemp wi pṭup uṭup wi nul bti. ²⁶ Uko mēnt uwoon uko wi Naşibaţi amenun bañaan du wi umundu uwoonuṅ, hēnkuṅ ameeṭan wa bañaan banwoon biki nul. ²⁷ Anjal bañaan biki nṭaak bti bame iko inuura na mndēm manwoon ṭi uko umbiin amena. Uko mēnt wii wi : *Krittu awo ṭi an, ul adoon kē nahaṭ kē nayeenk ṭi mndēm mi Naşibaţi. ²⁸ Kē hēnk di di njaan nmeēṭan Krittu, kaṭup bañaan bti balipara, kabot kajukan baka na uşal unṭuṅa bti, bahilna bawo ṭi Krittu bukal bti bañaan banjijun ṭi pfiyaar. ²⁹ Uko mēnt ukaan kē nji kalemp, agutan na mnhina bti manwoon ṭi nji, mi Krittu awulunṅ.

2

¹ Dṅal name kē dwo ṭi pṅutaran, an na biki ubeeka wi Lawoditiya, na bañaan bti banwoon baambaan kawinēn na kēş ki baka ; ugut mēnt utam maakan. ² Ddo haṅ nahilna nawo na mntēṅ ṭi iṭēb yi nan nabot naṅalad nawo ji űaaṅ aloolan ; natum na uşal unṭuṅa. Nahil wal mēnt kame uko umbiin amena wi Naşibaţi. Uko mēnt uwoon *Krittu. ³ Ṭi a di di iko inuura maakan bti yi uşal unṭuṅa na injaan ihaabēş űaaṅ uşal iwoon. ⁴ Dṭupan uko mēnt űaaṅ alon awutna nin kadaaran na nṭup ṅlil ni nul. ⁵ Uwo manjoonan kē dlowan, kē uşal wi naan uşē wo ṭi an, kē nṅilan maakan wi nwinanan kē namēban bnuura

abot anaṭ aliint ṭi pfiyaar pi nafiyaaruṅ Krittu.

Mnwo mi bañaan banwoon biki Krittu

⁶ Hēnk wi nadinanuṅ Yetu *Krittu aji awo Ajugun, mnwo mi nan mandoon kayuuj kē awo na an. ⁷ Najab awo na intaaṅ ṭi a, kē ajejan aniwna katohul, abot adolan kē nakliint ṭi pfiyaar jibi bajukananan, mnwo mi nan mandoon kayuuj keeri kē Krittu awo na an ṭi ubeeb wi najaan nabeeb maakan Naşibaţi nnuur bti.

⁸ Naṭafaraan balil mntum badaaran, nşal ni baka nṅawo ni bañaan, nṅawaṅ udooni. Uşal utēnt wun uumpēna du Krittu, upēna du udolade wi bañaan, na du mnhina manjaan manṭon umundu wi. ⁹ Ṭi ul ṭi uleeful di di iko bti inwoon ṭi Naşibaţi ifēṭun. ¹⁰ Kē ṭi a di di nayeenknuṅ iko atuman, ul ankşihun başih bti na mnhina bti.

¹¹ Ṭi *Krittu nawala katēmp kanwoon kaanwo ki űaaṅ awalananan. Katēmp mēnt kapēna du a, kul kajaan kakib pekadu danwoon ṭi uleefan kapēnan. ¹² Ṭi batitmu namoya na a, abot anaṭa ṭi pkeṭ wi nafiyaaruṅ mnhina mi Naşibaţi manaṭanuluṅ ṭi pkeṭ. ¹³ An biki pekadu di nan na pwo naanwala katēmp ṭiki naanwo bayuday, iṭuun kē nawo bakeṭ, Naşibaţi awulan ubida na Krittu. Amiir nja ipekadu bti. ¹⁴ Dko di bapiitun aji nṅduknaanaa ṭiki nṅēnṭaş uko wi bgah bajakuṅ, Naşibaţi atow da, aba na da wi apanun da du kruṭ ki Krittu. ¹⁵ Awohēs nṅton nṅankşihun na nṅanwoon na mnhina, apēnan nṅa aṭij ṭi kadun ki bañaan, alaaṭ laaṭēn nṅa ṭi kafēṭ ki pntuk panlilanun wi awatun nṅa ṭi pkeṭ pi Krittu akeṭun ṭi kruṭ.

¹⁶ Keeri uko wi najaan nade, wi najaan nadaan, kēme uko wi nṅfettu ṅlon, na wi ufettu wi pli phalu na wi *unuur wi pnoorfēn wi bayuday uwutan kaṭu nadinan nin űaaṅ alon aji naduknaanaa ṭi iko itēnt yun. ¹⁷ Iwo ṭaṅ ulimēnt wi iko inwoon i pbi. Kē uko unwoon na manjoonan uşē wo Krittu. ¹⁸ Banjaan bahajan ikow yi baka pa pwinana, kadēman nṅwanjuṭ, nakdinan baka baji naduknaanaa. Baji babi ṭu ṭu nşal ni baka bti ṭi nṅwanjuṭ na iko impēnuṅ awinana ṭi kadun ki baka. Nşal ni baka nṅaji nṅaṭu baka banah, nṅawo ni bañaan bajēn,

ɲawaan udooni. ¹⁹ Baanji bamëban ɲi Krittü anwoon bkow. Ul ankaan kë uleef bti uji uka uko bti wi unumiin, kamëbandër bnuura ɲi dko di imoh ijaan iyitiiraan, kabot kadëm jibi Naşibaɲi aɲaluɲ.

Pkeɲ na pkuɲ kanaɲa ɲi pa na Krittü

²⁰ Wi nakeɲuɲ na *Krittü, kë mnhina mi umundu maankak ahilanan nin uko ulon, we ukaan kë naji naɲaş udolade wi wa, ji wul umëbanuɲ ubida wi nan ba? ²¹ Uji uji « Kjej uko wi, » « Kñem wuɲ, » « Kban wundu. » ²² Uɲiiniyaan iko injaan iluɲ kaɲoka. Uko mënɲ uwo udolade wi bañaan. ²³ Udolade mënɲ uji uwo wo ji uwo na uşal untuɲa, ɲiki uji uɲiiniyaan pɲaş *Bgah, pwalan bkow na pdo kahajan uleef, aşë waan udooni, uunji uneenan uleef pdo uko wi uɲaluɲ.

3

Pmëban Ubida uhalu unwoon ɲi Krittü

¹ Jibi nanaɲiin ɲi pkeɲ na *Krittü, nadoon kala iko yi baɲi keeri, di Krittü awoon aɲo ɲi kadeenu ki Naşibaɲi. ² Naɲuun uşal wi nan ɲi iko yi baɲi, nawut yi mboş. ³ Hënk di uwoon, nakeɲi, kë ubida wi nan umenana na Krittü du Naşibaɲi. ⁴ Krittü awoon ubida wi nan na manjoonan. Unuur wi akwinaniin, an kak napën kawinana na a ɲi mndëm mi nul.

⁵ Nafiɲan keeri ɲi mnwo mi nan iko yi mboş yi uleef uɲaluɲ. Iko mënɲ yii yi : pekadu di piinɲ, ubida uɲop, pɲal iko iwuɲaan, pbi kaɲu ɲu uşal na uhaaş bti ɲi uko, pñeebar iko, ɲiki ankaan ado haɲ aji dëman iko yuɲ ji Naşibaɲi i i akdëmanuɲ. ⁶ Iko itënɲ yan ijaan itij udeeb wi Naşibaɲi [ɲi banjaan bado ya]. ⁷ Iko yan yi yi najaan nado ɲfa, wi ikɲonɲuɲ ɲbida ɲi nan. ⁸ Kë hënkun, napënaan iko yan bti ɲi ubida wi nan ; nawutan kado kadeebaɲ, kado kahank ñaan ɲi kaɲëb, kawo na bjooɲ ; nawutan kado kakarad, uɲup ulon ukowëndënaan uwutan kapën ɲi mntum mi nan. ⁹ Nɲilan ɲawutan kawo ɲi ptoofan, ɲiki nawo hënkun bañaan bahalu banwohëşuɲ ubida wi baka ujon na iko iwuɲaan yi wa. ¹⁰ Nawohara hënkun ubida uhalu, wi Naşibaɲi awulanaɲ abot aji ɲëlëş wa ɲyaaş bti kë nado naam na a, ul anɲakanan, nahilna name'a bnuura. ¹¹ Hënkun uunkak aka *nayuday na awoon

aanwo nayuday, anwaliin *katëmp na anwoon aanwala ka, ñaan i uɲëeh, këme anwoon aamme nin uko ulon ji bañaan biki utaak wi Tit, ñaan i bakjuuknɲënuɲ ɲi ulemp këme ñaan najeeh ; *Krittü ɲañ akaan udooni abot awo ɲi bañaan banfiyaaruɲ bti.

¹² Wi Naşibaɲi adatanan kë nawo biki nul, kë abot aɲalan, nadoon kañaaga, nado kaɲënkar, nabot nado kawalan ikow. Nawoon bañaan banjoobuɲ ikow banwoon baanji bataran. ¹³ Nadoon kamiirad, woli atëɲan alon adolan uko ulon, nawuladën iñeen, namiirad. Jibi Ajugun amiiranaɲ, an kak, nadoon kamiirad. ¹⁴ Kë uko undëmnuɲ maakan uwo naɲalad, uɲal ujaan udolan namëbandër bnuura. ¹⁵ Btiinkar bi *Krittü aɲijuɲ ɲi an badoon kaɲonan ɲhaaş. Naşibaɲi aɲijan ɲi btiinkar mënɲ nahilna nawo uleef uloolan. Nadoon kabeeb Naşibaɲi ɲnuur bti. ¹⁶ Uɲup wi Krittü utum ɲi an! Nadoon kajukandër, kaɲënkar kawutna kajot ɲi buɲaan. Nadoon kado haɲ na uşal untuɲa bti, kayeeh Naşibaɲi na iyeeh yi pñaamarën na iyeeh yi pdëman Krittü, *Uhaaş wi nul uɲu'an iyeeh mënɲ ɲi bkow. ¹⁷ Uko bti wi nahilanuɲ kaɲup këme kado, nadolan wa ɲi katim ki Yetu Ajugun. Naɲëpnan ɲi a nado kabeeb Naşibaɲi Aşin nja.

Mnwo mi banfiyaaruɲ

¹⁸ An baaɲ nadoon katiink bayinan, ji bañaan banwoon biki Ajugun. ¹⁹ An biinɲ naɲalan baharan nawut kado kalëbar na baka.

²⁰ An bapoɲ, nadoon katiink bajugan ɲi iko bti ; uko mënɲ wi wi Ajugun aɲaluɲ. ²¹ An başin bapoɲ, nakbubara kado kadeebaɲan babukan ji babi bawutandër.

²² An balemp, nadoon katiink ɲi iko bti biki naklemparuɲ ɲi mboş ɲi. Nawutan kado kado haɲ ɲiki batenan këme woli nala pwinana bnuura ɲi bañaan. Nadoon kado haɲ na uhaaş ujinɲ wi bañaan banwoon baaññoom Ajugun. ²³ Ulemp wi bahilan kaɲu'an nadoon kado wa na uhaaş unuura ji nawo wo ɲi plempar Ajugun. ²⁴ Nameen kë Ajugun atuuman na iko inuura yi ahankun banwoon biki nul. Na manjoonan *Krittü Ajugun i i naklemparuɲ. ²⁵ Kë ñaan ankɲoluɲ buɲaan aluɲ kayeenk uko

wi buṭaan mēnt̄ bakt̄ijun̄, kē nin bpaṭṣēr baankwo da.

4

¹ An biki baklemparun̄, nawoon baṭool na banklemparan̄ nabot namēban baka bnuura. Nameen kē an kak, naka alon̄ kē awo Ajugan du baṭi duuṭ.

Uko wi pdo

² Namēbaan naliint̄ ṭi pñehan Naṣibaṭi, nawoon bten naṭu ibaṭ ṭi uko mēnt̄, ṭi pdo kabeeba. ³ Woli nañehan, nañehandērun̄ kak Naṣibaṭi ajeehan bgah bi ulemp wi pṭup Uṭup wi nul, nhilna ndo kaṭiiniyaan uko wi *Krittu umbiin̄ amena unṭuun̄ kē nwo ukalabuṣ. ⁴ Nañehaan nhil ndo kameeṭan wa, jibi nwoon̄ i kado.

⁵ Woli nawo na banwoon̄ baanwo biki Krittu, uko bti wi nakdolon̄ nadoon kado wa na uṣal unṭuṇa, nyaaṣ bti wi nahilanun̄.

⁶ Nṭup n̄i nan n̄awoon n̄nuura, n̄ataab pnam, nabot nahil pteem andoli bnuura.

Pwul mboṣ pbaañṣaani

⁷ Kē Tiṣik, ayiṭ nja i mmaganun̄ anwoon̄ nalempar *Krittu na manjoonan, i njaan̄ kagakandēraan kalempar Ajugun, aṭupan jibi nwoyi ṭi bti. ⁸ Dyila du an, ahilna aṭupan jibi n̄wo i ṭi abot atēṅṭēnan. ⁹ Onetim kak, ayiṭun̄ na manjoonan i mmaganun̄ ampēnnun̄ du an agakandēr na a. Baṭupan uko bti unkt̄epun̄ ṭi.

¹⁰ Arittarkut anwoon̄ ṭi na n̄ji ṭi ukalabuṣ, na Markut ayiṭ Barnabaṭ bawulan mboṣ. Name uko wi nawoon̄ i kado woli Markut abi du an : namēbaana bnuura. ¹¹ Yetu i bajaan̄ badu Yuttut akak awulan mboṣ. Bukal bawajanṭ ṭañ ṭi bayuday banfiyaarun̄ *Krittu, bajaan̄ balemp na n̄ji pa *Pṣih pi Naṣibaṭi ; baji batēṅṭēnēn. ¹² Epafrat anwoon̄ i ubeeka wi nan akak awulan mboṣ. Awo nalempar Yetu Krittu abot aji bi taman taman ṭi pdo kañehandēran Naṣibaṭi nahilna namēban naliint̄, najij ṭi pfiyaar, nabot nado kado uko bti wi Naṣibaṭi aṇalun̄. ¹³ Dṭup aji dmaar uko wi : Aji noor maakan ṭi uko wi nan na wi biki ubeeka wi Lawoditiya na biki ubeeka wi Yerapolit. ¹⁴ Luk kak nakuraar i n̄maganun̄ na Demat bawulan mboṣ.

¹⁵ Nawulan bayiṭ nja biki Lawoditiya mboṣ. Nawulan kak Ninfa na banfiyaarun̄ bti banjaan̄ bayitiir du katoḥul mboṣ.

¹⁶ Woli najuk uko wi mpiitan̄, nakaan nado banfiyaarun̄ banwoon̄ Lawoditiya bajuk wa. An kak nakaan najuk uko wi n̄ji kapiitun̄ biki Lawoditiya.

¹⁷ Nakaan naji na Arkip amēban bnuura ulemp wi ayeenkun̄ ṭi Ajugun.

¹⁸ N̄ji Pawulu kapiitan̄ na kañen ki naan, dwulan mboṣ. Naleṣan kē dwo ukalabuṣ. Bnuura bi Naṣibaṭi bawo ṭi an.

Uṭup uteek wi Pawulu apiitun banfiyaarun banfētun du utaak wi Tetalonika

Uṭup ujuni

Ulbra wi uwoon kakaarta kateek ki Pawulu apiitun pntuk pi banfiyaarun panwoon du ubeeka wi Tetalonika. Pawulu abi ya da aṭup Uṭup Ulil Unuura wi Yetu Krittu (natenan ṭi Ulbra wi Ulemp wi Banjañan 17.1-10). Bañaan banfētun da baṭaṣ Krittu. Wi ṅwal ṅlon ṅaṭepun, kē bañaan balon baṣe wuuk bañaan kē balaṭ Pawulu na nanohul. Anaṭara baka. Banfiyaarun Krittu bamen Pawulu na bangakanderun na a. Na utejan kē baṣe pēnan baka ṭi ubeeka kē baya Bereya. Wi ṅṣubal ṅtēb ṅaṭepun, Pawulu ayil Timote aya aten jibi banfiyaarun Krittu banwoon Tetalonika baduki awo. Wi ayaan abi, aṭup Pawulu aji bamēban te hēnkun, kē balon ṭi baka baṣe pok plemp kado kadeena. Baji baji Yetu abi hēnkun, kē baanuma plemp. Balon ṭi baka ṅhaaṣ ṅaanṭoora na baka ṭiki bayiṭ baka na banoh baka batum bakeṭi kē Yetu aambi. Uko mēnt ukaan kē Pawulu apiit baka katēntēn baka abot aṭup jibi ubi wi Yetu uklun kawo na jibi akdolun na banfiyaarun. Hēnk, bahinan kahaṭ kē bawo na Ajugun unuur undoli.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1.2–3.13)
2. Pfiyaar pi bañaan biki Tetalonika bafiyaarun (1.2–3.13)
3. Ubida unlilun Krittu. (4.1-12)
4. Phaṭ kē Krittu abi (4.13–5.11)
5. Pṭan na pwul mboṣ pbaañsaani (5.12-28)

¹ Nji *Pawulu, na Filwanut*, na Timote ṅkpiitanan, an banfiyaarun nanwoon du Tetalonika amēban Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu Krittu Ajugun. Nñehan baka bawulan bnuura babot bajiobṭēnan ṅhaaṣ.

Mnwo na pfiyaar pi biki Tetalonika

* 1:1 Filwanut: balon baji badu'a kak Filat.

² Nñenji ṅṭaṅna pbeeb Naṣibaṭi ṅwal bti pa an bti, wi ṅjaan ṅleṣan woli ṅñehana. ³ Na manjoonan ṅji ṅleṣ ṭi kadun ki Naṣibaṭi anwoon Aṣin nja jibi pfiyaar pi nan paw-inaniin ṭi udo wi nan, jibi natamanun ṭi bṅalad na jibi namēbanun aliintan ṭi mnhaṭ mi nahaṭun Yetu *Krittu Ajugun.

⁴ An bayiṭun biki Naṣibaṭi aṅalun, ṅme kē nadatanaa. ⁵ Na manjoonan, wi ṅbiin du an adiimanan Uṭup Ulil Unuura, ṅēndiimanan wa na mntum ṭaṅ, name wa kak na mnhina mi udo wi Uhaaṣ wi Naṣibaṭi. Nwin nja bti kē uṭup mēnt ujoonani. An name jibi ṅwoori ṭi ptoofan pa bnuura bi nan. ⁶ Kē an, nakak awo ṭi pdo ji un, na ji Ajugun. An nandoon awo wo ṭi unoor uweek, nayeenk uṭup wi Naṣibaṭi na mnlilan mi Uhaaṣ wi nul ujaan uwul. ⁷ Kē hēnk di di nakakun awo bankdiimanun banfiyaarun biki ṅṭaak ṅi Matedoniya na Akayi bti, bgah bi pṭaṣ. ⁸ Du an na manjoonan di di uṭup wi Ajugun upēnnun, utiinkana du Matedoniya na Akayi. Mēnt dul da ṭaṅ, baṭup ṭi dko bti jibi nafiyaari Naṣibaṭi, kē ṅēndo ka uko uṭup. ⁹ Hēnk di uwoon, bukal ṭi ṅleef ṅi baka baṭup jibi namēbanun un wi ṅbiin du an, jibi nayaan du Naṣibaṭi aduk ṅnton alempar Naṣibaṭi anwoon najeb, anwoon Naṣibaṭi na manjoonan, ¹⁰ kayoonkna ubi wi Abukul Yetu anklun kawoona baṭi, i anaṭanun ṭi pkeṭ, ankbuurunun nja ṭi udeeb unkmbiin.

2

Ulemp wi bi Pawulu du ubeeka wi Tetalonika

¹ Na manjoonan an bayiṭun ṭi *Krittu, name an ṭi ṅleefan bnuura kē ubi wi nun du an uunwaan udooni. ² Name kak kē bahajanun akuṭ akarun du ubeeka wi Filip. Kē ṅṣe yeenkna ṭi Naṣibaṭi mntēn mi ṅhilni aṭupan Uṭup Ulil Unuura wi bañaan batum badoon adola do na un maakan. ³ Nṭup ṅi nun ṅaanwo ṅi mnlafren, abot awo ṅēmbi bi na uṣal uwuṭaan, ṅēmbi bi na kaguuru! ⁴ Naṣibaṭi atenun ten awin kē ṅhilani aṣe wulun Uṭup Ulil Unuura, ukaan kē ṅkṭup wa. Nñenla la plil bañaan, Naṣibaṭi ammeen ṅhaaṣ ṅi nun i i ṅklaan plil. ⁵ Name kē ṅēmbaan kawoha na ṅṭup ṅṭaab ṅi kaguuru,

këme aţup nţup kahilna kaka uko ulonj ; Naşibaţi ame kë uwo manjoonan. ⁶ Nin n nla pd m  i  naanj,  i an k me  i balonj. ⁷ Ndo hilan lah kabi ji ba naanj baweek, kayuujan k  n wo *banja nan biki Kritt  ; a   baa   p   p abi na pjoob bkow, awo jibi  naa  ajaanj aboof abukul. ⁸ N alan n al maakan adoo hilan kawo n nklin linj  i p upan U up Ulil Unuura wi Naşibaţi  a n, ma kake aran,  iki nakak ba naanj biki n maganunj maakan. ⁹ An bayi un, n fiyaar k  naleş bnuura ulemp na unoor wi nun : nlemp nfa na utaakal kawutna kawo pkunj pa nin  naanj alonj wi n k upanaanj U up Ulil Unuura wi Naşibaţi.

¹⁰ Nawin bti, k  Naşibaţi akak awin jibi n biinj awo na an nanfiyaarunj: n wo ba naanj bajinj ba ool, biki  naanj awoonj aanhil p up uko uwu aan  i baka. ¹¹ Name bnuura k  n wo na an bti jibi a in napo  ajaanj awo na abukul ; ¹² nji n t n  nan, kajakan namiir, kajakan na u kaba , nahilna  i mnwo mi nan nado kado iko yi Naşibaţi a alunj, ul ankdu'anaanj  i p ih pi nul nabot nawo na mnd m mi nul.

Pfiyaar na kamiir ki banfiyaarunj biki Tetalonika

¹³ Uko unkaanj kak k  n nji n  a an pbeeb Naşibaţi wii wi : wi nayeenkunj u up wi Naşibaţi wi n k upanaanj, naanyeenk wa ji uwo u up wi  naanj naj n, nayeenk wa ji uwo u up wi Naşibaţi. K  uwoha u up wi Naşibaţi na manjoonan, u up m n  uklempunj  i an nanfiyaarunj. ¹⁴ An bayi un  i *Kritt , h nkuinj nawo ji banfiyaarunj Yetu Kritt , ba naanj biki Naşibaţi na manjoonan, banwoonj du utaak wi Yuda : nahaj  i i en yi biki utaak wi nan jibi bahajunj  i i en yi biki utaak wi baka. ¹⁵ Ba naanj m n  bado k  bafinj Yetu Ajugun na *ba upar Naşibaţi, un kak bahajanun. Baanji bado uko wi Naşibaţi a alunj abot a oor ba naanj bti. ¹⁶ Bado na pneenanun p up banwoonj baanwo bayuday u up unkbuurunanj ; h nk na n wal bti baji baho al ş ipekadu yi baka. K  h nk di udeeb wi Naşibaţi umobunj baka h nkuinj.

Pawulu a al pkak du biki Tetalonika

¹⁷ An bayi un  i *Kritt , nbi wo i kadukan n wal nlonj. Name bnuura k  nleef  a n n adukanaanj, n haaş nji nun n aduka na an.

Nnuhan maakan, a al maakan pwinan. ¹⁸ K  h nk, n al pbi du an, nji Pawulu  i uleef naan n yaaş n tum ddo na pbi du an, k  *Fatana a   neenanun. ¹⁹ Na manjoonan, an b  m n  nin  naanj alonj, nawoonj mnha  na mnlilan mi nun, an nakdiimanunj k  ulemp wi nun uwo unuura wal wi Yetu Kritt  Ajugun aklunj kabi. ²⁰ Aa, nawoonj mnd m na mnlilan mi nun!

3

Timote nayili

¹⁻² Ukaanj k  n nkak ahilan pyoonk, a   şal aji n yil Timote ayi  nja  i *Kritt  du an kaş  kaduka du ubeeka wi Atenay un bukal bukal. Timote m n  aji lempar Naşibaţi na un  i p up U up Ulil Unuura wi Kritt . Nyila, abi du Tetalonika a  nkan abot at n  nan  i pfiyaar pi nan, ³ n haaş n  oora na an bti nawole  i unoor wi nwoonj wi. Name bnuura k  unoor m n  uwoonj kafah ki nun. ⁴ Wi n biinj awo na an, n k upan k  nlonj kado kahaj, k  mnhaj m n  mambanunj n a h nk, k  namee. ⁵ Ukaanj k  wi nwoonj m nkak ahilan pyoonk, k  nyil Timote du an, kahilna kame me nahuma nfiyaar Yetu Kritt . Dbi l nk aji me *Untaayi Uweek uguuran katok ulemp wi nun!

Pbeeb Naşibaţi  i u up ulil wi n iinkunj

⁶ K  h nkuinj wi Timote awoonunj du an, a upun u up ulil  i pfiyaar pi nan na  i b alad bi na aladunj. Akak ajakun aji naji naleş uko wi nun na mnlilan aku  anuhun jibi un n nuhanaanj. ⁷ An bayi un  i *Kritt , pfiyaar pi nan pat n  n n  i unoor na man aaf bti mi nwoonj. ⁸ N hef n  h nkuinj wi nam banunj  i Ajugun. ⁹ K  hum di di n hilanunj kabeeb Naşibaţi kadoo kak şan  i uko wi nan? Nawulun mnlilan mnweek  i kadun ki nul. ¹⁰ Nfa na utaakal, nji n taman ka nehana, a  n n n kak n winan, n hilna n jukanan iko indukiinj kaliintanaan pfiyaar pi nan.

¹¹ N nehan Naşibaţi A in nja  i uleeful, na Yetu Ajugun badolun n hil nbi du an. ¹² N kak a nehan Ajugun ado nado ka aladaara n alad pya, nabot na al ba naanj bti jibi un n alanaanj. ¹³ H nk nawo ba naanj banwoonj baanwo na nin bu aan dlonj, ba naanj bajinj piş  i kadun ki Naşibaţi A in nja, wal wi Yetu

Ajugun aklunji kabi na bañaan bti banwoon biki nul. [Uwo hañ.]

4

Mnwo manliluŋ Naşibaŋi

¹ An bayiŋun ŋi *Krittu, nbaaŋŋaana kaji na an, nado kajuk ŋi un jibi nawoon kado, kadoo kaŋalana du Naşibaŋi. Nme na manjoonan kē nado bi kado hañ, kē nşē ñehanan abot akooŋan ŋi katim ki Yetu Ajugun : nakaan nataman maakan ŋi pdo hañ.

² Name iko yi njakanan nado kado ŋi katim ki Yetu Ajugun. ³ Uko wi Naşibaŋi aŋaluŋ uwo : nawo bañaan bajinŋ piş, banwoon baanwo ŋi ubida uŋop. ⁴ Ŋaan andoli awo kame jibi akwoon na ñaaŋ, kamēban uleef ŋi pekadu di piinŋ*, awo i kawo ñaan najinŋ piş, kabot kawo na a kē nin alon aanka uko ulon uŋup ŋi mnwo mi nul. ⁵ Aankwut uŋal uwuŋaan uyoha jibi banwoon baamme Naşibaŋi bajaan bado. ⁶ Kē ŋi uko mēnŋ alon awutan kaguur atēnŋul kēme kadola uko unkde'uluŋ ŋiki Ajugun aji weŋan bankjubanuŋ hañ, jibi ndoon abi ŋupan abot ayuujan bnuura. ⁷ Na manjoonan, Naşibaŋi aandu nja pa nwo ŋi ubida uwuŋaan, adu nja pa nwo bañaan bayimanaan, bajinŋ piş. ⁸ Ukaan kē ñaan ampokun pjukan pi, mēnŋ ñaan i i apokun, Naşibaŋi a, ul anwulanan Uhaaş wi nul.

⁹ Naannuma bapiitan uko ulon ŋi bŋalad, ŋiki an ŋi nleefan najukna ba du Naşibaŋi. ¹⁰ Nado bi kado do hañ na bayiŋ nja bti ŋi utaak wi Matedoniya bti. Kē nşē kooŋan nataman maakan kak. ¹¹ Naŋuun kabaŋ ŋi pwo bnuura katiinkar, kawut pdo kaneej ŋi iko yi bañaan bampaŋi ; uko wi nanumiinŋ nayikajēran wa, jibi njakanan. ¹² Woli nado hañ, biki bdig bamaganan nabot kawo naanknuma nin ñaan alon aŋenkan.

Ubi wi Krittu

¹³ An bayiŋun ŋi Krittu, nŋal name manjoonan ŋi uko wi bankeŋun, nawutna kajooŋan ji banwoon banka mnhaŋ. ¹⁴ Nfiyaar kē Yetu akeŋi, abot anaŋa ŋi pkeŋ, kē hēnk di di nkaan afiyaar kē banfiyaaruŋ aŋē keŋ, Naşibaŋi alon kanaŋan baka, bawo na Yetu

te mnŋo. ¹⁵ Uko wi nŋŋupanan hēnkun uwo uŋup wi Ajugun : nja nŋkhumun bajeb te wal wi Ajugun akbiinŋ nēnkwo ŋi kadun ki baka. ¹⁶ Hēnk di uwoon, wal wi Ajugun akdolun pdiim kaŋup kē wal ubani, wal wi pdiim pi uwanjut uweek paktiinkaniinŋ, wal wi plul pi Naşibaŋi paktiinkaniinŋ, Ajugun ŋi uleeful awalnaana baŋi, bankeŋun afiyaar ul Krittu banaŋa duna ŋi pkeŋ. ¹⁷ Wal mēnŋ un nŋhumun bajeb, nŋaakiir na baka kadeeŋana du kanfēluŋ kaya kayit na Ajugun du bko duuŋ. Hēnk nşē nwo na a te mnŋo. ¹⁸ Nadoon katēnŋen keeri batēnŋan na uŋup mēnŋ.

5

Pwo bten

¹ An bayiŋun ŋi *Krittu, naannuma baŋupan wal wi uko mēnŋ ukdolaniinŋ. ² Name bnuura an ŋi nleefan kē unuur wi Ajugun ubi jibi nakiiŋ ajaan abi na utejan. ³ Wal wi bañaan bakjakunŋ : « Nhaaş nŋi nja nŋaŋoora, nin uko ulon uunkdan dan » wal mēnŋ wi wi pŋoka pweek pakkuruŋ kur kajotna baka, jibi mnhaŋ manjaan mambi ŋi ñaaŋ anwoon na kayinŋ. Nin ñaan aankbuur ŋi pŋoka mēnŋ.

⁴ Kē an bayiŋun, naşē wo naanwo ŋi bdēm, unuur waŋ udoo ukuran kur ji nakiiŋ. ⁵ Na manjoonan, an bti nawo babuk bjeehi, babuk pnak. Nēnwo biki utejan, biki bdēm. ⁶ Nawulēn nŋwut kaŋoyēnŋ keeri ji bukundi ; nawulēn nwo bten, nŋwut kakuj. ⁷ Baŋoy, utejan wi wi bajaan baŋoyēnŋ ; kē badaan, utejan wi wi bajaan bakuj. ⁸ Kē nja, nŋnwoon biki pnak, nēnwo kakuj ; nawulēn nŋej pfiyaar na bŋalad nŋdo kamiŋa kanŋak ki bangoli, nŋej mnhaŋ mi nluŋ kabuur nŋdo utepi unŋak. ⁹ Na manjoonan, Naşibaŋi aandat nja pa udeeb wi nul umob nja, adat nja nkaana mbuur ŋi Yetu Krittu Ajugun, ¹⁰ ankeŋaruŋ nja nŋhilna nwole bajeb kēme bakeŋ nwo bajeb na a. ¹¹ Ukaan kē andoluŋ awo i katēnŋen atēnŋul, kabot kaŋenka jibi nadoon abi kado do.

Pjukan pbaaŋŋaani na pwul mboş

¹² An bayiŋun ŋi *Krittu, nŋehanan nado kado hañ, namēban bnuura baweeke biki

* 4:4 Ŋaan andoluŋ awo kamēban uleef ŋi pekadu di piinŋ; balon baji ŋi kē Pawulu aji : Ŋaan andoluŋ awo kame jibi akwoori na aharul.

Ajugun aţuun ʒi kadunan, banjaan bahaaharan maakan kabot kaţupan uko wi nawoon i kado. ¹³ Ulemp wi baka ukaan k e nawo biki kam eban baka kabot ka al baka bnuura. Natiinkaran an bti.

¹⁴ Nkoo an an bayi un, nakakaan ba aan banwoon ʒi ubida uwu aan ʒi bgah, nat en en banjaan bal nk, nat enkan bambii niin, nawo kado kamiir ba aan bti. ¹⁵ Na afaraan  aan akakan bu aan bi badolulun ; nadoon kado bnuura unuur unjinti, nabot nado kado ba ʒi ptoofan na ʒi ba aan bti.

¹⁶ Najaan nawo ʒi mnlilan  nuur bti ; ¹⁷ nak a na p ehan Na iba i ; ¹⁸ nadoon kabeeba ʒi iko bti. Uko m en  wi wi Na iba i a alun pa an nam banun Yetu Kritt . ¹⁹ Nakneenan *Uhaa  wi Na iba i unwoon ʒi an ulemp, ²⁰ nawutan kabeeh   up  i Na iba i awulun ba aan balon ; ²¹ natenan bnuura   up bti :  anwoon  nuura, nam ban  a ; ²² nalowan uko bti unwoon uwu aan.

²³ D ehan Na iba i anjaan a oran nja  haa , adolan nawo ba aan bjint  i , am ban bnuura  haa   i nan,   al  i nan, na  leef  i nan, nahilna unuur wi Yetu Kritt  Ajugun akbiin nawo ba aan biki bawoon baankwin nin bu aan dlon ʒi baka. ²⁴ Andu'anan ado uko m en  ; aji do uko wi ajakun.

²⁵ An bayi un, an kak na ehand run Na iba i. ²⁶ Najakan na bayi  nja bti k e  mook baka bnuura. ²⁷ Dkoo an ʒi katim ki Ajugun, naleyiir n bayi un bti uko wi  piitun wi.

²⁸ D ehan Yetu Kritt  Ajugun awulan bnuura bi nul.

Uṭup utëbanṭën wi Pawulu apiitun banfiyaarun banfëṭun du utaak wi Tetalonika

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwoon kakaarta katëbanṭën ki Pawulu apiitun pntuk pi banfiyaarun panwoon du Tetalonika. Akak aṭup baka kak ubi wi Krittun na jibi banwoon baanfiyaara bakbaañsaanun. Balon ṭi ubeeka mënṭ baji Krittun adobi bi bi, kē balon baji kē uundobi wo, kē unuur uṣë ñog. Banjakun aji unuur uñogi baankak adi plem, baji baannuma plem wi Krittun akbiin ḥenkuṅ. Kē baṣë ji baya kade du banjaan balemp. Uko mënṭ ukaan kē Pawulu apiit baka kadiimanaan baka kē ñaan aji wo kadeena ujēnk wi nul. Akak aji na baka bamēban baliint woli bawo ṭi mnhaj babot bado kado bnuura wal undoli.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1.1-2)
2. Ubi wi Krittun ukakan iko bti ṭi bgah (1.3-12)
3. Ajugun Yetu Krittun aandobi kak (2.1-12)
4. Pmēban kaliint ṭi pfiyaar (2.13-17)
4. Pñehan Naṣibaṭi na Ulemp (3.1-15)
5. Pwul mboṣ pbaañṣaani (3.16-18)

¹ Nji *Pawulu, na Tilwanut*, na Timote ṅkpiitanan, an banfiyaarun nanwoon du Tetalonika amēban Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu *Krittun Ajugun. ² Nñehan Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu Krittun Ajugun bawulan bnuura babot baṭooranan ṅhaaṣ.

³ An bayiṭun ṭi Krittun, ṅwo i kado kabeeb Naṣibaṭi ṅwal bti ṭi uko wi nan. Uṭaan na ṅdo haṅ, ṭiki pfiyaar pi nan padēma dēm pya kē an bti nabot aṅaladaara ṅalad maakan. ⁴ Uko mënṭ uṭu kē ṅji ṅṭup uko wi nan ṭi kadun ki banfiyaarun Naṣibaṭi bti na mnlilan. Nji ṅdo haṅ ṭiki baji bahajan an kē an naṣë mēbanaara mēban aliintan ṭi pfiyaar pi nan aji namiir ṭi unoor bti.

⁵ Uko mënṭ bti uyuuṅ kē pwayëṣ pi Naṣibaṭi pawo ptool : uwoo nahilna nawo bañaan bantaanun na pneej du pṣih pi Naṣibaṭi pi nakhajarun ḥēnk. ⁶ Kē jibi Naṣibaṭi ajaan ado uko utool, aṭu bankhajananaṅ mnhaj ; ⁷ an nankhajun ḥenkuṅ, nalun kanoorfēn na un. Uko mënṭ udolana wal wi Yetu Ajugun akwinaniin kapēnna baṭi na ṅwanjuṭ ṅi nul ṅanwoon na mnhina, ⁸ kawo ṭi bdoobweek. Abi pweṭan banwoon baamme Naṣibaṭi abot awo baanji baṭaṣ Uṭup Ulil Unuura wi Yetu Ajugun. ⁹ Bakoba kakob kanwoon kaankba, kalow kaara di Ajugun, kalow mndēm na mnhina mi nul. ¹⁰ Wal wi akbiin, ṭi unuur mënṭ, bañaan banwoon biki nul bti† badēmana, banfiyaarun bti bamaṭa. An nawo ṭi bukuṅ mēṭan ṭiki nafiyaar uko wi ṅṭupanaṅ ṭi a.

¹¹ Uko mënṭ ukaan kē ṅji ṅñehandēran Naṣibaṭi ṅnuur bti, nahilna nawo bañaan bantaanun na mnwo mi adu'anaṅ. Nji ṅñehan ado na mnhina mi nul natum na uṣal wi pdo bnuura abot ado pfiyaar pi nan pawinana ṭi udo wi nan. ¹² Hēnk, nadēman Yetu Ajugun, abot adēmanan. Uko mënṭ ukyuuṅun kē nayeenk bnuura bi Naṣibaṭi na bi Yetu Krittun Ajugun.

2

Ji ubi wi Ajugun

¹ An bayiṭun ṭi *Krittun, kē ṭi uko wi ubi wi Yetu Krittun Ajugun na jibi ṅkyitun kañoga, ṅkooṭan kooṭ, ² ṅṣal ṅi nan ṅawutan katar kagutla kēme nayewla woli aloṅ ajakan unuur wi nul ubani. Nakfiyaar baka woli badoo ji Naṣibaṭi aṭupun baka, woli baṭup uko mënṭ ṭi kadunan, kēme baji ṅpiitun baka, nakfiyaar baka. ³ Nakdi nin ñaan aloṅ adaaran ṭi uko undoli. Ji unuur mënṭ udo kaban, bañaan bapok Naṣibaṭi kalowa, ñaan i buṭaan anwoon i kayeenk kakob kaweeb abot apēn awinana. ⁴ Ñaan mënṭ ajaan anaṭara uko bti wi bajaan bado Naṣibaṭi kēme wi bajaan badēman. Adoo ya te kado kaṭo du *Katoḥ Kaweeb ki Naṣibaṭi kaji ul awoon Naṣibaṭi.

⁵ Naleṣan bnuura kē dṭiiniyaan uko mënṭ na an wi nhumun na an. ⁶ Hēnkun

* 1:1 Filwanut: Balon baji badu'a kak Filut. † 1:10 Bañaan banwoon biki nul : Balon baji baṭiiniyaan ṅwanjuṭ.

kë naşë me uko ummëbanuŋ ñaan mënŋ kë aando pën awinana, kayoonk unuur wi nul uban. ⁷ Na manjoonan, mn-hina mi ñaan i buŋaan mammeniinŋ mando bi kalemp lemp. Wal wi bakpënanuŋ ammëbanuluŋ ƚaŋ, ⁸ wi wi akpënuŋ kawinana. Yetu Ajugun abi wal mënŋ na mndëm mi nul katoka na uyook umpënnuŋ ƚi mntumul kaba na a. ⁹ Ñaan i buŋaan mënŋ abile, abi na mn-hina mi *ƚatana, ado uko uweek maakan, mlagre na iko iñonjarënaan kaguurna bañaan. ¹⁰ Aŋëpna ƚi iko yi kaguuru kado bankneemuŋ buŋaan ƚiki baanyeenk manjoonan abot awo baanŋal ma, mul manwoonŋ lah i kabuuran baka. ¹¹ Ukaanŋ kë Naşibaŋi ayil du baka mn-hina mankneemanuŋ baka, bahilna bafiyaar nŋilan. ¹² Hënk bañaanŋ bti bampokuŋ pfiyaar manjoonan aşë lilan ƚi uko unwoonŋ uunwo utool, Naşibaŋi akob baka.

Pmëban kaliint ƚi pfiyaar

¹³ An bayitunŋ biki Ajugun anŋaluŋ, nwo i kado kabeeb Naşibaŋi nnuur bti ƚi uko wi nan. Nawo ƚi bateek biki Naşibaŋi adatuŋ abuuran, *uhaaş wi nul udolan kë nawo bañaanŋ bayimanaan, nafiyaar manjoonan. ¹⁴ Uko mënŋ wi wi aduuranaŋ wi nŋupanaŋ Uŋup Ulil Unuura nahilna nayeenk mndëm mi Yetu *Krittü Ajugun. ¹⁵ An bayitunŋ, namëbaan keeri naliintanŋ nado kaŋaş bnuura udolade wi nŋjukananaŋ wal wi nwoonŋ du an, këme wal wi nŋiitananŋ piit ƚi wa.

¹⁶ Nñehan Yetu Krittü Ajugun ul ƚi uleeful, na Naşibaŋi Aşin nja anŋaluŋ nja abot aŋooran nja nhaaş te mnŋo akuŋ aŋëpna ƚi bnuura bi nul awulun mnhaŋ ƚi iko inuura inkmbiinŋ, ¹⁷ aŋoorananŋ nhaaş abot adolan naliint ƚi uko bti wi nakdoluŋ abot aŋup unuura.

3

Pñehandër bi Pawulu

¹ An bayitunŋ ƚi *Krittü, nbaañşaanŋ kaji na an nañehandërun Naşibaŋi, uŋup wi Ajugun uhilna udo kaniinka niink dko, bañaanŋ badoki bawin mndëm manwoonŋ ƚi wa jibi an nadoluŋ. ² Nañehandërunŋ kak Naşibaŋi ado njuur ƚi iñen yi bañaanŋ banotŋ bado buŋaan ; na manjoonan mënŋ bañaanŋ bti

bafiyaaruluŋ. ³ Ajugunŋ aji do uko wi ajakuŋ: adolan naliint ƚi pfiyaar pi nan kabot kabuurananŋ ƚi *nawuŋaan. ⁴ Kë ƚi uko wi nan, nfiyaar ƚi Ajugunŋ kë uko wi nŋu'anaŋ pdo naji nado wa, abot aluŋ kadola do wa. ⁵ Nñehan Ajugunŋ adek nhaaş nji nan ƚi nŋal Naşibaŋi na ƚi pmiir jii Krittü.

Pŋu kabaŋ ƚi ulemp

⁶ An bayitunŋ ƚi *Krittü, ƚi katim ki Yetu Krittü Ajugunŋ nŋu'an nalow ñaanŋ anwoonŋ ƚi mnwo mnwuŋaan, manwoonŋ maanŋok na udolade wi nayeenknuŋ ƚi un. ⁷ Name bnuura jibi nawo i kaligşënun. Wi nwoonŋ du an, naanwinunŋ kë nwo ƚi mnwo mnwuŋaan. ⁸ Nñenji na nin ñaanŋ alonŋ awulun nŋde, nbaa ƚëp ƚëp atamanŋ ƚi unoor, alemp pnak na utejan kawutna kawo pkuŋ pi alonŋ ƚi an.

⁹ Uko wi nwoonŋ uŋenunŋ kë nŋhil lah kaji hanŋ, aşë nŋal mnwo mi nun manwo uko wi nakdoonŋ kaligşën. ¹⁰ Hënk di uwoonŋ, wi nwoonŋ na an nŋupanŋ aji : « Anwoonŋ aandi ulemp awutan kade. » ¹¹ Kë nşë tiink kë ƚi an, uka biki mnwo manwoonŋ mnwuŋaan, bañaanŋ banwoonŋ baandi ulemp aşë jii baneejan mntum mi baka ƚi uko unwoonŋ uunkten baka. ¹² Nkootŋ bañaanŋ bakanŋ mënŋanŋ ƚi Yetu Krittü Ajugunŋ bado kalempar na byompan uko wi bakdeenŋ.

¹³ Kë an bayitunŋ, nawutan kado kayoont iñenŋ ƚi pdo bnuura. ¹⁴ Woli alonŋ ƚi an apok pŋaş uko wi nŋiitanuŋ ƚi, naŋupan wa naşë nawut kaka nin uko ulonŋ na a, ahilna akowa. ¹⁵ Kë naşë wo biki kawut pjeja jii ñaanŋ i naşooraduŋ, naŋiiniinŋ na a jii ayiŋan, nakakana ƚi bgah.

Nŋup nbaañşaan

¹⁶ Nñehan Ajugunŋ anjaanŋ aŋooranŋ bañaanŋ nhaaş, aŋooranŋ nŋa nŋwal bti na ƚi iko bti. Awoon na an bti.

¹⁷ Nŋiit nbaañşaanŋ nji, nji Pawulu dpiitunŋ nŋa na kañen ki naan. Hënk di di njaanŋ kado ƚi ikaarta bti. ¹⁸ Dñehan Yetu *Krittü Ajugunŋ awulan an bti bnuura bi nul.

Uṭup uteek wi Pawulu apiitun Timote

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta kateek ki pawulu apiitun Timote. Pawulu abi ya ubeeka wi Littra pṭup Uṭup Ulil Unuura. Dul di di Timote abiin afēt. Wi atiinkun Pawulu wi wi akakun ṭi bgah bi Krittū. Agakandēr na Pawulu n̄yaaṣ n̄tum akak alemp na a. Woli Pawulu atiink kē pntuk pi banfiyaarun pi utaak ulon pajun pdek Naṣibaṭi kafet kēme bṭup blon bawo da, Timote i i ajaan ayil da aya ṭiini na baka kaṭan baka. Abi yila du Efet aya atēntēn pntuk pi banfiyaarun Krittū panwoon da. Dul di di kakaarta ki kaṭenkulun. Aleṣana ṭi ka ajaka aya aji na banfiyaarun banwoon da balipara baṅaan bankjukanun uko umpaṭun na Uṭup Ulil Unuura. Aṭupa kak jibi banfiyaarun Krittū bawoon kawo ṭi pntuk pi banfiyaarun na jibi bawoon kadat bankwoon ṭi kadun ki baka.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pjukan pi banṭilanun aji bawo bajukan Bgah (1.1-20)
2. Hum di ṅaan awoon kaṅehan Naṣibaṭi kabot kadēmana (2)
3. Ulemp wi banwoon ṭi kadun ki pntuk pi banfiyaarun (3)
4. Ulemp wi Timote (4)
5. Baaṭ bayoṭ na bantohi (5)
6. Hum di bawoon kaṭan banṅalun itaka (6)

Pwul mboṣ

¹ Nji Pawulu, nanjaṅan i Yetu *Krittū dpiitū. Naṣibaṭi nabuuran i nja na Yetu Krittū anwoon mnhaṭ mi nja baṭuun kē nwo nanjaṅan. ² Dpiitū, iwi Timote abuk naan na manjoonan ṭi pfiyaar Krittū, aṅehan Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu Krittū Ajugun bawulu bnuura na mṅaga babot bajoobṭēnan n̄yaaṣ.

Plipara pjukan pi baṭilan

³ Wi nji kayaṅ utaak wi Matedoniya, dkooṭu aji iduka du ubeeka wi Efet ihilna

ido baṅaan balon banwoon da ajukan iko impaṭi baṭaan pdo han. ⁴ Jakan na baka bawut kabi kaduka duka ṭi nṭup n̄anwoon n̄aanwo manjoonan, na jibi mnṣini manyeenkiirun. Nṭup mēnt n̄aji n̄aṭij blaṭar ṭaṅ kaduk pdo uko wi Naṣibaṭi aṅalun unjaan udolana ṭi pfiyaar Krittū.

⁵ Dṭup uṭup wi ṭiki dn̄al baṅaan banfiyaarun banalad. Uṅal mēnt uwoona ṭi uhaaṣ ujint, uṣal unuura na pfiyaar panjoonanun. ⁶ Kē banjaan bajukan iko impaṭi baṣe low uko mēnt, ukaan kē baneem ṭi bṭup banwoon baanka udooni. ⁷ Banal pwo bame ṭi uko wi bgah, aṣe wo baamme uko wi bajaan baṭup, wi bajaan bajukan na mntēn mnweek.

Uko wi bgah bawoon na manjoonan

⁸ N̄me kē *bgah bawo bnuura kē n̄sē wo i kajukan ba jibi Naṣibaṭi aṅalun. ⁹ N̄me bnuura kē Moyit aanwul wul bgah pa ṅaan natool, awul ba pa baṅaan banjubanun: bampataṭiin, baṅṅoomun Naṣibaṭi, banjaan bado ipekadu, banjaan bakar katim ki Naṣibaṭi, banjaan baṭopan katoh ki Naṣibaṭi, banjaan bafin baṣin baka, banin baka, banjaan bafin baṅaan, ¹⁰ bankdolun iko iṭop, banjaan bapiint na biint ji baka kēme baaṭ ji baka, banjaan bamob baṅaan kawaap, baṭilan na banjaan bamehna kaṣe kaṭilan na baṅaan bti bampokun pjukan pnuura. ¹¹ Pjukan mēnt pawoona ṭi *Uṭup Ulil Unuura wi Naṣibaṭi andēmun akuṭ atum na bnuura aṭu'ēnun pdo kaṭup.

Ulemp wi Timote

¹² Dbeeb Yetu *Krittū Ajugun, anwulun mnhina mi plempara. Atenēn, afiyaarēn aṣe du'ēn ndo kalempara, ¹³ nji mbiin akar ṭfa katimul, ahajan bankṭaṣulun, awo nanjoonk, kē aṣe ṅagi'aan, awin kē dwo ṭi kapaam awo mēnfiyaara. ¹⁴ Kē hēnk di Yetu Krittū Ajugun atumanaanun na bnuura, ado kē nwo ṭi ploolan na a, nhilna nfiyaara mbot n̄ṅal baṅaan.

¹⁵ Baṅaan bti bawo kate uṭup wi, ṭiki ujoonani : Yetu *Krittū abi ṭi umundu pa pbuuran bado ipekadu, kē nji dwoon nateek ṭi baka. ¹⁶ Kē aṣe ṅagi'aan, aṭēpna ṭi nji, nwoon nateek ṭi baka, kadiiman kamiir kawee

ki ajaan amiir bañaan. Hënk balon balun kafiyaara kakaana ubida wi mn̄o.

¹⁷ Iwi inwoon Naših te mn̄o,
iwi inwoon iinkba,
iwi i nin ñaan alon awoon aanhil pwin,
iwi inwoon aloolan tañ,
pdem na mndem manwo ti iwi te mn̄o.
Uwo han.

¹⁸ Timote abuk naan, uko wi Uhaas wi Našibați ubiin ațepna ti bañaan ațup ti iwi utențenu ihinan igut ugut unuura.
¹⁹ Mëbaan iliint ti pfiyaar pi nu, ibot iwo na uşal unuura. Balon bapok ptaş uko wi nşal nnuura ni baka njakjun na baka, ukaan ke pfiyaar pi baka paneemi. ²⁰ Himene na Alektandër bawo ti bukun mențen, ke nşë wutar baka *Fatana bajukna pwo baankak akar katim ki Našibați.

2

Pñehan Našibați

¹ Uko uteek wi nji kajunnun uwo pkooțan nado kañehandër bañaan bti Našibați, nakooța ațenk baka, nado kañehana ațen ñaan andoli uko wi anumiin, nabot nabeeba ti iko yi adolon pa baka. ² Dkooțan nañehandër bașih na bañaan bti bawoon ti pșih, ñhilna nwo ti bnuura na mnjeeh ndo kademan Našibați na nhaaşun bti nbot ndo kado iko inwoon itool. ³ Uko wi unuuriin ti keş ki Našibați nabuuran nja, abot alila, ⁴ ul anjalun bañaan bti babuur babot bame manjoonan. ⁵ Našibați awo aloolan, ke ñiint aloolan awoon ti ptoof pi nul na bañaan: Yetu *Krittu, ⁶ anwulun uleeful bañaan bti bahilna babuur. Uko menț wi wi Našibați adiimanun ti wal wi adaton. ⁷ Ke wul, ukaan ke ndatana pwo *nanjañan kado kațup kabot kajukan banwoon baanwo bayuday uko wi pfiyaar Yetu Krittu na uko wi manjoonan. Mențilan țilan, manjoonan mi mi nji kațupun henk.

⁸ Hënk di di njalun biint bado kañehan ti dko di bawohan, badeen iñen ijint du bați, bawut udeeb na njom. ⁹ Ke baat, dnjal bawohara, bawun nleef ni baka, bawut kajotan kadun pșiran na pțu irinku yi uwuuru keme plankara mnko na pñega

✧ 2:15 Natenan ti Ujuni 3.15.

maakan, ¹⁰ bațepan țep bado kado iko inuura jibi baat banfiyaarun Našibați bti bawoon kado. ¹¹ Ti wal wi pjukan, baat bawo kayomp, kabot kate bnuura uko wi baktupun. ¹² Mëndinan ñaaț ajukan keme așih ñiint, awo katiimandër. ¹³ Na manjoonan, *Adam i i Našibați ațakun uteek ke Ewa abaa bi. ¹⁴ Ke menț Adam i i baguurun, ñaaț i i baguurun ke ado uko wi Našibați aneenanun. ¹⁵ Ke kabuk kașe lun kadola abuur✧. Baat babuur woli bataman afiyaar *Krittu, anjal bañaan abot awo bañaan banwoon bajint piş ti kadun ki Našibați. Bawo kak kawut pdo kala pwinana.

3

Baweek biki banfiyaarun

¹ Bañaan bti bawo kate uțup wi țiki ujoo-nani : woli ñaan ala ulemp wi pwo naweek i banfiyaarun, ala pdo uko unwoon unuura. ² Ke naweek așe wo kawo ñaan i bawoon baanhinan pțup nin uko ulon ti a, awo kaniim ñaaț aloolan kalin ti a, awo kawo ñaan anțijanun uleeful, ankaan uşal, kanjal bañaan, kayeenk baka bnuura, kahinan pjukan. ³ Aanwo kawo nakuj keme nanjal njom, awo kajoob bkow, kawo bnuura na bañaan, kalow itaka. ⁴ Awo kawo ñaan anțijanun katohul bnuura, kawo na bapoț banktiinkulun, kawo nantohi ti kadun ki baka. ⁵ Na manjoonan, hum di di ñaan anwoon aanhinan pțijan katohul ahiniin kațijan banfiyaarun Našibați? ⁶ Aanwo kawo ñaan aambaan abi bi ti pfiyaar kați abi adeen iganan așe duknaana akoba jibi *Untaayi Uweek ukkobiin. ⁷ Awo kawo ñaan ti kadun ki banwoon baanfiyaari, kați awo ti mnkow ajot ti bțaaw bi Untaayi Uweek.

Banjaan bațenk baweek biki banfiyaarun

⁸ Ke henk kak di di banjaan bațenk baweek biki banfiyaarun bawoon kawo. Bawo kawo bañaan bantiinkaniin, bawo kawo batool. Baanwo kadaan maakan, baanwo kawo baguurad ti uko wi itaka. ⁹ Bawo kamëban bnuura na uşal ujint iko yi pfiyaar yi Našibați adiimanun. ¹⁰ Bawo

katen baka duna ji babi bado kadat baka pa bado kaṭenk naweek i banfiyaaruṅ. Woli bawin kē bawo bañaan biki bawoon baanhil kaṭup nin uko ulon uwuṭaan ṭi baka babaa dat baka. ¹¹ Kē hēnk kak di di baat bawoon kawo. Bawo kawo baat bantiinkaniin, banwoon baanji bakuutar, baṭijanun ṅleef ṅi baka abot awo baṭool ṭi iko bti yi bajaan bado. ¹² Ņiint anjaan aṭenk naweek i banfiyaaruṅ awo kaniim ṅaaṭ alooan kalin ṭi a, kaṭijan babukul na kato-hul bnuura. ¹³ Bankdolun bnuura ulemp wi pṭenk baweek biki banfiyaaruṅ, bañaan baji bamagan baka, kakuṭ kaliint maakan ṭi pfiyaar pi bafiyaaruṅ Yetu *Krittu.

Uko wi Naṣibaṭi adiimanun

¹⁴ Dpiitu hēnk, aṣe haṭ pbi du iwi ṭi ṅnuur ṅi, ¹⁵ nṣale lun ajon ubi, kṣe me jibi bañaan bawoon kawo ṭi katoh ki Naṣibaṭi kanwoon bañaan banfiyaaruṅ, ul anwoon najeb. Bamēban manjoonan jibi pkumel na itap ijaan imēban katoh. ¹⁶ Nin ṅaan aanhil kapok kē uko wi Naṣibaṭi adiimanun unwoon uko wi ṅfiyaaruṅ udēmi :
uwinana ṭi Krittu ambiin awo ṅaan najen,
i *Uhaaṣ wi Naṣibaṭi udiimanun kē awo
naṭool,
ul ampēnun awinana ṭi kadun ki ṅwanjuṭ,
ul i baṭupun ṭi uko wi nul ṭi kadun ki ba-
woon baanwo bayuday,
ul i bañaan biki mboṣ bafiyaaruṅ,
ul andeenaniin ṭi mndēm.

4

¹ *Uhaaṣ wi Naṣibaṭi uṭup bnuura aji kē ṭi ṅwal ṅbaañsaani, bañaan balon baankak aṣiyaar *Krittu, baduka ṭi ṅnton ṅanjaan ṅaguurad kado kaṭaṣ pjukan pi ṅa. ² Pjukan mēnt bañaan banwoon baguuru akuṭ awo baṭilan bajaan baniinkan pa ṭi uṭaak, bakaṭ ṅṣal awo wo ji batēr ṅa na pfeeru pjeenk. ³ Bañaan bukuṅ baji bajukan kē ṅaan aanwo kaniim, aanwo kade iko ilon. Kē Naṣibaṭi aṣe paṣ iko yun mēntēn banfiyaaruṅ abot ame manjoonan bahilna bado kade ya wi bakdēmanulun abeeba. ⁴ Na manjoonan iko bti yi Naṣibaṭi apaṣun inuura ; ṅenwo i ppok nin uko ude ulon, ṅwo i kabeeb Naṣibaṭi ṭi iko bti yi ṅkyeenkun.

⁵ Uko wi Naṣibaṭi aṭupun na pñehan pi nja ṅado iko ide mēnt ijint ṭi kēṣ ki nul.

Pjukan pi Pawulu ajukanun Timote

⁶ Woli ijukan bayiṭu ṭi Yetu *Krittu uṭup wi, kwo nalemparul nanuura, kdiiman kē ikuṣnaana abot adēm ṭi ṅṭup ṅi pfiyaar, pjukan pi manjoonan pi iṭaṣun bnuura. ⁷ Pokan ṅṭup ṅnaaf ṅanwoon ṅaanwo manjoonan, ṭēpan ṭēp itaman iṅog Naṣibaṭi. ⁸ Na manjoonan ptaman kado kaṣēṅ ṣēṅan uleef panuura, kē ptaman kado kaṭaṣ Naṣibaṭi paṣe nuura pa iko bti ; pawo na kahon ki ubida wi ṅṭa na wi faan. ⁹ Bañaan bti bawo kate uṭup wi, ṭiki ujoonani. ¹⁰ ṅtaman keeri ṅlemp ṅbot ṅgutan pa pñog Naṣibaṭi wi ṅṭuun mnhaṭ mi nun ṭi a, ul anwoon najeb, akuṭ awo nabuuran bañaan bti banfiyaaruṅ Krittu.

¹¹ Uṭup wi, wi wi iwoon kado kajukan kabot kaṭu bañaan bti bado kaṭaṣ wa. ¹² Nin ṅaan alon awutan kabeehu ṭiki ihoji, kē bṭup bi nu, mnwo mi nu, uṅal wi nu, pfiyaar pi nu na pjint uhaaṣ pi nu ṅaṣe wo kado banfiyaaruṅ bado kado ji iwi. ¹³ Ji ndo kabi, tamaan ṭi pleyiir *Ulibra wi Naṣibaṭi ṭi kadun ki banfiyaaruṅ, ṭi pṭup baka uṭup wi Naṣibaṭi na ṭi pjukan baka. ¹⁴ Wutan kadaayanaan uṭen wi *Uhaaṣ wi Naṣibaṭi uṭuun ṭi iwi, wal wi uṭēpnun ṭi bantohi kē bapafu iṅen aṣe ṭiini. ¹⁵ ṭuun kabaṭ ṭi iko mēnt, ulemp wi nu uhilna uya kadun, uwinana ṭi bañaan bti. ¹⁶ Tamaan ido kalipara ṭi mnwo mi nu na ṭi pjukan pi nu, mēbaan iliint ; idole haṅ kbuuran uleefu na bañaan banktiinkin.

5

Mnwo mi Timote ṭi kadun ki banfiyaaruṅ

¹ Wutan nin kalēbar na ṅiint naṭaf, ṭēpēn ṭēp iṭiini na a jibi ijaan kṭiini na ṣaaṣ, iṭiini na baṭaṣa jibi ijaan kṭiini na baṭa'u. ² Mēbaan baat baṭaf jibi imēbanun naan, ibot imēban baat banhojun ji baṭa'u na uhaaṣ ujint.

Baat bayoṭ

³ Mēbaan bnuura baat bayoṭ, dji banwoon baanka baṭenk. ⁴ Kē woli ṅaaṭ nayoṭ abuk kēme ababṅtēn, babukul mēnt kēme bababul bawo kadiiman pfiyaar pi

baka du katoh ki baka duna wi baklukun bajug baka uko wi batënkun baka. Uko mën̄t ulilun Naşibați. ⁵ Kë ñaaț anwoon aanwo na nin ñaan alon ankndoon kațënka, un mën̄tan aji tu mnhaț mi nul ti Naşibați, kañehan kabot kakooța utejan na pnak. ⁶ Kë ñaaț nayoț anşaan ahokan iko yi umundu, awo ñaan ankețun ; aji wo najeb ti bdig hënk kaşë do bi keța keț du uhaaş. ⁷ Leşaan bañaan kak uko wan bawutna kawo baanktup nin buțaan blon ti baka. ⁸ Kë ñaan aşale wo aando ji țenk bayițul, ajunna biki katohul, adek Yetu *Krittu kafet: awuț apel ñaan anwoon aanfiyaar Krittu.

⁹ Woli ñaaț aňal ppiitan katim kawo ti pntuk pi baat bayoț, awo i kaka nşubal iñeen paaj kapaf, kawo ñaaț ambiin alin ti bniimul ; ¹⁰ awo kawo ñaaț ammețaniin ti pdo bnuura : akuş babukul bnuura, ațijan bayaan bnuura, aňow ihoț yi bañaan banwoon biki Naşibați*, ațenk bajuuk, ado iko inuura bti. ¹¹ Kë baat bayoț banhumun, wutan kapiitan baka ti pntuk pi baat bayoț țiki woli uňal wi piinț udo baka kë balow *Krittu, bakak kaňal pniima. ¹² Wal mën̄t baji baduknaana țiki bagar hënk uko wi bahonun Krittu. ¹³ Kë hënk, wi bawoon baanka uko udo, baji bañaaay na itoh, kapaf țun pwaan uko udo pun bțup bțum na bkuutar, kaținiyaan iko inwoon iinwo kado kaținiyaan. ¹⁴ Ukaan keeri kë nhokan baat bayoț banhumun baaniimaa, bubuk bawo na itoh yi baka, başoorad nja bawutna kațup buțaan ti nja. ¹⁵ Balon ti baka bado bi jot jot ațaş *Fatana. ¹⁶ Ñaaț anfiyaarun andoli anwoon na baat bayoț du katohul awo kațenk baka, aanwo kawut pntuk pi banfiyaarun pawo i pdo kațenk baka. Hënk di di pajaan pahil pțenk banwoon baanka ñaan.

Bantohi

¹⁷ Bantohi banktonun bnuura banfiyaarun, kajunna banjaan balemp ti pțup uțup wi Naşibați na banjaan bajukan wa, bataan na pyeenk baluk bweek. ¹⁸ Na manjoonan, upiitana ti *Ulibra wi Naşibați aji : « *Iinwo kaneenan uwit unklempariin pfeer*

wal wi kakit kabanun »* akak aji : « *Nalemp awo kaluka ujenk wi nul* ». » ¹⁹ Wutan kadinan nin batapar nantohi anktonun banfiyaarun bțup bē mën̄t bañaan batëb këme bawajanț babiin ațup. ²⁰ Woli ajubani, ținiin na a ti kadun ki banfiyaarun bti, bantohi bandukiin bahilna baten.

²¹ Dkooțu ti kadun ki Naşibați na ki Yetu *Krittu na ki nwanjut nandataniin ido kațaş iko yi njakiin yi na uşal unwoon utool, wutan kapațşer ti iko bti yi ikdolun. ²² Wutan kataran nin ti ppaf ñaan iñen kawula pşih kați ibi ineej ti pjuban pi ñaan alon. Wutan kațopan uleefu.

²³ Țañaan pdo kadaan meel țañ, jaan kdaan ubiñu untiinku pa kayiņu kanjaan katum pnooranu.

²⁴ Pjuban pi bañaan balon paji pabi winana winana ji badi bado kawayëş baka ; kë pi balon paşë ji pațo kajon kabaa winana. ²⁵ Kë hënk di di iko inuura yi bañaan bajaan bado ijaan iwinana, ilon inwoon iinwinanaa iji ilun kawinana.

6

Pjukan ti uko wi balempar bañaan

¹ Bañaan bti banwoon balempar bañaan bawo kamëban biki baklemparun kado kațiink baka bnuura. Hënk baankdo nin uko ulon uwuțaan wi bañaan bakțijanun katokna katim ki Naşibați na pjukan pi nun. ² Kë banşaan alempar bañaan banfiyaarun *Krittu, bawutan kaşal kaji babeeh baka țiki bawo bayiț baka ti Krittu. Bawo kațep țep kado kalempar baka bnuura țiki bañaan biki Naşibați aňalun biki baklemparun hënk.

Bajukan bațilan

³ Iko mën̄t bti yi yi iwoon kado kajukan kabot kațu banfiyaarun pdo. Woli ñaan alon ajukan iko ilon impați awo aanktaş nțup nnuura ni Yetu *Krittu Ajugun na pjukan pantaanun na pňogan bañaan du Naşibați, ⁴ awo nahomp naweek, aamme me nin uko ulon, atam bțup, na pňomna uko wi nțup najakun. Țun dun mën̄t di di pñeebar iko, na pňom na bkuutar na pşalad bañaan buțaan ijaan ipenna, ⁵ yul na blațar

* **5:10** Pňow ihoț yi bayaan banfiyaarun:Țfa du Itrayel pňow ihoț yi nayaan paji padiiman kë ñaan adëmana. ✧ **5:18** Pleşan 25.4. ✧ **5:18** Luk 10.7.

banwoon baankba. Bañaan banwoon ti blaṭar mēnt batoka nṣal, baankak ame manjoonan, wi baṣaluṅ aji plempar Naṣibaṭi pawo uko ukaani itaka. ⁶ Na manjoonan plempar Naṣibaṭi paji pawul ñaan iko inuura itum woli aliṅ ti uko wi akaan. ⁷ We wi nṭijun wi nṭukiin ba? Nin uko ulon. Kē we wi nṭiniin kayaanaan ba? Nin uko ulon. ⁸ Kē hēnk keeri di nṭwoon kakēṣan woli nka uko ude na uwohara. ⁹ Kē banṣaan aṅal pyok, baji bajot ti kaguuru, kawo ti bṭaaw, kaṣe neej ti iko ipēn iṭop itum injaan ido ñaan atoka kakut kaneem. ¹⁰ Na manjoonan pṅal itaka pajaan paṭij iko iwuṭaan bti ; bañaan balon banṅaluṅ itaka badek Naṣibaṭi kafet aṣe yewlēn nleef ni baka na nnoor nantumuṅ maakan.

Pjukan pa Timote

¹¹ Kē iwi, inṣaan awo i Naṣibaṭi, lowan iko mēnt bti, iwo kado kala pwo natool, pdo iko inkliluṅ Naṣibaṭi, pfiyaara, pṅal bañaan, phil kamiir na pjoob bkow. ¹² Gutaan ugut unuura unwoon pmēban pfiyaar pi nṭfiyaaruṅ *Krittu aliint, iṣe iyeenk ubida wi mnto unkaan kē idu'anaa wi iṭupuṅ aji ifiyaar Krittu kē bañaan batum bammaari. ¹³ Ti kadun ki Naṣibaṭi anwuluṅ bañaan na nko uhefēnt na ki Yetu *Krittu anṭupuṅ manjoonan wal wi awoon ti kadun ki *Pont Pilat dkooṭu ¹⁴ ido iko yi nṭuun pdo yi. Wutan kapēnan nin uko ulon da, uwut kaka nin bṭup te wal wi Ajugun Yetu Krittu akluṅ kapēn kawinana. ¹⁵ Naṣibaṭi akdoluṅ Krittu awinana ti wal wi adatuṅ ; ul annurandēnuṅ bnuura, anwoon naṣih aloolan ṭañ, anwoon Naṣih *Andēmuṅ Maakan. ¹⁶ Ul ṭañ awoon aankket, afet du bjeehi bi nin ñaan awoon aanhil pban, ul i i nin ñaan awoon aambaan kawina kēme kahil pwin. Ul awoon na mndēm na mnṭina te mnto! Uwo han!

¹⁷ Hēnkun, jakan na bayok biki umundu wi, bawut kadeen iganan, bawut kaṭu mnhaṭ mi baka ti pyok panjaan paba, baṭepēn ṭep baṭu ma ti Naṣibaṭi anjaan aṭen nja iko bti kaṭuman nṣe wo bnuura. ¹⁸ Badoon kado bnuura, pyok pi baka pawoon pdo bnuura ; bawoon bañaan banjaan baṭen, banjaan banjal pfaaṣiir uko wi bakaan. ¹⁹ Woli bado

han, baji baṭonkrēn pyok ptum pa faan kahilna kaluṅ kaka ubida wi manjoonan.

²⁰ Iwi Timote, hankan bnuura uko wi Naṣibaṭi awuliin. Lowan nṭup nṭanwoon nṭaanka udooni akut awo nṭaanlil Naṣibaṭi, na blaṭar ti uko wi banjakuṅ aji uko wi baktupuṅ uwo kame aṣe ṭilan ṭilan. ²¹ Bañaan banfiyaaruṅ nṭilan mēnt baduk pṭaṣ bgah bi Yetu. Dñehan Naṣibaṭi awulan, an bti bnuura bi nul!

Uṭup utëbanṭën wi Pawulu apiitun Timote

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta katëbanṭën ki Pawulu apiitun Timote. Apiit ka wi awoon ukalabuṣ du Rom. Banohul bti baṭi wal mënṭ aduka. Luk ṭaṅ anwoon napiintan awoon aanduka. Pawulu awin kë uko ubaa, pkeṭ ṭaṅ padukiin. Uko mënṭ ukaan kë apiit Timote kaṭaṅa ṭiki ajeja kë awo ji abukul na manjoonan. Kakaarta ki Pawulu apiitun ki kawoon kabaañsaani ki apiitun. Apiita ṭi kakaarta ki aji na a amëban ji a aliint ṭi pfiyaar. Akak ajaka ataman ṭi pṭup Uṭup Ulil Unuura wi Yetu Krittu woli badoo hajana. Aji na a alipara pjukan panwoon paanwo Uṭup Ulil Unuura. Pawulu akak aṭup ṭi ka aji ul ṭi uleeful agutan ugut unwoon unuura, kë awo kaya hënkun du Ajugun Yetu Krittu. Aṭup aji ñaan anfiyaarun Krittu andoli awo kado ji a.

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1.1-2)
2. Pawulu aṭan Timote (1.3-18)
3. Hum di di ñaan ajaan awo nangoli nanuura i Krittu (2.1-26)
4. Hum di di bañaan bajën baklun kawo ṭi ṅnuur ṅbaañsaani (3.1-9)
5. Pmëban kaliint ṭi pfiyaar (3.10-4.8)
6. Pṭan pbaañsaani na pwul mboṣ (4.9-22)

Pwul mboṣ

¹ Nji Pawulu, i Naṣibaṭi aṅalun nwo nanjañan i Yetu *Krittu, aṭu'ën ndo kaṭup uko wi ubida unwoonun ṭi Yetu Krittu wi ahonun, ² dpiitiin, iwi Timote abuk naan i nṅalun. Dñehan Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu Krittu Ajugun bawulu bnuura na mñaga babot ba-joobṭënu uhaaṣ.

Pawulu atëṅṭën Timote

³ Dbeeb maakan Naṣibaṭi i nji kadëmanun jibi bateem naan babin adëmana na uṣal ujint. Dji kaduka ṭi pñehana utejan na pnak, kaṣë leṣu. ⁴ Dleṣ mnkuul mi nu^{*}, aji kaṅal

^{*} 1:4 Natenan ṭi Ulemp 20.37.

maakan kawinu kahilna katum na mnlilan. ⁵ Dkak aji kaleṣ pfiyaar pi nu panjoonanun. Pfiyaar mënṭ pi pi bi Lowit ateemu ñaaṭ na Ènit naan babin awoonaan uteek, dfiyaar bnuura kë pawohan ṭi iwi. ⁶ Ukaan kë nji kaleṣanu, itij bnuura uṭen wi Naṣibaṭi awuliin wi mpafiiñ iñen. ⁷ Na manjoonan Naṣibaṭi aanwul nja uhaaṣ wi blal, aṭep ṭep awul nja uhaaṣ wi mntën, wi bñalad na wi pṭoorandër. ⁸ Wutan keeri kakowa pṭiiniyaan uko wi Ajugun, wutan kakowara nji nwoon nakalabuṣ pa ul ; hajan na nji pa *Uṭup Ulil Unuura, mnhina mi Naṣibaṭi manṣë mando kaṭënku. ⁹ Naṣibaṭi abuurun nja abot adu nja ṅwo biki nul. Kë uko mënṭ uṣë wo uunwoona ṭi udo wi nja, uwoona ṭi mñaga mi Naṣibaṭi aṭëpnun ṭi Yetu *Krittu awul nja. Ado bi ṣala ṣal undi-imaan ji abi ado kapaṣ umundu aji añaga nja, ¹⁰ mñaga mënṭën mampën awinana hënkun ṭi ubi wi Yetu Krittu nabuuran nja. Ul awatun pkeṭ abot aṭëpna ṭi Uṭup Ulil Unuura adiiman ubida wi mnṭo. ¹¹ Naṣibaṭi aṭu'ën kë nwo nanjañan anjaan aṭup kabot kajukan Uṭup Ulil Unuura. ¹² Uko wan ukaan kë nji kahaj hënk, aṣë wo mënkkowa ṭiki dme bnuura Yetu Krittu i nfiyaarun abot ame kë ahina kaṭijan bnuura uko wi ahankanaanun te unuur uweek wi aklun kabi. ¹³ Doon kaṭaṣ bnuura ṅṭup ṅnuura ṅi itiinknun ṭi nji, mëbaan ṅa na pfiyaar na unṅal yi ṅyeenkun ṭi Yetu Krittu. ¹⁴ ṭijaan bnuura uko unuura wi ahankaniin, wi *Uhaaṣ wi Naṣibaṭi unwoon ṭi nja ukṭënkiin itijan.

¹⁵ Jibi imeen, bañaan bti biki utaak wi Atiya bawutanaan, Figel na Hermogen bawo ṭi bukun mënṭan.

¹⁶ Dñehan Ajugun añaga biki katoh ki Onetifor ṭiki atëṅṭënaan ṅyaas ṅtum abot awo aankowaa wi batuhnun. ¹⁷ Wi abanun du Rom, aṭep ṭep ataman ṭi pla'ën te adoo awinën. ¹⁸ Dñehan Ajugun añagi'a ṭi unuur ubaañsaani. Ime kak bnuura jibi aṭënkun wi ṅwoon du Efet.

2

Mnhaj mi nalempar Krittu

¹ Kë iwi abuk naan, taman ijejna mntën mi nu ṭi bnuura bi Yetu *Krittu akwuliin.

² Itiink uko wi njukanuŋ ʒi kadun ki bañaan baŋum, kaan ijukan wa bañaan biki ba- haŋuŋ, banhiluŋ kajukan wa kak ban- dukiin.

³ Hajan na nji ji nangoli nanuura i Yetu *Krittu. ⁴ Nin ñaan alon anwoon ʒi pngoli aanji nooran uleef na iko yi bañaan ban- woon baanwo bangoli woli aŋal kalempar bnuura naweekul. ⁵ Kë hënk kak di di uwoon ʒi pti, ñaan aanji yeenk katum woli aanŋi jibi bajakuŋ. ⁶ Kë hënk kak di di najaar anlempuŋ bnuura ajaan aka na py- eenk kafah kateek ki uko wi akituŋ. ⁷ Œalan bnuura uko wi nji nŋupiin, Ajugun aŋënk u ika uŒal umeeni iko bti.

⁸ LeŒan Yetu *Krittu annaŋiin ʒi pkeŋ, ampënnuŋ ʒi pntaali pi *Dayiŋ naŒih ; *Uŋup Ulil Unuura mënt wi wi nji kaŋupuŋ bañaan. ⁹ Wul ukaan kë nji kahaj adoo tanana ji nado buŋaan. Kë uŋup wi NaŒibaŋi uŒë wo uuntananaa. ¹⁰ Ukaan kë nji kamiir iko bti pa bañaan bandataniin bahilna bayeenk mbuur mi Yetu Krittu akwuluŋ baka na mndëm te mnŋo. ¹¹ Bañaan bti bawo kate uŋup wi, ʒiki ujoonani :

Wi nkeŋuŋ na *Krittu, nluŋ kaka ubida na a.

¹² Woli nmeban aliint, nluŋ kaŒih na a.

Woli npoka, ul kak aluŋ kapok nja.

¹³ Woli ndeka kafëŋ, aji woha na nja kamëban nja, aanhil kalaŋ uleeful.

Pgut na bajukan baŋilan

¹⁴ Wutan kaŋaŋan pdo kaleŒan bañaan iko yi, kaŋup ʒi kadun ki NaŒibaŋi kë bawo kawut nŋom pwaan udooni ʒi uko wi nŋup najakuŋ, panjaan paneeman ŋaŋ banjaan baŋiink pa. ¹⁵ Tamaan inaŋ ʒi kadun ki NaŒibaŋi ji ñaan anlempuŋ bnuura, nalemp anwoon aankowaa, ankjukanuŋ bnuura uŋup wi manjoonan. ¹⁶ Kë nŋup njanwoon njaanka udooni, njanwoon njanlil NaŒibaŋi, lowan nja. Banwoon ʒi nja baji balowa low NaŒibaŋi pya. ¹⁷ Nŋup nji baka njaŋi nŋatoka tok pya jibi ujad ujaan udëma dëm pya. Himene na Filet bawo ʒi bukuŋ mëntan : ¹⁸ bapok manjoonan wi baŋupuŋ aji NaŒibaŋi ado bi naŋan bañaan ʒi pkeŋ, apënan hënk bañaan balon ʒi pfiyaar pi bafiyaaruŋ. ¹⁹ Kë uŋup wi NaŒibaŋi uŒë naŋ aliint ji plaak pi bajaan baniwna, kë bapiit ʒi plaak mënt aji

: « Ajugun ame bañaan banwoon biki nul » akak aji : « Ñaan anjakuŋ aji awo i Ajugun awo kadek kafëŋ iko inwoon iinwo itool. »

²⁰ ʒi katoh kaweeek uunji uka ŋaŋ iko ideeni na idaani yi uwuuru këme yi untaam, uji uka yi babomanaani imul na yi ufuuŒ ; ilon iji iwo yi bayaant, ilon kawo pa iko yi nnuur bti. ²¹ Woli ñaan apën ʒi iko iŋop yi nŋiiniyaanuŋ aji wo ji iko yi uwuuru këme untaam. Ayiman pa Ajugun, aji lempara bnuura, ahinan pdo iko inuura bti.

²² Lowan unoh wi kpoŋ itaman ido kala pwo naŋool, pfiyaar, uŋal na pwo bnuura na bañaan. Doon iko mënt na bañaan banjaan badëman Ajugun na uhaaŒ ujint. ²³ Pënan ʒi blaŋar banwaanuŋ udooni, ime kë baji baŋij nŋom. ²⁴ Kë ñaan anŒaan awo nalempar Ajugun aŒë wo kalow nŋom, awo kaŋëp ŋëp kaŋal bañaan, kahil pjukan, kahil kamiir. ²⁵ Awo kaŋiini na banklaŋuluŋ na nŋup nnuura kahaŋ kë ulome NaŒibaŋi aŋen baka baŋëlëŒ njaŒ nji baka, ado baka bame manjoonan. ²⁶ Bakak wal mënt na nŒal nji baka kapën ʒi bŋaaw bi *Untaayi Uweek umobuŋ baka, kë bawo ʒi pdo uko wi unaluŋ.

3

Nnuur nbaaŋŒaani

¹ Dŋal ime kë ʒi nnuur nbaaŋŒaani, nwal nŋtam naluŋ kabi. ² Bañaan balon baluŋ kado kaŒal ikow yi baka ŋaŋ, kaŋal itaka, kawo bahomp, kadëman nleef nji baka, kakar katim ki NaŒibaŋi, kapok ptiink bajug baka, kapok pleŒ baka, kabeeh iko yi NaŒibaŋi. ³ Baluŋ kadënëŋ njaŒ, kawo baankŋaga, kakuutar, kawo baankhil pŋoorandër, kaŋoonk, kabot kapok uko un- uura. ⁴ Bañaan mënt baluŋ kado kaguurad, kamënaŋ, kawo bahomp baweek, kaŋal unoh kapel nŋal NaŒibaŋi. ⁵ Baji bawo ʒi bdiŋ ji bañaan banŋogun NaŒibaŋi kaŒë poka du meet. Lowan bañaan mënt. ⁶ Balon ʒi baka baji baneej du itoh kaguur baŋ banwiŒuŋ nŒal, bantumuŋ ipekadu, kë iko itum yi nleef nji baka njanaluŋ ikŋon baka. ⁷ Baŋ mëntan baji bawo ʒi pjuk kaŒë wo baanji bahil nin pme manjoonan.

8 Jibi Yanet na Yambret* babinj alaf tfa Moyit, h nk di di ba aan m nt bakluj kala  manjoonan. Bawo ba aan biki n sal n topu, bawo ba aan banwoon baanhil kafiyaar Yetu *Kritt . 9 K  ba   wo baanhil kaya kadun  i kaguuru,  iki bp n bi baka balu, kawinana  i kadun ki ba aan bti jibi bi Yanet na Yambret babinj awinana.

Bnuura bi Ulibra wi Na iba i

10 K  iwi, iwin bnuura pjukan pi naan, ame jibi nwoon, iko yi n alu, pdo, jibi nfiyaaru, *Kritt , iwin k  dmiir, dnal ba aan aku, am ban aliint. 11 Ikak awin wi ba aan baknooranaanu, ahajanaan du Antiyoka, na Ikoniom na Littra*. Mnhaj mnho, mi mi bawoon baanhajanaan da? K  Ajugun a   p nanaan  i ma bti. 12 K   aan andoli an alu, p a  Yetu *Kritt , balu, kahajana. 13 K  ban aan awo ba aan banot na banjaan ba ilan, babi kaduka duka  i pdo bu aan, kawo  i pguur ba aan kabot kaguur nleef  i baka.

14 K  iwi, uko wi ijuku, abot adinan aji ujoonani m baan  i wa, wi imeen  aan anjukaniin, wa. 15 Wi iwoon napot te h nku, ijuk ame *Ulibra wi Na iba i, wul uhiniin kawulu u al untu, unktjiin ibuur wi ifiyaaru, Yetu *Kritt . 16 Iko bti impiitun  i Ulibra wi Na iba i iwoona du a. Inuura pa pjukan nja uko unwoon manjoonan, ka an nja, kadiiman nja bgah wal wi ndolu, bu aan, kajukan nja pwo ba ool. 17 H nk di di  aan anwoon i Na iba i akyeenku,  i uhaa ul iko bti yi anumiin kadolna iko bti inwoon inuura.

4

Iko ilon kakyi Timote awoon i kado kado

1 Yetu *Kritt  alu, kawinana ji na ih kaway   bajeb na banke, alu, kabi ka ih. Ukaan k  nji kakoo,  i kadun ki Na iba i na ki Kritt  m nt: 2  upan ba aan u up wi Na iba i, banale pte wa k me woli baannali ktamanaara taman.  iiniin na bandolu, bu aan ibot inoman na banjubanu, t  t nan ba aan  i pdo bnuura, doon uko m nt na kamiir kawee

pa pjukan baka. 3 Na manjoonan wal ubi wi ba aan bawoon baankak atiink pjukan pnuura, bado ka a  iko yi nleef  i baka n alu, kawo na bajukan batum bank pu, baka uko wi banalu, ptiink  a . 4 Baankak an al ptiink manjoonan, babaa  ep  ep katiink iko inwoon iinwo manjoonan. 5 Iwi k  i   wo i ka oorand r  i iko bti yi ikdolu, jaan kmiir  i wal wi mnhaj, tamaan ido ka up *U up Ulil Unuura, ido kado ulemp wi nu jibi uwoon kadolana bti.

6 K  nji, bado bi tul n jibi bajaan batul poot pi pgu, wal wi naan wi pke, udo bi kaban ban. 7 Dgutan ugut unuura, dba pti, dm ban  i pfiyaar pi nfiyaaru, Yetu *Kritt . 8 Uko unduki'aanu, h nku, uwoon pyeenk utepi wi  aan natool ajaan afu a. Utepi m nt, Ajugun, naway   natool aklu, kawul n wa  i unuur wi aklu, kaway   ba aan. K  m nt nji aloolan  a  kayeenku, wa, ba aan bti ban alulu, ayoonk ubi wi nul bayeenk wa.

Iko yi Pawulu an alu ba aan bado

9 Taraan ibi du nji, 10  iki Demat  i p al iko yi umundu wi, aduk n aya Tetalonika, k  Kre ent aya Galatiya, Titut k  aya Dalmatiya. 11 Luk  a  adukiin na nji. Dolan Markut abi na iwi  iki dnumi'a maakan  i ulemp wi naan  i. 12 Dyl Ti ik du Efet. 13 Woli ilu, abi, ktji n bayeti bi naan bi nduku, du uko Karput du Trowat, na  ibra, i   iwut nin ka ilma  i babomanaanu injan. 14 Alektand r na ak adol n bu aan maakan ; Ajugun alu, kaluka ulemp m nt. 15 Lipariin iwi  i ulefu,  iki abi pok maakan u up wi  kjukanu.

16 Byaa  bteek bi bakway aanu, nin alon aambi bi a ok na nji, baduk n bukal bti. D ehan Na iba i awut kaf n baka uko m nt! 17 K  Ajugun a   wo  i kafet naan awul n mnhina mi p up u up wi nul bti, ba aan banwoon baanwo bayuday bti bahilna batiink wa. K  h nk di di abuuranaanu  i pke. 18 Ajugun alu, kabuuranaan  i iko iwu aan bti yi banalu, pdol n, ka oo  n

* 3:8 Yanet na Yambret: Balu ba al k  ba aan m nt bawo bado dayaamu biki Ejiptu : Natenan  i P n 7.11, 22 na 9.11. * 3:11 Natenan  i Ulemp 13.14-52; na  i 14.1-20.

bnuura du p̄sh pi nul du baṭi. Mndēm
manwo ṭi a te mnṭo. Uwo haṅ.

Pwul mboṣ pbaañṣaani

¹⁹ Wulaan bi *Pritiliya na Akila mboṣ, na
biki katoh ki Onetifor.

²⁰ Erattut aduka du ubeeka wi Korint,
kē nduk Trofim du ubeeka wi Milet ṭiki
amaaki.

²¹ Tamaan ibi ji ujonṭ ubi udo kajun.
Ewubulut awulu mboṣ, na Pudeent na
Linut na Klodiya na banfiyaaruṅ bti.

²² Dñehan Ajugun awo na iwi, dñehan
awulan an bti bnuura bi nul!

Uṭup wi Pawulu apiitun Tit

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki Pawulu apiitun Tit. Tit mēnt̄ aanwo nayuday aṣē bi kak afiyaar Kritt̄u aji gakandēr na Pawulu. Pawulu apiita kakaarta kē kaṭēnka du Kret di abiin̄ aduka, aji ado katen ulemp wi pntuk pi banfiyaarun̄ Kritt̄u panwoon̄ da. Kakaarta ki kaṭiiniyaan iko iwajan̄ inknooranun̄ Pawulu ṭi pntuk mēnt̄. Uteek uwo kē Pawulu aleṣan Tit jibi ṅaan̄ i baṭuun̄ ṭi kadun ki pntuk pi banfiyaarun̄ awoon̄ kawo. Apiit̄ aṭup uko wan̄, ṭiki awin̄ mnwo mnwuṭaan̄ mi baṅaan̄ baṭum ṭi biki Kret bawoonaanun̄. Utēbantēn̄ uwoon̄ kē akak aṭup Tit ajukan̄ baṅaan̄ biki da mnwo mi kawuun̄ kandoli kawoon̄ kawoonaan̄. Bantohi biin̄ na bantohi baat̄ (banwoon̄ kak kajukan̄ baat̄ banwoonun̄ bampoṭi), baṭaṣa na bajuuk ṭi ulemp. Abaaṅṣaan̄ aṭup Tit jibi ṅaan̄ anfiyaarun̄ Kritt̄u awoon̄ kawo. Awo kawo ṅaan̄ anwoon̄ aanji ṅal pla bṭup, kado pnoh na baṅaan̄ kalow bkujar, pṅom, bpaṭṣēr ṭi pntuk pi banfiyaarun̄.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon̄:

1. Pwul mboṣ na pṅehan Naṣibaṭi (1.1-4)
2. Pṭaṅ banwoon̄ ṭi kadun ki pntuk pi banfiyaarun̄ (1.5-16)
3. Pṭaṅ banfiyaarun̄ Kritt̄u (2.1-3.11)
4. Pwul mboṣ pbaaṅṣaani (2.1-3.15)

Pwul mboṣ

¹ Nji Pawulu, nwoon̄ nalempar Naṣibaṭi, dpiit̄in̄ iwi Tit, dwo kak *nanjaṅan̄ i Yetu *Kritt̄u kahilna kaṭup uṭup unṭaanun̄ na pfiyaar pi biki Naṣibaṭi adatan̄ na kame kanjoonanun̄ kanjaan̄ kaṭij baṅaan̄ baṅog Naṣibaṭi. ² Mnhaṭ mi ubida wi mnṭo manwoona ṭi iko mēnt̄. Ubida mēnt̄, Naṣibaṭi anwoon̄ aanji ṭilan ahonun̄ wa undiimaan wi apaṣun̄ umundu. ³ ṭi wal wi adatan̄, Naṣibaṭi nabuuran̄ nja awul uṭup wi nul aji nṭup wa baṅaan̄. ⁴ Dpiit̄u, iwi abuk naan na manjoonan̄ ṭi Yetu Kritt̄u i ṅfiyaarun̄ nja bti. Dṅehan Naṣibaṭi Aṣin̄ nja na Yetu Kritt̄u

ambuuranun̄ nja bawulu bnuura babot bajoobṭēnu uhaaṣ.

Ulemp wi Tit du Kret

⁵ Kē nṣē duku du Kret ihilna ibaaṅṣ ulemp undukiin̄, idat baṅaan̄ bankwoon̄ bantohi biki banfiyaarun̄ ṭi ṅbeeka bti jibi ṅjakiin̄ ido. ⁶ Nantohi i banfiyaarun̄ awo i kawo ṅaan̄ i nin alon̄ awoon̄ aanka uko uṭup ṭi a, awo kaniim̄ ṅaat̄ aloolan̄ kalin̄ ṭi a, babakul bawo kafiyaar Yetu *Kritt̄u, baanwo kawo ṭi iko iwuṭaan̄ abot awo kado kate. ⁷ Na manjoonan̄ naweek i banfiyaarun̄ awo namali i Naṣibaṭi ukaan̄ kē awo i kawo ṅaan̄ i nin alon̄ awoon̄ aanka uko uṭup ṭi a, aanwo kawo nahomp, kēme natar udeeb, nakuj, naṅal ugut, aanwo kawo naguрад ṭi uko wi itaka. ⁸ Kē aṣē wo i kaṭēp ṭēp kawo ṅaan̄ anjaan̄ ayeenk̄ baṅaan̄ bnuura, anṅalun̄ pdo bnuura, aka uṣal, awo natool, aṭaṣ Naṣibaṭi, abot aṭijan̄ uleeful. ⁹ Awo kamēban̄ uṭup unjoonanun̄ wi Naṣibaṭi jibi bajukanun̄ wa kahilna kado kaṭaṅ baṅaan̄ na pjukan̄ pnoura, kabot kadiiman̄ banklaṭun̄ uṭup mēnt̄ kē baanfan̄i.

¹⁰ Na manjoonan̄, baṭum ṭi baṅaan̄ biki Kret baanji bate, aṭum bṭup abot aji bagu-urad. Bayuday banjakun̄ aji baṅaan̄ bawo i kawala katēmp bawoonun̄ han̄. ¹¹ Iwo i kado baka badēt̄ itum! Baji batok ṅṣal ṅi itoh ipēb wi bajaan̄ bajukan̄ baka iko inwoon̄ iinwo kado kajukan̄. ¹² Uka ṅiint̄ alon̄ i Kret, najukan̄ naweek, andoon̄ aji : « Biki Kret bawo baṭilan̄ baweek, banot̄ ji ṅko ṅi uṭeeh, awo bapēra banfeerun̄. » ¹³ Uko wi aṭupun̄ ujoonani, ukaan̄ kē iwo kaṅoman na baka bnuura bahilna baliint̄ ṭi pfiyaar, ¹⁴ bawut kaṭaṣ ṅṭup ṅanwoon̄ ṅaanwo manjoonan̄ ṅi bayuday balon̄ na iko yi baṅaan̄ bandekun̄ manjoonan̄ kafet̄ bajakun̄ aji baṅaan̄ bawo i kado. ¹⁵ Iko bti iji iwo ijint̄ ṭi kadun ki Naṣibaṭi pa baṅaan̄ banwoon̄ bajint̄, kē nin uko ulon̄ uṣē wo uunji uwo ujint̄ pa banṭopun̄ banwoon̄ baannal̄ pfiyaar. ṅṣal na ṅhaaṣ ṅi baka ṅaṭopi. ¹⁶ Baji baji bameen̄ Naṣibaṭi kaṣē diiman̄ ṭi mnwo mi baka kē bapoka : bawo baṅaan̄ banjaan̄ bado iko inṭopun̄ maakan̄, banwoon̄ baanji bate, banwoon̄ baanhil̄ pdo nin uko ulon̄ unuura.

2

Hum di Tit awoon kado kajukan?

¹ Kë iwi Tit, işë wo kajukan uko untaanuñ na pjukan pnuura. ² Ťiiniin na baťaf iji na baka bawo kaťijan nleef ni baka, kawo bañaan bantiinkaniin, bankaaj nşal, bawo kamëban kaliint ťi pfiyaar Yetu, ťi pñal bañaan na ťi kamiir. ³ Ťiiniin kak na baať baweeek iji na baka, mnwo mi baka manwo kalil Naşibaťi, bawo kalow bkuutar, kawut pjotan poot kadun, kaşë kado kajukan iko inwoon inuura. ⁴ Woli bado hañ, bajukan baať banhojuñ pñal bayin baka na babak baka, ⁵ pwo na nşal, pjint nhaaş, pdo kalemp ťi itoh yi baka, pjoob ikow, ptiink bayin baka, bañaan bawutna kalať uťup wi Naşibaťi. ⁶ Kë hënk kak di di nñaluñ iťiini na baťaşa iji na baka baťoorandër. ⁷ Kë iwi ťi uleefu işë wo kado kado bnuura ťi iko bti batenna ťi iwi. Doon kajukan na uhaaş ujint, pjukan pankndoon bañaan bado katiinku. ⁸ Nťup ni nu nřawo i kawo nťool, ni nin ñaan awoon aankhil plať, banklaťiinj bahilna bakowa, bawo baankka nin uko uwuťaan uťup ťi nja. ⁹ Jakan na balempar bañaan bado katiink biki baklemparuñ ťi iko bti, bado kalemp bnuura bawut kado kalať baka. ¹⁰ Baanwo kado kakiiij baka, bawo kawo bañaan biki bafiyaaruñ bnuura. Hënk, ťi iko bti yi bakdolun pjukan pi Naşibaťi nabuuran nja paji panuura ťi kës ki bañaan.

Pwinana pi bnuura bi Naşibaťi

¹¹ Naşibaťi adiiman nja bnuura bi nul, awul nja ba kahilna kabuuran bañaan bti. ¹² Bnuura mënť baji bajukan nja pwut iko inwoon iinlil Naşibaťi na iko iwuťaan yi nleef nja nñaluñ. Hënk nñilan pwo na uşal, kawo bañaan baťool, kado iko inlilun Naşibaťi ťi mboş, ¹³ kayoonkna unuur wi mnlilan wi nhaťuñ, wi Yetu *Krittu Naşibaťi naweeek i nja, anjaan abuuran nja akbiinj na mndëm mi nul. ¹⁴ Awulun uleeful kahilna kapënan nja ťi buťaan bti bi njaan nřdo, kajintan nja kado nja nřwo bañaan biki nul, banjaan banjal pdo iko inuura. ¹⁵ Kë hënk di di iwoon kado pdiim : kaťup, kakooť, kañoman. Kdinan nin ñaan abeehu.

3

Hum di banfiyaaruñ bawoon kawo?

¹ Hënkun leşaan banfiyaaruñ iji na baka bado katiink banwoon ťi pşih bti, bawut kapataťa badoki babi nať nať ťi pdo iko inuura bti. ² Jakan na baka bawut kakuut nin ñaan, batiinkar, bajoob ikow, bawo bnuura na bañaan bti. ³ Nja kak nřbi wo ťfa bañaan banwoon baanwo na nşal, banwoon baanji bate, banneemuñ, kë iko iťop na iko iwuťaan indoli yi nleef ni nja nñaluñ kë ikton nja, nřbi wo ťi mnñot na pñeebar iko, ado iko yi bañaan bakşoornuñ nja, aşoorad ťi ptoof pi nja. ⁴ Kë wal wi Naşibaťi nabuuran nja adiimanuñ nja bnuura bi nul na jibi añaluñ bañaan, ⁵ abuuran nja. Mënť iko itool yi nşaluñ aji nřdoo ikaan, mnñaga mi nul ma. Aťëpna ťi *uhaaş wi nul ajintan nhaaş ni nja, ado nja kë nřwo bañaan bahalu. ⁶ Aťëpna ťi Yetu *Krittu nabuuran nja awul nja uhaaş mënť akëşan. ⁷ Krittu awulun bnuura bi nul ado kë nřwo bañaan baťool nñilna nhať kë nřka ubida wi mnťo.

⁸ Bañaan bti bawo kate uťup wi ťiki ujoo-nani, kë nñal iťup bañaan bnuura, banťuun mnhať mi baka ťi Naşibaťi bahilna baťu kabať ťi pdo kado iko inuura. Uko mënť uwoon uko unnuuriinj pa bañaan abot aťënk baka. ⁹ Kë işë wo kapën ťi bťup bťum banwaanuñ udooni, na pťiiniyaan jibi mnşini manyeenkiirun, na pñom na blaťar ťi uko wi *bgah bi Moyit. Iko mënť iwaan udooni abot awo iinji iťij nin uko ulon unuura. ¹⁰ Woli ñaan alon aťij bpulad ťi ptoofan, ťiiniin na a uyaaş uloolan ikak iťiini na a utëbantën. Woli aantañani, lowaana, ipënanan ťi iko bti, ¹¹ ime kë awo ñaan anwuťuñ uşal, pekadu di ajaan ado dadiiman kë aduknaanaa.

Iko ibaañşani yi pdo

¹² Wal wi nji kayilun Artemat këme Tişik, iwo kataran kabi du nji du Nikopoliť, dul di di njakuñ aji dwo ťi wal wi ujonť.

¹³ Tamaan iťënk bi Fenat name bgah na Apolot bahilna bayaant, bawut kawaan nin uko ulon.

¹⁴ Bayit nja ťi *Krittu bawo kajuk ptaman maakan ťi pdo iko inuura, nin ñaan alon awutna kawaan uko wi anumiinj unuur undoli, hënk baankwaan udooni.

¹⁵ Bañaaŋ banwoon na nji bti bawulu mboş. Wulan mboş banfiyaaruŋ bti abot aŋal nja.

Dñehan Naşibaŋi awulan an bti bnuura bi nul.

Uṭup wi Pawulu apiitun Filemon

Uṭup ujuni

Ulbra wi uwo kakaarta ki Pawulu apiitun Filemon nanohul. Niint mēnt awo i ubeeka wi Kolot, awo ñaan ammeetaniin du ubeeka mēnt. Abi tiink kē Pawulu akṭup Uṭup Ulil Unuura kē abi fiyaar fiyaar ṭi dko mēnt akak aṭaṣ bgah bi Krittū. Abi ka ṭi bajuuk ṭi ulemp biki nul ñiint alon i katim kawoon Onetim ambiin aṭi abuur. Wi ayaan aya ayit na Pawulu du dko di awoon du ukalabuṣ, kē aṭupa Uṭup Ulil Unuura unjaan uṭiiniyaan uko wi Yetu Krittū. Wi wi aṣaan afiyaar Krittū. Pawulu apiit Filemon kaji na a amiir Onetim. Kē Onetim ṭi uleeful aṅooṭun kakaarta ki Pawulu apiitun. Ṭi bgah bi wal mēnt, Filemon ahina lah kado Onetim uko wi aṅaluṅ kēme kafina. Pawulu akooṭa ṭi kakaarta ki aji na a awut kajej Onetim ji najuuk ṭi ulemp ambiin abuur. Ajaka ayeenka bnuura ṭiki hēnkuṅ awo ṭi ploom na Krittū.

Hēnk di ifah yi ulbra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1-3)
2. Pawulu abeeb Naṣibaṭi ṭi uko wi Filemon (4-7)
3. Pawulu akooṭ Filemon ṭi uko wi Onetim abuurun (8-22)
4. Pwul mboṣ pbaañsaani (23-25)

¹ Nji Pawulu i ulemp wi Yetu *Krittū uṭuun kē nwo ukalabuṣ, na Timote ayiṭ nja ṅkpiitiin, iwi Filemon i ṅmaganun injaan klemp ulemp utēnt wi nun. ² Npiit kak Apifiya ñaaṭ ayiṭ nja na Arkip anjaan agutan na nja, na banfiyaarun Yetu Krittū bti aji bayitiir du katohu. ³ Dñehan Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu Krittū Ajugun bawulan bnuura babot bajoobṭēnan ṅhaaṣ.

⁴ Nyaas bti ṅi njaan kañehan dji kaleṣu kaṣē beeb Naṣibaṭi i njaan kadēman ṭi uko wi nu. ⁵ Dtiink kē bakṭiiniyaan jibi ifiyaarun Ajugun Yetu na jibi inṅaluṅ banwoon biki nul bti. ⁶ Dñehan Naṣibaṭi ado pfiyaar pi iṭokuṅ na nja pado kalemp, ihilna ime iko

inuura bti yi ṅkaan ṭi ubida na *Krittū. ⁷ Iwi ayiṭ naan uṅal wi nu udo kē nṅilan maakan, kē uhaaṣ naan ubot aṭoora, wi ijaan kṭēṅṭēn banwoon biki Naṣibaṭi.

⁸ *Krittū aṭenēn kē nṅhil pṭu'u pdo uko wi ṅi kahepariin. ⁹ Kē ṅi Pawulu naṭaf i ulemp wi Krittū uṭuun kē nwo hēnkuṅ nakalabuṣ kē nṣē ñehanu ñehan uko wi ṭi uṅal wi ṅkaan pa Krittū. ¹⁰ Dñehanu uko mēnt pa ankakuṅ abuk naan ṭi Krittū wi nwoon ukalabuṣ, Onetim* i ṅi kaṭiiniyaanun hēnk. ¹¹ Aambi kaaru udooni, kē hēnkuṅ aṣē kaarun udooni maakan nja batēb bti.

¹² Dkakanu a, kē uṣē wo wo ji uhaaṣ wi naan wi ṅi kawuliin. ¹³ Ddoo ṅal lah kaduka na a, awooru ṭi ado kaṭēnkēn, wi *Uṭup Ulil Unuura uṭuun kē nwo ukalabuṣ. ¹⁴ Kē nṣē ṅal kayoonk idinanaan uko mēnt, uko unuura wun uwutna kawo ji dkitu kit iñen. Dṅal upēnna ṭi uhaaṣ wi nu. ¹⁵ Ulome nawayṣēr na Onetim ṅwal ṅntiinku, aṣē bi ahil akak du iwi naṭo te mnto. ¹⁶ Aankkak du iwi ji ñaan i bajaan bajuukṅṅēn ṭi ulemp ṭañ, apel hēnkuṅ ñaan i bajaan bajuukṅṅēn ṭi ulemp, awo hēnkuṅ ayiṭ nja i ṅmaganun. Dmagana maakan na manjoonan, kē iwi, iwo kamagana kapelēn, ṭiki awo nalemparu abot awo ayiṭu ṭi Ajugun. ¹⁷ Jēm pfiyaar Yetu pado kē nwo ayiṭu, keeri imēbana ji ṅi ṭi uleef naan. ¹⁸ Woli adolu uko ulon unde'iin kēme aṭeṭu uko ulon, kṭupēn, ṅi kalun kaluku. ¹⁹ Nji Pawulu kapiitiin na kañen naan, ṅi kalukiin. Mēnṅal pleṣanu kē iwi idoo ṭeṭēn : ṅi dkaan kē ika ubida ṭi Yetu *Krittū. ²⁰ Aa, iwi ayiṭ naan tenan ṭi Ajugun idolēn uko wi nñehaniin, tenan kak ṭi uṅal wi Krittū iwalanaan uhaaṣ. ²¹ Dfiyaar bnuura wi ṅi kapiitiin kē idinan uko wi nhepariin. Ddoo me kē idoo do kapelan uko wi nhepariin.

²² Kaan ido kabomanaan meet, dfiyaar kē pñehan pi nakñehanun Naṣibaṭi paṭu bakakanaan hēnkuṅ ṭi iñeen yi nan.

²³ Epafrat i ulemp wi Yetu *Krittū uṭuun kē awo ukalabuṣ na ṅi, awulan mboṣ, ²⁴ ul na bi Markuṭ Arittarkuṭ, Demat na Luk ban-

* **1:10** Onetim : Dawoon annumaniin, ankaan udooni.

jaan balemp na nji. ²⁵ Dñehan Ajugun Yetu
Krittu awulan bnuura bi nul ʒi n̄haaʒ.

Uṭup wi bapiitun Bahebĕrĕ

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki bapiitun bayuday bankakun afiyaar Krittū. Nāan ampiitun ka aammeetanaa, kē uko wi baṣaan ame bnuura uwo kē ampiitun ka ame bnuura Nlibra nī Naṣibaṭi, ṭiki ṭi nūl nī nī ajaan atenna kadiimanaan baka manjoonan. Babi hajan ṭfa maakan banfiyaarun Krittū bateek kē badoo ji bamena. Uko mēnt ukaan kē nāan ampiitun hēnk apiit baka kaji na baka bamēban baliint, bawut kapēn ṭi pfiyaar pi bafiyaarun. Du unjon, Naṣibaṭi abi do bhoṅar na bayuday. Abi ji na baka woli nāan ajubani, bafiṅ ulimariya kaṭeṅan, Naṣibaṭi kaṣē miir nāan mēnt pjuban pi nul. Kakaarta ki kaṭup kē bhoṅar bhalu bi Naṣibaṭi adolon na baṅaan banfiyaarun Abukul bapel bteek. Uko wi Yetu Krittū adolon pa baṅaan bajēn upel wi nwanjut na Moyit na Aaron na Yotuwa badolon. Yetu awoon unkaneel umpoṭi wi Naṣibaṭi unṅeṅanun kapēnanaan ipekadu yi baṅaan bti. Nāan ambuurun afiyaara aankak anuma pfiṅ ulimariya pa pekadu di nul. Naṣibaṭi amiira pekadu di nul.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Abuk Naṣibaṭi awo nāan naweek (1.1-3)
2. Yetu adēm apel nwanjut (1.4–2.18)
3. Yetu adēm apel Moyit na Yotuwa (3.1–4.13)
4. Yetu awoon naṅeṅan naweek (4.14–7.28)
5. Yetu abi na bhoṅar bampelun bteek (8.1–9.22)
6. Bṅeṅan bi Yetu bawo bboolan akuṭ awo bbaaṅṣaani (9.23–10.31)
7. Balon ṭi banfiyaarun biki ṭfa (11.1-40)
8. Nawulēn nwo ji Yetu (12.1–13.17)
9. Pñehan Naṣibaṭi (13.18-19)
10. Pwul mboṣ (13.20-25)

Uko wi Naṣibaṭi aṭēpnun ṭi abukul aṭup

¹ Naṣibaṭi aṭēpna ṭfa ṭi *baṭuparul nṅaaṣ ṅṭum ado kē bado iko itum aṭiiniyaan na

bateem nja. ² Kē ṭi nwal nbaaṅṣaani nī nwoon nī aṣē ṭēpna ṭi Abukul aṭiini na nja. Abukul mēnt i i adaton ado kē aka iko bti, ṭi ul i i aṭēpnun kak apaṣ baṭi na mboṣ. ³ Abukul awoon bjeehi banjaan badiiman mndēm mi nul, ul ajaan adiiman uko wi awoon na manjoonan. Ul amēbanun iko bti yi apaṣun na uṭup wi nul unwoon na mnhina. Ajinṅan baṅaan ṭi ipekadu yi baka aṣē ya aṭo du kaṅen kadeenu ki Naṣibaṭi du baṭi.

Mndēm mi abuk Naṣibaṭi mampelun mi nwanjut

⁴ Mndēm mi Abuk Naṣibaṭi mampel maakan mi nwanjut, kē hēnk di Naṣibaṭi awululun katim kampelun ki nja. ⁵ Na manjoonan, Naṣibaṭi aambaan kajakaara na uwanjut ulon:

« *Iwi iwoon Abuk naan,*

nṅa di dṭup aji dwo ṣaaṣ? »*

Kē aambaan kaṭiini ṭi uko wi ulon ṭi nja kaji :

« *Nji dwo Aṣin, ul aṣē wo Abuk naan.* »*

⁶ ṭi wal wi Naṣibaṭi abiin awo i pyil ṭi umundu Abukul, anwoon bajeen, aji :

« *Nwanjut bti nwo kadēmana.* »*

⁷ Kē ṭi uko wi nwanjut, upiitana ṭi *Ulibra wi Naṣibaṭi aji :

« *Naṣibaṭi ado nwanjut nī nul kē nwo ji uyook ado nja kē nwo ji bdo banklaṅṣiṅ.* »

⁸ Kē Naṣibaṭi aṣē ṭiini na Abukul aji :

« *Iwi Naṣibaṭi, pṣihu pawo pi mnṅo, pṣih pi nu pawo ptool.*

⁹ *Inal uko unwoon utool apok buṭaan, ukaan kē nji Naṣibaṭi i nu ndatu awulu mnliṅan mampelun mi banwoon na iwi bti.* »*

¹⁰ Akak aṭiini aji :

« *Iwi Ajugun, ipaṣun mboṣ du ujuni aboman baṭi na iñen yi nu.*

¹¹ *Iko mēnt ilun kaba, ilun kamēn ji imiṣa.*

Kē iwi iṣē duka.

¹² *Ilun kaṅuj ya ji imiṣa, ilun kawohēs ya ji imiṣa,*

kē iwi iṣē duka jibi iwoon, nnuur nī nu njaankba. »*

¹³ Naṣibaṭi aambaan kajakaara na uwanjut wi nul ulon:

* 1:5 Kaṅaam 2.7. * 1:5 2 Famiyel 7.14. * 1:6 Pleṣan 32.43. * 1:9 Kaṅaam 45.7-8. * 1:12 Kaṅaam 102.26-28.

« *Biin iŋo ƚi kañen naan kadeenu te wal wi nji kaŋuŋ baŋooradu ƚi ihoŋu uŋeeh.* »[☆]

¹⁴ Nwanjut bti n̄awo wo n̄haaŋ n̄anklemparuŋ Naŋibaŋi. Ayil yil n̄a n̄abi p̄t̄enk banwoon̄ i kabuur te mn̄to.

2

Mbuur mnweek

¹ Ukaan̄ k̄e n̄wo biki kam̄eban bnuura uko wi n̄tiinkuŋ, kaŋi n̄luŋ n̄neem. ² Na manjoonan, uŋup wi Naŋibaŋi aŋ̄epnuŋ ƚi n̄wanjut aŋup bateem n̄ja uyimani. N̄naan̄ awoon̄ aandi p̄tiink wa, k̄eme awo aant̄aŋ uko wi ujakuŋ, Naŋibaŋi akoba kakob kantaaruŋ na p̄juban pi baka. ³ K̄e hum di di n̄hiluŋ kabuur kakob m̄eŋŋ woli n̄en̄ji n̄tiink uŋup wi mbuur mnweek wi Ajugun ƚi uleeful ajunnuŋ aŋup? Bantiinkuŋ wa badiiman n̄ja k̄e ujoonani. ⁴ Naŋibaŋi akak afaŋan baka, wi adoluŋ iko iñon̄ar̄enaan na mlagre mn̄tum abot ado k̄e *Uhaaŋ wi nul uwul bañaan̄ uŋen wi wa jibi an̄aluŋ.

Yetu ajaan̄ aŋij mbuur

⁵ Na manjoonan Naŋibaŋi aando n̄wanjut n̄aŋih umundu wi akbiin̄ p̄paŋ wi n̄k̄tiiniyaanuŋ. ⁶ K̄e h̄enk di upiitaniin̄ ƚi *Ulibra wi nul aji :

« *N̄naan̄ awo in k̄e idoo ŋala?*

*Abuk ñiint̄ awo in k̄e idoo ƚo p̄tena?

⁷ *Iwalana ado k̄e n̄wanjut n̄apela n̄wal n̄ntiinku, idola k̄e awo na mnd̄em mnweek,*

⁸ *iŋu iko bti ƚi ihoŋul uŋeeh.* »[☆]

Wi Naŋibaŋi aŋuun̄ iko bti ƚi ihoŋul uŋeeh, aanduk nin uko ulon̄. K̄e n̄ŋe wo kakŋa n̄endo bi win h̄enkuŋ k̄e iko bti iwo ƚi ihoŋul uŋeeh. ⁹ Yetu i Naŋibaŋi awalanuŋ ado k̄e n̄wanjut n̄apela n̄wal n̄ntiinku, n̄wina h̄enkuŋ k̄e awo na mnd̄em mnweek ƚiki ahaj akeŋ. Bnuura bi Naŋibaŋi bakaan̄ k̄e akeŋ pa bañaan̄ bti.

¹⁰ Na manjoonan, Naŋibaŋi andoluŋ iko bti k̄e iwoo, abot an̄al uwo haŋ, abi n̄al pdo bañaan̄ baŋum bawo babukul, baŋok ƚi mnd̄em mi nul. Aŋ̄epna ƚi mn̄haj mi Yetu ahajuŋ adola k̄e abaañ̄eŋ ulempul ƚi mboŋ, aŋij baka mbuur. ¹¹ K̄e Yetu, anjaan̄ ajin̄tan̄ bañaan̄ ƚi k̄eŋ ki Naŋibaŋi na

biki ajin̄tanuŋ baŋe ƚok bukal bti Aŋin baka. Ukaan̄ k̄e aankowa pdo kadu baka babuk aŋin, ¹² aŋiini ƚi *Ulibra wi Naŋibaŋi aji :

« *Dluŋ kaŋiiniyaan̄ katimu ƚi p̄toof pi bayiŋ naan̄*

dluŋ kad̄emanu ƚi kadun ki bañaan̄ baŋum. »[☆]

¹³ Akak aji :

« *Nji, d̄ŋu mn̄haŋ mi naan̄ bti ƚi Naŋibaŋi.* »[☆]

Akak aji :

« *Nji wi na bañaan̄ biki Naŋibaŋi awulnuŋ.* »[☆]

¹⁴ H̄enk keeri, k̄e jibi bañaan̄ m̄eŋŋ ba-woon̄ bañaan̄ baj̄en, h̄enk di Yetu akakuŋ ñaan̄ naj̄en ji baka, ahilna ƚi p̄keŋ pi nul aba na *Unt̄aayi Uweek unkaan̄ mn̄hina mi p̄keŋ. ¹⁵ Bañaan̄ babi wo wo ubida wi baka bti ji bakalabuŋ, wi bak̄tiin̄ p̄keŋ. Abuuran baka wi akeŋuŋ. ¹⁶ Na manjoonan, m̄eŋŋ n̄wanjut n̄i n̄i akt̄enkuŋ, aŋ̄enk ƚenk babuk *Abraham. ¹⁷ K̄e h̄enk di awoon̄ kakak ñaan̄ naj̄en ji bayiŋul, kahilna kawo *naŋih i baŋenan̄ anjaan̄ aŋaga abot aji do uko wi Naŋibaŋi ajakuŋ. Akeŋ keŋ Naŋibaŋi ahilna amiir ipekadu yi bañaan̄ biki nul. ¹⁸ K̄e jibi ahajuŋ, k̄e bawuuka ajuban, h̄enk di ahiniin̄ kaŋ̄enk biki bakwuukuŋ bajuban.

3

Yetu apel Moyit

¹ An bayiŋ naan̄ nanwoon̄ bajin̄ ƚi k̄eŋ ki Naŋibaŋi k̄e adatan, natenan̄ keeri ƚi Yetu. Naŋibaŋi ayila k̄e awo *naŋih i baŋenan̄, uko m̄eŋŋ wi wi n̄fiyaaruŋ akuŋ aŋup. ² Ado iko bti yi Naŋibaŋi an̄ŋu'uluŋ ulemp m̄eŋŋ ajakuluŋ ado jibi *Moyit adolan̄ iko bti yi Naŋibaŋi aŋu'uluŋ pdo ƚi katoh ki nul kanwoon̄ pn̄taali pi nul. ³ Anniwuŋ katoh ad̄em apel katoh, k̄e h̄enk di Yetu ataan̄uŋ na pyeenk mnd̄em mampeluŋ mi Moyit. ⁴ Katoh kandoli ñaan̄ ajaan̄ aniw ka, Naŋibaŋi aŋaan̄ aji do iko bti. ⁵ Moyit awo nalempar Naŋibaŋi, ado iko yi Naŋibaŋi aŋu'uluŋ pdo ƚi katoh ki nul kanwoon̄ pn̄taali pi nul, ajukan uko wi Naŋibaŋi akluŋ kadiiman. ⁶ K̄e Kritt̄u aŋe wo abuk katoh i Naŋibaŋi aŋuun̄ ƚi kadun ki ka. Nja n̄ŋaan̄ awo katoh m̄eŋŋ woli n̄m̄eban akuŋ ahaŋ ƚi a, alilan̄ ƚi uko wi n̄haŋuŋ.

Plipara ppok p̄taŋ uko wi Naŋibaŋi ajakuŋ

☆ 1:13 Kañaaam 110.1. ☆ 2:8 Kañaaam 8.5-7. ☆ 2:12 Kañaaam 22.23. ☆ 2:13 Itayi 8.17. ☆ 2:13 Itayi 8.18.

⁷ Ukaañ kē, jibi *Uhaaş wi Naşibaţi uţupun:

« Woli natiink nŋa pdiim pi nul,

⁸ nawutan kadēnēŋan ŋhaaş,
jibi bateeman babiŋ ado, adeka kafet unuur
wi bakdakulun du *pndiiş. »

⁹ Naşibaţi aţiini aji :

« Du pndiiş mēnt, bateeman bado na pten me
nhil pdo uko wi njakun, adakēn,
te bawin iko yi nji ndolun ¹⁰ ŋşubal iŋeen
ŋbaakēr.

Ukaañ kē nji ndeebaţēr pntaali mēnt aji :

“Nhaaş ŋi baka ŋaji ŋaneeman baka unuur
undoli,
baandi pŋaşēn.”

¹¹ Uko waŋ ukaañ kē mmehna, wi ndee-
baţun, aji :

“Baankneej nin du dko di nji mbomanun
baka aji banoorfēnaan.” »*

¹² An bayiţ naan, naŋaafaraan alon ŋi an
awo na uhaaş uwuţaan, aŋaŋan pfiyaar
adoo low Naşibaţi anjaañ awul ubida.

¹³ Nabaa wo kaţēp ŋēp katēŋŋēndēr ŋnuur
bŋi ŋi naktiinkun pdiimul, pekadu dawutna
kaguur nin alon ŋi an adēnēŋen uhaaşul.

¹⁴ Nwo ŋi ploolan na *Krittu na manjoonan
woli ŋmēban te ubaaŋşaani ŋi mnhaţ mi
ŋbiŋ awoonaan du ujuni. ¹⁵ Jibi nŋupanaŋ:

« Woli natiink nŋa pdiim pi nul,
nawutan kadēnēŋan ŋhaaş,
jibi bateeman babiŋ ado, adeka kafet unuur
wi bakdakulun. »*

¹⁶ Na manjoonan in abiŋ atiink pdiim
pi Naşibaţi aşē deka kafet? Mēnt baŋaañ
bŋi bampēnnun utaak wi *Ejptu kē *Moyit
awo ŋi kadun ki baka i? ¹⁷ Kē bahon
biki adeebaţērun ŋşubal iŋeen ŋbaakēr ba?
Mēnt bambiŋ ajuban akeţ du pndiiş baka
i? ¹⁸ Bahon biki amehniŋ aji baankneej
du dko di abomanun baka babi banoorfēn
ba? Mēnt bambiŋ apok ptiinka baka i?
¹⁹ Nwin bnuura kē baambi hil pneej du dko
dnoorfēnaani di nul ŋi bapok pfiyaar.

4

¹ Kahon mēnt ki Naşibaţi abiŋ ahon aji
bahil kalun kaneej du dko di abomanun
baka aji banoorfēnaan kahuma da pa nja.

✧ 3:11 Kaŋaam 95.7-11. ✧ 3:15 Kaŋaam 95.7-8. ✧ 4:3 Kaŋaam 95.11. ✧ 4:4 Ujuni 2.2. ✧ 4:5 Kaŋaam 95.11.

✧ 4:7 Kaŋaam 95.7-8. * 4:8 ŋi ugrek katim ki Yotuwa kanaam katiinkare na ki Yetu. Natenan ŋi Pleşan 31.7; Yotuwa 21.44; 22.4; 23.1

Nawulēn ŋdo kaţi keeri alon ŋi an aduka
kafet. ² Nŋiink *Uţup Ulil Unuura jibi bam-
biŋ awo ŋfa du *pndiiş batiinkun wa. Kē
uţup wi batiinkun uşē wo uunka udooni
ŋi baka ŋiki wi batiinkun wa baanfiyaari.

³ Kē nja ŋnfiyaarun, ŋlun kaneej du dko di
Naşibaţi abomanun nja aji ŋnoorfēnaan di
aŋiiniyaanun ŋi *Ulibra wi nul wi ajakun ŋi
uko wi bateem nja :

« Uko waŋ ukaañ kē mmehna, wi ndeebaţun,
aji :

“Baankneej nin du dko di nji mbomanun
baka aji banoorfēnaan.” »*

Kē ulemp wi Naşibaţi adolon ŋi ppaş
umundu uşē ba undiimaan. ⁴ Bapiit ŋi
dko dlon di *Ulibra wi nul aji : « Naşibaţi
anoorfēn ŋi unuur uŋēnk paaj na ulon wi
adolun ulempul bŋi aba. »* ⁵ Dkak akakalēş
uko wi Naşibaţi aţupun: « Baankneej nin du
dko di nji mbomanun baka aji banoorfēnaan.
»*

⁶ Bantiinkun uteek *Uţup Ulil Unuura
mēnt, baannej du dko mēnt ŋiki babi pok
ptiink Naşibaţi. Kē baŋaañ balon başē hılan
te hēnkun kaneej da. ⁷ Uko waŋ ukaañ
kē Naşibaţi abi ŋo ajon, ado unuur uhalu
undu'aniŋ « nŋa » wi aŋēpnun ŋi mntum mi
*Dayiţ, aţup ŋŋup ŋi ndoon abi ŋupan aji :

« Woli natiink nŋa pdiim pi nul,
nawutan kadēnēŋan ŋhaaş. »*

⁸ Woli Yotuwa* ado lah bateem nja
kē banoorfēn na manjoonan, Naşibaţi
aankŋiiniyaan unuur ulon. ⁹ Pntaali pi
Naşibaţi paduka keeri unuur ulon wi
pnoorfēn ji wi nul. ¹⁰ ŋaañ anneejuŋ du
dko di Naşibaţi abomanun pa pnoorfēn,
aji noorfēn noorfēn ulemp wi adolon jibi
Naşibaţi anoorfēnun ŋi ulemp wi adolon.
¹¹ Nawulēn ŋtaman keeri ŋneej du dko
di pnoorfēn mēnt, nin ŋaañ alon ŋi nja
awutna kawo aanneej da, wi akpokun
ptiink Naşibaţi ji bateem nja.

¹² Na manjoonan, Uţup wi Naşibaţi uwo
ujeb, uka mnhina, abot ajul apel kakej ki
ŋde ŋtēb. Uko wi aţupun wun uji ufal te
kadoo ban du uhaaş na uşal meet, kaneej
te du dko di imoh iyitiiraanun na du imoh

meet; uji uten iko yi ñaañ najën aṅaluñ na yi aṅaluñ du uhaaşul. ¹³ Nin ñaañ aanhil kamena Naşibaṭi, iko bti iji ipën kawinana ṭi kęş ki nul; ul i ṅwoon kaṭup uko wi ṅdooñ.

Krittu naşih i baṭeñan naweek i nja

¹⁴ Name kę ṅka *naşih i baṭeñan naweek anyaañ te du baṭi: ul awoon Yetu, Abuk Naşibaṭi. Ukaañ kę ṅwo kamëban kaliint ṭi uko wi ṅkañ aji ṅfiyaari. ¹⁵ Naşih i baṭeñan naweek i ṅkaañ aji miir nja ṭi pbiışna pi nja ṭiki bawuuka ajuban ṭi iko bti jibi bawuukun nja ṅjuban kę aambaan kajubanaara. ¹⁶ Nawulën keeri ṅñog na mntëñ Naşibaṭi anwoon ajug bnuura, ahilna añağa nja ṅkuṭ ṅyeenk bnuura, kahilna kaṭënkana ṭi wal wi ṅknumiñ.

5

¹ *Naşih i baṭeñan andoli aji datana ṭi ptoof pi bañaan, ulemp wi nul uwo pdo kaṭoor baka ṭi kadun ki Naşibaṭi, aji ṭen kabot kado iṭeñan pa ipekadu yi baka. ² Ul ṭi uleeful aṭum dko di abiinkniñ, ukaañ kę aji hinan pmiir banwoon baammee aşë neem. ³ Kę wi ajaan abiişna ul ṭi uleeful, awo i kado iṭeñan, Naşibaṭi ahilna apënan ipekadu yi nul na yi bañaan bti. ⁴ Nin ñaañ aanhil kanaṭa kaji awo naşih i baṭeñan, Naşibaṭi ajaan adu'a awo naşih i baṭeñan jibi abiiñ adu *Aaron.

⁵ *Krittu kak aannaṭa naṭa aji ul awo *naşih i baṭeñan: ayeenkna pa du Naşibaṭi anjakulun ṭi *Ulibra wi nul:

« *Iwi iwoon Abuk naan,*

nṭa di dṭup aji dwo şaaş*. »

⁶ Hënk di di ajakun kak aji:

« *Iwo naṭeñan te mnṭo ji *Melkitedek.* »*

⁷ Wal wi *Krittu awoon ñaañ najën ṭi mboş, añehan akuṭ akooṭ na idiim iweek na mnkuul Naşibaṭi anhinanun kabuurana pkeṭ. Kę atiinka ṭiki aji ṭaşa bnuura. ⁸ Ajuk ṭi iko bti yi ahajuñ uko unwoon pdo katiink Naşibaṭi, te adoo wo wo Abukul. ⁹ Abaañëş ulemp wi nul ṭi mboş, ahil hënkun kabuuran te mnṭo bañaan bti banjaan baṭiinka. ¹⁰ Na manjoonan, Naşibaṭi adu'ulun kę awo *naşih i baṭeñan ji Melkitedek.

Plipara ppën ṭi pfiyaar

¹¹ Nka iko itum yi pṭup ṭi uko mënt kę ikak atam ppibanan ṭiki naanji natar ṭi pyikrën. ¹² Nado bi wo wo lah kawo bajukan undi-imaan aşë huma nnuma bajukanan iko iteek ṭi uko wi Naşibaṭi: nahum nnuma mntow, naando bi hilan pde pde pantamuñ. ¹³ Kę ñaañ anhumun ṭi mntow, aanji me uṭup unjaan ujukan uko unwoon utool ṭi kęş ki Naşibaṭi: awo napoṭ nampoṭi. ¹⁴ Kę pde pantamuñ paşë wo pi baweek, baji baṭëpna ṭi iko yi bawinun kahilna kapaṭëş bnuura na buṭaan.

6

¹ Hënk keeri, nawulën ṅduk pjukan pteek ṭi uko wi *Krittu, nja du pjukan panwoon pi banliintun ṭi pfiyaar. Nënkak akak ṭi pjukan pteek mënt, panwoon pi pwut pdo iko inkṭijun pkeṭ, pi pfiyaar Naşibaṭi, ² pi pjukan ṭi uko wi batitmu*, pi ppaf iñen, pi pnaṭa ṭi pkeṭ na pi pwayëş pbaañşaañi. ³ Uko mënt wi wi ṅkdolun, ulille Naşibaṭi.

⁴ Na manjoonan, bambiñ ayeenk bjeehi bi Naşibaṭi, ayeenk uṭen unwoonun du baṭi, ayeenk *Uhaaş wi nul, ⁵ awin jibi uṭup wi nul unuuri, awin mnhina mi pşih pi Naşibaṭi pankmbiñ, ⁶ aşë duk bgah, ñaañ aanhil nin kado baka baṭëlëş ṅbida ṅi baka, bakak bafiyaar: bawo wo ji bakak apan Abuk Naşibaṭi ṭi krut, akowandëna ṭi kadun ki bañaan.

⁷ Na manjoonan, woli mboş mi uşubal ujaan uşubar wal undoli manbuk ṅdeey ṅannuuriñ pa biki bajaaradun ṅa, Naşibaṭi aji wul mboş mënt bnuura. ⁸ Kę manşale buk iyiw na umbiilu, manji manwaan udooni, kakak i pbi kafëpana, manji mambi baañşaan ṭi pter.

⁹ An banoh naan biki ṅṅaluñ maakan, woli ṅdoo ṭiini hañ na an, ṅme bnuura kę nawo ṭi bgah bnuura banjaan baṭij mbuur. ¹⁰ Naşibaṭi awo natool, aankṭilma ulemp wi nan na unṅal wi naṅalulun, adiiman wa, wi nabiiñ aṭënk bañaan biki nul abot aṭënkara ṭënk baka te nṭa. ¹¹ Kę ṅşë ṅal andoli ṭi an aji mëban kaliint te ubaañşaañi, uko wi nahaṭun uhilna udolana bti. ¹² Hënk,

* 5:5 Kañaam 2.7. * 5:6 Kañaam 110.4. * 6:2 Batitmu: Ulome baṭiiniyaan ṭi bañow bi bayuday na batitmu bi Yowan na bi Krittu.

nawutan kaşabēr, naṭēpan ṭēp nawo ji ban-tamanuṅ ṭi pfiyaar te adoo yeenk uko wi Naşibaṭi ahoṅuṅ.

Uko wi Naşibaṭi ahoṅuṅ

¹³ Wi Naşibaṭi akhoṅuṅ Abraham, aanka ampeluli i ahilunṅ kamehna ṭi kadunul, ukaaṅ kē amehna ṭi bkowul ¹⁴ aji : « *Dmehna aji dwulu bnuura bweek maakan, ddo pntaali pankpēnnuṅ ṭi iwi patum.* »[☆] ¹⁵ Kē Abraham aṭo amiir ayeenk uko wi Naşibaṭi ahoṅuluṅ. ¹⁶ Na manjoonan, bañaanṅ bajēn baji bamehna ṭi ampelunṅ baka, kē pmehna mēntṅ paji padiiman kē uko wi ṅaaṅ aṭupuṅ ujoonani kaşē ba bṭup. ¹⁷ Hēnk di Naşibaṭi, wi aṅaluṅ pdiiman banwoonṅ i kayeenk iko yi ahoṅuṅ kē uko wi ajakuṅ aji ado wa, amehnaa. ¹⁸ Naşibaṭi aanhil kaṭup uko unwoonṅ uunjoonani, ukaaṅ kē uko wi ahoṅuṅ amehna uunhil kaṭēlēş. Hēnk, nja ṅṅṅiṅ aya du Naşibaṭi ṅwo na mntēṅ mnweek kahilna kayeenk uko wi ṅhaṭuṅ unkmbiinṅ. ¹⁹ Mnhaṭ mēntṅ manwo uko unṭijanunṅ ubida wi nja, manji mando nja ṅneej kaṭēp blaañ bweek bantaanunṅ na *dko dyimanaan maakan, di Naşibaṭi awoonṅ. ²⁰ Yetu aneej nja da uteek, ahilna pṭēnk nja, akak naşih i baṭeṅan te mnto ji *Melkitedek.

7

Melkitedek naşih i baṭeṅan

¹ *Melkitedek mēntṅ, abiiṅ awo naşih i ubeeka wi Falem akuṭ awo naṭeṅan i Naşibaṭi *Andēmunṅ Maakan. Wi Abraham awoonunṅ ugut wi aṅiṅnuṅ başih balonṅ, Melkitedek aya akita aṅehan Naşibaṭi awula bnuura. ² Wal mēntṅ Abraham awula kafah kaṭēnk iṅeen ṭi iko yi atehuṅ du başih mēntṅ. Katim ki Melkitedek kawoonṅ « naşih natool »; akak awo naşih i Falem, uwoonṅ « naşih i mnjeeh. » ³ Ṭi *Ulibra wi Naşibaṭi baanṭiiniyaan aşin, kē baanṭiiniyaan anin, baankak aṭiiniyaan bateem na unuur wi abukiinṅ, na wi akeṭuṅ. Awo naṭeṅan te mnto ji Abuk Naşibaṭi.[☆]

⁴ Natenan jibi Melkitedek awo i ṅaaṅ naweek : *Abraham ateem nja adoo wula kafah kaṭēnk iṅeen ki iko yi atehnuṅ du

ugut. ⁵ Kē *Bgah bi Moyit başē jakun kē bi-inṅ babuk *Lewi banwoonṅ baṭeṅan, bañaanṅ bawo kawul baka kafah kaṭēnk iṅeen ki uko wi bakaanṅ, te bakaanṅ mēntan, bawo bayiṭ baka, bawo bukal bṭi biki pntaali pi Abraham. ⁶ Kē ul Melkitedek, anwoonṅ aando wo wo i pntaali pi Lewi, aşē yeenkna ṭi Abraham kafah kaṭēnk iṅeen ki iko yi atehnuṅ du ugut, aṅehan Naşibaṭi awul bnuura Abraham anwoonṅ ṅaaṅ i Naşibaṭi ahoṅuṅ. ⁷ Kē ṅaaṅ anjaanṅ aṅehan Naşibaṭi awul bnuura, aşaaṅ apel i bawuluṅ bnuura, bañaanṅ bṭi bame uko mēntṅ. ⁸ Babuk Lewi banjaanṅ bayeenk kafah kaṭēnk iṅeen bawo bañaanṅ bajēn bankketuṅ kē *Ulibra wi Naşibaṭi uşē piit aji Melkitedek awohaara wo najeb. ⁹ Kē ṅhinan kaji : wi babuk Lewi bajaanṅ bayeenk kafah kaṭēnk iṅeen, Lewi alukaara luk kafah mēntṅ wi Abraham alukuṅ Melkitedek. ¹⁰ Na manjoonan Lewi aando bi buka, aşē wohā da ṭi Abraham ateem wal wi Melkitedek ayaanṅ akita.

¹¹ Ṭi bgah bi Naşibaṭi awuluṅ biki *Itrayel, biki pntaali pi *Lewi biki bawoonṅ kajej bawo baṭeṅan biki Naşibaṭi ; bawo baṭeṅan ji *Aaron. Kē pwo baṭeṅan pi baka paşē bi wo paankēşi ; woli pakēş lah, hum di di bakaanṅ anuma naṭeṅan alonṅ kak ji *Melkitedek? ¹² Kē wi pjoş naṭeṅan pi nṭa papaṭuṅ na pi ṭfa, bgah kak baṭēlēşa. ¹³ Naṭeṅan nahalu i baktiiniyaanunṅ ṭi awoonṅ Ajugun. Ul awo i pntaali pmpaṭi, kē ṭi pntaali mēntṅ, nin alonṅ aambaanṅ kawoha naṭeṅan i Naşibaṭi. ¹⁴ Bañaanṅ bṭi bame kē Ajugun apēnna ṭi pntaali pi *Yuda, kē *Moyit aşē wo aanṭiiniyaan pntaali mēntṅ wi aktiiniyaanunṅ uko wi baṭeṅan.

¹⁵ Kē uko uşē ujintṅ hēnkuṅ bnuura : naṭeṅan alonṅ abii, aşē wo ji *Melkitedek. ¹⁶ Aanyeenkna ṭi bateem pwo naṭeṅan jibi upiitaniinṅ ṭi *Bgah bi Moyit, ayeenkna pa ṭi mnhina mi nul mi awatnuṅ pkeṭ. ¹⁷ Na manjoonan, upiitana ṭi *Ulibra wi Naşibaṭi aji :

« *Iwo naṭeṅan te mnto ji Melkitedek*☆. »

¹⁸ Kē bgah bteek başē bi kak abiişna akuṭ awaanṅ udooni ṭi uko wi iṭeṅan, ukaaṅ kē Naşibaṭi apēnan ba. ¹⁹ Na manjoonan, *Bgah bi Moyit baando nin ṅaaṅ kē ajintṅ

☆ 6:14 Ujuni 22.16-17. ☆ 7:3 Natenan ṭi Ujuni 14.18-20. ☆ 7:17 Kañaam 110.4.

ti kēs ki Naşibaţi. Kē Naşibaţi aşē wul nja mnhaţ mannuurnaaniin,  i muŋ mēnt mi mi n kt pnuŋ ka og.

²⁰ Naşibaţi amehnaa wi adatuŋ Yetu Ajugun aji awo naţenjan. Aamehnaa wi bandukiin bakakuŋ baţenjan. ²¹ Aa, Naşibaţi amehnaa wi adoluŋ kē Yetu awo naţenjan aji :

« *Nji Ajugan, dmehnaa,
m nkak  i u up wi naan :*
“*Iwi, iwo naţenjan te mnto.*” »[ ]

²² Uko mēnt ukaan kē Yetu awo ankdoluŋ nja  wo  i bhoŋar bannuurnaaniin.

²³ Uka uko uloŋ kak : baţenjan bandukiin babi tum  iki pkeţ paneenan baka bawo baţenjan te mnto. ²⁴ Kē Yetu aşē wo na ubida wi mnto ukaan kē awo naţenjan te mnto. ²⁵ Uko waŋ ukaan kē ahilan kabuuran te mnto banjaan ba epna  i a ka og Naşibaţi. Awo najeb te mnto awo  i p ehand r baka Naşibaţi.

²⁶ Yetu awoon keeri *naşih i baţenjan i  numiin. Ayimani, aanjuban nin, ajin   i kēs ki Naşibaţi, ap n  i bado bu aan adeenana du baţi duu . ²⁷ Aannuma pdo kado iţenjan na  nuur ji başih biki baţenjan bandukiin banjaan bado ya kap nanaan ipekadu yi baka na yi ba aan bti. Awul uleeful kē uwo b enjan bank şuŋ. ²⁸ *Bgah bi Moyit babi do ba aan baj n banjaan babiişna kē bawo başih biki baţenjan. Kē kamehna ki Naşibaţi kambiiŋ  i kafet ki bgah kaş  do Abukul andoluŋ iko bti yi a u'uluŋ pdo kē awo naşih i baţenjan te mnto.

8

Bhoŋar bhalu

¹ Na manjoonan, uko unkaanuŋ udooni  i uko wi n ktupun uwoon:  ka *naşih i baţenjan anyaan a o du baţi du ka en kadeenu ki p ij pi p ih pi Naşibaţi. ² Aji  enjan du dko dyimanaan, dawoon *kaloona ki bayiti na manjoonan, ki i en yi  aan naj n iwoon iintari, Naşibaţi Ajugun ataruŋ ka.

³ *Naşih i baţenjan andoli ba oorana  ooran ado kado u en na iţenjan ; ukaan kē *Krittu kak awo kaka uko uloŋ wi ak enuŋ. ⁴ Woli awo lah  i mboş, aando wo wo naţenjan :

baloŋ bawo da bank enjanuŋ jibi *Bgah bi Moyit bajakuŋ. ⁵ Kē iţenjan yi baţenjan mēnt bajaan bado i    u kanaam na inkdolaniin du baţi, iwo wo ji ulim nt wi ya. Na manjoonan, wi Moyit abiiŋ awo i pboman *kaloona ki bayiti, Naşibaţi aji na a : « *Tenan, ido ka bti kanaam na uko wi ndimaniin du pnkuŋ pi Finayi.* »[ ] ⁶ Krittu ul, Naşibaţi a u'a ulemp und muŋ apel wi başih biki baţenjan bandukiin, Naşibaţi a epna  i a ado bhoŋar bannuurnaaniin, wi ahoŋuŋ iko innuurnaaniin.

⁷ Woli bhoŋar bteek* baanka lah dko di babiişni, Naşibaţi aanknuma pdo bt bant n.

⁸ Kē Naşibaţi aşē  oman na pntaali pi nul aji :

« *Nji Ajugan dji :*
* nuur  loŋ  abi  i nji kaluŋ kado bhoŋar
bhalu,
bhoŋar bhalu na ba aan biki Itrayel na
biki Yuda.*

⁹ *Bhoŋar m nt baankwo ji bi ndoluŋ na ba-
teem baka
unuur wi mp nanuŋ baka du utaak wi
Ejiptu.*

*Baambi  ijan bhoŋar bi naan,
ukaan k  nji kak nwutan baka.*

¹⁰ *Nji Ajugan dkak a iini aji :*
*woli  nuur m nt  a epi
bhoŋar bi nji kaluŋ kado na pntaali pi
Itrayel bii bi :

*dluŋ kapiit bgah bi naan  i uşal wi baka
dluŋ kapiit ba  i  haaş  i baka,
dluŋ kawo Naşibaţi i baka,
k  bakluŋ kawo pntaali pi naan.*

¹¹ *Wal m nt, nin aloŋ aankak ana a kaji
ajukan akintul k me ayi ul
kaji na a : “Meen Ajugun!”*

*Ba aan bti baluŋ kame en,
du anwoonuŋ nampo i te du anwoonuŋ
naweek.*

¹² *Dluŋ kamiir baka pjuban pi baka,
m nkak aleş nin ipekadu yi badoluŋ.* »[ ]

¹³ Wi Naşibaţi a iiniyaanuŋ bhoŋar bhalu, ado bjon k  bakak awaan udooni. Kē uko unjonuŋ akak a af, uji uban  i pba.

9

Idolade yi bhoŋar bteek

  7:21 Ka aam 110.4.   8:5 Pp n 25.40. * 8:7 Bhoŋar bteek : Ba iiniyaan  i bhoŋar bteek, bi badoluŋ du pnkuŋ pi Finayi. Natanan  i P i 24.3-8.   8:12 Yeremiya 31.31-34.

¹ Bhoŋar bteek babi ka idolade ti pdo Naŋibaŋi bteŋan abot awo na dko dyimanaan ti mboŋ. ² Hĕnk, batan kaloona kaloŋ kanwoon na ŋmbaŋ ŋtĕb. Ti umbaŋ uteek wi kaloona mĕntŋ wi bajaan badu *dko dyimanaan, uka da ŋkaniya na umeeŋa wi bapafuŋ ipoom yi baŋenuŋ Naŋibaŋi. ³ Kĕ du kafetŋ ki blaani uka da umbaŋ utĕbantĕn wi bajaan badu *dko dyimanaan maakan. ⁴ Wuŋ mĕntan uwo na *bliit bi mngur bi uwuuru, banjaan batĕrna mnkulan, na umaala unwoon bti wi uwuuru wi baŋuun pŋukar pi uwuuru panhaknuŋ pde pi *Yawe Nawat Kabuka awuluŋ babak *Itrayel du *pndiiŋ, pde mĕntŋ baji badu pa *Mana✧. Pmul pi *Aaron pandukiin aŋeeŋ hĕnkuŋ pawo da kak, na klaak kanfejuŋ apiitna *Bgah bi Moyit. ⁵ Kĕ ti umaala mĕntŋ duuŋ baŋe tu iko infejuŋ innaamuŋ na ŋwanjut ŋi bajaan bado kerubim ŋanjaan ŋadiiman kĕ Naŋibaŋi awo da. Ibaaklu yi ŋa iji ido blifi ti dko di bajaan batulna pŋaak ppĕnanaan ipekadu. Mĕntŋ wal wi pŋiiniyaan iko mĕntŋ bti kajintan bnuura wii wi.

⁶ Wi iko mĕntŋ bti ibomaniin hĕnk, baŋenan baji baneej unuur undoli du umbaŋ uteek wi kaloona kado ulemp wi baka. ⁷ Kĕ *naŋih i baŋenan taŋ ajaan aneej ti utĕbantĕn ; aji neej da uyaaŋ uloolan taŋ ti uŋubal. Aji tiŋ da pŋaak pi ŋko ŋi bafinaruŋ Naŋibaŋi aŋen pa ppĕnanaan ipekadu yi nul na yi baŋaan bti. ⁸ *Uhaaŋ wi Naŋibaŋi udiiman bnuura tuŋ uko mĕntŋ kĕ bgah bneejni du *dko dyimanaan maakan baanji bahaabŋa, woli dko dyimanaan danwoon ti mboŋ dawohaara wo da. ⁹ Uko mĕntŋ bti uwo uhoŋ wi wal wi ŋwoon wi nŋa. Uwoon kĕ uŋen na iŋenan indolaniin iinhil kado uhaaŋ wi ŋaan andoluŋ ya ujintŋ ti kĕŋ ki Naŋibaŋi. ¹⁰ Iwo idolade taŋ ti uko wi pde, pdaan, na baŋow, yi Naŋibaŋi aŋuun baŋaan pdo te wal wi akdoluŋ iko bti ikak ihalu.

Uko wi Krittū adoluŋ kabuuranaan nja

¹¹ Kĕ *Krittū aŋe pĕn awinana ji *naŋih i baŋenan andoluŋ iko inuura yi Naŋibaŋi abomanuŋ nja kĕ iwinanaa ; aneej du kaloona kanwoonuŋ kaweeŋ, kanwoonuŋ kayimanaan. Kaloona mĕntŋ kaambomanaan

iŋen yi baŋaan bajĕn, kaanwo ki umundu umpaŋaniin wi. ¹² Abi neej neej byaaŋ bloolan du *dko dyimanaan, aantul da pŋaak pi ŋpi ŋkaŋ na pi ŋgit ŋkaŋ: pŋaak pi nul pi pi atuluŋ abuuranaan nja te mnto. ¹³ Na manjoonan, woli pŋaak pi ŋpi ŋkaŋ na pi ŋgit ŋkaŋ na ufob umpĕnuŋ ti ŋgit ŋantĕruŋ yi bajaan bajeeŋ ti baŋaan banŋopuŋ iji ijintan ŋleef ŋi baka, ¹⁴ hum di di pŋaak pi Krittū pawoon paankjintan ŋhaaŋ ŋi nja kapĕnan iko iwaan udooni injaan itij pkeŋ ŋhilna ŋdo kalempar Naŋibaŋi anwoon najeb? Ul Krittū awo i mnto ukaan kĕ bteŋan bi adoluŋ wi awuluŋ uleeful Naŋibaŋi kĕ balila.

Bhoŋar bhalu

¹⁵ Uko unkaan kĕ Naŋibaŋi aŋĕpna ti *Krittū ankeŋuŋ alukna pjuban pi baŋaan badoluŋ, wi bawoon ti bhoŋar bteek, uwo kĕ baŋaan biki Naŋibaŋi adatuŋ bahil kaduka te mnto na iko inuura yi ahoŋuŋ baka. Hĕnk ado bhoŋar bhalu. ¹⁶ Woli baŋiiniyaan pduka na iko, uji wo kameeŋana kĕ ŋaan akeŋi. ¹⁷ Phiiŋ paji paŋaan wal wi pkeŋ pawoon, ŋaan aanhil kahiiŋ ŋaan anwoon najeb. ¹⁸ Hĕnk, bhoŋar bteek bajunna pŋaak. ¹⁹ Wi *Moyit aŋupuŋ ti kadun ki baŋaan bti iko bti yi bgah baŋuun baka pdo, wi wi ajejuŋ pŋaak pi ŋgit ŋkaŋ na pi ŋpi ŋkaŋ na meel na ptal pjeenkak na kanah ki bko bi bajaan bado *hitop ki atoopuŋ tuŋ pŋaak na meel alĕt ti ulibra wi bgah na ti baŋaan bti, ²⁰ aŋe ji : « *Pi pawoon pŋaak pankŋenanaanuŋ bhoŋar bi Naŋibaŋi adoluŋ na an aji namĕban ba.* »✧ ²¹ Hĕnk kak di di alĕtuŋ pŋaak ti kaloona na ti iko bti yi bajaan baŋenanaan Naŋibaŋi. ²² Ti bgah, pŋaak pajaan pajintan iko bti ; woli paantuli, ipekadu iinji ipĕn. ²³ Woli bawo i kajintan iko innaamuŋ yi baŋi, inwoon du baŋi iwo i keeri kajintan na iŋenan innuurnaaniin.

²⁴ Na manjoonan, mĕntŋ ti *dko dyimanaan dambomanuŋ na iŋen yi baŋaan bajĕn, danŋuun kanaam di manjoonan, di di *Krittū aneejuŋ. Aneeŋ neej du baŋi kahilna kanaŋ ti kadun ki Naŋibaŋi kayenan nja. ²⁵ Aanneej neej pdo kawul uleef uŋubal

undoli jibi *naših i baŕenjan ajaan aneej du dko dyimanaan kašë wul pñaak panwoon paanwo pi nul. ²⁶ Woli ado lah haŕ, ahaj nŕyaaš nŕtum du upaša umundu te hënkun. Na manjoonan, ŕi nŕnuur nŕbaañšaani nŕi nŕwoon nŕi apën kawinana uyaas uloolan kabaana na pekadu wi awulun uleeful kë uwo bŕenjan. ²⁷ Bañaan bajën baji bakteŕ uyaas uloolan, Našibaŕi kawayëš baka. ²⁸ Kë hënk kak di di Krittü awulun uleeful byaas bloodan, Našibaŕi apënanan ipekadu yi bañaan batum. Alun kapën kawinana uyaas utëbantën, aankbi bi ppënan ipekadu yi bañaan, abi bi pbuuran te mnŕto bankyoonkun ubi wi nul.

10

Krittü aba na iŕenjan ijon

¹ *Bgah bi Moyit baanyuuj iko bti na manjoonan, bawo wo ŕañ ulimënt wi iko inuura inklun kawulana faan. Bgah mënt baji bahepar bado kadoha do ušubal undoli iŕenjan innaamuŕ. Uko mënt udiiman kë baanhil kajinŕan piš banknõguŕ Našibaŕi. ² Woli banjaan bado Našibaŕi iŕenjan bakak lah ajinŕ mndani, baankak ašal kë bawo na pekadu, baŕañan pdo kado iŕenjan. ³ Babaa ŕëp ŕëp aji bado ušubal undoli iŕenjan, kë uko mënt uji ulešan baka ipekadu. ⁴ Na manjoonan pñaak pi nŕgit nŕkaš na pi nŕpi nŕkaš paanhil nin kapënan ipekadu. ⁵ Ukaan kë wal wi abiiŕ awo i pbi ŕi umundu, *Krittü aji na Našibaŕi :

« *Iinŕal bafnaru nŕko*

kë iinŕal baŕenu iko ilon

ašë wulën uleef wi ñaan najën ;

⁶ *nŕko nŕantëradiiŕ iinŕi klilandër nŕa, iŕenjan ppënanan ipekadu, iinŕi klilandër ya*

⁷ *Wal mënt dji : “Iwi Našibaŕi, nŕi wi : dbi pdo uko wi iŕalun,*

jibi upiitaniŕi ŕi uko wi naan ŕi *Ulibra wi nu.” »*

⁸ Hënk, *Krittü adunna aji ŕi : *nŕko nŕantëradiiŕ iinŕi klilandër nŕa, iŕenjan ppënanan ipekadu iinŕi klilandër ya, kë bgah bašë ji kë bañaan bawo i pdo iŕenjan mënt. ⁹ Akak aji : Nŕi wi : dbi pdo uko wi iŕalun. Hënk aba na iŕenjan ijon aŕij bi nul. ¹⁰ Ado keeri*

uko wi Našibaŕi aŕalun, awul uleeful byaas bloodan, kë hënk di nŕjinŕun ŕi këš ki Našibaŕi te mnŕto.

¹¹ Naŕenjan andoli aji naŕa na nŕnuur kalempar Našibaŕi, aji do nŕyaaš nŕtum iŕenjan, kë yun mëntan iŕë wo iinŕi ipënan nin pekadu di bañaan. ¹² Kë *Krittü ašë do bŕenjan bloodan banwoon bi mnŕto, wi wi ašaan aya aŕo ŕi kañen kadeenu ki Našibaŕi. ¹³ Hënkun aŕoo ayoonk Našibaŕi aŕu *bašooradul ŕi ihoŕul uŕeeh.** ¹⁴ ŕi bŕenjan bloodan ado kë bañaan biki aŕiun Našibaŕi kë bawo bajinŕ ŕi këš ki Našibaŕi te mnŕto. ¹⁵ Uko mënt wi wi *Uhaaš wi Našibaŕi uyuunŕ nja kë ujoonani wi ujakun aji :

¹⁶ « *Nŕi Ajugan dŕiini aji :*

woli nŕnuur mënt nŕaŕëpi

bhonar bi nŕi kalun kado na pntaali pi

*Iŕayel bi bi :

dlun kapiit bgah bi naan ŕi nŕhaaš nŕi baka, dlun kapiit ba ŕi ušal wi baka,

¹⁷ *dlun kamiir baka ipekadu yi baka, mënkak aleš nin pjuban pi bajubanun. »**

¹⁸ Wi Našibaŕi amiiruŕ keeri ipekadu, ñaan aankak anuma pdo iŕenjan kapënanan ipekadu.

Nawulën nŕnog Našibaŕi

¹⁹ An bayiŕ naan, hënkun keeri nŕme bnuura kë pñaak pi Yetu pantuliin pado kë nŕhil kaneej du *dko dyimanaan maakan, ²⁰ ahaabëš nja bgah bnuura banjaan bawul ubida, bantëpuŕ blaañ bweek banwoon ŕi kadun ki dko dyimanaan maakan, banwoon uleef wi nul. ²¹ Nŕkak aka *naših i baŕenjan naweek i Našibaŕi aŕuun ŕi kadun ki katoh ki nul. ²² Nawulën keeri nŕnog Našibaŕi na uhaaš ujinŕ, na pfiyaar panjoonanun, na uhaaš, wi Yetu ajinŕanun na pñaakul, na uleef wi baŕowun na meel mnjinŕ apënan iko iŕop bti. ²³ Nawulën nŕmëban nŕliint ŕi uko wi nŕhaŕun akuŕ aŕup. Na manjoonan, nŕme kë Našibaŕi aji do uko wi ahonun. ²⁴ Andoli ŕi nja adoon kaŕaaf atënŕul, nŕhilna nŕtëntëndër ŕi bnjalad na pdo iko inuura. ²⁵ Bañaan balon baŕaal pwo baankmaar byit bi banfiyaaruŕ *Krittü, kë uko mënt ušë wo uunuura ; nŕbaa wo kaŕëp

* 10:7 Kañaam 40.7-9. * 10:13 Kañaam 110.1. * 10:17 Yeremiya 31.33-34.

tjèp katèntjèndër, wi nadoon ame kë unuur wi ubi wi Krittu uñogi.

²⁶ Na manjoonan, wi nmeen uko unwoon manjoonan, woli ulil nja kë ndinan aji nduka ti pjuban, uunkak aka btejan banhilun ppènan ipekadu. ²⁷ Wal mènť, nduka duka ayoonk na palènk pwayès pi Naşibaťi na bdoo bjeenkalk banklun katèr bampokun ptaşa. ²⁸ Woli ñaan apok ptaş *Bgah bi Moyit, kë bañaan batèb kème bawajant baťup aji ajubani, baankñagi'a, baji bafiña*. ²⁹ Naşalan keeri uko unkdolun anşoorun Abuk Naşibaťi, anťuun pñaak pi bhonar pi aťèpnun awo najint uko undaayanaan abot akar *Uhaaş wi Naşibaťi unwoon ukumpès wi bnuura. Nahinan kanun jibi kakob ki un mènťan kakyibani. ³⁰ Na manjoonan nme anťiiniin aji : « *Nji dlun kalukanan, nji dlun katuuman.* » Akak aji : « *Nji Ajugan dlun kawayès pntaali pi naan.* »* ³¹ Naşibaťi anwoon najeb amob le ñaan, un mènťan aji wuťan maakan.

³² Naleşan uko undolanan du ujuni wi nayeenkun bjeehi bi Naşibaťi. Ţun nwal mènť nawin mnhaj mnweek aşè mèban aliint. ³³ Babi karan nwal nlon ahajanan kë nawo bten bi bañaan, kë nwal nlon naťok na banhajun han. ³⁴ Nabi ñaga biki bawatun ukalabuş abot alilan ti uko wi batehun bka bi nan, wi nameen kë naka bka bannuurnaaniin banwoon baankba nin. ³⁵ Nawutan keeri kaťañan phať tiki mnhať mènť mankaan kë nakyeenk katuum kaweeke. ³⁶ Nawo kataman kahilna kado kado uko wi Naşibaťi anjalun, hènke nayeenk uko wi ahoñun. ³⁷ Na manjoonan upiitana ti *Ulibra wi Naşibaťi aji :

« *Uduka nwal nntiinku, nntiinku ntiinku, anwoon i pbi aşè bi, aankjon.* »*

³⁸ « *Nji Naşibaťi, dlun kawul ubida anwoon natool ti kès ki naan tiki afiyaari. Kè woli alon adekèn kafet, mènklilandèra.* »*

³⁹ Kè nja, nènwo ti bankdekulun kafet, kaneem ; nwo ti banfiyaarun awo ti bgah bi mbuur.

11

Pfiyaar pi bañaan biki tfa

¹ Woli nfiyaar Naşibaťi, nji nme na manjoonan kë nluñ kayeenk uko wi nhatun, nme bnuura kë iko yi nwoon nènwini, iwoo abot ajoonan. ² Pfiyaar pakaan kë bateem nja babi winana bnuura ti kès ki Naşibaťi. ³ Kè pfiyaar pi nja pakaan kë nyikrèn kë Uťup wi Naşibaťi upaşun umundu, hènke di iko yi njaan nwin ipènnun ti iko inwoon iinwinanaa.

⁴ Ţi pfiyaar pi nul, *Abel awul Naşibaťi btejan bannuuriin apel bi *Kayin. Pfiyaar mènť pakaan kë awo natool ti kès ki Naşibaťi, Naşibaťi ti uleeful adinan ayeenk uťen wi nul ; kë pul pakaan kë baktiiniyaan uko wi nul wi adoon akeť*.

⁵ Pfiyaar pakaan kë *Henok aya du Naşibaťi bè aantèpna ti pkeť ; nin alon aankak awina win, Naşibaťi adeenulun aňooť du a. Upiitana ti *Ulibra wi Naşibaťi aji Henok ado bi lilaara lil ji abi ado kadeeña. ⁶ Kè nin alon aşè wo aanhil kalil Naşibaťi bè aanfiyaara. Na manjoonan, ñaan ankñogun Naşibaťi aji wo kafiyaar kë awoo abot aji tuum banjaan bala'a*.

⁷ Pfiyaar pakaan kë *Nowe atiink uko wi Naşibaťi aťupulun unwoon uundo bi winana. Amèban bnuura uko wi Naşibaťi ajakun, aboman upuur abuuranaan biki katohul bti. Pfiyaar mènť pakaan kë adiman kë umundu uduknaanaa, aťèpna ti pa, awo natool ti kès ki Naşibaťi*.

⁸ Pfiyaar pakaan kë Abraham ado uko wi Naşibaťi ajakulun wi adu'ulun ayila, kë aya du utaak wi Naşibaťi ahoñulun bè aamme dko di akyaan. ⁹ Ţi pfiyaar mènť aya awo ji nayaant du utaak wi Naşibaťi ahoñulun, afèť ti iloona. Itaak na Yakob bado han kak, wi Naşibaťi ahoñun baka utaak mènť ji a. ¹⁰ Abraham abi wo wo ti pyoonk kafet ti ubeeka wi Naşibaťi aşalun abot aniw, wi nniw nankèmun*.

¹¹ Pfiyaar pakaan kë Abraham ahil abuk wi adoon aťaf maakan kë *Faara aharul akak aťañan kañowa, afiyaar na manjoonan kë Naşibaťi ado uko wi ahoñun*. ¹² Uko

* 10:28 Pleşan 19.15. * 10:30 Pleşan 32.35-36. * 10:37 Itayi 26.20. * 10:38 Habakuk 2.3-4. * 11:4 Natenan ti Ujuni 4.3-10. * 11:6 Natenan ti Ujuni 5.24. * 11:7 Natenan ti Ujuni 6.13-22. * 11:10 Natenan ti Ujuni 12.1-5; 23.4; 35.12,27. * 11:11 Natenan ti Ujuni 18.11-14; 21.2.

mënt ukaaŋ kē pntaali pweek papēna ti ņiint̄ alooman, andoon abi ʒaf ʒaf aduka duka ayoonk pkeʒ. Pntaali mēnt̄ *patum ji njah ni baʒi na pyiw panwoon ʒi kabaŋ ki bdēk*✠ pi nin ņaaŋ alon awoon aanhil pfēn.

13 Bañaan bakaŋ mēnt̄ bti bafiyaar adoo keʒ bē baanyeenk iko yi Naʒibaʒi ahonun, aʒē winaara ya du kalowan akuʒ alilandēr ya. Badinan ʒi kadun ki bañaan aʒi bawo wo bayaant̄ ʒi mboʒ mi, baanwo biki umundu wi. 14 Na manjoonan, bankn̄iiniŋ haŋ badiiman bnuura kē bawo wo ʒi pla utaak. 15 Woli banuh nuh lah wi bawoonun, bahinan kakak da. 16 Kē baʒē bi ņal utaak unnuurnaaniŋ, uwoon utaak wi baʒi. Uko mēnt̄ ukaaŋ kē Naʒibaʒi aankowa pdo kadu'ana Naʒibaʒi i baka, aboman baka ubeeka.

17 Pfiyaar pakaan kē *Abraham abo-mandēr pjeʒ *Itaak abukul kaŋar Naʒibaʒi, wi Naʒibaʒi aŋaluŋ pten me afiyaara. Abukul alooman ʒaŋ i akaan i i ajejuŋ kaʒeŋan te Naʒibaʒi ado bi hoŋaara hoŋ, 18 ajaka aʒi : « *ʒi Itaak i i pntaali pi nji nhonij̄iŋ pakpēnnun.* »✠ 19 Abraham afiyaar kē Naʒibaʒi aka mn̄hina mi pnaʒan bañaan ʒi pkeʒ ; uko mēnt̄ ukaaŋ kē Naʒibaʒi akakana abukul, kē uko mēnt̄ uwo wo ji Naʒibaʒi anaʒan Itaak ʒi pkeʒ.✠

20 ʒi pfiyaar, *Itaak aŋehan Naʒibaʒi awul *Yakob na *Eʒawu bnuura ʒi uko unwoon i kaluŋ kabi.✠

21 ʒi pfiyaar, *Yakob wi aŋoganun pkeʒ, aŋehan Naʒibaʒi awul bnuura andoli ʒi babuk *Yoteʒ aʒē mēban ʒi pjuuʒi pi nul aŋup adēman Naʒibaʒi.✠

22 ʒi pfiyaar, *Yoteʒ wi aŋoganun pkeʒ aʒiiniyaan wal wi babuk Iʒayel bakluŋ kapēn ʒi *Ejiptu, aʒup babukul hum di bakluŋ kado na imoh yi nul.✠

23 ʒi pfiyaar bajug *Moyit bamena kli kwajaŋ wi abukiŋ. Bawin kē napoʒ anuura aʒē pok pdo uko wi naʒih ajaŋun bē baanlēnki.

24 Pfiyaar pakaan kē *Moyit abi pok pdu'ana abuk ņaaʒ abuk Farawuna naʒih wi abiŋ akak naʒaʒa. 25 Ahokan phaj na bañaan biki Naʒibaʒi kē di pwo ʒi iko ilil yi

pekadu inwoon iinji ij̄on.✠ 26 Afiyaar kē pwut bakowandēna ji *Krittu paka udooni apel pyok bti panwoon ʒi *Ejiptu, aten alowan aʒal katuum kankluŋ kayeenkana. 27 Pfiyaar pakaan kē apēn du Ejiptu, awo aanto aten udeeb wi naʒih, amēban ali-int̄ ji ņaan anwinun Naʒibaʒi anwoon aanhil kawinana. 28 Pfiyaar pakaan kē ado *Ufettu wi Mbuur alēt pŋaak ʒi ilēman yi itoh uwanjuʒ wi pkeʒ uwutna kaŋiŋ bapoʒ bajeen biki bañaan biki *Iʒayel.✠

29 Pfiyaar pakaan kē babuk *Iʒayel bamuur *bdēk bjeenk al awo wo ji bawo ʒi dko dkay ; kē wi bañaan biki *Ejiptu bakdoon na pmuur ba, bayooraa.✠

30 Pfiyaar pakaan kē ŋniw ni Yeriko ŋajot wi babuk *Iʒayel bafooyun ŋa ŋnuur paaj na ulon. 31 Pfiyaar pakaan kē *Rahab naʒuunk ayeenk bnuura babuk Iʒayel bambiŋ amena abi pten ubeeka. Hēnk, aankeʒ na bandekuŋ Naʒibaʒi kaʒeʒ.✠

32 We wi nkaan aʒup? Mēnkka bwal bʒiiniyaan bi Gedeyon na Barak na Tamton na Yefte na *Dayiʒ na *Famiyel na baʒupar Naʒibaʒi bandukiŋ. 33 Pfiyaar pi bukuŋ mēnt̄an pakaan kē bawat ŋtaak, aʒih bañaan bnuura, abot ayeenk uko wi Naʒibaʒi ahonun baka. Pfiyaar pakaan kē badēt mntum mi ŋnlihu, 34 awo ʒi bdoo aʒē wo baanyiki, abuur pkeʒ pi kej. Babi maak aʒē kak aʒeb ; babi tam ugut adookar na bangoli biki ŋtaak ŋyaanʒ. 35 ʒi pfiyaar, baaʒ balon bawin kē banaʒan biki bakaʒandēnun akakan baka.

Balon bahajan baka te kē badoo keʒ kē bapok babuuran baka kahilna kanaʒa ʒi pkeʒ, kaka ubida unnuurnaaniŋ. 36 Balon kak baben baka akob baka na itintēl, balon kē batan baka awat ukalabuʒ. 37 Balon batap baka m̄nlaak aŋiŋ, balon kē bamob baka afal ʒi ptoof, balon kē bafiŋ baka na kej. Balon baji bañaay na dko kawohara injan yi ŋkaneel, kēme yi ŋpi, awo bajuuk, kē baknooran baka ahajan baka. 38 Bañaan mēnt̄ babi nuura ŋhaaʒ maakan adoo wo baanhil pfēt̄ ʒi umundu wi. Babi ņaaŋ na *pndiiʒ na inkun, awo ʒi injiir na ihēr.

✠ 11:12 Ujuni 22.17. ✠ 11:18 Ujuni 21.12. ✠ 11:19 Natenan ʒi Ujuni 22.1-10. ✠ 11:20 Natenan ʒi Ujuni 27.27-29. ✠ 11:21 Natenan ʒi Ujuni 27.39-40. ✠ 11:22 Natenan ʒi Ujuni 50.24-25; Ppēn 13.19. ✠ 11:25 Natenan ʒi Ppēn 2.11-15. ✠ 11:28 Natenan ʒi Ppēn 12.1-23. ✠ 11:29 Natenan ʒi Ppēn 14.21-31. ✠ 11:31 Natenan ʒi Yotuwa 2.1-23.

³⁹ Pfiyaar pakaan kè bukal bti bawinana bnuura ti kèş ki Naşibaţi te baando bi yeenk uko wi abiiŋ ahoŋ. ⁴⁰ Na manjoonan, Naşibaţi abi tu tu ti uşal pboman nja uko unnuurnaaniin bawutna kawo bajinţ ti kèş ki Naşibaţi kaduk nja.

12

Nawulèn njaban kèş ti Yetu

¹ Bañaan banfiyaaruŋ biki mbaan aţiiniyaan tiiniyaan bawo ji pntuk pweek panfooyuŋ nja aten. Nawulèn njalan keeri iko inkdiţanuŋ nja, na pekadu danjaan datam pjab ti nja, ntaman ndo kaţi pti pi baţuuŋ nja. ² Nawulèn ntu kèş ti Yetu anhaabèşuŋ nja bgah njilna njfiyaar, ul ajaan ado njliinta liint ti pfiyaar te mnţo. Amiir adoo keţ ti kruţ, bè aanţo aten mnkow manwoon ti pkeţ ptènt puŋ mènt ţiki abi win mnlilan manwoon i pbi, aşè ya hènkuŋ aţo du kañen kadeenu ki Naşibaţi.

³ Naşalana keeri, jibi amiiruŋ wi bado buţaan bakhajanuluŋ, nawutna kanoor, njhaaşan njawo njankwutan. ⁴ Ţi ugut wi nakgutun na pekadu, naando bi gutan te pkeţ. ⁵ Naţilma jibi Naşibaţi atèntènanan ji babukul i? Upiitana ti *Ulibra wi nul aji :

« *Abuk naan, wutan kabeeh kakob ki Ajugun,*
wutan kawutan woli anjoman na iwi.

⁶ *Ajugun aji kakan ti bgah ñaan i njaluŋ,*
kakob ñaan i ajejuŋ ji abukul. »

⁷ Namiiran mnhaj mi najaan nahaj woli Naşibaţi akakanan ti bgah ; aji do han na babukul. Napoţ ahoŋ i i aşin awoon aanji kakan ti bgah? ⁸ Woli Naşibaţi aankakanan ti bgah ji babukul bti, naanwo keeri babukul na manjoonan, nawo bapoţ bampaţi. ⁹ Naleşan başin nja biki mboş: baji babi kakan nja ti bgah kè nşè tiinkaara tiink baka. Hènk di njwoon katiink maakan Aşin nja i baţi kayeenkna ubida. ¹⁰ Başin nja babi ji bakakan nja ti bgah njwal njlon jibi başaluŋ, kè Naşibaţi aşè ji kakan nja ti bgah njilna njwo bnuura njbot nyiman ji a. ¹¹ Woli bakakan ñaan ti bgah, aji jooţan wal mènt aanji lilan ; aşale ţo aban tuŋ, kakob mènt

kaji kado awo natool ti kèş ki Naşibaţi uhaaş uşè ujoobèţ na a.

Plipara

¹² Nadeenan keeri iñen imbeewuŋ, naliintan ihoţ inknaayuŋ! ¹³ Napoşan ti ilèl itool, ihoţ inkjiinkuŋ iwutna kajiink kak maakan, iţèp ţèp ijeb.

¹⁴ Natamaan nawo bnuura na bañaan bti nakuţ nado kado uko unwoon ujint ti kèş ki Naşibaţi ; woli naanwo bajinţ ti kèş ki Naşibaţi naankwin Ajugun. ¹⁵ Naţafaraan alon ti an adek kafèţ bnuura bi Naşibaţi ; naţafaraan alon awo ji bko bwuţaan banjaan badèm kaşè kabuk mnko mnţum manwuţuŋ. Ńaan mènt ahil kaneeman batum maakan. ¹⁶ Nin alon awutan kawo ti pjuban pi piint, nin alon awutan kabeeh iko inyimanuŋ ji *Etawu i pde ploolan pakaan kè awaap pweek pi nul. ¹⁷ Name kè wi abiiŋ aţo aban tuŋ, abi njal pyeenk ubeeb wi aşin ti pwo bajeen, kè başè dooka. Ado na pwooni kadolna aşin apènan uko mènt aşè wo aanhili.✧

Ubeeka wi baţi wi mnţo

¹⁸ Na manjoonan, naanñog pnkuŋ pi Finayi : naaññog dko di bdoo banktèruŋ, di utejan na bdèm, di ukèk, ¹⁹ naaññog dko di baluluŋ na di pdiim patiinkaniin. Wi bubuk *Itrayel batiinkuŋ pdiim mènt, baankak adi di nin ptiink pa. ²⁰ Uko wi pdiim mènt pajakuŋ na baka ulènkan baka maakan, paji na baka : « *Ńaan ankbanuŋ pnkuŋ batapa mnlak kafin, awole ñaan kème untaam.* »✧ ²¹ Uko mènt uyiban maakan kè Moyit adoo ji : « *Dlènk maakan adoo kat kat.* »✧

²² Kè naşè ñog pnkuŋ pi *Fiyon, ubeeka wi Naşibaţi anwoon ukumpèş wi ubida, Yerutalem di baţi di njwanjuţ njtum maakan njawoon, ²³ du dko di pntuk pi banfiyaaruŋ panwoon ti ufettu pawoon, pi banwoon bajeen biki Naşibaţi, biki itim ipiitaniin du baţi. Nañog Naşibaţi anjaan awayèş bañaan bajen bti na njhaaş nj bañaan biki Naşibaţi adoluŋ kè njawo njint piş. ²⁴ Nañog Yetu i Naşibaţi aţenanaanuŋ bhoŋar bhalu na pñaakul pantuliin ; pñaak mènt uko wi

✧ **12:6** Uhoŋ 3.11-12. ✧ **12:17** Natenan ti Ujuni 25.29-34; 27.30-40. ✧ **12:20** Ppèn 19.12-13. ✧ **12:21** Pleşan 9.19. ✧ **12:24** Natenan ti Ujuni 4.10.

pakdiimanuŋ ulil apel wi pi *Abel pakdiimanuŋ*.

²⁵ Naŋaafaraan keeri kadek ankŋiiniŋ na an kafet. Na manjoonan, bateem nja bampokuŋ ptiink ankŋaŋuŋ baka ŋi mboŋ baambuŋ kakob. Kē nja nŋenkhiŋ kabuur kakob woli ndek kafet ankŋiiniŋ na nja du baŋi. ²⁶ ŋi wal wi *Moyit, pdiim pi nul pabi ŋint ŋintan mboŋ, kē aŋe hoŋ nja hēnkuŋ aji : « *Dkak aluŋ kaŋint ŋintan byaaŋ blon kak, mēnt mboŋ ŋaŋ, dŋint ŋintan kak baŋi* ». » ²⁷ Wi ajakuŋ aji dkak aluŋ kaŋint ŋintan byaaŋ blon, adiiman diiman kē iko impaŋaniŋ iluŋ kaŋintar katoka, uko unwoon uunkŋintar ŋaŋ uhilna uduka. ²⁸ Hēnk, wi nkyeenkuŋ utaak unwoon uunkŋintar, nawulēn nbeeb Naŋibaŋi, nŋēmana na pfiyaar na palēnk, uko mēnt ulila. ²⁹ Na manjoonan, Naŋibaŋi i nja awo bdoo banjaan batēr katok.

13

Iŋejan inliluŋ Naŋibaŋi

¹ Natamaan naŋalad ji baŋaan baŋtaaruŋ. ² Nawutan kanohnaana pyeenk bayaant du itohan. Name bnuura kē balon bado haŋ, ayeenk nwanjut du itoh yi baka bē baammee. ³ Naleŋan bakalabuŋ, nawo ji nawo ukalabuŋ na baka nabot naleŋ baŋaan biki bakhajanuŋ, nawo ji an biki bakhajanuŋ.

⁴ Baŋaan bti bamēbaan bniim bnuura, ŋiint na ŋaŋ baji bamēbandēr andoli kaliŋ ŋi atēnt. Naŋibaŋi aluŋ kawayēŋ baŋaan banwoon ŋi ubida uŋon na pjuban pi piint.

⁵ ŋi mnwo mi nan naanwo kajotan itaka kadun, naliŋan ŋi uko wi nakaan. Naŋibaŋi ŋi uleeful aŋupuŋ aji :

« *Mēnkwatanu nin, mēnkpoku nin.* »*

⁶ Ukaan kē nŋinan kaŋup na mntēŋ kaji : « *Ajugun awoon anjaan aŋēnkēn ; mēnkdo kalēnk.*

We wi ŋaan najēn ahiluŋ kadolēn? »*

⁷ Naleŋan banwoon ŋi kadun ki nan baŋtupanaŋ uŋup wi Naŋibaŋi. Naŋalan jibi babiŋ awo te adoo keŋ, naŋe nado ji baka.

⁸ Yetu *Krittu awo nŋa jibi awoon takal, akuŋ awoha haŋ te mnŋo. ⁹ Nakwut pjukan

pampaŋuŋ na *Uŋup Ulil Unuura paŋoŋan du bdēm. ŋaan awo katēŋna ŋi bnuura bi Naŋibaŋi, aanhil katēŋna ŋi idolade ŋi uko ude inwaanuŋ udooni ŋi banjaan baŋaŋ ya. ¹⁰ Nja, nka *bliit bi mngur, kē baŋejan banjaan baŋejan du *Katoh Kaweek ki Naŋibaŋi baanka na pde iko inwoon du bliit mēnt. ¹¹ *Naŋih i baŋejan aji ŋoŋ pŋaak pi nko nŋanŋuŋ du *dko dyimanaan maakan kapēnanaan pekadu di baŋaan, kē nko nŋi bafinŋuŋ nŋuŋ nŋaŋe ji nŋatērna du bdig bi dko di baŋaan bafētuŋ. ¹² Uko mēnt ukaan kē Yetu akeŋna du bdig bi ubeeka kē pŋaak pi nul pado baŋaan kē bawo bajint ŋi kēŋ ki Naŋibaŋi.

¹³ Nawulēn keeri nja du Yetu, du bdig bi dko di baŋaan bafētuŋ, nwo na mnkow mntēnt mi nul. ¹⁴ ŋi mboŋ ŋi, nŋfēt ŋi ubeeka unwoon uunkwo te mnŋo, kē nŋe la ubeeka unkmibiŋ unkwon wi mnŋo. ¹⁵ ŋi katim ki Yetu nawulēn nŋwut kaŋaŋna pdo kado uŋen pa Naŋibaŋi, unwoon iyeeh injaan idēmana ; iyeeh mēnt ipēna ŋi mntum mi nja nŋdinanuŋ kē awo Ajugun. ¹⁶ Nawutan kaŋilma pdo kado bnuura na pdo kaŋēnkār ; iŋejan itēnt yan ijaan ilil Naŋibaŋi.

¹⁷ Najaan nado uko wi banwoon ŋi kadunan bajakuŋ, nado katiink baka. Baji babeelan bnuura, bukal bakluŋ kaŋup Naŋibaŋi jibi nawoori. Woli natiink baka, baluŋ kado ulemp wi baka na mnlilan. Kē woli naando haŋ, bado wa kaŋe kajooŋan, uŋe waan udooni pa an.

¹⁸ Naŋehandērun ; nŋfiyaar na manjoonan kē nŋenwo na nin uko ulon ŋi uhaaŋ. Nji nŋdoonan pdo bnuura ŋi iko bti. ¹⁹ Dŋehanan na uhaaŋ naan bti naŋehandēraan nhil nŋaran taran nkak du an.

Pŋehan

²⁰ Dŋehan Naŋibaŋi anjaan ajoobēntēn nŋhaaŋ, annaŋanuŋ ŋi pkeŋ Ajugun Yetu nayafan naweek, wi aŋejananuŋ bhoŋar bi mnŋo na pŋaakul pantuliŋ, ²¹ aŋēnkān naka iko bti innuuriŋ nahilna pdo uko wi aŋaluŋ. Dŋehan Naŋibaŋi ado nja nŋlila wi nŋwoon ŋi ploolan na Yetu *Krittu. Nawulēn nŋēmana te mnŋo! Uwo haŋ.

* 12:26 Hagay 2.6. * 13:5 Yotwa 1.5; Pleŋan 31.6,8. * 13:6 Kaŋaam 118.6.

²² Bayiṭ naan ṭi *Krittu, dkooṭan namiir uṭup wi nṭupanaṅ wi kaṭaṅnan ; na manjoo-nan, uṭameñi.

²³ Dṅal name kë bawutan Timote ayiṭ nja. Woli aṭar aban, kabi na a pwinan.

²⁴ Nawulaan mboṣ banwoon ṭi kadun ki nan bti na bañaan bti banwoon biki Naṣibaṭi.

Bayiṭ nja biki Itali bawulan mboṣ.

²⁵ Dñehan Naṣibaṭi awulan an bti bnuura.

Uṭup wi Yakob apiitun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki Yakob apiitun bañaan biki Naşibaṭi banniinkun mboş. Du unjon Yakob abi wo ñaan naweek ṭi banfiyaaruṅ Naşibaṭi banwoon du Yerutalem, Yetu awo naweekul. Bañaan biki apiitun kakaarta ki, balon ṭi baka baji baji bafiyaar Krittū, kē mnwo mi baka manşē wo maanwo mi bañaan banfiyaaruṅ. Uko mēnt ukaan kē aji na baka pfiyaar pawo kagakandēr na mnwo mnuura. Yakob abi win kē ṭi banfiyaaruṅ, bajuuk bawo ṭi mnhaj ṭiki bayok badeen iganan maakan. Uko mēnt ukaan kē aji na bayok bawut kado kado ji bañaan biki umundu wi, bamēban bajuuk bnuura. Akak aji na baka balow pṅom, bakak baji bamēban mntum. Bawo kado kado bnuura unuur undoli jibi Uṭup wi Naşibaṭi ujakun.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboş (1.1)
2. Pfiyaar na pwo na uşal unṭuṅa (1.2-18)
3. Ptiink Uṭup wi Naşibaṭi na pdo uko wi ujakun (1.19-27)
4. Pwut bpaṭşēr (2.1-13)
5. Pfiyaar na pdo bnuura (2.14-26)
6. Uşal unṭuṅa na pṭup bnuura (3.1-18)
7. Pṅal iko yi umundu paannuuraa (4.1-5.6)
8. Kamiir na pñehan Naşibaṭi (5.7-20)

Pwul mboş

¹ Nji Yakob nalempar Naşibaṭi na Ajugun Yetu Krittū, dwul an mboş, an pntaali pi Naşibaṭi panwayşēruṅ ṭi umundu*.

Kamiir ṭi unoor

² An bayiṭ naan baṭaş Yetu, woli nawo ṭi unoor nalilaan ṭi ṅhaaş ṅi nan. ³ ṭiki name kē pfiyaar pi nafiyaaruṅ Yetu aliintan ṭi wal wi unoor, paji paṭu ñaan kamiir. ⁴ Nawo kanaṭ kaliint ṭi kamiir mēnt, kaşē kahil kawo bañaan bajinṭ baṭool, banjaan

balemp ulemp ujint piş, banwoon baan-waan nin uko ulon.

Pñehan na uhaaş wi pfiyaar

⁵ Woli alon ṭi an awaan uşal unṭuṅa, awo i kañehan wa Naşibaṭi, alun kawul a wa, ṭiki aji wul bañaan bṭi na byompan kē aanji fēn. ⁶ Kē woli ñaan añehan, awo kafiyaar kawut kawo na ṅşal ṅtēb, ṭiki ñaan anwoon na ṅşal ṅtēb anaam umaron uweek, wi uyook ujaan udeen kalun luṅan. ⁷ Ñaan anwoon han awutan kaşal kē ayeenk uko ulon ṭi kañen ki Ajugun. ⁸ Anwoon na ṅşal ṅtēb aanji ṭu kabaṭ ṭi uko wi akdolun, uyaaş ulon aji ya kadun, ulon akak ufeṭ.

Najuuk na nayok

⁹ Naṭaş Yetu anwoon najuuk awo katan ṭi uko wi Naşibaṭi akdēmanulun. ¹⁰ Kē nayok awo katan, ṭi uko wi Naşibaṭi akpoṭētanulun. ṭiki nayok aankjon, anaam kaṭeeñ ki bgof bi uṭeēh. ¹¹ Bnuur baji banaṭa katēr, bgof kakay, kaṭeeñ kajot, kanuura ki ka kaneem. Kē hēnk di di uwoon pa nayok : Aleew, kakeṭ ṭi mnwo mi nul mi ṅnuur bṭi. Ñaan najēn andoli awo ji pjaagal.

Naşibaṭi aanji wuuk nin ñaan ado buṭaan

¹² Ñaan anjaan naṭ kaliint ṭi unoor anu-urandēni, ṭiki ayeenk katuum ki ubida wi mnto wi Naşibaṭi ahonun banṅalulun, woli ayuuj mntēṅ mi nul aba.

¹³ Woli ñaan aṅal pdo buṭaan awutan kaji, Naşibaṭi akwuuknun pa ndo ba. Naşibaṭi aanhil pṅal pdo buṭaan kē aanji wuuk wuuk nin alon ado buṭaan. ¹⁴ Andoli aji do buṭaan ṭi uṅal wi nul uwuṭaan, wul ujaan uwuuka kaneejana. ¹⁵ Woli ṅwut uṅal uwuṭaan mēnt kē udēmi, wul ujaan uṭij pekadu, woli pekadu dadēmi dul dajaan daṭij pkeṭ.

¹⁶ Bayiṭ naan biki mmaganun nakwut baguuran ṭi uko wi. ¹⁷ Iko inuura bṭi yi baṭenuṅ un na yi ṅyeenkuṅ iwoona baṭi, du Aşin nja anṭakuṅ unuur, pli na ṅjah bṭi ṅanwoon du baṭi. Ul anwoon aamme pṭēlşa kēme kajeēh kabot kajēmşa. ¹⁸ Aṅal ul ṭi uleeful pwul un ubida ṭi uṭup wi manjoo-nan, ṅhilna ṅwo bateek ṭi iko yi aṭakuṅ.

Ptiink uṭup wi Naşibaṭi kabot kaṭaş wa

* **1:1** Kşini iñeen na ktēb kanwayşēruṅ ṭi umundu, bawoon babuk Yakob abuk İtaak, bateem bayuday. Hēnk di di bapiitun ṭi ugrek.

19 An bayiṭ naan biki nḡaluṅ maakan nawo i kame kē: ḡnaan aji wo i katar ṭi ptiink atēntul, kanoom ṭi ptiini, kanoom ṭi udeeb. 20 Mēntṭ ṭi udeeb di di ḡnaan ahilanuṅ kado uko untooluṅ ṭi kēṣ ki Naṣibaṭi. 21 Ukaan kē nawo i kapēnan iko bti inṭopuṅ ṭi an na inṭotuṅ maakan, naṣē nayeenk uṭup wi baṭuṅ ṭi ḡhaaṣ ḡi nan ḡi baḡnaan banwalanuṅ ikow yi baka, ṭiki wul uhilanuṅ pbuuran an.

22 Nakliṅ ṭaḡ ṭi ptiink uṭup, nadolan uko wi ujakuṅ. Woli naankṭaṣ uṭup, ikow yi nan yi yi nakguuruṅ. 23 Hēnk di di uwoon, woli ḡnaan atiink uṭup aṣē wo aankdo uko wi ukṭiiniyaanuṅ, unaam ḡiintṭ anktenuṅ kaara di nul ṭi kawini. 24 Awin da jibi dawoon, wi atenuṅ da aba, atool aya aṣē ṭilma jibi anaamuṅ. 25 Woli ḡnaan ala pme bnuura bgah btool, banhilanuṅ pbuuranun, aji mēban ba kaliintan, aanwo i kaliṅ ṭi ptiink ba ṭaḡ kaṣē kaṭilma ba. Awo i kado uko wi bajakuṅ, aṣē ṭum na mnlilan ṭi iko bti yi akdolunṅ.

26 Woli ḡnaan aṣal kē aṭaṣ Naṣibaṭi bnuura, aṣē wo aanji mēban pndemēnt pi nul, adaar bkow bi nul, pṭaṣ Naṣibaṭi pi nul paanwo nin uko ulonṅ. 27 ḡnaan ankṭaṣuṅ Naṣibaṭi Aṣin nja na manjoonan, aji wo najintṭ piṣ ṭi kēṣ ki nul. Hēnk di di ajaan awo : aji ya pwin bapoṭ banwaanuṅ bajug baka, aji ya pwin baatṭ bayoṭ banwoon ṭi unoor, aji lipara iko iwuṭaan iwutna kaṭopana.

2

Ppaṭṣēr pawo ppēn ṭi bgah

1 Bayiṭ naan, nafiyaar ṭi Yetu Krittū Aju-gun anṭumuṅ na mndēm, ukaan kē naanwoyi kapaṭṣēr 2 Natenan : woli du dko di nayituṅ ḡiintṭ alonṅ anwoon na ineel yi uwuru abot awohara bnuura aneej da, kē ḡiintṭ alonṅ kak anwohariiṅ iko intowiṅ aneej da, 3 woli namēban bnuura ḡiintṭ anwohariiṅ iko inuura, aṣē ḡi na a : “Ṭoon ṭi dko di, dawo dnuura” aṣē ḡi na nawaan, « iwi naṭan » kēme « iwi yaan iṭo du kafet. » 4 Pdo han, ṭi ptoof pi nan, pawo bpaṭṣēr. Naanwayēṣ wayēṣ na ḡṣal ḡwuṭaan i?

* 2:7 ḡnaan aji yeenk katim ki Yetu Krittū ṭi batitmu. paangakandēr na udo, pakeṭ na manjoonan.

5 Natiinkan an bayiṭ naan biki mma-ganuṅ, mēntṭ Naṣibaṭi adatuṅ banwoon ba-juuk ṭi kēṣ ki umundu i? Ado han, bahilna bayok ṭi pfiyaar babot bayeenk pṣih pi Baṭi pi ahoṅuṅ banḡaluluṅ. 6 Kē naṣē ḡi naṭu najuuk mnkow ṭi ptoof pi baḡnaan. Mēntṭ bayok bajaan bahajanan, kamoban kaḡooṭ du ḡruha i? 7 Bukal kak bajaan babenṅ katim kanuura ki Naṣibaṭi awulanaṅ.*

8 Aa, woli naṭaṣ na manjoonan bgah bi Pṣih pi Naṣibaṭi jibi bawoon ṭi Ulibra wi Uṭup wi Naṣibaṭi : « ḡalan atēntu jibi inḡaluṅ bkowu » wal mēntṭ, nado bnuura. 9 Bē woli napaṭṣēr nado pekadu, hēnk bgah bi Moyit bamob an ṭiki naanṭaṣ ba. 10 Hēnk di uwoon, woli ḡnaan aṭaṣ bgah bti aṣē duk uko uloolan ṭi wi bajakuṅ, aduknaana ṭi kadun ki bgah bti. 11 Anjakuṅ, « iinkpiintṭ na ahar ḡnaan kēme ayin ḡnaan, » ul akaan aji : « Iinkfiṅ ḡnaan. » Kē woli iimpiintṭ na ahar ḡnaan kēme ayin ḡnaan, aṣē fiṅ ḡnaan, iintṭaṣ bgah. 12 Nakeeri nado kaṭiini nabot nado kado ḡi baḡnaan biki Naṣibaṭi aklunṅ kawayēṣ na bgah bi mbuur. 13 Hēnk di uwoon, Naṣibaṭi aankwayēṣ na mḡaga anwoon aaḡḡagaa, kē mḡaga manṣē pel pwayēṣ.

Pfiyaar na Udo

14 Bayiṭ naan, we uwoon ḡnaan abubara aji « Dfiyaar Naṣibaṭi » woli udo wi nul uundiiman pfiyaar mēntṭ? Pfiyaar pahilan kabuuran a wal mēntṭ i? 15 Natenan, woli alonṅ ṭi an ḡiintṭ kēme ḡnaat awaan iko iwohara abot awaan uko ude wi ḡnuur bti. 16 Kē alonṅ ṭi an aṣē ḡi na a : « Yaan na bnuura, yaan iwohara iko idiṭ, ide bnuura » aṣē wo naanwula uko ude kēme uwohara, we uwoon da unuura?

17 Kē hēnk di uwoon pa pfiyaar panwoon paangakandēr na udo pakeṭi ṭiki pagaagi.† 18 Dme alonṅ abi kaji : « ḡnaan alonṅ aji fiyaar, alonṅ kado. » Dteema kaji : « Diimanaan hum di ḡnaan ahilanuṅ kaji afiyaari woli aanyuuj pfiyaar mēntṭ ṭi udo wi nul. Dluṅ kadiimanu pfiyaar pi naan ṭi udo wi naan. » 19 Ifiyaar kē Naṣibaṭi awo aloolan ṭaḡ? Ido bnuura – ḡntaayi kak ḡfiyaar uko mēntṭ, aji ḡalēnk kakat kat. 20 Iinḡi kṣal Keeri! Wom

† 2:17 Kēme : Kē hēnk di uwoon pa pfiyaar, panwoon

injal pme kë pfiyaar pawaan udooni woli paanji pagakandër na udo?

²¹ Naleşan, Abraham atemun mëntş ti udo wi wi Naşibaţi ajaknuş awo natool i, wi ańooşuş abukul İtaak pa pfişar Naşibaţi✧?

²² İwini, baanhil ppaşşş pfiyaar na udo ŧiki udo uji utumalëş pfiyaar. ²³ Kë hënk di di uko umpiituş ŧi Ulibra wi Uşup wi Naşibaţi udolaniiş, uji : « Abraham afiyaar Naşibaţi, ukaaş kë Naşibaţi aji awo natool. » Kë aşë yeenk katim ki « nanoh Naşibaţi. » ²⁴ Nawin kë űnaaş aji wo natool ŧi këş ki Naşibaţi ŧi udo wi nul, mëntş ŧi pfiyaar ŧań pa.

²⁵ Kë hënk di uwoonş kak pa Rabab nawaap bduun, woli ayeenkuş bayili baitrayel ŧi katoh ki nul abot aţënk baka kë babuur na bgah bmpaţi, hënk ŧi udo wi nul wi wi awoonuş natool ŧi këş ki Naşibaţi✧.

²⁶ Jibi uleef unwoonş uunwo na uhefëntş uwoonş puum, hënk di di pfiyaar panwoonş paanji pagakandër na udo pakeşuş.

3

Namëbaan indemënt yi nan

¹ Bayiţ naan nawutan kado na pwo an bti bajukan biki Uşup wi Naşibaţi. Name kë nja űnkjukanuş, Naşibaţi aluş kawayëşun pwayëş pantamuş apel pi bańaaş bandukiiş. ² Name'un bti űji űdo ipekadu itum. Woli űnaaş alonş aanji juban woli aţiini awo űnaaş natool, anhilanuş pmëban uleeful. ³ űji űtan uko umpooş ŧi mntum mi űmpëlëntş pa űado uko wi űjaluş, hënk, űji űşonş uleef wi űa bti. ⁴ Natenan kak űpuur bdëk űi iloona, woli űado wo űweek, kë ukëk uweek ukwuuk űa, kaşonş kampooş kajaaş kańooş űa dko di naşonş ańaluş. ⁵ Kë hënk di pndemënt pawoonş, pawo uko umpooş ŧi uleef aşë ji papiitar iko iweek. Natenan, kambetan kampooş kahilanuş uşeeh uweek katër.

⁶ Pndemënt kak pawo bdoo, pul pawoonş katoh ki buţaan. Pndemënt pawo ŧi uleef, kë pul pajaaş paşopan wa bti. Paji patehan ubida bti na bdoo bampënnuş infernu. ⁷ Uunka űlimariya, woli űado wo űlimariya űjooş űi uşeeh, űkat, űpula, űşëb, űi űnaaş awoonş aanhilan akakan kë űadoomi. ⁸ Bë pndemënt, nin alonş aanhil pkakan

pa padoom. Pawo buţaan, paanhil pşoor, paşum na bnunk bankfişaruş.

⁹ Pul pi űjaaş űdëmanaaş Ajugun anwoonş Aşin nja, kë pul kak pi űjaaş űñehandëraaş bańaaş buţaan, biki Naşibaţi aşakuş kë ba-naaş a. ¹⁰ Pdëman na pñehan buţaan iji ipëna ŧi mntum mloolan. An, bayiţ naan uunwo kawo haş! ¹¹ Ukumpëş uji upënan meel mnjoob na mnhaay ŧi bhër bloolan i? ¹² An bayiţ naan, bjaak bahil kabuk mnlemanı i? Këme blemanı bahil kabuk mnjaak? Kë ukumpëş wi meel mnhaay uhilan pwul meel mnjoob i?

Uşal untuşa unwoonuş Baţi

¹³ Ahoş ŧi an awoonş na uşal untuşa abot atit? Ayuujan kë awo haş ŧi mnwo mi nul na udo wi nul, udo ungakandëruş na pdoom na uşal untuşa. ¹⁴ Bë woli uhaaş winan utum na bkujar bweek kë nawo na uşal wi blaşar, naanwoyi kahomp kaji nawo na uşal untuşa. Naanwoyi kaşup uko unwoonş uunwo manjoonan. ¹⁵ Uşal utëntş wuş uumpëna baţi, uwo wi mboş, wi bańaaş, wi űntaayi. ¹⁶ Bkujar na uşal wi blaşar űaji űgakandër na bpulad, na pdo iko iwuşaan bti. ¹⁷ űnaaş anwoonş na uşal untuşa umpënnuş baţi aji dun kawo űnaaş najińiş piş, anjaaş akakan bańaaş ŧi ploolan kawo najoobşëraaş, aanji tam bkow, aji tum na mńaga, kado iko inuura, aanji paşşër, aanji lafrën.

¹⁸ Bańaaş banşaluş mnjeeh, baji bani-inkan ma ŧi dko di bawoonş ji mbuk du ujaarna, kë űdeey űi bajaaş bakit, űawo udo utool.

4

Pńal umundu pawo ppok Naşibaţi

¹ ŧuş di di ugut ujaaş uwoona? ŧuş di di pńom pajaaş papëna ŧi an? Mëntş ŧi űjal uwuşaan unjaaş ugutan ŧi uleefan meetş wa i? ² Naji naşal uko ulonş, kaşë wo naanji nahil pka wa, ukaaş kë naji naşal pfiş. Naji naşeebar uko wi űnaaş kaşë wo naanji naka wa, naşë neej wal mëntş ŧi pńom na ugut. Naanji naka uko wi naşaluş ŧiki naanji naşehan wa Naşibaţi. ³ Këme woli naşehan naanji nayeenk nin uko ulonş ŧiki naji naşehan buţaan, kala pşok uko wi

✧ 2:21 Natenan ŧi Ujuni 22.1-19. ✧ 2:25 Natenan ŧi Yotuwa 2.

nañehanun ƚi unoh wi umundu. ⁴ An pntaali pandekun Naŝibaƚi kafet ƚi ñaaf andaaruñ ayinul, naamme kë pñal umundu pawo ppok Naŝibaƚi i? Anñaluñ pwo nanoh i umundu aji wo naŝoor Naŝibaƚi. ⁵ Këme nanun kë Ulibra wi Uŝup wi Naŝibaƚi ububara ƚi : « Naŝibaƚi aji ñal pa ul ƚaŋ uhaaŝ wi aŝuun ƚi un? » ⁶ Kë bnuura bi ajaan adiiimanun badëmnun maakan. Ukaan kë Ulibra wi Uŝup wi Naŝibaƚi uji : « *Naŝibaƚi aji pok bankdëmanun ikow yi baka, kaŝë wul banwalanun ikow yi baka bnuura bi nul* ». ⁷ Naŝaŝan keeri Naŝibaƚi naŝë napok Untaayi Uweek, uƚi wal mënt kalow an. ⁸ Nañogan Naŝibaƚi aŝë ñogan. Nañowan iñen yi nan* an bado pekadu ; nabot najinŝan ñhaaŝ ñi nan, an bañaan biki ñŝal ñtëb. ⁹ Naleŝan kë nawo bajuuk, nawoon ƚi baka puum, nadoon kawooni, pji pi nan pakakan ñwooni, mnlilan mi nan pjooŝan. ¹⁰ Napotëtënën ikow yi nan ƚi kadun ki Ajugun aŝë naŝanan.

Iwo in adoo ten buŝaan bi atëñŝu?

¹¹ Bayiŝ naan, nawutan kakuut batëñŝan, ankuutun atëñŝul këme aten buŝaan bi atëñŝul, aŝup buŝaan ƚi Bgah bi Naŝibaƚi abot ayuuj ƚi udo wi nul mënt kë baannuura. Kë woli ido hañ, iinji kŝaŝ ba, iwo nawayëŝ i ba.

¹² Naŝibaƚi ƚaŋ ajaan awul Bgah, kë ul kak ƚaŋ awoon nawayëŝ. Ul ƚaŋ ahilanun pbuuran këme ptok. Kë iwi, iwo in adoo ten buŝaan bi atëñŝu?

An bahomp nalipariin

¹³ Hënkun, nalipariin an nanjaan naji : « Nŝa këme faan ñya ubeeka wañ, ñhiil da, ñdo da pjula kaka itaka itum. » ¹⁴ Kë naŝë wo naamme uko wi ubida winan ukwoon, name wi faan i? Nawo ƚi udu unjaan uwinana kakur kaneem. ¹⁵ Kë wi wi nawoon kaji : « Woli Ajugun añali, ñluñ kawo bajeb, kaŝë do uko wi këme wundu. » ¹⁶ Naŝë wo naanji nado hañ, naji napiitar ƚi uko wi nañaluñ pdo. Bpiitar btënt buñ bawo buŝaan. ¹⁷ Ñaan ammeen keeri uko wi awoon i pdo, aŝë wo aando wa, ado pekadu.

☆ 4:6 Uhoñ 3.34. * 4:8 Nawutan pjuban. ☆ 5:3 Natenan ƚi Maci 6.19-20. * 5:7 Du utaak wi Itrayel, uŝubal uji ujut, bañaan katepi, udun kaŝaŝan, kado kli kañeen kabaa kak kajot baba kit. ☆ 5:11 Natenan ƚi Yob.

5

An bayok, nadoon kawooni

¹ Hënkun an bayok, nalipariin, nawoonin nado idiim ƚi pwuŝan pankyoonkanan. ² Pyok pi nan papuƚi, kë ñbob ñade iko iwohara yi nan. ³ Uwuuru wi nan na unŝaam wi nan ñadoharaa. Kë pdohara pun pakluñ kaŝiini pa an. Palun kade'an uleef ƚi bdoo. Umundu uba kë nakhanka hank☆. ⁴ Natenan, naanluk banklempun du ñteeh ñi nan. Baŝëga aliir kë idiim yi baka iban du ibaŝ yi Ajugun i Mnhina. ⁵ Nawo ƚi umundu wi ƚi pyok na unoh, nade amag ƚi ñlimariya pa unuur wi bakluñ kafaal an. ⁶ Naji natoool aduknaanaa abot aña ; kë aanhilan aneenan uleeful.

Namiiran, Ajugun abi

⁷ Bayiŝ naan, natamaan keeri ƚi pyoonk ubi wi Ajugun. Natenan jibi najaar ajaan ayoonk ñdeey ñnuura ñankpënuñ ƚi btepi bi aŝuun ƚi mboŝ. Aji miir wi uŝubal uteek ujuun kayoonk ubaañŝaani kabaa kit*. ⁸ An kak natamaan ƚi pyoonk, naŝum na mntëñ, ƚiki ubi wi Ajugun uñogi.

⁹ Bayiŝ naan, nawutan kaŝëga ƚi mnwo mi batëñŝan, woli naanñal Naŝibaƚi awayëŝan. Natenan Nawayëŝ ado bi naŝ naŝ ƚi kadun ki plëman. ¹⁰ An bayiŝ naan, *baŝupar Naŝibaƚi bahaj na kamiir, natenan ƚi baka. ¹¹ Nawini ñji ñji bañaan bantamanun ƚi kamiir banuurandëni. Natiink jibi Yob☆ atamani ƚi kamiir. Name kak uko wi Ajugun adoon pa a, ƚiki Ajugun aŝum na bnuura na mnñaga.

¹² Bayiŝ naan, natiinkan bnuura : nalipariin kamehna ƚi baƚi këme ƚi mboŝ këme ƚi uko ulon kak. Pdinan pi nan pawoon pdinan na manjoonan. Kë ppok pi nan pawoon ppok na manjoonan, nawutna kaduknaana ƚi pwayëŝ pi Naŝibaƚi.

Nañehaan Naŝibaƚi

¹³ Alon ƚi an awo ƚi mnhaj i? Añehaan Naŝibaƚi. Alon ƚi an awo na mnlilan i? Ayeehan mndëm mi Naŝibaƚi. ¹⁴ Alon ƚi an amaaki? Aduun bantohi biki pntuk pi banfiyaaruñ, bajatana ukëra ƚi bkow ƚi

katim ki Ajugun başë bañehan Naşibaţi pa a.
¹⁵ Pñehan pangakandërun na pfiyaar paburan namaakal, Ajugun aşë naţana. Woli ado ipekadu Naşibaţi amiira ya. ¹⁶ Andoli keeri adoon kaţup ipekadu yi nul batëntul, andoli adoon kañehandër batëntul Naşibaţi, hënk naşë najeb. Pñehan pi natool paji paţum na uforta. ¹⁷ Natenan Eli naţup ţi katim ki Naşibaţi i unjon, abi wo ñaañ najën ji un. Aţu kabaţ ţi pñehan Naşibaţi uşubal uwut kaşub. Kë udo nşubal ņwajanţ na kli paaş nin pjatap paanjot ţi mboş. ¹⁸ Kë akak aluñ añehan Naşibaţi uşub, kë uşubal ujoti. Kë iko yi batepiin iwul ņdeey.

Nakakaan bampënuş ţi Bgah bi Naşibaţi

¹⁹ Bayiţ naan, woli alon ţi an apën ţi plël pi manjoonan, kë başë kakana ţi pa,
²⁰ nameen kë ñaañ ankpënanuş ţi plël pi buţaan nado ipekadu, abuurana pkeţ abot ado Naşibaţi amiira ipekadu itum.

Uṭup uteek wi Piyeer apiitun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta kateek ki Piyeer apiitun kntuk ki banfiyaaruṅ kanwoon ṭi ṅbeeka kañeen ṅi utaak wi Atiya. Wi Yetu abiiṅ awo ṭi umundu wi, Piyeer aji bi kagakandër na a. Wi apënuṅ ṭi wa, Piyeer kaşë wo nanjañan i bayuday. Banfiyaaruṅ Krittü biki apiitun hënk babi hajan baka ṭiki bafiyaar Ajugun Yetu Krittü. Uko mënṭ ukaaṅ kē Piyeer apiit baka kaji na baka bamëban baliint ṭi pfiyaar, baanwo bateek biki bakhajanuṅ. Aji na baka Yetu i bafiyaaruṅ i i bajunnuṅ ahajan kē adoo keṭ. Uko mënṭ ukaaṅ kē woli bahajan baka bawo kamiir ji a. Akak aṭup baka jibi bawoon kawo ṭi ptoof pi bañaan bampokuṅ Naşibaṭi.

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboş (1.1-2)
2. Mnhaṭ manliintun (1.3-12)
3. Ubida ujint (1.13-2.17)
4. Mnhaj mi Krittü awinuṅ (2.18-25)
5. Anfiyaaruṅ Krittü na mnhaj (3.1-4.19)
6. Hum di di bawee kiki banfiyaaruṅ bawoon kawo (5.1-11)
7. Pwul mboş pbaañsaani (5.12-14)

1 Nji Piyeer *nanjañan i Yetu *Krittü dpiitanaṅ, an biki Naşibaṭi adatuṅ nan- niinkuṅ ṅtaak ṅi Pont, ṅi Galatiya na Kapadoşiya na Atiya na Bitiniya awo da bayaant. 2 Naşibaṭi Aşin nja ado bi datan dat jibi abiiṅ aṅal wa undiimaan. *Uhaaş wi nul udolan kē nawo biki nul nahilna nado katiink Yetu Krittü, pñaak pi nul padolan nawo bajint ṭi kēş ki Naşibaṭi.

Dñehan Naşibaṭi awulan bnuura bantumun abot ajoobṭënan ṅhaaş bnuura.

Mnhaṭ mi mbuur

3 Nawulan ṅdëman Naşibaṭi Aşin Ajugun Yetu *Krittü andoluṅ ṭi mñaga mnweek mi nul kē ṅkak abuka wi anaṭanuṅ Yetu Krittü

ṭi pkeṭ. Ukaaṅ kē ṅwo na mnhaṭ man- woon mnjeeb. 4 Nme kē ṅluṅ kayeenk iko inuura yi Naşibaṭi ahankuṅ bañaan biki nul. Iko mënṭ iinji itoka, iinji iṭop, iinji iba kanuura. Naşibaṭi ahankan ya du baṭi. 5 Wi nafiyaaruṅ, mnhina mi nul manyeṅan te unuur ubaañsaani, wi aklun kadiiman kē abuuranan.

6 Hënk, naṭum na mnlilan, wi nadoon awo i kajooṭan ṅwal ṅntiinku wi nawoon ṭi unoor uweek. 7 Uwuuru undoon atoka udoo ji uṭëpna ṭi bdoo kakaana udooni, kē hënk kak di di pfiyaar pi nan pankaan preeş pweek maakan apel uwuuru pa- woon kaṭëpna ṭi unoor kahilna kadiiman udooni wi pa. Hënk, nalun kawo na pdëm na mndëm mnweek wal wi Yetu *Krittü aklun kapën kawinana.

8 Naambaan kawina Yetu aşë ṅala ; nafiyaara te naando bi wina te hënkun, ukaaṅ kē nawo na mnlilan mnweek maakan mi ñaan awoon aanhil pṭup, 9 wi nakeenkuṅ uko unkaaṅ kē nafiyaari, unwoon mbuur mi ṅhaaş ṅi nan.

10 Du unjon *baṭupar Naşibaṭi bala aten bnuura kame jibi aklun kabuuran bañaan, bado bi ṭupa ṭup jibi akdiimananaṅ bnuura bi nul. 11 *Uhaaş wi Krittü ubi wo ṭi baka, udobi ṭupa ṭup mnhaj mi *Krittü akhajuṅ na mndëm mankmbiin kawo mi nul aşë taman kame wal na hum di uko mënṭ uk- dolaniin.

12 Naşibaṭi adiiman baka kē uṭup wi ba- woon ṭi pṭup uunwo pa baka, uwo pa an. Banjaan bajukan *Uṭup Ulil Unuura baṭupan hënkun uṭup mënṭ na mnhina mi Uhaaş wi Naşibaṭi unwoonuṅ baṭi. Kē ṅwanjuṭ ṭi ṅleef ṅi ṅa ṅaṅal maakan kame uṭup mënṭ.

Ubida uyimanaan wi babak Naşibaṭi

13 Nabomandëran keeri, nawo bten, naṭu mnhaṭ mi nan bti ṭi bnuura bi nakluṅ kayeenk woli Yetu *Krittü apën awinana.

14 Nadoon kaṭaş Naşibaṭi jibi bapoṭ bawoon kado katiink bajug baka, nawut kakak du iko yi nabiin aṅal ṭfa wi nawoon ṭi kapaam.

15 Ṭi mnwo mi nan, nawoon bañaan bany- imanun ṭi kēş ki Naşibaṭi andatanaṅ, jibi ul awoon nayimanaan. 16 Na manjoonan,

Naşibaţi aji ƚi *Ulibra wi nul : « *Nawoon bañaan banyimanuŋ, ƚiki nji dyimani.* »✧

17 Woli nañehan, naji nadu Naşibaţi kaji Paapa, aji awayeş ñaan andoli ƚi uko wi adoluŋ, bë aanji paşşer. Ukaan kē nawo kadiiman ƚi mnwo mi nan ƚi ŋnuur ŋanduki'anaŋ ƚi mboş, kē nadēmana bnuura. 18 Name bnuura kē mēnt iko injaan itoka ji untaam kēme uwuuru ilukuŋ abuuranaan ƚi mnwo mi nan mnwuŋaan mi nayeenknuŋ du bateeman ; 19 pñaak pi *Krittu pantamuŋ preeş maakan pa, panwoon ji pñaak pi unkaneel unwoon uunŋakēm nin dko dloŋ. 20 Naşibaţi ado bi dataara dat ji abi ado kapaş umundu, aşē dola kē apēn awinana ƚi ŋwal ŋi, ŋanwoon ŋbaañşani, kabuuranaan. 21 Naşēpna ƚi Krittu aŋiyaar Naşibaţi, annaŋanuluŋ ƚi pkeş aşē wula mndēm ; hēnk, nafiyaar Naşibaţi abot ahaŋa.

22 Nakak ajint wi naktaşuŋ manjoo-nan, kaŋaladaan na manjooan ji bañaan baŋaarun, naŋaladan maakan na ŋhaaş ŋjint keeri. 23 Na manjooan, nakak abuka aşē wo naanbuknaana ƚi pbuk panjaan pakeş, nabuknaana ƚi pbuk panwoon paankkeş, ƚi uşup wi Naşibaţi unjaan uwul ubida akuş awo wi mnto. 24 Hēnk di di upiitaniin ƚi *Ulibra wi nul aji :

« *Ñaan najēn andoli awo ji pjaagal mndēm mi nul manwo ji iŋeeñ, pjaagal paji pakay, iŋeeñ kajot*

25 *kē uşup wi Ajugun uşē ji uwo te mnto.* »✧

Uşup mēnt uwoon *Uşup Ulil Unuura wi başupanaŋ.

2

1 Naŋaŋaan keeri buŋaan bti, kaguuru na kalagare na pñeebar iko yi ñaan na bkuutar. 2 Nawoon ji bapoş bambaan abuka buka, banjaan baŋala ŋañ mnwil mi banin baka, hēnk di di nawoon kak kaŋal Uşup wi Naşibaţi unwoon ji mntow mnjiilu, kaşēpna ƚi wa kadēm kaşē kayeenkmbuur. 3 Hēnk di di upiitaniin ƚi Ulibra wi Naşibaţi aji : *Nañem bnuura bi Ajugun*✧.

Pdēman Naşibaţi phalu ƚi Katoh Kaweekki nul kahalu

4 Nañogan *Krittu anwoon pnduba pjeb pi bañaan bapokuŋ kē Naşibaţi aşē ŋal pa maakan abot adat pa. 5 Nawutan Naşibaţi ajejan nawo kak ji pnduba panwoon pjeb pankniwnuŋ katoh ki *Uhaaş wi nul ukfētuŋ, nawo pntaali pi baŋejan pyimanaan kadolna uŋen na iŋejan inkliluŋ Naşibaţi jibi Uhaaş wi nul unaluŋ. Yetu Krittu akdoon uŋen na iŋejan mēnt ilil Naşibaţi. 6 Kē hēnk di Naşibaţi aşupun ƚi *Ulibra wi nul aji :

« *Tenan! Dŋu pnduba ploŋ du *Fiyon* pnduba pammēbanuŋ katoh pi Naşibaţi aŋaluŋ maakan abot adat ; kē banfiyaaruŋ pnduba mēnt başē wo baankkowa nin.* »✧

7 Kē an nanfiyaaruŋ, mndēm manwo mi nan keeri. Upiitana ƚi *Ulibra wi Naşibaţi ƚi uko wi banwoon baanfiyaari aji :

« *Pnduba pi baniw bapokuŋ pakakuŋ pnduba pammēbanuŋ katoh.* »✧

8 « *Pnduba mēnt paji pado bañaan bahubta kabot kajot.* »✧

Baji bahubta ƚi pa wal wi bajaan bapok pfiyaar uşup wi Naşibaţi. Uko mēnt kē uwo uko wi Naşibaţi adoŋ abi jaka jak aji uwo.

9 Kē an, naşē wo pntaali pandataniin, pntaali pi baŋejan bankşihuŋ, pntaali pyimanaan, pntaali panwoon pi Naşibaţi, nahilna nado kaşup iko iweek iñonarēnaan yi ampēnanaan du bdēm aŋij moŋ bjeehi bñonarēnaan bi nul adoluŋ. 10 An nanwoon naanwo ƚfa pntaali pi Naşibaţi nawo hēnkun pntaali pi nul. Aambi ñagi'an ƚfa aşē ñagi'an hēnkun.✧

Mnwo mnuura ƚi ptoof pi bañaan

11 An biki nŋaluŋ maakan, wi nawoon bayaan ƚi mboş mi awo bañaan bankntēpuŋ ƚēp, dkooŋan : nawutan kado kaşaş iko yi ŋleefan ŋaŋaluŋ, injaan igutan na uhaaş. 12 Nawoon na mnwo mnuura ƚi ptoof pi banwoon baanfiyaar Naşibaţi. Hēnk, woli badoo taparan bŋup, bawin iko inuura yi najaan nado, kaşē kadēman Naşibaţi wal wi aklun kabi.

✧ 1:25 İtayı 40.6-8. ✧ 2:3 Kañaam 34.9. * 2:6 Fiyon; Dawo katim kalon ki Yerutalem. ✧ 2:6 İtayı 28.16. ✧ 2:7 Kañaam 118.22. ✧ 2:8 İtayı 8.14. ✧ 2:10 Natenan ƚi Hotey 1.6,9; 2.1,23,25.

Pdo katiink banwoon ʒi pʒih

¹³ Nadoon katiink bañaan bti banwoon ʒi pʒih wi naʒalun Ajugun. Nadoon katiink naʒih najeenkal ʒiki ul aʒoon ʒi pʒih, ¹⁴ nadoon katiink banʒuŋa biki ayilun bakob banjaan bado buʒaan, kaʒe kabeeb banjaan bado bnuura. ¹⁵ Na manjoo-nan, Naʒibaʒi aji ʒal nado bnuura, hēnk naji nadēt mntum mi bañaan banwoon baanwo na ʒʒal. ¹⁶ Nawoon bañaan bajeeh ʒi mnwo mi nan, mēnt bjeehi mēnt bakkaan nado kado iko iwuʒaan ; bawo kaʒep ʒep kadolan nado kalempar Naʒibaʒi. ¹⁷ Nadēmaan bañaan bti, naʒalan bayiʒan ʒi *Krittu, nawutan kañoom Naʒibaʒi, nadoon kadēman naʒih najeenkal.

Balemp banfiyaaruŋ Krittu

¹⁸ An balemp, nadoon katiink bnuura biki naklemparuŋ, mēnt banwoon banuura ajoob bkow ʒaŋ, nawo kado katiink kak bantamuŋ pwoonaan. ¹⁹ Woli namiir kakob ki bakkobanaŋ ʒiki naʒal ptiink Naʒibaʒi, nado bnuura. ²⁰ Kē woli najubani, amiir kakob ki bakobanaŋ, mndēm mnhoŋ manwoon da ba? Kē woli bahajanan te nado do bnuura kē naʒe miir, uji uwo bnuura ʒi kēʒ ki Naʒibaʒi. ²¹ Ul adatanaŋ pa nahaj ; *Krittu ʒi uleeful ahaj haj nahilna nado katen ʒi a, nahilna nado kado ji a :

²² Aambaan kajubanaara aambaan kahaabana mntum kaguur ñaan*.

²³ Woli bakara, aanji lukan, woli bahajana, aanji bēgar, aji ʒep ʒep kawut anjaan awayeʒ pwayeʒ ptool awayeʒa.

²⁴ Ul ʒi uleeful akuŋiŋ pekadu di nja ʒi krut ʒhilna ʒbuur ʒi ipekadu ʒʒe ʒwo baʒool ; ijēn yi nul ikaan kē najebi.

²⁵ Nabi wo ji ʒnkaneel ʒanneemuŋ aʒe kak hēnkuŋ du anwoon nayafan na nayeŋ i nan.

3

Baʒ na bayin baka

¹ Kē an baʒ banniimiŋ, nadoon katiink bayinan. Hēnk, woli balon ʒi baka baandi ptiink Uʒup wi Naʒibaʒi, bakak kafiyaar

* 2:22 Natenan ʒi Itayi 53.9. * 3:12 Kañaaam 34.13-17.

wi bakwinuŋ mnwo mi nan. Naando numa numa ptiini : ² baten ʒaŋ mnwo mnjint mnuura mi nan ʒi kēʒ ki Naʒibaʒi. ³ Kanuura ki nan kawutan kawo ki bdiŋ – ki pʒiiran, ki pʒanara uwuuru, ki imiʒa inuura – ⁴ kaʒepan ʒep kawo kammeniŋ ki uhaaʒan, kanuura kanwoon kaankba ki uhaaʒ unʒooriŋ, kuŋ mēntan kalilun maakan Naʒibaʒi. ⁵ Hēnk di baʒ bayimanaan biki ʒfa banʒuuŋ mnhaʒ mi baka ʒi Naʒibaʒi bajaan bañēga. Babi ji batiink bayin baka, ⁶ jibi *Faara abiŋ atiink *Abraham ayinul kadoo kadu'a ajugul. An, nawo hēnkuŋ babukul, woli nado bnuura bē naanklēnk nin uko ulon.

⁷ An biint kak nawoon na baharan bnuura, name kē bañeeñēʒi. Namēbaan baka bnuura, wi bawoon i kayeenk na an uʒen wi ubida unwoonun du Naʒibaʒi. Hēnk, nin uko ulon uunkneenan pñehan Naʒibaʒi.

ʒi uko wi uʒal

⁸ Hēnkuŋ dʒal kabaañʒaan kajakan an bti nawo ʒi uʒal uloolan, naboofar, naʒalad ji banʒaarun, najoob bkow nabot nawalan ikowan. ⁹ Woli badolan buʒaan, nawutan kalukan ; woli bakaran, nawutan kalukan. Naʒepan ʒep nañehan Naʒibaʒi awul baka bnuura ; ul aʒu'anaŋ pdo haŋ nahilna nayeenk bnuura bi ahoŋun. ¹⁰ Hēnk di di upiitaniŋ ʒi *Ulibra wi nul, aji :

Ñaan anʒalun kaka ubida ulil kawo na mnlilan,

awo kalowan buʒaan ʒi mntum kalowan kaguuru ʒi pndemēt ;

¹¹ *alowan buʒaan ado kado bnuura, adoon kala mnjeeh ataman ʒi pʒaʒ ma.*

¹² *Ajugun aji ʒu kēʒ ʒi banwoon baʒool, kawat kabaʒ ʒi pñehan pi baka aʒe ji pok banjaan bado buʒaan.**

Mnhaʒ ʒi wal wi mnhaj

¹³ Woli naʒu uhaaʒan bti ʒi pdo bnuura, in akdolanaŋ keeri buʒaan? ¹⁴ Woli badoo hajanan ʒi uko unwoon utool, naji nanuurandēn. Nawutan kaʒi nin ñaan, nabot nawut kahaajala. ¹⁵ Nameen ʒi ʒhaaʒan kē *Krittu ayiman akuʒ awo Ajugan. Nabaan nabi nabomandēr bomandēr

pyejan nleefan ti kadun ki bankheparun bti uko unkayi ke nawo na mnhat, natup baka unkayi. ¹⁶ Natupan baka wa na pjoob bkow na pdeman Nasibaŋi. Nawoon na uhaas ujint, banktupun butaan ti mnwo mi nan, wi naktaŋun Kritt u bnuura, bakownaana. ¹⁷ Uhokan naan ahaj ti pdo bnuura woli uwo uko unlilun Nasibaŋi, ke di ahaj ti pdo butaan.

Du pkeŋ pi Yetu te du mndem mi nul

¹⁸ Ipekadu yi baŋaan ikaan ke *Krittu ti uleef ahaj byaas bloolan ; anwoon natoool akeŋar banwoon baanwo batool, kahilna kaŋooŋan du Nasibaŋi. Bafiŋa ti uleef ke *Uhaas wi Nasibaŋi use natana ti pkeŋ. ¹⁹ Ke henk di di udolulun ke aya atup na nhaas nanwoon ukalabus, ²⁰ nul nambiin apok tfa ptiink Nasibaŋi, wi amiirun ayoonk ti wal wi *Nowe akbomanun upuur. Baŋaan bantiinku, baŋaan bakren ŋaŋ, batepnun ti meel abuur pkeŋ du upuur ment. ²¹ Uko ment uwo ji batitmu bankbuurananan henkun. Ment ppenan iko itop ti uleef pakbuurananan, pŋas Nasibaŋi na uhaas ujint pantepnun ti pnaŋa ti pkeŋ pi Yetu Kritt u pakbuurananan. ²² Kritt u apaya baŋi aya ato du kaŋen kadeenu ki Nasibaŋi, apel bnuura nwanjut na nntaayi, abot apel mnhina.

4

Ppen ti pekadu

¹ Henk keeri, wi *Krittu ahajun ji naan najen, an kak nawoon na usal utent wi nul ; naan ahajun ti uleef pa bnuura ji Kritt u aankak aji wo ti mnhina mi pekadu. ² Henkun, ti nnuur nanduki'anan ti mboŋ, nawutan kado kaŋas iko yi nleefan nanalun, natapan tep naŋas uko wi Nasibaŋi analun. ³ Na manjoonan, nabi jon tfa ti pdo uko wi baŋaan banwoon baanfiyaar Nasibaŋi banalun, wi nawoon ti pjuban pi piint, anjal iko itop, awo bakuj, awo ti unoh uweek, aduka ti bakuji na pdeman nnton pi bgah baneenanun. ⁴ Ke henkun banwoon baanfiyaar Nasibaŋi baŋe noŋar ti uko wi nawoon naankak atirad na baka iko iwuŋaan maakan yi bakdolun asen karan. ⁵ Ke baŋe lun kahepna ti uko wi badolun ambiin anaŋ

naŋ ayoonk pwayes bajeb na bankeŋun. ⁶ Uko ment ukaan ke badoo tup bankeŋun henkun *Uŋup Ulil Unuura. Henk, bayeenk ti uleef kakob ki bajaan bakob baŋaan bajen bti, ke *Uhaas wi Nasibaŋi use do ke baka ubida unwoonun du a.

Ti uko wi pjanan bnuura iko yi Nasibaŋi atenun

⁷ Uba umundu unogi ; nadoon kalipara, namebaan nleef ni nan keeri, nahilna naŋehan Nasibaŋi. ⁸ Nawo duna kaŋalad na manjoonan ; unal uji udo naan kamiir atentun ipekadu itum. ⁹ Nadoon kayeenkar du itoh yi nan, nawut kado kaŋur nuran. ¹⁰ Andoli adoon kalempar batentun na uten wi ayeenkun du Nasibaŋi, henk, nawo bamali biki uten wi Nasibaŋi, untumun. ¹¹ Woli naan ayeenk uten wi bŋup, adoon kaŋup ji Natupar Nasibaŋi ; woli ayeenk uten wi ptenk baŋaan, adoon kaŋenk baka na mnhina mi Nasibaŋi awululun. Henk, Yetu *Krittu anwoon na mndem na mnhina te mnto, akkaan bado kademan Nasibaŋi ti iko bti. Uwo han!

Uko wi plilan wi nfiyaarun Kritt u

¹² An biki nŋalun, nawutan kaŋoŋar woli nawo ti mnhaj mnweek awo ji baŋaan banwoon du bdoo. Uko ment uwo wo kahilna katen me nafiyaar Nasibaŋi na manjoonan ; nawutan kaŋal ke uwo uko unoŋarenan. ¹³ Natapan tep nawo ti mnlilan wi natokun ti mnhaj mi *Krittu ahajun, nahilna nalun nawo ti mnlilan mnweek maakan ti wal wi akdiimanun mndem mi nul. ¹⁴ Woli bakaran tiki naŋas Kritt u nanuurandeni, *Uhaas wi Nasibaŋi undemun maakan uwo ti an. ¹⁵ Woli naan ti ptoofan awo ti mnhaj, uwutan kawo mnhaj manwoon tiki afin naan, akiij, ado butaan keme aneej ti uko unwoon uunktena. ¹⁶ Ke woli ahaj ahaj tiki awo nariton, awutan kakowa ; atapan tep ado kademan Nasibaŋi ti uko wi bakdu'ulun han*.

¹⁷ Wal ubani, wi pwayes pakjunun, kaŋe kajunna pntaali pi Nasibaŋi. Ke woli ajunna nja, hum di di ukwoon ti ubaanŋaani, wal wi akwayesun banjaan bapok ptiink *Uŋup Ulil

Unuura wi nul. ¹⁸ Hënk, upiitana ti *Ulibra wi nul aji :

« *Woli utam pa Naşibaţi abuuran ñaaj natool, hum di di ukwoonj pa baññoomuñ Naşibaţi na bado buţaan?* »[☆]

¹⁹ Hënk, banwoonj ti phaj ŋiki Naşibaţi aŋaluŋ uko mënt, baţuun mnhaţ mi baka ti *Nawat Kabuka anjaan ado uko wi ahoonj, babaan babi baduka duka ti pdo kado bnuura.

5

Pţonj batani bi Naşibaţi

¹ An bantohi biki banfiyaaruŋ, dŋal kaŋiini na an hënkunj. Nji nwoonj nantohi ji an, amaar mnhaj mi *Krittu awo kaluŋ kaţok ti mndëm mi akdiimanuŋ, uko wi nji kañehananaj wii wi : ² naţonjan bnuura batani bi Naşibaţi ahankanananaj ; nawutan kaşal kë baţu'an ŋu utamu, nadoon kaţonj ba na uhaaş ujint, jibi Naşibaţi aŋaluŋ. Nawutan kado uko mënt kalaana pyok pwuţaan, nadoon wa ŋiki naŋal ŋal na uhaaşan bti pdo bnuura. ³ Nawutan kado kala pbeeh bañaanj biki bahankanananaj, mnwo mi nan mandiimaan baka jibi bawoonj kawo. ⁴ Hënk, woli nayafan naweek aluŋ apën awinana, nayeenk katuum kandëmuŋ maakan, kanwoonj kaankba nin.

⁵ Kë an baţaş, nadoon katiink bantohi. An bti najaan nawalan ikowan ti mnwo mi nan na batëntan. Upiitana ti *Ulibra wi Naşibaţi aji : « *Naşibaţi aji pok bankdëmanuŋ ikow yi baka, kaşë wul banwalanuŋ ikow yi baka bnuura bi nul.* »[☆] »

⁶ Nawalaan keeri ikowan, nawoonj ti blifi bi Naşibaţi anhiniinj maakan, ahilna adeenan ti wal wi adatuŋ. ⁷ Naţijan iko inknooranananaj bti nawalan ti kadunul, aji wuli'an.

⁸ Namëbaan ŋleef ŋi nan, nawo bten : *Unţaayi Uweek unwoonj uşooradan uñaay wu wuŋ awo ji uliihu unklisuŋ ala uko ude. ⁹ Napokan wa, namëban ti pfiyaar pi nafiyaaruŋ ; name kë bayitan ti *Krittu banwoonj ti umundu bti bahaj ji an.

¹⁰ Woli naluŋ ahaj ŋwal ŋlonj, Naşibaţi anwoonj ajug bnuura, antëpnunj ti Yetu

*Krittu adu'an du mndëm mi nul manwoonj maankba, aluŋ kabomanan bnuura, katëntënan, kawulan mnhina kadolan nanaţ naliint. ¹¹ Mnhina manwoonj ti a te mnţo! Uwo haŋ!

Pwul mboş kabaañşaan

¹² *Filaţ ayiŋ naan ti *Krittu anjaan aţaş bnuura aţenknuŋ kë mpiitan ŋţup ŋtamñaan ŋi. Dŋal katëntënan kabot kajakan namëban ti bnuura bi Naşibaţi, banwoonj na manjooan.

¹³ Bataşar *Krittu banwoonj ti *Babilon ti, biki Naşibaţi adatuŋ ji an, bawulan mboş ; *Markut abuk naan awulan kak mboş. ¹⁴ Nawuladën mboş, naboofar bboofar banyimanuŋ.

An bti nanwoonj biki *Krittu, dñehan Naşibaţi ajoobţënan ŋhaaş!

Uṭup utëbanṭën wi Piyeer apiitun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwoon kakaarta katëbanṭën ki Piyeer nanjañan apiitun. Aka ppiit ka banfiyaaruñ banwoon ṭi ubeeka ulon. Nin alon aanṭup aji apiit ka biki apiitun ṭi kakaarta ki nul kateek, ṭiki nin ñaan aamme na manjoonan me ikaarta itëb ṭañ yi yi apiitun. Aṭup ṭañ aji ki kawoon kakaarta katëbanṭën ki apiitun baka (natenan ṭi 2 Piyeer 3.1) Piyeer aṭup aji bañaan balon baya du banfiyaaruñ Krittun ajukan baka iko ilon impaṭun na Uṭup Ulil Unuura wi abiiñ aṭup baka. Bawo ṭi pdo uko wi bañaluñ aji Yetu aankak abi. Piyeer akak aṭup aji ubida wi ñaan anfiyaaruñ Krittun uwo kalil Naṣibaṭi. Uko mënṭ wi wi Yetu abiiñ ajukan bambiiñ awo na a wi awoon ṭi umundu wi. Kë uko mënṭ wi wi bawoon kaṭu ṭi nṣal.

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1.1-2)
2. Hum di anfiyaaruñ Krittun awoon kawo? (1.3-11)
3. Namëbaan naliint ṭi uko wi bakananan (1.12-21)
4. Banjaan bajukan uko unwoon uunjoonani (2.1-22)
5. Na manjoonan, Yetu aluñ kabi kak (3.1-18)

Pwul mboṣ

¹ Nji Fimon Piyeer nwoon nalempar Yetu *Krittun akuṭ awo *nanjañan i nul dpiitanan, an biki Yetu Krittun Naṣibaṭi, Nabuuran nja adoluñ ṭi pwo natool pi ṭul kë nafiyaar pfiyaar panliñun na pi nun. ² Dñehan Naṣibaṭi awulan bnuura bantumuñ abot ajoobṭënan nṣaaṣ bnuura, wi name'uluñ abot ame Yetu Ajugun.

Pwo naṭaṣar Yetu ṭi mnwo

³ ṭi mnhina mi nul, Naṣibaṭi aṭen nja iko bṭi yi nnumiiñ kakaana ubida kamëban kaliint ṭi a. Nyeenk iko mënṭ bṭi wi nme'uluñ, ul anṭëpnun ṭi mndëm na bnuura bi nul

adu nja. ⁴ Hënk, aṭen nja iko inuura iweek maakan jibi ajonun nṣon aji aluñ kawul ya nja. Ado hañ nahilna nabuur pṭoka pi unal wi iko iwuṭaan injaan itok ñaan inwoon ṭi umundu wi ujaan uṭij, naṣë nanaam na a.

⁵ Ukaan kë nawo kadoonaan kahoṭan ṭi pfiyaar pi nafiyaaruñ mnwo mnuura, kahoṭan ṭi mnwo mnuura pme Naṣibaṭi, ⁶ kahoṭan ṭi pme Naṣibaṭi puñ pmëban uleef, kahoṭan ṭi pmëban uleef kamiir, kahoṭan ṭun kamiir mënṭ pmëban ṭi Naṣibaṭi kaliint, ⁷ kahoṭan ṭi pmëban ṭi Naṣibaṭi kaliint puñ bboofar, kahoṭan ṭi bboofar bñalad.

⁸ Iko inuura mënṭ yan, woli nawo na ya atuman, kë ibot atuma tum pya, naji nawo bañaan banjaan badoonaan, kabot kaya kadun ṭi uko wi pme Yetu Krittun *Ajugun. ⁹ Kë ñaan anṣaan awaan iko inuura mënṭ, aji fël këṣ kadoo wo wo ji nakuul : aji ṭilma kë Naṣibaṭi apënanana pekadu di abiiñ ado ṭfa.

¹⁰ An bayiṭ naan ṭi *Krittun, natamaan maakan keeri nado kado iko inkdiimanun kë Naṣibaṭi adu'anan akuṭ adatan. Woli nado hañ, naankjot nin. ¹¹ Hënk di di Naṣibaṭi akhaabëṣanan bnuura plëman pneeji du pṣih panwoon paankba pi Ajugun, Nabuuranun nja Yetu Krittun.

Uko unkaan kë kakaarta ki kapiitanaa

¹² Name iko inuura yan, kë nṣë do kalesanan ya wal undoli naṣë namëban naliint ṭi manjoonan mi nawinun nṭa. ¹³ Dṣal aji wal bṭi wi nji kawoon ṭi umundu, unuura ndo kalesanan, nawoona bten. ¹⁴ Dme kë wal wi pkeṭ wi naan uñogi, Yetu *Krittun Ajugun ṭi uleeful adolunun kë mme uko mënṭ. ¹⁵ Kë nṣë doonaan kado woli dyaa, naduka kales unuun undoli iko mënṭ bṭi.

Uko unkyuujun kë uṭup ujoonani

¹⁶ Mënṭ intintamëṣ itit yi nṣaṣun yi yi nṣiiñ aṭupan wi nṣolanan kë name mnhina mi Yetu *Krittun Ajugun akuṭ ame ubi wi nul, nṣwin win na këṣ ki nun mndëm mi nul. ¹⁷ Naṣibaṭi, Aṣin nja *Andëmun Maakan, awula pdëm na mndëm, wi aṭiiniñ na a aji : « Iwi iwoon Abuk naan, dñalu maakan, dmaganu*. » ¹⁸ Un ṭi nleefun nṣiink pdiim pi nul panwoonun baṭi wi nwoon na a du pnkun pyimanaan.*

* 1:17 Maci 17.5. * 1:18 Natenan ṭi Maci 17.1-5; Markuṭ 9.2-7; Luk 9.28-35.

19 Hënk, uko mënt uliintan bnuura pfiyaar pi nun ti uko wi *baṭupar Naṣibaṭi bajakuṅ. Nawo kaṭaş wa bnuura : uwo ji unkania unjaan ujeehan ti bdëm te wal wi unuur ujintuṅ kē unfay, ujah unjaan ujeehan na nfa upën awinana ti nḥaaṣan. 20 Nawo kame duna kē uko wi baṭupar Naṣibaṭi baṭupuṅ unwoon ti *Ulibra wi nul uunwo uko wi nḥaan najën aṣaluṅ ti uleeful aṭup. 21 Na manjoonan, nin uṭup wi Naṭupar Naṣibaṭi uumbaṅ kapënna ti uṣal wi nḥaan najën, *Uhaaş wi Naṣibaṭi ujaan uṭëpna ti baḥaan bajën kaṭiini ti katim ki nul.

2

Bajukan balagare

1 Balagare banjaan baji bawo baṭupar Naṣibaṭi babi wo ṭfa kak ti ptoof pi pntaali pi *Itrayel, kē hënk di bajukan balagare bakaan aluṅ kawo ti ptoofan kado na pneejan ti nṣalan pjukan panjaan paneeman nḥaan kabot kaṭoka, kadoo pok Ajug baka ambuuranuṅ baka. Wal mënt baṣë ṭijar nleef ni baka ptoka pantaruṅ. 2 Batum baluṅ kaṭaş baka ti iko iṭop yi bajaan bado, baluṅ kado bakar bgah bi manjoonan. 3 Ti pṅal itaka, bajukan balagare baluṅ kadaaran na nṭup nḥil ni bapaṣuṅ. Kē pwayëṣ pi baka paṣë do bi dolana dolana undiimaan, kē ptoka pi baka paankyoonk.

4 Na manjoonan, Naṣibaṭi aammiir nwanjuṭ nambiin ajuban, aṣë fël ṅa du infeernu di ṅawoon atanana du bdëm ayoonk unuur wi pwayëṣ pi ṅa. 5 Aammiir kak baḥaan biki unjon, wal wi adoluṅ meel kē mangur iko na baḥaan bti ti umundu bti untumuṅ na banwoon baanji baṭaş Naṣibaṭi, aṣë buuran *Nowe anjaan aṭup uko wi baḥaan bawoon kado kado kawoona baṭool ti kēṣ ki Naṣibaṭi, aṭu na baḥaan paaj na alon. 6 Naṣibaṭi aammiir kak nbeeka ni Fodom na Gomora wi atëruṅ ṅa kē ṅakak ufob kadiimanaan bankluṅ kapok pṭaṣa uko unkyoonkuṅ baka. 7 Kē aṣë buuran *Lot ambiin awo nḥaan natool aji ṭëga maakan ti iko iṭop yi bado buṭaan mënt babin ado. 8 Ul anwoon natool, aṣë wo ti ptoof pi baka aji win baka kabot katiink

baka na ṅnuur, kē uṣal uji ujoṭ na a. 9 Iko yi idiiman kē Naṣibaṭi ahil kabuuran ti mnḥaj baḥaan bamëbanuṅ ti a aliint kaṣë kaṭooran banwoon baanwo baṭool bado kayoonk kakob ki baka ti unuur wi pwayëṣ, wi baduknaaniin. 10 Akob bnuura banjaan babi ṭu ṭu nṣal ti pṭopan nleef ni baka ti pjuban pi piint abot aḥoom Ajugun.

Bajukan balagare mënt baḥoom baḥaan akuṭ awo bahomp, baanji bakali pkar nwanjuṭ ṅandëmuṅ. 11 Natenan, nwanjuṭ, ṅandoon apel baka uforta na mnḥina ṅaanji nṭup ti kadun ki Ajugun uko uwuṭaan ti nwanjuṭ ṅandukiin. 12 Kē bukal, bawo ji ṅlimariya ṅanwoon ṅaanwo na uṣal, ṅabuka buka pa pmobana kafin. Baji bakar uko wi bawoon baammee kē bakluṅ kafin baka ji ṅlimariya. 13 Hënk, bayeenk baluk bi buṭaan di baka. Baji balilan ti pdo kado iko iṭop na pnak. Bawo baṭop akuṭ agëj, baji balilan maakan ti kalagare ki baka woli bade na an. 14 Baji babi ṭu ṭu nṣal ti pjuban pi piint, baanji banoor pjuban, kado na pguur banwoon baanliinti, baji babi duka duka ti pḥeebar iko. Bafëpanaa! 15 Baduk bgah btool aneem, wi bawoon ti pdo ji *Balaam abuk Boṣor, ambiin anjal pde itaka yi bdoo. 16 Kē baṣë bi ṅoman na a ti buṭaan bi adoluṅ: ubuuru unwoon uunhil bṭup uṭiini na a ji nḥaan najën ado kē ṅyila ṅaṭañani, ul *Naṭupar Naṣibaṭi mënt.

17 Bajukan baṭilan mënt bawo ji ṅkumpëṣ ṅankayuṅ, awo ji infëluṅ yi ukëk udookuṅ ; bawo biki kaya du bdëm bantootuṅ apel bi pti banwoon bi baka. 18 Na manjoonan, baji bahomp maakan kaṭup nṭup ṅnaaf kaguur na iko iṭop yi uleef uṅaluṅ bambaan abuurna buurna du baḥaan baneemuṅ. 19 Bahon baka pjeeh aṣë wo bukal ti nleef ni baka baḥaan banwoon ti mnḥina mi iko iṭop inktokuṅ baka ; nḥaan aji awo ti mnḥina mi uko wi awutuṅ kē ukṭoṅa.

20 Na manjoonan, woli babuur ti iko iṭop yi umundu wi ti pme Yetu *Kriṭtu Ajugun na Nabuuran nja, aṣë kak hënkun ahot ti ya kē ikṭon baka, baji bawo ti unoor umpeluṅ uteek. 21 Uhokan lah bawut kame bgah banjaan baḥooṭ du uko unwoon uṭool, kē di

✧ 2:5 Natenan ti Ujuni 6.1–9.17. ✧ 2:6 Natenan ti Ujuni 19.24-35. ✧ 2:6 Natenan ti Ujuni 19.1-19. ✧ 2:8 Natenan ti Ujuni 19.1-19. ✧ 2:16 Natenan ti Mnḥën 22.4-35.

pme ba kaşë kaduk bgah byimanaan mënt bi babinj adiiman baka. ²² Uko undolun baka uwo uhoñ umbiin aji : « Ubuş ude uko wi ugatun » na « Unkuma umbaan añowa ñowa ukak aşuñ du mboş. »

3

Unuur wi Ajugun ulun kabi

¹ An biki nñalun maakan, kakaarta ki kawoon katëbantën ki nji kapiitanan. Ti yul itëb bti, dji kaleşanan iko ilon kahilna kaneenan ti nşalan mntit mannuuriin. ² Dñal kaleşanan iko yi *başupar Naşibaţi bayimanaan babinj aşup, kaleşanan kak uko wi banjañan biki nan bajakanan aji Ajugun anwoon kak Nabuuran nja añal ñdo kado.

³ Uko wi nawoon kame duna uwo kë, ti ñnuur ñbaañşaaani bañaan bambenj bambaan kabi duka ti bbeehar, aji başaş iko yi ñleef ñi baka ñañalun, balun kabi. ⁴ Balun kado kaji : « Yetu aanhoñ aji alun kabi i? Awo tun ba? Wi bateem nja bakeñun te nña, iko iwoha wo jibi ibiin awo wi umundu upaşaniin. »

⁵ Wi bajakun hanj, baji badaar kaşilma kë du ujuni, Naşibaţi aţëpna ti uşup wi nul apaş baţi ado kë mboş mampëna ti meel aşë to ti ptoof pi ma. ⁶ Kë na meel mënt mi mi abiin abaana na umundu ujon. ⁷ Uşup mënt uşun kë baţi na mboş mi nña ñahankanaa, ayoonk pya pterana ti unuur wi pwayëş pbaañşaaani na wi ptoka pi banwoon baanktaş Naşibaţi.

⁸ An bayiñ naan biki nñalun, uka uko ulon wi nawoon naanwo kaşilma : ti këş ki Naşibaţi unuur uloolan uwo ji nşubal iñeen-week nyaaş iñeen (1000), kë *nşubal iñeen-week nyaaş iñeen ñawo ti a ji unuur uloolan*✱.

⁹ Ajugun aanji jonan pdo uko wi ahoñun jibi bañaan balon başalun. Aji miiran : aanji ñal alon ti an aneem kaşë ñal an bti naţañan pjuban, naţëlëş ñhaaşan na manjoonan. ¹⁰ Unuur wi Ajugun ulun kabi ji nakii ; unuur mënt baţi bafoma karoca roca, iko inwoon da iyik kayuuy wal mënt, mboş na iko bti inwoon ti ma itoka kaba*.

¹¹ Kë wi iko bti iwoon i pbi katoka kaba, natenan hënkun mnwo mi nan! Nawo kawo banjinun ti këş ki Naşibaţi kabot

kamëban ti a kaliint, ¹² wi nakyoonkun abot adoonaan unuur wi nul utarna ubi. Unuur mënt, baţi bayik bti kayuutşa, iko inwoon ti ba iyik ibot iyuy. ¹³ Kë Naşibaţi aşë hoñ nja aji alun kapaş baţi bhalu na mboş mnhalu di iko bti ikwoon itool. Nwo ti pyoonk uko mënt.

Pdo bañaan balipara

¹⁴ An biki nñalun maakan, wi nawoon ti pyoonk unuur mënt, nadoonaan keeri nawo bajint piş ti këş ki Naşibaţi, bañaan banwoon ti mnjeeh. ¹⁵ Nameen kë kamiir ki Ajugun kahinan kadolan nabuur, jibi *Pawulu ayiñ nja ti *Krittu i nñalun maakan apiitanan na uşal untunja wi Naşibaţi awululun. ¹⁶ Hënk di di apiitun ti ikaarta bti yi aşiiniyaanun uko mënt ; ñşup ñlon ñanwoon ti ikaarta yi nul ñatam pme, kë bañaan banwoon ti kapaam akuş awo baanliint ti pfiyaar baji bapiban ña buşaan. Baji bado hanj kak na ñşup ñi Ulibra wi Naşibaţi ñandukiiñ kaşë toka. ¹⁷ Kë an biki nñalun, nawoon bten keeri wi nameen iko yan, kaşi nabi naaş bado buşaan naşë naneem ji baka nawo naankak amëban kaliint. ¹⁸ Naţëpan ţëp nataman nado kaya kadun ti pme Yetu Krittu anwoon Ajugun na Nabuuran nja, nataman nawo ti bnuura bi nul. Mndëm manwoon ti a te mnño! Uwo hanj.

✱ 3:8 Kañaaam 90.4. * 3:10 Iko bti inwoon ti ma itoka kaba : Balon bapiit aji balun kawayëş mboş na iko bti inwoon.

Uṭup uteek wi Yowan apiitun banfiyaarun

Uṭup ujuni

Ulbra wi uwoon kakaarta kateek ki Yowan apiitun. Yowan i abi piit ulibra ulon uteek wi aṭiiniyaanun ubida wi Yetu ti mboṣ: uwoon Uṭup Ulil Unuura wi Yowan apiitun. Akak apiit ikaarta itēb inṭaṣun ti ki. Du unjon baṅaṅ balon babi ṭilan aji Yetu Krittu ambiin abi ti umundu wi awo ṅaan najēn aanwo Abuk Naṣibaṭi. Baji baji kak kē ṅaan ahil kado uko wi aṅalun, kē Naṣibaṭi aankdo baka uko ulon. Uko mēnt ukaṅ kē Yowan apiit banfiyaarun aṭup baka in awoon Yetu. Aṭup baka aji ubida wi mnto uwo, akuṭ adiiman baka jibi ṅaan ahilun kaka wa : ṅaan anfiyaarun Yetu andoli, aka ubida mēnt. Akak ahoṭalēs aji baṅaṅ bawo ti ploodan na Naṣibaṭi na Yetu Abukul, baṅal Naṣibaṭi na banfiyaarun bandukiin. Aji woli bado haṅ bame kē baka ubida wi mnto.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon:

1. Uṭup unjaan uwul ubida (1.1-4)
2. Nawulēn nṗoṣ ti bjeehi (1.5-2.6)
3. Bgah bhalu (2.7-17)
4. Baṣoorad Krittu na babak Naṣibaṭi (2.18-3.10)
5. Bṅalad (3.11-4.21)
6. Ppok iko yi mboṣ (5.1-21)

Uṭup unkwulun ubida

¹ Nṭiiniyaan ti nawo Uṭup unkwulun ubida ; awo du ujuni, nṭiinka awina na kēs ki nun, abot atena bnuura, akuṭ abana na iṅen yi nun.

² Anwoon ubida apēn awinana, kē nṭkṭup uko wi nmaarun. Nṭupan uko wi anwoon ubida wi mnto ambiin awo du Naṣibaṭi Aṣin nja aṣē pēn awinana ti un. ³ Uko wi nwinun akuṭ atiink, nṭupan wa an kak, nahilna nabi namēbandēr na un, nṅaakiir nja bti ti pmēbandēr pi nṅmēbandērun na Naṣibaṭi Aṣin

nja na Yetu *Krittu Abukul. ⁴ Nṭpiit uko wi, un ti nleefun, mnlilan mi nun* manhilna mandēm maakan.

Ppoṣ ti bjeehi

⁵ Uṭup wi nṭiinknun ti Yetu *Krittu aṣē ṭupan hēnkun wi : Naṣibaṭi awo bjeehi, nin bdēm blon baanwo ti a. ⁶ Woli nji nṅmēbandēr na Yetu aṣē poṣ ti bdēm, nwo baṭilan, nṅnkdo uko unwoon manjoonan. ⁷ Aṣē wo woli nṗoṣ ti bjeehi jibi Naṣibaṭi ti uleeful awoon ti bjeehi, nṅkeer awo baloolan nja bti, kē pṅaak pi Yetu Abukul pajinṭan nja ti pekadu bti.

⁸ Woli nji nṅnwo na nin pekadu dlon, nṅuur nleef nji nja, manjoonan maanwo ti nja. ⁹ Aṣē woli nṅdinan aji nwo na pekadu, nṅhinan kahaṭ Naṣibaṭi, awo naṭool : alun kamiir nja ipekadu, kabot kajinṭan nja ti buṭaan bti. ¹⁰ Woli nji nṅendo pekadu, nṭu Naṣibaṭi nṭilan, kē uṭup wi nul ubot awo uunwo ti nja.

2

¹ An babak naan, dṗiitan uko wi nahilna nawut kado kajuban. Aṣē woli ṅaan alon ajubani, nka ṅaan ankyenṅanun nja du Naṣibaṭi Aṣin nja : Yetu *Krittu naṭool a. ² Ul awulun uleeful, awo bṅenṅan, Naṣibaṭi ahilna amiir nja ipekadu ; aanlinṅ lin ti yi nja ṭaṅ, ado haṅ ahilna amiir kak yi baṅaṅ biki umundu bti.

Uko wi pdo

³ Uko unjaan uyuuj kē nṅme *Krittu uwo pdo kaṭaṣ uko wi ajakun nṅdo. ⁴ Woli ṅaan abubara aji ame'a aṣē wo aanktiinka, awo naṭilan, manjoonan maanwo ti a. ⁵ Kē anṣaan amēban uko wi ajakun, unṅal wi Naṣibaṭi uji uwo ti a katum. Hēnk di di nṅaan nṅmeena kē nṅmēbandēr na Krittu. ⁶ ṅaan anjakun awo ti a, awo i kado kado jibi ajaṅ ado.

⁷ An banoh naan, mēnkpiitan piit uko uhalu wi nawoon kado, uko ujon wi nayeekun du ujuni wa. Uko mēnt uwoon uṭup wi nadoon abi tiink. ⁸ Kē uko wi nji kapiitanan uṣē wohu uhalu ha. Manjoonan mi uko mēnt manwinana ti Krittu abot

* 1:4 Mnlilan mi nun : Balon bapiit aji mnlilan mi nan.

awinana ti an ; bdëm baya, kë bjeehi bi manjoonan bado bi kajeehan jeehan.

⁹ Ñaañ anjakun aji awo ti bjeehi ašë šoor ayiṭul ti Krittu, ahum ti bdëm. ¹⁰ Ñaañ anjalun ayiṭul awo ti bjeehi, hënk, nin uko ulon uunkhil kadola ajuban. ¹¹ Kë ñaañ anšaañ ašoor ayiṭul awo ti bdëm ; aji poš ti bdëm, aamme dko di akyaan ṭiki bdëm bawuna kës.

¹² An babak naan, dṭupan uko wi :
Yetu Krittu ado kë Našibaṭi amiiran
ipekadu

¹³ An bašin bapoṭ, dṭupan uko wi :
name anwoonun du ujuni ;

kaṭupan, an baṭaša :

nawat *Untaayi Uweek.

¹⁴ Dṭupan kak uko wi, an babak naan :
name Našibaṭi Ašin nja ;

kaṭupan kak, an bašin bapoṭ:

name anwoonun du ujuni,

kaṭupan kak an baṭaša :

nahinaa,

uṭup wi Našibaṭi uwo ti an

kë nabot awat Untaayi Uweek.

¹⁵ Nawutan kañal umundu këme uko unwoon wi umundu. Woli ñaañ aṅal umundu, uṅal wi Našibaṭi Ašin nja uunji uwo ti a. ¹⁶ Iko bti inwoon yi umundu : iko yi uleef uṅalun, iko yi ñaañ awinun aṅeebar na phaṭ ti bka bi tul kabot kapiitar ti ba, iinwoona du Našibaṭi Ašin nja, iwoona ti umundu. ¹⁷ Kë umundu wi ušë ba na iko yi bañaañ bakñeebarun ; kë anšaañ ado uko wi Našibaṭi aṅalun aka ubida wi mṅo.

Našoorad Krittu

¹⁸ An babak naan, wal wi umundu ukbaan ubani. Natiink kë baji *Našoorad Krittu awo i pbi, hënkun kë bašooradul batum bašë do bi bi bi. Uko wañ ukaañ kë nyikrën kë wal ubaañšaani ubani. ¹⁹ Bakañ mënṭan bapenna ti nja, ašë wo baanwo biki nja. Woli bawo lah biki nja, baṭo na nja. Kë bašë ya, uko mënṭ uyuuñ kë bukal bti baanwo biki nja.

²⁰ Kë an, nayeenkna *Uhaaš wi Našibaṭi ti Yetu *Krittu, name bti manjoonan. ²¹ Woli dpiitan keeri, uunwo wo ji naamme manjoonan. Dpiitan ṭiki name ma abot ame kë nin ṅṭilan ṅlon ṅaanji ṅapenna ti banwoon na manjoonan. ²² Kë in awoon naṭilan

bë mënṭ anjakun aji Yetu aanwo Krittu? Un mënṭan awoon Našoorad Krittu! Apok Našibaṭi Ašin nja abot apok Abukul. ²³ Ñaañ ampokun Abuk Našibaṭi apok Ašin kak. Andinanun aji Abukul awoo, adinan kak kë Ašin awoo.

²⁴ Kë an, uko wi natiinknun du ujuni namëbaan wa. Woli namëban uko wi natiinknun du ujuni, nawo an kak ti Našibaṭi Ašin nja na ti Abukul. ²⁵ Kë uko wi Krittu ahoṅun, uwoon: ubida wi mṅo.

²⁶ Uko wi, wi wi nṅalun lah kaṭupan ti bañaañ bankdolun na pneemanan. ²⁷ Kë an, Uhaaš wi Našibaṭi wi nayeenkun ti Krittu uduka ti an, kë naannuma bajukanan. Uhaaš wi nul ukjukananan iko bti, uwo manjoonan, awo uunji uṭilan. Kë jibi ukjukananan, nadukiin namëban ti a.

²⁸ An babak naan, hënkun, nadukiin namëban ti Krittu, ahilna wal wi akpënuñ kawinana, ṅhil kanaṭ kaliint, kawo ṅënkowa kanaṭ kalowa.

Babuk Našibaṭi na manjoonan

²⁹ Name kë Našibaṭi awo natool, nayikrënën keeri kë ñaañ ankdolun uko utool awoona du a.

3

¹ Natenan jibi Našibaṭi Ašin nja aṅalun nja. Aṅal nja adoo dinan kë ṅdoo du'ana babakul. Nwo babakul na manjoonan. Bañaañ biki umundu baamme Ašinun, ukaañ kë baanhinan pme nja. ² An banohnaan, ṅwo hënkun babak Našibaṭi, kë uko wi ṅëkbiin kawo uundo meeṭana. Kë ṅšë me uko wi : woli *Krittu alun apën awinana, ṅkak kanaam na a, ṭiki ṅwina jibi awoon. ³ Ñaañ anhaṭun uko wañ ti Krittu, ajinṭan uleeful jibi ul ajinṭun.

⁴ Nado pekadu aji diiman kë apën ti *bgah bi Našibaṭi, ṭiki pdo pekadu pawo ppën ti bgah. ⁵ Kë našë me kë Krittu abi bi pa ppënan nja ipekadu, abot awo aanwo na pekadu. ⁶ Ñaañ ammëbanulun aanwo nado pekadu. Nado pekadu aanwina abot awo aamme'a.

⁷ An babak naan, nakdinan nin ñaañ aneemanan. Ñaañ ankdolun uko utool awo natool jibi Krittu awoon natool. ⁸ Nado pekadu awo i *Untaayi Uweek, wul uwo

udo pekadu du ujuni. Kë Abuk Naşibaţi aşë bi bi ptook iko yi Untaayi Uweek ukdolun. ⁹ Ŋaan ambuknaaniin du Naşibaţi aanji duka ti pekadu tiki ubida unwoonun du Naşibaţi uwo ti a ; aanhinan kajuban tiki abuknaana du Naşibaţi. ¹⁰ Uko umpaţşun babuk Naşibaţi na biki Untaayi Uweek wii wi : Ŋaan anwoon aanwo naţool këme awo aanjal ayiţul ti Krittü aanwo i Naşibaţi.

Bŋalad bi banfiyaarun Krittü

¹¹ Ŋwo kaŋalad, uko waŋ wi wi natiinkun du ujuni. ¹² Ŋënwo kado ji Kayin anwoon i *Untaayi Uweek, afiŋ aţa'ul*. Kë we ukaan kë afiŋ aţa'ul? Aji do buţaan kë aţa'ul aşë ji do iko inwoon itool. ¹³ An bayiţ naan, nawutan kaŋonar woli baŋaan biki umundu wi başooran. ¹⁴ Nja, ŋme kë ŋpënna du pkeţ aya du ubida ; ŋme uko mënţ tiki ŋŋal bayiţ nja ti *Krittü. Ŋaan anwoon aanjal ayiţul aduka ti pkeţ. ¹⁵ Ŋaan anşoorun ayiţul ti Krittü awo nafiŋ baŋaan ; kë naşë me kë bafiŋ baŋaan baanji baka ubida wi mŋto.

¹⁶ Ŋme uko unwoon unjal tiki Krittü awul ubida wi nul pa nja. Ukaan kë ŋwo kawul ubida wi nja pa bayiţ nja ti Krittü. ¹⁷ Woli Ŋaan alon aka iko bti aşë win ayiţul anwoyi ti kanuma aşë pok pţënka, hum di di unjal wi Naşibaţi ukwoon ti a ba? ¹⁸ An babuk naan, nawutan kaŋalna ti ŋţup ţaŋ, nadoon kaţenk, hënk naŋal na manjoonan.

¹⁹ Woli ŋŋalad haŋ, wi wi ŋkmeen kë ŋwo biki manjoonan, ŋhaaş ŋi nja ŋabot ŋaţoor a ti kadun ki Naşibaţi. ²⁰ Kë woli ŋhaaş ŋi nja ŋado leşan nja buţaan bi ŋdolun, ŋënji ŋhaajala, ŋji ŋme kë Naşibaţi adëm apel ŋhaaş ŋi nja abot ame iko bti.

²¹ An banoh naan woli ŋhaaş ŋi nja ŋaţoor a, ŋŋoom kaŋoga. ²² Awul nja iko yi ŋkŋehanulun bti tiki ŋmëban uko wi ajakun ŋdo, kë uko wi ŋkdolun ubot alila. ²³ Uko wi ajakun ŋdo uwo : ŋfiyaar Yetu Krittü Abukul ŋbot ŋŋalad jibi ajakun na nja ŋdo kado. ²⁴ Kë Ŋaan ankdolun uko wi Naşibaţi ajakun ado, aji mëbana, Naşibaţi kamëbana. Uhaaş wi nul wi awulun nja ujaan uyuu j kë amëban nja.

✧ 3:12 Natenan ti Ujuni 4.3-10.

4

Uhaaş wi Naşibaţi na wi Naguuru

¹ An banoh naan, nawutan kafiyaar baŋaan banjaan babubara kaji bawo na *Uhaaş wi Naşibaţi, naţëpan ţëp naten bnuura nameena me uhaaş wi bawoon-aanun uwoona du Naşibaţi. Baŋaan baţum bandaarun aji bawo *baţupar Naşibaţi baniink umundu. ² Hënk di di nakyikrënaanun Uhaaş wi Naşibaţi : Ŋaan andinanun aji Yetu *Krittü akak Ŋaan najën, awo na Uhaaş wi Naşibaţi. ³ Kë Ŋaan anşaan apok pdinan uko wi Yetu awoon, aanwo na Uhaaş wi Naşibaţi. Awo na wi naşoorad Krittü i natiinkun kë baji abi, ado bi bi bi, awo ti umundu.

⁴ An babuk naan nanwoon biki Naşibaţi, nawat başoorad Krittü bukun, tiki anwoon ti an adëm apel anwoon i umundu. ⁵ Bukal bawo biki umundu ukaan kë uţup wi baka uwo wi umundu, kë umundu ubot atiink baka. ⁶ Nja, kë ŋşë wo biki Naşibaţi ; ammeen Naşibaţi aji tiink nja ; kë anwoon aanwo i Naşibaţi aanji tiink nja. Kë hënk di di ŋjaan ŋmeena Uhaaş wi Manjoonan na uhaaş wi kaguuru.

Unjal wi Naşibaţi

⁷ An banoh naan, nawulën ŋŋalad ; unjal uwoona du Naşibaţi, kë Ŋaan anjalun atëntul abuknaana du Naşibaţi akuţ ame'a. ⁸ Ŋaan anwoon aanjal atëntul, aambaan kameha Naşibaţi tiki Naşibaţi awo unjal. ⁹ Naşibaţi adiiman unjal wi akaan pa nja wi ayilun Abukul aloolan i akahaŋ ti umundu ŋhilna ŋţëpna ti a ŋka ubida. ¹⁰ Unjal na manjoonan unwo pŋal pi ŋjalun Naşibaţi, uwo pŋal pi anjalun nja. Ayil Abukul kë awo bţënan bankpënanun ipekadu yi nja. ¹¹ An banoh naan, wi Naşibaţi anjalun nja haŋ, ŋwo kaŋalad kak. ¹² Nin Ŋaan aambaan kawin Naşibaţi. Kë woli ŋŋaladi, Naşibaţi aji wo ti nja, unjalul ubot kawinana bnuura ti nja.

¹³ Naşibaţi awul nja *Uhaaş wi nul, ukaan kë ŋji ŋme kë ŋmëbana, kë abot amëban nja. ¹⁴ Naşibaţi ayil Abukul kë awo nabu-uran umundu. Ŋwin uko waŋ, aşë ţup wa baŋaan. ¹⁵ Ŋaan andinanun aji Yetu

awo Abuk Naşibaţi, Naşibaţi aji mēbana, ul kabot kamēban Naşibaţi. ¹⁶ Kē nja, nme abot afiyaar kē Naşibaţi anjal nja. Naşibaţi awo unjal. Kē woli njal batēnt nja, nji nmēban Naşibaţi, Naşibaţi abot kamēban nja.

¹⁷ Woli njal batēnt nja na manjoonan nēnkdo kaṭaaf unuur wi pwayēş ũiki ubida wi nun ũi umundu wi, unaam na wi *Krittu. ¹⁸ Anjalun na manjoonan aanji wo na palēnk, unjal unjoonanun uji udook palēnk. Na manjoonan, palēnk paji pagakandēr na uşal wi kakob. Kē anwoon na palēnk aanji njal na manjoonan.

¹⁹ Kē nja, nşē njal ũiki ul anjalun nja uteek. ²⁰ Woli njaan aji anjal Naşibaţi, aşē şoor ayiṭul ũi Krittu, awo naṭilan, ũiki woli njaan aanjal atēntul i akwinun, aanhilan kanjal Naşibaţi i awoon aanwini. ²¹ Uko wi Naşibaţi ajakun na nja ndo kado wii wi : njaan anjalun Naşibaţi akaan anjal ayiṭul ũi Krittu.

5

¹ Njaan anfiyaarun aji Yetu awoon *Krittu awo abuk Naşibaţi, kē njaan anjalun aşin njaan aji njal abukul. ² Njaan aji me kē anjal babak Naşibaţi woli anjal Naşibaţi abot ado uko wi ajakun. ³ Hēnk di uwoon, njal Naşibaţi pawo pdo uko wi ajakun ndo kado. Kē uko wi ajakun ndo kado ubot awo uuntam pdo. ⁴ Banwoon babak Naşibaţi baji bawat iko yi umundu. Kē uko wi nkdoon kawatna iko yi umundu uşē wo pfiyaar pi nja. ⁵ Kē in aşaan awo anjaan awat iko yi umundu bē mēnt anfiyaarun aji Yetu awo Abuk Naşibaţi a?

Uko wi başupun ũi Yetu Krittu

⁶ Yetu *Krittu abiin ũi nja na meel mi batitmu bi nul na pnaak pi pkeṭ pi nul*. Aambi bi ṭań na meel, abi na meel na pnaak, kē *Uhaaş wi Naşibaţi ujaan uṭup uko mēnt, wul unwoon manjoonan.

⁷ Iko iwajanṭ ikyuujun kē uko wi Yetu ujoonani, iwoon: ⁸ Uhaaş wi Naşibaţi na meel na pnaak, iyeenkiir yul iwajanṭ† bti. ⁹ Jēm nji ndinan uko wi bańaan başupun i? Kē wi Naşibaţi aṭupun uşaan adēmna apel

* **5:6** Na meel mi batitmu bi nul na pnaak pi pkeṭ pi nul : Balon başal aji Yowan ańiiniyaan ũi iko inṭepun ũi Yowan 19.34, di batowun kantaagan ki Yetu kē meel na pnaak mampēni. † **5:8** Iwajanṭ: ũi bayuday woli bańaan batēb kēme bawajanṭ bawo ũi uṭup uloolan baji badinan kē uwo manjoonan.

wi bańaan başupun. Uko wi Naşibaţi aṭupun wii wi : ańiiniyaan Abukul. ¹⁰ Njaan anfiyaarun Abuk Naşibaţi amēban uṭup mēnt ũi uhaaşul. Njaan anwoon aanfiyaar Naşibaţi aṭu'a naṭilan ũiki aanfiyaar uko wi Naşibaţi aṭupun ũi uko wi Abukul. ¹¹ Kē uko wi Naşibaţi aṭupun wii wi : Awul nja ubida wi mnto kē ubida mēnt uşē woona ũi Abukul. ¹² Anwoon na Abukul aka ubida mēnt, anwoon aanwo na Abukul aanka wa.

Ubida wi mnto

¹³ Dpiitan iko yi, an nanfiyaarun Abuk Naşibaţi nahilna name kē naka ubida wi mnto. ¹⁴ Nhaṭ kē woli njaan ũi kadun ki Naşibaţi ańehana uko unlilulun, aşen nja wa. ¹⁵ Kē woli nme kē Naşibaţi aji tiink uko wi njaan nńehana bti, nńinan kafiyaar na manjoonan kē ndo bi yeenk yeenk uko wi nńehanolun.

¹⁶ Woli njaan awin ayiṭul ũi Krittu kē akjuban pjuban panwoon paanji paṭij pkeṭ, ańehandērena Naşibaţi awula ubida wi mnto. Uko mēnt uwo pa pjuban panwoon paanji paṭij pkeṭ ṭań. Kē uşē ka pjuban panjaan paṭij pkeṭ, mēnji nańehandēr anjubanun pjuban mēnt. ¹⁷ Pjuban bti pawo pekadu, kē pekadu dlon daşē wo daanji daṭij pkeṭ.

¹⁸ Nme kē bańaan banwoon babak Naşibaţi baanji baduka ũi pekadu ; Abuk Naşibaţi aji yeń baka, *Untaayi Uweek kalow baka. ¹⁹ Nme kē nwo biki Naşibaţi, kē umundu bti uşē wo ũi inen yi Untaayi Uweek. ²⁰ Nkak ame kē Abuk Naşibaţi abi abot awul nja mnhina mi pyikrēn anwoon Naşibaţi na manjoonan. Nmēbandēr na anwoon Naşibaţi na manjoonan ũi pmēbandēr pi nmēbandērun na Yetu *Krittu Abukul. Ul awoon Naşibaţi na manjoonan, ul anwoon anjaan awul ubida wi mnto.

²¹ An babak naan, nalowan nnton.

Uṭup utëbanṭën wi Yowan apiitun banfiyaarun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwoon kakaarta katëbanṭën ki Yowan apiitun. Apiit ka « Ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ. » Uka pwo banfiyaarun Krittü biki amenun itim hënk ukaan kē aṭu aji ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ. Aṭup baka ṭi kakaarta ki jibi banfiyaarun Krittü bawoon kaṅalad. Akak aṭup baka aji baliint ṭi pfiyaar babot balipara banjaan bajukan uṭup umpaṭun na Uṭup Ulil Unuura.

Hënk di ifah yi ulibra wi iwoonṅ:

1. Pwul mboṣ (1-3)
2. Manjoonan, na bṅalad (4-6)
3. Bajukan baṭilan (7-11)
4. Pwul mboṣ pbaañṣaani (12-13)

¹ Nji nantohi, dpiitu, iwi Ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ iwi na babuku* an biki nṅaluṅ na manjoonan. Mëntṅ nji ṭaṅ dṅalanan, bañaan bṭi bammeen manjoonan baṅalan, ² ṭiki manjoonan manwo ṭi nja akuṭ aduka ṭi nja te mnṅo. ³ Dñehan Naṣibaṭi Aṣin nja na Yetu *Krittü Abuk Naṣibaṭi Aṣin nja bawul nja bnuura na mnjeeh, bamiir nja, ṅhilna ṅwo ṭi manjoonan ṅbot ṅṅalad.

Manjoonan na uṅal

⁴ Dlilan maakan wi nwinun balon ṭi babuku kē baji bado uko unwoon manjoonan jibi Naṣibaṭi Aṣin nja ajakuṅ ṅdo kado.

⁵ Kē hënkun, Ñaaṭu, uko wi nji kañehaniin wii wi : nawulan ṅṅalad. Uko mëntṅ uunwo uko uhalu wi pdo wi nji kapiitiin, uwo uko wi ṅyeenkun du ujuni. ⁶ Pṅal pawo pdo uko wi Naṣibaṭi ajakuṅ. Kē uko wi Naṣibaṭi ajakuṅ ṅdo wi najukuṅ du ujuni, uwo nawo ṭi bṅalad.

⁷ Bañaan baṭilan baguuru baṭum babi aniink umundu, baandi pyikrën kē Yetu *Krittü akak ñaan najën. Ñaan ankdolun haṅ awo naguuru, *Naṣoorad Krittü.

⁸ Naṭaafaraan keeri, nawutna kawaan

uko wi ṅlempun ṭi an, naṣë nayeenk bnuura katum kampënnun du Naṣibaṭi. ⁹ Ñaan anwoon aammëban pjukan pi Krittü aṣë hoṭalëṣ da iko ilon, aammëbandër na Naṣibaṭi. Anktiinkun pjukan mëntṅ amëbandër na Naṣibaṭi Aṣin nja abot amëbandër na Abukul. ¹⁰ Woli ñaan alon abi du an aṭij pjukan plon pampaṭi, nawutan kayeenka, nadoon napok pok pwula mboṣ. ¹¹ Ñaan ankwululun mboṣ akak awo ṭi ploolan na an mëntṅan ṭi iko iwuṭaan yi akdolun.

Uṭup ubaañṣaani

¹² Dka iko itum ilon kak yi nwoon i kaṭupan, aṣë hokan pwo mënkpiitan ya. Dṅal pbi du an kaṭiini ṭiini na an, mnlilan mi nja manhilna manwo mnweek maakan.

¹³ Babuk Aṭa'u ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ† bawulu mboṣ.

* **1:1** Ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ... na babukul : Balon baji pntuk pi banfiyaarun pi pi Yowan akdu'un ṭi Ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅ, kē babukul bawo banfiyaarun. † **1:13** Aṭa'u ñaaṭ i Naṣibaṭi adatuṅNatenan ṭi uko wi bapiitun ṭi v1. Pntuk pi banfiyaarun plon pi pi akduun aṭa'ul.

Uṭup uwajanṭën wi Yowan apiitun banfiyaaruṅ

Uṭup ujuni

Ulbra wi uwo kakaarta kawajanṭën ki Yowan apiitun. Apiit ka ñiint alon anfiyaaruṅ Krittü i katim kawoon Gayut. Yowan abi yil tfa bañaan balon baya baṭup Uṭup Ulil Unuura du banfiyaaruṅ Krittü. Wi bayaan du ubeeka wi Gayut afëṭun, ñiint alon anwoon katim ki Diyotrefet apok bafëṭ du katohul. Kë banfiyaaruṅ Krittü bandoon aṅal pyeenk baka kë apok adook baka ti pntuk pi banfiyaaruṅ. Uko mënt ukaan kë Yowan apiit Gayut kaji na a amëban aliint, ayeenk bnuura bankmbiin, pṭup Uṭup Ulil Unuura.

Hënk di ifah yi ulbra wi iwoon:

1. Pwul mboṣ (1-4)
2. Anfiyaaruṅ Krittü aanwo kapok pṭënk atëntul (5-12)
3. Pwul mboṣ pbaañsaani (13-15)

¹ Nji nantohi, dpiitu, iwi Gayut nanoh naan i nṅaluṅ na manjoonan.

² Iwi, nanoh naan, dñehan iko bti iya bnuura na iwi, iwo najoob uhaaṣ ubot uṭoor na iwi. ³ Bayit nja balon ti Krittü babi aṭupën jibi imëbani manjoonan abot aji kṭaṣ ma, kë nlilan maakan ti uko mënt. ⁴ Nin uko ulon uunji udolën nlilan kapel woli bajakën aji babuk naan baṭaṣ manjoonan.

⁵ Nanoh, iji kṭu uṣal ti pṭënk banfiyaaruṅ, kadoo ṭënk baka, bukal biki iwoon iim-mee. ⁶ Baṭup jibi inali baka ti kadun ki banfiyaaruṅ bti. Doon kaṭënk bañaan batënt bukun babañëṣ bayaṣ bi baka jibi Naṣibaṭi aṅaluṅ ; idole haṅ kdo bnuura. ⁷ Bapën kaya kaṭup uko wi *Krittü, awo baanyeenk nin uko ulon ti banwoon banfiyaari. ⁸ Kë nṣë wo biki kayeenk bañaan batënt bukun mënt kahilna kaṭënk ti ulemp wi pdiiman manjoonan.

Diyotrefet na Demetriyut

⁹ Dbi piit pntuk pi banfiyaaruṅ pi nan, kë Diyotrefet anjaan aṅal pwo kadun aṣë wo aanji ṅal nin ptiink uko wi njakuṅ. ¹⁰ Uko

waṅ ukaan kë woli dbii, kayuujan bnuura iko yi ajaan ado. Aji wo ti pṭup iko iwuṭaan ti un. Ado beeh beeh apok pyeenk bayaan banfiyaaruṅ, kë banṅaluṅ pyeenk baka aji neenan baka kadook baka ti pntuk pi banfiyaaruṅ.

¹¹ Iwi nanoh naan, wutan kaligṣën buṭaan, doon kado bnuura. Anjaan ado bnuura awo i Naṣibaṭi, ankḍoluṅ buṭaan aamme Naṣibaṭi.

¹² Kë Demetriyut ul, bañaan bti baṭup uko unuura wi nul, kë mnwo mi nul mankak ayuuj kë awo i manjoonan. Un kak nṭup bnuura bi nul, kë ikak ame kë uko wi nṅṭupuṅ ujoonani.

¹³ Dka iko itum yi pṭupu kak, aṣë wo mënṅal ppiitu piit ya. ¹⁴ Dṅal pwinu win ti uleefu ṅnuur ṅi, nṣë ṅṭiini bnuura.

¹⁵ Dñehan bnuura bawo ti iwi! Banohu bawulu mboṣ. Wulan banohun mboṣ bti andoli ti katim ki nul.

Uṭup wi Yuda apiitun

Uṭup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki Yuda apiitun. Yetu awoon naweek baka ul na Yakob. Kakaarta ki kanaam na katēbantēn ki Piyeer apiitun. Yuda apiit kakaarta ki bañaan biki Naşibaṭi adatuṅ. Aji na baka balipara bañaan banjaan bajukan uṭup umpatuṅ na Uṭup Ulil Unuura. Mnwo mi bakan mēntan manyuuj kē baanwo bañaan biki Yetu, ṭiki maanwo mnwo mnuura. Akak aṭup baka jibi Naşibaṭi ajaan ado na banjaan bado buṭaan.

Hēnk di ifah yi ulibra wi iwoon;

1. Pwul mboş (1-2)
2. Uba wi banjaan bajukan bañaan iko inwoon iinwo itool (3-16)
3. Banfiyaaruṅ bawo kaṅalad (20-23)
4. Mndēm manwoon ṭi Naşibaṭi! (24-25)

¹ Nji Yuda aṭa Yakob*, nwoon nalempar Yetu *Krittu, dpiitanan an biki Naşibaṭi Aşin nja adatuṅ, aṅal baka, kē Yetu Krittu akyen baka. ² Dñehan Naşibaṭi añaḡi'an, ajoobṭēnan ṅhaaş akuṭ aṅalan ; dñehan awulan iko mēnt atuman.

Bajukan balagare (2 Piyeer 2.1-17)

³ An biki ṅṅaluṅ maakan, dbi ṭu uşal maakan ṭi ppiitan ṭi uko wi mbuur mi ṅṭokuṅ. Kē nşē win hēnkuṅ kē dwo i kapiitan katēṅṅēnan nado kagutan, uko wi Naşibaṭi aṭenuṅ byaaş bloolan bañaan banwoon biki nul bafiyaar uhilna uduka te mnto. ⁴ Na manjoonan, bañaan baloṅ baññoomuṅ Naşibaṭi bamena aneej ṭi ptoofan. Baji baṭēlēş bnuura bi nul kaji badinan bañaan pdo kado iko iṭop, kabot kapok Yetu anwoon Ajugun aloolan. Upiitana undiimaan ṭi *Ulibra wi Naşibaṭi kē aluṅ kakob baka.

⁵ Name iko mēnt bti, kē nşē ṅal kaleşanan jibi Ajugun abiiṅ abuuran pntaali pi

*Itrayel du *Ejiptu, aşē do kē bampokun pfiyaar bakeṭi*. ⁶ Naleşan ṅwanjuṭ ṅanwoon ṅaambi liṅ ṭi uko wi Naşibaṭi aṭuun ṅa pdo, ṅaduk dko di ṅafēṭun; aṭu ṅa du bdēm kē ṅakyoonk unuur uweek wi pwayēş atanana te mnto*. ⁷ Naleşan kak biki ṅbeeka ṅi Fodom na Gomora* na ṅbeeka ṅanñoguṅ baka bambiin ado ji ṅwanjuṭ mēnt awo ṭi pdo iko iṭop, abot apiint na biint kēme baaṭ batēnt baka*; hēnkuṅ Naşibaṭi akob baka ado kē bawo du bdoo banwoon baankjēmşa, bañaan bti kē bawo katen ṭi uko mēnt*.

⁸ Bañaan mēnt banwoon ṭi ptoofan hēnk di bakaan aji bado : baji bado iko injaan iṭopan ṅleef ṅi baka yi ṅṭaafi ṅi baka ṅawuluṅ baka, bañoom Ajugun, aji bakar ṅwanjuṭ ṅandēmuṅ. ⁹ *Mikayel uwanjuṭ uweek, uundo kar *Untaayi Uweek wi ukṅomnuṅ puum pi *Moyit na wa – ajakaara na wa ṭaān: « Dwutu na Ajugun! »

¹⁰ Kē bañaan biki, başē ji bakar uko wi bawoon baammee ; kame ki baka kawo ji ki ṅlimariya ṅanwoon ṅaanwo na uşal aşē ji kaneeman baka. ¹¹ Bañaan mēnt bawuṭani! Baṭaş bgah bi *Kayin ; itaka iṭon baka kē baneem ji *Balaam ; bakeṭ ṭiki bapataṭa ji *Kore. ¹² Nalipariin bañaan mēnt: woli nayit ade, baji bado iko iṭop, baanji bakowa, baji başal ṅleef ṅi baka ṭaān. Bawo ji infēluṅ inwoon iinwo na meel yi uyook uñooṭun. Bawo ji mnko manwoon maankbuk woli wal wi kakit ki ma udoo ban, mnko mi balēbuṅ, mankeṭun aba. ¹³ Jibi ṅmaaron ṅi bdēk banṭuunkuṅ ṅajaan ṅajotan plēt kadun, hēnk di di bajaan bajotan kadun iko ikowandēnaan yi bajaan bado. Bawo ji ṅjah ṅanneemuṅ añaay, kē Naşibaṭi afēl baka du bdēm bantootun apel bi pti te mnto.

¹⁴ *Henok, anwoon ateem nja na-paajanṭēn ampēnnuṅ ṭi *Adam, ado bi ṭup undiimaan ṭi uko wi baka aji : « Natenan! Ajugun aluṅ kabi na pntuni pi ṅwanjuṭ ṅyimanaan ṅi nul, ¹⁵ kahilna kawayēş bañaan bti. Aṭup bampokuluṅ kē baduknaana ṭi iko iwuṭaan bti yi badoluluṅ wi bapokun ptiinka na ṭi ṅṭup ṅtam ṅi bado

* 1:1 Natenan ṭi Maci 13.55; Markut 6.3. * 1:5 Natenan ṭi Ppēn 12.51. * 1:6 Natenan ṭi Ujuni 6.2. * 1:7 Natenan ṭi Ujuni 19.24-35. * 1:7 Apiint na biint kēme baaṭ batēnt baka : Baloṅ bapiit aji bapiint na ṅwanjuṭ. * 1:7 Natenan ṭi Ujuni 19.1-25.

pekadu banwoon baanktaşa mēnt baṭupun ṭi a. » ¹⁶ Bawo bañaan banjaan banur nuran, kaṭęga, kabi duka duka ṭi pla iko inlilun nleef ni baka ; bawo bahomp banjaan badaar bañaan na nṭup n̄lil.

Natamaan

¹⁷ Kē an biki nṭalun maakan, nalešan uko wi *banjañan biki Yetu *Krittu Ajugun babiin aṭupan aji ubi kawo. ¹⁸ Babi jakan aji : « Ṭi nnuur nbaañsaani, bañaan bamben balun kabi, balun kado kaṭaş iko iwuṭaan yi nleef ni baka nṭalun inwoon iinlil Naṣibaṭi. » ¹⁹ Bukal bajaan baṭij bpaṭşēr ; iko yi bañaan bajen banalun ijaan iṭon baka, baanwo na *Uhaaş wi Naṣibaṭi.

²⁰⁻²¹ Kē an biki nṭalun maakan, namēbaan naliint ṭi unal wi Naṣibaṭi aṭalanañ. Natamaan naliint ṭi pfiyaar pyimanaan maakan pi nafiyaarun nado kaya kadun ṭi pa, nado kañehan na mnhina mi *Uhaaş wi Naṣibaṭi, nayoonek Yetu *Krittu Ajugun awulan mñaga mi nul mankwulun ubida wi mnṭo.

²² Nañagiin banwoon na nṣal nṭēb ; ²³ nabuuran balon wi naklowanun baka bdoo ; nañagiin bandukiin pñaga pannaakirun na palenk, nado naṭaafara pban imiṣa yi baka ingejuñ na iko iwuṭaan yi badolun.

Pbeeb Naṣibaṭi

²⁴⁻²⁵ Nawulēn nṭēman Naṣibaṭi anwoon aloolan ṭañ, anṭēpnun ṭi Yetu *Krittu Ajugun abuuran nja. Ul ahilun kayenjan nawutna kajot ṭi pekadu, kadolan nanaṭ ṭi kadunul ul anwoon na mndēm, nawo bañaan bajint, nawo na mnlilan mnweek. Naṣibaṭi awo naweek, ajug mndēm, mnhina na pṣih du unjon, nṭa na faan te mnṭo! Uwo han!

Uko wi Naşibaţi ayuujuun Yowan

Uşup ujuni

Ulibra wi uwo kakaarta ki Yowan, nan-jañan i Yetu Krittü apiitun. Aşup aji iko yi apiitun bti ti kakaarta ki awin win ya na keş ki nul, akak atiink ya na ibaş yi nul. Aji Uhaaş wi Naşibaţi uneejun ti a, ahilna ame iko menş bti. Babi mob Yowan ayaanaan du unjiw wi Patmot aduka da, du ubeeka wi Aşiya. Ukaaş ke apiit kakaarta ki katenşenaan banwoon ti kadun ki banfiyaarun şiki du unjon babi hajan baka maakan. Uko menş ukaaş ke aji na baka bamēban baliint te unuur ubaañşani, bahaş şiki Yetu aji : « Bampokun buşaan, dwul baka bade mbuk mi bko banjaan bawul bañaan ubida banwoon du uwoorta wi Naşibaţi.» » 2.7. Ke Yetu ti uleeful abi henkun kawat buşaan. Uka iko yi aşupun ti ulibra wi inkaaş udooni : uteek uwo ke ņhaaş ņi buşaan ņawo ti plemp ti umundu wi, ke banfiyaarun Krittü bakluş kahaj te badoo bafin balon ti baka. Utēbantēn uwo ke Yetu awoon Nabuuran bañaan, aluş kawat bañaan bti bampokun Naşibaţi kaşu na ņhaaş ņi buşaan. Uwanjantēn uwoon ke Naşibaţi ahank katum pa bañaan banfiyaarulun, biki bafinun pa katimul. Aşup aji Tatana na ņwanjuş ņi nul, na bañaan bti bantaşulun, Yetu aluş kawat baka kafel du bnjiir. Başı bhalu baluş kabi, na mboş mnhalu na ubeeka uhalu. Naşibaţi na Ajugun Yetu baluş kabi kafet da na bañaan bantiinkulun.

¹ Uko umpiitun ti ulibra wi, wi wi Naşibaţi awulun Yetu Krittü pa ayuuj balemparul uko unkmbiin henkun uunkjon. Ayil uwanjut wi nul du Yowan nalemparul ke uyuuja uko menş. ² Yowan ayuuj bnuura ke uko bti wi aşupun uwo uşup wi Naşibaţi na uko wi Yetu Krittü adiimanulun.

³ ņaaş ankkakalēşun iko inklun kabi menş na bañaan banktiinkun ya abot aşaş ya banuurandēni. Na manjoonan wal wi iko menş bti ikdolaniin uñogi.

Pwul mboş pi Yowan

⁴ Nji Yowan nji kapiitun banfiyaarun banwoon ti ņbeeka paaj na ulon ņi Aşiya.

Dñehan Naşibaţi awulan bnuura abot aşooranan ņhaaş, ul anwoon, anjonun nwoo, ankmbiin. Dñehan kak ņhaaş paaj na ulon ņanwoon ti kadun ki pşij pi pşih pi nul ņawulan bnuura ņabot ņaşooranan ņhaaş.

⁵ Abot añehan Yetu Krittü, ammaarun iko yi na manjoonan, aşup ya, anwoon nateek annaşin ti pket, abot awo naşih i başih biki mboş awulan bnuura abot aşooranan ņhaaş. Yetu Krittü aņal nja abot abuuran nja wi awulun ubida wi nul, Naşibaţi ahilna amiir nja ipekadu. ⁶ Ado nja ke ņwo pntaali pi başen banwoon başih aşē lemp ti kadun ki Naşibaţi Aşin. Mndēm manwo ti a te uba umundu! Aşih te mndani! Uwo haş!

⁷ Natenan, abi ti infelun. Ke bañaan bti bakluş kawina, bandoon aluşana uleef baluş kawina. Bañaan biki umundu bti baluş kado kaşēga. Aa! Uwo haş! ⁸ Ajugun Naşibaţi *Anhiniin iko bti anwoon, anjonun nwoo, ankmbiin aji : « Nji dwoon nateek abot awo nabaañşani. »

Mnwin mi Yowan

⁹ Nji Yowan ayišan, nji nşokun na an pşih, ahaj akuş amiir ji an ti pdo kaşaş Yetu, babi mobēn añooş du unjiw wi Patmot şiki djukan Uşup wi Naşibaţi, uko wi Yetu.

¹⁰ Unuur ulon wi pdēman Ajugun, Uhaaş wi Naşibaţi uneej ti nji, ke ntiink ti kafet naan pdiim plon pweek panwoon ji plul.

¹¹ Pdiim pajakēn aji : « Uko wi ikwinun, piitan wa ti ulibra iya iwul banfiyaarun banwoon ti ņbeeka paaj na ulon ņi : Efet, Timirna, Pergam, Fiyatira, Fardet, Filadelfiya na Lawoditiya. »

¹² Wi ntiinkun pdiim menş, dkoş aji dten ņaaş anktiiniin na nji aşē win kfiiş paaj na plon kanşakni uwuuru. ¹³ Ti ptoof pi kfiiş kun ke nşē win uko unwoyi ji ņaaş. Awohara kamişa kanyulun aban te du ihoş abot atan ka na katel ki uwuuru ti bjent.

¹⁴ Uwel wi ņaaş menş ufaat feh awo wo ji muuş, ke keş ki nul kawo ji bdoo banjeenuş. ¹⁵ Ihoşul ijeen ji ifeeru inşuun ti bdoo, ke pdiim pi nul padēm ji ubulan.

¹⁶ Amēban njah paaj na ulon ti kañenul kadeenu, ke kakej kajul ki ņde ņtēb kaşē

pën ti mntumul, kaara di nul kë daknuur ji udiin unuur.

¹⁷ Wi nwinulun, djot ti ihoṭul awo ji ñaan akeṭun keṭ. Kë aṣë pafën kañenul kadeenu ajakën : « Wutan kalënk ; nji dwoon najuni akuṭ awo nabaañsaani. ¹⁸ Dwo anwoon najeb ; dbi keṭ aṣë wo hënkun najeb te mnto akuṭ awo na inigsaani yi pkeṭ na yi mnkeṭ. ¹⁹ Piitan uko wi ikwinun; uko unwoon hënkun na unklun kabi. ²⁰ Kë ti uko wi njah paaj na ulon ni iwinun ti kañen naan kadeenu na kfiiti paaj na plon ki uwuuru dpibanu wa : njah paaj na ulon nun ṅawoon ṅwanjut paaj na ulon ni banfiyaaruṅ ti ṅbeeka paaj na ulon ; kë kfiiti paaj na plon kun kawo knṭuk paaj na plon ki banfiyaaruṅ.

2

Uṭup wi bapiitun banfiyaaruṅ biki Efet

¹ Ajakën aji : « Piitan banfiyaaruṅ* biki Efet iji na baka : “Ammëbanun njah paaj na ulon ti kañen kadeenu abot apoṣ ti ptoof pi kfiiti paaj na plon ki uwuuru aṭiini aji : ² Dme uko wi najaan nado, ame unoor wi nan na kamiir ki nan. Dme kë naanji nadinan bañaan bawuṭaan bawo ti pntuk pi nan ; bañaan banjakuṅ aji bawo banjañan aṣë wo baanwo banjañan biki naan, naten baka ayikrën kë bawo baṭilan. ³ Dme kak kë naji namiir ti mnhaj mi nakhajun pa nji bë naanwutani. ⁴ Kë nṣë wo mënlan ti uko ulon uwuṭaan wi nwinun ti an. Uko mënṭ uwo kë naankak aṅalën jibi nabiin aṅalën tfa. ⁵ Naleṣan jibi nabiin awo tfa, natenan jibi nakaki kafet, naṭëlṣan ṅhaaṣan nabot nado kado jibi najaan nado tfa. Woli naando han, kabi du an kapënan pfiiti pi nan ti dko di pawoon. ⁶ Kë naṣë ka umban ulon wi nadoli bnuura : napok ji nji iko yi banikolayib bajaan bado†.

⁷ «“Bankaan ibaṭ batiinkan uko wi Uhaaṣ wi Naṣibaṭi ujakuṅ na banfiyaaruṅ. Bampokun buṭaan, dwul baka bade mbuk mi bko banjaan bawul bañaan ubida banwoon du uwoorta wi Naṣibaṭi.” »

* **2:1** Banfiyaaruṅ biki Efet: Ti ugrek baji uwanjut wi banfiyaaruṅ biki Efet. † **2:6** Banikolayit : Ulibra wi ṭaṅ uṭiiniyaanun bañaan mënṭ banjaan bajukan ṅṭup ṅanwoon ṅṭilan kë ṅṭup ni babiin ajukan naṣë wo ṅaameeṭanaa. ‡ **2:11** Baankkeṭ utëbantën : Ti uba umundu baankkeṭ kabi kaba ba te mnto. ✨ **2:14** Natenan ti Mnfen 25.1-2. ✨ **2:17** Natenan ti Ppën 16.32-34.

Uṭup wi bapiitun banfiyaaruṅ biki Fimirna

⁸ Akak ajakën : « Piitan banfiyaaruṅ biki Fimirna iji na baka : “Anwoon nateek akuṭ awo nabaañsaani, ankeṭun akuṭ anaṭa ti pkeṭ aṭiini aji : ⁹ Dme unoor wi nan na bwaan bi nan – kë naṣë wo bayok na manjoonan. Dme kak iko iwuṭaan yi bañaan baktaparanaṅ. Baji bawo biki pntaali pi Naṣibaṭi aṣë wo baanwo baka, bawo biki *katoh kañehanaani ki *Fatana. ¹⁰ Naklënk nin ti uko wi naklun kahaj. *Untaayi Uweek uwat balon ti an ukalabuṣ, kado na pdolan nadekën fet. Kë hënk di naklun kahaj ṅnuur iñeen. Namiiran uko mënṭ woli badoo fiṅan, nṣë lun nwulan ubida uwo katuum ki nan.

¹¹ «“Bankaan ibaṭ batiinkan uko wi Uhaaṣ wi Naṣibaṭi ujakuṅ na banfiyaaruṅ. Bampokun buṭaan baankkeṭ utëbantën‡.” »

Uṭup wi bapiitun banfiyaaruṅ biki Pergam

¹² Akak aji na nji : « Piitan banfiyaaruṅ biki Pergam iji na baka : “Anwoon na kakej kajul ki ṅde ṅtëb aṭiini aji : ¹³ Dme dko di nafetun; *Fatana akṣihun da. Namëbanaan bnuura, kë wi badoon afin ti ptoofan du dko di Fatana afetun Antipat anfiyaaruṅ abot awo aanji ṭaṅna pṭiiniyaan uko wi naan, naanṭaṅan pfiyaarën. ¹⁴ Kë nṣë wo mënlan ti iko ilon inkdolaniin ti an : nawo ti na bañaan balon banjaan baṭaṣ uko wi Balaam ajaan ajukan. Ajukan Balak jibi akdoli kadoo kaṭu bañaan biki Itrayel bado buṭaan wi bakdeen ṅntaam ni bafinaruṅ ṅnton abot aṭopan ṅleef ni baka na pjuban pi piint✧. ¹⁵ Nakak awo na bañaan balon ti an bankṭaṣun pjukan pi banikolayit. ¹⁶ Naṭëlṣan ṅbida ni nan keeri! Woli naanṭëlëṣ ṅa, kabi du an hënkun, kagut na bañaan mënṭan na kakej kanjaan kapëna ti mntum mi naan.

¹⁷ «“Bankaan ibaṭ batiinkan uko wi Uhaaṣ wi Naṣibaṭi ujakuṅ na banfiyaaruṅ. Bampokun buṭaan, dlun kawul baka pde panwoonun baṭi✧, pi bañaan bawoon baambaan kawina, na plaak pfaatal pi bapiitun

katim kalon kahalu ki nin ñaan alon awoon aammee me bë mënt anyeenkun ka a.” »

Uṭup wi bapiitun banfiyaarun biki Tiyatira

¹⁸ Akak aji na nji : « Piitan banfiyaarun biki Tiyatira iji na baka : “Abuk Naşibaṭi anwoon na kēs kanwoon ji bdoo, kë ihoṭ ijeen ji ifeeru inṭuun ṭi bdoo aṭiini aji : ¹⁹ Dme uko wi najaan nado : unjal, pfiyaar, kamiir ki nan, na jibi najaan naṭenk batēntan. Dme kë nataman apel wi nabaan ame'en me. ²⁰ Kë nşē wo mēnlilan ṭi uko ulon ṭi. Nawut ñaaṭ anwoon Jetabel kë awo ṭi ptoofan. Aji ul awo *Naṭupar Naşibaṭi aşē ji guur balempar naan kajukan baka pṭopan ṣleef ṣi baka na pjuban pi piinṭ kabot kade uyemaṭ wi ṣntaam ṣi bafiṣarun ṣnton. ²¹ Dṭena ṣnuur pa awugēş uşal kë aşē pok aduka ṭi pdo iko iṭop mēnt. ²² Dṭu'a mnhaj kadola apiinṭ ṭi kalişa ado kahaj maakan, ul na banjaan bajuban pjuban pi piinṭ na a. Dwut baka woli badi ṭaṣ ṭaṣaṣ iko iwuṭaan yi ajaan aṭu baka pdo. ²³ Dkak alun kafin babakul. Hēnk banfiyaarun bti bame kë dme uko wi baṣaaṣ bajaan başal du ṣhaaş ṣi baka, kaşē katuum ñaan andoli ṭi uko wi adolon.

²⁴ «“Kë an biki Tiyatira nanwoon naanṭaş pjukan pi ṣaaṭ mēnt, an nanwoon naamme iko yi bajaan badu iko immeniin yi *Fatana, mēnkak aka nin uko ulon wi pṭupan. ²⁵ Dji ṭaṣ namēban bnuura uko wi najukun te ukakēn.

²⁶ «“Bampokun buṭaan abot ado uko wi nji ṣjalun te unuur ubaaṣaani, dlun kaṭu baka ṭi kadun ki ṣtaak. ²⁷⁻²⁸ Mnhina mi Paapa awulun mi mi nji kawulun baka, balun kado kaşih ṣtaak mēnt na kmēni kakob baṣaaṣ bawuṭaan jibi ñaan ajaan afom iṭukar. Dkak awul baka unfay, ujah unjaan ujeehan na nfa[✧].

²⁹ «“Bankaan ibaṭ, batiinkan uko wi Uhaaş wi Naşibaṭi ujakun na banfiyaarun.” »

3

Uṭup wi bapiitun banfiyaarun biki Fardet

¹ Akak aji na nji : « Piitan banfiyaarun biki Fardet iji na baka : “Awoon na ṣhaaş paaj na ulon ṣi Naşibaṭi abot amēban ṣjah

paaj na ulon aṭiini aji : Dme uko wi najaan nado ; baṣaaṣ başal aji nawo bajeb kë naşē wo bakeṭ. ² Nawoon bten, nataman nawutna kakeṭ bti ; dwin kë uko wi nadolon uunwinana bnuura ṭi kadun ki Naşibaṭi. ³ Naleşan jibi nayeenki ṭfa Uṭup wi Naşibaṭi, namēbaan wa, nakuṭ nawugēş ṣşal. Woli naanwo bten, kabi du an ṣi nakii, bë naankme wal mēnt. ⁴ Kë balon ṭi an du Fardet başē wo banwoon baanṭopan imiṣa yi baka ; balun kagakandēr na ṣi kawoh imiṣa ifaatal ṭiki bataan na pwoh ya. ⁵ Bampokun buṭaan bakwohun keeri imiṣa ifaatal, nin mēnkpēnan itim yi baka ṭi ulibra wi bapiitun itim yi baṣaaṣ bankaun ubida wi manjoonan. Woli dlun awo du kadun ki Paapa na ṣwanjut ṣi nul, kaṭup kaji baṣaaṣ mēnt bawo biki naan.

⁶ «“Bankaan ibaṭ batiinkan uko wi *Uhaaş wi Naşibaṭi ujakun na banfiyaarun.” »

Uṭup wi bapiitun banfiyaarun biki Filadelfiya

⁷ Ajakēn kak : « Piitan banfiyaarun biki Filadelfiya iji na baka : “Anwoon nayimanaan, anwoon Manjoonan, awo na kaniigşaani ki *Dayiṭ naşih, anjaan ahaabēş bë nin ñaan aanji dēt, anjaan adēt bë nin ñaan aanji haabēş aṭiini aji : ⁸ Dme uko wi najaan nado. Dṭu ṭi kadunan plēman panwoon bhaab, pi nin ñaan awoon aanhil pdēt. Naanhinan maakan aşē mēbana uko wi njakun, naampokēn. ⁹ Natenan uko wi nji kalun kado baṣaaṣ biki *katoṣ kaṣehanaani ki *Fatana. Baji baji bawo biki pntaali pi Naşibaṭi aşē wo baanwo biki pa, bawo baṭilan. Dluṣ kado baka babi banṣ ṭi kadunan başē bame kë ṣi dnalan. ¹⁰ Kë an naşē mēban uṭup naan, amiir, ukaan kë ṣi kanaṭ ṭi uko wi nan nawutna kahaj mnhaj mi Naşibaṭi akṭuun baṣaaṣ biki umundu bti katenna jibi bawo i na manjoonan.

¹¹ «“Dbi hēnkun, namēbaan bnuura uko wi nayeenkun, nin ñaan alon awutna kayeenk katuum ki nan. ¹² Bampokun buṭaan, ddo baka banaṭ ji pṭap du *Katoṣ ki Naşibaṭi i naan. Nin baankak apēn da. Dpiit ṭi baka katim ki Naşibaṭi i naan na katim ki ubeeka wi Naşibaṭi i naan. Ubeeka mēnt uwoon Yerutalem dhalu dankwalnaniin baṭi du

✧ 2:27-28 Natenan ṭi Kaṣaam 2.8-9.

Naşibaţi i naan. Dpiit  i baka kak katim naan kahalı.

¹³ «“Ankaan iba  atiinkan uko wi Uhaaş wi Naşibaţi ujakun na banfiyaarun.” »

U up wi bapiitun tun banfiyaarun biki Lawoditiya

¹⁴ Akak aji na nji : « Piitan banfiyaarun biki Lawoditiya iji na baka : “ naan i bajaan badu uwo han, anjaan a up na manjoonan uko wi Naşibaţi, anwoon nateek, anşihun iko bti impaşaniin a ini aji : ¹⁵ Dme uko wi najaan nado uwaan udooni. Dnal nado uko unkaan udooni. ¹⁶ K  jibi uko wi najaan nado uwaanun udooni, dban  i ppokan.

¹⁷ «“Naji naji nawo bayok, naanwaan nin uko ulon a   wo naamme k  nawo banwu anun, bajuuk, bawaan, banwoon bakuul abot awo byi u. ¹⁸ H nk, natiinkan uko wi nji kajakanan: nanugan wuuru wi naan wi mbomanun bnuura maakan, wal m n  nawo bayok na manjoonan. Nanugan kak imi a ifaatal nawohara, nawutna kawo byi u kakowa, nabot nanug bko bi k ş nahilna nado kawin bnuura. ¹⁹ K  nji, ba aan biki nji n alun dji ka oman na baka kaku  kakob baka. Natamaan keeri, nawug ş n al. ²⁰ Natenan, dwo  i pl man akob.  naan antiinkun pdiim naan ahaab şaan pl man, kaneej du katohul,  de ka ah. ²¹ Nji dpok bu aan, a o na Paapa  i p ij pi p ih. Bampokun bu aan, d en baka babi ba o na nji  i p ij pi p ih. ²² Ankaan iba  atiinkan uko wi Uhaaş wi Naşibaţi ujakun na banfiyaarun.” »

4

P ij pi p ih pi Naşibaţi

¹ Wi uko wa  u epun, dkak aten, awin pl man panwoon bhaab du baţi a   tiink pdiim pambiin a ini na nji, pambiin awo ji plul k  pajak n : « Payiin ibi  i, n   diimanu uko unklun ka ep. »

²  i dko m n , k  *Uhaaş wi Naşibaţi u   neej  i nji. P ij pi p ih plon pawo du baţi, k  alon a o  i pa. ³ Dwin uko ujeenkall na uniilu k  uknuur  i a. Ka aan ki ubopal kalon kankwoj wojun kafooy p ij pi p ih. ⁴ Bantohi i een n  b na babaak r

  5:5 Natenan  i Ujuni 49.9.

banwohariin imi a ifaatal feh, afu a n epi  i p ih  i uwuuru ba o  i i ij yi p ih afooy p ij p eek pun. ⁵ Iliik liik na idiim na imparantant ip n  i p ij. Kfi i paaj na plon kayik  i kadun ki pa, kul kawoon  haaş paaj na ulon  i Naşibaţi. ⁶ Uko ulon uwo  i kadun ki p ij, awo ji bd k banwoon ji kawini kanknuurun.

Nko  baak r  awo  i p oof pi p ij abot afooy pa ; awo na k ş  i kadun na kaf . ⁷ Uko uteek unaam na uliihu, k  ut bant n uwo ji uwit ukaş umpo i, uwajant n k  uwo na kaara dannaamun na di  naan, k  ubaakant n unaam ji ukat uweek unkyi un. ⁸ Nko  baak r  un  awo undoli na ibaaklu paaj inwoon na k ş  i ya meet  i  i iban. Naji  abi kahuuran huuran unuur bti na utejan bti kaji :

« Iyimani, iyimani, iyimani,
iwi Naşibaţi *Anhiniin iko bti,
anjonun nwoo, anwoon, ankmbiin. »

⁹ H nk, uyaaş undoli wi  ko  baak r  un  ajaan  ayeeh kad man, kabeeb Naşibaţi an oon  i p ij pi p ih, anwoon te mn o, ¹⁰ bantohi i een n  b na babaak r bukun bajot  i iho  yi an oon  i p ij, ad man anwoon te mn o. Baji baf l n epi  i p ih  i kadun ki p ij ka   ji :

¹¹ « Ajugun, Naşibaţi i nun
ba aan bawo biki kad manu kabot
kabeebu
mnhina bti manwoona du iwi,
 iki iwi ipaşun iko bti,
i alun ppaş ya,
k  iwo yii yi. »

5

Anwoon unkaneel wi b enan

¹ Dkak awin  i ka en kadeenu ki an oon  i p ij pi p ih ulibra umpiitaniin  i meet na  i bdig, k  ad t wa a   jatan  yaaş paaj na ulon kameel ki pbeela kaku na wa. ² K  n   win uwanju  unwoon na mnhina mnweek k  uhuuran maakan aji : « In ataanun na pp nan uko und tnun ulibra kahaab ş wa? » ³ K  nin alon du baţi na  i mboş na  i mboş u eeh aanhil phaab ş wa kaleyiir. ⁴ Wi wi n aan awooni maakan  iki baanwin win nin  naan antaanji na phaab ş wa. ⁵ Alon

ti bantohi kë aşë ji na nji : « Kwooni! Tenan, uliihu wi pntaali pi Yuda*, ampënnun ti *Dayit, awat başooradul ; ul ahilun ppënan uko wi badëtnun ulibra nyaaş paaj na ulon kahaabëş wa.

⁶ Wal mënt kë nşë win ti ptoof pi ptij pi pşih na pi nko nbaakër na pi bantohi, anwoon unkaneel wi bafaalun. Awo na itiiim paaj na plon ti bkow akuş awo na kęş paaj na plon. Kęş mënt kawoon nhaaş paaj na ulon ni Naşibaţi, ni ayilun ti umundu bti.

⁷ Anwoon unkaneel abi ayeenk ulibra ti kañen kadeenu ki anţoon ti ptij pi pşih. ⁸ Wi ayeenkun wa, nko nbaakër nun na bantohi iñeen ntëb na babaakër babi anup ti kadun ki anwoon unkaneel adëmana. Andoli amëban bntuni na ikoopa yi uwuuru intumi mnkulan manwoon pñehan pi bañaan biki Naşibaţi. ⁹ Bayeeh kayeeh kahalun aji :

« Itaan na pyeenk ulibra kapënan iko indëtnun wa tiki ibi faalana,

na pñaak pi nu ikakan du Naşibaţi bañaan biki kşini bti, ntup bti, kntaali bti na ntaak bti.

¹⁰ Ido baka kë bawo pntaali pi baţenjan banwoon başih

aşë lemp ti kadun ki Naşibaţi, bankşihun ti mboş. »

¹¹ Wal mënt dwiin abot atiink idiim yi nwanjut ntum nanfooyun ptij pi pşih na nko nun na bantohi. Natum ptum pan awo kntuni na kntuni ktum maakan, ¹² aşë yeeh na idiim iweek maakan aji :

« Bañaan bawo biki kadëman, kabot kabeeh anwoon unkaneel unfaalaniin tiki awo mnhina abot awo pyok, awo uşal untuņa, abot awo uforta. »

¹³ Dkak atiink iko impaşaniin bti inwoon du baţi, ti mboş, ti mboş uţeeh, na ti bdëk, iko bti inwoon ti ya kë ikji :

« Iwi inţoon ti ptij pi pşih na iwi inwoon unkaneel, nbeeban adëmanan tiki nawo mndëm na mnhina te mnto. »

¹⁴ Kë nko nbaakër nun nşë ji : « Uwo han » kë bantohi başë nun ti kadun ki baka adëman baka.

6

Ppënan iko inkuuţnun ulibra

¹ Hënk, kë nwin, wi anwoon unkaneel apënanun uko uteek unkuuţnun ulibra, kë nşë tiink ulon ti nko nbaakër nun kë ukţiini na pdiim pweek panwoon ji kamparantant aji : « Biini. » ² Kë nten aşë win umpëlënt ufaatal kë ukbi. Andapiin wa awo na kañaanan ki işuuri, kë bafuuţana utepi wi pşih. Kë aya awo nayoh du ugut, kaya kado kayoha yoh.

³ Wi apënanun utëbantën, dtiink uko utëbantën ti nbaakër nun kë uhuuran aji : « Biini. » ⁴ Kë umpëlënt ulon ukak apën, awo ujeenk. Andapiin wa bawula mnhina mi ptij ugut ti mboş, bañaan bado kafınar. Bawula kakej kaweeh.

⁵ Wi apënanun uwajantën, dtiink uko uwajantën ti nbaakër nun kë uhuuran aji : « Biini. » Kë nten aşë win umpëlënt ujënal. Andapiin wa awo na uko upeeşaraani ti kañen. ⁶ Kë nşë tiink uko ji pdiim plon pampënnun ti ptoof pi nko nbaakër nun aji : « Ünkil wi maaj pa baluk bi unuur, nkil njwajantë ni udut pa baluk bi unuur. Kë ukëra na ubiñu, nawutan preeş jibi pawoon. »

⁷ Wi apënanun ubaakanţën, dtiink uko ubaakanţën kë uhuuran aji : « Biini. »

⁸ Kë nşë win umpëlënt unwoon ji ujaagal unlewun. Andapiin wa katimul kawo pkeţ kë i bajaan bado mnkeţ aşë ţaşa. Bayeenk mnhina mi pfin na kej, na ubon, mmaak, na nko ni uţeeh bañaan biki kafah kalon ti ibaakër yi umundu.

⁹ Wi ahaabëşun uñeenantën, dwiin ti *bliit bi mngur uţeeh nhaaş ni bañaan biki bafaalun tiki babi fiyaar Naşibaţi akuş atup uko wi nul. ¹⁰ Bahuuran na pdiim pweek aji : « Ajugun Nayimanaan, anwoon na manjoonan, iyoonk lum kawayşaanun na bañaan biki umundu ti pñaakun pi batulun, kakob baka? » ¹¹ Wal mënt kë başë wul baka andoli kamişa kafaatal aşë ji na baka bayoonk ntiinku kak te bayit baka banklemparun Yetu banwoon i pbi kafınana jibi bukal bafınaniin bakeş.

¹² Hënk, kë nwin, wi ahaabëşun upaajantën, kë mboş manşë şınar maakan, kë unuur ujën awo ji ihil, kë pli bti pajeenk jud awo ji pñaak. ¹³ Njah njajot ti mboş awo ji

mnko manwoon maandobi jeenk mi ukèk uwatun, ¹⁴ kè baṭi bakak awo ji kambantan ki banujun, kè inkun na njiw bti ipèn du dko di iwoon. ¹⁵ Wal mènṭ kè baṣih biki mboṣ, bañaan baweeek, baṣih biki bangoli, bayok, bañaan bantiinkaniin, balemp bti na baweeek biki baka bti baṣe ya amena du ihër yi inkun na du mmlaak manwoon da. ¹⁶ Bawo ṭi pji na inkun na mmlaak : « Najotnun, namenun ṅlow kèṣ ki anṭoon ṭi pṭij pi pṣih, nakuṭ nalowanun udeeb wi anwoon unkaneel. ¹⁷ Unuur uweek wi udeeb wi baka ubii, in aknaṭun? »

7

Uko unkyuujun kè bañaan bawo biki Naṣibaṭi

¹ Wi iko yan iṭepun, dwin ṅwanjut ṅbaakër kè ṅawo ṭi imban ibaakër yi umundu, ṅamëban ṅyook ṅbaakër, uyook uwutna kayook ṭi mboṣ kème ṭi bdèk kème ṭi bko blon. ² Dkak awin uwanjut ulon kè ukwoona umayar unuur apaya, uwo na uko wi ukdoon kaṭu ñaan kayuujna kè awo i Naṣibaṭi anwoon. Udo pdiim pweek aji na ṅwanjut ṅbaakër ṅambiin ayeenk mnhina mi ptok mboṣ na bdèk : ³ « Nawutan katok mboṣ na bdèk na mnko : nayoontan duna ṅṭu ṭi ijuk yi biki Naṣibaṭi uko unkyuujun kè bawo biki nul. »

⁴ Hènk, kè baṭup hum di bañaan biki baṭuun uko mènṭ bawoon, bawo : iñeen-week na iñeen ṅbaakër na babaakër ṅyaaṣ iñeen-week iñeen (144 000) bampënni ṭi kn-taali bti ki babak Itrayel.

⁵ Biki pntaali pi Yuda biki baṭuun uko unkyuujun kè bawo biki Naṣibaṭi bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Ruben bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Gad bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

⁶ ṭi pntaali pi Ater bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Neftali bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Manate bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

⁷ Biki pntaali pi Fimeyon bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Lewi bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Itakaar bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

⁸ Biki pntaali pi Fabulon bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Yotef bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Biki pntaali pi Benyamin bawo iñeen-week iñeen ṅyaaṣ iñeen na ṅtëb (12 000).

Bañaan baṭum maakan biki ṅtaak bti

⁹ Wi uko wan uṭepun, kè nṣe win pntuk pi bañaan pweek maakan, pi nin ñaan awoon aanhil pfën. Bawoona ṅtaak bti, na kṣini bti, na kn-taali bti na ṅṭup bti anaṭ ṭi kadun ki pṭij pi pṣih na ki anwoon unkaneel wi bṭejan. Bañaan mènṭ bawohara imiṣa ifaatal, awo na ijaak ṭi iñen. ¹⁰ Bahuuran maakan aji :

« Naṣibaṭi i nun anwoon ṭi pṭij pi pṣih na anwoon unkaneel babuuranuṅ nja. »

¹¹ Kè ṅwanjut bti ṅaṣe fooy pṭij pi pṣih na bantohi na ṅko ṅbaakër ṅun anup afët kaara ṭi mboṣ adëman Naṣibaṭi, ¹² ṅaji :

« Uwo han! Naṣibaṭi i nun, ṅbeebu adëmanu ṭiki iwo na uṣal untuṅa na mndëm na mnhina te mnṭo. Uwo han! »

¹³ Alon ṭi bantohi bukuṅ anaṭa aṣe hep-araan aji : « Bañaan banwohariin imiṣa ifaatal yi, bawo bahon ba? Bawoona ṭun ba? »

¹⁴ Kè nteem aji : « Naweeek, iwi imeen. »

Kè aṣe ji na nji : « Bawo bañaan banwoonuṅ du mnhaj mnweek ; banaj imiṣa yi baka ṭi pñak pi anwoon unkaneel akakan ya ifaatal. ¹⁵ Uko wan ukaan kè banaṭ ṭi kadun ki pṭij pi pṣih pi Naṣibaṭi, adëmana pnak na utejan du dko dyimanaan di nul, kè anṭoon ṭi pa alun kayejan baka. ¹⁶ Ubon uunkak ade baka, udaan uunkak aṭij baka, bnuur baankak atër baka, kème uyook uyik ulon. ¹⁷ Anwoon unkaneel, anwoon ṭi ptoof pi pṭij pi pṣih aklun kawo nayafan i baka kaṣe kañoof baka du ṅkumpëṣ ṅi meel manjaan manwul ubida. Naṣibaṭi alun kawent mnkuul bti manwoon ṭi kèṣ ki baka. »

8

Ppënan uko utënk paaj na ulonj unkuuŋnun ulibra

¹ Wi anwoonj unkaneel wi bŋenan apënanunj uko unkuuŋnun ulibra utënk paaj na ulonj, kē baŋi bašë yomp bti ado uko ji ptoof pi uwoori.

² Kē nšë win nwanjut paaj na ulonj njanjaan nanaŋ ŋi kadun ki Našibaŋi, kē nayeenk klul paaj na plonj.

³ Uwanjut ulonj kak unwoonj na pŋukar pi uwuuru panjaan patërna mnkulan ubi anaŋ kaŋog *bliit bi mngur. Uyeenk mnkulan mntum katër ma du bliit bi mngur banwoonj ŋi kadun ki pŋij pi pših pi Našibaŋi, manhilna mampaya na pñehan pi biki Našibaŋi bti. ⁴ Kē udu wi mnkulan mankyikunj ušë pënna ŋi pŋukar panwoonj ŋi kañen ki uwanjut wunj apaya du Našibaŋi na pñehan pi biki nul. ⁵ Wi wi uwanjut ušaan ajeŋ pŋukar atuman pa bdoo banwoonunj du bliit bi mngur ašë fël pa ŋi mboš. Wal mēntj kē imparantant na idiim itiinkanaa, kē iliik liik iklañša, mboš bti kē manšintari.

Klul paaj na plonj

⁶ Kē nwanjut paaj na ulonj njanwoonj na klul nunj nšašë bomandër pa plul.

⁷ Uteek ululi, kē mpoj na bdoo inaakiirunj na pñaaŋ išë jot ŋi mboš ; kafah kalonj ŋi ifah iwajanŋ yi mboš kē kayiki, kē kalonj ki mnko kayik na ujaagal bti.

⁸ Utëbantën ululi, kē ušë wo wo ji pnkunj pweek pankyikunj pajotnunj bdëk ; kē kafah kalonj ŋi ifah iwajanŋ yi bdëk kakak pñaaŋ. ⁹ Kafah kalonj ŋi iwajanŋ ki nko njanwoonj ŋi bdëk bweek kakeŋi, kē kafah kalonj ŋi iwajanŋ ki iŋeem na nlanŋu katokaa.

¹⁰ Uwanjut uwajanŋen ululi, kē du baŋi, ujah uweek ušë jot ayik ji bdoo bweek. Ujot ŋi kafah kalonj ŋi iwajanŋ yi idëk na nkumpëš. ¹¹ Katim ki wa kawo unhaayunj, kē kafah kalonj ŋi iwajanŋ yi meel kahaayi, ukaanj kē bañaanj batum bakeŋi.

¹² Uwanjut ubaakanŋen ululi, kē kalonj ŋi ifah iwajanŋ yi bnuur na ki pli na ki njah išë koba, hënk, kafah kalonj ŋi iwajanŋ yi njan iŋëmšaa : unuur uwaanj kafah kalonj ki bjeehi bi wa, kē utejan ukak awaanj bi wa.

¹³ Wal mēntj dten ten, ašë tiink ukat uweek unkyiŋunj du kalowan du baŋi ahuuran maakan aji : « Pwuŋan, pwuŋan, pwuŋan ŋi bañaanj biki mboš wal wi nwanjut nwanjanŋ njanukiin plul njanlulunj. »

9

Plul pñeenanŋen

¹ Uwanjut uñeenanŋen ululi, kē nšë win ujah kē upënna baŋi ajot ŋi mboš. Ujah mēntj uyeenk kaniigšaani ki bnjiir bweek, ² aya ahaabëš ba, kē udu ušë pën ŋi ba awo ji udu wi bdoo bweek. Udu ufëlan bnuur na dko bti. ³ Kē nguul nšašë pënna ŋi udu mēntj aniink mboš ; nayeenk phina pannaami na pi nŋifar njan mboš. ⁴ Baneenan njan pban ujaagal na mnko, njanwut kaban nin uko ulonj unjaan umay ŋi mboš. Bañaanj banwoonj baanwo na uko unkyuujunj kē bawo biki Našibaŋi ŋi ijuk ŋañ biki njanwoonj i katap. ⁵ Kē bašë neenan njan njanif njan baka, baji njanhajan hajan baka kli kañeen. Mnhanj mi njanjaan njanŋu manwo ji mi nñaan ajaan ahaj woli utifar utapa. ⁶ ŋunj njanuur mēntj bañaanj bado kala pkeŋ pašë paŋi ; banjal pkeŋ pašë papok baka.

⁷ Nguul mēntj njanwo ji njanpëlënt njan babo-manunj pa ugut. Njanwo na uko ulonj unnaamunj na nŋepi njan pših njan uwuuru. Ikaara yi njan iwo ji yi bañaanj. ⁸ Uwel wi nguul mēntj uwo ji uwel wi baat, kē iñiin yi njan iwo ji yi uliihu. ⁹ Njanwo na uko ulonj unnaamunj ji kamiša kanŋak ki bangoli. Woli itiink njan kē njanakiŋ, ibaaklu yi njan iji do ji njankaarunj njanpëlënt njanpulanj njanŋum njanŋkŋiirunj dko di ugut. ¹⁰ Njanwo na itant innaami na yi njanŋifar, awo na itapi. ŋi itant yunj di di mnhina mi phajan bañaanj kli kañeen manwoonj. ¹¹ Naših i njan awoonj uwanjut wi bnjiir bweek ; katim ki wa ŋi uhebërë kawo Abadon, kē ŋi ugrek kawo Apolijon, uwoonj natok.

¹² Kaŋaafa kateek kaŋëpi, kē itëb išë duka inkbiyi.

Plul ppaajanŋen

¹³ Uwanjut upaajanŋen ululi, kē nšë tiink pdiim kē papënna ŋi imbanj ibaakër yi *bliit bi mngur bi uwuuru banwoonj ŋi kadun ki Našibaŋi. ¹⁴ Pdiim mēntj paŋi na uwanjut unwoonj na plul : « Wutaan nwanjut njanbaakër njanantaniiin du bdëk bi Èfrat. » ¹⁵ Kē

bawutan nwanjut nbaakër nun, nannaŋun abi kayoonk yoonk uwoori, unuur na pli na uşubal wi nakiŋun kafah kalon ƚi iwajanƚ yi bañaan biki mboş. ¹⁶ Njowo na bangoli bandapiin nmpëlent ; baŋupën hum di di bangoli mënƚ bawoon: bawo iñeen-week nƚëb nyaaş iñeen-week iñeen nyaaş iñeen-week iñeen (200 000 000).

¹⁷ Kë nwin nmpëlent na bandapiin na : bawohara imişa inƚak yi bangoli, iwo ijeenkal jud ji bdoo, awo iniilu awoj woj abot awo kak ileel ji pdëpalën panjaan patërad. Ikow yi nmpëlent iwo ji bi uli-ihu, nƚapënan ƚi mntum mi na bdoo, udu na pdëpalën panjaan patërad. ¹⁸ Iŋaafa iwajanƚ yun, inkpënuŋ ƚi mntum mi na ifin kafah kalon ƚi iwajanƚ yi bañaan biki mboş. ¹⁹ Mnhina mi nmpëlent nun manwo ƚi mntum na itant yi na. Itant yi na inaam na npula, iwo na ikow, kë na ikow yun mënƚan yi yi njajaan nadolna buŋaan. ²⁰ Kë bandukiin ƚi bañaan, banwoon baankeƚ ƚi kaŋaafa kanƚëpun kun, baandug umeli aŋaanan pdo buŋaan di bajaan babi kado, awo ƚi pdëman nŋtaayi na nŋton ni baŋakuŋ na uwuuru na ni baŋakuŋ na untaam na ni ifeeru na ni mlaak na ni imul, nul njanwoon njanhil pwin, ptiink këme kapoş. ²¹ Baankak adug umeli aŋaanan pfin bañaan, pkaalam, pjuban pi piinƚ na kakiij.

10

Uwanjut unwoon na ulibra umpoƚi

¹ Dwin uwanjut ulon kak unwoon na mnhina kë uwalnaana baƚi. Uwohara kanfëluŋ, kaŋaanan ki ubopal kafooy bkow bi wa, kaara di wa dawo ji bnuur, kë ihoƚ yi wa iwo wo ji itap yi bdoo. ² Umëban ulibra umpoƚi unwoon bhaab ƚi kañen. Utap ka- hoƚ kadeenu ƚi bdëk, atap kamayu du mboş, ³ aşë huuran na pdiim pweek panwoon ji pi uliihu. Wi uhuuranun, kë imparantant paaj na kalon işë dug. ⁴ Wi imparantant idugun, dya ppiit uko wi ijakuŋ, aşë tiink pdiim panwoonun baƚi, kë pajakën : « Kpiit uko wi imparantant paaj na kalon ijakuŋ, nin alon awutna kame wa. »

⁵ Kë uwanjut wi mbiin awin kë unaf ƚi bdëk na ƚi mboş uşë deen kañen kadeenu baƚi, ⁶ aşë mehna ƚi katim ki ankwoon te

mnƚo, ƚi katim ki ampaşun baƚi na iko inwoon ƚi ba, ƚi katim ki ampaşun mboş na iko inwoon ƚi ma, ƚi katim ki ampaşun bdëk na iko inwoon ƚi ba, aji : « Wal ubani, kë pyoonk pabaa! ⁷ Kë ƚi nnuur ni baktiinkun uwanjut uƚenk paaj na ulon ululi, wi wi iko immeniin yi Naşibaƚi ikdolaniin jibi abiin aŋup *baŋuparul banjaan balempara. »

⁸ Kë pdiim pi mbiin atiinkna du baƚi pakak aƚiini na ni ajakën : « Yaan ijej ulibra umpoƚi unwoon bhaab unwoon ƚi kañen ki uwanjut untapun ka hoƚ kalon du bdëk atap kundu du mboş. » ⁹ Kë nya du uwanjut aji na wa uwulën ulibra. Kë uşë ji na ni : « Yeenkan, deen wa ; ulil ƚi mntumu ji mnob, kaşë katëru du kayin. » ¹⁰ Dje ulibra ƚi kañen ki uwanjut, ade wa. ƚi mntum naan uwo wo ji mnob kë wi ndeen wa aba, kë kayin naan kaşë yik. ¹¹ Wal mënƚ kë başë jakën : « Iwo kaŋup kak uko wi Naşibaƚi ajakuŋ ƚi uko wi kntaali ktum, nŋtaak nŋtum, nŋup nŋtum na başih biki baka. »

11

Bamaar batëb

¹ Wi wi nşaan ayeenk pmul pannaamun na pi baniw bajaan baniibna. Kë Naşibaƚi aşë ji na ni : « Naŋiin iya iniib *Katoh Kaweek ki naan na bliit mi mnguur, ibot ifën bañaan bambiin ƚi ka adëmanaan. ² Wutan kaniib blay bi bdig bi Katoh ki naan. Wutan ba hënk, ƚiki ddukar ba banwoon baanwo bayuday, balun kapoş poşan ubeeka uyimanaan kli iñeen nbaakër na ktëb (42) katok wa. ³ Dluŋ kayil bamaar batëb biki naan bado kaŋuparaan, bawoh nşaa ku nnuur iñeen-week nyaaş iñeen na nƚëb na nnuur iñeen paaj (1260) mënƚ. »

⁴ Bukal bawoon mnko mntëb mi mno- liwera na kfiiƚi ktëb kannanun ƚi kadun ki Ajug mboş. ⁵ Woli nşaan alon aŋal pba na baka, bdoo bapëna ƚi mntum mi baka katok başoorad baka. Aa, woli nşaan aŋal pfin baka, hënk di akkeŋun. ⁶ Bawo na mnhina mi ptuh baƚi, nin uşubal uunkjot ƚi wal wi bakwoon ƚi pŋupar Naşibaƚi. Bawo kak na mnhina mi pkakan meel pñaak na mi pŋu iŋaafa itum ƚi mboş, wal wi banjaan.

⁷ Kë wal wi bakbaan pŋup uko wi Naşibaƚi aŋuun baka pŋup, uko ulon unkmpeñnuŋ du

bnjiir bweek upën kagut na baka, kakob baka kabot kafin baka. ⁸ Muum mi baka manduka ti bayiti bi ubeeka uweek wi bapañun Ajugun, unwoon ji Fodom këme Ejiptu. ⁹ Bañaan biki kntaali bti, kşini bti, nşup bti na nşatak bti babi pten muum mi baka. Mawo ti bayiti bi ubeeka nnuur nwanjan na ptoof pi unuur, bapok bamoy ma. ¹⁰ Bañaan banfëtuñ mboş bañan ti uko mënş kawo ti mnlilan kabot kañenar iko, ŋiki bañupar Naşibaŋi batëb bukuñ babi hajan baka maakan.

¹¹ Kë wal wi nnuur nwanjan na ptoof pi unuur naktëpuñ, uhefënş unwoonun du Naşibaŋi uneej ti bankeñun bukuñ, başë bannaşa. Wal mënş palënk pweek paneej bambiin pten baka. ¹² Batëb bukuñ başë tiink pdiim pweek pampënnun baŋi paji na baka : « Napayiin ti. » Başë bapaya baŋi ti kanfëluñ ti kadun ki başoorad baka.

¹³ Wal mënşan wun, mboş manşinşar maakan, kafah kalon ti iñeen yi ubeeka kaşë jot ; bañaan iñeen-week nyaaş iñeen paaj na ulon (7000) bakteŋ ti kaşaafa mënş. Bandukiin balënk maakan aşë dëman Naşibaŋi anwoon baŋi.

¹⁴ Kaşaafa katëbantën katëpi, kawajantën kabi hënkun.

Plul pşënk paaj na plon

¹⁵ Wi iko yan itëpuñ, uwanjut uşënk paaj na ulon ululi, kë idiim iweek işë tiinkana du baŋi aji : « Pşih pi mboş pawo hënkun pi Ajugun na *Krittu i adatuñ ; aşih te mñşo. »

¹⁶ Kë bantohi iñeen nşëb na babaakër banşoon ti itij yi pşih ti kadun ki Naşibaŋi, başë fëŋ këş ti mboş adëmana, ¹⁷ baji baji : « Nşeebu, iwi Ajugun Naşibaŋi *Anhiniin iko bti,

inwoon, abot ajon nwoo,
ijej mnhina mnweek mi nu
abëkanaan pşih pi nu.

¹⁸ Bañaan biki nşatak badeebaŋi,
kë udeeb wi nu uşaan abi.

Wal wi pwayëş bankeñun ubani,
wal wi ptuum bañuparu banjaan
balemparu,
na bañaan biki nu bti,
banjaan batiinku,
bampoŋi na bawee,

kë wal wi ptok banktokun umundu ubani. »

¹⁹ Wal mënş, kë *dko dyimanaan di Naşibaŋi danwoon du baŋi daşë haabşa, kë *umaala uyimanaan wi bhoñar uşë pën awinana da. Wi wi iliik liik işaan awinana, kë imparantant itiinkanaa, mboş kë manşinşari, kë uşubal uweek wi mpoj mmag uşë jot.

12

Ñaaŋ na unjumpul

¹ Wi iko yan itëpuñ, uko uñonarënaan maakan uwinana du baŋi : ñaaŋ anwohariin unuur kë uwo kamişa abot atap ihoŋ ti pli, aşë wo na njah iñeen na nşëb ti bkow kë nawo utepi wi pşih. ² Ñaaŋ mënş awo na kayin aşë do idiim ŋiki wal wi nul wi kabuk ubani, kë akhaj. ³ Uko ulon ukak awinana du baŋi : uwo ji unjumpul uweek unjeenkun ji bdoo. Uwo na nşkow paaj na blon na itiim iñeen. Bkow bandoli bawo na utepi wi pşih. ⁴ Uji uwet na ptant pi wa kafah kalon ti iwajant yi njah ni baŋi kawat ti mboş. Uya naŋ ti kadun ki ñaaŋ ankdoon na kabuk, kahilna kade napoŋ wal wi akbukiin. ⁵ Kë ñaaŋ aşë buk napoŋ niinş. Ul akbiin kaşih nşatak bti na btintël bi pfeeru. Napoŋ un ajejanaa, aya wo du Naşibaŋi, na du pşij pi pşih pi nul. ⁶ Kë ñaaŋ aşë ti aya du *pndiis du dko di Naşibaŋi abomanulun. Awo da bado kade de'ana nnuur iñeen-week iñeen na nşëb na nnuur iñeen paaj (1260).

⁷ Ugut uweek uwo du baŋi : *Mikayel uwanjut uweek na nwanjut ni nul naneej ugut na unjumpul, kë wul na nwanjut ni wa, nşakak anaşa wa na Mikayel. ⁸ Kë nşaşë yoh ni unjumpul kë nşankak aka dko du baŋi. ⁹ Bawat unjumpul uweek, upula ujon wi bajaan bado Fatana Këme Untaayi Uweek, unjaan uguur umundu bti. Bawat wa ti mboş wul na nwanjut ni wa.

¹⁰ Kë nşë tiink pdiim pweek du baŋi kë pakji :

« Wal wi mbuur ubani,
wal wi mnhina na pşih pi Naşibaŋi i
nun,
wal wi *Krittu i adatuñ akdoon kaşih!

Ñaan anjaan atapar bayit nja ti Krittu

ñaan anjaan aya du Naşibaţi i nun kat-
apar baka

unuur bti na utejan bti
awatana du mboş.

11 Kë biki ataparun başë koba
na pñaak pi anwoon unkaneel wi
btejan,
na uşup wi Krittu wi baktupun ;
baanal ubida kadoo kado kaţi pkeţ.

12 Ukaan, iwi baţi, na banfetuţ ţi iwi,
nalilaan.

Kë an mboş na bdëk nawoon na pwuţan,
ţiiki *Untaayi Uweek uwala ţi an.

Uwala ţi an na udeeb uweek

ţiiki ume kë uduki'a wa nwal nntiinku. »

13 Kë wi unjumpul uwinun kë ugot ţi
mboş, aşë naţa pla ñaaţ ambukun napoţ
ñiint. 14 Kë ñaaţ aşë yeenk ibaaklu yi ukat
uweek ahilna ayiţ, aya du pndiiş alow up-
ula, du dko di babomanulun pa kado kade
de'ana nşubal nwanjan na kli paaj. 15 Kë
upula uşë pënan ţi mntum mi wa meel
kë manwo ji bdëk ţi kafet ki ñaaţ meel
manhilna manya na a. 16 Kë mboş manşë
bi aţenk ñaaţ, manhaabşaa, ayoor bdëk
bampënuţ ţi mntum mi unjumpul. 17 Kë
udeeb wi udeebaţërun ñaaţ udo kë unata
ugut na babukul bandukiin, banjaan baţaş
bti bgah bi Naşibaţi abot amëban manjoo-
nan mi Yetu ayuujun.

18 Kë unjumpul uya naţ kakab bdëk*.

13

Ulimariya umpënnun du bdëk

1 Dwin wal mënţ ulimariya ulon unkaan
itiim iñeen na nkow paaj na blon kë upën
du bdëk. Ptiim pandoli pawo na utepi wi
pşih kë katim kankkarun Naşibaţi kë kapiit
ţi bkow bandoli. 2 Ulimariya wi nwinun
unaam na uwuţ, ihoţ yi wa iwo iweek abot
ajab maakan, iñiri yi wa iwo ikujënţaan,
uwo na mntum mi uliihu. Unjumpul uwul
wa mnhina mnweek mi wa na pşih pi wa.
3 Bkow blon bi wa bafalanaa kë bañaan bti
badoo nun kë ukeţi, kë uşë jeb. Wal mënţ
kë bañaan biki mboş bti başë maţ uko wun
aţaş ulimariya. 4 Banup adëman unjumpul
ţiiki uwul ulimariya mnhina. Badëman kak

ulimariya aji : « In awoon ji ulimariya wi?
In ahilun kagut na wa? »

5 Uyeenk mnhina mi phil bţup, aşë ţup
nţup njooţ ţi Naşibaţi abot akara. Uyeenk
pşih pi kli iñeen nbaakër na ktëb. 6 Uhaabëş
mntum akar Naşibaţi, katimul, katohul
na banfetuţ du baţi. 7 Naşibaţi awut wa
kë ugut na banwoon biki nul adoo kob
baka. Uyeenk pşih aşih kşini bti, kntaali bti,
bañaan biki nţup bti na ntaak bti. 8 Banfetuţ
mboş bti balun kadëman wa, biki itim
iwoon iinwo ţi ulibra wi ubida wi anwoon
unkaneel unfaalaniin pa btejan ji mboş
mambi mando kapaşana.

9 Ankaan ibaţ atiinkan. 10 Anwoon i pya
ukalabuş, aya wa. Anwoon i pkeţ na kakej,
bafina na ka. Wal mënţ uwo pa biki Naşibaţi
wal wi kamiir na pfiyaar.

Ulimariya umpënnun ţi mboş

11 Wal mënţ dwin kë ulimariya ulon
kak kë upën ţi mboş. Uwo na ktiim
ktëb ji ki unkaneel aşë ji uţiini ji un-
jumpul. 12 Uji udo mnhina bti mi uli-
mariya uteek ţi kadun ki wa. Uţu bañaan
banfetuţ mboş pnup kadëman ulimariya
uteek, umbiin afaalana aşë jeb. 13 Udo iko
iñojarënaan maakan adoo ji upënan du baţi
bdoo, kado ba bawala ţi mboş ţi kadun
ki bañaan. 14 Uguur bañaan biki mboş
na iko iñojarënaan yi uhilun pdo ţi kadun
ki ulimariya uteek. Uji na bañaan biki
mboş bado ptu pannaamun na ulimariya
umbiin afaalana aşë naţa. 15 Uyeenk mn-
hina mi pwul ptu uhefënt kë padoo hil
bţup abot ado kë bafin bañaan bti bam-
pokuţ pnup kadëman pa. 16 Ulimariya uţu
kë bañaan bti, bapoţ na baweeek, bayok na
bawaan, balemp na baweeek biki baka kë
baya piitana ţi kañen kadeenu këme ţi pjuk
uko wi wa. 17 Ñaan anwoon aanwo na uko
wi, unwoon katim ki wa këme mnfën mi
katim ki wa, aankhil pnug këme pwaap.

18 Uko wi, uwo wi ñaan awo na uşal
untuņa. Antitun atenan bnuura ame uko
unwoyi ţi mnfën mi ulimariya : uwo mnfën
mi ñaan najën, uwo iñeen-week paaj na
iñeen paaj na paaj (666).

* 12:18 Unjumpul uya naţ kakab bdëk : Ƨi nlibra nlon njon bapiit aji : kë nşë ya anaţ du kakab bdëk.

14

Anwoon unkaneel wi btejan na bañaan biki nul

¹ Dten kak ašë win anwoon unkaneel wi btejan kē anaŋ du pnkuŋ pi *Tiyon awo na bañaan biki nul iñeen-week na iñeen nbaakër na babaakër nyaas iñeen-week iñeen (144 000) biki bapiiŋuŋ ti ijuk yi baka katim ki nul na ki Ašin. ² Dtiink pdiim ploŋ kē pakpēna baŋi, pawo ji ubulan uweek, ji kamparantant kaweeek. Kē pdiim pi ntiinkuŋ pawo ji kayeeh ki bankkobuŋ intuni bakyeehuŋ. ³ Bayeeh kayeeh kahalu ti kadun ki ptiŋ pi pših na ki ŋko nbaakër na ki bantohi. Nin ñaan alon aanhil pjuk kayeeh mēnt bē mēnt bañaan iñeen-week na iñeen nbaakër na babaakër nyaas iñeen-week iñeen (144 000), bambuuruŋ ti mboš. ⁴ Baanŋopan nleef ŋi baka na baat, baambaan kabanaara ñaaŋ. Baji baŋaš anwoon unkaneel dko bti di akyaan. Babuuran baka ti bañaan bahilna bawo bateek biki Našibaŋi na biki anwoon unkaneel. ⁵ Nin nŋilan nambaan kapēnaara ti mntum mi baka, baanwo na nin buŋaan dloŋ.

Uŋup wi nwanjut nwanjanŋ

⁶ Wi uko waŋ uŋepuŋ, dwin uwanjut ulon kē uwo du kalowan du baŋi. Uwo na Uŋup Ulil Unuura unktuon te mnto wi uwoon kaŋup bañaan banwoon ti mboš: uŋup wa ntaak bti, kšini bti na nŋup bti na kntaali bti. ⁷ Uji na pdiim pweek : « Nadoon kaŋi Našibaŋi, nado kadēmana, ŋiki unuur wi akwayešun ubani. Nadēmaan ampašun baŋi na mboš, idēk na nŋumpēš ŋi meel. ⁸ Uwanjut utēbantēn upēn ti kafet ki uteek ašë ji : «*Babilon, ubeeka uweek ujoti, ujoti ; wul undaanun poot pi wa ntaak bti, kē pdaan poot puŋ pawoon pŋopan uleef na pekadu di piintŋ ji wa. »

⁹ Uwanjut uwajanŋen upēn ti kafet ki nteek ašë ji na pdiim pweek : « Woli alon adēman ulimariya na ptu pi wa, bapiitle uko wi wa ti pjuk pi nul kēme ti kañen ki nul, ¹⁰ adaan kak poot pi udeeb wi Našibaŋi. Poot mēnt paankjēm wal wi pakjeešaniin du pnkalame pi udeeb wi nul. An mēntan ahaj maakan ti bdoo na ti pdēpalēn panjaan patērad ti kadun ki nwanjut nyimanaan na ti kadun ki anwoon unkaneel wi btejan.

¹¹ Udu wi mnhaj mi baka udo kapēna pēn te mnto. Bukal bandēmanuŋ ulimariya na ptu pi wa, bampiitaniin katim ki wa, baankka pnoorfēn na pnak kēme na utejan.

¹² Wal wi, uwo wal wi bañaan biki Našibaŋi bammēbanuŋ bgah bi nul abot afiyaar Yetu bawoon biki kataman. »

¹³ Kē nšë tiink pdiim ploŋ du baŋi kē paji : « Piitan : banuurandēni, bankketuŋ hēnkuŋ ašë fiyaar Ajugun. »

Wal mēnt kē *Uhaas wi Našibaŋi ušë ji : « Aa, banoorfēn ti ulemp wi baka, udo wi baka uŋaš baka. »

Kakit ti mboš

¹⁴ Dten kak ašë win kanfēluŋ kafaatal, uko ji ñaan uŋoon ti ka awo na utepi wi pših wi uwuru ti bkow, ašë wo na kakaawi kajul ti kañen. ¹⁵ Uwanjut ulon upēna du Katoh Kaweeek ki Našibaŋi ašë do pdiim pweek aji na anŋoon ti kanfēluŋ: « Jejan kakaawi ki nu ido kakit. Wal wi kakit ubani, mboš manjiji. » ¹⁶ Wal mēnt kē anŋoon du kanfēluŋ ašë ŋu kakaawi ti mboš, kē kakit kadolana ti mboš bti.

¹⁷ Uwanjut ulon upēna du Katoh Kaweeek ki Našibaŋi kanwoon du baŋi, uwo wul kak na kakaawi kajul ti kañen.

¹⁸ Uwanjut ulon kak upēna ti *bliit bi mngur, uwo na mnhina mi bdoo. Udo pdiim pweek aji na unwoon na kakaawi kajul : « ŋuun kakaawi ki nu imar mnko mndolni ubiñu ti uwoorta wi mboš, mnko mi wa manjeenki. » ¹⁹ Kē uwanjut wuŋ uŋu kakaawi ti mboš amar uwoorta wi mboš. Uŋu mnko mi umaruŋ ti kako kaweeek ki udeeb wi Našibaŋi kapooñna ma. ²⁰ Bañooŋ mnko muŋ du bdig bi ubeeka apooñ, kē pñaaŋ pampēnuŋ ti kako kapooñni paniink dko danliuŋ na nŋkilometēr iñeen-week nwanjanŋ (300) abot aya aliŋ na ijaas yi umpēlēt unnaaŋuŋ.

15

Nwanjut paaj na ulon na mnhaj mbaañšaani

¹ Dwin du baŋi uko ulon kak uweek wi ñaan ajaan amagan maakan, uwo : nwanjut paaj na ulon nambēbanuŋ iŋaafa paaj na kalon. Iŋaafa mēnt iwoon ibaañšaani, yul iktuun udeeb wi Našibaŋi uwinana bti.

² Dwin kak uko ji bdëk banwoon ji kawini bannaakiiri na bdoo. Bampokun ulimariya na ptu pi wa, na mnfën mi katim ki wa, banaŋ ŋi ba duuŋ amëban intuni yi Naŋibaŋi awulun baka. Bakob intuni mënŋ ³ aŋë yeeh kayeeh ki bi *Moyit nalempar Naŋibaŋi na anwoon unkaneel wi bŋenjan, aji :

« Iwi Ajugun Naŋibaŋi *Anhiniin iko bti ; udo wi nu udëmi abot awo uñonjarënaan, iwi naŋih i nŋaak.

Bgah bi nu bawo btool abot awo bi manjoonan

⁴ Iwi Ajugun, in awoon aankdo kaŋi'u? In awoon aankdo kadëman katimu? Iwi ŋaŋ iyimanun.

Nŋaak bti nabi kanup kadëmanu ŋiki bañaan bawin kë iko yi ikdolun iwo itool. »

⁵ Dwin kak du baŋi, *dko dyimanaan di *kaloona kanjaan kadiiman kë Naŋibaŋi awo da kë dahaabëŋaa. ⁶ Kë nwanjut paaj na ulon nambëbanun iŋaafa paaj na kalon kë napanna ŋi dko dyimanaan, nawahara imiŋa ifaatal feh inkyikun, aŋë tan ŋi ilank itël yi uwuuru. ⁷ Ulon ŋi nko nbaakër uwul nwanjut paaj na ulon nŋun knkalame paaj na plon ki uwuuru kantumi udeeb wi Naŋibaŋi, ankwoon te mnŋo. ⁸ Kë mndëm mi Naŋibaŋi na mnhina mi nul manŋë do kë dko dyimanaan datum na udu. Kë nin alon aanhil pneej ŋi da bë iŋaafa paaj na kalon yi nwanjut paaj na ulon iindolanaa.

16

Knkalame paaj na plon ki udeeb wi Naŋibaŋi

¹ Dtiink pdiim pweek pampënnun du *dko dyimanaan kë paji na nwanjut paaj na ulon: « Nayaan najeeŋ knkalame paaj na plon kanwoon na udeeb wi Naŋibaŋi ŋi mboŋ. » ² Uteek uya jeeŋ pnkalame pi wa ŋi mboŋ, kë njad njanjaan nade abot aŋëkëñ napan ŋi banwoon na uko unjaan udiiman kë bawo biki ulimariya, banjaan badëman ptu pi wa.

³ Utëbantën uya jeeŋ pnkalame pi wa ŋi bdëk bweek, kë bakak ji pñaak pi ñaan ankeŋun, kë nko bti nanwoon ŋi bdëk nakeŋi.

⁴ Uwajantën uya jej pnkalame pi wa ajees ŋi idëk impotŋi na ŋi nkumpëŋ nŋi meel, kë

meel mi iko yun bti mankak pñaak. ⁵ Dtiink wal mënŋ uwanjut wi meel kë uji :

« Iwi nayimanaan, ibiin awo abot awo, iwo natool, iyuuŋ kë pwayëŋ pi nu pawo ptool.

⁶ Jibi bukal batulun pñaak pi *baŋuparu na bandukiin banwoon biki nu, hënk di ikaan awul baka pñaak badaan : uko mënŋ ulin baka. »

⁷ Kë nŋë tiink *bliit bi mngur kë baji :

« Aa, iwi Ajugun Naŋibaŋi *Anhiniin iko bti pwayëŋ pi nu bti pawo manjoonan abot awo ptool. »

⁸ Uwanjut ubaakantën ujeeŋ pnkalame pi wa ŋi unuur, kë uyeenk mnhina mi pter bañaan na bdoo bi wa. ⁹ Hënk kë bnuur byik maakan batër baka, kë bawoha wo ŋi pkar Naŋibaŋi ankaan mnhina mi pŋu baka iŋaafa yun, apok pŋëlëŋ mnwo mi baka kado kadëmana.

¹⁰ Uñënantën ujeeŋ pnkalame pi wa ŋi pŋij pi pŋih pi ulimariya kë pŋih pi wa pawo ŋi bdëm bweek. Bañaan bahaj maakan adoo dum indemënt yi baka. ¹¹ Mnhaj na njad nŋi baka nŋaŋu kë bakkar Naŋibaŋi anwoon du baŋi, apok pŋëlëŋ mnwo mi baka.

¹² Uwanjut upaajantën ujeeŋ pnkalame pi wa ŋi bdëk bweek bi Èfrat, kë bakayi, baŋih bampënnun umayar unuur bahilna baŋëp. ¹³ Wal mënŋan kë nŋë win nŋtaayi nŋwuŋaan nŋwajanŋ nannaamun ji nŋbopal kë napan ŋi mntum mi unjumpul, mi ulimariya na mi ulimariya unwoon uŋupar wa. ¹⁴ Na manjoonan nawo nŋtaayi ; naji nado iko iñonjarënaan, naya du baŋih biki mboŋ bti kahilna kayitrën baka pa ugut wi unuur uweek wi Naŋibaŋi Anhiniin iko bti.

¹⁵ Ajugun aji : « Natenan, dbi ji nakiiŋ! Anuurandëni anwoon bten awo na imiŋa yi nul, anwoon aankpën byiŋu kaduk bduun ŋi kadun ki bañaan. »

¹⁶ Nŋtaayi nŋun nado kë baŋih bayit du dko di bajaan bado ŋi uhebërë Amagedon.

¹⁷ Uwanjut uŋënk paaj na ulon ujeeŋ pnkalame pi wa na dko, kë pdiim pweek paŋë pëna ŋi pŋij pi pŋih panwoon du dko dyimanaan aji : « Uko mënŋ udolanaa. » ¹⁸ Wal mënŋ kë iliik liik iŋë pën kë idiim na imparantant itiinkanaa. Mboŋ

manşın̄tar maakan jibi manwoon maambaan̄ kaşın̄tëraara wi ñaañ awoonun̄ ʒi ma. ¹⁹ Pşın̄tar puñ pado kë ubeeka uweek upaşşari akak ifah iwajan̄t, kë n̄beeka ni n̄taak bti n̄ajoti. Naşibaţi aan̄tilma *Babilon ubeeka uweek : adaanan wa pnkalame pi udeeb wi nul unkfatuñ. ²⁰ Njiw bti n̄awunanaa kë inkun̄ iweek ibaa, iinkak awinana. ²¹ Uşubal wi mpoj mndiţ maakan ujut ʒi bañaan̄ ; kë kaşaafa kun̄ kë kado kë bakkar Naşibaţi ʒiki katam maakan.

17

Ñaaţ naţuunk

¹ Kë ulon̄ ʒi n̄wanjut paaj na ulon̄ n̄amëbanun̄ knkalame paaj na plon̄ ki uwuuru ubi ʒi n̄ji aţiini na n̄ji aji : « Biini, dyuuju kakob ki ñaaţ naţuunk naweek anwoon̄ du kakab idëk iweek akkobiin̄. ² Başih biki n̄taak ni mboş bawinar na a, kë bañaan̄ banfëţun̄ mboş bakuj poot pi nul panwoon̄ ubida uţop. »

³ Wal mënţ kë uwanjut wun̄ uşë neej ʒi uşal wi naan ańootën du *pndiış, kë nwin ñaaţ alon̄ anţoon̄ ʒi ulimariya ujeenkala, itim inkkarun̄ Naşibaţi ipiitana ʒi uleef wi wa bti. Uwo na n̄kow paaj na blon̄ na itim iñeen. ⁴ Ñaaţ awohara imişa inuura maakan ijeenkala. Aţu iko itum itam preeş yi uwuuru, iwij wijaan na mnko mnuura maakan. Amëban ʒi kañen pnkalame pi uwuuru pantumun̄ na buţaan bi bţopar bi pţuunk pi nul. ⁵ Bapiit ʒi pjuk pi nul katim kalon̄, kë uko wi kawoon̄ uşë wo uumeetanaa. Uko umpiitaniin̄ wii wi : « Babilon ubeeka uweek, anin pţuunk na pţop na buţaan bi umundu. »

⁶ Dwin ñaaţ mënţ kë akuj pñaak pi banwoon̄ biki Naşibaţi, pi banjaan̄ baţup uko wi Yetu. Wi nwinulun̄ aşë ñon̄ar maakan. ⁷ Kë uwanjut uşë ji na n̄ji : « we ukaan̄ kë iñon̄ar hënk ba? Dţupu uko wi ñaaţ umeniin̄ na wi ulimariya wi n̄kow paaj na blon̄ na itim iñeen wi aţoornun̄. ⁸ Ulimariya wi iwinun̄ ubi wo aşë wo uunkak awo, kë uşë wo i kapën du bnjiir kaya katoka te mnţo. Kë bañaan̄ biki mboş biki itim iwoon̄ iimpiitana ʒi ulibra wi ubida wi umundu

upaşşaniin̄ bañon̄ar wal wi bakwinun̄ ulimariya umbiin̄ awo, awo uunwo hënkun̄, kaşë kabi kawo kak.

⁹ « Ñaañ awo kawo ʒi uko wi na mntit na uşal untuñ : n̄kow paaj na blon̄ n̄un̄ n̄awo knkun̄ paaj na plon̄ ki ñaaţ aţoon̄, n̄awo kak başih paaj na alon̄. ¹⁰ Kañeen ʒi baka bado bi wala ʒi pşih, napaajan̄tën akşihun̄ hënkun̄, naţenk paaj na alon̄ aandobi bi, kë wal wi akbiin̄ aankto kajon. ¹¹ Kë ulimariya umbiin̄ awo, aşë wo uunkak awo hënkun̄ uwo wul ʒi uleef wi wa naşih naţenk bakren̄. Uwo alon̄ ʒi başih baţenk paaj na alon̄, utoka te mnţo.

¹² « Itim iñeen yi iwinun̄ iwo başih banwoon̄ baando bi yeenk pşih. Kë başë yeenk bukala na ulimariya kaşih uwoori uloolan̄ tañ. ¹³ Bukala bti bawo na uşal uloolan̄ : pwul mn̄hina mi baka na pşih pi baka ulimariya. ¹⁴ Balun̄ kagut na anwoon̄ unkaneel wi bţen̄an aşë kob baka, ʒiki awo naweek i baweek, naşih i başih. Bandu'aniin̄, bandataniin̄, banfiyaarulun̄, banaakiir na a, kakob bambiin̄ pgutan na a. »

¹⁵ Uwanjut uji na n̄ji kak : « Meel mi iwinun̄, mi naţuunk aţoon̄ manwo kntaali, knţuk, n̄taak, na n̄ţup. ¹⁶ Ulimariya na itim iñeen ki iwinun̄ n̄alun̄ kaşoor naţuunk, katok tokana bti kabot kaduka byişu, kade uyemaţ wi nul kabot katëra. ¹⁷ Na manjoonan, Naşibaţi aţuun̄ ʒi n̄haaş ni başih bukun̄ uko wi an̄alun̄ bado kë bawo na uşal uloolan̄ wi pdo wa : balun̄ kawul pşih pi baka ulimariya kë udoo do uko bti wi Naşibaţi aţupun̄. ¹⁸ Kë ñaaţ i iwinun̄, awoon̄ ubeeka uweek unjaan̄ uşih ʒi başih biki mboş. »

18

Pjot pi Babilon

¹ Wi uko wañ uţëpun̄, dwin uwanjut ulon̄ kë uwalnaana baţi. Uwo na mn̄hina mn̄week, kë bjeehi bi wa başë jeehan mboş.

² Udo pdiim pweek aji :

« *Babilon ubeeka uweek ujeti!

Ujeti! Ujeti!

Ukak ufëţ wi n̄ntaayi,

dko di n̄ntaayi bti n̄awoon̄

na di n̄kat n̄ţop n̄wuţaan bti.

³ N̄taak ni mboş bti n̄adaan poot pi da,

kë pdaan poot puñ paşë wo ptojan
uleef na pekadu di piinţ.

Başih biki mboş bti bawinar na da,

kë bawaap biki mboş bayokna ti pñal
iko yi umundu pi bañaan biki da. »

⁴ Wal mēnt̄ dkak atiink pdiim ploñ
panwoonun baţi, paji : « An pntaali pi
naan, napēnan ti ubeeka wun, nawutna
kanaakiir ti pjuban pi baka, iṭaafa inkmbiin
ti baka iwutna kajotnan. ⁵ Buṭaan di baka
dajunkan adoo ban baţi, Naşibaţi aleş iko
inwoon iinwo itool bti yi badolun. ⁶ Nadoon
biki Babilon uko wi badolun, nadoon nado
do baka nyaaş nṭēb iko yi badolun, naṭuun ti
pnkalame pi bajaan baṭu poot, panhaayun
apel pi baka nyaaş nṭēb. ⁷ Naṭuun da mnhaj
na pwuṭan panliñun na mndēm na pyok
pi dabiin aka, daji ti uşal wi da : “Dṭo ji
naşih ñaaṭ, mēnkwo nayot̄ nin, mēnkwo na
puum nin unuur ulon.” ⁸ Uko wañ ukaan
kë ti unuur uloolan ṭañ, Naşibaţi Ajugun
anwoon na mnhina akkob da na iṭaafa
inwoon i pjotna da : pkeṭ, muum, ubon na
uyik. »

Nwooni ni bawooniirun Babilon

⁹ Pdiim pakak aji : « Wal wi başih biki
mboş bambiin awo ti pjuban pi piinţ na
Babilon abot awo na da ti pñal iko inuura
maakan yi da bakwinun udu wi uyik wi
da, bawooni kabot kaṭēga. ¹⁰ Balun kanaṭ
kalow kaṭi mnhaj mun kaşë kaji :
“Pwuṭan oy! Pwuṭan oy!

Ṭi iwi, *Babilon, ubeeka uweek,
ubeeka unwoon na mnhina,
ikobana ti uwoori uloolan ṭañ!”

¹¹ « Bawaap biki mboş bawooni abot
aṭēga ji bawo na puum, ṭiki nin alon aankak
anug iko yi bajijun abi bwaap. ¹² Iko mēnt̄
iwo uwuuru na unṭaam, mnko mwij wi-
jan mantamun preeş na mnko mnuura,
itenda inuura, ijeenkal, idaan iwoj wo-
jaan na ilon kak ; mmul mnuura man-
tamun preeş na iko yi bafejun na mmul
mēnt̄, iko yi babomanaanun iñiin yi nlon,
yi ifeeru inuura, kēme mnlaak, ¹³ ukēra
ulil pṭēkēn utum umpaṭun kalilare na itoh
ilil pṭēkēñ na mnkulan, ubiñu na ukēra,
pşon na uloort, nṅgit na nkaneel, nṅpēlēt̄
na nkaaru ni nṅpēlēt̄ nṅakpulun ; badoo ji
bawaap bañaan bajen.

¹⁴ « Balun kaji kak na Babilon : “Iko bti
yi uhaaşu unalun iinkak awin ya, ilowu!
Iko inwoon yi mndēm mi nu na inuura
maakan, iinkak awin ya nin.” ¹⁵ Bawaap
bambiin ayokna ti ubeeka mēnt̄ banaṭ
kalow kaṭi mnhaj mi ubeeka mamob baka.
Bado kawooni, kaṭēga ti ubeeka mēnt̄ ¹⁶ kaji
: “Pwuṭan oy! Pwuṭan oy!

Ubeeka uweek
unwohariin itenda inuura itam preeş,
ijeenkal, iwoj wojan,
unṭuun uwuuru na mnko mnuura mntam
preeş,

¹⁷ ti uwoori uloolan ṭañ kë pyok mēnt̄ bti
paşë toka.”

« Kë bajug nlanṭu na banjaan baṭon ṅa na
bañaan bti banjaan balemp ti bdēk başë naṭ
alow. ¹⁸ Wi bawinun udu wi uyik aşë ji :
“Ubeeka unliñi na wi ubi woha i?” ¹⁹ Baṭu
mboş ti ikow yi baka aşë njar awooni ji
banwoon na puum aji :
“Pwuṭan oy! Pwuṭan oy!

Ubeeka uweek
wi bankaen nlanṭu ti bdēk bti
bayoknun ti pyok pi wa,
ti uwoori uloolan ṭañ kë uşë toka!

²⁰ Baṭi, banjaan na baṭupar Naşibaţi na an
biki nul bti
nalilaan ti pjot pi wa,
Naşibaţi akob wa ti uko wi udolanañ.” »

²¹ Wal mēnt̄, kë uwanjut unwoon na mn-
hina mnweek uşë jej plaak pweek maakan
afēl du bdēk aşë ji :

« Na mnhina mntēt̄ mi,
mi mi Babilon ubeeka uweek
ukfēlaniin,
baankak awin wa nin.

²² Nin iyeeh yi banjaan bakob intuni na
bayeeh
iinkak atiinkana.

Nin bateen na balul

baankak atiinkana.

Nin pñaat pi baṭak paankak atiinkana ;

nin phuunṭ paankak atiinkana ti btēk.

²³ Nin unkaniya uunkak ateh ;

nin baankak atiink pdiim pi naniim na
pi naniima.

Bawaap biki nu babin awo bañaan
baweeek biki mboş.

Dayaamu di nu daneeman nṭaak bti.

24 Pñaaak pi baɕupar Naɕibaɕi, banwoon biki nul,
bañaan bti banfiñaniin ɕi mboɕ, pawo ɕi iñen yi nu. »

19

Iyeeh yi mnlilan du baɕi

1 Wi iko yan iɕepun, dtiink uko ulon unwoon ji pntuk pweek pi bañaan du baɕi kɛ paji :

« Haleluya

Naɕibaɕi i nun adɛm abot awo na mnhina, ul ambuurun nja,

2 pwayɛɕ pi nul pawo manjoonan abot awo ptool.

Akob naɕuunk naweek ambiin aɕopan mboɕ na pɕuunk pi nul,

alukan ɕi a pñaaak pi balempar Naɕibaɕi. »

3 Kɛ bakak ahuuran aji :

« Haleluya!

Udu unkpɛnnun ɕi ubeeka wi *Babilon uunkba. »

4 Kɛ bantohi iñeen nɕɛb na babaakɛr na nko nbaakɛr baɕɛ nɕup adɛman Naɕibaɕi anɕoon ɕi pɕij pi pɕih. Bahuuran aji :

« Uwo han, Aleluya! »

5 Wal mɛntɕ, kɛ pdiim plon paɕɛ pɛnna du pɕij pi pɕih aji :

« An balemparul bti,

an nanjalulun apel iko bti,

baweek na bampoɕi,

nadɛmaan Naɕibaɕi i nja. »

6 Kɛ nɕɛ tiink uko unwoon ji pdiim pi pntuk pweek, panwoon ji ubulan uweek, awo ji imparantant iweek kɛ pakhuuran aji :

« Haleluya!

Ajugun Naɕibaɕi *Anhiniin iko bti aɕih.

7 Nawulan nwo ɕi mnlilan na mntan

nɕbot nɕdɛmana,

ɕiki bniim bi anwoon unkaneel wi bɕɛnan babani,

kɛ aharul añɛga bnuura.

8 Bawula patenda pnuura pfaatal, pjintɕ piɕ, panknuurun, aji awoh. »

Patenda pfaatal pun pawoon iko itool yi banwoon biki Naɕibaɕi badolon.

9 Kɛ uwanjut uɕɛ jakɛn : « Piitan uko wi : “Banuurandɛni biki baduun pmaar bniim bi anwoon unkaneel wi bɕɛnan.” » Ukak

aji na nji : « Uɕup wi uwo uɕup wi Naɕibaɕi ɕi uleeful. »

10 Wal mɛntɕ kɛ nɕɛ jot ɕi ihoɕ yi wa kadɛman wa. Kɛ uɕɛ ji na nji : « ɕaafaraan kado uko wi! Dji kalempar Naɕibaɕi ji iwi na bayitu bammɛbanun uɕup wi Yetu. Naɕibaɕi i i iwoon kadɛman! Uɕup wi Yetu wi wi Naɕibaɕi aɕuun ɕi baɕuparul.

Andapiin umpɛlɛnt ufaatal

11 Wal mɛntɕ, kɛ nɕɛ win baɕi kɛ bawo bhaab, kɛ umpɛlɛnt ulon ufaatal uɕɛ wo da. Andapiin wa katimul kawo « Ammɛbanun Naɕibaɕi na manjoonan. » Awo natool ɕi pwayɛɕ pi nul abot aji gut pa iko inwoon itool.

12 Kɛɕ ki nul kawo ji bdoo banjeenu, kɛ abot awo na nɕɛpi nji pɕih nɕum ɕi bkow. Apiitana katim kalon ɕi uleef ki nin alon bɛ mɛntɕ ul ameen ka.

13 Awohara bayeti banwoon na pñaaak. Katimul kawo

« Uɕup wi Naɕibaɕi. » 14 Bangoli biki baɕi bawo ɕi kafɛɕul aɕaɕa, adapa nɕmpɛlɛnt nɕfaatal akuɕ awohara imiɕa yi itenda ifaatal inuura ijintɕ piɕ.

15 Kakej kajul kapɛn ɕi mntumul ki akkobni nɕtaak. Ul aklun kaɕih baka na btam. Alun kayuuj udeeb unkfatuɕ wi Naɕibaɕi *Anhiniin iko bti wi aklun kaɕu bañaan ɕi kako kaweek ki bajaan bapooñna mbuk mndolni ubiñu, kapooñ baka.

16 Apiitana ɕi bayeti bi nul na pnkantul katim ki : « Naɕih i baɕih na Naweek i baweek. »

17 Kɛ nɕɛ win uwanjut ulon kɛ uwo ɕi unuur, uhuuran maakan aɕiini na nɕkat nankyitun du kalowan du baɕi aji : « Nabiini, nabiin nayit pa ufettu uweek wi Naɕibaɕi, 18 nahilna nade uyemaɕ wi baɕih, wi bangoli na baweek biki baka, wi nɕmpɛlɛnt na bandapiin nja, wi bañaan bti, balemp na baweek biki baka, bampoɕi na baweek! »

19 Wal mɛntɕ kɛ nɕɛ win ulimariya na baɕih biki mboɕ na bangoli biki baka kɛ bayitiir kabi kagutan na andapiin umpɛlɛnt ufaatal na bangoli biki nul.

20 Kɛ ulimariya uɕɛ mobana, wul na naɕupar wa, undolon iko iñonarɛnaan ɕi kadun ki wa, aguur banyeenkun uko wi ulimariya abot anɕup adɛman ptu pi wa. Nul nɕɛb bti nɕafɛlana nɕjeb du katant ki bdoo kanwoon na pdɛpalɛn panjaan patɛrad.

21 Bandukiin

bafinana na kakej kampënnun ƚi mntum mi andapiin umpëlent, ƚkat ƚnade muum mi baka adoo yok.

20

Pših pi ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen

¹ Dwin wal mënt, uwanjut kē uwalnaana baƚi, awo na kaniigšaani ki bnjiir bweek abot amēban mnkorentu mnweek. ² Uya mob unjumpul, upula wi ƚfa, wul uwoon Untaayi Uweek, *Fatana ašē tan wa pa ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen (1000). ³ Afēl wa du bnjiir bweek anigan ba abot aƚu uko ulon atuhna ba, uhilna uwo uunkak aguur ƚtaak te wal wi ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen (1000) ƚaktēpun. Woli ƚaƚēpi babaa wutan wa ƚwal ƚntiinku ƚaƚ.

⁴ Dkak awin iƚij yi pših, bambiin aƚo ƚi ya bayeenk mnhina mi pwayēš. Dwin kak ƚhaaš ƚi bañaan biki babin afaal ƚiki baƚup Uƚup wi Našibaƚi na uko wi Yetu, banwoon baanup adēman ulimariya na ptu pi wa, awo baampiitan katim ki wa ƚi pjuk kēme ƚi kañen. Banaƚa ƚi pkeƚ aših na *Kriƚtu ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen (1000). ⁵ Pnaƚa pteek ƚi pkeƚ pu pun. Kē bankeƚun bandukiin, baannaƚa ƚi pkeƚ te wal wi ƚšubal iñeen week ƚyaaš iñeen ƚaƚēpun. ⁶ Bannaƚiin uteek ƚi pkeƚ banuurandēni! Bawo biki Našibaƚi, pkeƚ ptēbantēn paankhilan nin uko ulon ƚi baka. Bawo baƚenjan biki Našibaƚi na Kriƚtu kabot kaših na a ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen.

Pjot pi Fatana

⁷ Wal wi ƚšubal iñeen-week ƚyaaš iñeen (1000) ƚaktēpun bawutan *Fatana apēn du ukalabuš, ⁸ ašē aya du ƚtaak ƚi umundu bti ƚi bajaan badu Gog na Magog, aguur bañaan. Ado baka babi bayit pa ugut. Batum ƚi pyiw pi bdēk. ⁹ Baniink mboš bti, kakool ubeeka wi Našibaƚi analuƚ, di banwoon biki nul bawoon. Kē bdoo blon bašē pēna baƚi abi atēr baka. ¹⁰ Wal mënt, kē *Untaayi Uweek, unguurun baka, ušē fēlana du katant ki bdoo banwoon na pdēpalēn panjaan patērad aƚēnk da ulimariya na naƚupar wa. Bahaj maakan pnak na utejan te mnto.

Pwayēš pi bankeƚun

¹¹ Dwin wal mënt ptij pi pših pfaatal pweek na anƚoon ƚi pa. Mboš na baƚi ƚaƚii, kē nin ñaan aankak awin ƚa. ¹² Kē nšē win bankeƚun, baweeƚ na bampoƚi, kē banaƚ ƚi kadun ki ptij pi pših, kē anƚoon ƚi ptij pi pših ašē haabēš ƚlibra. Ahaabēš ulibra ulon kak, unwoon ulibra wi ubida. Awayēš bankeƚun, andoli ƚi uko wi adoon jibi upiitanin ƚi ulibra.

¹³ Wal mënt, kē bdēk bašē kakan muum manwoon ƚi ba, kē pkeƚ na mnkeƚ ƚakakan muum mi ƚahankun kē awayēš andoli ƚi uko wi adoluƚ. ¹⁴ Kē pkeƚ na mnkeƚ ƚašē fēlana du katant ki bdoo ; katant ki bdoo mënt bawoon pkeƚ ptēbantēn. ¹⁵ Anwoon i katim kawoon kaampiitana ƚi ulibra wi ubida bafēla du bdēk mënt.

21

Baƚi bhalu na mboš mnhalu

¹ Wal mënt dwin baƚi bhalu na mboš mnhalu ; baƚi bteek na mboš mnteek ƚaankak awo, bdēk kak baankak awo. ² Kē nšē win ubeeka uyimanaan, Yerutalem dhalu, kē dakpēna baƚi du Našibaƚi awo ƚi ñaƚ nanim ambomanderun pa ayinul. ³ Dtiink wal mënt pdiim pweek pampënnun du ptij pi pših aƚi : « Katoh ki Našibaƚi akfēƚun na bañaan kii ki. Awo da na baka, bawo pntaali pi nul, ul ƚi uleeful ašē wo Našibaƚi i baka. ⁴ Awent mnkuul mi baka bti ; pkeƚ, mntēg, ƚwooni, na mnhaj maankak awo, iko ijon iinkak awo. »

⁵ Kē anƚoon du ptij pi pših ašē ƚi : « Natean, dkanan iko bti kē iwo ihalu. » Ajakēn kak : « Piitan ƚƚup ƚi ; ƚawo manjoonan abot adolana. »

⁶ Akak ajakēn : « Udolanaa, ƚi dwoon Nateek na Nabaañšaani, dwoon Ujuni na Ubaañsaan. Ñaan i udaan uƚiƚun, dƚena adaan du ƚkumpēš ƚi meel manjaan manwul ubida, nin aankluk uko ulon. ⁷ Ampokun buƚaan ayeenk uko mënt. Nƚi dwo Našibaƚi i nul, ul ašē wo abuk naan. ⁸ Kē balal, bandeknun kafēƚ, bado iko iwuƚaan maakan, bafin bañaan, bado iko iƚop, bado dayaamu, banjaan badēman ƚnton na baƚilan bti, kafah ki baka kawo baya du katant ki bdoo banwoon na

pdëpalën panjaan patërad ; uko mënt uwoon pkeṭ ptëbantën. »

Yerutalem dhalu

⁹ Wal mënt, ulon ṭi ṇwanjut paaj na ulon ṇamëbanun knkalame kantumun na iṭaafa paaj na kalon ibaañsaani, ubi aṭiini na nji aji : « Biini, dyuuju ñaaṭ anknüimiin, ahar anwoon unkaneel wi bṭejan. » ¹⁰ Uneej ṭi uṣal wi naan aya na nji du pnkun pweek pkujëntaan duuṭ aṣë yuujën ubeeka uyimanaan, Yerutalem, dampënnun baṭi, du Naṣibaṭi. ¹¹ Danuur na bjeehi bi Naṣibaṭi. Uko unwoon ji unobna ujaagal na ujeenkalanuura uwoj woj ṭi da bṭi awo ji kawini. ¹² Ṇniw ṇkëm abot akujënt ṇafooyun wa. Uwo na klëman iñeen na ktëb. Uwanjut uwo ṭi plëman pandolon, kë babot apiit ṭi pa katim kalon, itim mënt iwo yi kntaali iñeen na ktëb ki babak *Iṭrayel. ¹³ Klëman kwajant kawo du umayar unuur, kwajant du btamṣanka, kwajant du btammaṇu, kwajant du kayoba. ¹⁴ Baniw ubeeka ṭi klaak khaan iñeen na ktëb, ṭi klaak mënt bapiit itim iñeen na itëb yi banjañan biki anwoon unkaneel wi bṭejan.

¹⁵ Uwanjut unktiiniin na nji umëban ṭi kañen pko pniibi, pawo pi uwuuru, pawo pniibni ubeeka, klëman, na uniw unfooyun ubeeka. ¹⁶ Ibañ ibaakër yi ubeeka ilin lin, kamban kalon kaandëm apel katënt. Uniib wa kë uwo ṇkilometër iñeen week ṇyaaṣ iñeen ṇtëb na ṇbaakër (2400). ¹⁷ Uniib uniw wi ubeeka kë uwo ṇmetër iñeen paaj (60). Uwanjut uji uniib jibi bañaan bajaan baniib. ¹⁸ Uniw mënt uwo na uko ulon unwoon na unobna wi ujaagal, na ujeenkalan. Ubeeka uwo wi uwuuru ujint piṣ unjaan uwoj woj ji kawini. ¹⁹ Klaak kweek ki bapafnun ubeeka aniw kawo na iko inuura maakan iwoj wojaan itum. Pteek pawo na iko yi unobna wi ujaagal, na ijeenkalan, baji bado ya Jaṭpi ; ptëbantën pawo na iko iniilu baji bado pa Faṭira ; pwajantën pawo na iko inwoon na inobna itum, baji bado ya Kaltedoniya ; pbaakantën pawo na iko iniilu na yi unobna wi ujaagal baji bado ya Emaralda ; ²⁰ pñeenantën pawo na iko ijeenkalan ji pñaaṭ baji bado ya Fardonika ; ppaajantën pawo na iko ijeenkalan jud baji bado ya Fardiwu ; ptënk paaj na plon pawo

na iko inwoon na unobna wi ujaagal, baji bado pa Kritolit ; kë ptënk bakren pawo na iko ijeenkalan, baji bado pa Berilu ; kë ptënk kañeen kalon pawo na iko ileel baji bado ya Topat ; ptënk iñeen pawo na iko ileel na yi unobna wi ujaagal baji bado ya Kritoprat ; ptënk iñeen na plon pawo na iko inwoon na unobna wi uko ujeenkalan unnaakiirun na uleel, baji bado ya Yakint ; kë ptënk iñeen na ktëb pawo na iko inwoon na unobna wi uko ijeenkalan unnaakiirun na uniilu, baji bado ya Ametut. ²¹ Kë klëman iñeen na ktëb kun kawo ji mnko, plëman pandoli pawo ji pbuk pi mnko ; kë bayiti bi ubeeka baṣë wo uwuuru ujint piṣ anuur ji kawini.

²² Mënwin nin *dko dyimanaan di Naṣibaṭi : Ajugun Naṣibaṭi *Anhiniin iko bṭi, na anwoon unkaneel bawoon dko dyimanaan. ²³ Ubeeka unuma bnuur këme pli kajeehanaan wa, ṭiki bjeehi bi Naṣibaṭi bajeehan wa, kë anwoon unkaneel awo unkaniya. ²⁴ Ṇṭaaṭ ṇalun kado kapoṣna ṭi bjeehi bi wa, baṣih biki mboṣ baṣë babi baṭij wa pyok pi baka. ²⁵ Nin ilëman yi wa iinkdët unuur ulon ṭiki utejan uunkak awo. ²⁶ Baṭij wa mndëm na pyok pi ṇṭaaṭ. ²⁷ Nin uko ulon unṭopun uunkneej ṭi wa, nin ñaan nado buṭaan, nin naṭilan aankneej da : bampiitaniin itim ṭi ulibra wi ubida wi anwoon unkaneel wi bṭejan ṭaṇ bakneejun ṭi wa.

22

¹ Wal mënt uwanjut uyuujën kabuul ki meel manjaan manwul ubida, manjint piṣ ji kawini ; meel mi ka mampëna ṭi ptij pi pṣih pi Naṣibaṭi na pi anwoon unkaneel wi bṭejan. ² ṭi ptoof pi itant itëb yi kabuul un inwoon ṭi ptoof pi ubeeka, uka bko banjaan bawul ubida, baji babak ṇyaaṣ iñeen na ṇtëb ṭi uṣubal, pli pandolon baji babak. Itoh yi ba iwo ijebanaani bañaan biki mboṣ bṭi. ³ Nin Naṣibaṭi aankak afëp ñaan. Ptij pi pṣih pi nul na anwoon unkaneel pawo ṭi ubeeka meet, balemparul bado kadëmana ; ⁴ bawin kaara di nul, katim ki nul kabot kawo ṭi ijuk yi baka. ⁵ Utejan uunkak awo, nin ñaan aankak anuma unkaniya këme bjeehi bi unuur, ṭiki Naṣibaṭi Ajugun aṭu ṭi baka bṭi bjeehi bi nul, baṣë baṣih te mṇṭo. »

Ubi wi Yetu

⁶ Uwanjut ukak ajakën : « Njup ni nawo manjoonan abot adolana ; Ajugun, Naşibaţi anjaan aţu baţuparul nşal, ayil uwanjut wi nul, uyuuj balemparul uko unkmbiin hënkunj.

⁷ Yetu aji : « Natenan, dbi hënkunj! Anuurandëni, ankmëbanun njup ni Naşibaţi nanktupun uko unkmbiin ni ulibra wi. »

⁸ Nji Yowan dtiinkunj abot awin iko yi. Kë wi ntiinkunj abot awin iko yun, djot ţi ihoţ yi uwanjut unyuujnun iko mënt kadëman wa, ⁹ kë uşë ji na nji : « Ţaafaraan kado uko wi! Dji kalempar Naşibaţi ji iwi na baţupar Naşibaţi bti na bañaan bti bankmëbanun njup ni ulibra wi. Naşibaţi i i iwoon kadëman. »

¹⁰ Ujakën kak : « Khank njup ni Naşibaţi ni ulibra wi kamen na bañaan. Wal wi iko yi aktupun ikdolaniin uñogi. ¹¹ Nado iko inwoon iinwo itool amëbaan ţi iko inwoon iinwo itool yi akdolun, anwoon ţi ubida uţop amëbaan ţi wa. Kë anşaan awo natool adoon kado uko unwoon uţool, anwoon najinţ piş adoon kajinţanaara jinţën uleef. »

¹² Yetu aji : « Natenan, dbi hënkunj! Dwo na baluk bi andoli, ddo kaluk andoli uko wi adolun. ¹³ Dwo Nateek na Nabaañşani, Najuni na Nabaañşani, Ujuni na Ubaañşani.

¹⁴ « Banajun imişa yi baka banuurandëni, hënk bahil kaneejna ţi ilëman yi ubeeka, kabot kade ţi mnko mi bko banjaan bawul ubida. ¹⁵ An nbuş: bakaalam, bañaan banwoon ţi ubida uţop, bafin bañaan, badëman nnton, na bañaan bti banjalun nşilan abot aji baţilan, napënan bdig.

¹⁶ « Nji Yetu, dyil uwanjut wi naan uţupan uko wi. Uwo pa banfiyaarun bti. Dwo i pntaali pi *Dayiţ, awo unfay, ujah unjaan ujeehan na nfa. »

¹⁷ Uhaaş wi Naşibaţi na naniima naji : « Biini! »

Anktiinkunj ajakan : « Biini! »

Ñaan i udaan uţijun, abiini ; annumiin, abiin ayeenk ţi meel manjaan manwul ubida, bë aankluk nin uko ulonj.

¹⁸ Nji Yowan, dtup wa, manjoonan ma, ñaan anktiinkunj njup ni Naşibaţi ni ulibra aşë hoţalëş da uko ulonj, Naşibaţi aţu'a iţaafa yi baţiiniyaanun ţi ulibra wi. ¹⁹ Kë woli apënan uko ulonj ţi njup ni Naşibaţi ni ulibra wi, Naşibaţi kapënan kafah ki nul ţi bko banjaan bawul ubida na ţi ubeeka uyimanaan ni baţiiniyaanun ţi ulibra wi. »

²⁰ Anţupun uko waş aji : « Aa, dbi hënkunj! »

Uwoon hanj! Iwi Yetu Ajugun, biini!

²¹ Dñehan Yetu Ajugun awulun nja bti bnuura bi nul.